

КРАЇНА СВОЙОГО АНТОЛОГІЯ УКРАЇНОМОВНОГО ПИСЬМЕНСТВА ПІДЛЯШШЯ

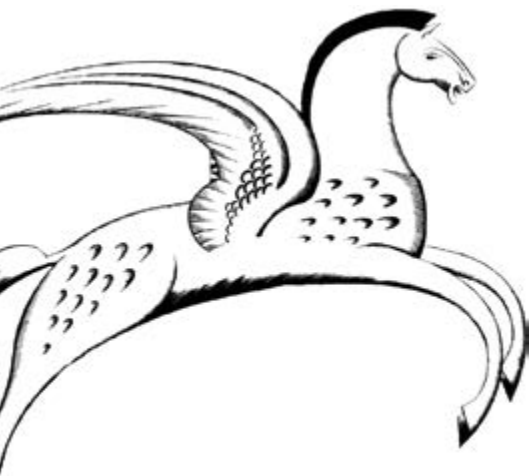
СЛОВА

ПІДЛЯСЬКИЙ НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ

АНТОЛОГІЯ
УКРАЇНОМОВНОГО
ПИСЬМЕНСТВА
ПІДЛІШША

Драма

Поезія Проза

Мемуаристика

Народне Анонімне

Публіцистика

Усна історія

Листування

Переклад

Сатира

Жарт

Підляський науковий Інститут

КРАЇНА СВОЙОГО СЛОВА

Антологія
україномовного письменства
Підляшшя

Упорядкування та вступ
Юрій Гаврилюк

Більськ на Підляшші
2023

Sfinansowano ze środków Narodowego Instytutu Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego w ramach Rządowego Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich NOWEFIO na lata 2021–2030

Antologię wydano w ramach zadania publicznego „Promocja języka i kultury ukraińskiej Podlasia”, sfinansowanego ze środków Narodowego Instytutu Wolności — Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego w ramach Rządowego Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich NOWEFIO na lata 2021–2030.

Антологію видано в рамках публічного завдання «Промоція української мови та культури Підляшшя», що фінансується з коштів Національного інституту свободи — Центру розвитку громадянського суспільства в рамках Урядової програми Фонд громадських ініціатив NOWEFIO на 2021–2030 роки.

Наукова редакція: Роман Висоцький, Григорій Купріянович

Мовна редакція: Андрій Савенець,

тексти підляськими говірками: Людмила Лабович

На обкладинці та на 5 і 61 сторінках розміщено картини Данила Громадського

На 2 сторінці вміщено фрагмент графічної роботи Георгія Нарбута

На 6 сторінці гравюра з книги «Ифіка ієрополітика, или Філософія нравоучительная»
(Друкарня Печерської лаври, Київ 1712)

У графічному оформленні використано також фотографії орнаментів з ручників, виконаних Гуртком сільських господинь «Глубучка» в Мацкевичах
При підготовці карт використано дані OpenStreetMap

У текстовому оформленні використано нові українські шрифти:

SofiaKyivska Василя Чебаника (abetkarutenia.com.ua)

та Yakutovych Генадія Заречнюка (ukrfonts.com)

© Copyright 2023 by Podlaski Instytut Naukowy

ISBN 978-83-66197-00-8

Видавець: Підляський науковий інститут

www.pninstytut.org

e-mail: pninstytut@gmail.com

tel. (+48) 664 187 538

Партнер: Союз українців Підляшшя

Книги — морська глибина: Хто в них пірне аж до дна,
той, хоч і труду мав досить, дивнії перли виносить.

Іван Франко

Книга

Море єсть жинь тра: громи паметь бонна,
 Не вей же доверѣ плаваши доволны.
 Преподанъ книгоу єи доверѣ плавають,
 Знать божьимъ, и вѣрны о знать.
 Пѣтінци

ПРОГУДАНКА ПІДЛЯСЬКИМИ СТВЖИНАМИ ПИСЬМЕНСТВА

Антологія україномовного письменства Підляшшя «Країна свого слова» представляє літературний доробок регіону, який у межах Республіки Польща є крайньою північно-західною частиною території, мешканці якої в повсякденному житті вживають місцеві варіанти української мови. Відповідно до філологічної класифікації, це говірки західнополіського говору, що належать до північного наріччя української мови. Охоплюють вони територію Середнього Побужжя та суміжні частини басейнів Нарви на півночі та Прип'яті на сході (включно з околицею Пинська). У межах Польщі найбільше людей, які повсякденно використовують цей варіант української мови, проживає в частині Підляського воєводства, що прилягає до Бугу та Біловезької пущі, — це східні частини Більського та Сім'ятицького повітів, більша частина Гайнівського повіту (за винятком гмін Біловежа і Наровка) та південний окраєць Білостоцького повіту (православні парафії Риболи, Пухли, Трестянка).

Україномовне православне населення цієї території, яку до 1950-х років охоплювали межі Більського повіту Білостоцького воєводства, советська влада та підпорядкована їй комуністична влада у Варшаві вважали білорусами, тому до Союзу Советських Соціалістичних Республік (1944–1946) виселено його невеликий відсоток (декілька тисяч), а тих, що залишилися, не охопила акція «Вісла» (1947). Ці обидві форми виселень у своїй крайній формі торкнулися україномовного православного населення лівого, південно-західного берега Бугу. Разом з іншими драматичними подіями, які свій початок мали ще у 1860-х роках, призвело це до того, що простір присутності української мови, який у минулому простягався тут за Соколів-Підляський та попід Сідльці (сьогодні східний край Мазовецького воєводства), обмежився, по суті, до нинішніх Білянського (Білопідляського) і Володавського повітів Люблинського воєводства та їхнього суміжжя. Діалектний варіант української мови, який часто називають тут «хахляцькою мовою» (без будь-яких принизливих відтінків), відомий як серед православних (та костомолотських неоуніатів), які у 1950-х роках повернулися з місцевостей, куди вони були переселені під час акції «Вісла», так і серед римо-католицьких нащадків колишніх греко-уніатів.

Намагаючись зрозуміти історичні та етнокультурні явища і процеси, які стали ґрунтом для виникнення феномена підляської україномовної літератури, треба дивитися не лише на Північне і Південне Підляшся, але й на Берестейщину, що перебуває в межах Республіки Білорусь, а отже, трактувати все географічне Середнє Побужжя як одне ціле. На таку цілісність вказує хоч би факт, що аж до 1790-х років, коли встановлення нових державних кордонів розрізало Середнє Побужжя на три згадані вище частини, програмуючи таким способом три різні шляхи дальшого розвитку, майже весь цей простір охоплював Берестейський крилос Володимирсько-Берестейської єпархії з центрами намісництва (деканатів) у Більську, Дорогичині, Мельнику — Підляське воєводство (у межах з 1566–1795 років) та Бересті, Каменці, Пружанах, Кобрині, Дивині, Білій і Володаві — Берестейське воєводство (утворене у 1566 році). Було це віддзеркалення стану з першої половини минулого тисячоліття, коли в ході чергових хвиль слов'янської колонізації у X–XIV століттях, такою чи іншою мірою пов'язаних з політичною діяльністю князівського роду нащадків Володимира Великого, а отже, руських володарів Києва, відтак волинського Володимира, Галича і Холма, виник тут україномовний етноконфесійний ареал, закріплений мережею волосних городів та церковними структурами, які підпорядковувалися Київським митрополітам, а на єпархіальному рівні, як уже сказано, Володимирським єпископам. Уродженці Середнього Побужжя були як серед володимирсько-берестейських владик, так і інших членів духовного стану, які зазначили свою присутність на полі релігійного, в тому числі й полемічного, письменства кінця XV — першої половини XVII століття, коли послуговувалося воно церковнослов'янською та руською (давньоукраїнською) книжною мовами. Уродженці Середнього Побужжя були й серед письменників, які у XIX — першій половині XX століття докладали свої сторінки до літературних надбань, пишучи як народним, діалектним мовленням свого регіону, так і тогочасною українською літературною мовою — їхні твори з'являлися на сторінках періодичних і книжкових видань у Києві, Харкові, Львові та Холмі. У міжвоєнному періоді дехто проявив себе не лише літературним словом, але й громадським ділом, будуючи на надбужанських теренах тодішнього Люблинського і Поліського воєводств українські культурні організації та репрезентуючи своїх земляків у польському парламенті. Чергова надбужанська хвиля у літературних виданнях України та у їхньому діаспорному доповненні — це останні чотири десятиріччя, які запліднювали членством трійні підляшан у Національній Спілці письменників України.

Тому, хоч не кожен, хто у XX сторіччі на Підляшші писав чи сьогодні пише «по-своєму», тобто українськими говірками, має українську національну ідентифікацію, сукупність фактів, описуваних історією, мовознавством та іншими гуманітарними науками, вказує на те, що всю культурну минувшину та сучасність україномовних мешканців регіону треба розглядати на загальноукраїнському тлі. Отже, й місцеву історію письменства слід трактувати як частину багатовікового українського літературного процесу, який сучасне літературознавство поділяє на три періоди:

- давня українська література (від найдавніших часів до кінця XVIII століття);
- нова українська література (кінець XVIII — XIX століття);
- новітня українська література (XX — початок XXI століття).

Твори, поміщені у нинішній антології, належать до двох останніх періодів, а саме 1870-х — 2020-х років. Не можна, однак, не розповісти й про давніші часи, адже найперші письмові згадки про городи (центри волостей, відтак повітів), які згодом стали організаційним зрубом утвореного у першому двадцятиріччі XVI століття Підляського воєводства (саме його існування закріпило назву *Підляшшя* як регіональну), доніс до нас найраніший вид оригінальної киеворуської літератури — літописання: Берестя (у формі *Берестій*) — 1010-і роки; Дорогичин — 1142 рік; Більськ — 1252 рік, Мельник — 1258 рік, Каменець — 1277 рік, Кобринь — 1288 рік. Це натуральний наслідок факту, що до першої половини XIV століття терени, які київський анонім *ex post* назвав Руським князівством Підляським, перебували у володінні великого князя київського Володимира (†1015) та його нащадків — головних героїв історіографічного зведення з інципітом «Літописець руський з Богом починаємо». Охоплює воно твори різних авторів другої половини XI — кінця XIII століття, які постали у Києві («Повість временних літ» і «Київський літопис») та Холмі й Володимирі («Галицько-Волинський літопис»). Саме ця остання частина, що охоплює майже ціле XIII ст. та була писана у резиденціях Данила Романовича (†1264), його брата Василька (†1269) та їхніх нащадків, що під своїм володінням мали городи Середнього Побужжя, найбагатша на інформацію про місцеві події. Деякі з них, як відвоювання Дорогичина з рук «крижевників» (1238) та королівська коронація Данила в цьому ж городі (1253), через сім сторіч потрапили на сторінки творів таких українських письменників, як Антін Лотоцький (історичні оповідання «Було колись на Україні», 1937), Микола Бажан (повністю присвячена дорогичинській битві поема «Данило Галицький», 1942) та Антон Хижняк (роман «Данило Галицький», 1951). Дуже ймовірно, що опис сутички берестян з воїнами краківського князя Лешка Чорного (березень 1280 р.) — це окремий літературний твір, розповідь героїчного характеру, яка виникла, найімовірніше, в усній формі, у самому Бересті, відтак була вписана у літопис:

«У вище ж згадані роки, коли Лестько взяв Перевореськ, город Львів, ляхи пустошили також коло Берестія по [ріці] Кросні, і взяли десять сіл, і пішли назад. Берестяни тоді зібралися і гнали вслід за ними, хоча ляхів було двісті, а берестян сімдесят, бо був у них воєвода Тит, що всюди славився мужністю — на ратях і на ловах. І, отож, догнавши їх, билися вони з ними, і за божою милістю побідили берестяни ляхів, і вбили їх вісімдесят, а інших захопили, а здобич їхню вернули назад. І тоді прийшли вони в Берестій із честю, славлячи Бога і пречистую його Матір в усі віки» (переклад Леоніда Махновця).

Не можна обминути увагою також розповідь про церковні книги, якими, поряд з іншими храмами свого князівства, Володимир Василькович (†1288) обдаровував церкви у Каменці, Більську та Берестії, про що волинський літописець розповідає у похвалі, списаній після смерті цього володаря:

и мѣшѣмъ мнѣшѣмъ . и о полонившихъ и тѣхъ по
 и доша на зѣмлю . по сѣже прѣиде рѣка во ва , и во
 лѣмѣрова сѣмѣмъ белнѣмъ въ зѣше полонѣ мнѣмъ
 мнѣшѣмъ . и тѣхъ разошѣмъ : кождѣ въ своѣмъ . **Въ**
 рѣнаже лѣтѣ . и колнѣмъ въ переворескѣ горѣ навѣ .
 то лѣхъ воевашѣ оу берестѣмъ покрѣмѣ , и въ зѣше
 десѣ . и поидоша назадъ . керестѣмъ сѣмѣмъ и тѣмъ
 понѣ . бѣмѣмъ бо лѣхъ . **Съ** . а керестѣмъ . **О** . бѣмѣмъ
 оу нѣмъ воеваши . бездѣмъ мнѣшѣмъ . и на рѣ
 и на мѣмъ . и тѣхъ оугонивша . бѣмѣмъ сѣмѣмъ : бѣмѣмъ
 лѣмѣмъ покрѣмъ керестѣмъ . лѣхъ . покрѣмъ . и
 лѣмъ оу гѣмъ поимѣмъ . а полѣмъ свои оу полонивша . и тѣхъ
 прѣидоша въ берестѣмъ сѣмѣмъ славаще бѣмъ и прѣмъ
 егѣмъ . въ зѣмѣмъ . **По** сѣже мѣмъ на рѣмъ лѣмъ
 въ зѣмѣмъ . бѣмъ оу нѣмъ оу канѣмъ и беззаконѣмъ
 ногѣмъ . и телемъ оу сѣмъ . воеваши зѣмъ оу горѣмъ
 ногѣмъ поиде бѣмъ . а телемъ оу поиде по рѣмъ
 горѣ . што бѣмъ перенѣмъ трѣмъ дѣмъ . и хѣмъ . по . лѣ
 дѣмъ . бѣмъ въ горѣ , бѣмъ сѣмъ бѣмъ . и бѣмъ
 голѣмъ бѣмъ . и патѣмъ лѣмъ . по мѣмъ : женѣмъ на
 покрѣмъ . покрѣмъ бѣмъ сѣмъ мнѣшѣмъ . само
 бѣмъ же тѣмъ разошѣмъ , оу мѣмъ бѣмъ . **Рѣ** . оу канѣмъ
 же и беззаконѣмъ телемъ , бѣмъ сѣмъ сѣмъ
 женѣмъ . оу нѣмъ кобѣмъ , покрѣмъ . **Рѣ** .
 по сѣмъ колѣмъ оу канѣмъ . не сѣмъ не полнѣмъ сѣмъ
 бѣмъ . и не прѣмъ сѣмъ , въ лѣмъ
 и нѣмъ , оу рѣмъ . бѣмъ же оу рѣмъ покрѣмъ

1. 1006
 2. 1006

1. 1006
 2. 1006

1. 1006
 2. 1006

1. 1006
 2. 1006

Въ прежереѣнаѣ лѣта . коли Лестько взя Переворескѣ . городѣ . Лвовѣ . тоже Лаховѣ
 воевашѣ оу Берестѣмъ . по Кроснѣ . и взяша сѣмъ десѣмъ . и поидоша назадъ . Берестѣмъ
 же собравшѣмъ и гнаша по нихъ . башетъ бо Лаховѣ . двѣстѣ . а Берестѣмъ . о [сімдесятъ] .
 башетъ бо оу нихъ воевода Титъ вездѣ словѣмъ моужьствомъ . на ратѣхъ и на ловѣхъ .
 и тако оугонивше ѣмъ и бѣмъ сѣмъ . бѣмъ же млѣмъ . побѣдиша Берестѣмъ Лѣхъ .
 и оубиша ихъ ѣмъ [вісімдесятъ] . а дроугѣмъ поимашѣмъ . а полонѣмъ свои ѣмъ полонивша . и тако
 придоша . во Берестѣмъ со чѣмъ . славаще бѣмъ . и прѣмъ оу нѣмъ Матѣмъ . во всѣмъ вѣмъ .

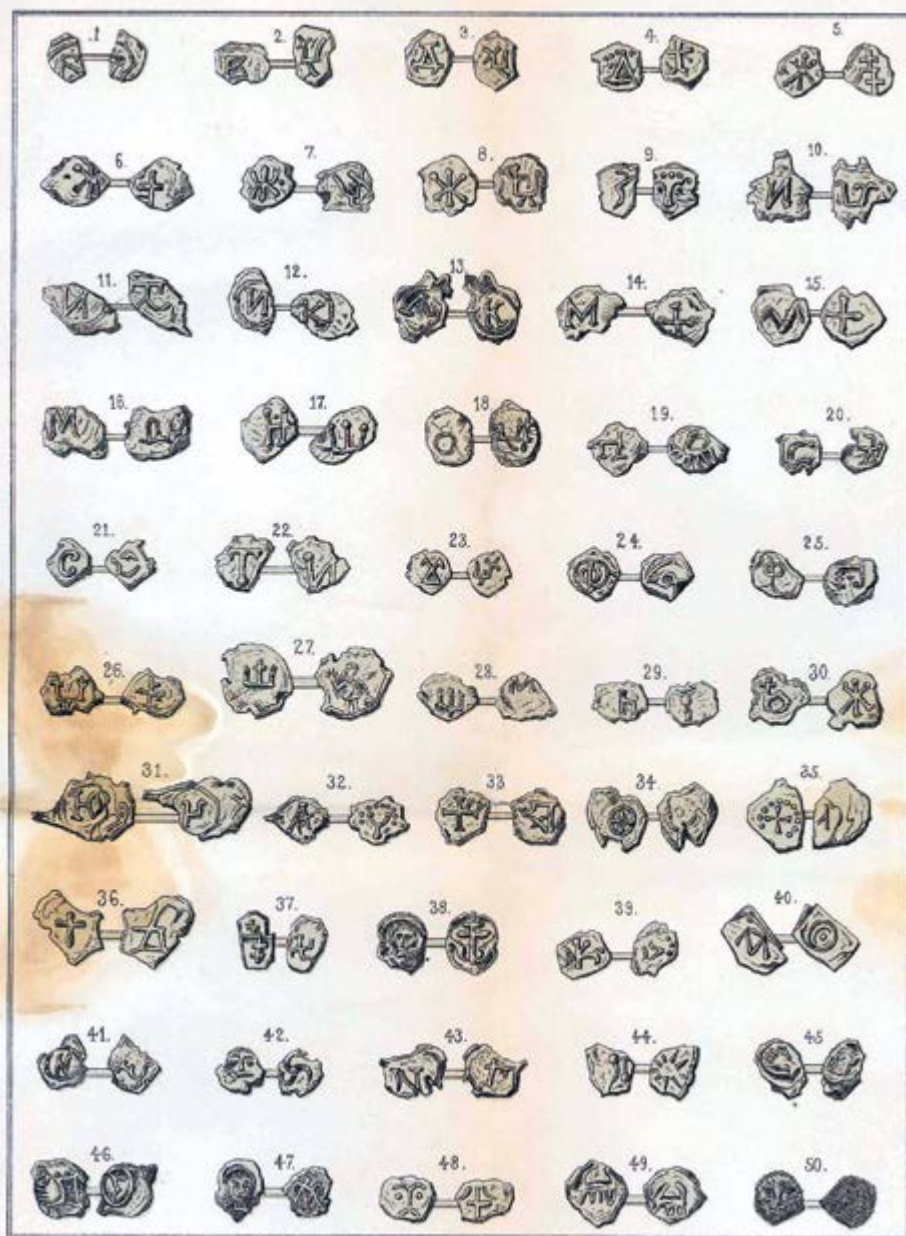
Сторінка Острозького (Хлібниківського) списка з повістю про берестейського воеводу Тита.
 (Російська національна бібліотека, шифр F.IV.230)

«Князь же Володимир за княжіння свого багато городів поставив, після отця свого. Він поставив Берестій, а за Берестієм поставив город на пустому місці, що називається Лосна, і назвав його ім'ям Каменець, — тому що [там] була кам'яна земля. Спорудив він також у ній башту кам'яну, заввишки сімнадцять сажнів, гідну подиву всім, хто дивиться на неї, і церкву поставив Благовіщення святої Богородиці, і прикрасив її іконами золотими, і начиння служебне викував срібне, і Євангеліє апракос, оковане сріблом, [і] Апостола апракос, і Паремію, і Соборник отця свого тут ж положив, і хреста воздвижального положив. Так само і в Більську спорядив він церкву іконами і книгами. [...] У Берестії ж звів він башту кам'яну, [таку] висотою, як і каменецьку; поставив він також і церкву святого Петра, і Євангеліє дав апракос, оковане сріблом, і служебне начиння викуване, срібне, і кадилицю срібну, і хреста воздвижального тут ж положив. І багато інших добрих діянь учинив він за життя свого, які славляться по всіх землях» (переклад Леоніда Махновця).

На жаль, у церквах названих городів жодні пам'ятки середньовічної писемності не збереглися — єдиним матеріальним слідом їхнього існування є бронзові пряжки-застібки, що скріплювали тверді палітурки масивних і важких рукописних книг із пергаменту, знайдені археологами під час розкопок у Бересті. Окрім дарованих церквам богослужбових книг, прямий зв'язок з особами руських володарів мали запозичені з Візантії булли — металеві, назагал свинцеві печатки, прикріплені до документів, які на Середньому Побужжі знайдено у Берестії та в околиці Дорогичина. Окремим феноменом доби Києво-Руської держави, початок досліджень якого пов'язаний також з Дорогичином, є металеві пломби, в тому числі з князівськими знаками та буквами кириличного алфавіту, від місця перших, найбільш численних знахідок (12 тис.), названі *дорогичинськими*.

Використання письма було не лише привілеєм Церкви та князівської адміністрації, але й невід'ємною частиною руської (давньоукраїнської) міської культури. Була вона притаманна також адміністративно-торгівельним осередкам Середнього Побужжя, на що вказують такі знахідки з XI–XIV ст., як металеві писала, або ж стилоси чи стилі (Берестя, Дорогичин) та частина цери, тобто дерев'яної вощеної дощечки для письма цими ж стилосами (Берестя), а також побутові предмети. Найцінніша пам'ятка цього роду — знайдена в Дорогичині кістянка руків'я великого ножа з захисним написом «**ѢЖКОВЪ НОЖЬ А НИЖЕ И ЖКРАДЕТЬ ПРОКЛАТЪ Г[ОСПО]Д[О]М[Ь]**», тобто «Єжків ніж, а хто його украде — проклятий Господом!» (прочитання Василя Німчука). Крім цього, у Бересті був знайдений самшитовий (букшпановий) гребінь з буквами кириличної азбуки: «АБВГДЕ» на одному боці та «ЖЗИІКЛ» на другому, у Більську фрагмент корчаги (амфори) для зберігання олії або вина, з вишкрябаними кириличними буквами «Д», «Ш», «Л».

Найдавніші пам'ятки на типових для письменства матеріалах, які виникли у межах середнього Побужжя, маємо з XIV–XV століть. Це вже була нова політична доба, яка почалася після трагічної смерті у Володимирі князя Юрія II (†1340). Тоді, внаслідок боротьби за землі Галицько-Волинської Русі, що тривала кілька десятиріч, північно-східна частина держави Романовичів потрапила у володіння

Зображення plomb «дорогичинського типу» з колекції киянина Кароля Болсуновського, надіслані до редакції журналу «Wiadomości Numizmatyczno-Archaeologiczne», що мали бути ілюстрацією до однієї зі статей дослідника. Архів Національного музею в Кракові. Публікується за: *Sfinks słowiańskiej sfragistyki — plomby „typu drohiczynskiego” z Czeremna na wschodnioeuropejskim tle porównawczym* (Warszawa 2019)

нащадків литовського князя Гедимина (†1341), натомість південно-західна, під назвою *Руської землі / Руського королівства* потрапила в руки Казимира III (†1370) та після низки політичних перипетій була інкорпорована до Корони Польського Королівства, з утворенням воєводств — Руського (1434) та Белзького (1462), відомих також під загальною назвою Червоної Русі (у латиномовних творах письменників-гуманістів — Роксоланії). Важливим наслідком цієї зміни державної приналежності була втрата позицій галицького варіанту руської мови, що віддзеркалював діалектне мовлення, якого певні прикмети надалі питомі для говірок сучасного Підляшся — вже в перших десятиріччях XV ст. вийшла вона тут повністю з офіційного вжитку (адміністрація, судочинство), де замінила її латинь, залишаючись тільки у церковній сфері та приватних транзакціях. Латиномовні документи виготовляли також у канцеляріях нащадків Гедимина, які займали стіл Великих князів Литовських, Руських, Жомойтських та інших, чому прикладом є хоч би привілеї на магдебурзьке міське право для громад Берестя (1408), Більська (1495)

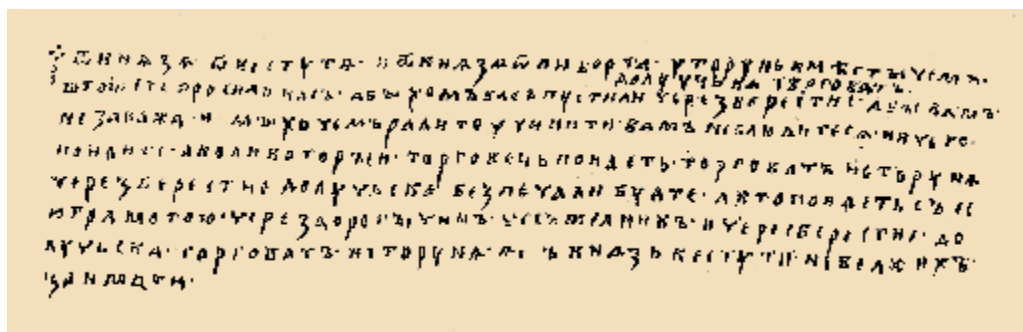
Знайдене в Дорогичині кістяне руків'я великого ножа (12,3 см завдовжки) з захисним написом. Археологічний музей у Варшаві. Фото Сильвії Вайди. Публікується за: Михеев С. М., *О двух древнерусских надписях из Белоруссии и Польши* (2015)

і Дорогичина (1498). Все ж таки, головне місце в держави Гедиміновичів займала ділова руська мова, яка використовувалася не лише на теренах історичної Русі — за мовно-етнографічним визначенням, українських і білоруських, але й по всій території Великого князівства, а навіть у Молдавському господарстві. Литовські князі використовували її також у міждержавних відносинах — зразком може бути грамота укладеного у 1366 році договору з Казимиром III, цікава для нас тим, що показує розподіл руських волостей Середнього Побужжя поміж членів литовської династії: Берестя, Дорогичин, Більськ, Мельник і Каменець це «Кейстутовы городы» — володіння троцького князя Кейстута Гедиміновича (†1382), натомість Кобринь — «князя великого город», отже, володіння Ольгерда Гедиміновича (†1377), від якого пішли православні, зрущені князі Кобринські (рід згас у 1510-х роках). З цієї ж доби походить грамота, видана торунським міщанам від імені князів Кейстута та Любарта Гедиміновичів, але без вказаного року — дослідники дають їй датування «після 1341 року», називаючи місцем написання Берестя.

Приблизно на півтора сторіччя молодшим є перший збережений рукописний фоліант, т. зв. Четья 1489 року — книга житій святих та повчально-проповідних текстів, у названому році переписана «в граді у Камянці». Паперовий кодекс

обсягом 375 сторінок, що є копією зі старшого списку, цінний також тому, що є найдавнішим точно датованим церковним текстом, перекладеним з церковнослов'янської староукраїнською писемно-літературною мовою. Крім цього, частина перекладу, з якого була у Каменці виконана копія, вийшла у Києві з-під пера носія саме західнополіського говору; все ж таки, невідомим залишається ім'я перекладача, як і те, чи мав він якийсь зв'язок із Побужжям. Добре відомі зате автори двох варіантів синодика Супрасльського монастиря, як виявляється, уродженці Більська — о. Пафнутій, перший супрасльський ігумен з відомого роду Сегенів (згодом володимирський єпископ), який почав у 1500 р. списувати на пергаменті «Поминаніє святоє, сій суботник», та о. Стефан Коханевич, який у 1631 р. дав початок його оновленому варіантові, озаглавленому «Суботнік или Поминник».

У час, коли в пущі на пограниччі Більської землі з Гродненською виникала Супрасльська чернеча обитель, руськомовні писарі господарської (великокнязівської) канцелярії у Вильні починають використовувати просторовий топонім Підляшшя (в місцевих українських говірках — Підляше та Пудляше) зі стрижнем Ляхи, яким київські та інші руські літописці називали не лише своїх західних

ѿ князя ѿ кестута· и ѿ князя ѿ либорта· у торунь к мѣстичемъ· што і есте просили насъ· абыхомъ васъ пустили до лучьска търговать· через берестіе· абы вамъ· не зажакали· мы хочемъ· ради то учинити· вамъ не блюдитесь· ничего· поидите· а коли которы· торговецъ поидеть· торговать ис торуна через берестіе до лучьска без печали будте· а кто поидеть съ сею грамотою· через дорогычынъ· чесь мелникъ· и черес берестіе· до лучьска· торговать· ис торуна· азъ князь кестутъ· не велю ихъ заимати·

Найдавніша грамота з терену Середнього Побужжя, якої зображення дійшло до нашого часу, ймовірно, написана у Бересті не раніше 1340-х років. За змістом — князівський паспорт торговцям з міста Торуня (тоді у володіннях Тевтонського ордену) на вільний проїзд через володіння троцького князя Кейстута Гедиміновича, якому у другій половині XIV ст. належали названі надбужанські города, та його брата Любарта, який володів Луцьком. Щасливо писар не був вправний у «книжній» мові, грамота доволі «жива» і для зрозуміння читачем хватить її дещо осучаснити по-тутешньому: «Од князя, од Кестутія і од князя, од Ліборта, у Торунь к містичам. Што есте просили нас, абихом вас пустили до Лучьска [Луцька] торговати через Бересте, аби вам не зажакали. Ми хочемо ради тоє учинити вам. Не блюдітєся нічого, пуйдіте. А коли который торговецъ пуйде торговати із Торуня через Бересте до Лучьска без печалі будте, а хто пуйде з сею грамотою через Дорогичин, через Мельник і через Бересте до Лучьска торговати із Торуня, князь Кестутій не велю їх заимати».

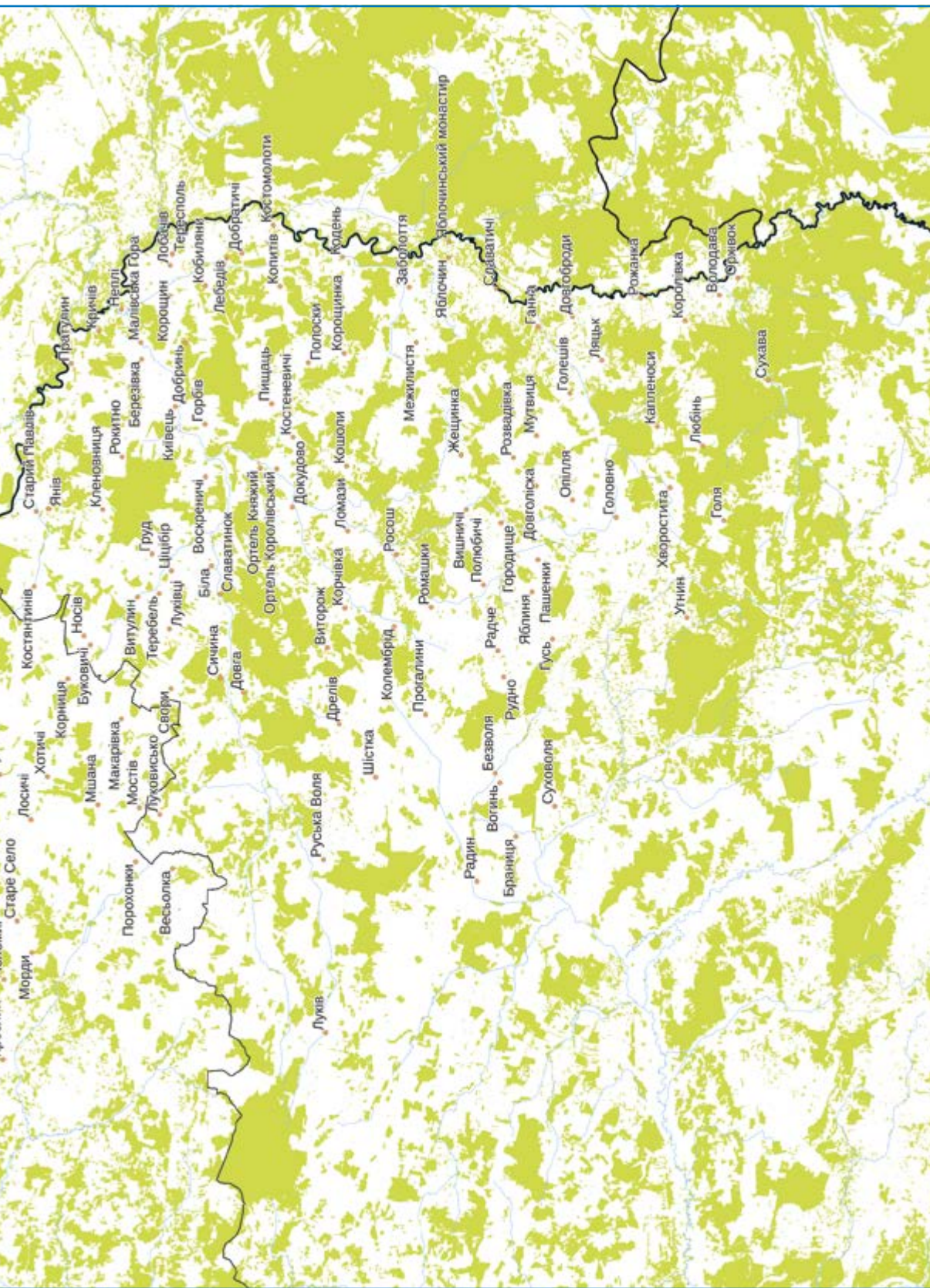
«Въ лѣто отъ начала миру 7008 го индикта 3 (на маргінесі: Отъ Рождества Христова 1500): Дозволеніємъ вельможного пана Александра Ивановича Ходковича, начася съзидати сій монастирь, у его отчинной пуци Блудовской на край рѣки Супряслы, вѣроу и любовію, желаніємъ и трудомъ многогѣшнаго священноинока игумена Пафнотіа, родомъ изъ Бѣльска. И перьвие съоружися церковь невелика въ имя святого Іоанна Богослова, и святися нареченнымъ митрополитомъ Іосифомъ, и трапеза на прихождение братій. Потомъ, в лѣто 7011 индикта 7 (на маргінесі: Отъ Рождества Христова г. 1503) съоружена бысть великая церкви пречистыа Богоматере чѣстнаго ея Благовѣщенія, со придѣлы святыхъ великомучникъ благовѣрныхъ князей рускихъ Бориса и Глѣба, нареченныхъ въ святомъ крещеніи Романа и Давыда і преподобныхъ святыхъ Отець строителей печерскихъ и начальникъ общему житію Антоніа и Теодосія богоспасаемого града Києва въ Рустѣй земли. Сія же святыа божихъ церкви священны быша освященнымъ епископомъ нареченнымъ митрополитомъ киевскимъ и всея Руси, киръ Іоною, мѣсяца октоврія в 14 днь, на память преподобнаго отца нашего Евфимія новаго, и святомученика Лукіана, презвитера великіа Антиохія, индиктъ 7».

Перші сторінки другого рукописного синодика Супрасльського монастиря (1631 р.), який зберігається у Бібліотеці Академії наук Литви імені Врублевських (F19 Istorija, № 89). Синодик, списаний о. Пафнутієм не зберігся, але у 1631 році виник його новий варіант («Суботнікъ или Поминникъ»). Отець Стефан Коханевич, переписуючи старий суботник, зробив свої редакторські та історичні доповнення — на титульній сторінці нагадав, що перше «поминаніє» було ініційоване ігуменом Пафнутієм у 1500 р., дописав також коротку розповідь про початки монастиря, знов згадуючи особу ігумена Пафнутія та підкреслюючи його більський родовід.

сусідів, але й всю їхню країну, інакше Лядську землю (у латиномовних хроніках відому як *Polonia*). Назва, виведена від сполучення під Ляхами (в давньому записі «подъ Ляхы», «подъ Ляхами») не виникла, однак, у період руської державності. З'являється вона не раніше кінця XV ст. у писемних джерелах, пов'язаних із системою адміністрування на теренах Середнього Побужжя, отже, у сусідстві Корони Польського королівства та, тоді ще від неї окремого, Мазовецького

ЦЕРКОВНА ПАРАФІЯЛЬНА МЕРЕЖА XIV–XXI НА ПІДЛЯШШІ ЯК ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ ІСТОРИЧНОГО ПРОСТОРУ ПРОЖИВАННЯ УКРАЇНОМОВНОГО НАСЕЛЕННЯ

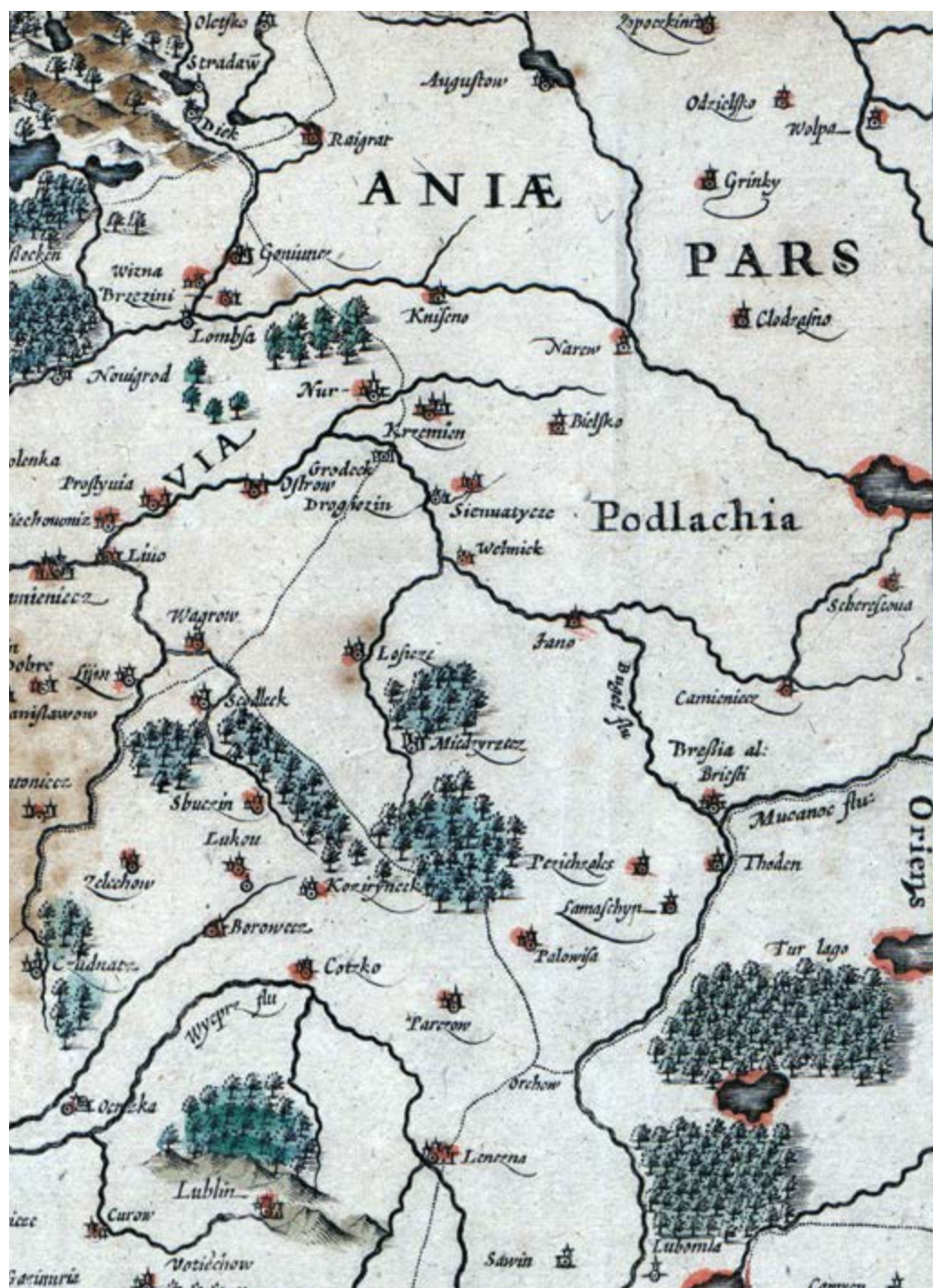

князівства. Перший приклад такого роду документа походить із березня 1495 року, це лист великого князя Олександра до берестейського намісника Сенька Олизаровича, в якому згадуються «тыи люди нашы Берестейского повѣту десятка Подляского, што ж они издавна пасут животину нашу в дворцы нашом в Берестейскомъ, в Киевцы». Тут прикметник *підляський* виленьський канцелярист прикріпив до, ймовірно, невеликої частки Берестейського повіту, адже десятники стояли найнижче у повітовій ієрархії управління селянством. У 1510-х роках з'являються *підляські* урядники, що займалися справами лісового господарства (*підляський* гаєвничий, бобровничий, лісничий, ловчий), але й *підляський* воєвода. Це останнє звання отримав у 1513 році Іван Сопіга, який після втрати родових маєтностей на захопленій Москвою Смоленщині увійшов у володіння маєтками в Берестейському і Більському повітах, локуючи в них на німецькому праві міста Кодень і Ботьки. Тоді ж починає з'являтися й назва *Підляшшя*, поширена вже на простір поза Берестейським повітом, відтак закріплена за новим воєводством, у складі якого опинилося шість колишніх руських городів з підпорядкованими їм волостями-повітами. У латиномовному привілеї з 1520 р. це «*territoriis... Drochicensi, Brestensi, Bylscensi, Camenecensi, Melnicensi et Chobrinensi*», а отже, терен з адміністративними центрами у Дорогичині, Бересті, Більську, Каменці, Мельнику і Кобрині.

Правопис книжної руської мови, якою велася урядова документація та кореспонденція у Великому князівстві, не був нормований, до того писарі орієнтувалися на письменство попередніх віків, ігноруючи, зокрема, такі українські фонетичні інновації, як перехід «о»→«у»→«і» та скорочування і зм'якшування закінчень прикметників («-шский»→«-ський»). Тому, читаючи джерела, зустрічаємо дуже різні способи запису основної назви та її відмінків. І так, поряд з формами, більш наближеними до живої мови («Подляше», «на Подляшу», «сь Подляское земли» «пущь нашихъ подляскихъ» тощо), побачимо варіанти архаїзовані, які переважають («Подляшье», «на Подляшью», «на Подъляшью», «на границахъ Подляшскихъ», «воеводства Подляшского», «въ земли Подляшской») тощо. Незалежно, однак, від правописного стандарту ділової руської мови, коли врахуємо обставини появи і розповсюдження поняття *Підляшшя*, яке отримало свої аналоги у польській мові (*Podlasze* та згодом, під впливом мазовецького діалекту, *Podlasie*; *Wojewodstwo Podlaskie*) та у латині (*Podlachia*; *Palatinatus Podlachiensis*), етимологія цього хороніма є однозначною. Намагання шукати *Підляшшя* під лісом — це звичайні вигадки, мотивовані політичними факторами, як у випадку Марціна Кромера (XVI ст.), або просто невіглаством.

Назва *Підляшшя* ще у XVI ст. потрапляє у історіографічні твори — дієписець поляк Мацей Стрийковський, що працював у Литві, «*Підляську Русь*» увів навіть у заголовок своєї хроніки («*Która przedtym nigdy światła nie widziała, Kronika Polska Litewska, Żmódzka i wszystkiej Rusi Kijowskiej, Moskiewskiej, Siewierskiej, Wołyńskiej, Podolskiej, Podgórskiej, Podlaskiej, etc.*», 1582.). Проекцію нового терміна на події давнішого часу бачимо також у невідомого з імені мешканця Києва, який у своїх історіографічних замальовках, створених близько 1675 року, назвою *Підляшшя* послуговувався також при описі подій XIII ст.:

Nova Poloniae delineatio Йоссе де Гондта (не раніше 1620 р.) — перша географічна карта, на якій з'являється хоронім Підляшшя (у латинському варіанті Podlachia).
Національна бібліотека у Варшаві

«И так в том же Дорогичинѣ на Подляшу Данило Романович з великою радостю и утѣхою всѣх станов коронованый єсть на королевство Руское. (...) Лев Данилович, забивши Войселка, славу и милость от руси одержал безпечно, сам в руских князствах, Подляском, Волынском, Киевском, Звиногородском и Подгорском, где Львов мѣсто з двома замками на своє имя заложил, и по смерти стрія своего Василия, брата Данилова, взявши Галич широко и велможне пановал».

Можна здогадуватися, що у ранньомодерну добу XVI–XVIII століть зацікавлення історією проявляли й самі мешканці міських осередків цього «князства Подляского», з яких найбільшими були Берестя (у церковних документах кінця XVI ст. возвеличуваний як «Великий Берестій») та Більськ. Приписаних до цих міст творів не маємо, однак руські рукописи історіографічного характеру дійшли до нас зі створеного з чималою участю більщан Супрасльського монастиря, чію книгозбірню, описану в 1557 році, Михайло Грушевський назвав «одним з найбільш характеристичних показників того книжного запасу, яким розпоряджали землі Київської митрополії, українські й білоруські... Се не тільки найбільший, який ми маємо з тих часів, сортимент книжок, але й дуже типовий». Поза Супрасльським монастирем, який увійшов до кола цих нечисленних осередків Київської митрополії, що у цю зламну добу могли генерувати оригінальну творчість, у міських осередках праця пером обмежувалася, мабуть, копіюванням церковних книг, яких до наших днів також дійшло дуже небагато. Останнім часом велике зацікавлення дослідників викликав найдавніший з кільканадцяти списків віршованого «Пролога» київської редакції, завершений у 1496 році та якоюсь мірою пов'язаний з Більськом, виник же «желанієм пана Солтана Солтановича намѣстника бѣлскаго» (отже, родича майбутнього митрополита Йосифа II), відтак потрапив до книгозбірні Супрасльського монастиря. Інший примірник цієї редакції віршованого «Пролога», охоплює вересень — грудень, переписаний у Більську в першій третині XVI ст., зберігається у фондах Національної бібліотеки Білорусі у Мінську. До першої частини «Пролога», замовленого Солтаном у 1541 році, був доданий ще агіографічний твір, присвячений мученикові Антонієві, який орієнтовно у 1515 році загинув у місті Фессалоніки (слов'янською Солунь) — можливо, що св. Антоній Супрасльський, пострижений у ченці, відтак у велику схиму ігуменом Пафнутієм, також був уродженцем Більська.

У цей час до церков Середнього Побужжя почали потрапляти й перші друковані богослужбові книги, надруковані близько 1490 року в Кракові. Православний полеміст, архімандрит Печерського монастиря Захарія Копистенський (уродженець Перемишля), у своїй знаменитій «Палінодії» (1621), згадував, що були вони, між іншими, «на Подляшу въ земли Бѣлской, въ Боткахъ, маєтности его милости пана Богдана Сапѣги ... въ Каменцу Литовскомъ при церкви св. Симеона ... въ Великомъ Берестю въ Литвѣ, гдѣ соборъ великій былъ року 1596».

Богдан Сопіга (†1593) тут згаданий, найімовірніше, через його близькі зв'язки з церковними братствами (львівським та виленським), адже краківські «Тріоді» до ботьківської Успенської церкви, найпевніше, потрапили ще за життя його діда, Івана Сопіги (†1517), вже згадуваного як фундатор міського статусу Ботьків

Перші, й тому найбільш знищені, сторінки краківських друків Швайпольта Фіоля — «Тріоді пісної» (містить літургичні тексти, що використовуються під час Великого посту) і «Тріоді цвітної» (літургичні тексти, що використовуються під час Страсного тижня та Пасхального періоду, П'ятидесятниці до Неділі Всіх святих). Саме «книги “Тріодія”, зь Грецького язика названі» мали знаходитися у церкві «на Подляшу вь земли Бѣлской, вь Боткахъ».

та перший підляський воєвода. Він, як посадовець великих князів литовських, мусив не раз перебувати також на їхньому королівському дворі в Кракові та міг там придбати книги з перших рук. Чи мав він якусь причетність до самого заснування краківської друкарні? — це питання, по суті, спекулятивне. Добре зате відомий культурницький порив сина фундатора Супрасльського монастиря Олександра Ходкевича — Григорія, який при поділі батьківської спадщини отримав, між іншим, «дворъ Заблудовьє», поряд з яким у 1550-х роках заснував місто, відтак фундував у ньому церкву зі школою, а згодом і друкарню, в якій протягом червня 1568 — березня 1570 років складено і відтиснено дві книги: «Євангеліє учительне» та «Псалтир з Часословцем».

Черговою, після розповсюдження друку церковних книг, новацією другої половини XVI ст. стало виникнення, за словами Івана Крип'якевича, «першої освітньої мережі», тобто міських церковних братств, організованих за правилами уставу (статуту) Успенського братства у Львові, де у 1586 році почала діяти перша братська школа вищого рівня. Її працю регулював також спеціальний статут — «Порядокъ школный», який став зразком для всіх інших братських шкіл,

у тому числі в Бересті та Більську, які затверджувальні грамоти від володимирських єпископів отримали відповідно у 1590 та 1594 роках. Зрозуміло, що рівень навчання залежав від кваліфікацій учителів — тут спочатку пощастило берестейській школі, до якої у 1592 р. переїхав зі Львова о. Лаврентій Зизаній. Ймовірно, саме «Великий Берестій» був місцем, у якому педагог і філолог завершив працю над «Граматикою словенскою», що була першим систематичним шкільним підручником з граматики церковнослов'янської мови. Незабаром вийшов другий підручник Л. Зизанія — буквар «Наука ку читаню и розумѣню писма словенского», частиною якого був «Лексисъ, сирѣчь реченія въкратцѣ събранъны и изъ словенскаго языка на простый рускій діалектъ истолъкованы», в якому церковнослов'янські слова (1061 лексем) перекладаються «українською літературною мовою другої половини XVI ст.» (В. Німчук). Це уточнення тут важливе, адже «простий рускій діалектъ» (частіше — «проста мова») — це не тодішнє українське діалектне мовлення регіону, з якого походив даний автор, чи яким послуговувалися в побуті учні берестейської і більської братських шкіл. Як і ділова «руська мова», це витвір надалі великою мірою штучний — не лише одягнений у правопис, сформований кількома сторіччями раніше, але й насичений різноманітними запозиченнями з інших мов, перш за все церковнослов'янськими та полонізмами, тому для сьогоденного читача ця мова буде важкою й малоцікавою. В тодішньому часі був це, однак, прогрес, адже поява літературної «простої мови» — це відповідь на виклик часу, щоб «выразумѣнія ради простыхъ людей» («непрості», цебто вчені, розуміли церковнослов'янську), перекладати і творити релігійні та світські тексти більш зрозумілою і доступною для загалу мовою.

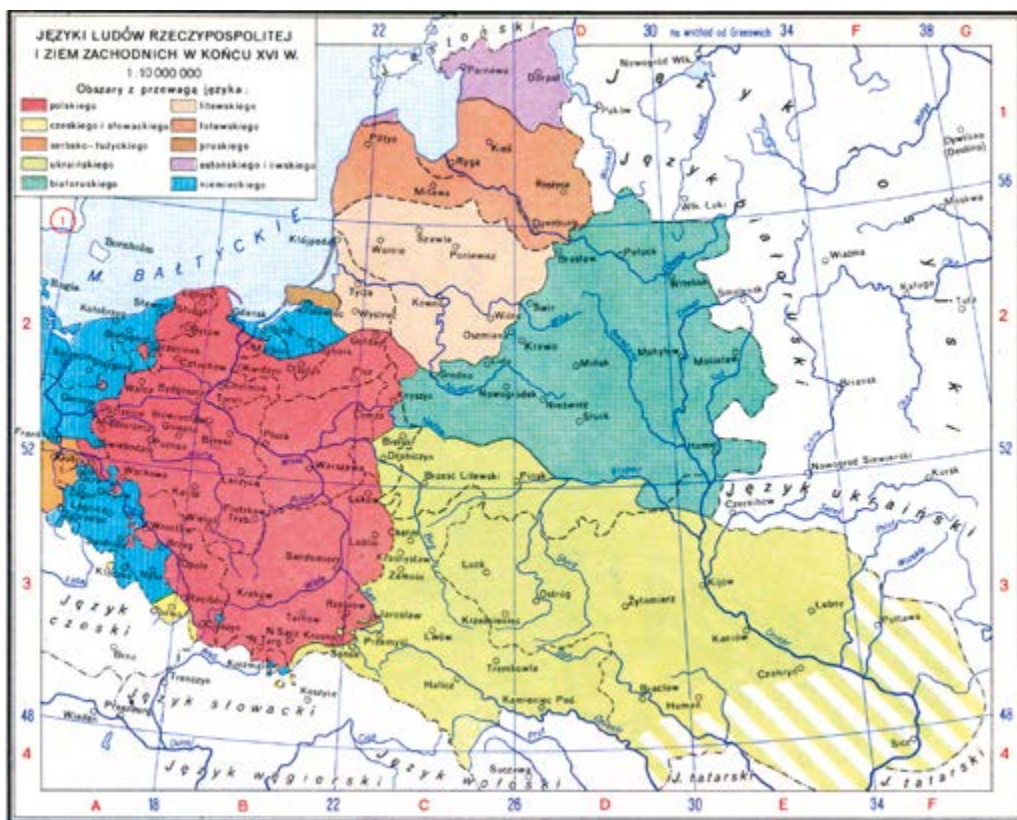
Міста підляського Побужжя, з огляду на географічне розташування регіону, протягом XV–XVI ст. відігравали значущу роль у державному житті Великого князівства Литовського, в тому числі як місця політичних зустрічей та соймів. Також саме тут, у Бересті, у 1590-х роках найчастіше відбувалися синоди єпископів православної митрополії Київської, Галицької і всієї Русі. Тут відбувся, зокрема, й найбільш доленосний синод, у жовтні 1596 року, скликаний для затвердження церковної унії з папським престолом, яку попереднього року заприсягли у Римі руські єпископи — Луцько-Острозький Кирило та Володимирсько-Берестейський Іпатій. Останній, у мирі Адам Потій (1541–1613), це представник маєтного шляхетського роду Берестейської землі — уродженець села Рогачі (зараз у гміні Милейчичі Сім'ятицького повіту), відтак власник міста Рожанки біля Володави, та до отримання номінації на єпископство — берестейський земський суддя і каштелян. Погляд на особу цього єпископа, відтак митрополита-уніята, формувався перш за все залежно від погляду на церковну унію, яку він, по суті, врятував від загибелі, та яка, за словами Івана Франка, написаними через триста років після смерті цього церковного діяча, «не перестала бути предметом суперечки між ученими і публіцистами, що стоять на тім або другім березі прірви, утвореної тим важливим історичним фактом». Участь у словесних змаганнях владику Іпатія, автора низки полемічних публікацій «руською/простою мовою», робить першим ширше відомим русином — письменником

з Підляшшя, хоч його творчість, публіцистика «на злобу дня», зосереджена на обороні церковної унії та безпартійній критиці «дизуніатів», зараз має читачів лише в колі істориків та літературознавців.

Вважається, що підляський родовід, але вже з менш маєтного сегменту шляхетського прошарку, мав також православний митрополит Ісая (Копинський) (†1640), з-під пера якого вийшов містично-аскетичний «Алфавить духовный», відомий також під назвою «Лѣствица духовного по Бозѣ иноческаго жительства», адже взірцем була «Ліствиця» славнозвісного синайського аскета-містика св. Івана Ліствичника. Цей твір, що розвиває концепцію пізнання Бога на основі духовного вдосконалення самої людини, хоч довгий час розповсюджувався лише в рукописах (перше видання з'явилося щойно у 1710 році в друкарні Києво-Печерської лаври), знайшов відгук у творах Петра Могили, Паїсія Величковського, Григорія Сковороди та інших учених Могиллянської академії. Цитати з «Алфавіту» потрапили до укладеного Валерієм Шевчуком збірника «Мудрість передвічна. Афоризми давніх українських мислителів XI — поч. XIX ст.» (2019), в якому знайдемо також вислови з творів Іпатія Потія і Афанасія Филиповича.

За Франком можна сказати, що владика Ісая Копинський — це людина з другого боку «берестейської прірви», адже у 1620 р. саме він став першим єпископом потаємно відновленої православної Київської митрополії (висвяченим Єрусалимським патріархом Феофаном на Перемиську катедру), відтак у 1631 році був обраний митрополитом (незабаром, однак, довелося йому поступитися Петрові Могилі, який православну ієрархію очолив у 1632 році). Відомі й публіцистичні твори владики Ісаї — у 1621 році, разом з митрополитом Йовом (Борецьким) та єпископом Єзекїлем (Курцевим), висвяченим на єпископа Володимирського і Берестейського, сигнував він «універсальну протестацію і побожну юстифікацію», укладену також іменем «всього духовного і світського, шляхетського і міського стану народу Руського набожества Східної Церкви». «Протестація» — це твір колективний, все ж схожий публіцистичний почерк бачимо в посланні, вже в сані митрополита написаному владикою Ісаєю з надією повернути до рідної віри Ярему Вишневецького, уродженця сім'ї, заслуженої для Православної Церкви, який у 1632 році здійснив конверсію на римський католицизм.

Лист не змінив ставлення Я. Вишневецького до релігійних справ, важко, однак, було б сподіватися іншого результату, позаяк перша половина XVII ст. — це період, коли, по суті, весь князівський та великопанський прошарок, з чисто кон'юнктурних причин, відмовляється від орієнтирів, успадкованих з доби руської державності, а центральне місце в українському історичному етосі отримує козаччина. Від Середнього Побужжя козацька «Україна далека» (землі понад Дніпром, що на південь від Києва) географічно віддалена, але, як стверджує В'ячеслав Липинський, резюмуючи дослідження українських і польських істориків початку XX ст., перетворення недавніх облогуєчих «диких піль» у волость з численними хуторами і оборонними містечками-городками, відбувалося завдяки прибульцям «з усієї широкої тодішньої Русі..., навіть із далеких червоноруських і надбужанських країв», причому прибуває й «шляхетська дрібнота, яка не має

Карта поширення народних мов на території Речі Посполитої та Західних земель наприкінці XVI ст. За: Atlas historyczny Polski, Warszawa—Wrocław 1990

з чого вижити на своїй злиденній батьківській спадщині, і то не лише русин із-під Овруча, Бару, або з численних шляхетських гнізд на Червоній Русі, але потрохи й із польської Мазовії й попольщеного шляхетського Підляшшя».

В числі показаних шляхтичів був підляшанин Криштоф Косинський (†1593), який у 1591 р. став на чолі першого козацького збройного виступу в обороні прав, порушуваних адміністрацією Речі Посполитої, що набрав політичного характеру — повстанці захопили майже всю Київщину й частину Волині та почали запроваджувати там козацькі порядки («козацький присуд»). Відтак у числі полководців Війська Запорозького, повсталого у 1648 році під проводом Богдана Хмельницького, був також кум гетьмана Станіслав Михайло Кричевський, уродженець надбужанського Кричева у тодішньому Берестейському повіті. Цей спочатку королівський офіцер, без якого «Хмельниччини» могло б і не бути (саме він у листопаді 1647 року звільнив Б. Хмельницького з ув'язнення), відтак наказний гетьман козацького війська, який затримав наступ війська Великого князівства на Київ (помер 3 серпня 1649 р. від ран, отриманих у битві під Лоєвом), у XX сторіччі став героєм не лише української історіографії, але й літератури —

повістей Андрія Чайковського («Полковник Михайло Кричевський. Історична повість із XVII віку», 1935) та Панаса Феденка («Гетьманів кум», 1943). Такий яскравий феномен, як козаччина, був генератором багатого фольклору, що виникав як у самому козацькому середовищі, так і поза ним. Частина з цього величезного пласту усної анонімною творчості поширилися й на Підляшшя — на місцеву популярність пісень із козаком у ролі головного героя вказують записи не лише з XIX ст., але й сучасні.

Наприкінці XVI та в першій половині XVII століть конфлікти на релігійному та соціальному тлі спалахували не лише на Подніпров'ї, але й на Середньому Надбужжі, яке восени 1648 року захопила й Хмельниччина. Прямий зв'язок із цими подіями має історично-літературна пам'ятка 1640-х років, опублікована у 1878 році як «Діаріушъ берестейскаго игумена Аѳанасія Филипповича», що, окрім основної частини, яка вийшла з-під пера цього захисника Православної Церкви та борця проти унії (що стало приводом до його страти у вересні 1648 року), включає також розповідь «О смерти славной памяти небожчика отца Аѳанасія Филипповича, игумена Берестейского православного (повѣсть презъ послушниковъ его списана)» та віршовану епітафію — «Надгробокъ отцу Аѳанасію Филипповичу, игумену Берестейскому». Вірші з «Діаріуша» потрапили до антології давньої української поезії, нещодавно здійснена була також публікація всієї пам'ятки сучасною українською мовою — у збірнику малих українських діяріїв.

Упродовж XVII ст., як і пізніше, друкована руськомовна література, надалі зосереджена у сфері духовного життя (назагал збірники проповідей), якою користувався письменний прошарок україномовного населення Середнього Побужжя, потрапляла сюди з друкарень більших релігійно-культурних осередків, перш за все з Києва і Львова. Найпопулярнішою лектурою був «Ключъ разумѣнія» православного проповідника о. Йоаникія Ґалятовського, за словами передмови, написаний і виданий, «жебы священники... сами собѣ на недѣли и на свята могли учинити и повѣдати казанья, поглядаючи на мои». Що цікаво, фоліантами, описаними під час парафіяльних візитацій 1726–1727 років як «Galatowski drukow[anu]», що може відповідати як виданням «Ключа...» (Київ 1659 та Львів 1663 і 1665), так і «Казаня приданыи до книги Ключъ разумѣнія названои» (Київ 1660), користувалися також греко-уніятські священники багатьох церков Берестейського крилосу Володимирської єпархії, як міських — для прикладу, у Ботьках, Високому [Мазовецькому], Кліщелях, Кодні (у міщанській і замковій церквах), Лосичах (в обох церквах), Межирічі, Янові [Підляському], так і сільських — у Березові [Новому], Витуліні, Малішах, Токарах, Хотині тощо. У монастирях у Більську, Дорогичині (двох) і Яблочині, які весь час залишалися православними, були й твори інших відомих українських богословів і проповідників: Лазаря Барановича (1620–1693), Інокентія Гізеля (†1683), Антона Радивиловського (†1688), а також перше видання печерського «Патерика» (Київ 1661) і, мабуть, «Лексіконъ славеноросскій и Имень тлъкованіє» Памви Беринди (Київ 1627), з поясненнями церковнослов'янської термінології простою мовою.

У цю добу вся література, писана не лише руською/простою мовою, але й церковнослов'янською, була читана, як на церковному богослужінні, так і в домашньому затишку, згідно з фонетикою української мови, отже, азбучні знаки «ѣ», «є», «и» у вимові звучали як «і», «е», «и» сучасної української абетки. Було це натуральне явище, що виникало з факту, що церковнослов'янська мова, в цьому випадку київського ізводу (редакції), існувала лише у письмовій формі, наслідком чого озвучування букв змінювалося так само, як змінювалася фонетика живої української мови (винятком була буква «о», яку надалі читали як «о», а не як «і»). Було це явище типове для всього україномовного простору, в тому числі для Підляшшя, хоч на теренах, які вже у середині XVIII ст. перебували під владою російського царя (Гетьманщина, Слобожанщина), відразу після ліквідації у 60–80-х роках XVIII ст. козацької автономії, вжиті були й заходи для русифікації місцевої освіти та, зокрема, Церкви — щоб будь-яке богослужіння відбувалося «голосомъ, свойственнымъ російскому нарѣчію», тобто з російською вимовою, та російськомовною проповіддю. На Середньому Побужжі, яке під владу Російської імперії потрапляло поетапно, упродовж 1795–1815 років, українська вимова найдовше залишалася в церквах південнопідляського лівобережжя, у 1810 році приєднаного до Холмської греко-уніятської єпархії, яка проіснувала до 1875 року. Для прикладу, очільник шкільної дирекції для Сідлецької губернії Юхим Крижановський, описуючи у 1867 році церковне богослужіння, підкреслює, що панівною є українська вимова, а не московська, яку він — «малоросіянин», тобто українець, вихований русифікованою школою, називає «загальноруською» та «освіченою». На Північному Підляшші процес достосовування до московсько-петербурзьких (синодальних) форм обрядової практики у греко-уніятських парафіях, які у 1839 р. знову стали православними і були переведені у підпорядкування Святійшому правлячому синодові, який управляв Православною Церквою в Російській імперії, почався ще у 1830-х роках. Однак українська вимова в народному середовищі трималася ще найменше півстоліття — за словами о. Ярослава Брена, настоятеля у Старому Корнині, який у середині 1880-х років описував особливості релігійного побуту селян Більського повіту, при читанні церковних текстів селянами, букви «ѣ» та «и» вимовлялися твердо («Господы, да нэ яростыю Твоею обличиши мэнэ»), також буква «ѣ» (фіта) читалася, згідно з українською традицією, як «фт» («Дорофтэй, Фтэкла»).

Отже, упродовж сторіч, від доби, коли на Середньому Побужжі з'явилася мережа руських городів та церков, місцеві україномовні русини жили цією самою культурною традицією, що й їхні співплемінники з Волині, Наддніпрянщини чи Галичини. Зрозуміло, у цій, по суті, конфесійній — прив'язаній до Церкви культурі, основи якої сформувалися в княжу добу у Києві, — бачимо постійну еволюцію. На жаль, відбувалася вона не лише як наслідок внутрішніх факторів — зміни поколінь творців і користувачів, але й зовнішніх — політичних і культурних натисків та впливів, що у XVII–XVIII сторіччях призвело до денаціоналізації руських еліт, у тому числі й греко-уніятського духовенства, не лише на Підляшші, але й на інших руських землях Речі Посполитої, яку з огляду на загальну колонізацію шля-

хетського прошарку стали ототожнювати з Польщею. Це стало як тлом, так і причиною майже повного занепаду літератури «руською мовою» вже упродовж XVII століття. Кращою була ситуація на теренах козацької автономії — у Гетьманщині та на Слобожанщині, де епоха давньої української літератури у «традиційному одязі» тривала й у XVIII ст. Тут її блискучим закінченням була творчість поета і мислителя Григорія Сковороди (1722–1794), «українського Сократа», який словами «Світ ловив мене, та не впіймав» підкреслював свою відданість духовному життю перед земними «суєтністю» і «марнотою».

У 1798 році з'явилася друком перша частини «Енеїди» Івана Котляревського, починаючи період нової української літератури, вже в основному секулярний — світський, та в новому оформленні — «живою» мовою, якою до цього часу складалися лише фольклорні твори. Ця мова вийшла з тіні, коли поряд зі священниками, канцелярськими писарями та дячками, що навчали грамоти на простенькому букварі і церковних книгах, з'явилася інтелігенція — носій нових ідей, завдяки яким відійшли у минуле старі, сформовані феодальними відносинами, погляди на суспільство та культурні цінності, коли, кажучи словами історика Ореста Субтельного, «простий люд став займати належне йому місце в житті суспільства, водночас завойовували визнання народна мова, звичаї, традиції». Ця нова хвиля докотилася й до Середнього Побужжя, де записи місцевих народних пісень почалися синхронно із початком вивчення фольклору Наддніпрянщини і Слобожанщини та поданням його до широкого відома збірниками «малоросійських» пісень Миколи Цертелева (1819) та Михайла Максимовича (1827). Вже у 1817 році завітав на Побужжя відомий шукач дохристиянської слов'янської старовини Зоріян Доленга Ходаковський. Фрагменти пісень зі згадками про тура, записані «під Берестям» і в Райську під Більськом та надруковані вже у 1820 році, можна вважати першими публікаціями українського фольклору підляського/берестейського Побужжя (кілька десятків пісень із цієї території поміщено у збірнику, виданому до 150-річчя від смерті дослідника). У 1825–1826 роках південну частину Підляшшя, яке тоді входило до складу автономного Королівства Польського, досліджував Казимир Владислав Вуйціцький, відтак його опис підляської русі (підляських русинів), у своїй піонерській розвідці про українське весілля використав Йосиф Лозинський (*Руськоє весіле*, 1835). Згодом український фольклор почали записувати й місцеві уродженці — на Північному Підляшші, між іншим, о. Антон Сосновський у Кліщелях (1840-і роки), на Південному Микола Янчук (1880-ті), автор монографії про весілля у рідній Корниці, яке, за словами харківського етнографа і фольклориста Миколи Сумцова, «описано з такою любов'ю, так докладно, з таким чудовим науковим поясненням», що й у 1920-х роках він її рекомендував «сучасній молодіжі, що береться за етнографічні і фольклорні студії подивитися, як треба працювати над тим, що ви бачили, чули і записали, і майте цю книжку на увазі, як научний показчик до наукової праці». На цю похвалу варто звернути увагу також літературознавцям, адже Микола Янчук хист фольклориста використовував також при написанні п'єс із народного життя для вистав українського побутового театру, у яких важливу роль відігравали саме

Підляські русини на літографії за рисунком Яна Непомуцена Левицького в альбомі
«Les costumes du peuple polonais» (ред. Леона Зеньковича), Париж, 1841

пісні. А ці популярні в свій час драматичні твори виводять його на п'єдестал першого підляського та взагалі першого середньонадбужанського автора, який вписав регіон в історію нової української літератури.

Раніше, однак, бачимо — явище відоме також у підавстрійській Галичині — використання української мови в польській політичній агітації, спрямованій проти «москалів», тобто Російської імперії, під гнітом якої опинилося спочатку Берестейське воєводство (1793–1795 рр.), а відтак і Підляське (1807–1815 рр.). З терену побутування західнополіського говору української мови знаємо два такі твори, обидва у віршованій формі. Перший написав Францішек Савич (1815–1845), народжений у сім'ї греко-уніятського священика у Велятичах (Пинський повіт) студент Медико-хірургічної академії у Вільні та учасник польської конспірації, в тому числі один із засновників таємного товариства студентів (1837). Його вірш написаний у формі розмови «литвина», «волинця» і «пинчука», які «близко Пиньска, на широком полію» тужать за добою Речі Посполитої, показаною як час свободи і добробуту та засуджують сучасність під російською владою:

А тепер, де глянеш, само тільки латтє,
Вдома, в кишені — нічого немає,
Бо з чоловіка висисають сили,
А всьо то цари, Москалі зробили.

Схоже зіставлення ідеалізованої «польської старовини» з поганою сучасністю «під москалями» бачимо у другому з віршів, якому видавці дали заголовок «Modlitwa», — анонімному та з першою строфою, що парафразує початок пісні «Boże, coś Polskę». Тут умовний селянин, у здогаді — переслідуваний російською владою південнопідляський русин-уніят, просить за «єдину родину» та за те, щоб «пани, були як брати», в чому легко вгледіти політичну мрію, ще у 1840-х висловлену Зигмунтом Красінським поетичною фразою «z szlachtą polską, polski lud» (в уявленні тодішніх польських еліт до цього «люду» зараховувалися всі мешканці колишньої Речі Посполитої, тобто Польщі). Для кращого пропагандивного ефекту строфи з описом реальних утисків і злочинів російської адміністрації та війська, яке в січні 1874 року розстрілювало русинів під церквами в Дрелеві й Пратуліні, попереджені вступом, згідно з якими москалі мали бути винуватцями також селянської неволі — панщини, хоч ця у державах Ягайлонів загальним явищем стала ще у XV–XVI століттях, а ліквідувала її саме російська влада, про що нащадки колишніх примусових робітників на шляхетському полі співали й у XX столітті, для прикладу, в Угніні (Володавський повіт):

Ой, кувала зозуленька, весело кувала,
Як панщина-даремщина з Польщі утікала.
Утікала, утікала, аж гори тряслися,
А за нею пани біжать: — «Панщино, вернися!»
Догонили панщиноньку на липовім мості:

«Ой, вернися, панщинонько, до нас хоч у гості!»
Ой вернися, ой вернися, — будем погибати,
Бо не вміють пані наші в полі жита жати».

Такими робітниками на панському полі були й предки Миколи Янчука, який, за словами Миколи Сумцова, «як колись Шевченко, був пастушком, пас волів, сторожив садок». Майбутній етнограф і письменник народився у 1859 році, отже, виростав у час подій, які свій родовід мали у лібералізації російського самодержавного режиму після смерті царя Миколи I і програту в Кримській війні. Саме атмосфера політичної відлиги, яка запанувала під кінець 1850-х та на початку 1860-х років, створила умови для пожвавлення польської національної активності, що врешті-решт призвело до спалаху збройного Січневого повстання (1863–1864 рр.). Серед його наслідків були як Валуєвський циркуляр з липня 1863 року, спрямований проти україномовних видань для народу, так і відмова влади у Петербурзі від своєрідного соціально-політичного договору з польською шляхетською аристократією, який у 1815 році ліг у основу створення під царським скіпетром автономної «Конгресівки». Відразу після придушення повстання увага російської адміністрації у Варшаві була скерована на селянство — завоюванню його прихильності для царського престолу мали служити корисніше, ніж у самій імперії, проведення селянської реформи (ліквідація панщини і наділення селян землею) та організація державної шкільної мережі — звісно, що російськомовної. Для родини Янчуків ці дії були корисними, адже отримання нею чималого наділу землі, збільшеного ще власними заходами, дозволило наймолодшому синові Миколі навчатися спочатку в новоутвореній народній школі в Корниці, потім у заснованій спеціально «для уніятів» гімназії в Білій. На цьому, однак, «благодійства» російського самодержавства не завершилися, адже у пакеті було ще й те, що раніше відносно легко вдалося досягнути на правому березі Бугу — спочатку переформатування обрядовості місцевої греко-уніятської Церкви за зразками московського православ'я, а відтак підпорядкування її Святійшому правлячому синодові. Однак тут, зокрема на західніших теренах, які до 1795 року входили до складу Дорогичинської і Мельницької земель Підляського воєводства, зустрілося це зі спротивом, в якому активну участь брали й мешканці Корниці — батько Миколи, церковний староста Андрій Янчук, заплатив поневірянням у тюрмах, що призвело до втрати здоров'я й швидкої смерті, не збулась також мрія матері, яка вже в немовляті вбачала майбутнього «ксьондза» (греко-уніятського священика), що він сам описав у вірші-спогаді:

І я колись маленьким був,
І мене мати колихала,
Хоч колихати — колихала,
Але пісень мені не співала;
Она все пацюр говорила,

У Бога долі мені просила...
Вона одну надію мала,
Що син Микола ксьондзом буде
Підвищенням над прости люде...

В цілому дії «москалів» призвели до того, що корничани, від 1875 року офіційно православні, після царського толеранційного указу 1905 року перейшли у римський католицизм, а незабаром відреклись і своєї рідної мови. Миколу така доля обминула, адже ще гімназистом покинув рідні місця — опинився у Москві й саме там почав свою літературну діяльність. Тут знов паралель з біографією Шевченка, хоч не зовсім точна, адже Тарас у Петербург був вивезений як кріпак поміщика Павла Енгельгардта. Янчук до Москви, де закінчив останній клас гімназії та філологічний факультет університету, поїхав у 1879 році як вільна людина, в ролі репетитора у, за його ж словами, «російській інтелігентній та у високому степені гуманній» сім'ї комісара від селянських справ у Білянському повіті Євгенія Гарднера, нащадка англійського підприємця, що у середині XVIII сторіччя побудував поблизу Москви фабрику фаянсу.

Так як Шевченко у Петербурзі жив пам'яттю про свою рідну Україну-Наддніпрянщину, малюючи її у «Кобзарі» та «Гайдамаках», так і Янчук у Москві, зосередившись на етнографічних дослідженнях, почав їх від свого рідного села. Найвідоміший плід цієї праці — це завершена у 1885 році «Малорусская свадьба в Корницком приходѣ», тобто детальний опис весільного обряду, в наступному році надрукований у науковій періодиці та окремим виданням, а згодом навіть у офіційному губернському виданні «Пам'ятная книжка Съдлецкой губернии на 1891 годъ». Саме цю працю, розлого рецензовану на сторінках «Київської старовини», як основну серед Янчуків заслуг для українознавства, назвали як Микола Сумцов у довіднику про українських фольклористів (1910), так і Михайло Грушевський у некролозі на сторінках журналу «Україна» (1924).

У своїй автобіографії, написаній вже у 1900-х роках, Микола Янчук згадував, що саме тоді сталася подія, через яку 1885 рік став межею в його національній самосвідомості — на гастролі до Москви прибула українська театральна трупа Михайла Старицького і Марка Кропивницького, завдяки чому Микола вперше зіткнувся з наддніпрянським говором, який вже тоді виконував роль літературної мови. Саме під враженням цих вистав він «взявся за складання малоросійських п'єс із життя малорусів своєї батьківщини — Підляшшя». Першою з них та, на думку самого автора, найкращою, була комедія «Пилип-музика», вперше поставлена в Москві трупою М. Старицького у 1887 році та присутня на театральних сценах Російської імперії до Першої світової війни. Наступна п'єса, комедія «Вихованець», набула особливої популярності у Галичині та серед емігрантів у США, наслідком чого тричі була видавана друком.

Будучи за покликанням етнографом і знавцем народного мелосу, М. Янчук у своїй сценічній творчості звертав увагу не так на драматургію твору, як на його народно-музичну складову, що, до речі, добре вписувалося як у жанр, так

ВЕЧЕРНІЙ СПЕКТАКЛЬ.

ЦѢНЫ ОБЫКНОВЕННЫЯ.

ВЪ ЗАЛѢ МѢСТНАГО КЛУБА

Въ Воскресеніе 8 Ноября 1892 года.

ТОВАРИЩЕСТВОМЪ МАЛОРУССКИХЪ АРТИСТОВЪ ПОДЪ УПРАВЛЕНІЕМЪ

Л. Я. МАНЬКО.

ПРЕДСТАВЛЕНО БУДЕТЬ:

ПЫЛИПЪ

МУЗЫКА

Комедія въ 5 дѣйствіяхъ съ пѣніемъ, хорами и танцами, сочиненія Н. Янчука.

Пьеса посвящается артисту Л. Я. МАНЬКО.

ДѢЙСТВУЮЩІЯ ЛИЦА:

Пилипъ, мѣрзавецъ	—	г. МАНЬКО.	Оскаришка	—	г. Мерсий.
Оскаришъ, старый челядникъ	—	г. Чубий.	Оскаръ Ороска	—	г. Зюверей.
Оскаришка, его жена	—	г-жа Жаронокъ.	Мамонъ Ковчъ	режисеръ	г. Керетъ.
Дружко, кѣтъ дружокъ	—	г-жа Величко.	Василискъ братъ	—	г. Керетъ.
Хоро, дѣвочка	—	г-жа Кашуленко.	Дружко	—	г. Мерсий.
Хоро, мѣрзавецъ	—	г. Разудовъ-Кулибко	Василискъ братъ	—	г. Халовскъ.
Покосителъ за номеромъ	—	г-жа Любимовъ.	Мамонъ дружокъ	—	г. Бартоломейчукъ.

Во 2-мъ актѣ дѣвочка танецъ, протанцуетъ дѣвочка Бартоломейчукъ. — Танецъ „Колыбель“, прот. г-жа Величко и г-т. МАНЬКО и Оскаришко. — Въ 5 ак. танецъ „Кружокъ“, исполняютъ г-жа Величко, Кашуленко и Скопенко, г-т. МАНЬКО, Разудовъ-Кулибко и Оскаришко.

Кандидатъ Г. Бартоломейчукъ.

Режисеръ Л. Я. Манько.

ЦѢНЫ МѢСТАМЪ:

Кресла 1-го ряда по 1 руб. 25 к. — 2, 3, 4, и 5 ряда по 1 руб. 10 к. — 6, 7, и 8 ряды по 85 к. — 9 и 10 ряды по 65 коп. — 11 рядъ по 55 коп. Боксовые по 55 коп. — Галлерей номерованная 30 коп. — Номерованная 20 коп. — Боксовые нижнія чины по 15 к. — Партеръ по 30 к. — Ученики платятъ по 15 к.

Билеты заблаговременно можно получить въ Нов. г. Волынского, съ 11 ч. утра до 2 ч. и съ 4 до 9, вѣч. и въ день спектакля: съ 8 ч. вѣч. въ кассѣ театра.

БЛЮКЛИ изъ опинического заведения БРИЛАНТА отдѣляются съ провозомъ на время предстоющей.

НАЧАЛО РОВНО ВЪ 7^{1/2} ЧАСОВЪ ВЕЧЕРА.

Афіша п'єси Миколи Янчука «Пилип-музыка», яку у 1892 році ставило в Радомі «товариство» українських артистів під керівництвом Леоніда Манька. Державний архів у Радомі

і в репертуар «товариства акторів», очолюваного Михайлом Старицьким (співаків було тут більше, ніж акторів). Тому рецензент за цю саму п'єсу міг його спочатку ганити, відтак хвалити — саме так зробив Іван Франко, який цю «оперетку з народного життя» оглянув у 1892 році у виконанні театру Товариства «Руська Бесіда» у Львові:

«Такої примітивної щодо композиції і сценічної будови п'єси ми ще не бачили. Автор тільки й того досяг, що в 4 діях показав тривогу і неспокій сільського парубійка, його сім'ї і знайомих перед набором до війська. Про будь-яку драматичну дію тут не може бути й мови. Герой п'єси “Пилип-музика” кохає одну дівчину, другий парубок кохає другу дівчину, а Пилип власне має йти в рекрути. Воркування, зустрічі, перешкоди, перемоги — все це якесь неприродне, нібито взате з давнього вертепу. Всі дійові особи ставляться тут серйозно лише до одного — до співів. Співають на вечорницях, на вулиці, в степу під час любовних зустрічей, вдома під час роботи і без роботи, співають у хвилини радощів і смутку, співають при нагоді й без нагоди. Здається, немовби автор просто хотів продемонструвати перед глядачами якнайбільше народних пісень, а щоб їх сяк-так пов'язати, доробив кільканадцять більших чи менших діалогів. І справді, музичні партії були, безумовно, найкращою частиною п'єси. Автор, відомий етнограф, автор цінної праці про народне весілля..., з замилюванням опрацював саме цей етнографічний бік твору, і в сценах вечорниць, від'їзду рекрутів, весілля дав нам яскраві і привабливі картини. Актори грали добре; хор так само виконав своє завдання в основному добре. Пісні і танці викликали гучні оплески». Саме з огляду на майстерність «етнографічно-побутових малюнків» філолог і письменник Агатагел Кримський дуже високо у своїй рецензії оцінив драму «Не допоможуть і чари, як хто кому не до пари», написану М. Янчуком спеціально на московський бенефіс примадонни українського театру Марії Заньковецької (1891).

Як уже згадувалося, літературний варіант мови, яким українська драматургія послуговувалася ще з доби «Наталки Полтавки» Івана Котляревського, формувався на основі говірок південно-східного наріччя української мови. Отже, хоч повсякденною мовою родини Янчуків і всього села Корниця була, як підкреслював сам Микола, українська («малорусскій языкъ»), відзначалася вона все ж «мѣстными особливостями говора», тому входження в роль драматурга вимагало певних зусиль, в тому числі й психологічного характеру: «Треба завважити, що в своїх п'єсах автор, який — з місцевого патріотизму, не дуже любив т. зв. справжній український говор, для догоди виниклим літературним вимогам повинен був достосовуватися до цієї мови, але не володіючи нею з дитинства, частково свідомо, частково невільно зберіг деякі особливості свого мовлення, не властиві загальноприйнятій українській літературній мові. При використанні на сцені ці провінціоналізми зазвичай усувалися артистами самовільно».

Таких вимог щодо мови Янчук не мусив дотримуватися у віршах, які не призначалися до публікації, а лише вислав їх своїм друзям і знайомим, в тому числі й відомим московським філологам, як Фйодор Корш і Александр Шахматов — з підкресленням, що це «зразок діалектологічний, аж ніяк не поетичний».

Вперше ця частка творчої спадщини уродженця Корниці стала відомою завдяки пропам'ятній статті Миколи Сумцова, який, однак, твори корницькою говіркою зредагував по-літературному. Чергові твори, як корницькою говіркою, так і літературною мовою, стали відомі щойно у 1980-х — 2000-х роках, завдяки опертим на архівні пошуки публікаціям В'ячеслава Рагойши, Василя Білокозовича і Олександра Рибалка.

Упродовж 1870-х — 1900-х років Миколі Янчукові довелося бути спостерігачем руйнування традиційної етноконфесійної структури і культури регіону, яке захопило і його рідну Корницю. Трагічні наслідки застосування на Південному Підляшші російської політичної культури батога та кибитки він описував у народознавчих статтях, а вже без стриманості вченого-дослідника висловив свої емоції у одному з дев'яти «Кримських віршів»:

Колись мій люд святую мову
Ховав, як клейнод дорогий,
Тепер иншу вже розмову
Йому вщепили вороги.
Одні нам віру одняли,
А другі свій язик дали,
І думаєм ми, простаки,
Що ми вже стали поляки.
Встидаємось свого слова,
Тепер нам мильша польська мова,
То ж мова тих панів-катів,
Що нас же мали за скотів...
Опам'ятайся ж ти, мій люде,
Чи я дождуся того чуда,
Що знов ти станеш сам собою,
Що не загинеш з головою!..

Цій самій проблемі присвячений також вірш «Останнє хтіннє», вже сповнений не так гнівом, як надією, що ця, складена рідною мовою «пісня», колись дійде до корничан та інших підляських земляків, відтак:

Єї наруд муой зачувши
Може стрепенеться,
Дідуов, прадідуов зганувши,
Може й сам прочкнеться.

Наддніпрянський «український імпульс», який з Янчука зробив письменника-драматурга, досягнув і самого Південного Підляшшя, де знайшов відгук серед цієї частини населення, яка й після 1905 року надалі ходила у православну церкву та не переставала говорити українською мовою. Сприяла цьому реалізована

від середини 1860-х років програма розвитку державного шкільництва, яке мало утверджувати відданість російській державі та цареві, але відкривало також доступ до друкованої громадянкою української літератури. Її загальний волюмен, попри всі заборони та цензурні обмеження, які мали нейтралізувати небажаний з точки зору царського уряду політичний вплив на населення, зокрема селян, постійно зростав (зокрема Шевченкового «Кобзаря»), крім цього література, писана у т.зв. Великій Україні, від 1860-х років видавалася також поза межами Російської імперії, причому не лише у Галичині. Пишучи про культурно-освітній рух періоду до Першої світової війни, Євген Пастернак запевняє: «Були на Холмщині і Підляшші й такі любителі українського слова, що знали напам'ять цілого Шевченкового “Кобзаря”». Звертає також увагу на те, що на хуторі Тришин, на правому березі Бугу (нині в межах Берестя), проживав у 1868–1874 рр. один з більш відомих українських письменників, народжений неподалік Прилук у Чернігівській губернії, Олекса Стороженко: «Його твори зараховано царською цензурою до популярної, народньої, дозволеної літератури і з уваги на заслуги письменника в царській адміністрації вони продавалися на ярмарках і так діставалися в руки сільського читача» (згодом ім'я О. Стороженка отримала приватна українська школа, яка у 1924–1934 рр. діяла у Бересті).

Середовищем, до якого найраніше потрапила українська література, як художня (красне письменство), так і праці з української історії (тоді назагал ще російськомовні), були учні середніх шкіл у Білій — гімназії та вчительської семінарії. У середині 60-х років XIX ст. до цих новоорганізованих навчальних закладів на вчительські посади прибули спочатку також випускники київських шкіл, про яких на основі власної сімейної історії писав Тиміш Олесіюк: «Освітники-придніпрянці, що лише так коротко побули на забужній народній ниві, все ж залишили по собі нестертий слід у душах своїх учнів. Вони залишили ідею окремішності, рівноярності й рівноправності українського народу в колі інших народів світу. Русини-українці це не хлопці лише, — це народ... Придніпрянці-вчителі заклали серед місцевої молоді в обох учительських (а також у духовній) семінаріях — “народовецькі” самоосвідомні українські гуртки, які не перестали існувати у цих школах і по відході з них перших апостолів українства. Мій тато, при кінці семидесятих років, був членом такого учнівського гуртка в Більській учительській семінарії. Разом із ним були брати Мушини, брати Сороки та Василь Остапчук (Васько Ткач). Члени гуртка читали Шевченка, Куліша, Костомарова та всю доступну тоді літературу придніпрянську і галицьку. Заклав цей гурток учитель семінарії чернігівець [Василь] Сенько».

Також Іван Нечуй-Левицький у своїй автобіографії згадував про те, що його київські товариші та однокурсники потрапили у відкриту восени 1865 року гімназію в Білій. Саме в колі її перших випускників був уродженець села Рудно в Радинському повіті Яків Бобрук (1849–1934), якого можна назвати нестором південнопідляського національного українства. Хоча за напрям університетського навчання обрав він класичну філологію, напередодні Першої світової війни, працюючи у Варшаві, був членом управи варшавської Української громади і фунда-

тором її бібліотеки, у 1917 році — він засновник і директор Першої Української гімназії ім. Бориса Грінченка в Харкові; у 1920-х роках утримував близькі зв'язки з Науковим Товариством імені Шевченка (до його фондів, окрім археологічних експонатів з Підляшшя, Я. Бобрук передав також рукописний «Словарик географічних термінів» з позначкою «Рудно на Підляшші, 1922»). У 1870-х роках, коли вчився тут М. Янчук, «студентами» білянської гімназії були уродженці Наддніпрянщини — Микола Левитський (1859–1936), майбутній організатор артільного і кооперативного руху в Україні, та Валентин Яковенко (1859–1915), згодом відомий як автор біографії Тараса Шевченка та видавець його творчості.

Попри скорочення демографічного потенціалу та різні перешкоди, які «истинно рускіє» і «обрусѣлые» чиновники намагалися ставити на шляху інтеграції молодого покоління південнопідляських русинів в українське культурне життя (не можна забувати й про впливи польського національного руху, якого найвідомішим вихованцем був Юзефат Блискош із Довгобродів), у період до Першої світової війни з числа випускників середніх шкіл у Білій та Холмі виросла низка активних одиниць. Одні, як Павло Артем'юк, Яків Бобрук, Василь і Карпо Дмитріюки, Степан Маківка, Тиміш Олесіюк, Іван Пастернак, згодом увійшли в історію українських Визвольних змагань 1917–1921 років та культурного і політичного життя Середнього Побужжя на початку 1920-х років (Товариство «Просвіта» у Поліському воєводстві і Товариство «Рідна Хата» у Люблинському воєводстві, успішна участь у виборах до польського Сейму й Сенату у 1922 р.); інші зробили свій внесок у вивчення мови і народної культури цієї частини Підляшшя — Іван Бессараба, Євген Перфецький, Євген Рудницький. Незалежно від характеру діяльності та величини заслуг, усі вони дочекалися біографічних статей в українських енциклопедіях. Менше відомим є уродженець Ганни Василь Остапчук (Васько Ткач), згаданий Т. Олесіюком серед учнів вчительської семінарії, якому належить заслуга видання у 1905 році першої книжки з літературними творами, написаними автором з Підляшшя, хоч із застереженням, що твір «не зовсім самостійний», адже йдеться про збірку перекладів та переказів десяти творів російських письменників на «малоруську мову», а конкретно на її надбужанську говірку.

«Збирка. Опыт перевода произведений русских образцовых писателей на малорусский языкъ» (Випускъ 1-ый, Варшава 1905), в якій В. Остапчук підписався як «Народный учитель Василий Ткачъ», вийшла з друкарні канцелярії російського варшавського генерал-губернатора. Були це, однак, перші місяці революції 1905–1907 рр., отже, цензор пропустив як формулювання «малорусский языкъ» (а не «наръчіє»), так і авторську декларацію, що його метою було показати українським селянам Сідлецької і Люблинської губерній, які часто не бачили хоч би й рядка, надрукованого рідними словами, що їхня мова — це не безхарактерна й безправна говірка, що можна нею висловитися так само, як російською чи польською, та що годиться вона для друку, як і кожна інша.

Потрясіння, які викликала революція, зокрема наслідки «толеранційного указу», спричинили деякі поступки з боку російської адміністрації щодо використання української мови в публікаціях місцевого характеру, хоч, звісно, при запи-

сі т.зв. ярижкою, тобто відповідно до правопису російської мови (для прикладу, саме у такій формі був надрукований вступ до збірника похоронних пісень, виданого у 1906 році Омеляном Вітошинським «для ужитку люду в Холмщині і Підляшші»). У 1907 році Народно-просвітительне товариство Холмської Руси, засноване елементом лояльним до російської влади, видало брошуру «Завѣты родной старины», в якому, окрім публіцистичних статей, надруковано кілька-надцять віршів, в основному на історичні теми — більшість із них була українською мовою, а три з них мали вже чисто український підпис «Васько Ткач». Черговою трибуною для поетичної творчості В. Остапчука став тижневик, згодом двотижневик «Братская Бесѣда», який у 1907–1911 роках видавало Холмське Православне Св.-Богородицьке братство, теоретично російською і українською мовами, хоч публікації «на місцевій малоруській мові» не були частими.

Холмське товариство і братство діяли в руслі офіційної російської політики, отже, попри фактичний україноцентризм принаймні частини своїх членів, які були місцевого походження, мусили вони рахуватися з заборонами і наказами, що йшли як із Петербурга, так і від місцевих російських очільників адміністративних та церковних установ. Були, однак, і більш незалежницькі спроби використання політичних свобод, проголошених царським маніфестом із жовтня 1905 року. На Підляшші місцем, де проявилася вже суто громадська ініціатива, стали Кобиляни Надбужні, в яких рушійною силою була родина Перфецьких — о. Юліян (родом з Галичини), настоятель місцевої православної парафії, та його син Євген, майбутній славіст і літописознавець, який саме в цей час закінчував гімназію в Сідльцях (1908) та починав навчання в університеті. Саме він на сторінках львівського «Діла» (1912) помістив опис національно-культурних починань цього часу: «Коли світлі 1905–6 роки на деякий час, здавалося, змели ті тяжкі кайдани, в яких була закута Україна, то як на Україні, так і на Холмщині почалася жвава робота відродження краю. Деякі інтелігенти-холмщаки почали з'їздитися на наради і обговорювати питанє про те, як поставити українську організацію на Холмщині і взагалі яких засобів уживати для розповсюдження української ідеї серед її людности». В Кобилянах тоді спочатку засновано бібліотеку-читальню імені Т. Шевченка, яка згодом об'єдналася з новозаснованим споживчим кооперативним товариством — спілка прийняла назву Просвітно-економічне товариство імені Т. Шевченка. На голову обрано завідувача бібліотеки-читальні о. Ю. Перфецького та, як писав його син, «зв'язуючи себе з економічною організацією, селяни ставали тим самим членом “Просвіти”, бо одно од другого не було відділено, а роблячися членом останньої, він приймав українську книжку, поступенно знайомився з початками рідної науки». Просвітяни «роз'їжджалися по деяких селах і містах, робили народні відчити, роздавали книжки, ріжними способами силкувалися закликати інтелігенцію місцеву до народної праці, по деяких селах закладали невеличкі приватні бібліотеки; організувалися по власній ініціативі і по ініціативі “Просвіт” співацькі гуртки (в с. Кобилянах, в м. Тересполі і инш.), українські селянські трупи (в с. Гнуїно, констан. повіту, в с. Полосках, більськ. пов., в м. Седлеці і инш.), які роз'їздилися по околицях, давали українські вистави, концерти і т. инш».

Наприкінці 1906 р. в Сідльцях засновано Товариство «Просвіта», членами якого були учні місцевих середніх шкіл та українці-урядовці (голова товариства Олександр Карпінський, у майбутньому дипломат Української Народної Республіки та сенатор польського парламенту скликання 1922–1928 рр., працював тоді на посаді слідчого в сідлецькому Окружному суді). Друге Товариство «Просвіта», засноване на початку 1907 року в Грубешеві, яке очолив комісар від селянських справ Кость Лоський (у майбутньому також дипломат УНР), намагалося почати випуск у Холмі україномовного часопису «Буг», редактором і видавцем якого став юрист Костянтин Сполітак, у січні 1907 р. український контркандидат народженого в Тульській губернії холмського єпископа Євлогія. Але хоч у березні 1907 р. був отриманий офіційний дозвіл від люблинського губернатора, а перше число було вже зредаговане й передане до набору в друкарні Зараха Ерліха в Холмі, світу воно не побачило, адже внаслідок якогось доносу цей самий російський чиновник наказав його знищити, що описала київська «Рада»: «Вночі з 28 на 29 ч. м. іюня [червня], холмська поліція, прийшовши до друкарні Ерліха, де було в роботі перше число української газети “Буг” (щотижневої)... розсипала набор, забрала рукописи й свідоцтво на видання. Редактор-видавець не був ні об чім повідомлений». Отже, потенційна трибуна для україномовних публіцистів та письменників була ліквідована. Влітку 1910 року «Рада», єдиний україномовний щоденник у Києві та всій «Великій Україні», повідомляла й про те, що в Кобилянках «закрито українську читальню-бібліотеку імені Т. Шевченка. Ліквідація бібліотеки мусить скінчитись до 20 августа». За свідченням Євгена Перфецького, виконала вона, однак, чималу працю, зокрема популяризуючи україномовні видання, число яких внаслідок революції швидко зросло: «Русинами селянами книга українська там де вона мала змогу читатися, — читалася з великим захопленням: так напр. в селі Кобилянках з української бібліотеки бралось — з місяця грудня 1908 р. до місяця цвітня 1909 року — середнім числом книжок: в святочні дні від 107 пр. до 203 пр., в буденні від 30 примірн. до 61 прим. Крім того, між иншим, в тім самім селі і в сусідніх селах улаштовувалися кобилянською “Просвітою” недільні читання для народу. На дітей школярів в тій самій місцевості українська книжка робила таке великанське вражінє, що вони зовсім не хотіли учитися з “казенныхъ” російських “лементарів”, а задовольнялися виключно українською книжкою».

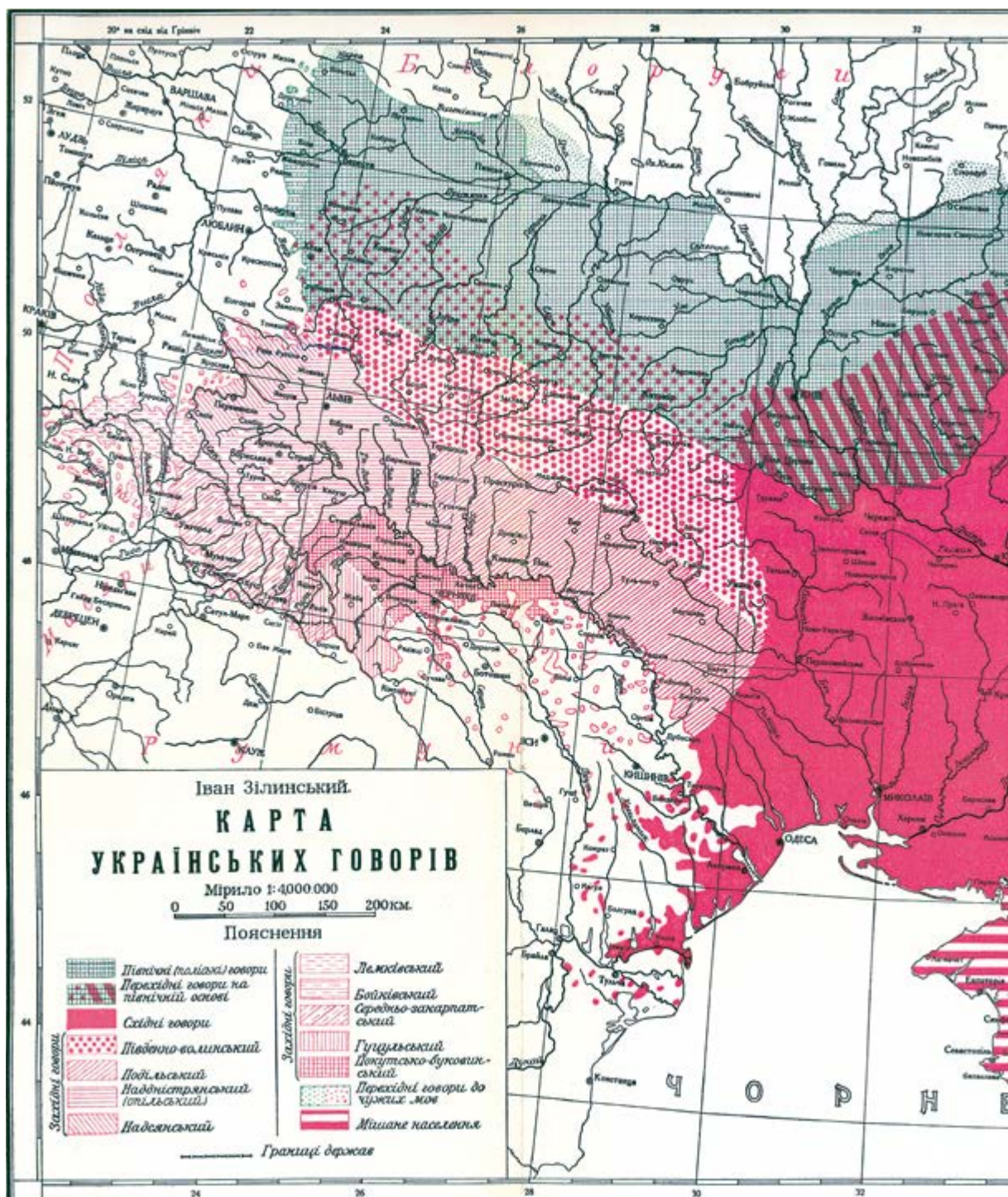
Не можна сказати, що напередодні Першої світової війни Середнє Побужжя було наглухо ізольоване від українського культурного життя, однак, поза Васьком Ткачем (та, можливо, якимись, також прихованими під псевдонімами, авторами з холмських видань) його «читаючі українські книжки і газети» автохтони на літературному полі не зазначилися. Не можна, звісно, забувати про письменницькі таланти двох уродженців Більського повіту, але перший з них, син більського бургомістра Василя Токаревича, хоч вказував на свою руську етнічну приналежність, став відомим як польський письменник і політичний діяч демократичного спрямування *Józef Tokarzewicz* (1841–1919), другий, син настоятеля православної парафії в Дубичах Церковних о. Теофіла Красковського, — це російський публіцист і письменник *Ипполитъ Феофиловичъ Красковскій* (1844–

1899), «довольно известный русский писатель и журналист конца XIX века». Отже, хоч в їхніх літературних творах є відкликання до реалій рідних місць — Більська і околиці у Й. Токаревича, який вживав також псевдоніму «Годі», та Біловезької пущі й Орлі у І. Красковського, від україномовного літературного простору вони, на жаль, далекі.

Перші письменники на лівобережжі Середнього Побужжя з'явилися щойно у міжвоєнний період, причому були це лише уродженці теренів, що у 1921 році були включені до складу Поліського воєводства (назагал Кобринського повіту). З цієї когорти Степан Семенюк (1895–1931; нар. у с. Яремичі), Володимир Китаєвський (1896–1940; с. Стовпи), Іван Бойтік (1897–1974, с. Хабовичі), відомий під псевдонімом Іван Хміль, та Борис Ольхівський (1908–1944; с. Щитники Берестейського повіту) були учасниками українського національно-культурного життя як у регіональному (зокрема, «Просвіта на Берестейщині»), так і у ширшому вимірі (В. Китаєвський друкувався у львівському журналі «Вікна», Б. Ольхівський був, зокрема, співредактором варшавського літературного журналу «Ми»). Відтак свою творчу активність продовжили в умовах еміграції. Сюди треба зарахувати також народженого у с. Мисятичі в Пинському повіті Федора Шоломицького (1912–1964), який під прізвищем Федір Одрач видав у Канаді низку повістей з українського життя Полісся. Двоє кобринців у 1920-х роках опинилося в підсоветській Україні, а саме Дмитро Левчук (1898–1934; с. Великі Лепеси), відомий як представник «Розстріляного відродження» Дмитро Фальківський та Микола Михаєвич (1906–1993; с. Овзичі).

У Більському повіті, де просвітянський рух серед україномовного населення не розвинувся, спроби писання «по-своєму» залишилися непомітними аж до 1950-х років, коли у Варшаві почав виходити орган Головного правління Українського суспільно-культурного товариства, тижневик «Наше слово». Саме на його сторінках у 1957 році з'явилися публікації поетичних творів авторів, які народилися до Першої світової війни, що відбулося за посередництва мовознавця Богдана Струмінського (1930–1998; народжений у Білостоці, в «українсько-польській родині») та Михайла Калиняка (1910–1974), що, хоч походив з галицького Покуття, ще з міжвоєнного часу дуже цікавився Північним Підляшшям, а навіть за своїм бажанням був похований у Кліщелях (на надгробному пам'ятнику під його іменем поміщено фразу «Дослідник Підляшшя»). Під час своїх фольклорних пошуків на Підляшші М. Калиняк у 1957 році зустрів мешканку Гайнівки, народжену в Орлі (у місцевій вимові — *Вуорля*) Ніну Буйновську, з дому Нестерович, від якої записав народні пісні, згодом надруковані у видаваному в Варшаві «Українському календареві», та зацікавив її публікуванням своїх творів у «Нашому слові» і щомісячному додатку до нього «Наша культура». Саме там з'явилися три вірші Ніни Буйновської та її лист із описом культурних потреб українського населення «Білосточчини», як у той час почали називати цей регіон:

«Хотіла б, щоб в нашій газеті більше відводилося місця справі розпорошеного населення Підляшшя, більше друкувалося віршів, оповідань, народного гумору про цей край, що має свою власну говірку і звичаї. Треба, щоб про нас всі

Іван Зілинський, Карта українських говорів з поясненнями. Праці Українського Наукового Інституту, Варшава 1933

знали. (...) Українці на Підляшші живуть в особливо трудних етнографічних умовах. Тут нас дехто вважає чи не за якусь “мішанину”. Отже треба про себе дати знати, що ми не “мішанина”, а частина великого народу. От для чого варто було б в газеті організувати окрему сторінку, присвячену Підляшшю. Писати в ній підляською говіркою, щоб відкрити людям очі. Призначити на Підляшшя спеціального кольпортера, щоб він міг в торгові дні розповсюджувати “Наше слово”, бо в кіосках є тільки білоруська газета. Бажано, щоб в наш край завітав український об’їзний хор в гарних костюмах і з оркестром. (...). Газети з матеріалом про Підляшшя висилати всім братам-українцям Білосточчини, щоб врятувати їх від денаціоналізації, щоб інші нації їх не перетягали на свій бік. На Підляшші, кажучи образно, жнива готові, тільки женців брак. Приїжджайте до нас з піснею, танцем, живим і писаним словом».

Богдан Струмінський у першій з трьох статей про український фольклор Підляшшя підкреслював маніпулятивне ставлення до української народної культури в науці, а до її носіїв — у освітній політиці (тут, звісно, йдеться про терени південного сходу Білостоцького воєводства):

«Про український фольклор Підляшшя в Польщі говориться все ще неохоче. Одні включають його безцеремонно до польського фольклору (так напр. Я. Свежи в книжечці про народні одяги Люблінщини, вид. в 1954 р.), інші говорять найвищче про руську мову народних пісень (А. Олещук — як видно з прізвища сам підляшук — в книжці про народні весільні обряди на Підляшші, вид. в 1951 р.). Українсько-польську мовну границю також часто протягується по Бугу (так робить навіть мовознавець С. Урбаньчик, хоч в своїх практичних дослідях пересуває її далеко на захід, йдучи тут за об’єктивними даними К. Нітша). А тимчасом дійсні дані свідчать, що українці живуть не раз аж несподівано далеко на захід або на північ (цьому і завдячують ці українці те, що їх не виселено...). Влада вважає не раз найбільше на північ висунутих українців за білорусів (організуються для них білоруські школи), хоч вже царська наукова експедиція ствердила авторитетно, що, напр., в більському районі живуть “малороси”, цебто українці».

На маршруті вченої мандрівки дослідника опинилося й село-передмістя Більська Видово (говіркою: *Відово*), в якому проживав та орав предківську ниву Василь Білокозович (1899–1981), а своє творче покликання реалізував як малюванням, так і складанням у народному стилі віршів про селянську долю. Отже, перший твір, який потрапив на сторінки «Нашого слова», — «Розпач дівчини», друкувався у фольклорній рубриці з зазначенням, що його «Записав з уст автора Б. С.» та заміткою, що Василь Білокозович «належить до того роду людей, чий безіменні твори (вірші, пісні) стоять надбанням всіх, переходять до фольклору». Інші вірші, описані фразою «Твір селянина з Видова під Більськом, Василя Білокозовича», були надруковані і в уєскатівських «Українських календарях» на 1960 та 1968 роки; ще один твір, присвячений білоруському тижневику «Ніва», з запитанням-докором «Чом по-нашому ти не говориш?», був віднайдений та опублікований вже після смерті автора.

На південнопідляському лівобережжі Бугу в поколінні народжених до Першої світової війни літературний хист проявив Олександр Гаврилюк (1911–1941). На жаль, його талант звели нанівець два тоталітаризми, червоний та коричневий — для першого довірливий юнак став знаряддям у політичних махінаціях, другий його вбив фізично — бомбою, скинутою на Львів у перший день наступу гітлерівського Райху на сталінський Союз. Ще будучи, по суті, дитиною, талановитий уродженець надбужного Заболоття потрапив, не без вини батька, в ідеологічну пастку, закладену більшовицькою пропагандою, та став «віруючим» комуністом, «співцем червоної революції», з усіма поліційними, судовими, тюремними і табірними наслідками, які чекали політичних активістів, наївно «зачарованих на Схід». По суті, вся його літературна і публіцистична творчість була підпорядкована ідеології, в тому числі й літературний дебют, ескіз «Прощайте» (1929), надрукований у львівському совєтофільському журналі «Вікна», написаний у формі листа з тюрми, який складає молодий комуніст, засуджений до страти. Саме завдяки цьому у 40–80-х роках ХХ століття у т.зв. Радянській Україні вийшло з два десятки видань творів Олександра Гаврилюка, назагал з відповідним біографічно-політичним вступом, причому тиражі досягали навіть 50 тисяч примірників. Отже, коли мали рацію автори вступу до, мабуть, останнього, видання (саме 50-тисячним тиражем), що «твори О. Гаврилюка... належать до найбільш дійових книг радянської літератури», не дивно, що сьогодні його спадщина в цілому трактується як типовий продукт епохи, що минула. Тому на початку 1990-х із краєвиду Львова зникла «вулиця Гаврилюка» (назва надана у 1950 р.), та пам'ятник, поставлений не так давно — у 1982 році, а на початку ХХІ століття демонтовано також меморіальну дошку на вулиці Дорошенка, де було місце його загибелі. Як би, однак, не оцінювати творчість і сам життєвий шлях автора «Берези» і «Наївного мурина» (sic!), зовсім з ним прощатися ще не пора. Хоча, зрозуміло, він і його спадщина зараз цікаві перш за все історикам, дослідникам епохи та її діячів, проте негаразди, від яких у 1920-х — 1930-х потерпало сільське населення Підляшшя, не видумані-літературні, але зовсім реальні, що й спонукало чимало української молоді до пошуку надії в ілюзорній «Країні Рад» (а реально — країні ГУЛАГ-у та колгоспів).

Дещо схожим ідейно шляхом пішов уродженець Коденця у Володавському повіті Степан Маківка (1889–1966), у 1922–1928 рр. — посол польського Сейму (обраний зі списку Блоку національних меншин у рідному регіоні), який вже у 1927 р. власним накладом видав збірку нарисів, новел та фейлетонів «В наші дні». У своїй політичній активності пройшов він шлях від Партії соціалістів-революціонерів (1917) через «Селянський союз» (1920) до «Сельробу» (1926), що став згодом фактично прибудовою Комуністичної партії Західної України. Після Другої світової війни, проживаючи в УРСР, написав ще кілька книжок «з советським ухилом», в тому числі спогади «Нескорені креси (Записки політв'язня)» (1954), анотовані Книжковою палатою УРСР як «Спогади про боротьбу трудящих Зах. України за повалення капіталістич. влади та боротьбу з укр. буржуаз. націоналістами».

У міжвоєнному періоді в селі Дубровиця Мала (Білянський повіт) свої перші поетичні спроби почав писати Василь Альбічук (1909–1995), який у післявоєнному часі став відомим «наївним» художником. Віршів нікому не показував, а отже, факт, що був також поетом, став відомим щойно після його смерті, коли творча спадщина потрапила до Музею Південного Підляшшя в Білій, а копії зошитів з літературними творами були передані для розшифрування мовознавцеві проф. Михайлові Лесеву.

Після Другої світової війни та виселень у 1944–1946 і 1947 роках на Південному Підляшші залишилися ближче не окреслене число надалі україномовного населення римо-католицького віросповідання (порядка десятків тисяч) та невелике число православного. Згодом відбулося також найбільш численне повернення сімей, виселених у ході акції «Вісла» — за урядовими даними, на 9 479 родин, виселених з Люблинського воєводства, упродовж травня 1957 — липня 1958 рр., за дозволом державної адміністрації, повернулося з 378 родин, переважно до підляських повітів: Білянського (1 940 родин), Володавського (1 320) і Парчівського (365). Однак це середовище, яке на хвилі «відлиги» другої половини 1950-х стало ґрунтом для утворення низки гуртків Українського суспільно-культурного товариства, самодіяльних театральних гуртків та пунктів навчання української мови, не змогло вистояти супроти національної асиміляційної політики «Народної Польщі», тож у 1960-х уся ця мережа була ліквідована. На письменницькому полі записалося тут кілька осіб, при чому єдиний південнопідляський автор, чий прозові твори опинилися в антології української літератури в Польщі «Гомін» (1964), що вміщала понад сорок імен, був Степан Демчук (1934–2008), що друкувався під псевдонімом Максим Запорожець (уродженець Загорова у Білянському повіті, який на той час проживав у Ольштині). На рідній землі залишився з цього покоління лише Олександр Назарук (1935–1981), народжений у Ольшанках біля Кодня, однак відомі тільки два його вірші, надруковані у 1961 році в «Нашому слові». Поза Підляшшям, у Люблині, проживав уродженець села Данці у Володавському повіті Іван Ігнатюк (1928–2013), який, однак, як з доручення УСКТ, так і з власної ініціативи, проводив організаторську діяльність у терені, зокрема на початку існування організації, а відтак вже у 1970-х — 1980-х роках записував місцевий український фольклор. Своїх сил на літературній ниві Іван Ігнатюк пробував від 1957 року, час від часу публікуючи свої невеликі прозові твори та вірші на сторінках «Нашого слова». Згодом, у середині 1980-х, видав дві машинописні збірки віршів, тиражовані ксерографічним способом. Хоч сам не дочекався «нормальної» збірки своїх творів, його заслугою було скерування на україномовний літературний шлях лише польськомовного раніше автора з села Ставки біля Володави Степана Сидорука (1919–2012), який, попри те, що римо-католик (нащадок колишніх уніятів), зайняв значне місце в колі українських поетів Польщі — у 1970-х його вірші з'явилися на сторінках «Нашого слова» і «Українських календарів», а в 1983 році УСКТ видало його збірку «Над Бугом» з філологічним «Вступним словом» Михайла Лесева. У Люблині проживав також уродженець надбужних Костомолотів Петро Купрись (1933–

2002), чия україномовна творчість обмежена невеликим числом віршів, але саме він виконав титанічний труд, на який раніше ніхто не наважився, — переклав польською мовою «Енеїду» Івана Котляревського та весь Шевченків «Кобзар».

У 1970-х роках вірші українською мовою, в її говіркових варіантах, що побутували в селах Більського і Гайнівського повітів, почали з'являтися на сторінках органу Головного Правління Білоруського громадсько-культурного товариства, тижневика «Ніва» (білоруськомовного аналогу «Нашого слова»). Цей, по суті, курйоз був наслідком особливої ситуації місцевого україномовного населення, стереотипно визнаного білорусами — було ж воно раніше мешканцями Гродненської губернії, в більшості справді заселеної етнічними білорусами. Таке визнання білорусами почалося ще до Першої світової війни, якоюсь мірою продовжилося під час біженства у 1915 році до російських губерній, згодом стало аксіомою у національній політиці як польської, так і совєтської державних властей, яка у 1939 році повіти правобережної частини Середнього Побужжя включила до Білоруської ССР. Українські культурні й політичні тенденції, які у перших десятиріччях ХХ ст. проявлялися на терені Більського повіту (тоді ще з Гайнівкою і Сім'ятичами), були настільки малопомітними, що не зруйнували ідеологеми «православний з Гродненської губернії / Білостоцького воєводства = білорус». Через те мешканці Більського повіту не були піддані державному насильству під час переселень до СРСР (1944–1946) та протиукраїнської акції «Вісла» (1947). Окрім цього, без всякого сумніву, позитивного наслідку, був ще й такий, що, реалізуючи «позитивну» національну політику, залежна від Москви комуністична варшавська влада у 1949 р. в україномовних селах Північного Підляшшя знов почала організувати навчання білоруською мовою (потім уже лише білоруської мови), а з 1956 року створювати там гуртки Білоруського громадсько-культурного товариства. Таким чином, саме україномовний ареал, з великою кількістю моноетнічних сіл, став основою для «білоруської національної меншини», як у владних кругах Варшави і Білостоку прийнялося говорити про загал православних мешканців Білостоцького, а нині Підляського, воєводства. Разом з цим місцеві органи влади душили такі ініціативи, як намагання ввести до шкіл навчання української мови та культурна діяльність, що найбільш наполегливо реалізував їх у 1960-х роках єдиний на цьому терені гурток УСКТ в Кліщелях (схожі ініціативи були й у Ботьках та самому Більську).

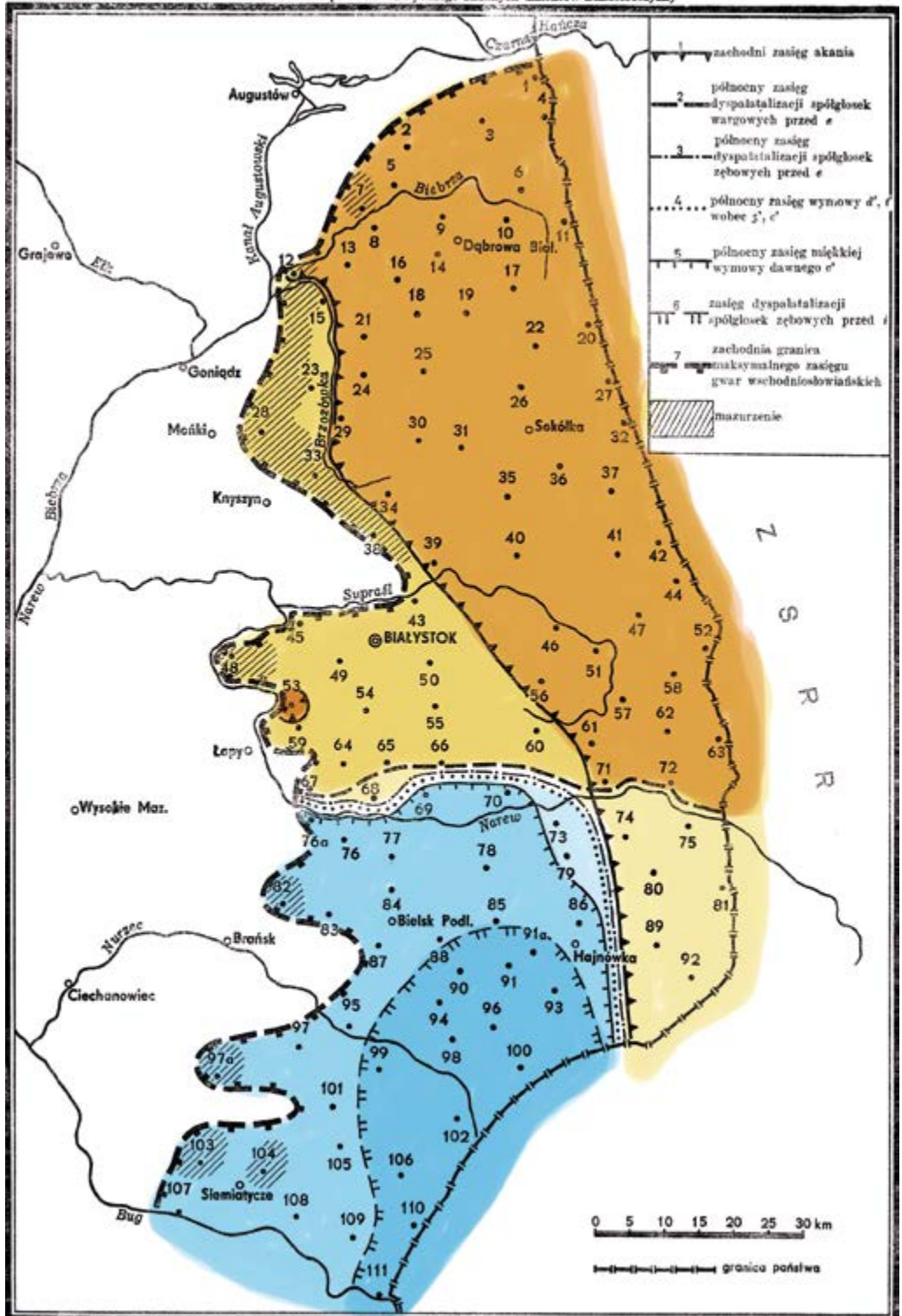
Навчання білоруської мови в початкових школах, а також ліцєях (Більськ, Гайнівка), функціонування кафедри білоруської філології у Варшавському університеті, відтак покликання Літературного об'єднання «Бєлавєжа» заплодило цим, що до грона білоруських поетів приєдналася й низка уродженців україномовних сіл Більського, Гайнівського і Сім'ятицького повітів, дебютуючи назагал на сторінках «Ніви». Першим автором, чий дебют у грудні 1971 року відбувся не білоруською мовою, а «по-свойому», з зазначенням «Піша на гаворцы свае роднае мясціны — Крывяціч», став Іван Киризиук (1949–2021). Як розповідав про це згодом: «Редакція “Ніви” передусім хотіла, щоб я писав по-білоруському. І я ці свої вірші, писані українською говіркою, намагався переводити на

білоруську мову, але вони втрачали свій сенс. Це не мало такого емоційного підкладу, як у своїй рідній мові, так що редактори, прикладово Гайдук чи Волковіцький, побачили, що з цих перекладів нічого... Не можна робити перекладів, бо емоція цього вірша втрачалася, коли вставлялося інші слова, не пов'язані з говіркою. І друкували в оригіналі».

Не минув і місяць, як у «Ніві» з'явився черговий україномовний дебют — Зосі (Софії) Сачко (нар. 1955), говіркою села Вілька (Вуолька), що поміж Більськом і Орлею. Вірші супроводжував короткий лист, між іншим, зі ствердженням, що Іван Киризюк почав щось важливе, хоч важко ще це назвати — саме ці слова виявилися дуже влучними, однак стосовно 1980-х, а не 1970-х. Хоч у цьому десятиріччі в окремих числах «Ніви», як на літературній сторінці «Белавежа», так і в рубриці «Парнасік», з'явилася низка творчих спроб молоді (назагал учнів більського, рідше гайнівського ліцею з білоруською мовою навчання), яка пробувала свої сил у писанні місцевими, говірковими варіантами української мови (можливо, навіть не усвідомлюючи цього факту). Назагал були це або нечисленні публікації, впереміш із білоруськомовними, або маємо справу з «поетами одного вірша». Для прикладу, україномовною поезією дебютувала у 1976 році студентка білоруської філології у Варшавському університеті Валентина Оніщук із Нового Корнина (нар. 1956), яка упродовж 1976 року опублікувала по три вірші українською і білоруською мовами (в наступних роках друкувалися вже тільки білоруськомовні вірші). Анна Денисюк (нар. 1956), з села Плєски (Плєскі; пол. Płoski), дебютувала на сторінці «Белавежа» у 1972 році білоруським віршем, але у 1973–1974 роках два її україномовні вірші були надруковані у рубриці «Панасік». Крім них, можна ще назвати Анатолія Вереміюка (нар. 1958 р.) з Ягуштова (пол. Augustowo), Івана Здановського, народженого у Парцеві (Парцьово) мешканця Більська (Біельськ) Степана Полов'янюка, Юрія Хмелевського з Орлі (Вуорля), також Григорія Здрайковського (нар. 1955 р.) з села Городники (Городнікі) коло Більська, чийм дебютом на сторінці «Белавежа» був вірш із білоруським заголовком «Вобраз», однак з переважно україномовним змістом («Говорыт до мэнэ нэзвычайным голосам...»). Кілька авторів підписалося лише іменами — Наташа, Толік (можливо, що це Анатолій Вереміюк), а навіть шкільною кличкою — «“Шаравокая” з бельскага ліцэя». Винятком серед тодішньої молоді став Петро Киризюк (нар. 1955 р.), молодший брат Івана, вірші якого друкувалися лише українською і який свою творчу активність продовжив у 1980-х.

Якщо йдеться про авторів старшого покоління, то у 1973 році надрукована була мініатюра прозою народженого в селі Храболи Миколи Врублевського (1936–2012), який тоді працював на кафедрі білоруської філології Варшавського університету та проводив зі студентами фольклорні експедиції. Ще у першій половині 1960-х опрацював він словник, у якому польські слова пояснювалися словами з української говірки Храболів і української літературної мови. На жаль, словник, який у картковій формі знаходився у варшавському помешканні філолога, був знищений на початку 2000-х, отже, слідом його існування залишилася згадка в історичній літературі. Другим автором цього покоління, який свої твори на

1. Główne linie podziału fonetycznego badanych dialektów Białostoczczyzny

сторінках «Ніви» публікував українською говіркою, був Василь Петручук (1926–2019), народжений у Грабівці, що поряд з Дубичами Церковними. Тоді були це публікації інцидентного характеру та згодом став він ширше відомий як автор білоруськомовної автобіографічної повісті «Пожня», однак у 1990-х В. Петручук публікував свої літературні й публіцистичні твори на сторінках «Над Бугом і Нарвою» та «Нашого слова», при чому в більшості українською літературною мовою (заповітним бажанням автора було видання їх окремою книжкою).

У 1980-х роках новим явищем в україномовній літературній творчості північних підляшан стали публікації на сторінках видань, фірмованих Українським суспільно-культурним товариством, та поява незалежних, позацензурних видань. Також тут свій внесок мав Іван Ігнатюк, який зав'язав знайомство з Іваном Киризиюком — спочатку заочно, через літературні твори, про що писав у обговоренні календаря БГКТ на 1981 р., а згодом також і безпосередньо, адже поет, що мешкав у Більську, був запрошений на літературну зустріч у Люблині. Описуючи цю зустріч на сторінках «Нашого слова», Іван Ігнатюк не назвав її дати і місця, однак можна здогадатися, що відбулася вона взимку з 1981 на 1982 рік у домівці люблинського гуртка Українського суспільно-культурного товариства (в якому активні були й уродженці Північного Підляшся, які навчалися, а відтак дехто працював у люблинських вищих школах) — його головою у 70-х — 80-х роках ХХ ст. був уродженець Кліщель Микола Рощенко (1942 р. н.). Стаття про подію була надрукована в рубриці «Літературні дебюти», адже, по суті, слугувала за вступ до публікації шести віршів Івана Киризиюка, який з того часу став постійним автором на сторінках «Нашого слова», «Нашої культури» та «Українського календаря». Знайомство, поглиблене у жовтні 1982 р. візитом Івана Ігнатюка у Більськ і його околицю, дало початок творчій співпраці, наслідком якої стала поява літературних збірок та літературного річника, які друкував на машинці Іван Ігнатюк.

Карта з академічного видання «Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny» (т. I, 1980) з ізофонами, які показують поширення українських і білоруських говірок. Синім кольором ми позначили україномовні терени: найтемніший відтінок — говірки з вимовою 'nese' — 'nosytu', середній — 'nese', але 'nositi' (говірки з численними архаїзмами), світлий — 'nese', але 'nosici' (говірки з архаїзмами та впливом білоруської мови). На білоруськомовному терені світлішими відтінками ми позначили говірки з впливом української мови поміж р. Нарва і Наровка (терен колишнього Каменецького повіту до, якого належала вся Біловезька пуща; нині гміни Біловежа і Наровка) та на північ від р. Нарви, отже на терені, який у XV–XVIII ст. належав до Більської землі, або був відділеною лісовою смугою периферією Гродненської землі (околиця Заблудова).

Україномовні села: 69. Риболи, 70. Трестянка, 73. Маківка, 76. Яцевичі, 76а. Самулки Малі, 77. Храболи, 78. Кленики, 79. Лосинка, 82. Маліші, 83. Стрики, 84. Проневичі, 85. Чижі, 86. Дубини, 87. Пилики, 88. Голоди, 90. Орля, 91. Мохнате, 91а. Дубичі Осочні, 93. Орішково, 94. Малинники, 95. Дубно, 96. Грабовець, 97. Ондріяники, 97а. Чорна Велика, 98. Суховольці, 99. Сніжки, 100. Полична, 101. Паканево, 102. Черемха-Село, 103. Чечелі (Цецелі), 104. Бацики Середні, 105. Жерчичі, 106. Тимінка, 107. Городники, 108. Мощона Королівська, 109. Мутна, 110. Токарі, 111. Немирово

Першим плодом співпраці була збірка віршів Івана Киризяка «Моя Батьківщина — Подляшшя» (виготовлена у 1982 році), наступним задумом — складення збірки віршів, яку мав видати один із будинків культури у Люблині. Проєкт не був реалізований, але у 1983 році з'явився збірник «Наш голос», в якому поміщено твори 11 авторів. «Вступне слово» було також програмною декларацією Поетичного об'єднання «Підляшшя»:

«В останніх роках знайшлися на Підляшші люди, котрі почали писати й друкувати свої поетичні твори батьківською мовою. Ми всі, що пишемо рідною мовою, постановили згуртуватися в поетичне об'єднання “ПІДЛЯШШЯ” та видавати на правах рукопису поетичні збірки під заголовком “НАШ ГОЛОС”. Всіх нас єднає гаряча любов до мови наших батьків і дідів, до мови, яку ми самі називаємо руською, нашою або простою, а яка є в дійсності діалектом північно-західного наріччя української народної мови. Єднає нас любов до нашої рідної землі — Підляшшя, любов до нашого тихомирного й працьовитого народу, до витворів його духової й матеріальної культури, до його звичаїв та обрядів, любов до нашої рідної пісні та любов до наших народних традицій.

Завданням нашого об'єднання буде несення собі взаємної допомоги у творчій праці, а також переказування своїх творчих знань і досвідів. Будемо старатися, щоб наші поетичні твори друкувалися в “Нашому слові”, в “Нашій культурі” і в “Українському календарі” та робитимем заходи, щоб видавалися вони окремими збірками. Причому зазначаємо, що приналежність до об'єднання в жодному разі не буде стояти на перешкоді, щоб його члени писали й друкували свої твори польською чи білоруською мовами.

До першої нашої збірки рішили ми включити твори, в яких горить полум'яний огонь любові до вашої рідної мови, до нашої Батьківщини, до нашого рідного куточка — Підляшшя, до того всього, що є нам близьке й дороге».

«Вступне слово» цього першого випуску завершується інформацією, що «матеріали зібрали та до друку підготували» Іван Ігнатюк та Іван Киризяк; спільним трудом були й чергові збірники, окрім останнього, який редагував сам Іван Киризяк (у вихідних даних поданий вже лише Більськ). Під маркою Поетичного об'єднання «Підляшшя» у 1983–1988 роках випущених було шість річників «Нашого голосу» — формально рукописів для внутрішнього вжитку, які були тиражовані на ксероксі.

Окрім творів авторів вже раніше активних на україномовному полі, а саме Івана Ігнатюка, Івана Киризяка, Петра Киризяка, Софії Сачко, Степана Сидорука, публікували тут свої твори в основному молоді письменники, інколи ще студенти-першокурсники: Юрко Баєна (нар. 1957 р., Мокре), Ірина Боровик (нар. 1955 р., Море), Юрій Гаврилюк (нар. 1964 р., Більськ), Євгенія Жабінська (нар. 1966 р., Орля), Євгенія Овсянюк-Мартинюк (нар. 1956 р., Зубово), Ольга Підляшанка (нар. 1964 р., Кошелі), Степан Троць (нар. 1964 р., Рудути), Іван Хващевський (нар. 1963 р., Молочки).

У 1980-х роках твори авторів з Північного Підляшшя були публіковані також у «Нашому слові», «Нашій культурі» та «Українському календарі», однак лише Іванові Киризякові пощастило з виданням офіційним шляхом збірки віршів.

До речі, об'єм та розмір збірки «Моїй батьківщині» (32 сторінки формату А6), добре показує дискримінаційне ставлення комуністичної, нібито інтернаціоналістичної, влади до українського письменства у Польщі. Виходом було видавання поза офіційним обігом та цензурою невеликих книжок, а навіть журналів «на правах рукопису», чим у тому часі займався, діючи під фірмою Підляського українського видавництва «Думка», Юрій Гаврилюк. Першим виданням, тиражованим офсетним друком, була «Моя батьківщина — Подляшшя» Івана Киризяка (1984), згодом вийшли дві збірки віршів його самого (1986 і 1988) і брошура з інструкцією, як записувати підляські говірки (1988), збірка віршів Євгенії Жабінської (1989), у 1987–1990 рр. також чотири числа журналу «Основи», в якому публікувалися літературні твори підляських авторів.

Справу україномовних «Оснів» і польськомовного підляського бюлетеню «Krag» (1989–1990 рр.) від 1991 року продовжує Український часопис Підляшшя «Над Бугом і Нарвою», на сторінках якого свою письменницьку активність продовжила частина вже згаданих авторів, а також з'явилися нові прізвища, причому з різних поколінь. Видавець «Над Бугом і Нарвою», Союз українців Підляшшя, став також видавцем поетичних збірок Ірини Боровик (1995), Євгенії Жабінської (1995), Івана Киризяка (1995, 1999, 2008, 2021) і фото-літературної книжки Юрія Гаврилюка (2004). Власним накладом свої україномовні книжки видавали Юрій Гаврилюк (2001), Василь Поскробко (2021) і Юрій Плева (2023). Публікації українськими говірками з'являються також на сторінках таких періодичних видань, як «Czasopis», «Бельські гостінэць» і «Przegląd Prawosławny».

Від 2001 року постійним місцем публікації творів авторів з Підляшшя є щорічний «Український літературний провулок», який редагує Тадей Карабович, поет родом із Холмщини, що проживає в південнопідляській Голі, де разом з дружиною Аліною, автохтонкою села, веде невеликий музей просто неба. Саме він є також ініціатором видання та упорядником збірок таких південнопідляських поетів, як Василь Альбічук, Марія Сарнацька та Степан Сидорук.

Ідея видавання «товстого» літературного журналу виникла також у літературному середовищі, пов'язаному зі східною частиною Середнього Побужжя – Берестейщиною, яке у квітні 2014 року організувалося у Товариство української літератури при Спілці білоруських письменників та яке очолила письменниця Наталка Бабіна, народжена у надбужному селі Заказанка неподалік Берестя. У цьому ж 2014 році у Мінську вийшов перший випуск Білорусько-українського альманаху «Справа», в якому, як і в чергових випусках, тексти публікуються як літературними мовами, українською і білоруською, так і українськими говірками різних районів Берестейської області. Вагомим досягненням берестейців є й антологія «До тебе, світе... Українська література Берестейщини. Проза. Поезія. Публіцистика», яка у 2003 році вийшла у Києві. Її видавцем був уродженець села Обеч у Пружанському районі Михайло Петрукович, у 1990-х роках член Правління Українського громадсько-культурного об'єднання Берестейської області, відтак голова «Просвіти Берестейщини ім. Тараса Шевченка» і редактор газети «Берестейський край».

Від 1980-х років україномовна творчість обох частин Підляшшя стала предметом літературознавчих статей і монографій авторів з Польщі, України та української діаспори, їхні твори з'явилися на сторінках літературних журналів, альманахів та антологій, видаваних в Україні, Західній Європі, США і Канаді. У 2000-х роках троє письменників — Юрій Гаврилюк, Євгенія Жабінська та Іван Киризюк — стали членами Національної Спілки письменників України. Отже, більшість чинних у останньому п'ятидесятиріччі україномовних письменників Підляшшя була інтегрована в український літературний процес у межах Польщі, а найактивніші також в загальноукраїнський, що охоплює як саму державу Україна, так і місця розселення українців-автохтонів у суміжних із нею державах, а також діаспору. Вірш Софії Сачко «Пісенька про любов коротку» став текстом справжньої пісні, яку виконував гурт «Фоа Нока» з Чернігова. Стала вона відомою на Підляшші завдяки цьому, що потрапила на студійний альбом «Фоа Нока — Музика Без Ха-зяїна», випущений у 1994 р. музичним видавництвом «Koka Records», що діяв у Варшаві під однією адресою з Об'єднанням українців у Польщі.

Упродовж останнього півтора сторіччя носії говіркових варіантів української мови, що проживали на Середньому Побужжі, були піддані тискові різновекторних політичних факторів. Тому й зараз, окрім творчих одиниць, які ангажуються в організоване українське життя або принаймні однозначно декларують своє розуміння факту, що мовна матерія їхньої літературної творчості українська, та осіб, які залишаються у цьому питанні нейтральними, маємо й групу людей, які намагаються використати творчість українськими говірками, поряд з використанням українських пісень, для розвитку білоруської культури. Саме таких принципів у видавничій діяльності дотримуються Товариство Музеї Малєї Бат'кувшчыны в Студзіводах (Більськ), яке, окрім періодичного видання «Бельскі гостінэць» (виходить з 1998 р.), останніми роками видало також «руською мовою підляською» збірники з віршами Зої Майстрович (тут більшість — білоруською), Софії Сачко та Володимира Сосни. Натомість Ян Максим'юк, у минулому співзасновник Білоруського об'єднання студентів (1981), згодом інструктор, відтак секретар Головного правління Білоруського громадсько-культурного товариства, потім журналіст «Ніви» (1988–1993 рр.) та перекладач на білоруську мову «Улісса» Джеймса Джойса, від 2005 року працює над створенням на основі говірок, найбільш схожих на мову його рідного села Ляхи (Ляхі, гм. Нарва у Гайнівському пов.), окремої підляської літературної мови, записуваної латинським шрифтом. Згідно з опрацьованими ним правилами, видав кілька книжкових публікацій, з яких найновіша «Môj bôj. Jak przeżyłem walkę o język podlaski. Wybór publicystyki z lat 2005–2021 z aneksem literackim» (2022). У редакції Я. Максим'юка вийшли також збірники оповідань його дружини Галини.

Попри цю всю «різновекторність» та асиміляційні й демографічні процеси на сільських теренах, які ведуть до постійного скорочування численності натуральних носіїв українських говірок, маємо вже справу зі сформованим пластом письменства, створеного як на самому Підляшші, так і вихідцями з нього. До того цей пласт надалі побільшує свій об'єм та свою внутрішню різноманітність,

в тому числі й завдяки таким ініціативам, як проведений у 2021–2023 роках Підляський літературний конкурс «Пішемо по-свойому», в якому взяли участь урожденці регіону, які досі не виступали публічно на ниві україномовного літературного письменства, як Олена Алексіук, Валентина Ващук, Агнешка Данилюк, Славомир Кулик, Микола Панфілюк, Микола Рощенко та Микола Яновський.

Доказом цієї живучості і багатогранності є саме ця антологія, що, з одного боку, має дати можливість зазирнути у цей «надбужанський слова круг» будь-кому, аби цікавився літературою та її мовою, але й самим підляшанам показати, що ми не безмовні, що кожен може висловитися *по-свойому*, навіть коли це буде лише один раз у житті. Увійшли до неї твори більшості авторів, що пишуть варіантами української мови, а також кілька анонімних і народних творів, які виникли на Підляшші або мають власні підляські варіанти. Зібрані тут твори репрезентують усі літературні типи та більшість жанрів – їхні автори прагнуть представити як власні емоції та переживання, так і факти та проблеми з життя своєї громади, інколи й історичні події ширшого значення. Деякі публіковані тут твори мають гумористичний, сатиричний, іронічний чи навіть пародійний характер, будучи своєрідною інтелектуальною розвагою для авторів, адже метою видання є охопити якомога ширший спектр тем і жанрів.

Не у всіх випадках вживання української мови в літературних творах іде паралельно з українською національною ідентичністю — особливо це стосується людей, які пишуть виключно говіркою. Більшість авторів чітко визначилася в цьому питанні, свідомо друкуючи свої твори в українських видавництвах та беручи активну участь в українській політичній чи суспільно-культурній діяльності. Однак у деяких випадках відбір здійснювався виключно за філологічним критерієм і включення творів до антології не визначає питання національної ідентичності їхніх авторів, а лише позначає присутність у просторі *свогого слова* — *своєї мови*.

Антологія виникла як одна із трьох дій публічного завдання «Промоція української мови та культури Підляшшя», що фінансується з коштів Національного інституту свободи — Центру розвитку громадянського суспільства в рамках Урядової програми Фонд громадських ініціатив NOWEFIO на 2021-2030 роки. Завдання є здійснюване Підляським науковим інститутом при партнерській співпраці з Союзом українців Підляшшя. Його дві інші дії — це згаданий вище Підляський літературний конкурс «Пішемо по-свойому» та Підляська науково-літературна нагорода, лауреатами якої стали також автори публікованих тут творів.

Антологія «Країна свогого слова» має на меті не лише представити дотеперішню творчість та привернути до неї увагу філологів і літературознавців, чи — загалом — широкої громадськості. Презентація досягнень різних поколінь підляшан має передусім сприяти подоланню нав'язаних ззовні упереджень і стереотипів, які применшують духовну та інтелектуальну цінність українських говірок Підляшшя, і таким чином заохотити талановиті творчі особистості приєднуватися до праці для розвитку літератури рідною мовою — *по-свойому*.

Бібліографія

- Авенаріус Н. Н.**, Дрогичинь Надбужській и его древности, [в:] Древности Съверо-Западнаго края, т. I, вип. I, Санктпетербургъ 1890.
- Акты**, относящіеся къ исторіи Западной Росіи, т. IV: 1588–1632, Санктпетербургъ 1851.
- Антонович Д.**, Триста років українського театру 1619–1919, Прага 1925.
- Археографическій** сборникъ документовъ, относящихся къ истории Северо-Западной Руси, т. IX, Вильно 1870.
- Бабіна Н.**, Товариство української літератури — зміцнення зв'язків, — «Над Бугом і Нарвою», 2017, № 6.
- Барна В.**, Підляські члени Спілки письменників України, — «Над Бугом і Нарвою», 2002, № 5–6.
- Бессараба И. В.**, Матеріялы для этнографіи Съдлецкой губерніи, [в:] Сборникъ Отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской академіи наукъ, т. LXXV, № 7, Санктпетербург 1903.
- Бобровскій П. О.**, Антоній Юрьевичъ Сосновскій, старшій соборный протоіерей (Одинъ изъ тріумфировъ Брестскаго капитула, род. 1774 г., — ум. 1852), — «Литовскія епаріальныя вѣдомости» 1890, № 10.
- Борецький Йов** та інші, Протестація, [в:] Пам'ятки братських шкіл на Україні (кінець XVI — початок XVIII ст.). Тексти і дослідження, Київ 1988.
- Брен Я.**, Особенности религиознаго быта крестьянъ Бѣльскаго уѣзда Гродненской губерніи. (Изъ Литовскихъ Епархіальныхъ Вѣдомостей), Вильно 1887.
- Бялокозович Б.**, Микола Янчук, — «Український календар 1984», [Варшава 1983].
- Васько Ткачъ**, Очерки Холмицины и Подляшья. Говоры, обычаи, типы, нравы, пѣсни, хозяйственный бытъ, домашняя обстановка, народное образование, разныя нужды и проч., Холм 1911.
- Висоцький Р.**, Навчання української мови у Милейчицях. Ескіз до історії шкільно-освітнього життя на Північному Підляшші, — «Український альманах 2003», Варшава 2003.
- Возняк М.**, Граматика Лаврентія Зізанія з 1596 р., — «Записки НТШ», 1911, т. CI–CII.
- Возняк М.**, Історія української літератури, т. II: Віки XVI–XVIII, У Львові 1921.
- Возняк М.**, Причинки до студій над писаннями Лаврентія Зізанія, — «Записки НТШ» 1908, т. LXXXIII.
- Войтович Л.**, Польща. Мазовія, Литва та Угорщина у боротьбі за спадщину Романовичів, [в:] Проблеми слов'язнознавства, вип. 59, Львів 2010.
- Воронич Г.**, Четъя-Мінея 1489 р. — пам'ятка українська, галицько-волинська (палеографічний опис), [у:] Волинь—Житомирищина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем, № 17, Житомир 2007.
- (Г)**, Засідання Комісії при Уповноваженім Уряду віцеміністрі Ткачові, — «Наше слово», 1958, № 29.
- Гаврилюк Ю.**, А що було, коли ще не було «Над Бугом і Нарвою»? — «Над Бугом і Нарвою», 2021, № 5.
- Гаврилюк Ю.**, Василь Білокозович — трудівник плуга і пера, — «Наше слово», 1998, № 44.
- Гаврилюк Ю.**, Василь Петручук — мандрівник по через стерню та імлу, — «Український літературний провулок», т. XIII, 2013.
- Гаврилюк Ю.**, «Велика політика» і українська література на Північному Підляшші, — «Над Бугом і Нарвою», 2002, № 5–6.
- Гаврилюк Ю.**, Весна з Шевченком — про пісане по-своєму, — «Над Бугом і Нарвою», 2023, № 2.
- Гаврилюк Ю.**, Запізнена поезія підляського «поміж», — «Київська Русь». Літературно-критичний часопис, Книга 11 (XXXI), 2008.
- Гаврилюк Ю.**, «Князь Данило робив щиро своє руське діло!». «Заповіді рідної старовини» — перша антологія української літератури на Холмсько-Підляському Забужжі, — «Над Бугом і Нарвою», 2007, № 6.
- Гаврилюк Ю.**, Ніни Буїнівської поетичний голос з Підляшшя, — «Над Бугом і Нарвою», 2023, № 3.
- Гаврилюк Ю.**, Ольги Онацік спогад давних літ, — «Над Бугом і Нарвою», 1999, № 5–6.
- Гаврилюк Ю.**, Північне Підляшшя: язык у літературу заведе! — «Український альманах 2019», Варшава, Об'єднання українців у Польщі, 2019.
- Гаврилюк Ю.**, Підляські діалекти в записах Євгена Перфецького, — «Krakowskie Zeszyty Ukrainoznawcze/Краківські українознавчі зошити» 1993, т. I–II.
- Гаврилюк Ю.**, Підляські легенди Миколи Патеюка, — «Над Бугом і Нарвою», 2003, № 3.
- Гаврилюк Ю.**, Підляські літературні дороги і бездоріжжя, — «Наша культура» Літературний та популярно-науковий журнал, 1991, № 3.
- [Гаврилюк Ю.]** «Сную думи про Підляшшя...». З Іваном Киризьком, поетом та суспільним

діячем, розмовляє Юрій Гаврилюк, — «Над Бугом і Нарвою», 2001, № 4.

Гаврилюк Ю., Усе про козаків співали в наших сторонах, — «Наше слово», 1998, № 46.

Галан Р., Літературне ХХХ-ліття, — «Наше слово», Варшава, 1986, № 21.

Галатовський І., Ключ розуміння, Київ 1985.

Гарбовська Н., Життя і творчість Василя Альбічука, — «Український літературний провулок», т. V, 2005.

Гнатенко Л. А., Нові відомості про “Четью Мінею 1489 р.” (за результатами кодиколого-орфографічного дослідження), [в:] Рукописна та книжкова спадщина України, вип. 13, Київ 2009.

[Горбач О.] О. Г., Супрасльський лексикон 1722, [в:] Енциклопедія українознавства. Словникова частина, т. 8, Париж — Нью-Йорк 1976.

Грамоти XIV ст., Київ 1974.

Гринчишин Д., Четья 1489 року — видатна конфесійна пам'ятка української мови, — «Записки Наукового Товариства імені Шевченка», 1995, т. ССХХІХ.

Громик Ю., Яворський А., Поліські діалекти в сучасній художній літературі. Монографія, Луцьк 2022.

Грушевський М., Безглузда національна політика Росії, [в:] М. Грушевський, Твори, т. 1, Львів 2002.

Грушевський М., Історія України-Руси, т. IV: XIV–XVI віки — відносини політичні, Київ — Львів 1907.

Грушевський М., Історія України-Руси, т. VI: Житє економічне, культурне, національне XIV–XVII віків, Київ — Львів 1907, с. 338, 341.

Грушевський М., Історія української літератури, т. V: Культурні і літературні течії на Україні в XV–XVI вв. і перше відродження (1580–1610 рр.), Нью-Йорк 1960.

Грушевський М., Історія української літератури, т. VI, Київ 1995.

Грушевський М., Нарис історії українського народу, [в:] М. Грушевський, Твори у 50 томах, т. 22, Львів 2002.

Грушевський М., Твори у 50 томах, т. 9: Історичні студії та розвідки (1917–1923), Львів 2009.

[Грушевський М.] Янчук Микола — «Україна», 1924, книга 3.

[Грушевський М.] М. Г., Янчук Микола Андрієвич, «Україна», 1925, книга 6, с. 185.

Гіль А., Скочилас І., Володимирська-Берестейська єпархія XI–XVIII століть: історичні нариси, Львів 2013.

Добрянський Ф., Описаніе рукописей Виленской публичной библиотеки, церковно-славянских и русских, Вильна 1882.

Дубина М. І., Дубина М. М., Співець червоної революції, [в:] Гаврилюк О., Прощайте. Поезія. Проза. Публіцистика, Київ 1990.

Дуць-Файфер О., Літературна творчість українців у Польщі після Другої світової війни, — «Slavia Orientalis», 1996, т. XLV, № 2.

Енциклопедія історії України, т. IX, Київ 2012.

Єфремов С., Історія українського письменства, т. I, Київ — Ляйпціг 1924.

З Холмицини. Просвітно-економічне т-во (Од власн. кор.), «Рада» 1909, № 128.

Завѣты родной старины. Посвящается русскому народу Холмицины и Подляшья, Холмъ 1907.

Заневська Т., Очікування на доглибінне слово, — «Український літературний провулок», т. VI, 2006.

[Зизаній Л.], Грамматика словенска съвершеннаго искусства осми частій слова и иныхъ нужныхъ. Ново съставленна Л. З., Вильно 1596. Факсимільне відтворення: Зизаній Л., Грамматика словенська, Київ 1980.

Знесення панцини в народній творчості, — «Церковний український календар на звичайний 1961 рік», Варшава 1961.

Ігнатюк І., З минулого, — «Наше слово», 1971, № 35.

Ігнатюк І., Зустріч з поетом, — «Наше слово», 1982, № 13.

Ігнатюк І., Зустріч з фольклором Північного Підляшшя, — «Наше слово», 1972, № 50.

Ігнатюк І., Моє слово про Степана Сидорука — народного поета з Підляшшя, — «Український літературний провулок», т. VI, 2006.

Ігнатюк І., Моя зустріч з Північним Підляшшям, — «Наше слово», 1982, № 36.

Ігнатюк І., Перші українські гуртки на Люблінщині, [в:] Український календар 1986, Варшава 1986.

Ігнатюк І., Степан Сидорук — поет з Південного Підляшшя, — «Над Бугом і Нарвою», 2001, № 2.

Ігнатюк І., У «Білоруському календарі» на 1981 р., «Наше слово» 1981, № 9.

Ільїн О., Борис Ольхівський — письменник-есеїст, співець та дослідник Полісся, Пінськ 2017.

Ільїн О., Літературні витоки Берестейщини, [в:] До тебе, світе... Українська література Берестейщини: проза, поезія, публіцистика, упоряд. А. П. Цвид, Київ 2003.

Ісаєвич Я., Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми, Львів 2002.

Ісаченко І., Історія української літератури: епоха Бароко XVII–XVIII ст., Львів — Київ — Харків 2011.

Калуцький С. С., Лоевська битва 1649 р. у висвітленні В. Липинського, [в:] *Ukraina Lithuania*. Студії з історії Великого князівства Литовського, т. III, Київ 2015.

Камеский Н., Варшавські екскурсії в Церковно-славянські древности. III. О старыхъ Синодникахъ Супрасльскаго монастыря, [в:] *Собрание сочинений архієпископа Никанора (Каменскаго)*, Казань 1909.

[**Камеский Н.**] Е. Н., Старый Синодикъ Супрасльскаго монастыря, — «Гродненскія Епархіальныя Вѣдомости» 1904, № 27.

Карабович Т., Деякі аспекти ідентичності українського літературного феномену на Північному Підляшші, — «Український літературний провулок», т. XIII, 2013.

Карабович Т., До проблеми поняття «Батьківщина» у творчості українських поетів у Польщі, — «Вісник Закерзоння», 2000, № 5–6.

Карабович Т., З підляської мови предків (Деякі аспекти ідентичності українського літературного феномену на Північному Підляшші), — «Над Бугом і Нарвою», 2013, № № 5–6.

Карабович Т., І своїм голосом промовили! Українська поезія на Підляшші періоду видавання «Нашого голосу» (1983–1988), — «Над Бугом і Нарвою», 2008, № 4.

Карабович Т., Літературна присутність народної поетеси Марії Сарнацької з надбужанського села Довгоброди, — «Український літературний провулок», т. XV, 2015.

Карабович Т., Наукові зацікавлення професора Михайла Лесіва творчістю українських поетів з Підляшшя, — «Український літературний провулок», т. XVIII, 2018.

Карабович Т., «Наш голос» (1983–1988). Збірник неформального Поетичного об'єднання «Підляшшя», — «Український літературний провулок», т. VIII, 2008.

Карабович Т., Пороги в житті та творчості. До питання літературної приналежності поетеси Софії Сачко, — «Український літературний провулок», т. XXI, 2021.

Карабович Т., Яручик В., Літературні скрижалі на Підляшші. Від говірки до української літературної мови, від народної до національної свідомості..., — «Український літературний провулок», т. XX, 2020.

Кичан Д., Лексичні особливості підляської літературної мікромови в часописі «Над Бугом і Нарвою», — «Bibliotekarz Podlaski», 2023, № 2.

Кичан Д. О., Підляська літературна мікромова в потрактуванні Яна та Олександра Максимюків, — «Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки», № 1 (2021).

Кичан Д. О., Підляська літературна мікромова як об'єкт дослідження в польському і українському мовознавстві. Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр», Луцьк 2021.

Клімчук Ф., Аб суадносінах гаворак Брэсцка-Пінскага Палесся і Падляшша, [в:] *Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim*, Białystok 1995.

Клімчук Ф., Берасцейска-пінскі дыялектны арэал [в:] *Волинь філологічна. Текст і контекст*, вип. 9: Західнополські говірки в просторі і часі, Луцьк 2010.

Клімчук Ф., Гаворкі Берасцейска-Пінскага Палесся і Падляшша як вынік зістарычнага развіцця, [в:] *Język ukraiński. Współczesność — historia*, Lublin 2003.

Клімчук Ф. Д., Гаворкі Заходняга Палесся. Фанетычны нарыс, Мінск 1983.

Ковалів Ю., Бобрук Яків, [в:] *Наукове товариство імені Шевченка. Енциклопедія*, т. 2, Київ — Львів 2014.

Ковалів Ю., Яків Бобрук. Людина, життєвим кредо якої було: «Залишаюсь українцем!», — «Над Бугом і Нарвою», 2014, № 6.

Ковалів Ю., Історія української літератури кінця XIX — поч. XXI ст., т. 8: Еміграційні колізії письменства, Київ 2021.

Копистенський З., Палінодія или Книга обороны кадолической святой апостолской Восточней Церкви и святыхъ патріарховъ, и о Грекохъ, и о Россохъ христіанехъ... [в:] *Русская Историческая Библиотека*, т. IV, С-Петербургъ 1878.

Кохан Л., Музично-драматичний театр Михайла Старицького в контексті часу (1873–1898 роки). Дисертація, Харків 2022.

Кримський А. Ю., Твори, т. II: Художня проза, літературознавство і критика, Київ 1972.

[**Крыжановскій Е.**] Письма изъ Подлясья. I., — «Кіевскія Епархіальныя Вѣдомости», 1867, № 15.

Лабович Л., Говірка як знаряддя творення української високої культури на Північному Підляшші, — «Український літературний провулок», т. XXI, 2021.

Лабович Л., Українські авторські пісні у фольклорі Північного Підляшшя, — «Над Бугом і Нарвою», 2009, № 6.

Лабович Л., «Я ще ж вовсі добре не нажився». Спогад про Василя Петручука (23.08.1926–19.01.2019), — «Український літературний провулок», т. XX, 2020.

Левицький О. И., Аѳанасій Филипповичъ, игумень Брестъ-Литовскій, и его дѣятельность въ зашитѣ православія противъ уніи, — «Университетскія извѣстія», 1878, Май.

Леонюк В., Словник Берестейщини, тт. I-II, Львів 1996, 2010.

Леп'явко С., Козацькі війни кінця XVI ст. в Україні, Київ 2019.

Лесів М., Мова віршів підляської поетеси Софії Сачко, — «Український літературний провулок», т. XII, 2012.

Лесів М., Початок історії оприлюднення віршів Василя Альбічука (1909–1995), — «Український літературний провулок», т. XI, 2011.

Леґиконъ сирѣчь словесникъ славенскій имѣющъ в себѣ словеса первѣ славенскія азбучныя, по семъ же полскія. *Słownik cerkiewnoślowiacko-polski*, red. L. Citko, Białystok 2012.

Липинський В., Твори, т. 2: Участь шляхти у Великому Українському Повстанні під проводом Богдана Хмельницького, Філяделфія 1980.

Літературознавча енциклопедія, т. I, уклад. Ю. І. Ковалів, Київ 2007.

Літопис руський. За Іпатським списком переклав Леонід Махновець, Київ 1989.

Лозинський Й. І., Українське весілля, Київ 1992.

Лысенко П. Ф., Берестье, Минск 1985.

Лысенко П. Ф., Открытие Берестья, Минск 1989.

Любавский М., Областное дѣленіе и мѣстное управление Литовско-Русскаго государства ко времени изданія перваго Литовскаго статута, Москва 1892.

Лютницький А., Русини-Українці на Холмщині і Підляшю, Львів 1909.

Малі українські діярії XVII–XVIII століть, упоряд. В. Шевчук, Київ 2015.

Михеев С. М., О двух древнерусских надписях из Белоруссии и Польши, — «Slověne = Словѣне», 2015, № 1.

Місіюк В., Українська школа в Бересті (1924–1934), — «Над Бугом і Нарвою», 2007, № 1.

Немировский Е. Л., Иван Федоров в Белоруссии, Москва 1979.

Морозов О., Костянтин Харлампович – дослідник минулого, якого долю понівечили «будівни-

ки світлого майбутнього», — «Над Бугом і Нарвою», 2013, № 5.

Нечуй-Левицький І., Вибране, т. X: Біографічні матеріали, статті, рецензії, фольклорні записи, листи, Київ 1968.

Німчук В.В., Давньоукраїнський напис із Дорогичина, [в:] Храм і люди. Збірка статей до 90-річчя з дня народження Сергія Олександровича Висоцького, Київ 2013.

Німчук В. В., Київський Псалтир 1397 р. — пам'ятка північного діалекту української мови [в:] Український діалектологічний збірник, кн. 3, Київ 1997.

Німчук В.В., «Лексис» Лаврентія Зизанія — перший український друкований словник, [в:] Лексис Лаврентія Зизанія. Синоніми славеноросская, Київ 1964.

Німчук В., Мовознавство на Україні в XIV–XVII ст., Київ 1985.

Німчук В., Українські переклади Святого Письма, [в:] *Slavische Sprachgeschichte*, т. I: *Das Ukrainische als Kirchensprache*. Українська мова в церквах, Wien 2005, с. 21.

Німчук В., Четвя 1489 року в контексті сучасної україністики, — «Українська мова», 2014, № 4; 2015, № 1.

Огієнко І., Історія українського друкарства, т. I: Історично-бібліографічний огляд українського друкарства XV–XVIII в.в., Львів 1925.

Олесіюк Т., Соборна Україна. Наукові розвідки і спомини, Київ 2004.

Олесіюк Т., Підляшани, [в:] Енциклопедія українознавства. Словникова частина (ЕУ II), т. 6, Париж — Нью-Йорк 1970.

Олійник П., Лихоліття Холмщини і Підляшшя (Шлях культурно-національного розвитку Холмщини і Підляшшя в XIX. і XX. ст.), Прага 1941.

Ольхівський Б., На північних межах (Невизгадані оповідання), [в:] Надбужанщина. Історично-мемуарний збірник, т. 2, Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто 1989.

Опись документовъ Виленскаго Центрального Архива древнихъ актовыхъ книгъ, Выпускъ X: Акты Брестскаго гродскаго суда за 1575–1715 годы. № 7027, Вильна 1913.

Очеретянко С. І., Рябець Л. В., Заборона української мови, [в:] Енциклопедія Сучасної України, т. 10, Київ 2010.

Пастернак Є., Нарис історії Холмщини і Підляшшя (Новіші часи), Вінніпег — Торонто 1968.

Перфецький Е. Ю., З Холмщини, — «Діло», 1912, №№ 69–71.

Підляшшя — Пудляше — Podlasze. Видання приурочене до 25-річчя Українського часопису Підляшшя «Над Бугом і Нарвою», Більськ [2017].
Плющ П., Нариси з історії української літературної мови, Київ 1958.

Полное собрание законов Российской империи. Собрание (1881–1913), т. XXV (1905), ч. I, С-Петербург 1908.

Полное собрание русских летописей изданное по Высочайшему повелению Императорскою Археологическою Коммиссією, т. II: Ипатьевская летопись, Санкт-Петербург 1908.

Полное собрание русских летописей, т. XVII: Западнорусская летопись, С.-Петербург 1907.

Полное собрание русских летописей, т. XXXII, Москва 1975.

Полное собрание русских летописей, т. XXXV: Летописи белорусско-литовские, Москва 1980.

Поппе А., Древнерусская надпись XII столетия на рукоятке ножа из Дрогичина, — „Проблемы Источниковедения”, 1956, № 5.

Порядок школьний (1586 р.), [в:] Пам'ятки братських шкіл на Україні кінець XVI — початок XVII ст. Тексти і дослідження, Київ 1988.

Порядокъ школьный или Устав ставропигийской греко-русской школы 1586 года, издалъ Я. Ф. Головацкий, Львовъ 1863.

Пѣсни побожныя пѣваемы по усопшим. Для ужитку люду въ Холмицини и Подлясьи, зибрав Е. Витошинский. [Лейпциг] 1906.

Рагойша В., Написана рукою Купалы. Архіўныя знаходкі, Мінск 1981.

Рибалко О., З українськомовної спадщини Миколи Янчука. Поетичні спроби, — «Пам'ятки України: історія та культура» 2002, № 3–4, с. XLIV–LIV. Передруковане у збірнику: Правдиве українське серце. Олександр Рибалко, упоряд. І. Гирич, К. Рибалко, Київ 2010.

Рибалко О., Як навертали українців Підляшшя на православ'я (лист і вірш Миколи Янчука на тлі його спадщини), — «Краєзнавство» 1994, № 1–2. Передруковане у збірнику: Правдиве українське серце. Олександр Рибалко, упоряд. І. Гирич, К. Рибалко, Київ 2010.

Романюк К., Українське слово на Білосточчині, — «Наше слово», 1964, № 52.

Рощенко М., Петро Купрись — невідомий поет (Прощання), — «Над Бугом і Нарвою», 2002, № 5–6.

Рудковський Б., Український театр в Більсьську-Підляській, — «Наше слово», 1958, № 13.

Русская историческая библиотека издаваемая Археологическою Коммиссією, т. IV: Памятники полемической литературы въ Западной Руси, кн. I, С-Петербургъ., 1878.

Русская историческая библиотека, т. XX: Литовская Метрика, С-Петербург 1903.

Русская историческая библиотека, т. XXVII: Литовская Метрика, т. I: Книги записей, ч. I, С-Петербург 1910.

Сивіцький М., Спогад про Михайла Калиняка, — «Основи», 1989, № 4.

Степанков В., Михайло (Станіслав) Кричевський, [в:] Полководці Війська Запорозького. Історичні портрети, т. I, Київ 1998.

Столярчук Б., Відлуння поетичних голосів. Рецензії, Рівне — Люблін, 2009.

Столярчук Б., Енергетика слова. Рецензії, нариси, дослідження, роздуми, Рівне 2012.

Столярчук Б., Не наполохай ранню тишу. Рецензії, Рівне — Люблін 2007.

Столярчук Б., Перечитуючи підляських поетів, — «Над Бугом і Нарвою», 2002, № 1.

Стратій Я., Копинський, чернече ім'я — Ісайя [в:] Філософська думка в Україні. Біобібліографічний словник, Київ 2002.

[Струмінський Б.] З підляського фольклору, зап. Б. Струмінський, [в:] Український календар-альманах на 1960 рік, Варшава 1960.

[Струмінський Б.] З підляської народної творчості, опрац. Б. Струмінський, [в:] Український календар 1968, Варшава 1968.

[Струмінський Б.] Б. С., З українського фольклору на Підляшші, — «Наше слово» 1957, №№ 28, 30–31.

[Струмінський Б.] З фольклору Підляшшя, зап. Б. Струм, «Наше слово» 1957, № 38.

Субтельний О., Україна. Історія, Київ 1993.

Сумцов М., Микола Андрієвич Янчук, — «Наука на Україні», 1922, № 3.

Сумцов Н. Ф., Діячі українського фольклору, Харків 1910.

Т. Г. Шевченко в епістолярії відділу рукописів, Київ 1966.

Теодорович Н. И., Городъ Владимиръ Волынской губерні в связи съ исторіей Волынской іерархіи (Въ память девятисотлѣтняго юбилея Волынской епархіи. 992–1892), Почаевъ 1893.

Тимошенко Л., Сакралізація Берестя унаслідок отримання топоса Богоспасаємого града (за документальними джерелами кінця XVI ст.), [в:] Берасцейскія кнігазборы: праблемы і перспектывы даследавання. Матэрыялы і даклады

III Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі, Брэст, 22–25 верасня 2015 г., Мінск 2016.
Тисяча років української суспільно-політичної думки, т. 2, кн. 1: XVI ст., Київ 2001.

Тишкевич К. П., Свинцовые оттиски, найденные въ рѣкѣ Бугѣ у Дрогичина [в:] Древности. Труды Московскаго Археологическаго Общества, т. I, Москва, 1865–1867.

Ткачук Р. Ф., Полемічна традиція унійних письменників кінця XVI – першої половини XVII ст. Доба і постаті, текст і прототекст, риторика і поетика, Київ 2019.

Трухан М., Українці в Польщі після Другої світової війни (1944–1984), Нью-Йорк 1990.

Українська драматургія: збірка бібліографічних знадобів до історії української драми і театру українського (1815–1906 р.), впоряд. М. Комаров, Одеса 1906.

Українська мова. Енциклопедія, Київ 2004.

Українська поезія. Середина XVII ст, упоряд. В. І. Крекотень, М. М. Сулима, Київ 1992.

Українські грамоти XV ст., Київ 1965.

Українські гуманісти епохи Відродження. Антологія, ч. II, Київ 1995.

Українські народні пісні в записах Зоріана Доленги-Ходаковського (з Галичини, Волині, Поділля, Придніпрянщини і Полісся), Київ 1974.

Українські письменники. Біо-бібліографічний словник у п'яти томах, т. I: Давня українська література (XI–XVIII ст.), уклад Л. Є. Махновець, Київ 1960; Харків 2005.

Українці на Підляшші. Історія — мова — культура, Більськ 2021.

Ульяновський В. І., Історія церкви та релігійної думки в Україні, кн. 1: Середина XV — кінець XVI століття, Київ 1994.

Феденко П., Гетьманів кум, Прага 1943.

Филимонюк Л., «Використати цікави уривкі життя...», — «Над Бугом і Нарвою», 2006, № 1.

Франко І., Твори, т. 28: Літературно-критичні праці (1890–1892), Київ 1980.

Франко І., Зібрані твори, т. 39: Літературно-критичні праці (1911–1914), Київ 1983.

Харлампович К., Западнорусскія православныя школы XVI и начала XVII вѣка, отношеніе ихъ къ инославнымъ, релігіозное обученіе въ нихъ и заслуги ихъ в дѣлѣ защиты православной вѣры и церкви, Казань 1898.

Хижняк З.І., Колосова В.П., Копинський, чернече ім'я Ісайя, [в:] Енциклопедія історії України, т. 5, Київ 2008.

Ходаковскій З. Д., Прозкъ ученаго путешественія по Россіи, для объясненія древней славянской истории, — «Сынъ отечества» 1820, № XXXIX.

Чабаненко В. А., Козацтво і фольклор, [в:] Енциклопедія історії України, т. 4, Київ 2007.

Чайковський А., Полковник Михайло Кричевський. Історична повість із XVII віку, Львів 1935.

Чарнецький С., Історія українського театру в Галичині. Нариси, статті, матеріали, світлина, Львів 2014.

Чижевський Д., Історія української літератури, Нью-Йорк 1956.

Чистякова М. В., Вторая кассиановская редакция Киево-Печерского патерика в составе киевской редакции Стишного пролога, [в:] Славянская письменность Великого княжества Литовского. Характерные черты и специфические особенности. Сборник статей, Вильнюс 2014.

Чистякова М. В., Текстологические особенности стишного пролога ГИМ, Увар. 56, — “Slavistica Vilnensis” 2010, № 2.

Янчук Н. А., Къ антрополопи малоруссовъ-подлясанъ, [в:] Сборникъ въ честь 70-лѣтія профессора Дмитрія Николаевича Анучина, Москва 1913.

Янчук Николай Андреевич [в:] Словарь членовъ Общества любителей Россійской словесности при Московском Университетѣ, 1811–1911, Москва 1911.

[Янчук Н.] Малорусская свадьба въ Корницкомъ приходѣ Константиновскаго уѣзда Сѣдлецкой губерніи, составилъ по собраннымъ лично матеріаламъ Н. Янчукъ, [в:] Труды этнографическаго отдѣла Императорскаго Общества любителей естествознанія, антропологии и этнографіи при Московскомъ университетѣ, кн. VII, Москва 1886.

[Янчук Н.] Малорусская свадьба въ Корницкомъ приходѣ Константиновскаго уѣзда Сѣдлецкой губерніи, составилъ по собраннымъ лично матеріаламъ Н. Янчукъ, Москва 1885 (на обкл. 1886), 118 с.

[Янчук Н.] Малорусская свадьба въ Корницкомъ приходѣ Константиновскаго уѣзда Сѣдлецкой губерніи, составилъ по собраннымъ лично матеріаламъ Н. Янчукъ, [в:] Памятная книжка Сѣдлецкой губерніи на 1891 годъ, Сѣдлецъ 1891.

Яручик В., Видавнича діяльність українців на території Польщі у другій половині XX ст., — «Філологічні студії», Луцьк, 2010, № 1.

Яручик В., Специфіка вживання образу малої батьківщини у творчості українських письменників Підляшшя, [в:] Україна та Польща. Минуле, сьогодення, перспективи. Науковий збірник, т. 2, Луцьк 2013.

Яручик В., Україномовна література Холмицини та Підляшшя, — «Рідна мова», 2010, № 14.

Яручик В., Українська література в Польщі (Історія, видавнича діяльність та періодика, літературні дискусії, поезія). Історико-літературний нарис, Луцьк 2009.

Яручик В., Українська поезія, творена в Польщі після Другої світової війни. Монографія, Луцьк 2010.

Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny, t. 1, red. S. Glinka, A. Obrębska-Jabłońska, J. Siatkowski, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1980.

Baranowski B., Walka klasowa chłopów ze starostwa brańskiego na Podlasiu (w. XVII–XVIII), — „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych”, 1953, t. XV.

Baranowski I. T., Podlasie w przededniu Unii Lubelskiej. Trzy studia z dziejów społeczno-ekonomicznych. Ludność miejska, — „Przegląd Historyczny” 1908, t. VII, z. 2.

Baranowski I. T., Podlasie w przededniu Unii Lubelskiej. Trzy studia z dziejów społeczno-ekonomicznych. Ludność włościańska, — „Przegląd Historyczny”, 1908, t. VII, z. 3.

Bardach J., Studia z ustroju i prawa Wielkiego Księstwa Litewskiego. XIV–XVII w., Warszawa 1970.

Białokozowicz B., Mikołaj Janczuk (1859–1921). Podlaskie skrzyżowania tradycji słowiańskich, Olsztyn 1996.

Białokozowicz B., Mikołaj Jańczuk i jego związki z Podlasiem, — «Slavia Orientalis», 1984, nr 3–4.

Białokozowicz B., Mikołaj Janczuk wobec kasaty unii na Podlasiu w 1875 roku, [w:] Unia brzeska: geneza, dzieje i konsekwencje w kulturze narodów słowiańskich, Kraków 1994.

Białokozowicz B., Taras Szewczenko i kształtowanie się świadomości narodowej Mikołaja Janczuka, [w:] W kręgu kultury ukraińskiej, pod red. W. Piłata, Olsztyn 1995.

Bielski J., Dalszy ciąg Kroniki Polskiej zawierającej dzieje od 1587 do 1598 r., Warszawa 1851.

Boniecki A., Herbarz polski, cz. I: Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich, t. XI, Warszawa 1907.

Chodakowski Z. D., O Sławiańszczyźnie przed chrześcijaństwem oraz inne pisma i listy, Warszawa 1967.

Charłampowicz K. W., Polski wpływ na szkolnictwo ruskie w XVI i XVII stuleciu, Lwów 1924.

Czuczuryński A., Traktat ksiąg litewskich z Kazimierzem Wielkim z roku 1366, — „Kwartalnik Historyczny”, 1890, nr 3.

Czurak M., Wróblewski M., Pieśni ludowe z południowej części Białostoczczyzny, — „Studia Polono-Slavica-Orientalia. Acta Litteraria” 1981, t. VII.

Czyżewski F., Warchoł S., Polskie i ukraińskie teksty gwarowe ze wschodniej Lubelszczyzny, Lublin 1998.

Duć-Fajfer H., Pomiędzy bukwą a literą. Współczesna literatura mniejszości białoruskiej, ukraińskiej i łemkowskiej w Polsce, Kraków 2012.

Gil A., Skoczylas I., Kościoły wschodnie w państwie polsko-litewskim w procesie przemian i adaptacji: metropolia kijowska w latach 1458–1795, Lublin—Lwów 2014.

Hawryluk J., Bielsk — od grodu do miasta (Uwagi z okazji wystawy), — „Przegląd Prawosławny”, 2000, № 3.

Hawryluk J., «Kraje ruskie Bielsk, Mielnik, Drohiczyn». Rusini-Ukraińcy na Podlasiu — fakty i kontrowersje, Kraków 1999.

Hawryluk J., Najdawniejsza literatura ukraińska na Podlasiu, — «Над Быгом і Нарвою», 2000, № 5.

Hawryluk J., „Podlasianie ruskiego plemienia” w epoce narodowego romantyzmu, — «Над Быгом і Нарвою», 2002, № 5–6; 2003, № 2, 5.

Hawryluk J., Podlasie od unii brzeskiej do powstania Chmielnickiego — walka zwolenników i przeciwników unii, [w:] Unia brzeska i jej następstwa. Materiały z sesji naukowej, która odbyła się w Gdańsku w kwietniu 1991 roku, Gdańsk 1991.

Hawryluk J., Podlasie w Wielkim Księstwie Litewskim (XIV–XVI w.), — „Krakowskie Zeszyty Ukrainoznawcze/Краківські українознавчі зошити”, 2000, t. IX–X.

Hawryluk J., Podlaskie rekolekcje historyczne, — «Над Быгом і Нарвою», 2020, № 2.

Hawryluk J., Podlasze. Śladami ruskiej przeszłości, Bielsk Podlaski 2000.

Hawryluk J., Przyłączenie województwa podlaskiego do Korony Polskiej na sejmie lubelskim 1569 roku, — „Krakowskie Zeszyty Ukrainoznawcze. Краківські українознавчі зошити”, 2010, t. XI–XII.

Hawryluk Ju., Słowo zrodzone z ojczystej ziemi, — «Над Быгом і Нарвою», 2004, № 2.

- Hawryluk J.**, Z dziejów Cerkwi Prawosławnej na Podlasiu w X–XVII wieku, Bielsk Podlaski 1993.
- Jabłonowski A.**, Ziemia Ruskie. Ukraina (Kijów — Braclaw), t. 3, Warszawa 1897.
- Jabłonowski A.**, Źródła Dziejowe, t. XVII, cz. III: Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym, t. 6, cz. 1: Podlasie (województwo), Barsha 1910.
- Jarmolik W.**, Powstanie województwa podlaskiego, — „Białostocka”, 1989, nr 4.
- Jaroszewicz J.**, Materiały do statystyki i etnografii guberni grodzieńskiej: Powiat bielski, — „Athenaeum”, 1848, z. 6.
- Jaroszewicz J.**, Wiadomość o Kupalnicach na Podlasiu; Soboty pominalne, «Ondyna Druskienickich Źródeł», 1846, z. 1.
- Jaroszewicz-Pieśławcew Z.**, Drukarnictwo cyryliczne w Rzeczypospolitej, [w:] Prawosławne oficyny wydawnicze w Rzeczypospolitej, Białystok 2004.
- Jemielity W.**, Podziały administracyjne powiatów bielskiego, siemiatyckiego i hajnowskiego w latach 1919–1990, — „Studia Łomżyńskie”, 1998, t. IX.
- Kronika halicko-wołyńska.** Kronika Romanowiczów, oprac. D. Dąbrowski, A. Jusupiewicz, Kraków—Warszawa 2017.
- Karabowicz T.**, Fenomen ukraińskiego odrodzenia literackiego na Podlasiu lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX w., — «Над Бугом і Нарвою», 2000, № 5.
- Karabowicz T., Jaruczyk W.**, Literatura ukraińska na Podlasiu: od gwary do języka literackiego, — «Лінгвостилістичні студії», Луцьк, вип. 12, 2020.
- Kuprianowicz G.**, Od „kultury ojców” do kultury ogólnonarodowej (aspekt funkcjonowania literatury) — casus Podlasia Południowego, — «Над Бугом і Нарвою», 2000, № 5.
- Kuprianowicz G.**, Wokół roli literatury ukraińskiej w kulturze Podlasia. Słowo wprowadzające organizatora Symposium naukowo-literackiego Ukraińska kultura Podlasia (Białystok 5 listopada 2000 r.), — «Над Бугом і Нарвою», 2000, № 5.
- Kuprianowicz G.**, Ukraińska działalność wydawnicza na Chełmszczyźnie i Południowym Podlasiu w latach 1819–1926, — «Krakowskie Zeszyty Ukrainoznawcze/Краківські українознавчі зошити», 1995, t. III–IV.
- Kuraszkiewicz W.**, Ruthenica. Studia z historycznej i współczesnej dialektologii wschodniosłowiańskiej, Warszawa 1985.
- Lietuvos Metrika.** Knyga Nr. 5 (1427–1506), Vilnius 2012.
- Lipiński W.**, Stanisław Michał Krzyczewski. Z dziejów walki szlachty ukraińskiej w szeregach powstańców pod wodzą Bohdana Chmielnickiego (R. 1648 — 1649), [w:] Z dziejów Ukrainy. Księga pamiątkowa ku czci Włodzimierza Antonowicza Paulina Świąćckiego i Tadeusza Ryłskiego, Kijów 1912.
- Lipiński W.**, Stanisław Michał Krzyczewski. Z dziejów walki szlachty ukraińskiej w szeregach powstańców pod wodzą Bohdana Chmielnickiego, Kraków 1912.
- Łabowicz L.**, „Enej buw parubok motornyj...”. O „Eneidzie” Iwana Kotlarewskiego i gwarach podlaskich, — «Над Бугом і Нарвою», 2013, № 5.
- Maroszek J.**, Chodkiewiczowie i ich Puszcza Błędów w XV–XVI w., — „Studia Podlaskie”, 2013, t. XXI.
- Maroszek J.**, Dzieje województwa podlaskiego do 1795 roku, Białystok 2013.
- Miłkowski S.**, Klechdy z Podlaskiego, — „Biblioteka Warszawska”, 1858, t. I.
- Mironowicz A.**, Cerkiew prawosławna w dobrach zabłudowskich w XVII i XVIII wieku, — „Latopisy Akademii Supraskiej”, 2020, t. XI.
- Mironowicz A.**, Rękopisy supraskie w zbiorach krajowych i obcych, Białystok 2014.
- Mironowicz A.**, Św. Antoni Supraski, — „Elpis” 2015, t. 17.
- Mołytwa.** Ze zbiorów ks. kanonika Romana Soszyńskiego z Białej Podl., [w:] „Zanim wróciła Polska”. Martyrologium ludności unickiej na Podlasiu w latach 1866–1905 w świetle wspomnień, oprac. T. Krawczak, Warszawa 1994.
- Musianowicz K.**, Sprawozdanie z prac wykopaliskowych przeprowadzonych w roku 1954 w Drohiczynie, pow. Siemiatycki, — „Wiadomości Archeologiczne”, 1955, t. XXII.
- Pawlata L.**, Badania archeologiczne na starym mieście w Bielsku Podlaskim na tle wyników dotychczasowych badań, — „Biuletyn Konserwatorski Województwa Podlaskiego”, 2015, z. 21.
- Pawlata L.**, Plomby typu drohiczyńskiego w zbiorach muzealnych woj. podlaskiego, — „Podlaskie Zeszyty Archeologiczne”, 2010, nr 6.
- Piotrowski A.**, Przyczynek do znajomości pisma we średniowiecznym Drohiczynie, [w:] Hereditatem cognoscere. Studia i szkice dedykowane Profesor Marii Miśkiewicz, Warszawa 2004.
- Podlasiak (A. P....łowicz z okolic m. Narwi),** Podlasie ruskie, — „Gazeta Warszawska”, 1854, nr 250.

Poppe A., Napis staroruski z XII w. na rękojeści noża z Drohiczyzna, — „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, 1955, t. 3, nr 3.

Poppe A., Zabytek epigrafiki staroruskiej z Drohiczyzna. Napis na rękojeści noża z XII wieku, — „Studia Źródłoznawcze. Commentationes”, 1957, t. I.

Repertuar folklorystycznych zespołów Białostoczczyzny, z. 3: Folklorystyczny Zespół Śpiewaczy Tyniewiczanki z Tyniewicz, Białystok 1995.

Roszczenko M., Tradycyjna kultura ukraińska Północnego Podlasia a zaistnienie nowoczesnej literatury ukraińskiej w świadomości mieszkańców regionu, — «Над Быгом і Нарвою», 2000, № 5.

Ruskoje wesile opysanoje czerez J. Lozińskoho, Peremyszt 1835.

Ruś podlaska. Podlasie w opisach romantyków, oprac. J. Hawryluk, Bielsk Podlaski 1995.

Sajewicz M., „Nasza” i „wasza” mowa. Zagadnienie przynależności etniczno-językowej prawosławnych mieszkańców powiatu hajnowskiego w woj. podlaskim, — «Над Быгом і Нарвою», 2010, № 1.

Sajewicz M., O białorusko-ukraińskiej granicy językowej na Białostoczczyźnie, — „Rozprawy Slawistyczne”, 1997, t. 12.

Sajewicz M., Zróżnicowanie etniczno-językowe wiejskiej społeczności prawosławnej Białostoczczyzny w świetle badań naukowych oraz w oczach mieszkańców tego regionu, [w:] Język ukraiński. Współczesność i historia, red. F. Czyżewski, P. Hrycenko, Lublin 2003.

Sfinks słowiańskiej sfragistyki — plomby „typu drohiczyńskiego” z Cermna na wschodnioeuropejskim tle porównawczym, cz. 1–2, Kraków—Warszawa 2019.

Siemianczuk H., Prawosławne monasteria Podlasia w latach 1786–1789, — „Białoruskie Zeszyty Historyczne”, 1999, nr 11–13.

Sokołów Podlaski. Dzieje miasta i okolic, red. G. Ryżewski, Białystok—Sokołów Podlaski 2006.

Syrnyk J., Ukraińskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne (1956–1990), Wrocław 2008.

Tyszkiewicz K., O kurhanach na Litwie i Rusi Zachodniej. Studium archeologiczne, Berlin 1868.

Wawrzyńczyk A., Rozwój wielkiej własności na Podlasiu w XV i XVI wieku, Wrocław 1951.

Wereda D., Unicka diecezja włodziemsko-brzeska (część brzeska w XVIII wieku, Siedlce 2014).

Wiśniewski J., Osadnictwo wschodniej Białostoczczyzny — geneza, rozwój oraz zróżnicowanie i przemiany etniczne, — „Acta Baltico-Slavica”, 1977, t. XI.

Wiśniewski J., Podlasie, [w:] Słowniku starożytności słowiańskich, t. 4, Wrocław 1970.

Wiśniewski J., Rozwój osadnictwa na pograniczu polsko-rusko-litewskim od końca XIV do połowy XVII wieku, — „Acta Baltico-Slavica”, 1964, t. I.

Wiśniewski J., Zarys dziejów osadnictwa na Białostoczczyźnie, [w:] Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny, t. 1, red. S. Glinka, A. Obrębska-Jabłońska, J. Siatkowski, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1980.

Woycicki K. W., Podróż w Podlasiu. Wyimek z dziennika podróży z roku 1825. i 1826., — „Dziennik Warszawski”, 1828, nr 34.

[**Woycicki K. W.**], Lud podlaski, [w:] Lud polski. Jego zwyczaje, zabobony, oprac. Ł. Gołębiowski, Warszawa 1830.

Wysocki R., Ludność ukraińska powiatu bielskiego i kwestia narodowa w okresie międzywojennym, — «Krakowskie Zeszyty Ukrainoznawcze/Краківські українознавчі зошити», 1995, t. III–IV.

Wysocki R., Nauczanie języka ukraińskiego w Milejczycach. Szkic do historii szkolnictwa na Północnym Podlasiu w XX wieku, — «Над Быгом і Нарвою», 2003, № 5.

Zaniewska T., Dom i Mała Ojczyzna — refleksje nad poezją ukraińską Podlasia, — «Над Быгом і Нарвою», 2002, № 1.

Zubkiewicz R., «Взагалі наш повім забыто...». Ukraińskie głosy z Północnego Podlasia, — «Над Быгом і Нарвою», 2002, № 5–6.

Зачала писати по-нашому і тут однайшлась. Познала, яка наша мова є хороша і зовсім не убога — як нектори кажут.

Євгенія Жабінська

А
Б В Г Г Д Е Є Ж З
И І Й К Л М Н О
П Р С Т У Ф Х
Ц Ї Ш Щ Ъ Ю
А

Порядок авторів за прізвищем, а у випадку псевдонімів — за першою частиною псевдоніма або першою буквою ініціалів (псевдоніми позначено зірочкою).

Повністю анонімні та народні твори і розповіді подані в орієнтовній хронології виникнення.

ОЛЕНА АЛЕКСІЮК

Тімошка

Театральна історія життя Тімофієя Муська

Акт I

Сцена 1

Особи: Маті і Тімошка

Тімошка сидіт при століє і рисує. Маті латала мішок, но зморив її сон. Сняться юой похорони і чує пісню. Син не бачит, што маті спіт. Маті починає співати через сон. Тімошка дівіться на матеру, котора спіт і співає незнакому йому сумну пісню. Маті поволі встає, но ще всьо співає.

Вилетіла душа з тіела, на новуй могілі сіела.
Вона сіела і плакала, де я буду ночовала.
Прилітаєт ангел з неба, чого душо тобі треба.
Святий ангел, ниць не треба, туолько спасенія з неба. (...)
Што ти душа там робила, що ти мнуого нагрешила.

Святий Боже в горі жила і так многу нагрішила,
Я сиротою остала, всьо плакала нарикала,
О муой Боже мілостівий, будь надо мной літостівий.

Тімошка: Мамо, што з вами? Спіте, і співаєте, і такіє перелекани?

Маті: Ой, то бив сон? Слава Богу, што сон. Снілось мніє, што ми ворочались з Росії, з Монастирска, додому. Я тобі колись розказувала про Монастирск, де ти вродівся. Бачила я многу могілок з маленькімі дерев'яними крестіками і чула, як співають тую пісню. А я шукала тебе і Володю, і не могла вас знайти. Бач, тоулько літ минуло, а тон страх, щоб віете не захворієлі і не вмерлі, і щоб віете сиротами не сталі, всьо ворочається. Як вернулись додому, я старалась про тоє не думати. Но тон страх десь зостався в голові і хоч-не-хоч виходіть хоть в снові. Про тоє, як ми ворочались, тяжко забиті, бо як можна забиті, як ми страдали, як тоулько люди вмерло по дорозі. Вмірالی дієті, вмірالی батькі, а зоставали дієті, вмірالی цієлімі сієм'ямі. Мертвих ховали при дорозі. Завівали в полотно і засипали земльою. Ставілі дерев'яний крестік, молілись і їхали далієй. Перед нами при дорозі могілки, а за нами ще буольш. І тую пісню співали день в день. І вже всіє знали, што нова душа улітієла з тієла. Ой, не хочу буольш вспоінати, бо як не рієш в памєті, то душа спокуйнієша.

Тімошка: А чом ворочались додому? Там в Монастирську було вам кєпськє житі? В Дубні лєпі?

Маті: Там не було кєпськє, людє били добри. Ми мієлі што їєсті, де житі. Но пришли большевікі і всьо забірали од господаруов. Вже тиє, што нам помагали, самі не мієлі што їєсті. Зачався голод.

Тімошка: А як би не було революції, вієте би зостали в Монастирську?

Маті: Думаю, што ніє. Ми хотієлі вернутісь на родіну, до свого села. Людє говорили, што лєпши вдома борщ без солі, чим на чужиніє уха.

Тімошка: Уха... а што таке уха?

Маті: Ну, такім борщ з риби. Варили рибу, додавали вариво: моркву, петрушку, многу цібупі. Ой, яке то було об'єдєніє. Там в риціє було многу риби, то часто її варили.

Тімошка: А чом вієте тепєр не варите, то ж у нас в риціє тоже є риба. Я налапаю, хочу попробувати тую уху.

Маті: Знаєш, што я не хочу, штоби ти ходів на рику.

Тімошка: Мамо, а вієте знов своє.

Маті: Як тогди би мене послушав і не купався в зімнуй водіє, то бив би здорови. А так бач, як тебе окалиєчило. Слава Богу, хоть вижив...

Тімошка: Мамо, я не раз купався в зімнуй водіє і було добре. А тогди так сталося і я вже з тим погодівся. То ж вієте самі говорили, што такає воля Божа і не треба боятісь, бо Буог дасть нам сілу тоє пережиті. І я научився житі зо своїм калієцтвом. Вієте потієшували мене і говорили, што хто гора не бачив, тон щастя не пойме. Просілі, штоби я за всьо благодарив Бога і за тоє, што зостався в живих.

Маті: Ну, так говорила. І ти тоє, што я говорила, запоментав?

Тімошка: Так, запоментав. Як я знав, што мене Буог любіт такім, якім я є, то мніе било льокш житі, навіть тогди, як з мене сміялись і мніе било обідно. Я всьо про- сів Бога, штоби умієті всьо робіті так, як всіе хлопці. І научився. Не виходіло, то затіскав зуби і даліей пробував, покуоль не вишло. Я чув, што мніе Буог пома- гає. І всьо поментав, што вієте говорили, ву всюом воля Божа, а моє дієло биті добрим чоловієком.

Маті: Статі добрим чоловієком то велікі труд. Ой, Тімошка, якій ти в мене мо- лодець. То ж ти робіш всьо не гуорш, як інши господаріє. Ти і ореш, і молотіш, і рубаєш дрова — і всьо научився робіті лієвою рукою. Такій ти в мене славни господар. А мальоваті ніхто не вмієє так, як ти. Коб ще тобіє Буог добру жуон- ку дав, бо говорат, што добра жуонка туолько од Бога.

Тімошка: Мамо, знов начинаєте. Хто мене, калієку, схоче?

Маті: Як батько би жив, як ми билі би богати, то і жуонку би хутко найшов. Хороши дівченята, но без посагу, шлі за старих, за вдовцюов з дітьмі, но бога- тих. Хотієлі биті господинямі. Хлопці часто любілі одну, а женілись з тею, кото- руй батько корову в посагові давав. А ще як в сундукові било мноуго добра, то вже ліпшої жуонкі ни треба било. Не дівілись тогди, якая вона: чи паскудна, чи хороша, чи здорова, чи хвора...

Тімошка (говорит зо злуостью): Добре, што ми не богати, я би не хотієв такої жуонкі, котора мене би не любіла, не шановала, но би бачила моє богатство і моє калієцтво. Дядько Юрек казав, штоб я женівся не на туой, што за мене пуойде, бо другого вихода не має, но на такуой, што люб'ю і вона мене любіт. А тая, што я люб'ю, нех буде щасліва з тим, которого вона любіт. Мніе і так до- бре, як є. Жуонка, якая-небудь, аби била, мніе не потрієбна.

Маті: Ой, Тімошка... Того ніхто не знає, як лепі — чи любіті, чи не любіті, а потум привикнуті і житі добре. Влюбітісь льогко, но жите в сім'їє хороше прожиті, тре- ба добре постаратісь. І потерпієті приходіться, і прощаті научитісь треба, і всту- пітісь, колі навіть правда по твоюой стороніє. І жите всяк укладаєтьсє. Можна хутко влюбітісь, а ще хучієй розлюбітісь. І люде міняютьсє. Не даром говорат: Всіє дівчата хороши, скуоль зліє жункі берутьсє? *(Маті пудиходіт до стола і дівітьсє, што намальовав син)*. О, бач, якую ти красавіцу намальовав. Ну, тая і не постарієє, і злая не буде, і сваритісь не буде, но всьо буде усміхатісь. Як ти хороше намальовав!

Тімошка: І мніє подобаєтьсє. Дайте, сховаю, сусієд іє. Не хочу, штоб вуон оба- чив.

Сцена 2

Сусієд: Што ти, Тімошка, так кричиш, на гуліці тебе чуті. Думаю, зайду, обачу, як проживаєте.

Маті: Я глухая, то вуон голосно говорит. А ми вспомінаєм, як билі в Росії, як ворочалісь додому. Мніє тоє нініка приснілось і так розказую Тімошці, што ми прожили. То ж і ти там бив, тоже муог би мноуго розказаті Тімошці.

Сусієд: Я вже мало поментаяу. Стариє люде мнуого знають, а ще буольш забивают.

Маті: Такого не забудеш.

Сусієд: Ну, я тепер знаю, што непотриєбно утікалі перед ніємцями. Тіє, што осталісь, то не страдалі так, як ми. Добре, што хоть вижили. Но того тогди ми не знали, як лепі зробіті. Наговорили нам, налякали, то утікали і тоє, што нажили, мусілі оставіті. А як вернулісь, то всьо било заросше зіельом і беруозками. Знов треба било всьо наживаті. Било тяжко, а як троху розжилісь, то друга вуйна пришла. І знов боялісь, што з намі буде.

Маті: Ми тіешились, што у нас своя хата, бо як вернулісь, то жили з сім'єю мужика, а потум побудовались бліжей Нурця. А тут ніємці сказали всіє будинкі з кольонії переносіті до села і нас пересунулі бліжей Дубна. Одна вуйна забрала мніє мужика, а друга сина.

Сусієд: Параська, што ти говориш! То ж твуй Володя живе!

Маті: То ж живе, але як в вуйну рускі намовілі дубенських хлопці до копальні, і мого Володю, то буольш його не бачила і не знаю, чи перед смертю обачу. Некотори хлопці вернулісь, а вуон ніє. Утікав додому, але злапалі його і посаділі до тюрми. Ой, куолько я поплакала, переживала і всьо молілась, штоб вернувся додому. Не вернувся, но тепер там не сам. Має жуонку і дієті. Тепер я спокуйнійша. Давно вже пісьма од його не било. А може, тон сон на пісьмо?

Тімошка: О, бачите, лістонош іде. Може, пісьмо од Володі принесе.

Сцена 3

Лістонош: Dzień dobry. List z ZSRR wam przyniosłem. Kogo tam macie?

Маті: Муой син, оно што його згадували. Тімошка, хучией читай. Што вуон там піше?

Лістонош: To wy czytajcie, a ja uciekam szybko do domu, bo będzie zamieć. Do widzenia.

Сцена 4

Тімошка: Возьмієте, Володя карточку прислав. Цієла сім'я — Володя, Єлізавета, Гєна і Жєня.

Маті: Шкода, што слабо бачу. Добре, што карточка буольша, то лепі відно. Якіє вони всіє хороши. Бачу, што Володя щасліви, што має такую сім'ю. Відно, што любіт дієті. Старши подобни до Володі, молодши до матери.

Сусієд: Тімошка, дівісь — маті каже, што слабо бачит, а вже всьо з карточкі знає про Володю. Так говорат, што стариє люде бачат гуорш, но буольш.

Маті: Я ще й маті, тому тоже бачу буольш. Каждая маті бачит своіє дієті і очима, і серцьом, і душою. Тімошка, а што Володя піше? Чом нічого не говориш?

Тімошка: Ну, я задівівся на карточку. Піше, што всьо добре, лієтом хоче приїєхаті.

Маті: Слава Богу, може, ще поживу і обачу мого сина, невієстку, внукі.

Тімошка: Я Вам нарисую велікі портрет з теї карточкі. Повієшу на стініє і вієте

штодень будете дівітісь.

Сусієд: Покажієте мніє карточку. Ну, хороша сім'я. І ти, Тімошка, можеш їх нарисоваті так, як на фотографії? Ну, ти молодець. І лівою рукою. Бач, ти вмієєш робіті тоє, што всіє, но ніхто так не нарисує, як ти. Ти можеш житі з рисованя портретув.

Маті: То ж я тоже йому так кажу. Вуон мене нарисовав, то так, як на фотографії виглядаю.

Тімошка: Я люб'ю рисоваті. Як рисую, то мніє буольш нічого до щастя не треба.

Сусієд: Зашов на хвіліну і засідієвся. Треба йті вправлятісь. Мусіт починається завейка.

Маті: Ну, ми тоже ідемо, но ще раз гляну на карточку. А як вправімсь, то ти, Тімошка, прочитаєш ще для мене пісьмо. Я хочу każde слово Володіне вчуті.

Всіє виходят вправлятісь.

Акт II

Сцена 1

Свято — Юрія. Тімошка сідіт под берозою і малює. До плоту пудходят дієті і заглядают на пудворок.

Дієті: Дзєнь добрі. Можна до вас зайті?

Тімошка: Заходьте, я люб'ю, як до мене приходят дієті.

Дітя 1: А што вієте рисуєте? О... бачу, коня.

Тімошка: Рисую свого гнядого, на паметку. Хочу його продаті, бо вже слабій до роботи. Но то бив добрі куонь і я його любів.

Дієті: Вієте його не бачите, а рисуєте.

Тімошка: Вуон в мене в головіє.

Дієті: Ой, вієте жартуєте з нас. Як куонь в головіє?

Тімошка: То ж вуон не вуйшов до моєї голови, як до хліва. Вуон у мене в головіє, як фотографія. Я ж на його дівівсь кілька лієт і запоментав його очі, гриву, як вуон тягне плуг, як біжит, як пасеться на смугові. Моя голова, як апарат фотографічни, робіт фотографії того, што я бачу. А чим буольш приглядаєшсь, тим буольш бачиш. І ще важне, як дівішсь. Як штось любіш, то інакш бачиш, ніж тогди, коли ти не заінтересовани тим, а ще інакш, коли ти того не любіш. Я найперш всьо собіє в головіє «рисую» — тоє, што хочу потум нарисоваті на картці. І в мене в головіє такіх рисункув мноуго. А вієте што хочете нарисоваті?

Дітя 1: Я хочу бусла.

Дітя 2: А я хочу зайця. Но ми не вмієєм рисоваті.

Тімошка: То попробуйте. Не буйтесь, што вам не вийде зразу хороше. Буйтесь того, што не попробувалі. І треба думаті, што вийде — тогди вийде, а як на початкові говориш, што не вийде, то так і буде. Придієте до мене в недієлю, то

попробуєм мальоваті тоє, што хочете. Главне, што хочете. Возьмієте карткі, кредкі. Добре?

Дієті: Добре, придем. А што вієте найлепі любіте рисоваті?

Тімошка: Красоту. Я люб'ю рисоваті красоту. А вона всюди.

Дієті: Красота всюди? Ми її не бачим.

Тімошка: А чи ж тая бероза не красота? Зельона весною, жовта осеньюю, біела в снігові зімою, а і чорни голі по своєму хороши, а як чудесно виглядають покрити шроном, чи як покрити росою і сонце пудсвітлює берозу. Тогди роса бліщит, як діаменти. А як берозу зімою обсідут пташкі, то виглядає, як юолка з бомбками. Я дів'юсь на тую берозу і колі сонце світіт, і колі дощ падає, і віетьор махає голямі. І туолько одна бероза, а як мнуого рисункув в моюой головіє.

Дітя 1: А ми ніколі так на берозу не дівілісь. А де ще красота? Покажієте нам?

Тімошка: Ой, я бачу, што вієте щасліви дієті і не мусіте шукаті красоти. Як мніє сумно, як мніє боліт душа, я прислуховуюся природі і тут шукаю радості, і тут бачу красоту. Буог дав тую красоту всієм, но не всіє її бачат. А для мене, штоби биті щаслівим, хватіт подівітісь на природу. А подівієтесь на небо. Нініка воне сіне і біели хмари. Но тон сіні разни і біели разни. А яке небо, колі сонце заходіт, а яке, колі сонце сходіт! А радуга на небі, а вечером зуркі! Я могу годінамі на їх дівітісь і з імі говориті. Тую красоту не льогко нарисоваті кредками, туолько кольорув нема.

Дієті: То ми вам буольш дамо кредок, у нас троху інши кольори.

Тімошка: Ну, дякую вам, всьо ровно кредкі не докажут того, што фарби, бо їх можна мішаті і лепі добраті кольор. Я люб'ю і карандашом рисоваті, но для мене важни кольор на моїх рисунках. Як я учився в Любліні, то бачив, як мальовалі фарбами. І сам троху пробував. І я би хотієв мальоваті фарбами.

Дієті: То вієте учились у Любліні?

Тімошка: Кілька місяці. То било по вуйніє. Я бив вже старши кавалієр, тут маті сама на господарці била, треба било помагаті і мніє хотієлось додому. Вернувся додому, но троху обачив, як малюють артисти.

Дієті: То шкода, што так мало учились, може билі би славни, як би буольш научілісь. О, циганка іде. Утікаєм. Ми боїмося цигануов.

Тімошка: Не буйтесь, нема чого боятісь. Такіє сами люде, як ми.

Сцена 2

Циганка: Widzę, że dzieci uciekły, kiedy mnie zobaczyły.

Тімошка: Czasami jak i mnie widzą, to uciekają.

Циганка: Bo i dzieci, i dorośli boją się tego, co nieznane im. Wszystko co dla nich inne, myślą, że gorsze. My tego nie zmienimy. Ale też nie możemy poddawać się większości, bo kto nie będzie wilkiem, tego zjedzą wilki. Ale widzę, kochaneńki, że ty ciągle coś malujesz. Powiem ci, co cię czeka. Cyganka wszystko wie, cyganka prawdę ci powie.

Тімошка: А що́ може чека́ти тако́го кале́ку́ як ја, зрешта́, не ма́м гроше́ди.

Ци́ганка: По́всро́ж ти бе́з гроше́ди, бо ти до́брий чо́ловек. В у́бегло́му ро́ку по́зна-ла́м тебе́. А ти, чо́ сам мо́жеш зо́бити дла́ себе́, то́ прешчыви́жыч не́гаты́вне мы́-сьле́нне о́ собі, бо́ ні́ч та́к не́ до́бля́ чо́лове́ка, як яго́ вло́сне не́гаты́вне мы́сьлі. Му́сиз бы́ць си́льны, бо́ че́кае́ ця́ інне́ жы́цце. Вы́едзеш ста́д, бе́дзеш сла́вны. Бе́дзеш ро́біць то́ чо́ любisz на́йба́рдзей, бе́дзеш ма́ловаць і то́ ця́ пры́несіе сла́ве́.

Тімошка: То́ немо́жліве. Ја́, кале́ка, сла́вны?

Ци́ганка: Немо́жліве то́ ты́лько го́лосне́ сло́во, за́ ко́óre чо́вають ся́ ма́лы лю́дзе. А ти́ прашчэ́ж я́сте́с ве́лікі, ми́мо ка́лектва́ не́ подда́еш ся́, пра́цуеш, ма́луеш, уме́еш чешчы́ць ся́ жы́ццем, ко́чаш усё́, чо́ ця́ о́тача́. Ко́чаш лю́дзі. По́ко́чаш я́шчэ́ себе́. О́, ви́дзеш, ма́тка і́дзе, не́ хаше́, же́бы́ш зе́ ма́на́ разма́ваў. Па́мя́тай, чо́ ця́ ро́-по́вешча́ла́м. По́ко́чаш себе́. Бе́дзеш сла́вны. Бе́дзеш сла́вны...

Ци́ганка одыхо́дзі і ве́сьоло пудспі́еўе.

Сцена 3

Пудбі́гае́ ма́ці.

Тімошка: Ма́мо, ја́ бу́ду сла́вны.

Ма́ці: А то́ то́біе́ ци́ганка́ го́лову́ мо́рочыла́? Не́ слу́хай ты́ ё́й, вшо́ што́ во́ні го́во-ра́т, то́ бра́хня.

Тімошка: А́ мо́же, во́на пра́вду сказа́ла, ја́ ю́ой ві́еру. Мо́же, ще́ бу́ду ма́льова́ці, як Ма́тейко́ (Смі́е́цца).

Ма́ці: Бо́дай те́бе ко́нці не́ бра́лі (Во́на ча́сто у́жыва́ла те́й па́говыо́ркі). Во́н бу́де ма́льова́ці, як Ма́тейко́? (То́же смі́е́цца).

Тімошка: Ну́, не́ та́к, як Ма́тейко́. Ма́тейко́ о́дін мо́же бы́ці. Ја́ бу́ду ма́льова́ці по́-сво́ёму, но́ бу́ду сла́вны.

Ма́ці: Да́й Бу́ог, што́бы ты́ уме́в ма́льова́ці та́к хо́роше́ і лю́де хо́ті́лі ку́пова́ці тво́іе́ ма́лю́нкі, а́ ты́ му́ог за́ то́е́ про́жыці́. Ті́мошка, што́ ты́ та́к за́думався́, чу́еш, што́ до́ те́бе го́вору́?

Тімошка: Ја́ хо́чу пе́редума́ці вшо́, што́ во́на сказа́ла.

Ма́ці: Ну́ ба́ч, а́ во́н сво́е. Ту́о́лько ты́ ні́ко́му про́ то́е́ не́ го́вори, а́ то́ лю́де бу́ду́т з те́бе́ смі́яці́сь. О́, хло́пці і́ду́т. По́мента́й, не́ го́вори ї́м, ні́ко́му не́ го́вори, што́ то́біе́ сказа́ла ци́ганка́. Чу́еш, што́ то́біе́ ка́жу?

Тімошка: Чу́ю. Ні́ко́му не́ ка́жу.

Ма́ці: Ха́ва́ті луо́ньско́й бі́ды з ци́гана́мі. Лі́епш не́ ме́й з ї́мі ді́ела. Ја́ і́ду до́ су́сідкі́ по́сіді́еці́.

Сцена 4

Пудиходят хлопці.

Хлопець 1: Про якую біду говорите?

Маті: Про цигануов. Кажу йому, шоби не брав їх буольш до хати. Лоні взяв собі на біду.

Хлопець 2: А, то про тие діеті, што собі сукіерою пальці одрубалі? Ну, діеті браті буольш не треба, но такую циганку, як ми бачилі, чом ніе!

Маті: А бодай вас конци не бралі, самі берiete, колі вам сподобалась. А ти, Тімошка, не міей з циганами діела. І поментай, што тобіє казала.

Сцена 5

Маті одиходіт, хлопці сядают на травіе.

Хлопець 1: А то вже приїехалі цигани? Не казала циганка, докуоль будут? Тімошка, што ти так задумався?

Тімошка: А, нічого. Будем граті в карти?

Хлопець 2: Ну, ще раз в дурня заграєм, бо вже начинают на рогулькі збіратись. Казав Павлік, што гармонію возьме. То ще, може, потанцюєм. Тімошка, затанцюєш польку? Ти так любіш танцюваті. Тімошка — чуєш?! Што ти так знов задумався?

Тімошка: Затанцюю, а граті в карти не буду. Грайте самі. Я подів'юсь, як віете граєте.

Хлопець 3: То што ти так без діела будеш сидіеті? Нарисуй нас, як граєм в карти.

Хлопець 2: А може, покажеш нам рисункі з бабамі. Чув, што є на што подівітісь.

Тімошка: Другім разом покажу. А вас попробую нарисоваті.

Хлопець 1: О, чуєте, вже зачалі співаті. І Павлік на гармонії грає. Кунчаєм.

Хлопці кунчают граті, пудспіевают піесню, котору чуют.

Хлопець 2: Тімошка, ідем. О! Бачите, нашкіцовав нас. Як хутко.

Тімошка: Іду. Вечером куончу рисоваті.

Хлопець 2: Так з паметі нас нарисуєш?

Тімошка: То ж не перши раз вас бачу, вже в головіе вас нарисовав.

Хлопці з подівом махають головами і йдут в сторону лавочки, помагают співаті «Розпрагайте, хлопці, коні».

Хлопець 2: Штось хмуриться. Чуєте? Мусіт гриміт.

Хлопець 1: Може, боком пуойде.

Сцена 6

Хлопці пудиходять до лавочки і вітаються. Кунчають разом співати пісню.

Хлопець 2: Павлік, заграй польку. Треба Тімошку розвеселіти, а то вуон нініка якійсь не свуй.

Павлік: Сказано — зделано! Танцюйте.

Павлік грає польку, а молодіє добіраються в пари і танцюють.

Хлопець 3: Але ляснуло! І то деь близько.

Чуті крикі: Пожааар! Тімооошка, твоя хата горит!

Всіє бігуть в сторону пожеару.

Акт III

Сцена 1

Дуом сусієдув. Господар, господиня, дочка, бабця. Входіт Тімошка.

Тімошка: Іду до вас нагриетіся, бо в мене в хаті чуть як не на дворіє. Вода в відрові замерзла.

Бабця: А чом же ти не паліш, то ж в лієсі живеш і дров не маєш? Ще не оно вода, а сам колі замерзнеш.

Тімошка: Маю дрова, но вчора слабо напалів, бо мальовав і забив пудложиті. Погасло. А другі раз не розпалював. Нініка встав і зразу розпалів. Вже пієч тепла, но ще хата не нагриєлась.

Бабця: А снядав ти вже? Мусіт не снядав, оно закурив... Усміхаєшся, мусіт правда. Влію тобіє параного молока, ще тепле. І піруог маєм.

Тімошка: Піруог вже давно їєв. Як маті жила, то зімою в стовбцьові часто пекла. А тепер купую булку в склєпі, но то не тон смак.

Бабця: Пока маті жила, то тебе глєдієла і ти бив господар. А тепер ходіш голодни, но цієли час, господарку продає. І што далієй буде?

Тімошка: Я вже далієй не дам ради господариті. Троху пудийду і вже задихаюся, кашляю. Колісь, як мієв сілу, то господарив. Годоваєв і свіні, і овєчкі, і корови, і коня мієв. А тепер всьо продає і живу з того. А што далієй буде, не знаю.

Бабця: Параська всьо переживала, як ти будеш житі, колі єї не стане. Тієшилась, што Володю перед смертю обачила і його жуонку, і внука старшого, што скуора знята з Володі. Молодшого внука не взялі. Привезлі оно мноого фотографій. Ой, як вона тієшилась, што їх обачила.

Господиня: А як тебе хвалілі, Володя з жуонкою, што ти так добре малюєш. Тімошка, а што то за рисункі тут лежат?

Тімошка: А то для дядька Юрка ікона Георгія Побєдоносца. Дядько просів, што би йому намальоваті. А подівієтесь, кого я намальовав? Познаєте?

Господиня показує портрет мужчини.

Всіє: То Юозік з Нурця.

Господиня: Ну ж ти хороше його нарисовав. А нас нарисуєш? А може, й ікону. Заплатім тобіє.

Тімошка: Чом не нарисую? Нарисую. То для мене радість рисоваті.

Дочка: А розкажете казку про гуся? Мніє не розказувалі, а казалі, што вона сміешна.

Тімошка: Ну, розкажу, тобіє казку про гуся.

Дочка: Я слухаю вас.

Тімошка: А то вже казка вся.

Внучка: Вієте вмієєте жартоваті! То ще нарисуйте гуся. Я принесу вам кредкі і картку. Я не вмію так хороше нарисоваті, як вієте. В мене такого дару нема.

Тімошка: Ну, дар, може, на початку троху помагає, но найважнієше, штоби любіті рисоваті і пробуваті рисоваті дотуоль, покуоль не вийде, як хочеш. Треба терпліво ждаті, пока вийде хороше. На початок, штоби виробіті руку, дівісь на картінкі в книжці і рисуй.

Сцена 2

Вбігає сусієдка.

Сусієдка: Тімошка, ти тут, тебе шукают уженднікі. Ждут тебе коло хати.

Тімошка: Чого вони хочут?

Сусієдка: Не знаю. Пришлі до нас і питалі, чи не вієдаєм, де ти. Я сказала, што пошукаю тебе.

Тімошка: То іду обачу, што вони хочут.

Господар: То і я іду з тобою.

Сцена 3

Сусієдка: Тиє уженднікі приїєхалі по Тімошку. Хочут його забраті, казалі — до Дому Помоци в Сувалках. Я вже нічого Тімошці не казала. Нех самі йому скажут. А може, треба било його сховаті.

Бабця: Всьо ровно його би забралі, другім разом. Не знаю, што лієпше для його. Гроши кунчаються, ходіт голодни, кашляє. Там хоч накорм'ят, поживе в тепліє, в чистотіє. Пудлієчат його.

Господиня: У нас тоже би не пропав. Люде його би прокормілі, з голоду вмерті б не далі. Такоє веліке Дубно. Стариє люде казалі — помагаєш комусь, помагаєш собіє. Колісь ходілі по селах діди і люде бралі на зіму до себе незнакомих і щиталі ласкою од Бога могчи помагаті бієдним. Мніє його шкода. Бачите, з Любліна утюок, хоч тогди ще молодий бив. А чи там йому буде добре?

Сусієдка: О, вже тон самоход поїєхав. Мусіт забралі Тімошку.

Господиня: Муой вже ворочається, Тімошкі нема.

Сцена 4

Входім господар.

Господиня: Што ти такий похмурни? Што — ти плакав?

Господар: Забрали Тімошку. Мніе плакаті хотіелось, як вуон, бієдни, не хотієв навіть слухаті, што там буде добре. Но потум сказалі, што пудлієчат і вуон вернеться додому. І тогди вже погодівся.

Сусієдка: Пудманулі його. Вже є купець з Ботькув на хату і клуню. Гміна тоє продає. Ну, панство не буде даром там триматі, як можна штось взяті.

Господар: Казалі, што буде мієті перепусткі, што приїєде до Дубна. Тогди Тімошка зробівся спокуйнієйши.

Господиня: А взяв што-небудь з дому?

Господар: Штось вкладав до торби, то викладав, рукі йому траслісь. Бив такий непорадни, як дітя. Я йому троху помагав. Казав, што напише пісьмо. А вієте чого всіє плачете?

Господиня: А чом тобіє хотіелось плакаті?

Бабця: Ну всьо, плач нічого не поможе. Нічого вже не зробім. Я вієру, што то промисл Божи. Нема того кєпського, штоби на добре не вишло. Буде добре. Мусіт биті добре.

Сусієдка: Кому што суджане, тоє буде. Всіє ми то плачем, то сміємся, то нарикаєм, то тієшимся, і так наше житє проходить. Нема нічого на все.

Господиня: Оставів рисунокі. Треба занєсті до Нурця, до дядька Юрка, і сказаті, што Тімошку забрали.

Господар: Я занєсу і всьо розкажу. Будемо ждаті пісьма, а може, хто поїєде одвієдаті його? Там недалеко, в пеґеєрах, є дубєньські люде. Маю надією, што і вуон до нас приїєде на перепустку. Час покаже. Ну, а нас не вспієв нарисоваті.

Дочка (розжальєна): А для мене гуся...

Епільог

На сцені стоїт параван, котори закриває шпітальне луожко. На початку воне пудсвієтляє і відно через матеріал паравану луожко, дохтора і медсестру. Свієтло гасне і од сторони відовні на матеріалові паравну висвієтлюютьсь образи Тімошкі. Потум знов запалюєтьсь свієтло з другої сторони і вже сцена на могілках. Чуті голос актора, котори грав Тімошку.

Голос Тімошкі: Што то? То я — на тому луожкові? Я бачу себе? Медсестра, дохтор. Штось говорат — «Data śmierci 10.08.1985 roku. Miejsce śmierci — Węgorzewo». — То про мене говорат. Чую пієсню, што колись маті співала «Вилєтіла душа з тієла...». То моя душа вилєтіла. Де будут спочиваті моє кості? Я всьо казав, што хочу биті поховани на могілках в Дубні.

Одінадцеті літ минуло, як мене обманом забралі з моєї хати до Дому Помощи Сполечней в Сувалках. Я не розумів, чому я там потрапив. Що я там буду робити серед хворих, ще і психічно хворих, старих людей? Я не хотів годітися з таким життям. Але я вірив, що Бог мене не оставить. І я не помилюся. На моєю новий дорозі появились добрі люди, котрі змінили моє життя на краще.

Моєю доктор завуооз мене до осяродка культури до пані Ядвігі Блашик-Юрконіс. Вона зачала зо мною працювати. З початку не зусієм мене розуміла, але бачила, що я хочу і жити, і малювати по-своєму. Тоді дала мені волю і я малював, що мені душа пудказувала. Пані Ядвіга говорила зо мною, я казав, що хочу намалювати, і тоді вона показувала, як краще тоє зробити.

Я переносив на полотно, що було в моєю голові, в моєму серці, все, що любив і чого мені бракувало. Малював я дуом, церкву, дубенських людей. Малював, як ми працювали, як святкували, весілля, похорони. І хоч моя душа сумувала за Дубном, за людьми, коли я все тоє малював, я був щасливий.

Потім малював і люди з Суваля, і тих хворих, з котрими жив і їх кохав. Я розумів їх, то ж вони страждали, так як я. Але я муог про своє горе забути, коли малював. Не все мені виходило, так як я хотів, і я був тоді злуосни, але злуость давала мені буольш сіли і я дотуоль пробував, коуоль мені не вишло так, як я придумав. Малюване було найкращим лікарством для моєї душі і тіла.

Чи я здобув славу, як казала циганка? Не знаю. Але знаю, що людям подобались мої образи. Купували туристи з Пуольши і з-за границі, люди з Суваля і Венгожева, де я на кунець жив. Били мої образи на виставах, доставав нагороди. Хвалили мене. Але чи то слава, як казала циганка?

Зараз, як маті говорила — краще кості зложити на родині, чим славу здобити на чужині. А може, можна і одне, і друге?

О, копають могилу. То для мене? Моєю опекун каже, що глина, показує друге місце. Вже викопали, але то не дубенські могили. Я хотів в Дубні, коло матери, коло дядьку, коло дубенських людей. А хто то біжить, махає руками і кричить: «Ніе! Ніе!»...? То Александер, моєю свояк. Не дає там мене ховати. Тепер вже знаю, що зробити так, як ми домовились. Будуть мої кості лежати на дубенських могилах. Поховать мене так, як всіх людей в селі.

На екрані фотографія могили Тимошки і його матери.

Кунець

ВАСИЛЬ АЛЬБІЧУК

Любив я...

Любив я місцеві пісні материнські,
що в полі лунали, в днях жнивних.
Мені, окрім слів, була рідна і близька —
пісень цих краса мелодійна.

Пісні стародавні — поезія предків,
не мечів, що милися кров'ю.

В них чулась та сама, з минувшин далеких
потреба краси і любові!

Любив пори року, їх кожне свято,
лунаюче в селах піснями.

Пісні і звичаї — духовне багатство —
передане нам, життям і віками.

В любові відчував відрадні хвилини,
в садочку, на лузі, на полю.

Я в кожду пору, в закутках рідних —
шукав краси і спокою.

Я тільки з свободи правдиво б міг жити,
любити і світ, і народи.
Не міг я з моєї любові відлучити —
свободи, і ще раз свободи!
Но цієї свободи завжди бракувало,
хоч чулись про неї відгуки.
Етнічне походження перешкоджало —
признатись до власної думки.
За думки, за пісню, за простеє слово
сліпая ненависть спадала.
Бо скрізь безпідставним і різним способом —
для всіх «однородність» вмовлялась.
Також сталінізм поширав «однородність»
вивозним змішанням народів.
Й під гасло нацизму: «Одна народовість» —
людям одбирали свободу.
Була і поділася спільная радість,
яка проявлялась в звичаях.
На селах проникла сліпая ненависть —
завмерлі пісні не лунають.
Завмерли пісні, і завмерли з піснями
традиції мирного духа.
Всі, вигнані з домів, співучі селяни —
замовклі, вмирають від туги.

Дев'ята весна

I.

Де хата стояла, вже грузи лежать,
заросши бур'яном, травою.
А з другого боку дороги стоять,
березки біліють корою.
Деревця з приходом нової весни,
говорять і шепчуть з вітрами.
Вони пам'ятають великодні дні,
які святкувались з піснями.

Вже тих, хто співав, їх нема тут в селі,
співці свят в селі не вітають.
Й моїх братів, десь у чужинній землі
їхні тіла лежать, дотлівають.

Деревця садилися руками братів,
водою вони підливались.
Росли, зеленіли, з високих верхів
зеленії коси звисали.

II.

Минає дев'ята весна по війні,
деревця тихесеньким шумом —
на мене, у пору великодніх днів,
наводять і спомин, і думи.

Колись під березками ціми не раз
весною в неділю чи в свято —
гілки розвивались, ми в радісний час
зі скрипками виходили з хати.

Назустріч дівчатам, ми грали, неслись
мелодії, звуки садами —
нас даль голубая манила колись,
яка одзивалась піснями.

І линули думки з піснями, кудись
у даль голубую й незнану —
здавалось, що щастя там можна знайти,
якого душа прагне завжди.

Не раз поглядав я в чарівні далі,
замкнуті кругом границями —
для щастя завжди бракувало мені
свободи бажаної нами.

III.

Но час назрівав. Загриміла війна,
війною далі задимілись —
порвались границі і хвиля сумна
мене в свої круги влучила.

Знайшовся і я в людовбивчій війні,
саперами нас називали —
про те, що пришлося пережити мені,
сапери одні тільки знали.

Не «Хаос» — Розум

Твердять, що «хаос» був початком
всього, що в небі й на Землі,
що творяться зі сліпих припадків
життя і все, що є в красі.

Коли про «хаос» я почую,
чи прочитаю у книжках,
ніяк згодитись не можу я,
стає питання у думках:

Чи то розумно, від «хаосу»,
істнів би світ в такій красі?
Чи не існує Вищий Розум,
яким керується Всесвіт?

Хоч я не можу так пізнати
всіх явищ ближче, як хотів,
но тільки так можу сказати,
так я відчуття зрозумів.

Під сонечком чи під зорями,
скрізь, де знаходжусь в кожний час,
над річкою, чи між лугами,
не хаос — Розум відчував!

З небес від кожної зорінки
також те саме чую я,
з-під стін від кожної квітинки,
і про Всесвіт, і про життя.

Що все розумно так існує —
Всесвіт, і Зорі, і Земля,
а на землі в красі вирує
різноманітнеє життя.

Із віри хаос відпадає,
хаос відлучується з Правд,
на віру в Розум впливи мають
небесних світел рух і лад.

Спокійним ладом, не хаосом
зоряні дивляться далі,
розумно так під ясным Сонцем
скрізь грає життя на Землі.

РОМАН БАГРОВСЬКИЙ

Спогад про беженство

Вуїна почалася в 1914 рокови. Через руок начав приближатися до нас фронт. Ще не всьо збуоже зобране було в клунях. Дошли до нас віесткі, що ніемці знущаються над цивільним людом. Ми покинули всьо. На вуоз поставили буду, запрагли коня, направилися шосою в керунку на Біловежу. На дорозі був велікі тлок од утікачуов і вуойська. З нашого села мнуого умерло на дорозі — од хвороб.

Посля нас погрузілі у вагони і завезлі у Рязанську губерню, в село Большое Пірогово. Далі нам кватіри і ми зваліліся спати. Встаємо рано, а перед нами стоїт хліб, молоко, русска булка і так було щодень — тайная мілостиня.

Село тягнулося уздовж рікі, а за рікою лонкі, а за лонками, як оком глянути, мальовнічі села з церквами, доми, крити бляхою, бляха помальована на червоно, на зельоно, на сіньо. Наша мама вмерла ще у 1913 рокови, ми булі малиє дієти. Нами опековалася сестра, мієла 16 лієт. Я ходив з сестрою у церкву. Одного разу, як виходили з церкви, пудишов до нас старик і питає, скель ми. Сестра каже — Гродненської губернії Бієльські уїєзд, село Суховуольці. А старик каже — «Я у Кліщєлях, як служив у вуойську, був на зімніх кватірах одну зіму». Сестра каже — «Кліщєлі то наша парафія». І з того часу, як виходили з церкви, забирав нас на обїєд.

Одна верста од того села був велікі майонток барина Воронцова. У тому майонтку працюовалі пленніє ніемці, австріякі, туркі. Барин Воронцов наказав своїм кухарам, щоб кажди день готовили бієженцям обїєд і видавали хліб, і ми ходили на той обїєд — обїєд був з трох страв.

У пана Воронцова було дві дочкі, слічни, інтелігентни. Їєздили, лієчили хворих. Я ходив до школи, простудився і захворієв на воспалєніє льогкіх. Сестра пошла, попросіла тих панєнок, щоб приїєхали мене лієчити. Зараз приїєхали брічкою і сталі мене лієчити. Прикладалі якісь плястер, зробили компрес, далі лікарства і я виздоровів і пушов до школи.

Їхні майонток називався Отрада. Як їх большевікі виганялі з майонтку, молодіє баришні плакалі — «Отрада, ти наша Отрада, ти нас воспітала, как родная мать».

До револуції добре жилося, крами булі повни товарув, ніц не браковало. Як настала револуція, всьо пропало. Того найпотребнієшого товару, як суоль, запалкі, нафта, і то не було. Большевіцкіє отради сталі забирати у сєлян збуоже на хліб. Не працюовав ні один млін. Солдат, той, котори був у наших сторонах, зробив жорна. На тих жорнах мололі день і нуоч. Нарешти не було чого і молоти. Сєляне зробили повстанє против большевікуов, порозганялі сєльськіє совети. Повстанє охопіло цієлу околіцю.

Як барина вигналі, ми жили у майонтку. Одного разу я сидів у панському покої і читав книжку, гляджу — іде товпа люди. Напереди вуйськови з ружжями, а решта з вилами, з косами, ідуть у майонток. У майонткови стояло вуйсько, конні отряд. Як зобачили вуйськовці той тлум люди, утекли до лісу — ліс був при майонткови. А ті повстанці пошли на чигуночную станцію і ми, нас трох хлопчиків, пошли для цікавості. А ті повстанці забили комісара, напхали йому в горло тетюну, за те, що вуйн його у їх одбирав, як везлі у Москву змінати на суоль, запалкі. На станції далі знати, пришов паровоз броневік і став стріляти. Повстанці розбіглися і сталі ховатися, хто за корч, хто за межу. І ми сховалися за корч вульшини. З нами лежав повсталець. Каже — «Стрилай, стрилай, тобі що пуля, то й рубель коштує, а нашим вилам ніц не стане».

Той броневік постріляв і од'їхав. Якось ніхто не був забити, ні раняни. Ті повстанці повставали, отасалися і давай співати «Огурочки зельоніє, редіска молодая, не нада нам советов, давайте Николая. Ленин лапти плетёт, ухмільється, а Троцкий продаёт, усмежается». І так мнуого таких припівкув співали. Нарешти розійшлися кожди в свою сторону, а ми пошли на свуй хутор.

Перез тиждень ми пошли в церкву. По одправі сталі виходити із церкви, а церкву окружив большевицькі карательні отряд і нікого не пускают. Ми сталі просити, що ми беженци, то нас пустили. Карнікі перещитали люди на розстріел — склепаруов, купцюов, богатих рольнікув, невинних люди, котори не ходили з повстанцями. Стало нам тяжко жити, хоч, правда, люде дилілися з нами, чим мієлі.

Нарешти ми вистаралися вагон і заїхали в Москву. Там стоялі два тижні. Ми ходили в церкву Христа Спасителя. З нами був з нашого села Антоній Проневіцькі, католік. Казав — куолькі я бачив костьолув і церквуов, то нігде не бачив такої святині. На одін купол пошло 14 пуди золота, а внутри храма всьо бліщало од золота. А тих знамйон, що у французув одобралі у 1812 рокови, може, кілька сотень. А на середині храма гробница Кутузова, обвіешана рускімі флагами. Літургію одправляв патріярх Тіхон.

З Москви ми виїхали поїздом, якій тягнувся у наше руодне місце. А що там чекало нас — зруйновани будинкі, частково розобрани. Ні коня у нас нема, ні корови — од чого зачати? Отець якось випросів у сусієда коня, той вернувся 1917 року, посієв пуд жита, 16 кильограмув. Якось зіму пережилі за бруквою, грибами, грушами. Теї осєні було мнуого грибуов, у садах груш. На Розджество Христово нас троє хлопчиків пошли колядовати у сусієдне село Грабовець — тоє село не виїхало у беженство. Зіма була без снієгу, ми йшли боси, заколядовали трохі картофлі і штири кавалочки хлієба. Весною я пошов у майонток Кнориди пасти корови за 6 метрув картофлі. Голоду не було, алі хлієба не їєлі. Наш одін пуд уродив 5 пуди, посієялі 5 пуди — виросло 10, з 10 мієлі уже 17 куоп і туолько тогди дочекаліся хлієба.

ЮРІЙ БАЄНА

Землю ти моя...

Землю ти моя —
яблунь розспівана і золотая, кормильни́цю,
сторожко моя і
мільйонув діти своїх,
іду
по ступеньках драбини,
коб досягнуті плоду
твогого животворного яблука,
і коб подяковаті,
і коб помолітись за жите
і за твоє коханє.

Дай мніе, радуго...

Дай мніе, радуго, свуй кольор
найхоруоци,
дай мніе, сонцє, своїе промені
найтепліейши,
дай мніе, збуоже, своє колуосє
найзолотіейше,
дайте мніе, риекі, своїе води
найчистіейши,
дайте мніе, пташкі, своїе пісніє
найміліейши,
дайте мніе, ночи, своїе зори
найясніейши.
бо я хочу скласті букєт
Моюой Земліє
найдорожшуй.

Біловезька молітва

Стройна сіньюока слов'янка
Біловежи золотоволоса Пані
скрита в бездоннуй пуци
там куди летят журавліни череди
з сумом за поживним диханьом
за мінулоґо свієту Образом.
Володарка зельоних брам і сіняви
Цариця веж бієлих в небі
окутаних столієтьом зім і веснув
обнятих плєчима темного повієтра
і звонкою тішиною глибокою
непорушної гуци задуманим князьом.
Одгороджана тішиною незглибляною
І святимі дверима свуйого Царства
принєсі на дрижащих журавліних струнах
найтїхши стукот Земліє і серцє Пуци
безсмертну Поезію їхнього задуманя
о! Біловежи таємна Пані.

Шуміт могутні...

Шуміт могутні буор,
Обимают мене сосни
і любов.
Колі гай зельони гомоніт,
світ просякнути божою красою.
Душа у конваліях біелих.
Тіхіх квіток шепот, передзвон...

Ах, як тяжко повіриті,
што живу на вічнуй вуйніе
добра зо злом...

Думками...

Думками-надіємі,
паметю,
душою й серцьом
у руодну
вростаю землю.
Всіємі коренямі
нестримно
углиб іду.

Коб нініка,
завтра
і в будучому завжди
з чудо-криніці браті
і через житє несті
животворни
краплі води —

вієри,
надієї,
любові.

Патрийотам...

Патрийотам Малої Отчизни
гимнув не грают.
Фанфари труб'ят — не їм.
Не тие руки
найвижей пудимают
наш переможни стяг.

Малая Отчизна
сама завжди
народжує патрийотув своїх.
Вони — суоль земліє.
Доля їхня тверда —
як граніт.

В очах твоїх...

В очах твоїх
розсвієти рання.
Руки твоє —
сіла змагання.
У волосах твоїх
вієтьор весняний.
Уста твоє —
небо любові.
У душеі твоєюй
народілася пієсня.
Серце твоє —
алея вієршув...

Невідімуї

Не одиходь од мене
кроками лієтя.
Не прощайєся зо мною
бієлою заметієльою.
Не кричи
криками тієшини.
Не плач
сльозами неба.

ВАСИЛЬ БІЛОКОЗОВИЧ

Люде ми тяжкої долі

Люде ми тяжкої долі
Працюємо ціли своєї вік
При кожній власті ми якби в неволі
І не лічат що ти чоловік
Нас не лічат за люде
І ми якби в пеклі живем
Але свого права ніхто не забуде
Свого ми доб'ємся дождем
Вони то не люде а смокі
Віками смокчут з нас кров
Болять нам і руки болять нам і боки
При переміненні стараються
сієсті на шию нам знов
Приде час стренем ми плечима
І скінемо смокув з себе
І проб'є визволення година
Що роботі кожди пойме
Приде час стренем ми плечима
Незломими яв'яться наш проводир.

Ратай

Дош ратая з поля зогнав,
не дав доораті загона.
Груом десь вдарив, аж ліес задрижав,
але зяхнула вперш бліскавіця червона.
Ратай і куонь його ідут, голови опустівши.
Натерпішся в жицю всього
і умреш, мнуого біди переживши...
Кудли твоїе посівіеют
од штодьоної біди без часу,
руки і ноги зомліеют,
доволі потягаєш плуг, серп і косу.

«Ніва»

О «Ніва», руодна дітіна
Чом по-нашому ти не говориш
Твоя мова якась є інша
І ти нам утіехі не наводіш
І зо своєю впертіся мовою хочеш
Десь якось по-мінські заносіш
А руодної мови знаті не хочеш
Людям єї не приносіш
І мовою свею як найменш клопочеш
О ніе, наша мова старая і давня
Як давно є Кіювська Русь
Як давні Біельськ, Дорогічин і Мельнік
В житю штоденнум є правна
На юой говорили віками
Наши батькі і діди
Наша мова зрослася вже з нами
О «Ніва» — ти наша пасербна дітіна
Ми тебе не можем любіті, кохаті
Бо наша мова є од давня інша
Єї нас научили батько і маті
Ми хочемо так читаті й пісаті
Як штодень говоримо вдома
Якую мову штодня чуємо в хаті.

Україна

Україна, Україна,
найгарніша на світі країна.
Як же ж тебе нам не кохати,
наша рідна ти мати!
По тобі Дніпро тече, як срібро,
текуть і інші там ріки,
але найгарніший з них є
наш могутній Дніпро і великий.
Як ніч, так і день
він все реве,
все сили своєї він пробує,
напевно когось он зове.

Розпач дівчини

Вже розвілася черемуха біла,
вже заковала зазуля на юй.
Тебе я любила, як туолько уміела
в долі нещаснуй своєюй.

Тебе я любила, як туолько уміела,
як серце моє молодое могло,
і довго не раз я з тобою сідіела,
тогда, як на гуліці било тепло.

Тепер забиваєш, тепер покидаєш,
відно, не любиш мене.
Незнаного щастя на світі шукаєш
і ліш для одного себе.

Мене ти покінув, женівся з другою,
нещасна яка ж я!
Но серце на вієкі моє вже з тобою.
В душіє я на вієкі твоя.

Щуочки моїє без щастя засохнут,
зов'янут, як зорвани цвієт,
но любощи в серцю моюом не заглохнут,
покуоль я дівлюся на світ.

Вінкі вже мніє не розцвітуться,
мніє нігди не прийде весна,
і любощув дніє не вернуться,
я буду на світі одна.

Микола Блащук

Зоряний час моєї молодості...

Сентиментальні спогади випускника українського
Педагогічного ліцею в Бартошицях

Прийшов етап в моєму житті, коли є час і охота зробити підрахунок пройденого життєвого шляху, зокрема відтинка, зв'язаного з українським ліцеєм у Бартошицях. Опановує мене меланхолія, збільшується туга за минулим, за симпатичними подругами, доброзичливими друзями та дуже відданими своїм учням мудрими і цікавими вчителями, як Ярослав Марущечко, Галя Криванська, Микола Калишук, Олександра Сеньків, Іван Брук та інші.

Час, проведений в цьому ліцеї у 1957–1963 роках, був найгарнішим часом, пережитим мною. На мою думку, причиною цього була моя молодість, перша любов, сприятливе середовище і цікава, весела та патріотична атмосфера. Там не тільки черпав знання, але вчився любові до свого народу, його культури. Навіть після 40 років розлуки з друзями, які роз'їхалися по цілому світі, ще часто снять-ся мені товаришки і товариші з тамтого періоду — Марійка, Михайло, Ігор, Ніна, Роман, Мстислав, Степан, Дарія та інші.

У початковій школі у моєму рідному селі Мощона Панська польської мови вчила мене молода вчителька Лідія Ботулінська. Була заприятельована з моїми батьками і любила мене, на мою думку, за те, що я був статечний і добрий учень. Коли кінчав сьомий клас, вона прийшла до нашого дому і запропонувала мені скласти папери до українського педагогічного ліцею в Бартошицях. Пояснила

моєму татові і мамі, що наша домашня мова — це українська говірка і не буду мати проблем з навчанням українською мовою. Ці її слова в моїй пам'яті залишилися й досі.

В українському педагогічному ліцеї в Бартошицях з поруки цієї ж вчительки вже рік вчилася моя односельчанка Надія Карпюк. Іспити з польської мови, математики і музичного слуху поїхав я складати наприкінці червня в Бартошиці — сам. За те, що поїхав сам — тринадцятирічний хлопчик з села, в якому не було ще електрики, радіо, телефону, маю жаль до своїх батьків ще сьогодні. Не знаю, чому так склалося, не смів цю тему порушити ні з мамою, ні з татом. В ліцей прийняли мене, не дивившись на те, що була велика конкуренція й на одне місце було охочих кілька осіб. З'їжджалися на цей іспит українські діти, розсіяні по акції «Вісла» майже з цілої Польщі. Найбільше дітей було з Пруссії і Сілезії, з земель повернутих від німців.

Прийнято мене в ліцей, мабуть, тому, що хлопців охоче кваліфіковано до дальшого навчання, і завдяки безінтересовній допомозі моєї пізнішої виховательки Галини Криванської. Слабо мені пішов письмовий іспит з польської мови. На мою думку, вона мене, самотнього хлопчика з Білосточчини, пожаліла і вставила до аркуша, що я позитивно склав іспит з польської мови. Як мені відомо, у ліцей ішли вчитися не тільки з патріотичних причин, але і для престижу та матеріальних прибутків. Тоді вчитель мав ще великий престиж і повагу в своєму середовищі.

Навчання, крім історії, методичних предметів і польської мови, відбувалося українською мовою. В першому класі при вивченні літературної української мови деякі учні мали більші проблеми, ніж я. Тому, що вдома в моїй родині і околиці Мощони Панської недалеко Сім'ятичів розмовляли ближче до української літературної мови, ніж деякі учні з Лемківщини, Холмщини, а навіть Надсяння. В ліцеї були два ряди класів. Польські класи означені були буквою «А», а українські класи буквою «Б». Дирекція школи була обсаджена неукраїнцями. Думаю, що це була політика уряду, щоб мати докладний контроль над цим, що діється в ліцеї. В сусідньому будинку був польський педагогічний ліцей і там можна було помістити польські класи з нашого ліцею, але цього не зроблено.

У першому класі українську мову викладав професор Іван Брук. По роках, вже після смерті професора І. Брука, довідався зі статті в журналі «Przegląd Prawosławny», що цей вчитель був раніше висвячений на православного священника. Це була скрита, а при цьому дуже цікава людина. Залишив наш ліцей після року навчання і поїхав обняти посаду директора ліцею десь у Сілезії.

Від другого класу аж до атестату зрілості української мови вчила енергійна вчителька Олександра Сеньків. Вона стала ініціатором покликання самодіяльного гуртка, якого головною ціллю було плекання українського фольклору серед населення, вивезеного під час акції «Вісла» в Пруссію. Діяла танцювально-вокальна група та драматичний гурток.

Люди приймали нас з радістю, часто плакали при зустрічі з рідним словом, піснею та танцем. Пам'ятаю, що, окрім Бартошиць, виступали ми, між іншим, в Пененжні, Гурові Ілавецькому, Ельблонзі, Банях Мазурських. Якщо йдеться про глядачів, це були люди вивезені, залякані і бідні. Деякі заангажовані національно, але в більшості прості люди, з низьким рівнем національної свідомості. Перебували часто немало відстань, щоб почути рідну пісню і мову. Присутність української музики і пісні була для декого поштовхом до виявлення своєї національності. Приналежність до українського народу виявляли й учні та вчителі з польських класів. З другої сторони, не все так сприятливо відбувалося. Пам'ятаю, в Пененжні були заклики до збойкотування нашого виступу у місцевій світлиці.

З великим патріотичним заангажуванням співпрацював з професор Сеньків молодий вчитель Ярослав Марушечко, випускник математично-фізичного факультету в Гданську, від 1959 року вчитель нашого ліцею. Завдяки професорові Ярославові наш гурток мав полегоджені майже всі організаційні справи, як транспорт, заквартирування в місцевостях нашої мандрівки. Від другого класу до четвертого класу, тобто до матури, був він моїм вихователем. Стосунок до своїх підопічних мав батьківсько-колеженський. Палала від його велика любов до всього, що українське, мріяв про самостійність України. На балю зрілості виявилась нам приємна звістка про плани одруження пана Ярослава з абітурієнткою нашого класу Ніною Михальчук. Одруження здійснилось. Тепер панство Марушечки часто відвідують мене в літні канікули.

Сягаючи думкою понад сорок років тому, варто пригадати, що після заворушень 1956 р. в Польщі прийшов до влади Владислав Гомулка. Завдяки створеним в перших роках його влади сприятливим умовам на місцях проживання українців почали організуватися перші гуртки Українського суспільно-культурного товариства і пункти навчання української мови. У Варшаві виходив тижневик «Наше слово». Суспільство виселенців помалу відреаговувало після депортації. Серед старших людей відчувалося їхнє переконання про тимчасовість перебування на опущених німцями господарствах. Багато мріяло повернути на рідні землі, але не дозволяла економіка. На підставі закону з 12 березня 1958 року всі, які повертали на господарства, з яких були виселені, зобов'язувалися викупити від держави залишене ними самими майно.

Після складення іспиту на атестат зрілості у 1963 році опинився я, молодий 19-річний хлопець, в околицях Бань Мазурських у Голдапському повіті. В шкільному році 1963/64 навчав української мови в класах II-VII в Завадах і Кежках — місцевостях, віддалених від себе приблизно на 3 км. Не було електрики, телефону, автобуса, а про телебачення навіть мрії. Переміщувався велосипедом, а сніжною зимою ходив пішки. Молода, здорова людина не відчувала обтяжливості, а тільки палав ентузіазм. Українські діти майже всі з поруки батьків ходили на уроки рідної мови. Видно було, що вдома користувалися українськими говірками. При школі в Завадах діяв драматичний гурток, в якому, крім учнів,

активну участь брала старша молодь. При великій допомозі керівництва школи виставлялися п'єси Александра Фредри «Gwałtu, co się dzieje» і «Назар Стодоля» Тараса Шевченка. Не відчувалося негативного відношення від вчителів і батьків неукраїнців.

Але не було мені суджене довго перебувати в Завадах. Осінню 1964 року покликали мене в армію. Після служби в армії повернувся на рідне Підляшшя. Головною причиною була любов до дівчини з сусіднього з Мощоною села. Навчання української мови в своєму середовищі тоді ще було неможливе. Скінчив математику і працював вчителем, директором школи і війтом в Мілейчицях. В часі ПНРу був активним діячем гуртків УСКТ в Банях Мазурських і Більську Підляському, згодом співорганізатором Союзу українців Підляшшя.

Остання зустріч випускників педагогічного ліцею в Бартошицях відбулася у червні 2003 року в Круклянках. Майже всі випускники ліцею вже пенсіонери, змучені життям, але з ентузіазмом згадували Бартошиці, розповідали про свою освітньо-культурну діяльність для українського суспільства в Польщі. Цілу ніч були танці і співи — переважно пісень, які ми співали ще в ліцеї. Ранком пішли на Службу Божу — одна частина в церкву православну, а друга частина в церкву греко-католицьку. Тільки це на короткий час нас розділило. Розвіталися з жалем і мрією на наступну зустріч.

Анатолій Кравчук. Жниво на Підляшші (2002)

Ян Близнюк

Будь кропляю дощу

Будь, коли жалко день дощом плаче
і рідко в серці надію гощу,
що тебе, мила, ще раз зобачу
— кропляю дощу.

Я її зо сльозою очи змишаю,
о то я тебе прошу, дівчино,
серце та кропля нех потішає
— хоть на хвилину.

Будь, коли літом з неба хмар ясних
спливе на землю знов фаля жежка,
а ти здаєшся царевной з басні
— світльоной стежкой.

І нехай серце моє огріє,
прошу я тебе, моя дівчино,
щоб знов оджили мої надії
— хоть на хвилину.

Будь, коли звізди поплинуть ноч'ю
далеко, неба простором чистим,
а я вже в серцу тоскать не хочу
— іскрою звізди.

І нехай мою любов утулить
радістю, прошу, мила дівчино,
щоб сон о тобі сповнився колись
— хоть на хвилину.

2013

Пливуть хмари над долиною...

Пливуть хмари над долиною,
пливуть над горами,
щоб десь в синій далі згінуть,
згінуть поза мглами,
за вечором і за ноч'ю
вітри їх колишуть
в сон похмурний... а вірш?
Чую — непотрібно пишу.

Поїхалась за долини,
за високі гори,
може, там, на небі синім
видиш темні хмари?

Хмари — неживі вірши,
бо хто їх читає?
Одплинули ноч'ю в дощи...
Зоря розцвітає.

Тяжко в життя йти долини —
віт'ор дує в очі...
Вспомінаю, серце болить,
час вернути хоче,
небо хмуриться і плаче
і мій вірш хмуриться,
бо тебе вже не збачу,
в дорозі згубився...

Пісня о милованю в смутний час

То ти, то ти даєш мені
тепер в липцьовий той ранок
серце, і сни, і всякі дні
цудні такі — рожани.

Своїх рук, своїх рук пещотою кой
життя болісні розпачі
в той час, в той час упавших Трой,
долі Одисів тулачі.

Дам я, дам я зізду, що дрижить
в руці — дивися, кохана,
візьми, візьми, буде тобі
щастє нести вже од рана!

Твоїх рук, твоїх рук дотик, як рай,
зморену землю утулить,
змини, змини в квітущий май
в пекла ведущих ніч улиць.

Той світ, той світ віт'ор прони́к,
грози чорні над нами,
щастє нам злий вкрав чоловік
з життя красними піснями.

Твоїх рук, твоїх рук урочий квіт —
теплі кольори збачиш,
коли той світ, старенькій світ
кров'ю знов зори заплаче.

ІРИНА БОРОВИК

Вінець

Поема

Люлі, люлі, люлі,
Спі, маленька, —
Ти одна, ой, одна у матулі —
Люлі, люлі!
Сон хай сниться, як сонце,
І вев'юорочкі маля,
І ориешкі золотія,
І як зайчикі гуляють,
І як пташечкі співають —
Люлі, люлі!
Спі без страху, тривогі,
Ще не знають,
Ой, не знають біди твоїє ноги —
Люлі, люлі!
Нуоч такая тихенька —
Люлі, люлі!
Ти у мене маленька, маленька.

Чоловієк, як малий, то й щасливи.
Послі доростає,
Щастє пропадає,
Біда не оминає.
Біда і жаль —
Люлі, люлі!
Цієли день, ой, день цієли
дісь снігом несло:
Замело, ой, доруожкі усіє замело.
А ти спі — спі, маленька,
без страху, тривогі —
Ще не знають біди твоїє ноги —
Спіт,
Спіт, як ангел.

* * *

Завіруха сніг несе,
Понад єю мороз страшни ступає,
До окон загледає,
А де стукне змерзлим пальцюм,
Ой, де стукне, —
Сухім гуольом дерево в хату лопоче.
Нигде не утечеш.
Забірают ангели труну,
А в юой мерця нема.
Спорат чорти за душу,
А вона пустютенька.

Пісок неполічими в пустинях памети,
Далекі шум в лісах забитих,
За окном свіета всьо росте і росте.
Зуоркі біжат, якби хто їх гнав.
Не спішай — камень надії
пуд боси ногі,

Коб пальці розбівала — не спішай,
А камені ростут, хоч не сієє ніхто.
Не спішай — о, бо не відаєш,
Якоє дерево посадиш на верхові,
Якую пісню заграє твоей трубач.
Зачаровани світ пустині.
Сухій язик і очи сліпія,
А ставлят всьо перед тобою,
Садят на хвуори — білому коньові
Вієтьор гриву розтресає,
І в гайові зельонум
Ухом дотикаєш бієгу води,
Оно вієр — оно не провірай.
Святий колуодчик перших слюоз
там жде.

Там тато трави косит зельони.
І мама, згорбівшись, пелє,
Якби землю нюхала.
Ну, не плач!
Вони недалеко і всьо так близько —
Оно вирушити.
І по дісь день вони там:
Тато, як дерево високє,
Дивіться в небо.
Мама, би пташка, присієвши
на загони.

Застигли час.
Всьо росте і вмірає,
А ти, доченька, їдеш далей, далей.
Думаєш, што далей
Щастє ліепше биває?
Біда тая сама
Люди по свіети ганяє.
А як щастє — кому щастє,
То і тут хватає.
Хороше одягнися і до нас приїєдь.
Хай твоей смієх по хати рознесеться.
Бо так тяжко, як гляну на поїзд, —
Николі тебе не привозит.
Бієгла б за їм — не знаю де.
Такая ти вже поетка.
Поети то не тут — далеко.
І маюєт кніжок мноуго.
А гроши ще буольш.
А ти што ж? Што ж ти?!

Приїжджаєш все в тих самих
нагавіцях.

Замуж не виходиш —
Хто ж тебе такую схоче?
Пудведи брови, зробі андуляцію
і смієйся!

В кого вона вдалася?
Замнуого читала.
Любіла замнуого.
Кніжкі в голові путаюєт.
І хлопці голов туманяєт —
Правда, часом, як напіше —
То й за груди стискає:
І заплачу.
А як так жити?
Як жити?!

Житя серце поспієшно стукоче.
Житє, само себе пудганяєш.
Ти ж на мене глянь і роздивієся —
Непотриєбно занадто спішаєш
Задивієся, затопієся
Коло мене і во мніє;
Розсадиєся, загорієся, розгорієся.
Я доткну,
О, доткну твеї скуори —

Неба огнем вишиваного.
Ми поїдемо. — Ой, де ти поїдеш?
Де нуочка нас темна застане?
В дорогу! В дорогу! В дорогу!
Колеса воза скрип'ят.
Дорогі правду оддаймо, ей Богу.
В дорогу веде нас час.
Вієтьор з нами співає.
Шум ліеса пісню несе.
Нихто не знає, ой, нихто не знає,
Куди дорога веде.
І хто же знає, ой, нихто не знає,
Куди дорога веде.
Пієсню, ти солодка,
Што сама себе співаєш.
Вибігаєш з губ послушних,
Як кориенном дуб
Лісте вієтрові.
Десь тут спить правда.
Приложися тихо до землі,
Смієло змірайся,
Втуліся:
Туолько тебе — куолько обняла.
Вієтьор яблика з яблїнь скідає.
Ой вієтьор, ти вієтьор шальони!
Дієд яблика на колієнках збірає —
Старєнькі згорблєні муой дієд.
Дієду, ой, дієду, де
Твоя революция?
Молодості іскри з-пуд куонських
копит,
Твоя молодость — кони бієгом
через світ,
Твоя старость — яблико забите
На горіє в полові загреблося,
І усмієшка остатня, якби всьо
вієдав.
Не плач, моя внучко, не плач:
Плач не помаєє — люди одганяє.
Не показуй жалю і розумна будь.
Дієду, ой, дієду, де
Твоя пієсня шуміт в садкові?
Яблика — красни щокі доспівають
дивчинят,

Шторуок сміються весьоло.
Ще і явори співають, і трава,
Якби все тая самая росла:
Говорліва, шелєстліва, висока.
Кругли сльози на твоєє рукі —
Кров наша біжит.
Біжат кругом початок з кунцьом.
Біжат кругом.
І баба Наталя
Серебристою головою
Над плітою сіяє:
І я била молодая!
Як тия лієта пройшлі?
Де тия лієта пушлі?
Нихто не знає —
Як жите мінає.
Не вієрат, не вієрат молодия,
Што смерть у дєвери застукочє,
Над луожком стане,
І в очі загляне,
І скажє: «За мною їди!».
Дє я тогди буду?
Дє душа моя?
І чи житя сього,
Сього будє жаль?
Як на покуті буду лєжати,
А баби кругом мєнє співати,
А дочкі сльозмі заліватись —
Дє тогди буду я?
Як станут труну забівати,
В могілу спускати,
Піском посипати —
Дє тогди буду я,
Дє душа моя?
«Душє моя, душє моя,
Восстані, што спіши!
Конєц прибіжєєтєся
І імашє смутітїєся...»
Вієчная памєть.
А ти на моюой могілі
Квієточкі посадиш
І будєш пудлівати,

А квіеткі пудростати,
Коб моя могіла весьола била.
В дорогу, в остатню дорогу
На могілкі вуоз везе.
Батюшка пісню співає,
Де я їеду, ой, де?
В дорогу, в дорогу, в дорогу!
Колеса воза скрип'ят,
Ворони небом летят,
Чорни хусткі лопотят.
Жалуобно, жалубно віетьор співає.
Ой, бо нихто, нихто не знає,
Куди дорога веде,
Куди дорога веде.
Груом розкраює землю:
В глибоку рану вбігаю.
Чорно. Чорно. Чорна.
Дорога до серця всіета
Рві волос — тобіє треба ткати.
Рві волос — треба вишивати:
Не макатку на стину,
Не сорочку на першу нуоч.
Земля на руці напірається
До вінцю з пальцями збірається,
З шийою обнимається.
Тяжкі і тверди з землею вінець...
Рві волос — і тчи своє дорогі.
Сонце і криж положи на руках.
Виколиши сонце з крижа.
Ясность очима своїмі виший.
Не видумовлюй кунця свіета.
Што ж ти: хліба не вмієєш спечи?
А може, ти кульгава, чи без язика,
Што пієсні-сестричкі не співаєєш?
Торбу з хлібом закінувши на плечи,
Нестрашни одверняни спіт час.
В рукавові віетьор і костур в руціє.
Вода, і хлієб, і суоль — всьо є.
Як пушла, так і пропала.
А казала: хлієб іде купляти.
Од малого так пропадала.
Говорит: світ, мамо, як казка.
Я оно сьое житє знаю —
Што то за казка:

День як день; нуоч як нуоч —
Всьо кругом і кругом.
Каже: житє одне — не подієліш.
Хто ж сєї правди не знає?
Каже: не можна стояти на місці.
А ішовши все — чи то не тоє саме?
Я єї говорити учила,
Тепер што говорит — мніє не поняти.
Ішла перши раз, тримавшись моїх рук,
А тепер пропадає.
От, доля матери!
Невідомо, куди бієгла б —
І не знаю, што робіла б —
Жаль такій серцє пече!
Небо високе, веліке —
Оком його не обняти.
На юом зуоркі сміються,
У мене сльози в очах.
Небо таєє високе.
Мієсець дивіться кругли.
Ой, мієсець, ти — ошуканець,
Кажду нуоч другі твоуї твар,
Світло з гори ліється.
Віетьор над польом гуляє.
А мніє так тяжко на грудях —
Штось то душу кусає.
Треба било коліє так співати —
Пометаєєш? Приїєхали до тебе в свати,
А я коло хати у садкові ждав:
Голі триєскалі і снієг трищав.
Мороз, одним словом, велікі,
А я без шапкі стою.
На морозі стою і жду.
У тебе там гостина і сіяє,
Смієх несеться і голоси кругом —
Гуорке моє жданє.
Аж сталі од'їжджати,
А ти до бруонкі провожати.
Штось вуон сказав — ти лепій знаєєш —
І як же сміятися не станеш!
І по сьой день не могу поняти,
Як могла ти так сміятись.
Тогди треба било так співати —
Пометаєєш? За клунямі договорувалісь:

Ховались перед твоїм батьком.
Дерева тихі і темні стоялі,
Віетьор в косах твоїх свістав.
Не хотів твуй батько мене на зятя:
За бідни, за молодий, сірота —
Ти з посагом, солтиса дочка.
Што йому, же од малого любілісь
І не дивілісь на другіх.
Серця болилі, груди розривались,
Як ми з тобою розставались.
Пометаєш?
Кругом клуні дерева мовчали,
Як ми з тобою обнимались.
О, тогди так треба було заспівати.
Мамо,
Одкуоль пливе туолько мукі?
Мамо,
Голов положиете на моїе рукі.
Мамо,
Ясность свіета — ваши очи сердечни.
Радость — смієх ваш полискліви,
Што сонцьом женеться по травіе.
Мамо,
Ваши сльози —
Я віновата.
Серця вашого дрижанє —
Я віновата
Рукі спрацьовани —
Я віновата.
Очи-служі змучани —
Я віновата.
Щастє не такоє —
Я віновата.
От, і тая сама кров в нас лопоче,
Тая сама сіетка житя на руках
Небо нам на вієкі тоє саме.
Души не розвезати, ока не замінити
Бачит, як дороги
Бігут, розбігаються, накладаються.
Кров задимку і віетьор вибурає.
Хмари темно розкладают руками.
Віетьор верби поривчо чеше,
І хто же знає: замкньоними кругами
Куди час веде?

Веде, веде, то й заведе,
На край свіета заведе.
На несвіт країні заведе,
На суд страшни пожене.
Голодним там голод.
Там голод і спрага.
І схочеш уतिकати —
Не ступіш ни кроку.
І схочеш, коб сльози, як дощ,
А коб сльози, коб сльози не даром
плилі.

І спокою не приносивши,
Хай приносят безсілу —
І вона ласкава для телята,
Одлучоного од молока.
І вже не будеш гонити і уतिकати,
Бо ж і ніхто нас тут не жене.
Нихто нас не жене круом нас.
І не будеш бієжти, улітати
Віетром, што закручується в свою
віетрость,

Якби в пети земля жарила,
Якби кругом руос огонь.
І рук не будеш розставляти
В дрижучи криж — на головіе
Корона отуманяних пальцюв.
По обох сторонах сонця і тіні
Правда і неправда тая саме —
Говорат, што тут остаються.
Станься біелим і чорним,
І солодкім, і гуоркім,
А не увіедаєш, чим житє чоловіче.
Што ж скажеш?
Такоє і твоє, і моє!
Камень пуд голов,
Міжду зуби кулак,
А смертьою і так нема з кім дилітиса,
Мовчаньом, што свіета не знає.
Ти саменька, як палець, —
Нема молітви в такій час.
Молітва пташкою лєтієла б
Од тебе до тебе,
Од себе до тебе
І світла гніздо віла б.

А там
Всьо пришиковане раніей —
Од твеї першої думкі.

І тут
Всьо пришиковане раніей —
Од твого першого крику.
Початок і кунець —
Вінець, вінець, вінець.

Нуоч і сонце,
Збуоже і пожари,
Гори і простори,
Радость — чорни пуот,
Щастя буоль,
Страху муоль,
Слюоз роса.

Кунець без кунця.
А як руки маєш — набірай,
Очи маєш — розглядай,
Серце маєш — розлюбляй.

Кому — пекло, кому — рай,
Вибірай, вибірай.
Кому — чорне, кому — біеле,
Кому — збуоже, кому — зіеле.
Кому кусок ціели,
Кому куска край.
Вибірай, вибірай.
Кому — солодке, гуорке — кому.
Тоє — сьому, тоє — сьому,
Тому — сьому, тому — сьому.
Кому — вода, кому — пустиня,
Кому — кулак, кому — гостина,
Кому — хлієб, кому — нуож.
Кому — пекло, кому — рай:
Вибірай.

Кому — пекло, кому — рай:
Хто має сіли — вибірай.
Вієє віетьор і розвівається,
Кусникі на криж розплетаються,
Дерева шум'ят.
Як же ж тихонько тут
Дієд і баба сп'ят!..
О, вієтрик несмертельни,
То і вуон кусникамі лопотав,

Свавуольник коси чохран
І пієсню нашу — о, як нюос!
Баби, ніби квієткі,
Повсходивши на полі за одну нуоч.
Мужикі росли в сорочках бієлих.
Серпи в сонці мігочут,
Шелєстит збуоже, зієле пахне.
О, то бив час!
Хто такую роботу знає,
Хто такую кумпанію має —
Той щастє носит в кішені.

А ти, внучка, будь добра для люди.
Поментай: і собакі оно злого кусают.
До доброго дорогі не шукают.
Ти, внучка, будь добра для люди.
Не шкодуй — подилися.
Не шкодуй — усміхнися,
Добрим словом заговори.
І дієд обурани на бабу:
З печие погледає,
— Чого ти, бабо дурная, навчаєш?
Баба горбїтьєя коло пліти,
А дієд з-пуд лапапа, як апостол:
— Будь добра, алє і горда,
Поментай!
Не кланяйєя за часто —
Головою дорогі не замїтай.
На тоє ногі,
Коб зналі дорогі.
На тоє руки,
Коб зазналі мукі.
А на тоє голова,
Коб високо била.
А не пребуй забивати,
А не пребуй вирикатиєся,
Як дерево без кориєня,
Зломит тебе перши вієтьор.
Вода твару не одоб'є.
Земля тебе одкажетьєся.
Згориш без огня,
А попел вієтьор розвієє.

Тут і тато, задумавшиєся, за столом,
Руки на століє, пуд іконою,
Як камені два.

Сон снівсья мніє, страшни сон:
Дитя малое,
Будь-то, в клуні нашуй ридає.
Думаю: «Што такое
Буде, диво якоєсь».
Притулів — перестало,
Накормів — засміялось.
Аж тут люде хлинут:
Чорни народ і п'яни.
Бачу: дитя чудне,
Говорити стало,
Круг голови його засіяло,
Як на іконах святих.
Не слухає п'яни народ —
Веселіться, танцює.
Мене страхі берут.
І раптом тут нуоч настає:
Сонце пропадає,
З неба чорного огонь,
Віетъор розтресає.
І така вітруга —
Клуніє пуднимає,
Хліви пуднимає,
Всьо кусками несеться.
В огньові пуд небом
Чоловіечи крик,
А кругом: якби смієх сатани,
Смієх, страшни, дикі смієх.
А дитя, як сонце,
З очима, би звьозди.
Руки пуднимає,
Руки розкладає —
О, страшни сон, страшни суд!

Маміни на тоє слова швідкі убігают:
— Бивають, певно, сні пророчи,
Як хто одгадає,
Но то рідко биває:
Вечером то, як каменём заснути.
А в снові правди нема:
Свієт другі там заклікає.
Рано очі в страхові пролупіш —

Всьо з памєти втикає,
Дєсь пропадає,
Дєнь небач пролітає.

Глянь, Вієрко, на полє,
Хоть би тоє, пуд лієсом,
Перше нажите —
Воно ж тоє саме.
А на руці глянь наши —
Вони колісь стискались.
Тия саме — не тия,
Лієта їх помінялі.
І очі наши вже не бліщат,
І серця наши так не горат.
Бачиш, і дєнь сам гасне, змеркає:
Вмірає і не вмірає,
Скажи ти, яка хітрость!

Било, пропало і пушло.
І знов сонце взишло.
І зерно знов взишло.
То ж кругом тоє саме
Засієк заповняє.
А не я перши сієав —
Не бив перши муой дієд.

— Ай, говориш!
Што ж ти, Коля, говориш?
О!
Болят руки, болят ногі,
Поперек пече.
Тут не хітрость, но мука:
І сонце не тієшит,
І квієтка не тієшит.
Дєнь за дньом і кругом —
Над житьом подумати нема колі.
Подумаєш — берут страхі.
О, вчора — корова ще весьола,
Траву скубала, молока дала.
В вечур з поля гнала —
Упала і не встала.
Лоб на землю опав,

В очах єї жаль чоловієчи.
Не допоможеш нияк.
Так буде і з нами.

А здається, што то вчора
Пуд лієсом з тобою жалі.
Як же ж ми спішали!
Ти косиш, я пудбіраю
І тебе все доганяю —
Ззаду не zostавала
Далей, як на шаг —
Як же ж тебе гнала!
А як станеш
Косу нагострити,
Як на мене глянеш,
На небо, на жито...
О, то нас світ тогди тієшив!

Читанє? То не робота:
На одному місці сидієти,
Не бачити свієта,
Руками земліє не взяти,
Тяжкості не зазнати,
На сонцє не поглядати,
Коб пору обієда пузнати,
Або додому спішати, як час.

О! Дохтором бити — то так.
Всієм дохтор потрієбни, ще як!
Всіє до його біжат,
Нєсут, што хто може:
Той яйця, той кубаску —
Дай здоров'є, дай Боже.
Людьом помагає,
Собіє гроши згортає —
Так воно є.

А ти розцвітай, розцвітай!
Поментай:
Цілованє коротше од житя.
А доброта — на вієк.
Треба, коб добри бив:
Коб не пів, не куриє і не бів,
Коб гроши приносив до хати.
Не мусит бити богати.
Но коб умієє шанувати,

Коб не бояєсь роботи
І з бабамі не мієє заботи.
Добре на тоє подивієся!
Мати знає, што говорит.
А як ще і подоєбається —
То й згодися.

Зіма так само бивала хороша пора:
Днь короткі, довга нуоч.
Што вечур покудієлє:
Дивчєнят з десєть
Кругом засядає —
Светри роб'ят, вишивають і співають.
А кругом хати хлопці бушуют:
То драпнут в окно, то стукнут.
Аж тут в простинях бієлих убігають:
Лекають, ричат і щипають.
Ми піскотєнь пудносим,
Аж хата трєсєтьєсь,
І вжє которусь забірають
(Всьо попаровани билі).

Як вернєтьєсь — смієтьєсь.
Щокі червони горат.
Очи бліщат.
І радость такая!
Квієткі з-пуд іголкі біжат,
А серцє співає:
«На посаг, на посаг...»
А як на нещастє полюбіти —
То вжє й лєпій не жити.
І так колісь бивало,
Што з коханя вміралі.
Тєпєр всьо не так —
Тєпєр абияк.
Бієлєнька сядєш за столом,
А гости кругом
П'ють, їдят, одним словом — гостят.
А тобіє тяжко, і в очах сльози.
Аж баби на порозі
Станут і заспівають:
«Ой, їєдє, їєдє, ужє й од'їжджає, —
Просит батєнька на спомаганє.
Хай Буог поможе

І всіє святія,
І всіє святія,
Люде добрия...»
Сльози, як горох, посиплються.
А тут вже запрегают.
Пуд поруог пуд'їжджают —
Кони в кусниках по двоє.
Ще поклонишся всіем низко:
На прощанє, і на щастє
Батько скло розоб'є.
А тут старши коня поганяє.
На вінець од'їжджаєш —
Жаль серце стискає,
Руки на квітьох затискаєш.
Ой, не знаєш, што жде.

«В дорогу, в дорогу, в дорогу».
Колеса воза скрип'ят.
Кони шальоно біжати.
Поля по боках міготять.
Хмари небом літять.
Пташки високо кричат.
Музиканти пригрівають.
Дівчинята штось співають.
У церковнуй брамі
Бієли плаття міготять —
Баба в вінкові на головіє.
Мама в вінкові
На дорозі стоять —
Якій страх! Якій страх!
На вінець, на вінець —
Святий кунець, ой, кунець.
З землею вінець,
З небом вінець,
Ой, кунець.

Хмари хочеш розогнати —
Зуорок в руці налапати,
Пальцюв п'ять — зуорок п'ять.
Пуд місяцьом землю пробігаєш,
Землею голов посипаєш.
А між небом і землею
Свієт зельони,
А між їмі
Коханє шальоне.

Ой, скована, скована твоя голова.
Ти єї розпалі —
Червоно загораться очи,
Очи пувночи,
І всьо, што утекло, вернеться:
Штрикне з непотриєбним прибіжит,
Ой, як загорит!
Тогди свієт цієли любі,
Коб тієло горієло,
Коб не гас пожар...
Ой, утулі мене, мамо!
Коб волоси з біди не повиліталі,
Коб воши з думаня не завеліся,
А киш! А киш! —
Всьо зло нехай утече.

Ой, виє вієтьор, виє, гуде,
І собакі кругом, ой, кругом.
Кажут: «Повієсився хтось —
Чорт в пекло душу веде».
Треба свієчку запаліти,
Запаліти, помолітєсь —
Лєпій стане на душе.
А є такіє, што кажут:
«Бога нема на свієті».
Як Бога нема на свієті,
То як чоловієкові жити?
Не било б недієлі, коб Бога хваліти,
Не било б свята, коб нам одпочити,
Не било б церкви в сєліє,
Не било б молітви в душе,
Не било б грихуов прощаня,
Не било б вінчаня, христин,
Ни батюшки над могілою.
А то в церкву зайдєш — там співають.
Бога вихвалють, зло одганяют —
І не може так бити,
Коб без Бога жити.

Розсипаліся горошкі, полєтієлі
в куточкі.

Той зельони, той червони —
Полєтієлі.
Як же ж ми позбіраєм —
На очи не добачаєм.

Розсипались діти по світи —
Нам саменькім тепер сидіти.
Нема на што ждати:
На пудвурку пусто
І пусто в хати.
Сидимо на порозі —
Приглядаємось дорозі.
Скажи, скуоль ідеш, чоловіче?
Скуоль дорога веде?
Розкажи нам своє житє,
Розкажи нам про себе.
По дорозі наша хата:
Заходь, трошкі оддихнеш.
Почастуєм тебе хлібом,
Молоком свіжим зап'єш.
Розкажи про світ велікі,
А як хочеш — помовчи.
Сядь тут з намі на порозі
І минутку посиди.
А мніє, оддихнувши,
Знов хустку завезати
І торбу з хлібом
Закінути на плечи.
Ех, кажди свою
Пієсню співає.
Збірайся!
Ще зачаровани камень з-пуд клуні
Тихо до хліба докінь.
Ех, мама знов заплаче тихо
Сльозою, што рветься,
І разом з татом
Очи затоплят в дорозі,
А вйоскови віетьор — дух села —
На прощанє кругом рук затанцює,
Заведе на доруог розстаї,
Буде тебе тут перши ціловати,
Як в гости приїєдеш,
Буде вієяти коло хати,
Дим пахущи нести.
Ах!

Можна туолькі мовчати.
Час застигли. Скаменієли час.
І йти, і йти.

Як тихо дихає земля.
Примієрайся до єї і втуліся,
А в небо — не забудь! — подивіся.

Ти тут вієчни, син, дочка,
Туолькі тебе —
Куолькі свіета обняла.
«В дорогу, в дорогу, в дорогу»,
Колеса воза скрип'ят.
Дорогі правди — оддаймо єї Богу.
В дорогу веде час, час.
Віетьор з намі співає,
Шум ліеса пієсню несе.
І хто ж знає, ой, нихто не знає,
Куди дорога веде.

* * *

Люлі, люлі, а-а-а, люлі, люлі,
Спі, малєнькі, ти одьон у матулі.
Твоє очі — небо синє — примкнулісь,
Там ангели малия сховалісь.
Крильця їхні трепотліви,
Крильця їхні шелестліви
Потрусили усмієшкою щокі.
А-а-а, люлі, люлі.
Пройдут рокі, ой, пройдут рокі.
Люлі, люлі, а-а-а, люлі, люлі...
Спі синок, спі без тривогі.
Ще не знають, ой, не знають біди
Твоє ногі.
Твоє ногі малюські-малюські,
Пальчикув горошкі мілюські-мілюські.
Сон хай сниться тобіє солодєнькі,
Муой синачок малєнькі-малєнькі,
А-а-а, а-а-а, люлі, люлі.

1980-ти рокі

НІНА БУЙНОВСЬКА

В зеленій долині

В зеленій долині криниця тече,
А над нею буйна калина росте.
Над калиною тією сонечко зійшло
І три дівчиноньки по воду прийшло.

Ой, зійшлись раненько у зелений гай,
І були хороші усі, наче май.
Із криниці воду відерцями брали,
Про дівочу долю пісню заспівали.

Котрая дівчина чорні брови мала,
Тая Петрусенька та й причарувала.
Буду тебе, мила, вірненько любити,
Хочу я з тобою лиш одною жити.

І послав додому радісну вістку,
Виходь, матусенько, зустрічать невістку.
Винеси на щастя золоті ключі,
Бо ми заручились, з гаю ідучи.

Туга

Місяць в небі впливає,
Край Підляський освітляє,
Срібну річеньку в долині
І листочки на калині.
Вітер цвіт несе з калини
До віконця, до хатини,
Де дівчина виглядає,
То зітхне, то заспіває...

Буря

Небо потемніло.
Вітер повіває,
А над лісом хмара
Чорна вже кружляє.

Грізна буря злая —
Жалості не має,
Вона тут з корінням
Сосни вивертає...

Відшуміла буря,
Хмари віддалились;
За лісом далеким
Десь там загубились.

Та слід залишився,
Де буря гуляла —
Дерев тут багато
Вона поламала.

Маринка

Над рикою, пуд вербою,
Став Василь із Мариною.
Вуон божився, присягав,
Що її вірно покохав.
А вона йому сказала,
Що про тоє давно знала.
Та любов так довго тривала,
Покуоль мати все не взнала.
Стала сину говорити,
Щоб Марину не любити,
Бо нема в її посагу —
Возьми з другою присягу.
Син матулі покоровся
Та й з богатою женився.
Осталась Маринка міла,
Синьоока, чорнобрива —
Плаче вона, сохне в очах,
Та й не спить вона по ночах.
В нуоч до гаю утикає
І до раня там блукає.
Од краю до краю
Тече річка в гаю —
Вона спішає, десь біжит,
Не раз на каменці шельпоче,
На сонечку, як скло, блищить.
Як дівча в люстро, місяць ясний
У тую річку заглядав,
Не раз ховався вуон за хмари
То із пуд хмари виглядав.
В гаю тихо-тихусенько,
Що і лісток на дереві не дрижит,
А Марина пуд вербою
Над рикою одна сидит.
І так тяжко вздыхає —
Вона неначе чогось жде,
І сльози із очей втирає —
Нихто до її не йде.
І так заплакала небога,

Що розбудила тишину
І обняла вербу німую,
Неначе руодную сестру.
І так до її притулялась,
Рукамі гладила кору,
Вербіе во всіх грихах призналась —
Вона не скаже нікому.
А верба з вітром говорила,
Дівочої долі не хваліла,
Бо то і невгадь-що.
— Уже місяць в небі загубівся,
Іди, Маринко, у село.
О! А у селіе про їїє молва,
Кажут — Маринка не сама!
Як почула тоє мати,
Стала доньку проклинати.
— Іди, моя доню, то й не вернися,
У яру глибокум, шельмо, утопіся.
Попуд стогом і пуд дашком
У хлівіе ночовала,
У куточку, там де крипа, —
Коб мати не знала.
А як нуоч себе на день міняла,
То Марина із хліва у поле втикала,
І голодна, і холодна поле пльондровала.
Як обачит людину, у житко ховалась.
Житко в сонечку купалось, вітром колихалось,
Колоском до колосочка приклонялось.
Ходят люде, поглядають, —
Ще такого урожаю і не поментаят.
Годи, люде, заглядати, —
Уже житко доспіває,
Вишлі його жати.
Розийшлися люде по широкум полю,
Сталі жати жито — на всіх долю.
Вишло сонечко на зустрічу — землю огриває,
А людкове жнут — пуот їм очи заліває.
І косамі, і серпамі житечко стинають,
А отрокі снопи в'яжут, у мидлі їх складають.
Десь громадою дівчата тягнут хоровую,
А тут невієстка осуждає свекруху ліхую.

Не раз у куточку зберуться і почнут казати,
Чий отрок над раньом вишов із вдовиної хати,
Бо у нас так ведеться,
Як людкі зберуться і мова начнеться...
О! Теї мови у їх було не мало,
Покуоль сонечко на полудень стало.
На полудню сонце літості не має,
Бо тею спекотою людям докучає.
Потомілись люде та й одпочивають,
В купочки сядают, обіед споживають.
А по обіеди мають таку вигоду —
Хто одпочиває, хто іде по воду.
Годи вам, людкове, тут одпочивати, —
Ждут на вас полоскі, треба їх дожати.
Вже і над нами сонечко, відно, утомилось,
Колі так низенько до землі схілілось,
І тіні довгі сталі.
Вже й людкове жито жати пересталі,
Серпи поскладалі, копи пощиталі,
Всюткі люде з поля до села верталі.
Опустіело поле, тихутенько стало,
Чаровниця нуочка туж-туж наступала.
В небі зурокі запаліла,
Влажною росою всюди покропіла.
Так-то опувночи роса зімна була,
А на юой Марина сина тут повіла.
Завінула його у свою сорочку,
Положила його на житньому снопочку.
Гуоркімі сльозами його лічко мила,
Тихімі словами йому говорила:
— Спіш, моя недоля, та й гора не маєш
І як у хоромах панських оддыхаєш.
Завтра ти прочкнешся, а мене не буде,
Будут годовати тебе чужи люде.
Тяжко тобі буде людям працювати,
Всюткі тебе будут знайдком називати,
І не раз заплачеш — проклінавши долю.

ВАСИЛЬ ПЕРОГОНКО*

Ліпій пізно, як зовсім ни

Коли пускают перші льоди,
А в тичії горит вода —
До сонця рветься зеленина,
Як голодна собака з лінцюга.

Весна

Влиз кіт на корову,
А півінь на пліт,
Вже весна минає,
Реве та кричит.

І знов літо

Зелена трава, жовтен пісок,
Вже літо гуде.
Гостра бритва, в зубах квіток,
Колося повне.

Прадід в саду на драбині
Зелепуху ловит,
Сливка висит на ліщини,
Кіт собаку гонит.

Листоноша на ровери
Письма провірає,
Дид хазяїн, збіжжа в клуні,
Меритуру має.

Пізна пора, вечур близько,
Нічка вже іде.
Комбайн в ПОМ-і без коліса
Нігде не піде.

На дворі тіньок смеркатий,
Зазоріло небом,
Сіно, коса, риба в морі,
В хати пахне хлібом.

Всьо записав — більш не треба
На селі по літи.
Три слова, стіл, свіча,
Скоропис — толеті.

Жаляча придабашка

На селови тиша тиха,
Всюди спокій, ни чичирка,
Тільки чёсом ледве зтиха
Соцькі трахтор в полі пирка.

Як буває в таких місцях,
Є садочок, росте й вишня,
А внизу, в корчех у листях,
Спит Иван, що гучно свиста.
Прочнувся він, небога,
Й заплющеним оком.
Оцінивши ситуацію...
Обернувся другим боком.
Ой недужий Иванечко,
Захворив бідненький,
В ПеґееРи був керівник,
А тепер ниценький.
Вже полуденна була пора
І сонечко вище стало,
Тінь сховався, втік, як хмара,
Йому... не полегшало.
Що ж робити?
Трудна рада «Не буду дньом спати»,
Пудірався, та знов пада
«На ноги мні встати».
Тверде ліжко на зимельці,
Ніяк тут виспатись,
Велька сила гравітації
Не дає пуднятись.

Акуратно в тій годині
Литила комаха —
Чи бджола, чи який шершень,
Важно, що жаляха.
А втомившись, свим бряскотом
Одпочити хтіла
І, побачивши Іванка,
На ніс йому сіла.
Ой як зірвався наш Ваня
Та на рівні ноги,
Як пряснув по своїй пиці,
Що потекло крови.
Хоч з комахи зробив пляцок,
З долоні побивак,
То ніс його став картоплям,
А з лоба був диняк.
Оказалось — та жалюха
Перед смертю вбила
Гостру шпичку Іванови,
В ніс його встромила.
Не сподівався наш герой
Такої курації,
Що інфекція буде заміст
Малярії-падачки.

ВАСЬКО ТКАЧ*

Мужик в биді Наслідування Крилова

Антін Петрови раз сказав:
— Дивись, як Карп шпихір напхав!
Добра не міжня там зличити, —
Ме добре, гіцель, жити!

Петро, почухавши в бокови,
Так мовив своєму своякови:
— Мені здається,
Що Карп вже пнеться
До писара за старшину.

— Так, так, — і я чув тую новину.

— Ой! Нехай не дметься,
Бо покіль ще впреться
Він тудя,
То за їм беда,
Як той пухір,
Пуйде й в шпихір...

Чи так воно, чи ні.
Оно єдного разу в осені
Всі в селі уздрили,
Що Карпови шпихір спалили
Якіїсь лайдакі.

От тії ж своякі
Допір обадва знову
Такую міли мову
Коло того місця,
Де шпихір подівся:
— А шкода Карпа-неборака —
Став голий, як голяка!

Тимчасом коло Карповеї биди
Зтовпилося не мало всіх люди.
Були там своякі, куми й брати,
Бо міжня кіжному прийти
Туди, де всі з охвотою ідуть
Послухати, як там гудуть.

— Чого ж ти, Карпе, так заспав? —
Так мудрий Гриць йому сказав.
— Тра було б теї ночі
Не замикати очі!

— Та чого ж же ти, муй брате,
Не ховав добра у хати?

— А я ж тобі казав.
Коб ти був хоч продав! —

— Добри люде! Що хоче, говоріте,
Тільки мене хоч хлібом надаріте...
Поратуйте од биди.

Набравши в рот води,
От допіро
Кіжний щиро...
Додому повтикав!
І сам там Карп стояв...

Правду кажуть люде,
(Нехай їм невимовно буде),
Що чісом од заздрого язика
Пристане беда до чоловіка.

Думка о нашій старовині

Гей, старовино, де ти, озвися?
Хто нам розкаже про тебе,
Хто нашу думку збудить, зогріє,
Та й дасть приклад, як треба?

Спить старовина, пилом покрита,
Довгеньким віком забута...
Немов та хмара нас оточила:
Ниць в нас здалека не чути...

Чути одноє лишенько-горе:
Галас, та стогін, та згуба.

Скрізь нема згоди, все не до ладу,
І своя хата не люба.

Геть-же розвійся, хмаро-недоле,
Годі вже край накривати!
Ба!.. ти не збудеш недолі, мій краю,
Не збудеш, покіль меш блукати.

Нех-же хоч думка витхне в спокою;
Даймо їй пісню давнішню.
Нех хоч на хвилю нам заясніє
Стан наш забутий, колишній.

Чермно (Лірникова пісня)

Чермно, сельце ти убоге,
Себе Ти не знаєш,
З річки Гучви носиш воду,
Бо й студні не маєш...

А чи знаєш ти, небого,
Чом тебе так звати?
Як не знаєш, то послухай —
Треба розказати.

Та не думай, що ти чорне —
Від сажі, чорнила.
Було з тебе колись місто,
Було... та змарніло.

Було колись за Данила,
Князя Червенського,
Чермно місто столичное
Для народу свого.

Князь Данило робив щиро
Своє руське діло,
Що замислив, то відразу
В роботі кипіло.

У Галичу став ногою,
В Холмі — головою,
На Волині вів поредок
З своєю дружиною,

А дружина тая, слухай,
Одно діло знала,
Щоб Червенська наша мати
Нігде не пропала.

Була мати, наша мати
Тогді певна всюди.
Були всенькі тут русини,
Були вірні люде.

А ти, Чермно, та й не знаєш,
Якого ти роду...
Годи спати! Прокидайся
Від верху до споду.

Та й не конче то до тебе,
Сельце ти убоге,
Тая пісня співається —
Многа літа, многа!

Многа літа, многа літа
Дай, Боже, усьому,
Що не гине, не марніє
В краєві своєму.

Многі літа, многі літа
Тогди у нас буде,
Як впливуть із темряви
Наші сельські люде.

Слово до рідного брата

Гей, Михалю, ти, Гнатюку,
Чи ж ти уже «Міхал»?
Чи ж ти уже й направду
До Польщи заїхав?

І сукмана, й нагавиці
Проминяв на тиї
Пальта, сподні, — мовляв дядько:
Онучи рабії?

І вже, може, рідну мову
Крутиш, небораку,
Аби дійти геть начисто
До польського смаку?

І до дядька Ничипора,
До рідної крові,
Ти не пустиш уже з губи
Руської розмови?

Дженджуришся, пане Міхал,
Вчорашній Михалю?
А то, може, гризеш себе
Зо встиду і жалю?

І кажеш: «Пощо простакови,
Було мні там лізти,
Де не вмію я ступити,
Де не вмію сісти.

Брати з мене кпинки строятъ,
Зломом називають,
Навіть діти маленькії,
Й вони висміхають».

Гей, Михалю, блудний сину,
Михалю, Михалю!
Заплач, брате, щиро, ревно
Серед свого жалю.

Було колись, та недавно —
Всього штири літа —
І ти певним був і смілим
Серед свого світа.

Пам'ятаю тебе в церкві
Братчиком на славу,
Пам'ятаю твою рідну
Руськую виставу:

Чи гостину, чи весілля,
Чи бо пак хрестини, —
Якій милий ти був, брате,
У своїй родині!

Пригадай-но хоч таке:
Свічки виливають...
І кого ж там конче треба?
Михалю чекають.

Ніхто свічки так не вильє,
Як Гнатюк Михалко:
Така чиста, проста, гладка,
Як з-підь гебля палка...

А хто з першим звоном в церкву
Мусив поспішати
І робити там порідок?
Ти, Михалю-брате!

І нема тебе у церкві?
Нема тебе вдома?
Тебе, з роду церковника,
Звело вже на злома?

Ухам своїм не дам віри,
Клятьбі не повіру,
Щоб ти «Міхал» був на правду,
Щоб ти зламав віру!

Впав, небоже, ти в облуду,
Дав облуді віру
І облуді гроші й душу
Оддав на офіру.

Чуєш, блудний небораку,
Як там грім ударив?
Де, що і як? — Догадайся,
Що там грім нашкварив...

І вже шкварить тобі в серцю
Гук з тамтого грому,

І страхітьє тебе гонить
Геть з чужого дому.

Біжи ж, брате, з того дому,
Де смокче облуда
Тільки гроші на проклятьє
З темного ще люда!

Не в облуді ти вродився,
В Русі згодовався, —
Йди ж до свого дому, брате,
Коли спом'ятався.

Та не може, кажу, бути,
Щоб ти був вже «Міхал»,
Бо до Польщи, серед Русі,
Ти ще не заїхав.

Так, Михалю, руській сину,
Гнатюку Михалю,
Заплач, брате, щиро, ревно
Серед свого жалю!

Я б хотів

Я б хотів меду, меду
Для гості на беседу,
Та пенечків нема.

Я б хотів пива, пива
Для весільного дива,
Та барилка нема.

Я б хотів їсти, їсти,
Як пани їдять у місти,
Та талірка нема.

Я б хотів спати, спати
У покою, не в хати,
Та ще майстра нема.

Я б хотів панну, панну,
А не чорну Ганну,
Парасольки нема.

Я б хотів ладу, ладу
Собі не на заваду,
Та початку нема.

Я б хотів штуки, штуки,
Що й не мали ще руки,
Та прикладу нема.

Я б хотів вгору, вгору
Полетіти з надвору,
Та ще крильців нема.

Я б хотів всього, всього,
Хоч би навіть чужого,
Та вказівки нема.

Я б хотів того... того...
І не знаю сам чого,
Бо прикмети нема.

Великдень на Підляссі

Тихо тече весняная вода в повнім жолобі білого Буга. Де-не-де, по низинах, розлилася вона широкими бужисками і підступила аж до тих лугових шопок, що стоять тепер порожні, вже без сіна; хіба де в котрій ховаються рибацькі статки: жаки, вершки, волочки та всякі придатки до риболовлі. Коло прикрого, жовто-пісчаного берега Буг пригорнувся під саме село і потрошки, але уперто риє тут м'яккую землю, та спускає її на своє дно і виносить на тамтой берег.

Святая великодняя ніч огорнула чарівним своїм прикриттям всенький той надбужний куточок. Зимно ще трохи в веснянім повітрі, бо ледь тільки-но квітень наступив. Та хоч і не повбірана ще земля квітками й усякою зеленою рослиною, а все ж таки тая ніч коронується над всіма нічми найстаршою короною, бо завтра — Великдень! Тихо і ясно на небі, приємно і мило тут на землі. Чують тую радість скрізь світом, — як небо, так і земля, все живе і німе Боже творіння.

В селі, що розляглося вздовж Бугу розвитою китайкою, понад прикрим його обривом, тримтять огоньки довгим-довгим рядочком: од початку села аж до найвищого кінця його, до пагірка, де стоїть простірна церква. Світиться і вона вся, од споду до верху, веселим огнем од свічок усередині через вікна і од лямпочок знадвору. Північ надходить. Ще минута одна, дві, три тихого спокою, і от... одразу заговорили всі дзвони:

...«Христос воскрес! Христос воскрес!»...

Голос той не чоловіцьким, а небесним виразом рознісся геть скрізь: його прийняла і понесла на собі Буговая вода далі до другого села; його вчула долина і розвела по всіх лугових долочках; його прийняв забережний ліс і розніс поміжи всіми деревами та корчиками. І там геть високо вчули той голос тремтучії зорі й рознесли межі собою.

Повбірані в найновішу одіж надбужане, всенькі од старого до малого, тут, коло свого дому Божого, ідуть на процесії, з свічками, образами і корогвами, на зустріч воскресшому Христові. В тую минуту, як одчинились церковнії двері при останку процесії, в знак Христового воскресення, як заспівалося перший раз — «Христос воскрес», — як рознісся той спів всіми дзвонами геть далеко довкола, — і дитя мале порозуміло в матері на руках святий Великдень.

Служба Божа Великодня, не довга чином і весела в голосі для співу церковних пісень, скінчилася на раннім світанні. По останній процесії освятився тут довкола церкви, на цвинтарі, великодний хліб і всяке їдло. Коробки з тим даром Божим: печивом і варевом, маслом, сиром і червоними яечками, облягли кільцем всю церкву, мало що не в два рядки. Боже мій! Яке тут хороство поміжи тими людьми, яка чинність, який порядок і який милий старий звичай у тому святінню великоднього хліба!

По освятітню хліба, кожний господар з своєю коробкою уважно, але якомога хутчий біжить додому! Жони мироносиці бігли ж так само хутко од гроба Христового, щоби сповістити всіх апостолів, що «Христос воскрес».

Сонечко зійшло, а за їм святий Великдень пішов, як то говорить, на село по всіх хатах. Люде допіро посилюють, скоромляться після довгого щирого посту. Декотрі з міцніших здоров'ям і всю страсть постили, то і не з'їсться багацько. За посилком од їдла паски старші спочивають, а молодіж веселими співами і мовою вітає Великдень на улиці і по всіх куточках. Дзвони без устанку гудуть цілий день, вітають воскресшого Христа, вітають Його з їми разом і всі ті сільські люде.

Он кучка дівчат щебече на зложених високим стосом колодах; он там парубки ведуть свою осібную мову; тут старики та бабулі з матерями посідали на призьбах і лавочках. — «Христос воскрес!» — тисячі раз говорить то в той, то в другий бік тими, що переходять улицею, і гулом несеться їм тисячі раз одказ: — «Богаїстину воскрес!» — Трохи не по-книжному, ну, та що ж? — і то правдиве слово.

Почекайте ж но до вечора тут, побудьте на другий і на третій день Великодня межі ось тими людьми — пригадаєте собі далеку і велику Україну, бо той куточок мало чим міниться од своєї Батьківщини. Заграє вам осьде не одна стародавня весняная пісня різними голосами, розіллється вона геть широко по долині, залящить в лісі, і понесе її білий Буг до другого села, де така ж пісня розноситься знову далі і далі по всій довжині білого Бугу.

А початок до всього того життя навесні, до всеї теї веселости дав святий Великдень і його найсвятішая пісня: «Христос воскрес!».

Великодні писанки Олександри Гаврилук (2020-ті)

ВАЛЕНТИНА ВАЩУК

Лієта молодіє

Ах, вйоска моя дорогая,
Як ти всьо в серці моюом,
Родилась я там і взростала,
Ти в мислях і вночи, і дньом.

Як вспомню лієта молодіє,
Як добре нам жити було,
Хоч скромно і бієдно жилі ми,
Но щастє у серці цвіло.

Сусієде друг друга любилі,
Жилі всіє, як руодна сім'я,
У гости до себе ходилі,
Веліка то радость була.

В недилію на лавці сядалі
І новості зналі усіє.
Дівчата пуд вечур співалі,
А голос лєтив по росіє.

А дієткі у берка гулялі,
Кричалі на цієле село.
Смиялісь і бієгалі всюди
І барзо весьоло було.

Нема вже ні мамі, ні тата,
На лавочці вже не сидят.
А я приїжджаю частєнько
Могілі родних навіщати.

2022 р.

Руздво і Нови Руок в Дидюлях

Я хочу розказати, як в молодості святкувала свята: Руздво і Нови Руок.

Жила я на вйосці в біднуй сім'їє в маленькуй дерев'яну хати. Вдома нас було 6 чоловік: тато, мама, баба, старша сестра, старши брат і я наймолодша. Нас у вйосці було 6 колежанок однолієток. Ми булі барзо привикши до себе. Разом ходили до школи, разом бавилися, а як пудрослі, то вже ходили в пуост Піліповку перед Руздвом на покудієлє. Збіралися по колієйці у каждой дома і робили на дротах скарпети, рукавиці, шалікі, училися спивати колядок.

В домах було пусто і скромно, бо на пуост знимали фіранкі, заслони, ручники, капи і всьо милі і тримали чисте пуд празнік. Бліжей свята ми зачиналі робити квиткі з бібулкі до ікон, ленцюшкі з паперу і соломи на йолку і всякі цацкі на йолку, і всьо училися колядок. Пара дьон перед святом, то віешалі фіранкі, заслони, ручники, застилалі на пудлоги капи і ходнікі, виткани на кроснах.

Мама пеклі м'ясо, хлієб, тієсто і вендзили ковбасу. А вже на Коляду од раня варили кісієль із овса, пеклі пампушкі, варили борщ з сушаних грибуов, щолок з сушаних груш і яблук, пірожки з капустою, смажили слєдзі в тієстови. Ми убірали йолку своїмі ленцюшкамі і цацкамі, а ще віешалі червони малюткі яблика. Було барзо радосно на серці і весьоло на души. Всіє ждали вечора, бо цієли день ніц не їєлі. Подаркув ніхто не получав од Дієда Мороза і пуд юолкою тоже не було подаркув.

З'їєлі вечеру, спивали двіє колядкі і сієно з-пуд обруска занєслі до хліва коровам, коням і овечкам. Неслі ще троху їєдла з коляди. Троху поспали і на два часа ночи їєхали санками до церкви. А ранюток, як вернулися з церкви, то мама ішли до саду і потрасали яблєніє і груши і говорили такімі словами: «Встань, прочнися, Ісус Христос народився», коб лєпі овощи родили. Троху по церкві одпочивали і вставали на снєданє. Їєлі тоє, що осталося з вечери, і м'ясо, ковбасу, тієсто.

Я шиковалась до колядованя, тепло одягалась, бо ми з колежанками ходили колядовати не оно в своєю вйосці, а ще до сусієдньої вйоскі. Колядовали до самого вечора. Булі потомйони і голодни. Часом хтось почаствовав цясткамі, щолком, но ми не мієлі часу, бо треба було іті далієй. Скуончили, поділилі гроши і пошли по домах. Тут наїєліся і пошли спати.

Цієли тиждєнь до Нового Року булі святиї вечора. Ми з колежанками збиралися, алє ніц не робили. Договорювалися про Голотуху, як будєм ворожити і як будєм гуляти. Голотуха то перед Новим Роком — Богати Вечур. Наши мами шиковали мнуого доброго їєдла. Смажили пончкі, котлєти, варили голубці і пеклі кішку. На Голотуху був богати вечур, коб в Новум Рокови був достаток. Всіє разом з'їєлі богату вечеру і збіралися на гуліцю молодьож — дивчинята і хлопці.

Снігу було руовно з плотом, але ми в валянках і кожухах далі ради знимати брамки у господаруов і ховалі за клунями, коб господари шукалі на другі день. Хлопці затыгнулі санкі з подвуорка аж на клуню. Бралі друобне сіено і сипалі до-руожкі од хлопця до дивчини, бо хотіелі, коб вони поженілісь. Ще біегалі і сту-калі в окно до люди і питалісь, як називається. Як хтось сказав ім'є, то так буде називатись муж. Дивчинята і хлопці обнималі остроколи на плотови. Як вишла пара, то добре, буде весіеле, а як лішка, то ще не буде весіеля. Потум приходи-лі до однеї хати і ставлялі черевики або кальоши одін за другім. Так переставля-лі і чий вийшов, то той перши оженіться або вийде замуж. Ще приносилі курку і сипалі пшеницю на купкі. Чию пшеницю курка зачне перша дзьобати, то тая перша вийде замуж. Так гулялі і госьцовалі до пувночи. А як настав Нови Руок, то поздравлялі, радовалісь і розходились по домах.

Моїе молодіє ліета пройшлі барзо радосно і весьоло.

Василь Альбічук. З різдвяною зіркою (1982).
Музей Південного Підляшшя в Білій

ВОЛОДИМИР ЗОРЮК*

Ви побували на чужині

У травні ви побували на чужині
І там спіткались братні серця.
На мить ви привезли мені
Частку України й її сонця.
Тішилось моє серденько,
З вітрами співала душа.
Але печаль настала швидко,
Аж схопила Холмщину й Підляшшя.
Взновилась люта буденщина,
Царююча вічно в чужині.
Наново посилилась зловісна
Туга до спільної Вітчизни.

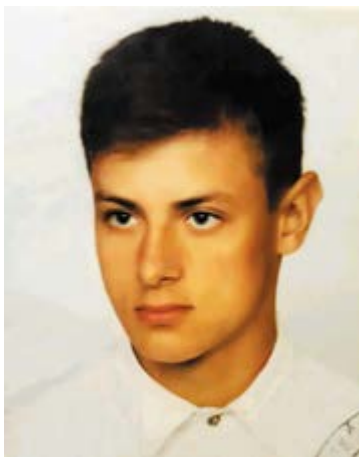
Володавський вальс

Бурні темряви, золоті вогні,
Тут ночами ходили по війні.
Красно співали солов'ї,
Хвилі творились на верхів'ї,
А ми окремо прощали землю любові.
Люба, нас поділили в чужині,
Наші зустрічі були неосяжні.
Красно співали солов'ї,
Хвилі творились на верхів'ї,
А ми обоє тужили до землі — любові.
На нас чекають стежини рідні, —
Спіткаймося там у години вечірні.
Красно співали солов'ї,
Хвилі творились на верхів'ї,
А ми разом пригадаєм дні любові.
Нам задзеленчать бужанські хвилі,
Огріються сумні душі в світлі.
Красно співали солов'ї,
Хвилі творились на верхів'ї,
А ми діждемось спільної й гарячої любові.
Надбужанські городи, володавські сади,
Нам роздаватимуть чари й насолоди!
Красно співали солов'ї,
Хвилі творили на верхів'ї,
А ми спільно заживем у щасливій любові.

Заснула надія

На тобі вже заснула надія,
Матусю, час їй проснуть.
Бо одягнена в хмару кожна подія,
Тут розсіва отруйну ртуть!
Ох, народ, зневолений і ставрений ганьбою,
Боїться рідної мови й душі!
Перестаньмо займатись лиш журбою,
Бо час знівечить ярмо, насильство й фальші.

8.03.1990 р.

РОМАН ВОРОНЧУК

Хто я? Хто ми?

Всіх нас в хати батькі вчили,
Щоб ми рудну мову не забилі,

Люде в нас кажут, що ми беларуси...
— Но беларуса цяжко пойняти,
Не тую мову чув я в своєю хати.
Другі ще кажут — то ж ми полякі...
Оно чому «інніє такі»
І вспульне слово тяжко добрати,
А ще не раз палілі нам хати.

Сяду я часом і душу спитаю:
Душа одкаже — не беларус ти і не поляк,
Бо в серці твоїм тризуба є знак.
В наших серцях правда укрита,
А наша земля кровлею політа.

Я українець, тоє я знаю,
Оно не маю я свого краю.
То наши діди правду забилі,
Бо з всіх сторон їх завше билі.
Раз русскі вуйська, а раз полякі,
Часом татари, но і прусакі.
Люде прости на землі сую жилі
І увагі не зворочалі,
Що чужий «Руськім крайом» звалі.

Кім пудляшук?
До сіх пур люде не знають,
Що одказати, як запитают...

МИКОЛА ВРУБЛЕВСЬКИЙ

Огуркі

Ліпцюви вієтьор закінув пуколь волуос на твар. Муоцно пригривало перед-полудньове сонце і подих того наднаровського свавуольніка принюос тро-хі прохолоди. Одкідаючи з твару забруджаною рукою волоси, Вона зобачила, як далеко, далеко на горизонті мерещуться в розпаліанум воздусі шари дахуов-кі боярських домуов.

Через притемньони окуляри зобачила таксамо, як досиць шпарко польовою стежкою приближається хтось на ровери. Вже хотіела знов принятісе за бороть-бу з зіельом, которе в сіетум році так нахабно заатаковало огуркі, як заміетіла, што роверист якби затримується коло Єї. Кінувши ровер на загуон, перегіна-ючисе над торбою, помалу пудиходів лістонош. Серце затрепоталосе — чижиби вже написав? Але — што ж то! Замість знакомого білого конверта, разом зо словами «Помагай Буог», гуость протягнув руку з невелічкім папіерцьом. Боже! Телеграма! Што сталосе? — питалісе Єїни очи, бігаючи з папіерця на гостя, то знов на папіерець. Але спокуойни твар лістоноша якби говорив — тіхенько, тіхенько, нічого кєпського тут нема.

Обтерши руки об джинси, помаленьку одорвала наклейку... «Другого ліпця ждем в Городкові, в школі. З привіетом, Павол».

— Туолько подпіс, — проговорив лістонош, але Вона якби не чула. Хутко черкнула на пудсунутум папіерцьові і далі стояла нерухома...

...нізко над рикою
сама буду поліваті
друбною сльозою...

...Так, так — пісня. Мнуого пісень, мнуого жартув, мнуого дружби і роботи... мнуого, але як же ж мало, руняючи з сіетимі десетьми сотимі. Так, сестра на кольоніях, але єслі б і дома била, то што з єї за робуотніця. Той малиш буольш зніщит, як уратує. А Мама сама? Што ж, і Вона дасть ради з сіетимі загонамі. А за пару днюов буде пуозно... Зрештою, на кого ж вона саділа тие огуркі...

...сама буду поліваті
друбною сльозою...

— знов, якби вже десь з оддалі, почувлісе слова пієсні з дітячих годуов.

*

Огромна зала Інститута. Вже зобраласє кадра. О! Виставка! Ну, цікаво, што ж там є. Ага! Кроніка: «...дісь знов Опекун сказав на добри день дівчатам — котікі, ви гоже дісь виглядаєте, але я ще вернусь до сіетої теми...». О! А тут: «...а дзісь пуд сам вечур Вася і Лена, в котори то вже раз!!! заблудзілісе в пулгектаровум лієсі...». А што тут? «...кругом Зубкуов напаврду сердечни люде; їхні слова, їхні пієсні гриєют наши серця... не знаєм, чи туолько наши серця, чи тоже сипучи пісок поміж засохшим вересом, на которум ставім своїє боси ногі...».

А фотографії? Може?.. Ніє! Не бить!

Тут пристанок... тут березіна... далі доми пуд шарою дахуовкою... стежка... лістонош...

Ніє! Нема лістоноша! Туолько огуркі... Десетє сотих огуркуов!

АНДРІЙ ГАВРИЛЮК

Сон

Старий дуом, таємни, над рикою Біела,
Прийшов до мене уво сніе —
Двери мніе гостінно одчинів,
На зустрічу вишов стрикоза.

В старуом домі, де тієні гуляють,
Ехо, може, скаже одне слово.
З сієрою мишею зговору молітву,
Мієсець проспїтьсе в пустум куткові.

Тїхі дуом, вихльостани вієтром,
В дніє беззуби і ночи скостенїєли,
В Молїтвослов батькув опускає лоб
І сповїдаєтьсе старому годїннікові,
Што на стїніє вієсіт.

1999 р.

ОЛЕКСАНДР ГАВРИЛЮК

Шляхи

Уривок з повісті

Такий початок цього шляху.

У великодну ніч, над ранком, у сільській церкві при яскравому світлі свічок, смачно спали вірні, попідпиравшись взаємно. Тоді з тихої ночі до душно́ї церкви втиснулась «бабуля Круглійка» — особа в селі дуже важна, майже необхідна, — лікарка від усіх недуг і спеціалістка по відрізуванню пуповин в новонароджених. Над людьми на хорах радісно-горласто гукали «півчі», що Христос воскрес.

Ліктем, плечем енергійно торувала баба дорогу у дрімаючому натовпі, наче сталевий криголам у крижаному океані, аж поки протиснулась наперед. Тут, обступивши престола, жвавi діти для забави обкрапували один одного воском з огарків та давали за те один одному по носі, взагалі поводитись дуже свobodно, бо у заспаній церкві почувались безконтрольними господарями оточення. Крім дітей, стояла тут молода панянка у капелюсі і плащеві «кімоно». До неї проби́лась Круглійка і, таємниче схилившись до вуха, дипломатично прошепотіла:

— Панянко Юльцю, поздоровляю вас з племінником.

І глянула так, наче б сама створила і подарувала «панянці» того «племінничка».

— Вже народивсь? Хлопчик? — стрепенулась панянка.

— Вже, аякже, вже. Такий вам, Богу дякувати, хлопчик хороший, гладкий, дай Боже не наврочити.

Тоді панянка Юльця вийшла з бабою з церкви.

Заспана парафія сонним оком вздріла бабу і її шепти з «панянкою». І від куми до куми побігла по церкві вістка:

— Яковиха обродилась!

— Хлопця привела!

— Диви! На самий Великдень. Щасливий то хлопець буде!

Це Михайло вийшов з небуття розпочати свій шлях.

Казали, що буде він щасливий, бо тоді світ побачив, коли всі паскою радуються, пташки прилітають, земля будиться, життя воскресає. Квітами й питльованими пасками обіцявся стелитися його шлях.

А така вже є його власна перша згадка: сидить він у мами на руках (мама — це йому щось таке конечне і невіддільне, як слимакові його мушля) в одній сорочечці, а тато перед ними галасливо гострить на долоні важкого ножа і страшить, що відріже йому «цір». Йому, малому, страшно і любо, як любо запальному льотчикові проробити небезпечну петлю в повітрі. А коли тато заблизько ширгається з ножом, він скрикує і довірливо втікає носом мамі у пазуху; це ж таке певне, єдине місце, а він цілим своїм маленьким еством почуває, що мама — це його мушля. Більше майже нічого й не почуває.

Але з тої доби життя задержались у пам'яті лише відірвані, хоч і яскраві, образи.

Ось у золотий день бродить він зі своїм смаркатим товаришем Ваньком по зеленій траві. На його превелику заздрість, а Ванькову превелику пиху, пришила мати для Ваньки до суконки кишеню, а щоб сильніше її відчувати, він гордо, бундючно носив у ній молотка. Вони ходять, якнайшвидше ступаючи, і завзято, поважно без кінця матюкаються, бо вони «великі».

Пригадується ще: вже тоді він гуляв у штанцях, але коли хотів глянути «великим» людям у очі, то бачив ніздрі і заздрісно мріяв — коли то в нього буде такий неймовірно порожній, ідеально чистий ніс.

Далі був метушливий час, кажуть — дуже великих подій. Небом літали аероплани (люди бачили їх уперше), через село проходили зелені солдати. Тато і ще багато людей з села пішли на якусь «війну». І була тепла осінь, коли люди позакопували все, що краще з майна, в землю, запрягли коней у вози, що на них поробили циганські буди, й рушили з села, бо надходив німець. А німець — він страшний: німець був у залізній шапці, чи й цілком з залізною головою, а на довгих списках носив настромлених малих діточок. Їхати було, ай, як цікаво, хоч люди мерли і плакали. Але це ж тільки «великі» люди живуть тим, що було вчора і що буде завтра, і кожну подію розглядають, розважаючи, які будуть її наслідки, і завчасу плачуть за ті наслідки. Тому вони придивлялися лише до смердючих кінських і людських трупів на шосе, лічили хворих і вмерлих і тікали з затарасованих обозами і епідемією трактів на бідні польові й лісові дороги. А для дітей було лише «зараз», а «зараз» — це гарні, спокійні стоянки в лісах, вечерея при вогнищі, цікавий, могутній гук гармати десь за лісом і світляні мечі прожекторів, що на тлі нічного неба загорались так дивно тихо, несподівано й легко. А кілька голодних днів забувались, аби мати знову роздобула щось попоїсти.

Опісля Михайло з мамою залишили свою фіру з будою Ваньковому татові, а самі сіли до чудового, невиданого поїзда і помчали так, що з боків усе лише мигало, а камінчики, насипані між рейками, зливались в одно полотнище. Покалічені, безрукі й безногі солдати, що втікали від смерті до шпиталів, годували Михайла хлібом, що хрустів на зубах від піску. Аж, нарешті, гордий потяг спокійно спинився в якомусь неймовірно великому, казково прекрасному місті, котре так приголомшило Михайла, що він говорити до своєї мами відважувався лише пошепки. Не диво, що могутній паровоз випустив пару і спинився тут на поважний відпочинок, це було гідне місце, його батьківщина, таке це було місце. Тут віднайшли тітку Юльцю, що мала собі «дядю Сашу» і жила з ним «на Невському». Дядя Саша на заводі виробляв снаряди для гармат, щоб розшарпувати людські тіла, а тітка Юльця в шпиталі вирізувала кусні гарматних осколків із розшарпаних людських тіл. Мати варила їсти і прала в бляшаному кориті шмаття, часом співала над коритом, часом плакала — така була молода, і читала листи, котрі щоденно приходили десь з окопів від тата, писані на кольоровому папері. А Міша (бо Михайло став тут зватися Мішою) малював цілі аркуші поїздів, будував із книжок величні, химерні міста й обіцявся — коли буде вдруге війна, доробити до своєї хати колеса та втікати від німця вигідно, разом із хатою. Тому його звали інженером та пророкували велику будучність. Ну, й розуміється, бавився він у війну, бо тоді всі діти бавились у війну — різну, стрілянину, бивства, стогони — і мали для забав не менше зброї, як і дорослі.

Аж нараз усе пішло шкереберть, наче мізки людей обернулись іншим боком. Усе, що здавалось самою основою життя, на котрій світ держиться, повалилось так, що мама опам'ятатись не могла від здивування. Усі дотеперішні погляди, думки, що, здавалось, і тіні сумніву не могли мати, раптом одного дня виявились дурницею і брехнею, усі дотеперішні діла — одною величезною помилкою, усе минуле — непотрібно втраченим часом. Це звалось новим словом — революція! Тоді Міша з мамою виїхали десь далеко, в село над тихим Доном, у крейдяних горах, у вишневих садках, а одної ночі прийшов якийсь виснажений солдат, що виявився татом. Тато колов вусами, цілуєчись, а з стіни люто зірвав і подер на дрібні шматки портрета царя, що був спершу святістю, а тепер став предметом найбільшої ненависті мужиків у шинелях, бо несподівано виявилось, що війна — це не страшна Божа кара, котрої знаків на небі шукали, а страшна підлота царська, діло людських рук, а всі люди є лише страшно обдурені, але час із цим скінчити, з корінням викорчувати і на руїні збудувати інший, новий, прекрасний світ. Потім Міша ходив із татом під червоними прапорами в натовпі, що співав про новий світ, ховаючи у землю убитих за той майбутній світ. І величні, розмашисті обрії роздвинула «Марсельеза» у дитячому серці: «І за кров'ю-загравною зійде сонце правди народів-братів, згине зло, згине гніт назавжди, бо свобода йде в сяйві віків; і у всесвіті вільної праці всі народи зіллються в сім'ю, то ж за це ми без жалю заплатили крові власної страшну ціну». Так малювала пісня, і тому Міша та ще лише одна стара вчителька, що розпроміненими й заплаканими очима зустрінула революцію, радісно дивились, коли із школи наказано було викинути ікони.

Але потім мама дуже просила оп'янілого від пориву революції тата і таки підмовила їхати додому. Хай хоч на пожарище. Вже усі біженці повертаються. Так, це теж було принадно: своя хата з білими віконницями і товариш перших літ Ванько.

Та приїхавши, побачили не те: було тут дивно тихо й пусто. Ціла країна лежала облогодом, настовбурчилась будьяками. Де колись були ниви, там зелено шуміла молода березина. Люди тут не палали пожежею визволення, ні, це були смирні кроти, що терпеливо, мовчки, зубами брались за облогу. Знайомих в селі знайшлося тільки що товариш Ванько, перемучений тифом. З ним пішов Міша по зарослих бур'янами пожарищах, як по лісі, робили там різні цікаві відкриття, віднаходили дивні, незнані нікому льохи, таємничі, наче печери розбишак.

Коли в зарослому селі вже повитоптувались стежечки, Міша з Ваньком пасли удвох одну корову і їли плацки з картопляних лушпин і вересу. Щоденно з села носили мертвих на кладовище. Хворіли на тиф мати, опісля батько, опісля Міша. Потім пасли з Ваньком кожний по корові і їли «справжній» хліб.

А як розгребано в селі вже майже всі пожарища і зорано стільки облогів, що вже не можна було пускати корів, куди хочуть, тоді приніс вітер зі сходу радісну звістку, що йде сюди військо червоної революції. Утікали через село спішно обози, навантажені булками з американської муки, а вечором десь далеко за Бугом прорізало чорне небо гарматним снарядом, і в тиші так виразно, наче тут же, лящав кулемет. Міша приніс на поле велику червону китайку й удекорував нею всіх пастухів, що теж радісно виглядали більшовиків. Лише дехто застерігався, що комунії не буде. Це не вміщалося декому в голові...

...Та дарма кричав Мішин батько на негайно скликаному мітингу під прапором з червоної хустки, що «буржуазна влада утекла раз назавжди», — буржуазна влада повернула дуже скоро, неждано скоро. Це було так. Батько кинув на землю сокиру, увійшов до хати і став, спершись чолом у шибу вікна, руки запхав до кишень. Сказав похмуро, не оглядаючись:

— Дивись, Міша, йде саранча.

Міша дивився: далеко на шляху з-за лісу довгою змією йшло військо, блискаючи у куряві багнетами. Батько стояв нерухомо, прикріплений до шиби, і слідкував, як змій підповзав все ближче, як підсунувся напроти хати, як безконечно довгий повільно проповз повз неї. Батько стояв похмурий і спокійний, на щось готовий, так, на щось готовий.

І батько не помилився: через пару днів його і Василя — старшого Ванькового брата, що втік з війська просто на мітинг, — скованих повезли з села.

З нор підвели голови бувші жандарми і провокатори. «Розстріляємо», — вили злорадно Мішиній матері. А люди ті, що тішились більшовиками, тепер скам'янілі стояли осторонь.

Не розстріляли. Батька продержали у в'язниці, лише поки він зремонтував розбиті більшовиками двері, та й випустили. А Василя присудили на п'ять літ в'язниці і відіслали кудись далеко...

Голово ти моя нелегальна...

Голово ти моя нелегальна,
Сконфіскує тебе прокурор.
Твоя пам'ять зовсім не лояльна,
Тому є над тобою дозор.

Як нас вішали вниз головами,
Застрімляли за нігті шпильки,
Револьверами били й ногами,
Відбивали нирки й печінки.

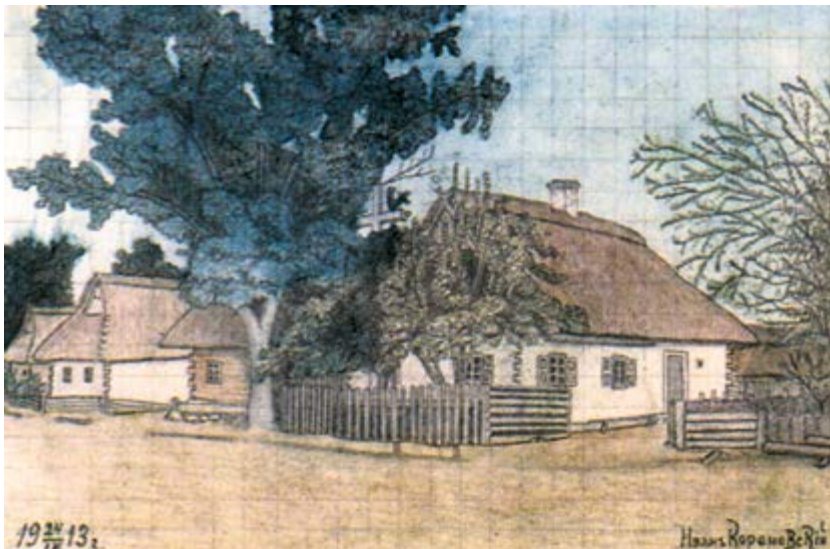
Голово ти моя «вивротова»,
Цілий ряд нецензурних ідей.
Нелегально про те пам'ятаєм,
Як легально катують людей.

Як в нас совість хотіли купити,
Щоб товаришів ми продали
І, пішовши у шпіцлі служити,
Горожанами «чесно» жили.

Хіба ж можна те не пам'ятати,
Як до карцеру нас завели,
Закували, періщили в п'яти,
Терпентину до носа лили.

Як і досі ми харкаєм кров'ю,
Шкіру лупимо злізлу із ран
І, як подвигу спомин, з любов'ю
Оглядаємо сліди кайдан.

Травень 1929 р.,
в'язниця в Білій на Підляшшу

Біляві хати Заболоття до Першої світової війни.
Рисунок Івана Коренівського (1913)

ОЛЕКСАНДРА ГАВРИЛЮК

Мені читали казки...

мені читали казки на ніч
років десь двадцять тому
деякі з них були страшні
і все ж я не боялась
бо знала правила казок —
кінець буде щасливим
і про війну я думала ось
так
що вона десь, як ці казки
далеко в часі і просторі
війна не казка
війна недалеко
сьогодні ми
відправили в дорогу

все необхідне
одяг
ліки
їжу
іграшки
в одній коробці
плюшевий ведмедик
і пластиковий пістолет
раз вкрадене дитинство
вже не повертають

27.02.2022 р.

Не плач...

не плач, мала
подивись який прекрасний світ
сонце сміється з висоти
осіннє листя

шепоче під ногами

навіщо плачеш
не забудь
у тебе новеньке взуття
і бездоганний макіяж

не плач, мала
негарно так
вже почорнілі від туші
потoki сліз

ще хтось подумає
— дурна
і справді
хто ж розумний
витирає обличчя
білим рукавом

Як це смішно...

Як це смішно
Я й перестала ждати твоїх рук
Коли саме в них
Ти принесла мені
Стільки ніжного тепла
Ти відкрила мої долоні
Навчила брати
Що мені подобається
Що мені потрібно
Не думала я що кохання
Може бути таким спокійним
Як це смішно що ми його боялись

4.03.22 р.

Час

я намагаюся
перекусити
навпіл
— полотно
— саму себе

основні нитки
глибше і сильніше
врізаються в ясна
милосердно ранять
всі м'яки тканини

до саменьких кісток

біленьких
гладеньких

найкраще мистецтво
створюють неспішно

Щось все не так...

щось все не так
як камінчик у черевiku
напівзаплетена коса

мабуть я знову
вийшла з хати
одягнена навиворіт
в думки

ЮРІЙ ГАВРИЛЮК

Мово наша

Мово наша
Батькуов і дідуов наших
Молїтво наша
До руоднеї земліе
 Ти як маті руодна
 До сну нас колихала
 Учила ти нас житі
 Якімі статі нам людьмі
Ти як кров горача
Між народа кружиш
Кажди чоловіек
Серцьом є твоїм
 І хоч ти била
 «Генію пана недоступна»
 Царам ненавістна
 Ми тебе збереглі
Збережемо ми тебе
І в теперишні нам час
Будемо тобою говориті
І не загіне слід по нас
Червень 1982 р.

Страшна історія роду Перепудув

Омелько. Зустріч з чортом

Омелька Перепуда, старого рейпака, всі в селі і в сусідстві добре знали з того, що любив заглянути в кілішок, ну а як вже заглянув, то й випів, а як випів раз, то й другі раз за коміер не вилівав. Ну, не робів вуон того часто, але коли находіла охота, то не било сіли, што могла б його стримати. І так одного разу, не дівівшись на погоду, а біла пуозна осень, пошов Омелько до Левкув у корчму, што стояла білязко дворища місцьового поміщика Дзержка. А било то зараз за мостом на Біелці.

В корчмі сиділа вже весьола кумпанія левкувцюов, рейпакуов, а білі й козлувці, і, здається, кошкувцюв кількох. Корчмар оно што раз то пудносів нови бутлі з горіелкою. Омелько спритно вкарапкався за стуол, на своє не одін вже раз грієте місце, і з теї ж хвіліни взявся остро за змаганє з корчмарською оковітою. Омелькова рука раз за разом виконувала такі самі рух, а очі за кожним таким разом аж йому заплющувались з задовоління.

Било добре послі пуовночи, коли Омелько примієтів, што ціела кумпанія, коли ще хто в корчмі остався, вже не так при століе, як пуд столом. Шиби оно в окнах подригувалі од хропієня. Почухався Омелько по своєюй, хоч вже троху й не своєюй, головіе, знайшов шапку й, тримавшися стіни, вийшов на світ чорни — бо на дворі било темно, што й носа не відно. Доц перестав, вітьор вже стіх, але било сиро й холодно. Омелька тоє не лякало, бо йому било тепло й весьоло.

Хотієв перейті на другі буок ріечкі, но не муог знайти моста. Постояв, подумав і виришив, што пуойде берегом ріечкі. Біелка напротів Рейпич неширока, то як буде напротів хати, возьме й перескочит єї. А хату ж побачит напевно, бо Омеляніха, коли старий довго заседжувавсь в корчміе, покідала запальоного ґазьніка в окніе.

Як задумав, так і зробів. Взяв чобути в рукі, коб не замочиті, й пошов берегом рикі. Йшов вуон, йшов, аж захотієлося закуриті. А тут біда — люлька десь пропала.

— Чорт возьми, — пробормотав Омелько й бравсь йті далієй, коли з'явілася перед їм якась темна тінь. Мієсець на хвіліну виглянув з-поміж хмар і Омелько побачив перед собою молодого чорнявого чоловієка з боруодкою і усікамі. Бив вуон в чорнуй одежи і в капелюхові, а в руці тримав палочку з сєребраною кулькою.

— Хочеш, Омельку, закуриті? — одозвавсь незнакоми.

— Хотієті то я хочу. Оно люльку десь втопорив і хрієн знає, де їїє тепєр шукаті.

— Не журись. Свою позичу, — пообіцяв незнакоми й всунув руку за пазуху.

Омелько взяв од незнакогого люльку й затягнувся. Так добре не курилось йому ще ніколи. Через кілька хвілін захотілося вельмі спаті. Незнакоми показав рукою на землю і сказав:

— Глянь, Омельку, яка м'ягка постіель. Приляж на хвіліну.

Омелько похилився й помацав рукою – правда, м'ягка. Не думаючи довго, взяв люоґ і заснув...

Колі прочкнувся, робілося вже ясно. Почав розгледатися й злякався. Лежав вуон, з чоботами пуд головою, над самим берегом ріечкі, на згуркові напротів свого села. Встав хутенько з сиріє земліє й побачив люльку. Згадав тоґди незнакогого й волоси станулі йому на головіє — то ж то на певно бив чорт! Пережигнався Омелько, схватів чоботи і, перескочивши ріечку, стромголов погнався додому.

З тих пуор не ходів вже на вечуркі до корчми — пів вдома.

Даніло. «Штось»

Било то ще на початкові століеття. Даніло Перепуд повертав зімовою ночею з «машини» (железної дороги), на которуй робів. Нуоч була ясна – світів повни місяць. По дорозі пришлось йому йті через дримучи соснови ліес. Глянув Даніло на місяць, а потум в другі буок і побачив «штось», што сунуло коло його. Бачив тоє виразно на фоні соснуб. Вуон станув – і тоє стануло. Почув Даніло, як волоси йому дубом стают. З переляку аж шапка з голови злетіела. Не оглядавшись за єю, кінувся Даніло вбігом до села, аж увалівся до першої з берегу хати з криком «Штось мене жене!».

Довго сміяліся в Рейпічах з Даніла, якій перед своєю тіеню утікав.

Міхайло. Чортув куонь

На поляні посеред темного ліеса пасся куонь. Його чорна, гладка шерсть блищала в світлі місяця. Ступав вуон льогко й тіхо – здавалося, што плив над осіеяною місячним сребром землею. Раптом заіржав тіхо і, окруживши безшелесту поляну, задержався коло когось, хто вийшов з лісного гущара. Чоловієк той, а може, й не чоловієк, вскочив на куонські хребет і пропали вони серед темних хвоєв пудляського бору...

* * *

Бив пуозні осієнні вечур. За окнами Міхайлової хати сновалась непроглядна листопадова темнота. В безлістних голях деревуєв, якіє окружали поставляну на одлюді хату, холодни пувнуєчні вієтьєр виводів якуєсь сумну мельєодію. По небі сунулі тяжкі хмари, з-за якіх оно де-не-де показувавсь тонкі серп молодого місяця.

Присвічуючи собі фонаром, вишов Михайло Перепуд з хати й пошов погледіти, што з куоньмі. Вже через двери вичув, што коні чомусь вельмі неспокуйни. Найбуольш неспокуйни бив чорни куонь, якого Михайло рано злапав на ліснуй поляні. Колі вуон бліжей пудийшов до чорного коня, той приплящив уха і заіржав так, што Михайлові мороз пошов по плечах. Вишов чим хучіей з хліва й, муоцно заперши двери, побіег до хати.

Послі вечери Михайло задумав знов пуйті й заглянуті до коні — той неспокуй посеред їх бив вельмі дівни. Колі оно вишов з хати, удириу у його ще муцніейши віетьор. Пудишов до хліва й обачив, што віетьор бразкає одчиньонимі дверима, котори вуон так муоцно запер. Через шум віетру дошло до його вилякане іржанє й тупанє коні. Михайло схватів якоєсь порадочне поліено й осторуожно заглянув до хліва. Коло чорного коня, якій тіхо іржав, стояв хтось незнакоми.

— Стуй, нечиста сіло! — крикнув Михайло й замахнувся на незнакомого поліеном, которе тримав у своїх, што б не говориті, незвичайно дужих руках. Не вдириу, однак, його. Якаясь (нечиста?!) сіла одкінула Михайла взад. Падаючи, почув оно, як бразнув розривани ленцюг, якім прив'язував коні, і тупот того ж чорного коня, хутко заглушани шумом віетру.

1982 р.

Колодязь...

Колодязь в лісі
Всіма опущений
Забутий
Які у ньому
Скрились таємниці
Що ж під зів'ялим
Лежить листям
Може зоря серпнева
Або огняне лице комети
Може лісні
Тут задрімали казки
Або слова
Що ждуть поета

26/27.10.1985 р.

Ти чекала...

Ти чекала
Мовчав я
Ти подумала
Злишся
А я просто не знав
І так швидко осінне
Стало падати листя

Білосток, 16.08.1987

Перебори

Шляхи чумацькі зореплавів
Загублені у тіні цифер
Віднайдеш дорогу
Лише звернувшись на полюс серця
Від матерії сучасного світу
Відчування втікають
Більмом заросло душі око
Нам — засудженим
На органолептику сприймання

* * *

Зазорило нічне небо
Сонце відійшло купатись
В підземному морі
Щойно досвітом винесуть його
Два небесні лазебники
Таємні істоти

* * *

На ступенях неба
Тінню привдягнені
Янголи
Свічі в руках простягнених —
Зорі

* * *

Осінній вечір став ніччю
Серед села церква вітражами горіла
Хрести простяглись у небо
Де Молочний плях
Чумацький шлях
В Єрусалим дорога
А старі люди
Ще іншу правду носять
Шляху оцього половина —
Путь праведників
Друга —
У бік пекельного провалля

* * *

Сутність і несутність
Після знятої зі стіни ікони
Не лишається пусте місце
Скільки ваги у слові
Яке мовчки подумане
Пригадуємо старі повір'я
й забобони
В гаях старих богів
Душі хрищені
Пам'яттю пасуться
Вистояти супроти вихрів сучасності

* * *

Місяць звали оком Божим
А величина його
Як заднє колесо від воза
Колись ці колеса залізом окували
А коли поглянеш на його
Через хустину
Але незвичайну
Видно як Каїн
Держить на вилах брата Авеля

* * *

Входжу до церкви старої
В якій христили
Предків і мене
Не чую тут рідної мови
Мабуть земля за хвилину здригнеться
Витече з місця де мої ноги
Обдирати церкву з ікон
Це святотатство
Смертний гріх
А чи ж не жива ікона
Народу мова

Перебори — підляський тканий галт.

* * *

У ріках землі
Тече вода джерел чистих
Кров в дорозі з серця в серце
Загусає від щоденного намулу
Не очищеного олією
З Господнього гробу
Ми сліпі але горді
Бо очима можемо оглянути
Все
Що взяли в руки

* * *

Бувало —
Янголи на землю сходили
Зачерпали воду
Несли у височінь небесну
Луком райдуги
Сьогодні потішає нас повір'я
Що люди
Які в підземному світі —
Визнають нас богами

* * *

Свічка перед іконою
Чи різна від свічки
Перед дзеркалом
Чи свято це
Коли не йдемо до церкви вранці

* * *

Душа підкорюється сучасності
Євангелію читаємо
При сьйві електричних світел
Ставимо свічки
Зліплені в автоматі
Це не дивує нас
І не тривожить
Бо душі праведників
Все ж линує на небо
Засвітитись зорями

* * *

На рушникові чорна нитка
Ніколи не схреститься з червоною
На життєвих доріг перехресті
Не повертай ніколи вбік

* * *

Гриземо мудрість мов горіхи
Беззубими устами
Обслинивши вдаємо
Що спізнали смак

* * *

Мандрівника проминання часу ті-
шить
Меншає перед ним відстань доро-
ги
А як сприймають це проминання
Положені у смертну постіль

* * *

Чи за моєю труною
В останній дорозі
Піде лише собака
Зі свічею палаючою в зубах

* * *

Піду на цвинтар
Зустріну душі
Які одвечірком
Запалюють свічки своїх похоронів
Хоч тут моє серце зрадіє
Як і наша доля
Посміхнеться сумно

27.10.1988 р.

Життя: між смертю та надією...

(Двадцять роздумів мандрівника вічністю)

*Мандрівники ми з Всюди до Ніде
і герострати пройдених доріг...
(27.01.2006 р.)*

I.

День за днем, ніч за ніччю на осі років обертається колесо нашого життя. Ця вісь зачеплена своїми кінцями за народження і смерть, сперта на колісці і труні, її довжина незмінна — змінюється лише пункт, в якому перебуваємо ми. Інколи важко збагнути, чи ближче нам до початку, чи вже до кінця...

Нічого не вдієш — можливості жити вічно немає. Але всі хочуть якнайдовше, окрім хіба що знедолених і важко хворих. У вічність проводять нас молитви й дерев'яні або бетонні хрести-пам'ятники. По них колись залишиться по-рохно... Чи по нас залишиться вічна пам'ять?

Мабуть, проминання часу та неухильність старості й смерті починає проникати до моєї свідомості. Це проявляється, зокрема, коли дивлюся на старість та могили в телебаченні. Починає робитися якось так... Щось як би сум, щось як би жаль. Але говорять, що життя починається після сорока!

Це настроює нібито оптимістично, але не змінює факту, що людина постійно живе в тіні своєї смерті. Якщо не божеволіє, то є просто дурна, або й справді, надія та дух є сильнішими від земної гнилі, що колись поглине її. А властиво, оточує щоденно навіть при житті.

Насправді людині в житті більше потрібна не логіка, а надія. Це нічого, що наше тіло розсиплеться на порошок, проросте корінням трави, яка на зиму зотліє. Бо ж так насправду наше знання про закони природи, яким підкоряється наше тіло, це ніщо в порівнянні з нашим прагненням до вічного життя й воскресіння.

II.

Наливаю до склянки вино... Про що напишу сьогодні? Може, про мандрівку свідомості? Індуси вірують у мандрівку душі, Богдан Бойчук, а навіть я сам, колись писав про мандрівку тіл. Може, це наслідок страху перед тим, що матеріалісти й безбожники можуть мати рацію і людина — лише фізичне тіло... Втім, моя інтуїція підказує, що існує ще мандрівка свідомості.

Людина має свідомість свого окремого «Я». «Я» — це й остання буква азбуки, — а що остання, то найважливіша. Всі менш важливі букви біжать, як собака зграя перед своїм паном, а найважливіша буква «Я» є завершенням та довершенням.

Кожний, хто народжується, має свою самосвідомість, має своє «Я». Це самоусвідомлення «Я» постійно мандрує від життя до життя, смерть для нього лише пересадочна станція між одним та другим фізичним буттям. Тіло є матеріальне та нетривке, а «Я» незнищиме та вічне. Я вмираю... Я народився... Я живу...

III.

Молода дівчина, на порозі повноліття, залишила земний шлях, яким мандрувала впродовж вісімнадцяти років, і ступила у вічність. Люди це звуть смертю. Коли усвідомив цю смерть? Чи тоді, коли в сьомій годині ранку почув про неї з телефонної рурки? А може, як купував вінок, але найпевніше, коли побачив на стіні зупиненого годинника.

Направду, люди завжди думають лише про себе. Навіть на похороні найближчі родичі покійного запитують — як тепер жити? І скрізь — побутові розмови.

Тіло лежить в труні й гіркі сльози — не думаю, що цю гіркість справді можна відчутися на власному обличчі, — не розігріють його крижаного холоду.

Кожний інакше сприймає життя і світ, кожний інакше сприймає смерть, по своєму дивиться на цей пункт, в якому життя доторкається вічності, — вона схована перед живими, як віко труни, присипане товщиною могили.

IV.

— В цієї жінки котяче життя — сказав хтось, показуючи на бабусю, яка ходила туди-сюди вулицею. — Невістка не дає їй нічого робити.

Стара влітку й взимку мандрує вулицею, не маючи жодної мети, просто як зів'ялий листок, несений вітром будь-якої пори року. Що ж може бути сумніше за образ сімдесятирічної жінки, що день за днем вештається містом, щоб згаяти якось час, який відмежовує її від смерті?

V.

Пишу й пишу про життя, про смерть... Бо найважливіше в долі людській народитися й дожити до смерті. Сама смерть, як стан після життя, яке знаємо зараз, не є страшною. Лякає лише момент переходу, коли відчиняються двері до вічності, коли наші очі осліпить світло з-за тих дверей, але наші думки ще хапаються предметів, якими ми були оточені стільки років. Інколи цей момент справді страшний і супроводжений стражданням — люди ж себе вбивають різною зброєю, отруюють, топлять і навіть сплячуть...

Прийшла дружина й принесла свіжо випраний і випрасуваний одяг — необхідний атрибут нашого земного життя. Хочемо гарно вдягатися, хочемо мати гарну хату і лад...

Але через сто років чи буде мати бодай якесь значення, чи ми гарно вдягалися, чи в одних штанах ходили по два місяці, два роки, було їх в нас двоє чи двадцять?..

Не закликаю не вживати мила, зубної пасти й ходити в подертому одязі. Але...

VI.

Ну, так — скромність... Але це, здається, погана звичка, бо не забуваймо, що народ прагне бути наповнений видатними одиницями. Отже, не приховуймо своєї геніальності. Таку необачну скромність не можна зарахувати інакш як зраду національних інтересів, якій не може бути прощення.

Бо чим, якщо не іронією, можна боронитися перед цим, на що й так не маємо жодного впливу — воно й так станеться? Але якщо буду над міру самоіронічний, то як написати щось серйозне, завдяки чому моє ім'я стане славним у віках і світах?

Цієї слави ж так бажаємо, бо хоч є в нас сподівання на життя вічне, то це, чи воно є, — від нас незалежне, настановлене згорі. А наша слава поміж людей — поміж наших сучасників і нащадків? Доки ми ще серед них, нам здається, що це ерзац життя вічного, яке самі собі виборюємо, — змінюючи бажане на дійсне. Все ж таки трохи сумно, що наша безсмертна і вічна слава тішить нас, лише доки живемо!

(— Не ганяюся за прижиттєвою славою, — сказав би іроніст. — Досить мені слави післясмертної! — Проблема, однак, у тому, що й післясмертною славою, або хоч надією на неї, можна втішатися лише за життя. Тому всі, хто думає лише про свою післясмертну славу, в земному вимірі життя справжні альтруїсти).

Написав це все й замислився — це поважно чи це лише черговий спалах автоіронії? Все ж таки: автоіронія краща за автодеструкцію тіла та душі. Ревматизм також «кращий» за рак...

VII.

Сьогодні... Це наявна матерія часу чи просто порожнє місце, або межа поміж вчора і завтра?

Сьогодні... Хвилини, висмикнуті з неозорої безодні вічності, які настирливо привласнюємо в запопадливих пошуках щастя?

Сьогодні... Пора роздумів — спогадування вчорашніх днів та очікування завтрашніх?

Сьогодні... Кілька або кільканадцять обертів хвилинної стрілки годинника — поміж сходом та заходом сонця?

Сьогодні... Сторінки записаного паперу, прочитані книжки, випитий чай і пережований хліб, а може, й зачате або закінчене життя?

Все це сьогодні — поміж вчора і завтра.

Сьогодні... Чи є щось, окрім нього? Ні, немає — вже було або щойно буде...

VIII.

Може, вилити з себе жалі з приводу нездійснених сподівань і надій, не втілених в дію слів і планів? Може, розписатися про людську зависть, підлість та несправедливість?

Але ж життя завжди було таким — рушійною силою суспільного прогресу була несправедливість та нерівність. Навіть сьогодні захоплюємося величавою архітектурою на народній крові побудованих королівських та великопанських палаців і тужливими піснями, в яких народ оспівував важку долю чи кричущу кривду.

Життя само з себе не є добрим і справедливим. Воно просто відкриває шанс перед черговим поколінням, яке цей шанс зможе використати або ні. А коли посивіємо, прийдуть нові спрагли справедливого світу молоді шукачі загубленого «золотого віку»... Його ж ніколи не було. Але якщо чогось не було, це ще зовсім не значить, що вже ніколи й не буде!

IX.

Втішайся своєю молодістю, — говорить мудрий Екклесіаст. І це розумно, адже коли закінчується молодість, починається передсмерть! То, може, наша смерть потрібна нашим внукам — для їхнього кращого майбутнього?

Зійшлися вдвох і стали балакати про справи, важливі в житті. Один став нарікати, що молодість швидко минула й попереду старість, кості болять. Цей другий його потішив, що й старість не вічна...

Виринаємо з вічності, як корабель із нічної пітьми — прямо в світло дня, на самому початку мутне, пересіяне через вологий туман дитячих років, з яких пам'ятаємо лише клаптики, й більше в тому уяви, ніж спогадів.

Народження від нас не залежить, і багато часу ще мусить минути, щоб ми змогли жити самостійно. Але смерть, мабуть, будемо могли целебрувати по-своєму та вибирати місце й час — не лише пору року, але й дня — чи схочемо розчинитися в сонці поранку, чи, може, зникнути в темряві вечора. Але це все, певно, фантазмагорії людини, яка переконана, що добрела лише до половини життя. Бо коли прийде момент, в якому досягнемо кінцевої мети, — то чи будемо мати на все це силу та бажання?

Все ж таки трохи шкода, що не можна брати активної участі у власному похороні. Може, саме тому так багато людей купує собі труни та споруджує на місці майбутнього вічного спочивання пам'ятники з вписаним власним іменем — щоби й після смерті було по-їхньому.

X.

Була осінь. Небо виглядало, як розхляпана вода, якою помили підлогу. Ішов полем, а під ногами чвакало розкисле болото. А тут стоїть кам'яний пам'ятник — на островці трави посеред розораного поля. Свистячи поміж ramen залізного хреста на його вершині, вітер молиться до Всевишнього за фундаторів цього берега й за все село, яке починається через кілька десятків, ну, може, через сотню кроків...

А може, це була весна і небо виглядало як синя великодня крашанка? Яка різниця для кам'яного стовпа з вирізаним на ньому черепом, хрестом та буквами церковної кирилиці, яка зараз пора року? Люди мандрують полем, лісом, дорогою й втомлюються — а вкінці лягають на вічний відпочинок. Камінь нібито непорушний, бо не зможе сам здолати простору, який під силу навіть однорічній дитині, що тільки-но встала з карачок. Але він постійно мандрує часом, без втоми крокуючи через відстані, які не під силу навіть найдовговічнішим людям. Мандрує роками й сторіччями, несучи на собі висічену пам'ять про своїх творців.

Він же — пам'ятник...

XI.

Празник. Збираються в церкві, на церковному майдані, на дорогах і стежках — люди, щоб показати себе Богові й іншим, щоб засвітитися своєю вірою, щоб помолитися, дякуючи й просячи. Минають роки, змінюються священики, порох-нявіють старі й ростуть до неба нові храмові будинки, а народ все пливе течією, якої не задержує ні час, ні пора року, ні погода надворі. Ця течія вічна, як вічне життя, хоч таке крихке й уразливе в окремих людей; як вічне відчуття святості, втіленої в ритм природи, в ритм літургійного календаря — яким би він не був «спізненим» і не відставав від арифметики сучасної доцільності й прецизії. Жаль, однак, що на зрозуміння цього так часто не вистачає всього земного життя.

XII.

Життя — виснажливе відколупування з глиби майбутнього шматочків днів та нанизування їх на нитку своєї біографії.

Проїжджав сьогодні біля бібліотеки. Серединою вулиці йшла літня жінка, яку я вже не раз бачив — в елегантному хутрі й, здається, з макіяжем, але лице дуже негарне, висушене та скорчене вказувало на якийсь психічний розлад, підтверджуваний поведінкою. Вона не могла здецидуватися, чи йти правою стороною проїжджої частини вулиці, чи лівою. Довелося пригальмувати й засигналізувати навіть — втекла тоді на тротуар...

Коли маєте років біля двадцяти, здається, що єдиний вихід із ситуації — жити міцно та померти молодю, й сохрани Господи, щоб бути таким, як ця літня жінка. Але коли відстань від старості меншає, думки про ранню смерть випаляються разом зі згаслими днями й роками. Бо ще ж можна прожити чергові дні, роки, дочекатися чогось нового, невідомого досі.

Поки що це ще не той вік, про який кажуть, що коли вранці проснувся й нічого не болить — значить, помер. Але навіть як цей час прийде, певно, також буде хотітися ще пожити й надалі діятиме вироблений раніше рефлекс — утікати на тротуар...

XIII.

«Боже, мій Боже, як на світі жити?» Саме так співав наш народ в ескапістських піснях, які виникли десь у міжвоєнному періоді, коли після Великої війни, жахів більшовицької революції й повернення з «біженства» у зруйновані села завалився старий світ. Мабуть, кожне покоління є свідком руйнування свого старого світу — людьми, але передусім часом, який викопує все більшу прірву поміж тим, що було «колись», і тим, що є «сьогодні»...

А так, правду кажучи, то чи цьому «світові» робить якусь різницю, чи живемо ми в ньому, чи ні?

XIV.

Безсумнівно — люди є джерелом доброго й поганого. На час нарікаємо, а це ж не він винен, що люди такі. Люди ж назагал є просто жертвами «часу» та

«обставин», бо хоча все нібито залежить від нас, але в якомусь моменті наштовхуємося на скляну стіну, якої не можемо ні обійти, ні розбити, а інколи вона нас просто душить...

Тому шукаємо місця, де є вільний простір для наших інтелектуальних гулянь — людей, які по-нашому розуміють правила «часу», й «обставин», які народжені під цим самим сузір'ям. А це інколи майже неможливо...

На стіні висить дзеркало — неначе брама до іншого світу, але його простір настільки великий, наскільки товстим є шар срібла, накрапленого на скло...

XV.

Їдучи додому, мав думку, як почати запис про час. Але коли сів над зошитом, здалося, що забув, з чого мав починати...

Властиво, почати можна з усього. Бодай від цієї старої груші, яку бачив сьогодні на межі перед Саками, біля яких стоїть церква, вписана в легенду. Бо ж на Підляшші груша — дерево метафізичне. Саме на ній знаходили чудотворні ікони Богородиці та преподобного Антонія Печерського, а на пенях після зрізання цих дерев ставили вівтарі.

Не біля кожної груші сталося чудо, але кожна груша породжена часом — часом проростання зерна, упалого серед поля, й часом щорічного воскресання зеленого листа. Люди також народжені часом, але люди не дерева і взимку не поринають у сон, маючи цілий рік у своєму розпорядженні, відтак із плином років їхній час стає щораз густішим, щораз більше його не вистачає...

Пригадав, від чого мало це моє сьогоднішнє писання початися...

Розповідав мені один знайомий батюшка про спільну знайому пані N, викладачку університету з великого міста, та ще й поетесу, яка пише по-нашому. Приїхала вона до рідного села, щоб бути присутньою на весняному богослужінні за померлих. Як і всі, прийшла на могилки, де поховані її батьки, та, оскільки було ще трохи часу, вийняла комп'ютер і стала щось писати — прямо біля могили... Констернація з бульверсацією виникли серед присутніх її односельчан, зокрема тих, які за правилом хліборобського та церковного календарів на сільських нивах час свій проживають.

Дай нам, Боже, теперішні наші заробітки та колишні видатки... Дай нам, Боже, теперішні можливості та колишні потреби!

У міфічному для нашого покоління сорокарічних часі, «за царя», люди мали вільний час. Бо хоч жито руками сіяли та цими ж руками жали — серпом, не кося! — то ще хватало їм часу та сили в ногах, щоб мандрувати пішки довгі сотні верстов до Почаївської гори і Київських печер, про що й сьогодні мимовільно нагадуємо, повторюючи приказку «Язик до Києва заведе!».

Пізніше почалася механізація та урбанізація, й машини, які почали звільняти нас від важкої праці, забрали нам весь час... І біжимо ми в цих перегонах зі щораз новими «потребами» й не вміємо зупинитися навіть над могилою власних батьків...

Де ж пропадає час? Колись, ще студентом, дивувався людям, які казали, що не мають на щось часу... Завжди це своє здивування і нерозуміння пригадую, коли бачу, що часу все меншає. Може, він — як яблуко, зірване восени круглим, твердим і соковитим, заки перележить до весни, стає в'ялим і всохнутим, якщо взагалі не зігніє. А може, як грушка з сьогодні баченої дички на саківському полі...

XVI.

Ходіть — побалакаємо. Свої нещастя з серця вилємо. Біди інших також обговоримо — чужим нещастям своє поборемо та потішимося!

XVII.

Прочитав у якомусь журналі, що наша інтелігенція — це передусім процеси, які відбуваються у підсвідомості...

Певно, так і виникають великі поетичні асоціації...

Зараз на дворі спека. Можна сказати, що почалася суша. А як суша, то й мало води в колодязях...

О, саме засоціювалося мені, що людина в житті — як жаба, вкинута в колодязь. Ніби над головою небо, а в ньому сподіване та обітоване спасіння, але навколо мокра й холодна стихія життя, до того ж ще окована бетонною цямриною. Можна опуститися на дно й задрімати в мулі соціальної безвиході, але ж ми хочемо втриматися на поверхні, посеред інших, які також плещуть руками й ногами, — бо й вони мають великі потреби. А можливості?

Але будьмо оптимістами. Спершу є думка, згодом слово, а тоді — від слова до діла. Дорога від слова до діла інколи дуже довга, але деколи й ми можемо її перейти — раніше чи пізніше. Аби лише, плаваючи в стихії слів поміж ейфорією неба та депресією дна, не забути про реальність...

А ось на полиці з книжками лежить чийсь футляр для окулярів. З вигляду він дуже схожий на елегантні труни, які інколи бачимо в американських фільмах. Чи не є це труною для нашого зору, втраченого при огляданні беззмістовних фільмів та читанні «популярних» журналів? До речі, зараз життя стає все більш слизким та мілким — як обкладинки та зміст глянцевих видань...

Бодай їх, ці асоціації...

XVIII.

Листопад. Половина місяця. Золота осінь помалу стає чорною. Щось помирає в природі, щось завмирає, щоб зимувати. Дерева дочекаються весни, багато з людей — ні. Принесуть труну на могилки, поставлять над порожньою ще ямою та стануть розмірковувати. Дехто подумає, що так помер, як і жив. Інший подумає, що як жив, так і помер. Де тут причина, де наслідок?

Люди все більше відмежовуються від смерті — займаються нею похоронні фірми. Але як би не відвертатися від неї, вона й так прийде — до твоєї сім'ї, прийде й по тебе. Але тоді-то, певно, не стане несподіванкою, адже скільки разів чув про людей, які прожили вісімдесят, дев'яносто або й сто років і одного ранку спокійно сповіщали, що сьогодні помруть. І справді, вже увечері біля їхньої труни читали Псалтир та співали пісні про вічність та Суд Господній.

Так, я вчора був на могилах у Новому Березові, де спочивають прадіди моїх дітей, та дивився на почорнілі дерев'яні хрести і позеленілі від моху кам'яні пам'ятники. Що ж — осінь...

ХІХ.

У напівсні чуєш стукотіння краплин дощу. А може, це час? Бо як інакше уявити собі час, ніж як ланцюг подій, що йдуть одна за одною — впала одна краплина, впала друга краплина, впала...

Час не має зубів, але ніщо перед ним і так ніщо не вистоїть — ні створене природою, ні рукотворне. Ось кілька днів тому був на одному з цвинтарів, де знайшов кам'яний пам'ятник із кованим хрестом, в орнаменті якого побачив сваргу, більше відому під назвою свастики. На пам'ятнику вирізано 1882 рік, отже, був час, коли нікому й на думку не спадало, що через сорок років виникне партія, яка спаплюжить один із найстаріших людських символів щастя і благополуччя. Але з іншого — хто його знає, чи коваль, який робив хрест, свідомий був значення цього зображення, адже хоч сварга зустрічається в минулому й у слов'ян, але я на Підляшші в жодному орнаменті ніколи її не бачив. Як це було — відомо лише цьому колишньому ковалю, але його тіло вже давно переживало якась могила, на тих чи інших могилах, а душі ні очам нашим не бачити, ні вухам нашим не чути...

ХХ.

За тобою лише спогади, життя — те, що попереду... А вічність? Вічність — це пласт сонячного світла, порізаний на дні чорними лезами ночей. Завдяки спонущі невідкладних справ долаємо відданий у наше користування відрізок вічності — з жердиною надії перестрибуючи із дня удень...

Більськ, 2000-і роки

Взавтра! Воно ж буде...

*Взавтра свято в честь Великого Володіміра
Володара Київова, Русі і пудляшанам Хрестителя...*

Тіхо мовчит мінуле, слова через діраве
Решето паметі пролітають, аж соромно збіраті
Їх, што як попел на згарищи, што як на дорозі
Пилюка — розсипани на шляхах, якімі йшли
Володімірови стягі — бо так полкі руські тогди звалі.

Стягі залізом озброєні, пуд прапор слави зобрани,
Вислани виконувати історію, вислани будувати
Фундамент не з каменю, не з порохняючого
Дерева пудруби класті, а з слова і віри.
Слово не змове, хоч пилюка, хоч сніг із морозом,
Хоч в порох обертаються кістки хліборобів
І воїнів, бо вони ж бігуни в естафеті,
А передається із покоління в покоління слово,
Одягання в букву, виконану острим, хоч м'яким
Пером на простори пергаменту або й ще менш
Тривкого паперу. Рукописи горять, все ж, завжди
Хтось співає згораюче перепісати на новому
Аркушові і новими словами. Бо слова старі
Забиваються в галасові нового віку, що
Приходить з кожним поколінням — болю або
Менш каліченим ситуацією, в якій пришлось
Почути свою силу і злякатися своєї слабкості;
В якій пришлось діяти своє народжувати і батьків
Проводжати у вічну пам'ять, котра живе — коли віра,
І коли молитва не співає у своєму слові, хоч воно
Не всім пуд силу їм промовити, скалічити уха
Хочаби забити, хочаби розтворитись в пісках
Сьогодення безводного й пустельного, бо хтось
Загатів криниці й жерела, з яких впливають
Потоки живі, що в їх мочився льон на сорочці
Й ручнікі — на образи вішані. Нема негнущого
На тлієнному світі — камені пам'ятників
Розсипаються, стовбури порохняють, хоч
З їх церкви і хрести побудовані, а оновлюється
Всьо, що живе, що поки сокіра або час
Ніщитель зрубає-розтешує, спіє зерно
Висіє зі свого нутра, або дітя народити, але ж
Його треба навчити мови. Мови, а не слів,
Мови — щоб і воно розуміло, про що, хоч і тихо,
Але все ж не мовчить мінус, бо коли в попелі,
Чуть вже не зусім вихололому, знайдеш іскру —
Загориться; коли у грудці, ще не зусім висохлій
На попіл, знайдеш зерно — проросте й почне
Свою дорогу в сторону неба. Бо воні сніє,
Бо на йому сонце золоте — як було золотим
На синьому небі, коли скрипіли колеса гончарські,
Коли в глиняному посуді кипіла кутя, а на череніві
Хліби набирали свого неповторного смаку,

Што передавав осієнне проростанє, сонну нудьгу
Зімових морозув, цвітієнє весняноє і лієтні час
Втомлюючої праці людської, замкнутої в коловороті
Роковому. Сідімо з кнігою роду й народу,
Перепісаною чужинцями; хоч і кривімося, бо гідкі
Чуємо присмак, а все ж переживуємо й посміхаємося,
Бо кажут, што культурним людям не до ліця
Випльовуваті не оно на столи, але й на пудлогу.
Переживуємо, хоч вже ясна ізтікают кров'єю,
Хоч чуємо, што вже нам кришаться зуби
Й вже не дамо ради вкусіті своє,
Што затвердієло і зачорствієло...
Недовго Ліяша — заgrimіт, може, з неба, може, то
Не груом, колі хмара посвариться з хмарою, оно
Голос, што десь задримав, притаївся у нашому
Горлі й збудівся, колі ми брехню ліхую ковкалі.
Хто ж знає — яка в нашої душі фізіологія
Вміраня у зневієри й анатомія воскресаня, колі
Через солодоци оманліви проб'ється гуркота
Реальності — од якої запече горло!

27.07.2020 р.

Василь Альбічук. Вечір у червні (1986–1991).
Музей Південного Підляшся в Білій

Це було п'ятдесят років тому

Це було п'ятдесят років тому. 18 серпня 1908 року в селі Заболотті закінчено будову нової кам'яної церкви. Піп Йосиф Динько оголосив парафіянам, що на висвячення церкви в день Успенського престольного празника в село приїдуть великі гості від самого царя, члени державної думи — князь Львов, граф Бобринський і холмський єпископ Євлогій.

Для зустрічі гостей піп наказав людям принести, хто що може: яйця, масло, курчата, поросята. Люди так і зробили. Поприносили, хто що міг, і через тиждень вийшли з хресним ходом назустріч достойним гостям. Чоловіки повбирались у льняні сорочки, конопляні штани, жінки — нові спідниці і червоні фартухи. Процесія з корогвами рушила селом, в якому аж цвіло від червоного кольору, бо люди повивішували хто червону хустку, хто фартуха.

Аж ось над'їхала карета, запряжена четвіркою, по боках вершники. Начальство висіло з карети і пішло пішки в село. Граф Бобринський глянув на червоний колір довкола, зупинився як укопаний, несамовито закричав:

— А это что такое?! Почему столько красного?

Довго піп Динько пояснював графові, що немає в тому нічого страшного, що це місцеві селянські вишивки й вироби: фартушки, спідниці і т. п., вивішені для прикраси.

Начальник заспокоївся і пішов далі. Біля церкви дяк зустрів його великим короваєм з білої муки, яку селяни бачили тільки на Великдень.

Відслужили молебень, покропили нову церкву і знов з корогвами пішли до попової хати на обід. Найпочесніші гості сіли обідати на веранді, а менші під липами. Єпископ Євлогій поблагословив трапезу, підняв бокал і проголосив тост за здоров'є «всемилостивого» царя Миколая.

В цей час в товпі пролунав голос:

— Наш цар-государ мою землю продав, розтаку його мать, щоб його чума задавила!

Зчинився переполох.

Начальник повіту Тупікін заверещав:

— Держи, держи, держи его!

Бобринський і собі зарепетував:

— Экипаж, экипаж, экипаж!

Почалась погоня.

Торжество було зірване. Гості незадоволені.

Хто ж це був причиною цього нечуваного скандалу? Був ним Петро Козел, бідняк, сирота, якому землю продали з молотка. Через це він ненавидів царя, бо вважав, що земля не повинна ні продаватись, ні купуватись, і тому він так відімстив царським посланцям.

Петра Козла опісля спіймали, довго били, мордували, судили. Пізніше лікарі признали, що він божевільний. В тюрмі, однак, Петро сидів довший час.

1958 р.

Загальний видок Заболоття з північно-західної сторони.
Рисунок Івана Коренівського (1931)

ГАНДЗЯ ВАСІЛЬОВА СТАРША*

Річ про Маньку!

I. Як то биває, коли браті не хочут

Манька била вже ненаймолодша, міела ненайпростієйши ногі, а і нуос троха костробати. Далеко било юой до Хведори Гусаришиної, в котторої одне стегно, поміране навкруга, міело метер. Не говоривши вже про Віерочку Бакунову, в котторої одни оно груді важилі половіну єї самої. То билі дівкі одним словом — і де там Маньці до їх. Манька часто задумовувалась, бо ніхто не хотів єї взяті. Задумовувалісь тоже із-за теї причини батькі Маньчини, і такіє-то билі дєла.

І всьо било б далієй по-старому, коб не той одін-раз'єдінний одвечуорок. Манька, видоївши корову, закрунула хустку-коноплянку, скривілась і пушла на посідієнкі. Дома осталісь батькі й спокуюйно пережовуалі товканіцю з клуцком і кіслим молоком. Нараз, ні з туоль ні з суюль, стари гримнув: «Так биті вже не може, старуха!».

— Невже-лі не може?! — спитала, моловши остатнімі трема зубами картоплі, перелякана маті.

— Робіті штоє треба!

— Невже-лі треба?

Не перестаючи жоваті, стари почухавсе по мозгах:

— Ну, а як?..

— Ну, так!

Обоє роздзявілі губи і сідієлі, вирачивши на себе очі, з пувгоди́ні. Якіє думкі товклісь по їхніх черепах — Буог одін знає.

Того вечора взялось у їх туолізно хітрості, што врадїлі настроїті Маньці хлопця. На початок хотієлі немнуого — оно коб Манюши не перелякавсе... Зналі, што і такіх буде мало, бо врода Манькі била вельмі рїєдко напотикана (а може, і преч ніє — окремей єї). Тогди надумалі, што конкурента треба чим інакшим приманіті. Ну а чим, се не хлібом-суолью, салом і самогуонкою? Вже било відно, што треба їм робіті, і не думалі навіт од того одступіті.

На судний дєнь вибрали роковий одпуст. Часу било немнуого — оно тиждєнь, а і з того два дніє батькові, старому Обрагамові, зийшлі на розпіваню з сусїєдом луонської шолухі з вінограду. Старая, побачивши, што на мужика нема што оглядатісь, начала шиковатісь сама. Найперуч надумала попросіті братіху, коб тая, розпитавши кого треба, начала наганяті конкурентув.

Братіха мїєла перепель як мало хто, говорити могла цієли Божї дєнь. В своєм життє перестала оно на той час, коли вилетїлі юой остатні зуби. Через тїє пару дьон била така нещаслива, што мужик продав два паршукї і зафундував юой першу в селїє протезу. На просїєнє своячкї сказала: «Якосьцїкай там, Мокрино, буде». І блїснула штучною пащенкою, которї так завідували юой всїє щербати баби.

II. Не все проста з поля дорога

Через три днїє чуть не рознесло села... Всїє зналї одне — берут Обрагамову Маньку. Се однак їдетьсє про женїха, кажди знав, што їнакшого.

От і, напримїєр, Крохачова Надя говорила, што то свояк їної сванькї. Федїкова Галїна, для одмїєни, впевнювала всїєх, што не хто їнши, як здоровелїзни син солтиса їз сусїєднього села. А денекотори — то навіт самїє бачилї, як ходїв вечорами в Обрагамув садок липатїєй Петро з кольонїї.

Бїєдна Манька про всьо дозналась передостання (останнім, як все, бив глухїй Максїм).

Нїчого не сподїєвавшїсь, Манька ворочалась з окольонїї. Достойно вводїла в рух велїзарїзни коляса приржавляного ровера... Мїєнаючи першу хату, огороджену найрїєдшим в селїє плотом з штирох оно штахет, вчула: «Манюша!!!». Манька не любїла марноватї часу — безпереривно нажимаючи, оглянулась взад. Не їшло юой, однак, розгляданє їїзда нараз, не їшло... Бобонула преч без фасону у руов. Викарабкалась. Розглянулась туди-сюди, виплюнула пісок з-помїєж зубуов ї, скривївшїсь, загудїєла: «А хто і чого?».

Била то їїна руодна тьота — косая Параска. Так як все, мїєла пудбїтє око, што означало: мужикї вчора знов попогулялї пуд лавкою («склєпом», значитьсє).

Параска, висунувши носюру їз-за плота, знов затрищала:

— Манюша, пташечко, а кєпсько тобїє у батькуов руоднєнєкїх? Чого ж то їх зрикатїсь?

«Пташечка» (се якуюсь пригадувала, то оно надскубану курку), вельмі здїєвована, спитала:

— Гаа?..

— Тож вжє, квієточко, не будєш так роверком їєздїтї, не будє вжє волї... — чуть не з плачом молюла Параска.

Манька нїяк не могла витолковатї, чого ж баба так нарикає — плєла так, якбї навієрно оддавала її замуж на днєх. Вбїла в тьотю своїє вредни очєнята і захрипїєла:

— А ви што шолудїтє сєред Божого днєя?

Парасцї аж хустка перекирїєлась, покрутїла оно головою, перебормотала пуд носом «о то, то-то» і пушла до хати.

Манька прив'язала граблі до рами, сконтролювала свою машину і поперла через віоску. Не могла, однак, втримати руля, шибало її, як кума в христини. Гналась, як вієтор, а то в голові була одна оно думка: «Невже-лі хтось в допитах бив?...».

III. Хлопці, хлопці, хлопці

Того дня Манька прочнулась вельмі рано. Ніяк не могла спаті. Встала і, співаючи пуд носом «Хло-о-опці ри-и-бо-ло-о-овці!...» (а співати преч не вміела), глянула в люстро. Плюнула поміжи пальці, пригладіла густі корчагрустови брови і на-чала чесаті своє пієр'є. Не похоруощала, однак, ані каплі. Перетягнулась, зарев-ла «ого-го-гооо!...» і погналась шиковатись.

І хоч сукенка тіснотатою була, а обувка чоловіеча (бабських такого розміру і не робілі), Манька була щаслива. Розглянулась... В хаті — блиск, а комора повна добра: сала, ковбаси, напіханої пальцьом, сальтісону, першого сорту самогуонкі і квашаних гуркуов. Всьо то Манюшине будуще...

Маньчиному батькові преч з того всього розстроївсь жолудок — вихілював вже третю склянку настуойкі з орієха на шпірті. Старуха його — Мокрина — сідієла при окніє. Колі вже здавалось, што приросла до стульця, зорвалась з криком:

— Ану, Манюша, нагінай до церкви! Братіха вже по тебе суне!

Братіха вуйшла, сказала оно «Боже допомож!» і пуд руку вивела Маньку, як оргінію, з хати. Дієвчина просто пенкала з цікавості, аж нарешті братіха ска-зала:

— Слух, Манюша, трох їх є. Православни всіє. Свієт пруйдеш — такіх не найдеш! Фєдік — здорови, на морді червони, господар — одним словом! Міш-ка — не будь-хто: учани, два лієт в школах механічних бив. А Льонька — бара-банщиком на забавах грає. Невелічкі, алє говорат, — братіха моргнула, — што йому в корєнь всьо пушло...

Манька аж почєрвонієла... Де ж юой мольба тепєр будє іті, як в серцю неспо-куойно, а в голові — думка про три царєвічи, як три дуби з корєнямі...

НІНА ГРИГОРУК

З життя взяте! — історії з Курашева

Я уроділася у мами паненським дитьом. Ну, в'ядомо, в колісних літах то була велика неслава, сором. У мами було 6 сеструв і одін брат, вони барзо докучалі для мами, бо думалі, што я малюсенька їм буду перешкодою, але так не вишло. Мама мене вигодовала і виучила на кравчиху, а в 1957–1958 роках то кравцьованє було у моді.

Ну, а што я була хітровата, хотя і не барзо хороша, то хлопці любілі і то не биле-якія, а ґрунт, што хороши і уміелі гуляті, і притуліті навіть, і подертісь за мене, сього не лгу. Закохався у мніє Мітя, але ж, як узнала його мама, зачався фронт...

Ходілі ми з їм ціели руок. Ну, моя мама каже: «Женітіся треба, коб так не вишло, як для мене». Одного разу пришлі ми з музик пуозно і пудночовалі. То була зіма. В три часа ночи стукає хтось в двери, моя мама одсунула, а то мама Міті — з хлюбою великою, як вона сама. Ми обоє вишлі, а вона раз по Міті, раз по мніє. Я в плач. Мітя взяв маму, винюс на сходи і поставів.

По туой буйці ми поїехали до Уженду стану цивільного і на Благовіещинє, 7 квіетня, нам треба їехаті на запіси. Мама заріезала телятко, понатушувала м'яса, попросіла сусієдуд. А тут рано пришов Мітя з плачом і каже, што мама замкнула всю його одежу і сказала «Не поїедеш!». Сієлі ми з Мітьою на широкуй лаві в кухні і плачемо вголос...

Але, на щастє, довуд бив у старуом ліетнікові. Пошов Мітя до колеґі, Вані Ніколаюка, і всю одежу позичив. І ми поїхали до запису ґумовим возом, бо сусід перши в Курашові купів ґумови вуоз. А моя мама мало не достала завалу, бо што ж — гості запрошани, м'ясо в печи, піроґі і хліб напечани, і самоґуонкі нагнала. Але добре скуончилось.

І то такая найцікавійша істория в мойому жицьові.

Вечуркі — про життє й любов, смерть і кров!

Люді в Курашеві, котори розказували найцікавійши історії в моюой молодості (дітінстві), то било кількох. Одін з їх то Олексіей Оніщук, котори вже в 1940 рокові бив учительом. Його по батькові називали Оноприюв. Як приходів до мойого діеда на вечуркі, то нам, діетям по 6–7 ліет, било барзо цікаво послу-хаті його розказув.

Приходів до діеда тоже Павлючук Йосіп (Куприянув). Вуон барзо мнуого читав всякіх газет, муог ровером поїехаті до Біельська по газету, як у Гайновці не било. Вуон перши у Курашеві засадів сад — яблініе, груши й інши фрукти. То бив городнік на ціелу околіцю.

В тих ліетах 1946–1947 не било ані світла, ані радіва. То на тих вечурках сідіелі до годіни 24-ої — а так накурат, што нам, діетям, седячим на печие, не било чим дихаті, ну а двери до сіені не можна било одчиніті, бо ж буде зімно спаті.

Ну, й муой діед Андрией Гольонко, якого по-гулічному називалі Віват, бо вуон до каждого сказаного говорив «...ну і віват, конець». Вуон бив не виучани, але уміев читаті і пісаті, то йому Йосіп приносів уже прочитани газети і вуон читав. А на тих вечурках то вуон потрапів розказуваті такія аніґдоти, што вони билі ще цікавійши, чим з газет. Бо вуон бив музикантом, іґрав на скрипці і одоґрав 109 весілюов; казав, што на каждом весіелі то «залатвляв по двіе дружжі», а ще де і як. Уживав такіх слуов, што нам, діетям, непонятно било, про што йде. Але так всіе сміяліся, што нектори, як хтось з'їев з горохом, то голосно пернув, а ми на печие тоже сміяліся — не з того розказу, оно што Піліп голосно пернув. Але то была такая тоґди культура, што ніхто не зворочав уваґі. А діедови розкази билі цікавійши од газети.

Іван Артишук то бив уже молодши од тих дідуов. Вуон бив цікави й розумни чоловіек з іншої сторони. Бо у його мусів биті порадок на пудвуорку — при хлівах і у клуні, і кругом його забудованя. У його всьо мусіло міеті своє місце — якіесь решета чи шопелькі билі повіешани на ґоздіках; чи міетли зробляни з берози — тоже билі на своюом місці. А у клуні й хлівах сусіеди не бачилі ніколі павутіни, мусіло биті всьо обметяне. Чужия жункі все бралі його за приклад, казали своїм мужикам — іді, побач, якій порадок у Івана, а у тебе соломи і гною цієли пудворок. Ну, конечно, Іван бив і хороши. Ну, й син Дмітро такі удався — хоч уже віек пудбили, але порадок старається такі утриматі, а то діетям важне.

То було в роках 1940–1941, ще білі так звани шаховніці, селяне паслі погонамі бидло і овечкі. Одного разу нагнало веліку хмару з гримотами, пастух повертався з пасвіска з овечками. Паслі тогди всіе по череді — од каждой корови у погоні то одін день, і од двох овечок тоже одін день (овечок міелі мноуго, бо всьо з одежи било руками робляне).

Як ішов погуон, то кажди господар виходів на гуліцю по своїе овечкі чи корову. Бидло било так научане, што саме заходило на пудворок, а як которе било блудне, то в'язалі на шию якуюсь шматку, щоб познаті (кажди господар значив своїм кольором).

Ну, і так било у сім'їе Мартинюкуов — вишлі на гуліцю три особи, штоби запи́ніті овечкі. Вийшов тато 36 ліет, і син 12 ліет, і дочка 18 ліет. Сталі пуд велікім топольом, од дощу, а в той час удирив груом в топуоль і трох люді згинуло одразу.

А друга трагедія то била такая — у 1935 рокові. Бієдни хлопець любів дочку богатого батька, ну, й вона його любила, але батько сказав, што за його не оддасть — так зробів, по неволі оддав за богатого і мноуго старіейшого. Весіеле било в м'ясніці, послі Руздва, бо весіля робілі найбуольш зімою — в той час не било замражарок, штоби робіті ліетом, а у господаруов білі повни клуніе паши для бидла. Той бієдни хлопець в той день, што било весіеле, пудпалів клуню, тому што не схотієв биті йому тесьом, і згоріело 18 клунюов. То била трагедія в селові. Але не нашлі віноватого, правда оказалась тогди, як умер той богатир.

Ну, і што ж — поїехали погориельці жебраті по сьолах. В той час люде білі одін другому добри й давали, хто што муог — сіено, солому, збуоже.

Била ще такая трагедія, хіба у 1920-х ліетах. Жив у селіе Яконюк, а ще било і друге пруюзвіще церковне Васілюк, не знаю, чом у їх било два пруюзвіща. Найхоруоуци бив у їх хлопець Ваня, але його називалі Ян — вуон бив високі, тонкі, мієв сіні очі і ясни волоси. Його любілі всіе дівчата, а їх в той час било мноуго, бо в каждуй хаті по штири-п'ять.

Той же Ян до 23 ліет охристів 18 діті — його бралі за кума, бо бив вельмі уродліви. До якого би села не зайшов на музикі, то йшов заклад, што вуон каждому хлопцьові одоб'є дівчину. І так било. Пока хлопці з сусієдніх сьоол не зговориліся, коб для його «добре даті». І так зробілі. То била Казанська — 4 лістопада — одпуст. Зробілі музикі у стражацькуй ремізі. Ну, в'ядомо — тверози не білі, то муоцно побілі і занеслі додому у плахті. А одін з хлопці бив так агресивни, што ще на пудвуорку 24 рази ранів його ножом. А батько вийшов і сказав — ви тепер його хоч би і в кулешові зваріете... І пока хтось запроуг коня, то вуон і скончався.

То у його на похоронах било 32 дівчини, навіть і замужні жункі — по одну то пришов чоловієк і при всіех муоцно побів. Сієти розкази білі на всіе околічни сьола.

Дякую Богу за всьо — весьоло било!

Як приходіла весна, господарі заглядали у своїє засієкі зо збуожом і чухаліся по головіє, чи його хватіт — бо треба й посієяті, і на хліб намоті жити, а пшеницю озіму на піруог і на паску пуд Велікдень. В тих давніх лієтах ніхто не купляв, бо не мієлі і за што, і де купіті, то мусілі так комбіноваті, коб било своє. А некотори по пудові, значит по 16 киль, виносілі до гандляра на горієлку — то тим і чуханє не помагало, як збуожа не хватало. Але білі і такі хітри жункі, што вечурком кум принесе пуд збуожа, то єін мужик не буде чухатіся за голов, оно кум почухає...

Ну, конечно, шукалі господарі до свого коня припрежку, бо мало хто тримав пару коні. І бивало, на полі посваратіся сусієди, бо одін дасть свойому коньові торбу з овсом — насипаним у сієчку, а другі не має всипаті овса. То той хітрієйши замієніт торбу свойому коньові, а другі приде і провієрит — што замієняна. Тогди драка або сварка на полі, а смієх у сєліє. І тому, што мієня торби, на другу весну трудно знайті спуолку.

А пока посієют, то вже пудходіт сінокуос. Як у згоді жилі сусієди, то одін другому помагав косою косіті — се ти мніє помуог 6 покосув викосіті, то я тобіє завтра помогу тоже 6, але то біла допомога. Пока посушили сієно всьо рукамі, то вже і жніво пудишло.

Било добре, што не било стонкі, ніякіє оприскув на зієлє, то жункі ходілі з мішкамі по межах, рвалі зієлє і кормілі свіні. А не можна било на чужоу меже рваті, бо кажди виривав собіє, наливалі на килька дніє.

Но і тогди пудходілі жніва. То бив барзо працюєвіт час, бо в тих лієтах всьо жалі серпамі. Богатши наймалі женцюов, а біднієйши мієлі велікі сієм'ї, то жалі хутко у себе, а потум у заруобкі. Бо чомся богати і колісь то мієлі двоє або трое діті, а у біднієйших сієм-вуосім. Тому сієли до найму било — бієглі бігом, аби хто просів.

А по жнівах то зараз пудходіла осєнь. Мужчини браліся ораті чорнуху, значит, готовілісь до сієєня озімого збуожа, а жункі рвалі й білі, а потум мочилі або слалі льни — бо як намочани, то било волокно бієлє, а як слани, то волокно сієлє. І тогди палілі пієч хлібову і сушилі льон, потум терлі терніцямі, трєпалі, чєсалі, а вичєсани повієсма ділілі на кужєль.

Колопні то білі на калієони і простірадла. Розказував одін сусієд, што як оже-нівєся і тєща дала в посаг такіє простірадла, то за тую одну нуоч так пообшаровував колієна, што кривавілі. То не знаю, што вуон пузнієй зробів з тим простірадлом? А то з колопніни било. А щє пакули білі, тз. осмикі, то пралі на мішкі.

Мужикі молотілі ціпамі, в тих лієтах жадних машин не било, оно цієп. Одін у Курашєві мієв тз. широкомолотку, то запрагалі до маніжа пару коні і то било ужє за моєї памєті. Пузнієй вієялі рукамі — шопєлькою перекідали на токові і полова падала бліжєй, а збуожє лєтієло аж пуд стіну.

А вже од 4 грудня то вже жункі по ночах пралі, а мужики ціпамі молотілі збуожа. І ще їзділі до ліеса по дрова, а по ночах, фонара повісівши, молотілі. Богатши наймалі молотевнікув, а вони білі тоже хітри — одиходячи, насипалі збуожа у ґалоши нагавіць і хваліліся потіху, што як висипалі удома, то било по пудові з одних нагавіць.

Жункі, як зачалася Піліпувка, од 4 грудня до Великодня, то мусілі виткаті тоє, што запляновалі, і викінуті кросна з хати — бо як хтось там не викінув, то могло биті штось не так у сім'їє.

І так люде прожили і мучилися, але біли весьоли.

А коб роділо в полі, то у порадочних господаруов воно мусіло биті догляджане, зоране в пору і докладно. А ще вієрили в забобони. Дієд муой, як зорав поле пуд жито, то з штирох сторуон видоптував ногами знак православного крижа. Тоє заоране мусіло кілька тижні полежаті, бо треба, щоб воно зляглося, і тогди, як тия знакі оставалі ненарушани, то дієд казав, што буде слаби урожай. А як тия знакі штось пороздрапувало, пташкі чи дощ, ну, то буде урожай. То так било на озіміну. А як сієяв, то найперуч витірав збуоже з колоскуов, зо свечаної так званої квієткі, што светітьсѧ на Сплієнє. У нас жито било все хороше, бо поле пісковое, гною дієд не шкодовав.

А як засієви на весніє, то конечно било розкідаті лупінкі з їєць — тих, што лупілі до светієня на Великдєнь. Дієд сам йшов у поле і розкїдав по кілька лупінок по цієлум заоранум, де мієв биті овес, ячмієнь або грєчка; пшеніці не сієялі, бо й забобони не помагали (не росла на піскові).

Коб добре годовалося бидло, то треба било, щоб на Крєщеніє Господнє посветіті хліви тею водою. То так било у нас, а як у сусієдєв, то не знаю. Мама любіла, чтобы в пору било накорм'ѧне і напояне. І так што не помню, коб біли якієсь упадкі. За моєї памєті туолько раз корова влєтієла у глибокі руов і зламала карка. А так то всьо ішло по-Божому і корови добре телілісь і свіні велієся. І так што за мойого господарованѧ ішло всьо некепсько. І дякую Богу за всьо.

Василь Альбічук. Пейзаж (1976). Музей Південного Підляшшя в Білій

Вернутись до Більська

Хотів би вернутись до Більська,
Батькі всьо на мене там ждуть.
Тепер там є весна,
Підляшська весна,
Тепер там квіточки цвітуть.

Хотів би вернутись до Більська,
До мого рідного міста,
Там люде знакоми,
Там всютко знакове,
Там церкви старинни стоять.

Приспів:

Нигде бульш я не хочу жити,
Не буду щасливи нигде.
Я в'яну, я сохну, ридаю, вмираю,
Я мушу вернутись на своє.

Хотів би вернутись до Більська —
Вернусь, коли буду могчи,
Бо там хочу жити
І хочу, коб діти
Мої тоже у Більську жили.

Хотів би вернутись до Більська,
Хотів би найти там любов.
Тепер там є зима,
Підляшська зима,
Недовго весна буде знов.

Варка

Колі ми не споткаємось,
Нам разом весело,
Смиємось-жартуємо,
Говоримо о всюом.

Розказуєш про його,
Як ви кохаєтесь,
Я вслухуюсь в твою голос
І дивлюсь на тебе.

Приспів:

Як приходить нуоч, як приходить нуоч,
Тогди думаю про любов свою,
Про свою любов, вона про тебе,
Бо для мене Варка туолько в головіє.

Смиються твої очі,
Як озеречка два.
Купається вуон в їх што день,
На берегови я.

Дивлюсь на ваше щастя
І не мучу води,
Вертаюся додому і
Жду темної ночи.

Як згадуєш про тоє,
Што я когось люблю,
Серце моє, як бубон, б'є,
Но я тобі кажу:

Жадної не кохаю,
Жадної не люблю,
Кажу, што я щасливий є,
Потум приходить нуоч.

АГНЕСКА ДАНИЛЮК

«Не говорю по-своему»

Не говориш?
Не говори!
Не думаєш?
Не думай!
Не знаєш?
Не знай!
Не віриш?
Не віер!
Не признаєшся?
Не признавайся!

Хто Ти?!

Микола Дацюк

Мої думки

Стою, дивлюсь через оконце,
Як вітер лістя дерев гне,
Як то з-за хмари вишло сонце,
Як світ смиється до мене.
Думка за думкою летить
І чис втикає, як вода,
Що то в долині там шумить —
Одходять в світ наши літа.
Тільки крюки стоять воколо,
Заросли мхом стоять сей час,
А в серцю пустка, в серцю голо,
Якби то вже не було нас.
Дивлюсь і думаю собі,
Как дід із батьком войовалі,
А дзись тяжоло щось мені,
А може, ви би заспивалі
З тим вітром буйним, що шумить,
Заграйте, бо серце болить,
Бо мова наша та й мовчить,
Стоїть в покорі і несміла
Шукає вчорашнього дня.
О, мово рідная моя,
Заснулає з батьком, дідом,
Що то колісь о тебе боролісь
Вже замераєш ти поволі,
Но только в пам'яті живеш
І дзись мене по грудях б'єш,
І я з тобою не братаю,
Бо я тебе запоминаю
Только ти в пам'яті живеш
І піснью часом в груди б'єш.
Ах, матері і старікі,

Вернімось в прошлий для нас час
І заспиваймо ми собі,
Нех душа наша неवेशола
Згане, що колісь не була гола,
Колі ходилі козакі.
Заспиваймо разом, козаче,
Нех душа наша та й не плаче.

Тяжко, важко...

Тяжко, важко, як дівлюся,
Дрібні сльози утираю,
Думи мої, тяжко з вами
Світ переживати.
Як хотівбим думи свої
Людам їх оддати!
Як мене не буде на світі,
Може, хтось прочитає
Мої думкі, мої сльози,
Що душа промовляє.
Повторяю за Шевченком:
Думи мої, орли мої,
Тяжко мені з вами,
Світ широкий і великий,
А ви, бісурмани,
Хочете мене водити
По шляху, дорозі,
Я заплачу, подивлюся
На своїм порозі.
Як заплачу, подумаю,
Який світ той гарний,

Як пташки весною злітають,
Як співають хороши
Свої пісні ті пташини,
Співають в діброви,
Як зузукля закукає
Нашої літа,
Думи мої сердечнії,
Моя доля та,
Нехай скажут люде добри,
Що я темнота,
Нехай тішаться вороги,
Що доля не та.
Повторяю за Шевченком,
То його слова:

Думи мої, орли мої,
Де з вами подітись?
Чи взяти з собою,
Чи нести по шляху?
Вибачайте, люде добри,
Мене, сіромаху.
Хоч я не Шевченко,
Але добре знаю
Що то добре на тим світі,
Що пташки співають.
Вони небоги, ти пташкі,
Нам світ умиляють.
Защебечут — серце мліє,
Житя умиляють.

Заграйте, хлопці, мені пісню

Заграйте, хлопці, заспивайте,
Послухаємо вас,
В наш дом мельодію завитаєте,
Бо найшов добрий час.

А ви, дівчата, веселітесь,
Не думайте про се,
Що доля вам перебуде,
Що буде завше те.

Козак дівчину полюбит
І серце mocno юй заб'є,
А потом, потом єї загубит,
Дівчина з жалю мре.

Ой ви, хлопці, ой, дівчата,
Чому вам така заплава,
Чому серце веселіться
А доленька тільки сниться,

Чом тонь світ широкий, велікій,
Чом долі в нюм нема,
Чому терпите Perez віки
Чому доля ваша зла?

Ой доле моя, доленько,
Ой мати моя, матенько,
Що на світ привела!
Чом ти доли не дала?

Чом, козаче, смиєшся,
А потом заплачеш,
Чом доля б'ється,
А серце колаче?

ВАСИЛЬ ДМИТРИЮК

З автобіографії і споминів

Я народився 1 січня 1890 року в селі Костомолоти Більського повіту, Сідлецької губернії (по російській номенклатурі). Мій батько Роман і мати Марія — селяни з середнім достатком (мали 9 моргів поля, не дуже доброго, в 9 різних участках). Вони були відомі в цілій околиці з того, що не залишали своїх дітей, яких було дев'ятеро (ще кілька померло), при хліборобській праці, а старалися всім дати освіту. Тяжко було батькам допомогти всім, тому було встановлено таке правило, що коли старший син підучився трохи, то тягнув за собою молодшого. Сусіді-селяни докоряли батькам: «Що ж то ти, Романе, всіх дітей віддаєш в науку, а сам працюєш, як якийсь невільник?». Та батько тільки рукою махне: «От, — каже, — як діти виростуть та підучаться, то дістануть легшу працю і мені допоможуть».

І так найстарший син Гнат після скінчення Духовної Школи в Холмі — став дяком. Другий син Іван, скінчивши Духовну Семінарію в Холмі, вступив на медичну до Юрїївського Університету (Дорпат). Він помер від туберкульозу. Третій син, Дем'ян, після скінчення Учительської Семінарії в Білій Підляській — учителював. Четвертий син, Карпо, скінчив Духовну Семінарію в Холмі та філологічний факультет у Петербурзі і став гімназійним учителем у Варшаві, а пізніше, у 1918 році, був Комісаром Освіти на окупованих німцями теренах Холмщини, Підляшшя, Полісся та західної Волині. Він помер у 1921 році, в мене на руках. Сестра Наталка, після скінчення церковно-учительської школи, учителювала. Вона одружилася з дяком Пилипчуком, їх діти свідомі українці. Слідуючий син — це я — дістав освіту в початковій школі в Костомолотах, потім у Духовному Училищі та Духовній Семінарії в Холмі, а медичний диплом лікаря дістав

у Варшавському Університеті, в 1914 році. Молодший брат Яків вчився в Учительській Семінарії в Білій, тоді в Чугуєвській офіцерській школі, та став старшиною царського війська. Він був вбитий на Буковині в перший день після прибуття на фронт, у 1916 році. Сестра Віра скінчила Учительську Семінарію в Прилуках, одружилася з пізнішим священиком Миколою Щуром. Окрім цих дітей були Сергій і Олександр, які вмерли в дитинстві. Найменший брат Сергій помер у 1909 році. Мій тато і мама були евакуйовані 1915 року на Чернігівщину. Я тоді був військовим лікарем на фронті і помагав їм грішми.

Почну опис свого українського освідомлення з періоду навчання у духовній семінарії, бо до того часу, крім цього, що вдома вживали ми українську мову (як ми її називали — «просту»), про українство я нічого не знав. Раз, будучи вже вихованцем другої класи духовної семінарії, на лекції «русской словесности» сталося таке. На попередній лекції учитель Лівотов викликав мене, я відповідав, дістав хорошу оцінку «4» і до наступної лекції вже не готовився як слід. Переглянув лише загально у підручнику Незеленова, що є задане на наступну лекцію — а була там коротенька згадка про малоросійське письмо, про козацькі «былины». Пам'ятаю вірш «Не вовки сіроманці хвалять — вихваляють» і т.д. Учитель Лівотов, між іншим дуже суворий, мабуть, призабув, що я відповідав попереднього разу і викликав мене знов. Я трохи зніяковів, але почав відповідати про малоросійські «былины» та почав декламувати: «Не вовки сіроманці...». Учитель раптом перебив мене: «Ну, брат, вижу, вижу, что ты, хахол, знаешь свои стихотворения». Він поставив мені знов добру оцінку і перестав питати. Це мене здивувало. Тоді я став уважніше переглядати і шукати, що є малоросійського в книжках.

Аж ото якимсь способом дістався до моїх рук «Кобзар» Шевченка. Це була маленького формату, але грубенька книжечка. З тої пори з «Кобзарем» я не розлучався, а перебуваючи на вакаціях у своєму селі, читав того «Кобзаря» своїм батькам та сусідам-селянам, що частенько нас відвідували. Бувало, як зійдуться сусіди до нашої хати, мені тато і каже: «Ану, Васильку, прочитай-но ти з тої твоєї книжки, що написана нашою простою мовою». А сусіди кажуть: «Ото пише, ото мова!». Мій брат Карпо, це був 1906 рік, був тоді в Петербурзі і до мене написав раз таке: «Братіку Василю, поклянися, що ніколи більш між собою ми не будемо вживати іншої, крім нашої рідної української мови». Він зукраїнізувався в Петербурзі в Українській Петроградській Громаді. Так і сталося. Ми обидва стали свідомими українцями.

Вже в 1908 році Антін Васильчук — тоді студент Сільсько-Господарського Інституту в Пулавах, а перед тим також семінарист холмської семінарії і мешканець Холма — інформував мене про українські громади при вищих школах в Пулавах, Варшаві та інших, радив мені вступати до них, коли буду студентом. І так, коли в 1909 році я вступив до університету в Варшаві та переглядав різні оголошення на стінах вестибюлю, знайшов оголошення українців. Старався особисто познайомитись зі студентами-українцями і через них відшукав українську громаду в Варшаві на чолі з професором З. В. Гутніковим. При громаді був український студентський гурток, до якого я відразу вступив.

Окрім загального українського студентського гуртка, був ще тісніший таємний гурток, до якого належали найбільш свідомі та активні українці. До них втягнули і мене. На сходинах цього тіснішого гуртка відбувались відчити з української літератури, подавались відомості з діяльності українських громад при інших вищих школах, як у Варшаві (Політехніка, Ветеринарний Інститут), так у Києві, Харкові, Петербурзі і т. п. На цих сходинах обговорювались програми вистав української громади (щоб не наражувати громади в цілому, а все-таки провадити свою суто українську лінію). Якщо пам'ять мені не зраджує — нас було щось біля 13 осіб: В. Приходько — він був диригент хору при українській громаді, Гр. Стецура — адміністратор хору, пізніше адвокат в Луцьку, студент Тінківський з Поділля, студент Чубук з Поділля (пізніше священик), Василь Дмитріюк та інші, прізвища яких призабув.

При Варшавському університеті, як по всіх університетах Росії, існували різні землячества більш менш по місці походження студентів. Існувало і наше Холмське Землячество, в якому було біля 30 студентів. На жаль, з тих земляків до української громади належало тільки нас двох: Тиміш Олесіюк та я. А решта студентів ще й висміювали нас: «Ось знайшлись якісь “вікраїнці”». Пригадую, що в 1910 чи 1911 році Холмське Землячество влаштовувало виставу і концерт в Холмі на користь незаможних студентів-холмщаків. Запропоновано мені виступити на цьому концерті декламатором. А треба згадати, що на виставах української громади в Варшаві я тішився добрим успіхом як декламатор. Я погодився виступати лише при одній умові — що буду декламувати по-українськи. Декламував я «Поклик до братів Слов'ян» та «Каменярі» Франка. Вражіння було надзвичайне. Після концерту до мене приступило багато урядовців різних установ в Холмі. Я був мило здивований, що в Холмі є так багато українців. Всі мене вітали, запрошували до себе, частували в буфеті. На другий день після концерту я відвідав свої Альма Матер — Духовне Училище і Духовну Семінарію. В Духовному Училищі відвідав я бувшого надзирателя Адріана Удиловича. Там у нього спіткав ціле товариство, між яким був студент з Галичини, який говорив тільки українською мовою, бо московської, видно, не знав. Коли я запитав його по-українськи, як там у Львові українська справа, як почувають себе студенти-українці, то він щось неохоче до мене промимрив та відійшов. А. Удилович сказав мені не питати його про українські справи, бо він готовий ніж у серце впхнути — «бо українську справу видумали німці та австрійці». Я не став більше розпитувати та скоро залишив це товариство. Пізніше, вже будучи військовим лікарем в Галичині, в селі Паленики — чи Палянці, як там воно називалось — цей випадок я собі пригадав. Прізвище цього студента — Гумецький.

Українська Громада в Варшаві відіграла велику роль в усвідомленні наших малоросів. Не можу не згадати голови української громади в Варшаві професора діагностики Зиновія Васильовича Гутнікова. Коли я прийшов до нього на іспит, він привітався зі мною та став екзаменувати по-українськи. Мені було досить ніяково, бо медичної української термінології я не знав та латина виручила. Його син, свідомий українець, був професором в Ростові над Доном.

В 1914 році мені доручили декламувати «Посланіє» на Шевченківському святі. Кілька днів пізніше мене викликали до поліцмейстра міста Варшави, бо, як виявилось, на Шевченківському вечорі був присутній полковник жандармерії, який на другий день доніс, що студент Василь Дмитріюк читав «возмутительные вещи». Мене запитали, чи то я декламував «Посланіє»: «Чи ви не додали до того “Посланія” щось свого, бо маємо на вас донос, що ви читали протидержавні речі?». Я відповів, що дозвіл на програму, з «Посланієм» в ній, підписав сам поліцмейстер, що я є студент медицини, а не філолог, та що я нічого і ніяк від себе не міг додати до слів Шевченка. Мені дали підписати протокол допиту і відпустили. Однак від свого товариша, ще з семінарії, Копашевського, який був кандидатом на суддю при окружному суді, довідався, що справа не є така проста. Прокуратура веде далі слідство та виготовляє акт оскарження на мене. Не знаю, чим би воно скінчилося, та в літі 1914 року розпочалася Перша Світова Війна. Мене покликали до війська і справа завмерла.

* * *

Після підписання Рижського трактату між поляками і совітами — польські кордони були встановлені. Все Полісся і західна Волинь опинилась в межах Польщі. Тимчасове управління східних земель зліквідоване, на його місце прийшли нові зарядження. Східні терени, як, зрештою, і вся Польща, були поділені на воєвідства. На українських землях повстали Поліське воєвідство з осідком в Бересті і Волинське з осідком в Луцьку. Першим поліським воєводою був призначений Довнарів (з ППС). Навесні до Берестя приїжджав Начальник Польської Держави Юзеф Пілсудський. Місцеве польське і жидівське населення зі своїми делегаціями вітали його на станції. Була там делегація від українців. Я не брав участі в цій делегації. Гнат Олесіюк, що був там, передавав мені, що Пілсудський, приймаючи українську делегацію, мав сказати, що він добре розуміє сучасне положення українців і що ще довга і зatoryна боротьба за свої права їх чекає.

Я в цей час був зайнятий своїм бідолашним хворим братом Карпом. Здоров'я Карпа не покращало. В дуже тяжкому, безнадійному стані привезли його до мене. Помер він у мене на руках 24 червня. Похорон відбувся на православному кладовищі в Бересті (де похований О. Стороженко), при великій участі українців, які були слухачами українознавчих курсів або знали його як бувшого комісара освіти, або ново прибулими біженцями, які лиш чули про нього. При тих похоронах я познайомився з багатьма місцевими українцями, яких раніше особисто не знав, як, напр., Горцаруком, Паренюком, Пархоціком, М. Ольховим і іншими.

В 1922 році почалася підготовка до виборів до польського Сейму та Сенату. Український Центральний Виборчий Комітет в Холмі з А. Васильчуком на чолі доручив мені організувати та перевести виборчу акцію на Поліссі і стати на чолі місця листи кандидатів нашого блоку національних меншин. Мені це було дуже не на руку. Невелика лікарська практика та праця в жидівській амбулаторії і в шпиталі мусіли бути ще більше обмежені. Та головне, що свідомих українців на Поліссі тяжко було відшукати. Я відмовлявся від цього важкого завдання, та Центральний Виборчий Комітет настояв на своєму і переконав мене в необхідності виявити українське обличчя Полісся, особливо Берестя.

Листу кандидатів на послів мусів скласти я сам. На щастя до Берестя приїхав проф. Сергій Хруцький з Холма. Я відразу заангажував його як кандидата. Він довго не погоджувався, але задля пам'яті мого покійного брата Карпа — його щирого приятеля — нарешті погодився. Два перші місця Центрального Виборчого Комітету Блоку Національних Меншин були заповнені. В порозумінні з Комітетом ми встановили такий порядок місць у виборчій листі кандидатів для берестейської округи: перші два українці, третє — жид, четверте — русський, п'яте українець, всього п'ять місць. Поіменна листа виглядала так: д-р Василь Дмитріюк, проф. Сергій Хруцький, пан Мінцберг (рабін), Є. Волков (русський), Василь Пархоцік (українець-студент).

Почалася передвиборча гарячка. До помочі в передвиборчій агітації стали свідомі українські священики, дяки, деякі вчителі та свідоміші селяни, які почали зголошуватися до мене за порадами і запрошували в рідні місцевості на передвиборчі віча. Ми з Хруцьким відбули кілька таких віч. Треба було показатися людям, яких послів вони мають вибирати. При невеликих матеріальних спроможностях, при недостатчі часу і можливості відбути віча у всіх бажаних місцевостях, надія на успіх виборів виглядала для нас мінімальною. Але чим ближче до виборів, тим більше свідомих українців зголошувалось до мене за картками «№ 16» (це було число нашої листи). Тепер не я вишукував українців, а вони шукали мене. Треба признати, що ті перші вибори до Сейму і Сенату були більш-менш толерантні з боку уряду. Були шикани з боку поляків, але не такі, як в слідуючих виборах.

Вибори в вересні 1922 року дали в Берестейській окрузі перемогу нашому бльокові. З п'яти місць ми здобули три. Два українці і жид. Решту місць здобули один з ППС і один з «Визволення». По виборах я хотів зректися мандату, та Центральний Комітет рішуче заборонив мені це. Зрештою, і я сам зрозумів, що цього зробити ніяк не можна, бо на моє місце вийшов би не українець, а русський Волков.

Почався мій п'ятирічний період послування. Що про цей період можу сказати? На своїм терені, користуючись посольським мандатом, мав чисельні інтервенції в різних справах у Воєводстві та в староствах. Вдалося легалізувати врешті статут «Просвіти», коло якої згуртувався поважний круг українців. До помочі в громадській праці стали українці-емігранти, як суддя В. Соловій (пізніше єпископ УАПЦ Варлаам в Австралії), О. Базилевич, Павенський, Шепченко і місцеві — брати Криницькі (мої швагри), Крижанівська, Паренюк, В. Пархоцік, (два останні розстріляні німцями 1943–44 рр.), П. Артем'юк (пізніше єпископ УПЦ, помер в Торонто) та інші. Відкрито Українбанк, Сільсько-господарчу кооперативу, засновано українську приватну школу ім. О. Стороженка. Відбулося багато посольських справоздавчих (звітових) віч на терені Берестейщини і поза ним (на Волині та в Галичині).

В Сеймі належав я до комісії здоров'я та комісії суспільної опіки. В сеймових комісіях наші послі боронили інтереси української людності, як могли, та майже завжди наші внески перепадали голосами польської більшості. При розгляді комісії державного бюджету, коли було скреслено з бюджету суспільної опіки

30.000 золотих на утримання українських вояків УНР, інтернованих в польських таборах, тих що допомогли полякам довершити «Чудо над Вислою», я запропонував і домагався повернути ту допомогу. Звичайно, я був переголосований польською більшістю. Тоді я зголосив свою поправку до ухвали комісії на загальне засідання Сейму. Успіх моєї поправки, здавалось, був безвиглядний. Та сталося інакше. Перед самим засіданням Сейму звернувся до мене посол Бітнер з Християнської Демократії з такою пропозицією: «Я знаю, що ваш український клуб належить до опозиції і завжди голосує проти урядових і «правих» проєктів. Однак тут є така справа. Буде розглядатись внесок християнських демократів в одній робітничій справі. Ця справа для вас, українців, байдужа. Є і ваш внесок в справі повернення допомоги інтернованим українським воякам. Якщо ви будете голосувати проти нашого внеску — він програє, але програє і ваш внесок. Я пропоную ось що: під час голосування над нашим внеском нехай ваш клуб втримається від голосування або просто буде неprisутнім на засіданні. Тоді наш внесок дістане більшість і буде ухвалений. За те я обіцяю вам, що при голосуванні над вашим українським внеском наш клуб буде голосувати за вами і він також буде ухвалений». Я пообіцяв негайно порозумітись зі своїм клубом і дати йому наше рішення. Коли в клубі я повідомив наших послів про пропозицію посла Бітнера, дехто висловився, щоб не вірити полякам, бо вони все одно обдурять. Більшість, зваживши, що ми нічим не ризикуємо, коли над внеском Бітнера не будемо присутніми, рішила погодитись на його пропозицію. На залі під час голосування над внеском Бітнера з наших послів був, як обсерватор, тодішній голова клубу С. Хруцький. Дійсно, Бітнер свою справу виграв. Під час голосування над моїм внеском всі наші послы були на залі. Посол Бітнер зі своїм клубом голосував «за». Так що 30.000 тисяч золотих на допомогу нашим полоненим було повернено. На другий день генерал Загородський приїхав до Сейму, щоб подякувати мені в імені Центрального Комітету.

Інтервенції в міністерствах в різних справах (напр., віза до Італії для д-ра Куровця) дали певні успіхи. Я був делегований до Львова від Українського Парламентарного Клубу на оглядини тіла замордованої польським урядом Ольги Басараб, яке зробив разом з проф. д-ром М. Панчишиним. Після похорону О. Басараб наступили масові арешти і побиття українців. Слідувала моя інтервенція в їх справах у командантурі польської поліції у Львові.

При кінці каденції я мав не дуже приємну конфронтацію з групою своїх співробітників у Бересті. Дорікали мені, що моя постава в Сеймі, а ще більше в терені, була неправильна, що треба було бути більше угодним, затіснювати зв'язки з польською владою, товаришувати з воєводами, старостами та іншою владою. При тіснішій співпраці з владою можна було б досягнути більше благодатей. Радили мені змінити моє поступування та при слідуючих виборах порозумітись з поляками, з їх владою. З такими пропозиціями я не погоджувався і рішуче заявив, що при слідуючих виборах кандидувати не буду. При наступних виборах українці не здобули ні одного мандата в нашій окрузі.

Е. Й.

Величина

Де маю шукати входу
до печери народу?
Як маю відкрити губи, щоб
не сказати блюзнірства проти земляків
не забути своєї мови
Я хочу сказати «Я ваша»
тільки не знаю якої
величини мають бути ці слова

Чужа

Традиція моїх предків
залишилась сама на чужині
серед незнайомих
Чи говорити мовою віків?
чи дати понестися хвилі нового світу
збудованого з поранених народів
минулого?

* * *

Побачила жахливий образ
уявлення кінця
Була на полі битви —
тисячі поляглих ідей
вбив один промінь смерті
Ми є задалеко від Бога щоб
воскреснути й знищити пекло

ЄВГЕНІЯ ЖАБІНСЬКА

Мово...

Мово простого народу
ти мене колишеш
льогкім повівом
літнього вітру
над руодною землею
несподієвано вітаєш
в чужих сторонах
учиш познавати
серця люди
кажеш віерити
в могутність слова
що змієнює історію народув
розліваєшся гордимі звуками
на все наше Пудляшше

1986 р.

Як тебе...

Як тебе назвати
муой народе
як назвати вас
люде з добрим поглядом
сумних очи
як тебе назвати
моя мово
як назвати тебе
музико мого дитинства
материнська пісню
як назвати тебе
моя пущанська країно
як простори над землею
моїх батькуов
як назвати вас
найдорожши скарби
мого життя

1986 р.

Любов ...

Любов
це
неспокій чекання
між
відкритими дверима
і биттям серця
це
тривога слів
не сказаних
в думках
закритих
це
подарована усмішка

1986 р.

Мамо, кім ми є?

— Мамо, кім ми є?
Дитяче запитаннє.
Заклопотано усміхаєшся?
Кажеш:
— Дурниця!?
А може, пробуєш одказати?
— Мамо, кім ми є?
Ехо мого дитинства.
Хтось заклопотано усміхнувся.
Хтось сказав:
— Дурниця!
Хтось пробував одказати:
— От, кажут, що якієсь хахли...
— Мамо, кім ми є?!
Росло запитаннє й росла я.
Вдома казали:
— Руські.
Знакоми казали:
— Поляци.
В школі казали:
— Беларусі.
Заклопотано усміхалася.
Казала:
— Дурниця!
Пробувала одказати...
Одказала
і туолькі тепер перестала
заклопотано усміхатися,
казати:
— Дурниця!
Вже знаю, що не вчую:
— Мамо, кім ми є?!

6 червня 1987 р.

Хочу ввійти...

Хочу ввійти
в саму себе
босими ногами
переміряти
куточки душі
прогнати
горде зло
підняти
з болота
чиюсь віру
зруйнувати
мур тривоги пізнання
вийти
з чистими думками
знавши
як почати новий день

VIII 1986 р.

На вершини...

На вершини
не входить
знай
з гори
все побачиш
малим
за кордони
не йди
знай
все близьке
віднайдеш
чужим
про кінець
не питай

знай
початку
не зможеш поняти
як прожити
повір
перестанеш блудити
шукати

II 1987 р.

Реальна дійсносте...

Реальна дійсносте
куди ведеш?
чи знову
мрії надії
здійснені нездійснені
відійдуть проминуть
чи знову
неспокій остане
чи знову
так мало бути?
вчора —
— нереальне недійсне
сьогодні —
відоме
і знову не так
і знову не те
де знайти
мрію на міру МРІЇ?

04 XI 1987 р.

Приснився...

Приснився мені сон
сон сумно-прикрий
страшний
Приємно-кольорові
сновидіння
не кривдили
і не лякали
а проснувшись
попала в розпач
що зі мною зробили?
кому вдалося так?
чому веселі
сонні з'яви
забули рідну мову
чужі стали?

Клялась у постелі
знищу
свідомістю
підсвідоме рабство
і нова з'ява
новий привид ночі
вже відізветься гордо
у сні
по-нашому

25 I 1988 р.

У кожного...

У кожного своя Вітчизна
у кожного свої боги
а я без неї і без них

Дорогами...

Дорогами калікими
снуються
тіні підляшуків
не приписаних
до батьківщини
незнаної з дитинства

дорогами калікими
снуються
тіні тіней

21 XI 1988 р.

Одягнені...

Одягнені
у вишивані сорочки
сидимо
на курганах слави
заслухані в пісню бандуриста
що величає минуле...
я не проти...
але чому
коли всі народи
шукають майбутнього?..

I. 1989 р.

Я стою...

Я стою остеронь,
 Ти говори!
 мовчати буду.
Я вже покірна,
 вчив мене
 і розумію я,
Що Ти мене створив
 і цю облуду,
 що біля мене.
Знаю, я Твоя раба,
 Ти Бог мій
 мій Творитель,
душу мені дарив
 і серце, що в мені
 було колись живе;
тепер чуже, потоптане
 і вбите, і Боже мій
 хоч поясни чому?!

Не жалій...

Не жалій мене,
я — щаслива.
Усміхаюся
і спокій у мене в душі,
і не має значення,
що бурхливе минуле проминуло,
не повернеться,
 (зрозуміла,
 пояснив!)
Не жалій мене,
я — забуду,
знов піду
в життя, піднесу голову і чоло,
і не має значення,
що бурхливе минуле проминуло,
потоптало,
 покалічило,

Зірки... ЯК СКЛО...

Зірки розкинув,
 та забув навіщо.
Не нам до них летіти
 в кораблях.
Бажання дав,
 та забуваєш часто,
що люди тільки ми,
 не рівні ВАМ, БОГАМ!
Уміння дав
 молитви шепотати
і віру, що
 гірські порушує хребти!
і мрії, вірність,
 здібність, щоб КОХАТИ,
і СТРАХ...
 щоб від кохання УТЕКТИ!

Душа...

Душа розколота
 роздерта
 розірвана
блукає десь роздвоєна
і хвора
буття і забуття
реальність — мрії
не знати
де початок
де кінець...
а мо' існують
паралельні світи
де стануть
совість
і бажання
під вінець?!

Чому...

Чому покинула нас, Батьківщино,
серед знайомих та чужих людей,
на тій землі, пустелі без ідей,
загубленій під Більським краєм?
Чому залишила нас, Батьківщино,
як байстрюків народжених на сміх?
зробили що? який же смертний гріх
вчинили, що усе життя Тебе шукаєм?
А мо', Ти тут блукаєш поміж нас,
без пам'яті, без честі, без надії,
бажаєш, щоб Тебе Твоїм ім'ям назвати,
а ми цього уже... не вмієм.

Мрія про волю

Чекаючи голосу твого —
не дихати, завмерти,
змінитися вмить уміть,
а після знов
злетіти в ніч,
зірвати гріх неволі
і полетіти так, як птах,
назустріч важній долі.

Тоненьку струну...

Тоненьку струну зрушив щастя подих,
туга понесла біль на хвилях почуття,
давно не чули співу тих мелодій,
давно не грали руки мого скрипаля.

Солодка музика розбіглася, розлилася,
нестерпні губи ніжно шепотять,
я чую прибій розкоші, я — злодій!
краду краплинки щастя у життя.

ІВАН ІГНАТЮК

Пробудися...

Пробудися, сестро, брате,
Бо вже досить, годі спати,
Бо вже зіронька встає
І до праці нас зове.

Рідну пісню заспіваймо,
Рідну матір пригадаймо,
Научала нас вона
Вимовлять святі слова.

Заспіваймо пісню гоже,
Щоб поллялись дрібні сльози,
Заспіваймо разом знов
Про дитинство, про любов.

1956 р.

Підляшшя

Моя рідна стороно, моє білоберезове Підляшшя,
до тебе я з крикливого міста їду щодня
драбинястим возом тужливих мрій,
щоб втихомирити своє перемучене серце.

* * *

Там моя рідна сторона, де старезний
батько Буг предвічно пливе,
де сонячна рівнина піль, лісів і лугів
аж до мого серця пролягла,
де серед сивих зозуль
українська мова ще живе,
де в березових гаях чути співи
наших солов'їв, де церкви
оповідають історію Підляської Землі,
там моя рідна сторона, де кров'ю
наших батьків за ліпшу долю народу,
просякла дідівська земля.

7 III 1985 р.

П'ять білих лебедів

Сніг біліє на полях
на лузі
в лісі
поміж верболозами
при Бузі
стою в Славатичах
над крутим берегом
рідної пра-ріки
і дивлюся
на п'ять білих лебедів
що плавають
по незамерзлому заколю
Буга
вода крутиться піниться
рветься й несеться

на захід
до Висли
до моря
чорна
сива
Бугова вода
несе старі пісні
моїх земляків з України
про розрізане серце
наполовину
п'ять білих лебедів
витягає
до зимового сонця
свої довгі шиї
у королівській величності

пливуть вони
зі струмом ріки
то знов повертають
у білій пушистості
занурюють свої шиї
ніжні
в непрозорій воді
щоб зловити
срібну плітку
плавають
плавають
лебеді
по темно-синьому Бuzі
мов п'ять срібно-білих
ангелів
з того світа
плавають
плавають
лебеді
мов довбані човни
моїх предків
дулібів
дививсь я на ті
човни-лебеді
та марив
щоб вони
щоб човни

дулібів
подальше попливли
на північний захід
до Мельника
до Дрогічина над Бугом
мріяв я
щоб висіли дуліби мої
зі своїх довбаних човнів
у Мельнику
у Дрогічині
та вийшли на берег
І пішли
у землю Більську
та одвідали
нащадків своїх
тихомирних підляшуків
що залишились там
у сивій давнині
серед лісів
на піщано-кам'янистих полях
серед лук і драговин
поміж Бугом а Нарвою
та ще до нині
хоч промайнули віки
мову дулібську
мову руську
зберегли.

Мій друг поет

Мій друг, поет Степан,
живе, немов прабатько наш
Адам у рідному раю.
Кругом березові гаї
щодня несуть йому
чудове кукання зозуль
з пахучих пасовиськ,
з підмоклих лук
щовечора пливуть
концерти цвіркунів,
симфонії жабів,

під хатою садок,
в весінну ніч
дрижить од співів солов'їв.
При хаті на стовпі
лелечине гніздо
поетовій сім'ї
приносить щастя куль
та радісне тепло,
в вишневому саду
оселя добрих бджіл
натхнення звідусіль

поетові несе,
при клуні старий дуб,
що батько ще садив,
писати про своє,
про рідне, про давне
поета научив.
На скраю у двора
колодязь-дід присів,
скрип'ячим журавлем
мандрівців щодня жде,
посеред хлібних піль,
на чеберців межі,

де жайворон живе,
сидить он пара груш
і дивиться в блакить
та з неба благодать
поету своєму шле.
Такий тут тихий рай,
така тут рідна глуш,
що я теж тут би хтів
свій решній вік прожити

10 VI 1985 р.

Плаче Мати-Україна

(На мотивах підляської веснянки)

Ой пішла моя дитина
Вчитися у школи —
Доня в хату прибуває,
По-чужому розмовляє.
Плаче Мати-Україна...
А де сльоза кане —
Білий камінь стане.

Ой забрали мого сина
В солдати служити —
Синок з війська повертає,
Мови рідної не знає.
Плаче Мати-Україна...
А де сльоза кане —
Білий камінь стане.

Ой пішла моя дівчина
В уряд працювати —
Доня з міста не вертає,
Мову й матір забуває.

Плаче Мати-Україна...
А де сльоза кане —
Білий камінь стане.

Ой пішла моя пташина
Замуж за чужого —
Доня в гості наїжджає,
Свеї мови вже не знає.
Плаче Мати-Україна...
А де сльоза кане —
Білий камінь стане.

Ой не вчить вже мати сина
Батьківської мови —
Рідна мова западає,
Син мови не знає.
Плаче Мати-Україна...
А де сльоза кане —
Білий камінь стане.

Листи до Мудрості

Поетесі Софії Сачко присвячую

Лист І.

Обнімаю тебе,
білу самотню березу,
що росте на кам'янистому
підляському полі,
п'ю спраглими губами
твій солодкий сік,
та ніяк не можу напиться доволі.
Люба моя мудросте, скажи,
чи маю з тебе пити
крізь цілий вік,
щоб збагнути
таємний сенс
життя і смерті?

Лист ІІ.

Читаю у твоїх
неписаних листах,
у твоїх премудрих віршах
сенс свого життя,
правду існування
та споконвічну мудрість
нашого рідного
підляського села.
Бачу у твоїх карих,
палких, мов вугель, очицях,
любов до рідного Підляшшя,
любов до батьківської мови,
любов до всього, що наше.

Лист ІІІ.

Слухаю тебе,
як говориш з травною,
як шепочеш з вербою
і як співаєш,
немов церковні дзвони,
на весь білий світ.
Чую пісню твою
про минуле Підляшшя,
про історію рідних доріг,
про нашу гірку долю,
яку клянуть заодно
і чужі, і наші
чорні неситі ворони,
а біле й безвинне тіло
нашої убогої Матусі
живе ще
і кволого духа
випускає з грудей
та ніяк,
на злість ворогам своїм,
таки не вмирає.

Корнилко

(Бувальщина)

Макар Корнелюк був у нашому селі людиною вченою і мудрою. Прочитав він за своє життя багато книжок. Ходив в окулярах, як ніхто в селі, що додавало йому ученості й поваги. Закінчив-бо він три відділи російської середньої школи. Мав двох синів і дочку. Як кожний батько, хотів виховати своїх дітей на порядних людей. Виховування найстаршого сина Івана йому не вдалося.

Іван вже народився недоброю людиною. Від наймолодших літ любив красти, робив шкоду, бився з хлопцями на селі. Батько за провини накладав на нього тяжкі кари. Прив'язував його навіть ланцюгом до балки під стелею та бив лейцями. Однак це нічого не допомогло.

Коли вже Іван виріс на парубка, то не було в околиці забави, щоб він когось не побив або ножем не порізав. Не було такого тижня, щоб він чогось не вкрав. Потрапив навіть переходити людям дорогу, коли вони повертали з ярмарку з Вишнич чи зі Славатич, і під загрозою ножа в плечі відбирав їм гроші, що вони отримали з продажу свинки чи коня.

У 1939 році десь здобув оружжя, про що тоді не було трудно, бо польські жовніри кидали його на дорозі, і почав грабувати польських панів, котрі тікали перед німцями за Буг. Потім, під час німецької окупації, почав грабувати жидів, котрі повтікали у ліс перед гітлерівцями. Згодом почав нападати і грабувати тихомірних дюдєй по селах. Мешкав у землянці, яку зробив собі у лісі під Занівкою. Зрабование майно його спільники з Березин продавали людям.

Німецька жандармерія, яка мала свій постерунок у Дубові, де містилась наша ґміна, після якогось часу Івана Корнелюка, званого в селі і околицях Корнилком, спіймала, але він вивів жандармерію «в поле». Сказав жандармам, що має в лісі закопане оружжя. Завів німців до ліса і від них вдалося йому втекти. Був це 1941 рік. Ще тоді партизанів у нас не було.

За бандиту Корнилка три рази німці брали з села заложників, яких визначував з-посеред найбідніших селян німецький солтис, багач Осип Омельчук. Трічі ставили німці до розстрілу заложників посеред села, біля школи, під хрестами, що стояли при дорозі на узгір'ю. Трічі їх врятував від смерті найбогатший господар села Березини Петро Голодюк, званий Голодом, у котрого завжди німці наїдалися доволі меду й напивалися горілки.

Поміж тими заложниками за кожним разом стояв також і я, 13-літній хлопець, зі своїм батьком Василем, чекаючи на смерть від німецької кулі.

За третім разом німці дали строк, щоб за 24 години село само спіймало бандиту Корнилка, бо у противному випадку вони розстріляють за нього 20 чоловік із села. Голод порадив німцям арештувати Корнилкову матір, брата і сестру (батько з гризоти помер), бо тільки тоді буде можна його спіймати. Заложників, котрі стояли під німецьким кулеметом, німці пустили живими до домів.

Після арештування Корнилкової родини на другий день в надвечір прийшов він до свого дому. Не заставши нікого в хаті, прийшов він на подвір'я своїх сусідів Матваюків, котрих прозивали на селі Ветушками. Старий Матвіюк був ковалем і мав чотирьох синів, здорових, кремезних парубків. Вони усі ждали прибуття Корнилка. Коли він увійшов на подвір'я, сини Матвіюка кинулись з мотузками на Корнилка, щоб його спіймати.

Бандит витягнув з кишені пістолет і хотів їх застрілити, але, на щастя, пістолет не вистрілив. Ветушки зв'язали його посторонком, а один з них поїхав верхом на коневі до Дубова повідомити про це жандармерію.

Корнилко стояв зв'язаний на сільській дорозі біля кузні Ветушків і кляв, визивав усіх, проклинав ціле село, молився до Бога, щоб Господь дав йому крила і міг він відлетіти геть. Усе даремно. Ніхто з присутніх не відважився дати волю бандиті за смерть двадцяти безвинних людей. Майже половина села прибігла під кузню Матвіюків та приглядалася грізному бандитові.

Незабаром приїхала жандармерія, скувала Корнилка в кайдани і повезла до Дубова.

Після якогось часу видав Корнилко всіх своїх спільників. Німці арештували Гриця Осипюка, трьох Задубців: батька Артема і його синів Степана і Данила, двох братів Знайдюків: Василя й Івана та старого Гордія Пруда. Всі вони, крім Василька Знайдюка, погинули в німецьких концтаборах.

І так ковалі Ветушки врятували двадцятьох жителів села Березини від неминучої смерті.

Крім назв містечок Вишнічі і Славатичи, назви місцевостей змінено. Змінено також прізвища та імена осіб, які виступають в оповіданні.

Бувальщина — так називають на Південному Підляшші справжні події.

МИКОЛА ІГНАТЮК

Вдовіне жите

Прошла зіма, вже вітри весняніє,
Пригриело сонце, висохлі поля.
В мене, вдовіці, волікі слабіє,
Син недоросли — не маю ратая.

Не плачте, мамо, я буду ораті.
Соху наладив, сам зроблю ярмо.
Галінка буде воли поганяті,
Вдобриті поле — торфяніці дамо.

Вже й високо вчора летієлі гусі,
Пришло до нас з України тепло,
В гаю зазуля ковала на каліні,
На полю житко кудравое росло.

Росте пуд гайом пшеніця яровая,
Льонок на діво вирус для вдови.
Його полола дітіна ще й малая,
Возів пшенічку волік полови.

Пшенічку яру сталі молотіті,
В синочка ціеп не крутіться в руках.
Льонок вже збіти, не маю, де мочиті,
Повисихала вода вся у лугах.

Не стуй на моюом, чорни ворон, полі,
Вдовіне горе в темни ліес несі,
І заклюї його там на тополі,
Мніе веселіейшу долю принесі.

Орелі

Як у ліесі хороше биває —
Особливо то весною, то весною.
Шуміт пуца Біловієзька,
Берег гнеться пуд сосною, пуд со-
сною.

Приспів:
Ех, як орелі ріечкою Нарвою
ліес сплавлялі,
Дівчиноньку чорнооку вподобалі.
Дівчина в броді хусти прала,
Молоденького ореля покохала.

Пускайте пас, ставай на глень,
У руках ляску держи, ляску держи!
Дядьку Вася, дай команду,
Туолькі в цілі бережи, цаль бережи!

От хороша наша ріечка,
Стоят села над рикою, над рикою.
Тече чистенька водіця,
Куолькі пташок над водою,
над водою.

Не смутись — чекай, дівчино,
Пливемо в свати до тебе, до тебе.
Там над берегом хатіна —
Возьму мілую до себе, до себе.

Орель — сплавляющий дерево
(інакше пліс)

Глень — тахля зчеплених колод
Пас — зв'язані з собою глені
Ляска — дрюк до керування пасом
Цаль — останній глень у пасові

Думав хлопець...

Думав хлопець оженітись, як цвіте каліна,
Но не відав, чи вже йому доросла дівчина.
У сусіда дочка міла — чорни очі має,
І не знає, што той хлопець так її кохає.

«Так далеко, дівчинонько, ходіш за водою —
Возьму твоє коромисло, пуйду я з тобою».
Завстидалась молоденька, голов опустіла,
І рум'яное ліченько шальом захіліла.

Копав, копав криніченьку в зельонум садочку:
«Вишли, маті, за водою лепій свою дочку».
Я зобачу свою мілу в саді при криніці,
Мене міла покохає, набере водіці.

Не копавши криніченькі — не браті води,
Не любівши дівчинонькі — не міеті жени.
Я споткаю дівчиноньку в зельонум саду —
Прийде туди моя міла по свіжеу воду.

Догадалась дівчинонька, што сусід кохає,
Вечером взяла гітару і в садочку грає:
«Може, придеш, добри хлопче, як мене кохаєш,
«І для мене свою пісню тоже заспіваєш?».

Прилетіела зазуленька, кує на маліні,
«Ти є ще за молоденька, — говорит дівчині, —
Не спішайсе вийті замуж — молодость загубіш,
Вуон на тебе почекає, бо ти віерно любіш!».

ЮРІЙ ІГНАТЮК

Ми йдемо до Тебе...

— Мати Божа, Діво Пречиста,
ми йдемо до Тебе,
діти села і міста,
грішній вельмі — Тобі поклониться.

— Глянь на нас, наша Заступнице,
хоча грішній, но таки ж Твої діти,
ми Тебе з цілого серця просим
в доброту нас одіти.

— Помолись перед Своїм Великим Сином
за нашу грішну душу, негарні поступки
хай простить нам; і тую гордість,
і против ближніх всякі поступки.

— Ми недостойнії, але щасливі,
що мати ховала в вірі, в якій народились,
Бога вшанувати і прославляти, пошану
всякуй людині віддати,
і мовою говорити від них навчились.

— Коли дійдемо до Ікони,
будемо молитись за себе і наші родини
і бити до землі неустанні поклони.

Думка

Думко моя, думко,
Чом ти така сумна?
Де блукаєш ти, де ходиш?
Так вже до нас іде весна.
Несе з собою красу і сонце,
Зелена трава поросте.
Святоє сонечко загляне до віконця
І вся земля цвітами зацвіте.
А ти сумна! Скажи, чому?
Відкрий нам свою таємницю —
Чим ми всі винуваті,
Видно через нашу серця холодницю.
Охолодили наші серця,
скаменіла наша душа,
Не бачимо чужого нещастя,
Не знаємо, що ми одна своя сім'я.
Потратили віру наших батьків,
Віру всіх наших славних родів,
Дідів, прадідів,
Віру цілих віків.
Думко сумна, душе журна,
Щоб сказали про це наші батьки,
Думко сумна, думко сумна?
Щоб жити в вірі і злагоді,
Якщо ціни дали вони,
Гинули сестри і браття,
Дочки і гарні сини нашої землі.
А тепер скільки то молоді,
Вийшовших з православних домів,
Забуло те, що оставили
Їм рідна мати і батько.
Залишили рідну віру, покинули
Мову наших рідних домів.
Поглянь, сумно — подумай, журно,
То ж вони мають душу й тіло...
Нехай від тих слів заболить воно,
Пробудиться від сну
І вернеться на дорогу наших батьків,
Дорогу, котрою завжди йшла
православна наша сім'я.

ЙОСИП КАРПЮК

Колядка

Темну нуочку роз'ясніла
У небі, небі зора.
В Віфлеємі породіла
Марія сина.

Пастухі і славни цари
До Христа, Христа спішат.
Йому несут всякіє дари
І його славлят.

В світлі Божум прилетілі
Біели з неба ангели.
Всім народам возвістілі
І так співалі.

Бог небесний посилає
Христа, Сина свого,
Щоб на землі царствовав,
Од грихов спасав.

[Приспів]

*Слава, слава, слава, слава
Святому Руздву.
Слава Божа, слава з неба
Дітятку Христу.*

Пісня для ансамблю «Ранок»

Молоденьке дівченятко,
Як вітка в садочку.
Подивись на неї, мати,
Подивись на дочку.

В головоньці моїй думка
Мені докучає —
Мати, глянь на кращу квітку —
Доня доростає.

Я ж вже доня, як актриса,
Хочу танцювати,
Хочу жити, веселитись,
Співати, кохати.

Доня то, як квітка року,
Літом доспіває.
В «Ранку» пісню, в «Ранку» рідну
Дівчина співає.

12.01.2017 р.

Там за річкою, за широкою...

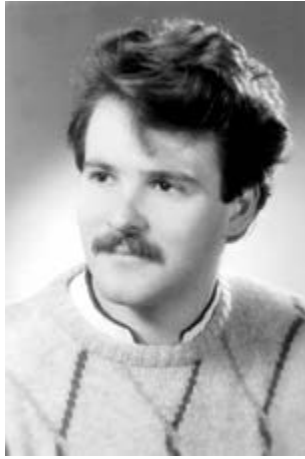
Там за річкою, за широкою,
За текучою водою,
Там дівчина хлопця ждала,
Там дівчина хлопця ждала,
Під калиною.

Під калиною, під біленькою,
Я в соромлю проживаю,
Ой вертайся, мій миленький,
Ой вертайся, мій миленький,
Я ж тебе кохаю.

Там за річкою, за широкою,
За текучою водою,
Так дівчина хлопця ждала,
Так дівчина хлопця ждала,
Аж посивіла.

Знай дівчинонько, знай голубонько,
Хто поїде заробляти,
Як він гроші там дістане,
Як він гроші там дістане,
Кохати не стане.

БОГДАН КАРЧЕВСЬКИЙ

Моя Україно

Люблю тебе, моя Україно,
І ниць на світі дорожче нема.
Моя Україно, наша Україно,
Ти будеш для нас на віки молода.
Моя Україно, наша Україно,
Ти є для нас одна.

Поки на небі сонце світить,
А місяць веде нас в нічній темноті,
Ми будемо тільки із тобою,
Та й тільки для тебе будемо ми жить.
Ти знай – ми твої діти,
Ти будь для нас, як в небі зоря.

Моя Україно, наша Україно,
Ти будеш для нас на віки молода,
Моя Україно, наша Україно
Ти є для нас одна.
Моя Україно, наша Україно,
Тільки ти одна.

ІВАН КИРИЗЮК

Наш край

Нема краю веселіейшого,
Так як наши сьола:
Де не пуйдеш, де не глянеш —
Всюди пієсня весьола.
Нема краю хоруощого,
Як тая Гайнувщина,
Тут пуца Біловієжська —
Красна, би дівчина.
Пливут рієкі долінами
Тихо, помаленьку,
А берози за клунями
Шум'ят потихеньку.
Сієє бієло черемшина,
Пщоли мідєд приносят.
Люде!
Пощо вам чужоє?!
Руодним
 крайом
 радуймося!

Крив'ятичі, 3 березня 1969 р.

Мова

Мово моя,
Мово домашня,
Предками наговорєна,
Проста і звична,
Від колиски щирая,
Богу словом
«Вірую»... співана.
Мово Підляшшя,
Мово рідного села,
Ти нас
До Києва завєла!
Мово рідна, материнська,
Мово моя —
Українська!

*Крив'ятичі — Більськ,
9 листопада 2017 р.*

У знак

Архангели
Землі моєї
Вітязі
І свідки подій
Занесіте літопис
Наших дьон
І поклон
Предкам
Прадідам моїм
Занесіте
Шум біловезького бору
І слова любові
До БАТЬКУВЩИНИ
Архангели
Розвісьте кривду сього народу
На дерев'яних хрестах
У знак...
воскресенія.

Де

Чи можна зневоліти себе?
Засіяти тоє,
що не приймає серце?..
Часом одна кропля,
розпливаючись в грудях,
Змиє тоє, що було нетривале,
І засіває нове —
незнане.
Думаю дзись...
Де кончається любов?
Де бліднут барви сенсу життя?
Де гасне світло,
з котрим
родився чоловік?

1973 р.

Тарасе

Немов весною звучить все наше,
Пісня про тебе йде, Тарасе,
Од Києва... за синій Буг...
Ти наш поет — наш вірний друг.

Ти за народ свій кріпко став,
Йому ж ти сонце показав,
Дорогу в ліпше освітив,
Щоб у неволі більш не жив.

І од Підляшшя — по Карпати
Будем по вік ми величати,
Слова твої та заповіт —
Вічно хай славою гримить.

Пісні

Пісні рідної Більщини,
Пісні моєї молодості —
То як груди дівчини
На весняному сонці,
Пливуть зелені слова
По кучерявій ожині,
На крило вітряка
Сіло... перо журавлине.
.....
Білих вишень садок,
Принадних, як русалки,
Сплели пісень мені вінок,
А поле...
Хліба теплого буханку.

Розчина

Під зрубом тесаним
Є клеймо крові
З ядром, як доспіла вишня,
Блищить
У весняному сонці,
Аж дерев'яніють пальці.
Під зористим дахом
З гронами винограду —
Пройшлись у повазі
Мефодій і Кирило:
Розсипали букви,
Щоб і наш Бог
Мав що писати-читати.
Лелека-друкар,
Брат весни,
Підкинув нам дітей розумних
Із мовою старослов'янською.
І наговорились ми,
І наспівались ми
Рідної, задушевної — досита.
.....
Оре плугатар ниву,
А з-під копит коня
Летять зелені слова —
Паростки доброї надії —
Довжезні, як річка Буг.
Їх перечитувати —
Наше руське доказувати...
Архістратиг Михайло,
Зі списом в руках,
Стереже чорнило,
Щоби чужа сила
Латині не всадила.
.....
Розчеркотались празники,
Мов горобці,
Із гори,
З грецького Олімпу
Розлилось виноградне вино.
Розвеселивши душу,

Не впору скинули кольчуги,
Запахтіли льняні сорочки
І князь, з бородою сивою,
Мов дим мужицької хати,
Загнав в одну пору —
І сіяти,
і воювати...
Від спеки, від двобою
Зігнувся хребет дугою.
Прасестра Либідь
Днями і ночами
Льон пряла і ткала,
Щоб стомлені душі
Було чим прикрити.
Про льон,
Про сорочку хрестикову
Червоно-чорну
Вічна пісня зринала,
Осталась нам.
Піснею слово повторене
Не потребує
Ласки високонароджених.
.....
Кажуть: у пеклі
Випалюють, чистять душі.
Байдуже це нам, простим —
Ми чисті.
Совість наша
У долонях,
На мозолях — випеклась:
Чиста вона, мов кров
новонародженого.
.....
Юр —
Русі патрон
Викопав нам колодязь —
З піснями-веснянками.
Приходіть: хлюпнем
На добре зачаття,
Щоб не захрипла глотка.

Гуде барабан і плаче скрипка:
Ой, зарано і не в той бочок
На Івана Купала
Пустила дівка віночок,
Хай приголубить її голуб
Квітом голубої надії —
І буде свято на Покрову.
Бо з нас вона —
Курноса така —
З чорними бровами,
З обличчям свого народу,
— Мудра, як уся Софія.

.....
Є такий гріх —
Твердий, як горіх.
Тіло — калина з молоком,
Ой, не ламай калини,
Коли калина не цвіла.

.....
Наш прадід — мужик,
Наш батько — плугатар.
Володимир —
Граду Кия володар,
До серпа, до труда, до землі
Молитвою
доторкнись.

.....
До серпа доторкнись
І гомін колисковий
Почую —
З дитинства літ
Заблукане диво,
Весняних русалок кадило.

Коли туга-печаль
Озветься під зрубом тесаним —
Прийду,
Де до болю
Рідне
Простягає руки,
Щоб не було розлуки.

Що останеться?

Прибули мої предки
Десь з далеких сторін,
Заорали тут землю
І поставили дім.

Свіжим хлібом пахло
Часто в них на столі,
На бандурі сушилися
Ликові постолі.

Знать, з руських сторін,
Бо читали «Псалтир»,
А діди споминали,
Як воював Володимир,

Як хрест православний
Над купол вознесли
І «многая літа»
Святом дзвони несли.

Проминули століття,
Як минається час.
По предках осталися свідки
— кургани,
Що ж остане по нас?

1984 р.

Пісні Підляшшя

1.

Час проминання
Завіває стежку до рідного,
До порога існування.
Довкруги ловці
І сіті заштутання,
Течуть потоки брехні
З пекучою отрутою.
Підляшшя — твоє світле лице
У лузі без води
Відгороджене частоколом забуття,
Самітне.
Руський хрест несеш
На розстання доріг,
Де рани наші
Виписані кирилицею
На дроті колючому.
Роде мій!
Тим відколотим паростком,
Тим крилом, що за Бугом,
Доторкнись до джерел
Київського престолу,
Заспівай, розвесели груди
Візантійськими псальмами
На честь велику
Слов'янським племенам.
Дай відваги,
Дай сили нащадкам,
Щоб Україна —
Як предків ляна сорочка —
Рід наш захищала від простуди.
Пречиста,
Доріжку червоно-чорним хрестиком
З лелечими снами
Простели через розлуку,
А ми допливемо
Надій білими човнами.

2.

Синіє Буг
З-поміж лугів
І гуцарів лозини,
Де-не-де церква куполом засяє.
Підляшшя, ти моє гніздо,
Ти моя молитва.
Живеш у піснях,
У слові предків,
Що псалтир читали
І псалом... на добру дорогу хрестик
І слово з Богом.
Знов вийшла мати за ворота
Із жалем в серці виглядає тих,
Що за стіл хоче садовити,
А їх немає...
Воля і сила тане, мов той сніг.
Під вечір спалила колиску,
Розсипала попіл
На дорогах крижових.
У вікні павутиння,
Зрошене сльозами, обірвалося,
Прощальний дзвін загомонів,
Слово за словом заридало,
Хтось хліба не доїв,
Бо серце битися перестало.
Над Бугом хмари
Знов клубляться...
Пролітають над лугами,
Мов дикі коні,
Що нашу славу потоптали.
Іване златоустий,
Заспівай нашу пісню
Про Підляшшя,
А веселі скрипали
Заграють у верболозах,
І засіє щастя, що нас жде
В соняшнику жовтім.
Ілле громовладний,
Ти ясною зорею

Запали наші очі,
Хай терпка ягода шипшини
Розсмакує нам уста...
Семафорить місяць у молодому небі
На дорогу щастя, на життя.
Надіє, Віре і Любове,
І всі святі пророки,
Не ведіть нас шукати
Квітку папороті,
Наставте нас на путь.
Нині все йде по колу.
Від нещастя долоні в мозолях
І сивина на скронях.
Життя наше, мов поле,
А поле, наче жереб,
Не знаєш,
Що й кому.
Неврожай!
Наосліп хтось долю поволік
За синє море.
І тільки Спас всемогутній
Знає, скільки нам
Пройти доріг,
Щоб знов потрапити
На рідний поріг.

3.
Сила воскресіння
Переходить поріг мого уявлення
Про Пречисту.
Я знаю, сонце і небо
На твоїй долоні,
А рідна земля
З корінням предків
Шепоче недоспівану пісню
З літ дитинства,
Де Батьківщина замкнулась
У крапельці сльози проминання.
Кланяюсь низько
До землі, до порога,
А горло
Стискає чужа сорочка.

Підляшшя — моя любов,
Моя рана, мій біль,
Внутрішня драма,
Запекла у грудях,
Сумом накопчена в очах
По розкиданому гнізді.
Підляська душе,
Що блукаєш з русалками
По весняному ольосові,
Воскреси джерело
З пелюсток розцвівшого льону,
Хай заголубіють очі,
Хай стану знов на молодецькі ноги
І зачерпну з твоєї криниці
Силу мандрування
До могутньої тепліні сонця,
До надії,
Що над куполом церкви
Сповідляє Благовіщення.

4.
Ти знаєш, хто блудить,
Ти знаєш, хто прав,
Хто з тобою говорить,
Силу предків має в собі,
Хто тебе шанує,
Знає мову і плач.
Засохли
На дерев'яному порозі
Розлука і сльоза.
Скажи нині, мамо,
Чом черемха гірко цвіте,
Чом латаття
Сповідляє нещастя,
Чом вітер шалений
Гуляє по полю рідному
І в пустій хаті!
Чом святий образ
За чорним павутинням?
Ще зруби стоять
На каміннях,
Що батько привіз з поля рідного,

З того загону,
Що годував нас і згодував.
А ми, що ж ми,
Мов тії лелеки
Потяглись в чуже гніздо
На голос зозулі.
Народе мій,
Задавись ти хлібом з чужої
печі
У темну ніч...
В останню мить
Не стало кому
Води
З колодязя зачерпнути.

Човен долі

Життя річкою
Бистрокрилою ластівкою
Життя
То ти і я разом
У човні долі
На Підляшшя
Просторах
Життя
То мандрівка
В надіях
З рідною піснею
То вічне питання
Про сенс існування
А невдачі?
То пусте
Сідло без коня
То пусте вікно
За занавіскою сну
На холодному камені
Епітафія
Розспаного зерна
Кирилиці.

Більськ, 18 липня 2011 р.

До друзів

Друзі — мої побратими,
Бережіть рідне Підляшшя!
Нашу малу Україну,
Бо то є гніздо вічно наше!
Бережіть від лукавих сусідів
Нашої мови красу,
Навчайте нащадків на бесідах
Про історію нашу стару.
Співайте гордо
Пісні козацькі,
Хай воскресне пригашена слава!
Ви не гнітесь чужому —
Неволя глотку задавить.

Більськ, 8 лютого 2005 р.

Різдво

Прийшла зима...
І бурі сніговії
Дороги й стежки замели.
Христосику!
Це в Тебе ноженьки слабії,
Полюляй в яслах
до весни.
Радуйтеся, люди!
В крилатій колядці
Хай дзвінчать серця,
В добрих надіях
Легше жити буде...
Не треба журиться.
Над Підляшшям
Сія звізда,
По рідному просторі
Пливе різдваний
розспів
А місяць в Бугові,
Мов в райському морі,
На престолі золотому,
Сів.

ПЕТРО КИРИЗЮК

Руодна Біельщина

На лугах
заклекоталі лелекі
донюося бек овечи
заграв
радосними піснями
жаворонок в свободуному неби
сонце
пробудило на загонах
життерадосну весну.
Задзвунчалі
у сребристих куполах
молітви
одкрились райські двері
могучою силою
промовила
Руодна Біельщина.

Весна

Шугає вітер хмарами,
Бушує бите море,
Теплий дощ
Поїть поле.
Всьо зеленіє,
Всьо будиться
Під спів жайворонка,
Під радість в грудях.
 Треба в заgonи орати,
 Заgonи засівати,
 В надії
 добра дожити.

Пролітають...

Пролітають над селом
Наші надії...
Наші пташки
До рідних гнізд
 вернулись
Будуть знов з нами
У сівбу
У сінокоси
Нас розвеселяти...
Так як ми
 терпіти
 сумувати,
Щоб знов
До рідних гнізд вернутись.

Жде

По ночах одна в комnати
Сидит старушка-мати,
Голов склонивши на подушці —
Цілу ноуч не буде спати.
 Сидит, закутана у лахі,
 А в хатці холод і мороз
 За очі ріже і щипає —
 Материнські сльози витискає.
А вона жде, а вона жде...
Щораз юой серденько заколе,
Бо як же юой забути час,
Як сина на руках носила в полі.
 А вона жде, а вона жде...
 На зори гляне і заплаче.
 Не знає бідна, що синок —
 Серце має вуон тулаче.

Вернусь

Ех, як бистри вітьор свисне
Льогко колихне сосною
Буде час і я вернусь із вуойська
Ранньою весною
 Порубаю мами дрова
 Поладжу скваречники
 Заору город в садкови
 Щоб росли слонечники
А пока в кошарах муштра,
 рачкованне
Не для тебе Петре любов і коханне
Ех, ви облаки високі, свобуодни
 як звуон
Передайте руодним і знакомим
Сердечни солдатські поклуон.

ЮСТИНА КОРОЛЬКО

Шукала я...

шукала я дому в твоїх долонях
тепла змерканя і довгих вздихань
чую їх
як в'ються на днові мора
благословлят ночі і дні

од вітру
воздухом набралось мніє платье
змерканє капає з рукавуов
місець жлобіт талію

стрилялі дзись перед полудньом
чай пілі до четвертеї
розвісіла постіране
а волоси пахлі фалямi

одкриваю двери
на завше в вічність
коб ти не порисовав
стуканьом усьміешкі

Што дня...

што дня встричаю на гуліці
мого чоловієка
кладу йому руку на сліди тіні
муой чоловієк одягньони в сонце
і твар його так сієє

што дня пудходжу до кунця свіета
загледая йому просто в очи
хороши рожови очи
з сонцьом на горизонтові
дмухаю і одходіт за повієкі

што дня потикаюсь
зачинаю од пачатку
люб'ю гуліціє і дотикаю тебе їмі
заходжу од середіні в твоє таїни
випереджую тебе дорогамі
которимі перейшла
перед криком дня

муой чоловієче із поля люді
колі в кунціє затанцюєш

Туолькі...

туолькі тобіє пудсуну світло
колі уже так хочеш зобачиті тоє чого не відно
і якби так могла тебе любіті
кажду мінуту би любіла без перестаня
але спаланим човном спливаю в мутную воду
колишу фалі до смерті
ніщю навіть твуой перелекани правдою погляд

правдою котorej і я не знаю
бо на кунець дня ти зловів мене
як ковкала сонце

лгу

за велікі слова і розстає долоня в долоні літості
без паметі заступаю образ по образіві
ще туолькі нога в жежкum піскові
щока при ночи
нерви в тішиніе

туолькі што починається будьонна карузеля
злушую пазуріе з пальцюв бо розу дається без шипуов
і плачу ошукана кровльою
не успею навіть признатись што я невінна
бо од разу винагородіш мене за гріех
остане туолькі ехо
а я в йому як заспане зло сільне і гостре
поймі

Як туолькі...

як туолькі розвіднює
виходжу на поруог
коб прислухатись
шелестові твоїх крокув
такіх ще далекіх

вростаю в світло і горизонт

кажут мніе
щастє
і твар ще раз
одпадає мніе зо сльозою
в долоні

щасьтє

пальці вбіваю в сонце
і починаю курчитись

Погледаєш...

погледаєш на мене якби щось чув
але не чуєш ніц
заглушаю себе
уха обліпляю вульканами повними смоли
котора кіпіт і душит звук

не умію одказаті што у мене чуті
бо на днові мого слуху
смокі випльовують сієрку
і туолькі усьміхаюсь

показуєш нових люді
будуєш нови доми дорогі
тієшусь як дурная бо очима туолькі бачу
а як їх закрию всьо пропадає
зостаюсь оно я і озера смоли
а гуліціє і міста слієпнут
пуд повієкою вибору добра і зла

То не діво...

то не діво што обдерти із снуов ходімо спаті
а вставши тупо говоримо
але нам дісь наснілось
плюємо пуд подушку
усьміхаємося украдкою

житі без снуов не випадає
лжемо як наняти
коб нам заздростілі всього
наветь того чого не маєм

заздростят
стоїмо пусти і задовольони што ошукалі
хоч добре знаєм же їм тоже нічого не снітьєя
затіскаємо кулак і пуд столом
і слухаємо як їхні сні розцвітают уночі

то не припадок што не сплю
боюсь што колі прочнуся не учую
як сон ходіт по пудлозі
усьміхаюсь виходжу міжду люде
і лгу

ХРИСТИНА КОСТЕВИЧ

«По-мойому»

То не має биті веліка література, бо і я невеліка. То має биті так совсієм по-свойому, значит по-мойому. Бо у нас «своїє» говорілі на тих, што з родніє мами, тата, дієдка чи бабці. Але той «свуй» мусіт биті «муой». Значит, такій передумани, пережити, перетравляни, можна сказаті, што такій од середіни души.

Знаю троху старієйших слув тієм, што я пуозно уроділась, а муой дієдко і бабця довго жилі. Такім способом я жила якби в інній епоці. То біла і моя епока. Муой язик, моя говуорка.

Одкуоль помню, я говорила по-свойому. На Дуольнум усіє так говорилі. Послі я зобачила, што одни ходят до церкви, другі до косьцола, але не мієло то жадного значєня. Всіє говорилі однею говуоркою.

До школи я пушла у шиєсть лієт. Але коб зостаті учньом, мусіла здаті єґзамін. Треба біло умієті читаті, пісаті, лічиті, розказуваті. І тут, при розказувані про тоє, што на образкові, якій пані показала, забракло мніє слова по-пуольську. Але знала по-свойому. Ходіло про тоє, што собачка бив запрежани у саночки і тієм не муог бієгчи з іннімі. Я замовкла, але тішина раз-два мене змучила, то сказала «бо вуон запрежани». І одразу льокшей стало. То не біло одне слово,

котрого я не знала. На інному рисункуві била кочерошка до пліти, а скуоль я могла знаті, што то «pogrzebacz»? Бабця мене забірала на «pogrzeby», але кочерошкі там не било. Кочерошка перешла. Еґзамін пушов добре і я била у школі. Усьо понімала, што пані говорила і учні, мноуго читала. Якось собі пораділа, хоч у клясі нас било аж сорок п'ять.

Як я била у другуй клясі школи подставової, увелі білоруські язик. Але я його не училась. Мама сказала, што білоруські то не наш і його нам не треба. Але інни діеті пушли на білоруські. Чуть не усіе тие, што і до церкви ходілі. Послі зачали говориті, што уни «Białorusy». А я хто? Я зсюол! А я по-свойому! На щасце, діедко читав мноуго книжок. І колеґовавсе з батюшком, котори уже не служив у церкві, бив емеритом. Обадва дискутовалі про тоє, што в книжках, што на свієті, в радівові «Wolna Europa», а я слухала. Уни не говорилі, што «Białorusy», вони даліей говорилі по-свойому. Я так само по-свойому. Так і зостало, говору по-свойому, бо люблю по-мойому.

Анатолій Кравчук. Кривая в часі жнива (1999)

АНАТОЛІЙ КРАВЧУК

Про моє село Кривую

Люблю своєю край
І свою околицю,
Де на полях сіють
Жито і пшеницю.

Люблю тії поля,
Де колись межи билі,
О котрих молодії
Уже давно забилі.

Люблю тії лонкі,
Што трави ростут,
А ліетом весьоло
Квітками цвітут.

А між тими лонками
Риєчка Орлянка пливе,
Котора десь коло пущи
Своє начало бере.

Де я б не бив по світі,
Добре і злоє прожив,
А о своєм Краю
Ніколі я не забив.

В німецькуй неволі
Два рокі пробив
І в Армії Краснуй
Ще послужив.

Бив я на Уральських горах,
На краю Європи побивав,
А в думках своїх
Край руодни носів.

По довгуй тулачці по світі
Жуонку і дієті нажив
З сім'єю вертався
До руодної хати прибив.

Хата старая
Соломою крита била,
А в хаті ще
Мама старая жила.

Вернувся додому
В руодне село,
Котре колискою
Моєю било.

Село руодне,
Што зветься Кривая,
Тут мама моя
Маленькім мене колихала.

Тут я родівся,
Тут умерті хочу,
І щоб поховалі
У землю свою.

Тут Батько і Маті
В могилі пуд ліпою лежат,
Тут діеті моїє, Син і Дочка,
Вічним сном сплят.

По довгуй розлуці
Якая ж мніє міла била,
Котору я вічно люблю,
Моя дорогая земля.

Все тоє, што я уложив,
Не видумав його —
Я все пережив.

* * *

Із сходу на захуд
Село Кривая лежить,
За селом ліес
Сосновий стоїт.

Тут я своє дитінство прожив,
Тут пруюзвіще мніє далі —
Бо грому боявся, то
«Хмарою» мене назвалі.

За ліесом крив'янським
Риечка пливе, Орлянкою зветься,
Десь там до Нарви
Свою воду несе.

Риечка Орлянка глибока била,
Бо став бив
І риби в юй мнуого
Колісь там било.

На туой же риечці
Млін водяни стояв
Вуон збуоже молоті
Нам помагав.

Млін Ужикі звався,
Тепер по юом туолькі
Фундамент остався.

Фундамент і стіени
І хата небом покрита
При царськум гостинці стоят.

А по берегах риечкі пасвіска
І лонкі квітками цвітут,
Там сіено косят
І бидло пасут.

Тую риечку і ліес той
З малих ліет пометаю,
Де рибу я лапав, а гриби
То і тепер ще збіраю.

Людмила КРАСОВСЬКА

Мандрівне життя (Фрагменти)

Наша сім'я жила в губернському місті Вільно (тепер Вільнюс, Литва). Там народилась я і двоє молодших братів. Сім'я була досить чисельна: складалася з батька Івана Ігнатовича Красковського, його жінки Валентини Семенівни і трьох дітей — доньки Людмили, синів Сергія і Мстислава. З нами жила й бабуся, тітка мами, Амалія Францівна. Коли у 1910 році помер дід, татів батько, до нас приїхала жити друга бабуся — його мати Єлена.

Тато Іван Красковський народився у 1880 р. в селі Дубичі Гродненської губернії, де його батько був священником. Тому він скінчив у Вільні духовну семінарію. У 1903–1905 рр. батько студіював в університеті у Варшаві на історико-філологічному факультеті. Будучи ще у Вільні, він познайомився з Валентиною Сокальською і одружився з нею у 1903 р. За участь у студентському русі в 1905 р. батька арештували і викинули з Варшавського університету. Закінчив університет він у Петербурзі — як історик-економіст.

Після закінчення університету батько поселився у Вільні і працював як учитель в гімназіях. Мати ніде не працювала, займалась господарством і виховувала дітей. Вона народилась у 1883 р. у Кам'янці-Подільському на Україні. У Вільні вона закінчила «Институт благородных девиц». Мати не була шляхтянка, але дісталась до цієї школи, бо дід був військовий. Він служив у війську як ветеринар

і брав участь у двох війнах. Мати дуже хотіла вчитись далі в університеті, щоб бути лікаркою, але хутко по шлюбі мала дітей і вже не могла. Коли батька арештували в 1905 р., мати взяла мене малу і разом з бабусею поїхали до Варшави. Кримінальних злочинців годувала держава, але арештовані студенти мусили самі здобувати їжу. Мати і бабуса варили їжу, а мама щодня її відносила до в'язниці, годувала не лише чоловіка, але й декілька його товаришів. Студентів досить скоро випустили з в'язниці і наша родина повернулась до Вільна.

Я вже не пам'ятаю, яке було найстарше наше помешкання і на якій вулиці воно знаходилося. На старих фотографіях видно, що там був великий двір, де грались діти. Перша подія, яка залишилась у моїй пам'яті, це народження молодшого брата Славка. Тоді жінки родили в хаті, а не в лікарні. Я мала десь шість років. Всі в помешканні були чимось зайняті і не звертали на мене увагу. В передпокою була велика дерев'яна скриня, де ховали зимовий одяг. Я якось вилізла на цю скриню і довго плакала, бо не могла зрозуміти, чому про мене всі забули.

У Вільні були дві приватні хлоп'ячі гімназії: Павловського і Виноградова. Батько був історик, він викладав історію в цих гімназіях, а ще був там заступником директора. Для дівчат були окремі державні школи. «Єпархіальна школа» була для дівчат з родин духовенства, там учились дівчата з рідні батькової мами. «Институт благородных девиц» була школа для шляхтянок, де вчилась мама. Батько організував у гімназіях дві футбольні команди, які грали поміж собою. Це були перші футболісти у Вільні, та, можливо, і в цілому «Північно-Західному краї». Пару разів батько брав мене з собою на тренування цих хлопців. Вони не мали окремого футбольного поля. На околиці міста наймали від когось пустку, де трохи зарівняли поверхню. Пам'ятаю, що на цьому полі інколи пасся осел власника, який дуже неохоче відходив до кута, щоб звільнити поле футболістам. Через ці футбольні команди батько мав неприємності. Якись «мамаші» поскаржились на шкільну управу, що їхні діти замість навчання бігають по полі за футболом та що взагалі не може бути педагогом така несерйозна людина, яка грає футбол. Але зі скарги нічого не було. Шкільне начальство зрозуміло, що нехай краще учні грають футбол, ніж будуть пити водку і робити революцію. Учні в старших класах дійсно багато пили, в цьому відношенні футболісти робили виняток.

У Вільні перед війною, десь у 1912–1913 рр. я побачила перший аероплан. Перший раз це були чужинці летуни: Блеріо на моноплані і Фарман на біплані. Ці аероплани були зроблені з дерева й полотна. Моноплан мав два прості крила, а біплан подвійні крила. Летун літав сам-один. На околиці міста, певно, на місці, де вправлялись вояки, зробили дерев'яну огорожу, за якою стояла публіка. Літаки знаходились на площі в середині, там вони злітали й кружляли над головами глядачів на висоті двадцяти-тридцяти метрів. Пізніше за деякий час прилетів російський летун, здається Нестеров, який теж на цій площі показував своє мистецтво. Це було щось казкове: людина літала в повітрі, робила різні вправи, і дивна машина її слухалась! За час одного людського життя від цих аеропланів люди допрацювались до тяжких бомбовозів, летучих вагонів з пасажирями аж до польотів на місяць.

Доки жив дід (тато батька), ми їздили вліті до нього в село Дубичі близько славної Біловежської пущі. Дід вмер десь у 1910 р., з того часу ми там більше не були. Дід Ігнатій Красковський був ще шляхтич (дворянин), але мого батька він вже не записав до «дворянської книги». Дід вчився в університеті в Москві, який успішно закінчив. Після цього він працював у редакції поступового журналу в Москві. Коли почалась політична реакція в сімдесятих роках XIX ст. в Росії, дід пішов у священники. Тоді був девіз «хожденіє в народ». Того, хто мав високу школу, університет, могли висвятити за священника без закінчення духовної семінарії, коли він одружився з донькою священника. Прогресивні люди вважали, що це була єдина можливість працювати серед народу, просвіщати його. Це був рух народників. Дід теж одружився з дівчиною з сім'ї священника і його призначили священником в село Дубичі. Це було більше село, там була школа й пошта. В цьому селі дід прожив ціле життя, тут помер і був похований.

Батько згадував, що дід в молодості був дуже товариський, любив танцювати, залицятись до дівчат. Відмовившись від кар'єри, життя в Москві, він прожив ціле життя в селі, далеко від залізниці. Батько був одинак. Сестра померла цілком мала. Батько оповідав, як вліті вони цілою родиною їздили возами до Біловежської пущі на гриби. Грибів було багато. Збирали великі кошики: боровики, ридзики, гірших грибів ані не брали. В околиці Біловежської пущі були ще курні хати, без коминів. В хатах тримали вужів, як домашніх. На земляній підлозі вони пили з миски молоко разом з дітьми. Я пам'ятаю, як раз ми їздили вліті до діда в Дубичі — я мала тоді десь шість років. Дід вже не працював, бо його розбив параліч, але вони ще жили в домі священника. Увечері, коли ще була гарна погода, діда виносили на двір біля хати, там були зложені дрова. Звичайно ввечері там сходились селяни, приходив учитель, всі сиділи на дровах і розмовляли з дідом. Видно було, що селяни його любили й поважали. Дід у білому «подряснику» сидів чи напівлежав у кріслі, а біля нього звичайно збирались старші дядьки. Не пам'ятаю вже, яка була церква в Дубичах, але біля неї стояла дерев'яна дзвіниця, вже стара, яку не вживали. Ми, діти, бігали ховатись до дзвіниці, хоча нам це забороняли, щоб, бува, стара будова не завалилась. З родини Красковських я нікого більше не пізнала.

Бабуся (мати батька) мала більшу рідню: дві її сестри мали теж чоловіків священників. Одна сестра, здається, Марія, жила в селі Деречинок над Німаном. Вона вийшла заміж за священника Давидовича. Вони мали дорослі діти: сина Леоніда і доньку Таню. Пан отець Давидович був вже сивий з бородою, виглядав як апостол. Це була розумна і чесна людина, в селі його всі поважали. Леонід був студентом, він любив дітей і вмів з ними поводитись. Тому й діти його любили, страшенно використовували і перешкождали йому вчитись. В Деречинок ми їздили одного разу перед війною на літо. Деречинок було велике село. Сім'я священника жила в садибі в досить великому домі, де змістилась і наша родина. Було там велике господарство: коні, корови, багато різного птаства. Цілком близько біля садиби протікав Німан, там це велика ріка. Діти любили ходити на ріку, дивитись, як купали коней чи напували корови. Німан чистила землечерпалка,

яка витягала з води цілі стовбури дерев, а ці складали на березі. Це дерево було дуже міцне, його називали чорний дуб. Не знаю, куди вивозили це дерево і на що його вживали.

Я пам'ятаю таке спокійне життя в Деречинку, але дальша доля цієї родини мала трагічний характер. Під час війни родина Давидовичів утікала перед німцями й опинилась у Білій Церкві на Україні. Після революції 1917 року старий Давидович, як священник, не мав посади. Здається Таня працювала як сестра милосердя. Під час епідемії тифу вона заразилася тифом, від неї дістав цю недугу Леонід і обоє померли. Про їх батьків ми вже більше нічого не чули.

Друга сестра батькової мами теж вийшла заміж за священника, вона мала п'ять доньок. Старша доня Зіна, гарна дитина, декілька разів була в нас в гостях у Вільні. Дві молодші сестри Зіни вчилися у єпархіальній школі у тому ж Вільні. Ми ніколи не їздили до цієї родини, ані не знаю, де вони мешкали на селі. Доньки священників мали нещасливу долю. Єдиний рятунок був — вийти заміж за священника, але таких наречених було менше, як дівчат. Потім такі дівчата йшли до родини брата чи замужньої сестри і допомагали в господарстві. Зіна звичайно привозила «Баум-кухен». Це була солодка булка, виглядала, як відрізок дерева, а всередині була порожня. Баум-кухен пекли так, що дерев'яний валець з бугорчатою поверхнею помалу обертали, поливали тістом, пекли, і знову поливали. На кінець на зрізі це випадало, як роки на зрізаному дереві. Це було дороге тісто й марудна праця, тому у нас в хаті не пекли Баум-кухен.

Перед Першою світовою війною наша сім'я мешкала у Вільні на передмісті Антоколь на Весенній вулиці. Це була коротка, але стрімка вулиця, яка виходила на площу перед костелом Петра і Павла. Два рази на тиждень на цій площі був базар, де з'їжджались і сходились селяни зі своїми продуктами, інакше ця площа була порожня. За площею біля костела проходила вулиця, де їздила конка. Це був тогочасний трамвай, але вагони по рельсах тягали два коні. Взимі були закриті вагони, а вліті їздили відкриті площини зі стріхою. Конка мала свої зупинки, але рухалась так повільно, що студенти і гімназисти наскакували до вагонів під час їзди. Одна траса конки з Антоколя вела до центру міста біля кафедрального собору, під руїнами замку, друга траса йшла з центра міста до іншого передмістя — Звіринець, за річку Вілія. Дальшим способом подорожі в місті були візники, які мали повозки з одним конем; це був дорожчий панський спосіб.

Ми переїхали на Весенну вулицю десь у 1912 р. Мешкали в домі, який стояв на кінці великого саду. Наша сім'я знаходилась на першому поверсі в досить великому помешканні, яке складалось з п'яти кімнат, кухні і розлогого передпокою. Над нами на другому поверсі мешкала сім'я Всеволода Макаровича Ігнатовського. Так, як і мій батько, він був історик і учитель гімназії. Це був старий приятель батька ще з університету. Він мав двох синів, але ми, діти, не тримались у купі. На початку саду біля брами була менша хата, де жив дальший історик, учитель і приятель батька Василь Дружниць.

Перший раз ми виїхали на Україну восени 1914 року, коли німці почали наступати на фронті і наблизились до Вільна. Ми вилізли з потягу в Куп'янську і їхали до діда до Гороховатки на великому драбинчастому возі разом із своїми речами. Це було яких сорок верстов, подорож тривала майже цілий день. В Гороховатці дід працював як ветеринар. Там ми жили у звичайній селянській хаті-мазанці. Там жила самотня жінка-вдовиця, яка на цей час перейшла мешкати до сестри. В хаті була одна велика кімната з трьома вікнами, яка займала половину дому. У цій кімнаті на величезному ліжку спала мама, бабуса і троє дітей. Батько не був з нами, він знову виїхав на фронт. Для дітей така спільна постіль було щось незвичайне, бо у Вільні кожний мав своє ліжко. У хаті була ще одна мала кімната, де спала друга бабуса. В невеликій кухні більшу частину забирала велика піч, якою отоплювали й сусідні кімнати. Взимку часто було треба підкладати дрова, а дерево було лише з агатів. Були ще великі сіни, де були поскладані дрова і стояла бочка з водою. Дорослі тяжко пристосовувались до нових умов. Дітей цікавили ці новини й вони сприймали новий спосіб життя як щось нормальне.

Найбільшою подією була подорож до сусіднього села Піски, де народився дід. Там жила його численна рідня. У старій хаті, яку побудував ще дідів батько, жила його сестра. Вона залишилась там на господарстві, бо брати розійшлись. У Пісках жили брати діда, один був фельдшер, другий брат був священник. Треба лише дивуватись, як звичайний селянин (батько діда) зумів усім своїм синам дати освіту. У Пісках жила також інша рідня діда: племінниці, племінники, якісь хресники. Взимі ми їхали на Піски по замерзлому Осколу, бо це була найкоротша і найрівніша дорога. Лід був міцний і гладкий, тому всі подорожі відбувались по річці. У ветеринарному осередку в Гороховатці були племінні жеребці, але лишень одного з них — спокійного Вороного — вживали для поїздок. Інші жеребці були такі дикі, що з ними міг їздити лише конюх. Яка це була краса: їхати по річці, по рівнесенькому льоду, коли все навкруги було цілком біле від блискучого снігу! А потім зігрітись у теплій хаті, де частували різними смачними стравами. Звичайно з Вороним їздив кучер Прокіп, але деколи дід їздив сам із онуками. Дід сідав у санки ззаду і садовив біля себе братів. Я стояла поміж ними і лише чекала, щоб ми виїхали за село, коли дід дасть мені керувати Вороним. Великий чорний кінь ішов спокійним рівним ходом, а санки здавались малими в порівнянні з могутнім Вороним. Грубі негнучкі віжки тяжко було утримати в руках, але почуття власної сили й відповідальності переважає всі неприємності. З усіх зимових розваг, які були на селі у діда, ці прогульки були найбільшою радістю.

Наша сім'я приїхала з Гороховатки до Києва на осінь 1916 року і поселилась на околиці міста в Пущі-Водиці. Це була порівнюючи нова частина міста, побудована в сосновому лісі і розпланована так, щоб рівні вулиці перехрещувались у прямих кутах. Чомусь там не були вулиці з назвами, але «лінії» з номерами. Пуща-Водиця вже тоді була сполучена з Києвом трамваем. Біля домів були

досить великі ділянки з деревами, так що здавалось, що мешкаємо в лісі. Там було і декілька ставків. У Пущі-Водиці була приватна жіноча гімназія, яку заснували поступові вчителі. Крім звичайної програми навчання, у гімназії навчали також ручні праці. Учениці шили прості частини одягу, робили різні предмети з паперів і дерева. Нарешті, після років кочування, я дісталась до школи і вступила відразу до третього класу.

В той час у Пущі-Водиці жив письменник О. Олесь — Олександр Іванович Кандиба з жінкою Вірою Антонівною і сином Олегом. Олег був на три роки молодший від мене, але приятелював зі мною, а не з моїм братом Сергієм, який був його ровесник. Сім'я Олесь мешкала недалеко від нашого дому і я ходила в гості до Олега. Олександр Іванович працював як ветеринар на бойні в Києві. Він був завзятий рибалка і у вільному часі ходив на рибалку до сусіднього ставка. Віра Антонівна тоді ніде не працювала і турбувалась лишень господарством. На дворі вони мали курки. Оці курки Олег почав досліджувати, а я йому допомагала. Ми добре пізнали окремі курки і вміли їх розрізняти. Олег записував собі різні пригоди з курячого життя. Вислідом цих досліджень було невеличке оповідання «Рудько — життєпис одного півня», яке Олег написав у Празі. Воно там і було надруковане. Вже тоді у Олега проявлялась методичність і витривалість у праці. Віра Антонівна терпляче зносила це вмішування до її господарки, а Олександр Іванович ласкаво посміхався над нашою «науковою» працею. В Пущі-Водиці ми жили цілий шкільний рік 1916–1917 і там пережили революцію 1917 року.

Коли почалась війна в 1914 році, я зробила бунт і оголосила, що мушу читати газети, щоб знати, що робиться на фронті. Я мала тоді 10 років. Нарешті мама погодилась і сказала, що я можу читати лише вістки про події на фронті. Так я старанно читала газети. Добре пам'ятаю, як навесні 1917 року я принесла газети і прочитала, що забили Распутіна. Певно, це була неділя, бо батьки ще лежали в ліжку. Я вбігла до їх кімнати з криком: Распутіна забили! Батько на це сказав: не дурій! Але коли взяв газету і прочитав, то хутко одягнувся і поїхав до Києва.

Восени 1917 року ми переїхали з Києва до Прилук на Полтавщині. Наскільки я пригадую, це сталося тому, що батько, який раніше працював в «Союзі міст», змінив працю. Архів його відділу зі «Союза міст» послали до Прилук на ліквідацію, разом з деякими працівниками. Цілу нашу сім'ю відвезли з Києва до Прилук на одному великому автомобілі. Це було відкрите авто, де спереду було місце для шофера і його помічника, а взаді два сидіння для шістьох людей. Тоді шофер ще мав помічника, який клюкою розточував впереду мотор; коли мотор почав працювати, тоді він насакував до авта. Ці помічники звичайно були 14–15 річні хлопці. Для дітей це була надзвичайна подія — їхати автом таку далеку дорогу.

З Прилук весною 1918 року наша сім'я повернулась до Києва. У шкільному році 1917–1918, коли ми жили в Прилуках, я не ходила до школи. Тому я тепер мусила робити іспити за четвертий клас, щоб продовжити навчання. Гімназію, до якої я ходила в Пущі-Водиці, перенесли до Києва на Лук'янівку. Це вже не була

жіноча гімназія, у ній учились разом хлопці й дівчата. Зі старих педагогів там залишилось мало й майже всі учні були нові. Я хотіла далі вчитись у цій школі і зробила там іспити. Коли переїхали на Велику Васильківську, гімназія була далеко від нас, добра година пішки. Трамваї тоді часто не ходили, треба було бігати пішки. Дорога через місто була не лише довга, але деколи й небезпечна. Часто на вулиці хтось стріляв, когось переслідували, ходили військові патрулі. Тоді в школах почали вчити українську мову. До нашого класу прийшла молода вчителька-студентка. Коли вона запитала, хто знає українську мову, то з цілого класу встала лише я й моя сусідка по парті — донька лікаря, з якою я відразу подружилася. Ми двоє вміли не лише балакати українською мовою, але й читати й трохи писати. Інші учні ані не намагались вчитись по-українському. Атмосфера в класі під час цих уроків була неприємна й напружена. Звичайно, вчителька викликала одну з нас двох, щоб ми читали чи відповідали. Останні учні просто робили саботаж.

На початку 1919 року Міністерство закордонних справ [Української Народної Республіки] призначило батька послом у Грузії, яка вже тоді була самостійною республікою.

Батько приїхав до Грузії весною 1919 року, а наша ціла родина приїхала до Тифлісу восени 1919 року, перед початком шкільного року. Виїхали ми з Грузії восени 1920 року. Не пам'ятаю назву вулиці, де ми жили в Тифлісі. Це була коротка й стрімка вулиця, досить далеко від центра міста. Дім, де ми мешкали, був побудований на схилу так, що з вулиці помешкання було на першому поверсі, а з двору це був другий поверх. Помешкання було велике, мало сім кімнат, велику кухню й балкон до двору. Одна кімната була канцелярією, батько мав свій кабінет, а перед ним була гарна вітальня. Коли ми приїхали, то в помешканні (кабінет, вітальня й їдальня) були різьблені меблі українського стилю, зроблені за зразками меблів Земського дому чи садиби Лизогубів у Полтаві. Десять наприкінці року ці меблі забрали їх власники й батьки купили інші, вже звичайні меблі.

Членами Української місії в Грузії, які приїхали разом з батьком, був Андрій Тишкевич і Андрій Полянський та його дружина. А. Тишкевич виїхав з Тифлісу скорше як наша сім'я. Замість нього потім працював Андрій Абрамович Петренко, який їхав разом з нами до Європи. Деякий час у місті працював Цвангер (він мав велику родину). В тому часі у 1919–1920 рр. у Тифлісі була англійська й французька військова місія.

У 1920 р., коли наша сім'я жила в Тифлісі і ще не виїхала на літо в Сурамі, у Грузії був великий землетрус. Щось біля 8 балів. Тоді було цілком знищене містечко Горі, де народився Сосо Джугашвілі. Це було вночі. Мені здавалось, що їдемо на пароплаві, а на морі є буря, бо дуже колише. Коли я відкрила очі, побачила, що підлога якось дивно піднімається. На вікнах з середини були дерев'яні віконниці, вони самі відкривались. Я зрозуміла, що це може бути землетрус. Бабуся і брати, які спали в цій кімнаті, на щастя, не прокинулись. Мама, яка спала в іншій кімнаті, теж не прокинулася, а батько біля неї спав далше. Я не знала, що робити: чи будити всіх, чи чекати, як це все закінчиться. Ранком ми

довідались, що це був тяжкий землетрус. Більшість мешканців міста вибігло на вулицю і там чекало до ранку. Як я вище згадувала, наш дім був побудований на схилі і тому був особливо небезпечний. Але ми про це не знали. На другий день, десь після обіду, знову були два чи три менші поштовхи землі. Батько сидів у кабінеті біля стола, я саме йшла до нього. Коли почались поштовхи, батько сказав, щоб я залишилась стояти біля дверей, які самі відчинялись. Це були лише відгуки землетрусу, які не зробили більшої шкоди.

Населення в Тифлісі було тоді дуже мішане. Це було видно по різноманітному одягу, особливо жіночому. Старші грузинки носили довге чорне плаття, на голові під малою чорною хусткою чи шапочкою були більші білі хустки. Найбільш барвистий одяг мали айсорки — грузинські циганки. Не відомо, де вони діставали такі пестрі яскраві матерії, з яких шили довгі широчезні спідниці і короткі блузки. Напрочуд це часто були шовкові матерії, тонкі й прозорі, з великими барвними взірцями. Айсори ходили або сиділи на хідниках цілими групами, поміж ними було багато дітей, а навколо повно галасу й крику.

Ми приїхали до Тифлісу початком шкільного року 1919–1920. Я почала вчитись у шостому класі російської гімназії. Крім неї, у місті були грузинські школи. У нашому класі був дуже різноманітний склад учнів: 7 росіян, 7 грузинів, 7 вірменців і я — єдина українка. Клас був мішаний — хлопці й дівчата. Ніколи тут не були якісь питання з національним походженням учнів. Грузини мали ще окремі уроки з грузинської мови й літератури. Я хотіла навчитись грузинської мови й досить скоро вивчила грузинський алфавіт. Це було, однак, досить тяжко, бо цей алфавіт є зовсім відмінний від слов'янського і латинського. Але коли я прийшла на урок грузинської мови, побачила, що всі учні говорили рідною грузинською мовою і я не могла вчитись разом з ними.

Вліті 1920 року наша сім'я жила в містечку Сурамі близько Сурамського перевалу. Ми мешкали в довгому будинку, де було декілька помешкань. Наша кухня була окремо в дерев'яній будці, студня була одна для всіх мешканців, помешкання не було надто вигідне. До містечка Сурамі треба було йти яких 20 хвилин чудесною алеєю із старих дерев. Сурамі було мале містечко, яке мало лише залізничну станцію, пошту і кілька невеликих крамниць. Двічі на тиждень у Сурамі був базар, на який приходили зі своїми товарами селяни зі сусідніх сіл. Тоді треба було робити головні покупки. Селяни принесли овочі, фрукти, курки, яйця, молоко. Все це розкладалось просто на землі біля сидячих продавців. В більшості це були чоловіки, менше жінки. Треба було пройти цілий базар, щоб вибрати потрібні речі і перевірити ціни. Ціну кожний продавець визначав сам, і поступово її знижував з наближенням полудня. Найгірше було те, що більшість селян говорила лише по-грузинськи, а ми не розуміли. Я мусила навчитись найпотрібніші вирази, щоб могла купувати на базарі. Але за короткий час я вже могла запитатись ціну і домовитись, скільки й чого мені треба, хоч деколи помагала собі пальцями, оскільки йшлося про ціну. Базар виглядав дуже пестро. Не лише овочі й фрукти були різноманітних барв, яскраві барви одягу теж утворювали барвистий малюнок. До того всього був великий галас, бо всі присутні перекри-

кували один одного. Хліб треба було купувати в крамницях. Це не був звичайний киснутий хліб, але плоскі плячки — лаваш, який робили без кваску. На селах лаваш пекли в грубках-ямах, що були вимазані глиною. Ями були досить великі, десь метер широкі. Коли згоріли дрова й залишилось лише вугілля, лаваш ліпили на розпалені стіни, де він пікся. Лаваш робили білий із звичайної муки й чорної барви з муки чорної пшениці. Ці плачки чорного лаваша були часто недопечені, так що можна було їсти лише шкурку, а середину викидати.

З Сурамі ми одного разу поїхали разом з батьком до Бакуріані, де був курорт високо в горах. Малий потяг поволі ліз все вище й вище, серпентинами поміж горами. Нас здивували величезні шпилькові дерева (певно, ялини чи пихти), які цілі обросли довгим сірим мохом. Ми походили по курорту і ввечері повернулись назад до Сурамі. В Сурамі до нас приїхав на кілька днів у гості Мустафа Чокаєв; це був посол Туркестану чи Узбекистану в Грузії. Батько хотів йому показати гарні околиці Сурамі й гість пішов з нами в гори. Ми вибрали дуже гарну стежку біля гірського потоку. Але виявилось, що пан Мустафа зовсім не вмів ходити по горах і він повернувся до Сурамі цілком знищений і більше на прогульки не ходив. Це був дуже приємний пан і культурна людина. Але він був досить товстий і не був при звичаєний ходити, та ще до того в горах. Мустафа Чокаєв також виїхав з Тифлісу в 1920 році й ми з ним більше не зустрічались.

Восени 1920 року Червона армія увійшла до Грузії й наближалась до Тифлісу. Наша сім'я мусила виїхати з Грузії. Вибору не було: залишився лишень один шлях — по морю. Батько продав меблі й ціле обладнання помешкання, найбільше мені було шкода доброго рояля. Ми поїхали в Батумі, а звідтіля на італійському пароплаві до Європи. Всі каюти були вже заняті й нас помістили в каюті, де звичайно спав персонал пароплаву. Каюта була досить велика, там змістилась ціла наша сім'я (7 людей) і пан А. Петренко. Але це приміщення було на кормі пароплава біля машинного відділу, стіни тряслись від моторів, від яких був постійний гуркіт. А за цю каюту треба було заплатити як за другий клас. Здається, що це був один з останніх пароплавів, який ще встиг спокійно виплисти з Батумі.

Пароплав плив поздовж турецького побережжя Чорного моря, але рідко зупинявся в пристанях. В першій турецькій пристані палубу заповнили нові пасажири та їх багажі, їхали там туркені, замотані в довгих широких одягах і закриті чадрою, біля них лежали величезні мішки з майном, товклись діти й вівці. На палубі тяжко було знайти місце, щоб подивитись на берег. Я не пам'ятаю, скільки днів тривала ця подорож з Батумі до Істамбулу. Біля Істамбулу в Галіполісі ціла пристань була заповнена військовими кораблями, пароплавами, різними малими кораблями. Це були рештки білих армій, яким пощастило втекти від більшовиків.

Наш пароплав зупинився в пристані Константинополя і ми могли один день піти подивитись на місто. Бачили ми могутній храм Ая-Софія, змінений тепер на мечет, і могли зайти всередину, коли скинули черевики. Найбільше враження на мене зробив турецький військовий музей, поміщений в візантійському храмі

Святої Ірини. Там я побачила реліквії Запорізької Січі: зброю, прапори, одяг козаків. Я знала про запорожців з історії й з літератури, але то було щось ідеальне. Ці шаблі й списи, бунчуки і стяги були чимсь конкретним, не можна було заперечити, що вони існували.

Дальшою країною, де зупинився пароплав, була Греція. В пристані Афін пароплав стояв навпроти Акрополя, але нас не пустили на берег, бо ми не мали візу. Ми лише здалека бачили місто, а так хотілось подивитись хоть збіжно ці відомі з історії місця. Після зупинки в Афінах пароплав увійшов в Коринтську затоку і декілька годин помалу плив у вузькому каналі поміж високих білих стін. Перша пристань в Італії, куди наш пароплав прийшов, була Бріндізі, але ми їхали аж на кінець рейсу пароплава — до Венеції. У Венеції ми пробули пару годин, подивились храм Св. Марка і сусідню площу. З чічероне ми перейшли Палац Дожей. Тоді після війни було мало туристів і чічероне просто хапали кожного чужинця, щоб заробити пару лір. В маленьких крамницях навколо Площі Св. Марка були виставлені гарні речі: кружева, тиснені й мальовані шкіряні вироби, але ніхто це не купував. Палаці над каналом Гранде були брудні й запуснені, гондоли здебільшого стояли прив'язані при березі. Скрізь, одначе, було можна спокійно ходити і все уважно оглянути. У Венеції ми перейшли на невеликий пароплав, який нас довів до Трієста. Пароплав дійсно малий, море було неспокійне, порядно гойдало і більшість пасажирів дістало морську недугу. Таке-то було неприємне закінчення нашої довгої подорожі по кількох морях: Чорне море, Мраморне, Егейське й Адріатичне.

На пароплаві, з яким ми їхали до Італії, їхав старшина — чех, що був майором чехословацьких легій. Він виявився дуже приємною людиною. І він був у Грузії як представник чехословацької влади. Пан майор під час подорожі пересвідчував батька, щоб ми їхали до Праги, бо там зможемо спокійно жити, доки не буде можливість повернутись на Україну. Але батько не хотів у еміграцію. Він обов'язково хотів повернутись до Вільна (тоді це була Литва). Ніби доля нам визначувала, що нам краще було їхати до Чехії, бо наш багаж чомусь із Трієсту післали замість Відня до Праги. Лише за декілька тижнів ми дістали наші речі.

У Трієсті, після довгої подорожі морем, ми сіли на потяг і поїхали в Австрію до Відня. Ми мешкали за Віднем, у Медлінгу. Це було передмістя Відня, сполучене з містом електропотягом. Там були родинні доми з садками. Ми жили в малому пансіоні, де мали дві кімнати й заскленену веранду. Наша господиня мала господарку: тримала курки, кролики, мала город. Тому вона могла нас порівнюючи добре стравувати, бо після війни у Відні було тяжко з продуктами. Лише в неділю вона давала нам м'ясо, яке було з кроликів. У Відні у тому часі була вже група українців, жив там поет Олександр Іванович Кандиба — О[лександр] Олесь, В[іктор] Піснячевський та інші батькові знайомі. Олесь тоді жив сам у Відні, його дружина Віра Антонівна і син Олег залишились на Україні в Києві.

Олександр Іванович дуже турбувався за них, намагався через Червоний Хрест дістати їх до Австрії чи допомогти їм посилками, але нічого не міг зробити. О. Олесь часто приїздив до нас в Медлінг. Звичайно ми діставали страву від

господині. Але в неділю бабуся варила й для інших гостей. Пригадую, що крім Олесь, приїздив ще О. Кушнір [ймовірно, журналіст і видавець Володимир Кушнір], Ю[рій] Сірий [псевдо письменника і видавця Юрія Тищенка]. На Різдво 1920 року ми мали малу ялинку. Олесь привіз нам книжку «Чмелик» Короліва-Старого, а [Юрій] Гасенко свою книжку «Найя з джунглей».

Навесні я з братами їздила електричкою до Відня. Годинами ми тинялися по місту й оглядали стару частину Відня (ратушу, костел Св. Стефана), ходили до музеїв, найчастіше бували у природознавчому музею. Разом із кимось зі знайомих ми були у палаці Шенбрун і гуляли в його чудовому парку. У Відні вже був універсальний магазин Герн-Грос. Ми перший раз побачили таку крамницю, де було стільки різноманітних речей, і з цікавістю все розглядали. Хоча тоді з грошами у батьків було скрутно, мама дала нам трохи корон і ми могли купити собі на пам'ятку деякі дрібниці в цьому магазині. Взагалі життя було дисить одноманітне і всі ми чекали, коли поїдемо далше до Вільна.

Коли ми жили в Медлінгу, батько виїздив з Відня, щоб одержати дозвіл на в'їзд до Вільна. Літом 1921 року ми переїхали з Австрії до Німеччини в Берлін. Умови життя в Берліні були значно гірші, як у Медлінгу. Вся наша сім'я, крім батька (мама, дві бабусі й троє дітей), мешкали в одній кімнаті. Помешкання було на четвертому поверсі у великому домі в робітничій ділянці. В Берліні було ще кепське становище з продуктами. Ця доба мені залишилась у пам'яті: хліб з маргарином і кава (ячменна) зі сахарином. Не пригадую вже, з чого бабуся спромоглася тоді варити обіди. У Берліні ми жили два-три місяці, поки батько їздив до Ковна і там старався про наш переїзд. Ситуація неочікувано зробилась дуже складною, бо якраз у цьому часі Польща захопила Вільно й проголосила, що це «Литва сьродкова». Отже дозвіл на приїзд до Вільна могла тепер дати лише польська влада.

У Берліні ми, діти, знову ходили по музеях, а головнo до Зоологічного парку. Це була найбільша радість. Ми ховали кожний кусник хліба чи листки капусти, щоб підгодувати своїх улюблених звірят. Нарешті ми вирвались з Берліна, але подорож до Вільна була дуже тяжка. Потягом, з різними пересадками на кордоні, ми доїхали нарешті до Ковна. Там у знайомих ми кілька днів відпочили. Сполучення між Ковном і Вільном не було й ми далше поїхали на двох звичайних драбинчастих возах з конями. Так ми переїхали недавню литовсько-польську границю і нарешті добрались до Вільна. Це було восени 1921 р. Останнього разу ми звідти виїхали у 1915 році. За цей час ми побували в багатьох країнах.

СЛАВОМИР КУЛИК

У старуой хати

Святий куток
Застиг і чекае на молітву
Павук знайшов тут месце
До спокойнаго жия
А буольш нічога
Ужэ тут нема
Шчэ кілька ліет тому
Ліетом было голасно
Збіралісь тут п'яніці
З разних сторуон
Вони пилі й пилі
І з сього сьвіета одишлі
Тепер святы куток
Охороняе солом'яні дах
Буог усьо бачит
Сонце часом заглядае
На вишиты ручнік

На дубицьких МОГЕЛКАХ

По могелках іду і молюся
Тепер барзо шчэро за Маму
Зімою Ёі не стало
Тепер л'юкш на тіелі, цяжко на душіе
По могелках іду
Хорошы нашы могелкі
Усьо буольш знакомых
Шкода моладых, што одишлі
Запалю лямпочку
Помолюся, перахрещуся
Нехай адпочывае Мати у спокоі
Дзень за днём усіем мінае
По могелках іду і молюся
Учора Ганна одишла
Завтра похавают Мішу
Адпочывайце у спокоі з Богам.

Паралельни світ

Сьой день мієв бути, як кажни — ну, може, не совсієм. «Сова» був старим учителем і з не однеї печи хліб їєв. Уже у попередні день пудготовився. «Сова» мієв бути членом екзамінаційної комісії на екзаміні по восьмуй клясі. То єрунда, треба просто посидієти 120 мінут в тишині і спокойові. На кунєць пудписатись на протоколах.

На початок треба добре себе показати. Думав про тоє і приготовив одежу, почистив черевики. Не переїдався і уважав, коб не мієти проблему з жолудком. Помив самохода. Люог ранієй спати і наставив будильник. Усьо-такі допав його льогкі стрес. Будився два рази вночіє. Колі рано обудився, троху болієла голова, але помився, побрився і всьо перейшло. З'їєв льогке снєданє: суп з торбочкі і двіє їйціє з лїстком салати, хлібом і маслом.

Вигуодно одягняни, сієв до самохода і в повнум сонці рушив до Душкова, де у малуой шкуолці мієв бути екзамін. Усьо одбувалось гладко. Щієро привитався, дав подарок, поговорив про тоє і сьое. Доходила дев'ята година і начався екзамін. Комісія розкрила екзамінаційни папери і подала учєнікові. Був оно один. Другі учєник то ємігрант з України і не приступив до екзаміну. В школі пропала елєктричність, хоч день був сонєчни і без вієтру. По вступнуй часті учєник занявся аркушом, а комісія, то значит Наталія і «Сова», занялісь своїми ділами.

Тишину шкуольної кляси переривалі пташини спієви. Часом було чути стукі за стиною. Буольш ничого. Екзаміновани учєник начав дивно себе вести. Стукав ручкою в лавку, крутив головою і дивився на полап. Часом бистрим оком поглядав на комісію. «Сова» примієтив тоє і подилівся заувагою з Натальєю. Вона запитала учєніка, чи всьо в порядкові. Той махнув головою, що так.

В якуойсь хвиліні сонцє сховалось за хмари і в клясі зробилось темновато. Робилось всьо темнієй і темнієй. Було то невірєятне, бо була середина дня. Зробилось направду темно. Не було то обурванє хмари, зоставало оно затемненє сонця. В школі не було світла і насталі єгїпські темноти. Наталія і «Сова» началі осуждати ситуацію. Учєник ни давав признакі, що вуон тут є. Ни зсьуоль, ни стуоль бліснуло, так що ошоломило Наталію і «Сову»...

Прочкнулісь в королієвському луожкови. Булі голи і встидалісь теї ситуації. Помалу началі пузнавати нови простур і нови час. «Сова» чуть пузнав свою предсєдательшу. Примієтів, що має бліскучи довгі волоси. Вона побачила мужчину у сілах з вип'ятими грудима. Усмихнулісь до себе. Началі дотикати своїє тіла. Найуперуч долікатно і нисмієло. Послі смилиєй. «Сова» притулів свою щоку до повних ціцьок Наталії. Вона гладила його по волосах. Хотя недавно вони булі чужими, то сталі блізькіми собіє людьмима. Їх рукі запліталісь. Несподієвана ситуація попихала їх до себе. Вони забулі про Божи світ. Колі вернулісь з теї екстази, Наталія спитала:

— Що сталось? Ми булі хіба на екзаміні.

«Сова» чувся молодим, а був уже чуть не бо-літнім пенсіонером, доробляючим до невеликої пенсії. Як тут знайшовся? Усьо перевивалося у його головіе, як у кінові. Поняв, що вуон без окулярув, а бачит добре, як у молодосці. Зачав розглядатись по комнаті і видалась йому старомодною. На стінах вієсилі реалістични образи, якби з другої епохі. Можливо, що то готель. Як тут оказався з тею кобіетою, з якою було йому зусієм добре? Наталія так само була неспокуойна.

— Ми булі на екзаміні і настала темнота. Не знаю, як ми тут найшлісь і чом ми тоє зробилі, — сказала.

«Сова» начав шукати пояснення того, що сталось.

— Той хлопець був звичайним учеником? — спитав Наталію.

— Ну, так... Але часом мієв буольш щастя, чим інши. Помню, як хлопці бієгалі коло школи і пудбієглі пуд самоход. Петро був удирани, а ниць йому не сталось. Його колегі мусилі ліечитись у шпіталі. Мати Петра є всієм відомою шептухою. До єї приїжджалі «пацієнти» з цієлої Пуольщи. Приймала їх безплатно, хоч просила жертву на тутейшу церковку, котора, дякуючи юой, була виремонтована. Шептуха помагала в разних хворобах, навіть у тих, у якіх дохторіє розкладалі безрадно рукі, — сказала Наталія.

Учителіє булі неспокуойни. Хотієлі вернутись до своїх справ і сієм'юв. Пригода, якая трапилася, була незабувная, но кажди хоче знати, на чуом вуон стоїт, що буде далієй. Вони булі, як небесни тієла, завієшани в пустотіє. Чекалі на чудо.

Несподієвано стало ясно. В той момент вони перенеслісь до шкоольної кляси, в которуй тривав екзамін. Петро сидієв на свойому місці і переглядав екзамінаційни карти. До кунця екзаміну оставало п'ять мінут. Наталія не витримала і спитала Петра:

— Ти цієли час тут був і писав еґзамін?

— Так, проше пані, — спокуойно одказав Петро.

«Сова» поглянув уважно на Наталію, а вона на його.

— Чи тоє усьо нам снілось? — спитала Наталія.

— Мусит ніє, чи у тебе є такій чорни значок на лієвуй груді? — спитав «Сова».

— Ну так, од народження, — усмихнулась Наталія.

ПЕТРО КУПРИСЬ

Бандуристе!

Гей, співаче України,
Підведись з могили,
Пригадай про батьківщину,
Нашу неньку милу.

Заспівай усім, співаче,
Як колись бувало,
Хай же серце тим заплаче,
Що позабували.

Хай повстануть всі в єдине
Волю здобувати,
Вражу силу з України
Знову виганяти.

2 жовтня 1957

Козацька могила

Самітно у степі і досі стоїть
Козацька могила-курбан,
Кругом лиш ковила срібляста шумить,
Хвилюється жовтий бур'ян.

Давно відшуміли запеклі бої,
Замовк грізний гомін гармат.
На кров'ю захищеній рідній землі
Настали вже спокій і лад.

Ніхто не тривожить козацького сну
В широких, безкраїх степах,
І сплять козаки, України сини,
Посіявши в ворогах страх...

15 жовтня 1957

Знов зі сходу...

Знов зі сходу вітер віє,
Гілля дерев гне.
З далекого краю вісті
Він до мене шле.

Знов доносить мені вітер,
Рідні слова мчить.
Від їх теплого привіту
Серце аж тремтить.

Довго віє, не вгаває
Вітер й на схід зве,
Немов знає, прочуває,
Як мені тут зле,

Як мене туга з'їдає,
Як тяжко терплю,
До рідного свого краю
Сумні мрії шлю...

10 жовтня 1957

Там далеко...

Там далеко, на Вкраїні,
Сонце сяє ясне,
Я ж блукаю на чужині,
З туги млію, гасну.

Вже не радий білим світом,
Проклинаю долю,
Що змушає мене жити
Цілий вік в неволі.

Тільки мрії мчать щосили,
На схід сонця линуть,
Там, де видно завжди милу,
Рідну батьківщину!

15 жовтня 1957

Ой, степи...

Ой, степи широкополі,
І ти, темний гаю,
Часто в прикрій, злій недолі
Про вас вспоминаю.

Життя тяжке на чужині,
Гірке, як отрута,
Коли знаю — на Волині
Вже мені не бути!

Скоро тут, в чужій сторонці
Ляжу в домовину,
Як роса порання в сонці,
Висохну, загину...

Лиш душа моя полине,
Де лани широкі,
Пролетить понад Волинем,
Гляне в Стир глибокий...

12 жовтня 1957

Україно...

Україно, ненько рідна,
Тяжко я страждаю,
Як кленучи долю, злидні,
Про тебе згадаю!

Молоді літа минають,
Дні летять за днями
І сум мене обгортає,
Трапить до нестями,

Що тебе вже не побачу,
Рідна Україно,
А себе враз тут затратчу —
На чужині згину...

5 жовтня 1957

Вірш колись...

Вірш колись писав я знову,
Та й забракло слів —
Так забути рідну мову
Скоро я успів!

В гірких думках і стражданні
Знов я зрозумів,
Що багато на вигнанні
Змарнував я днів,

Що згубив в чужому світі
Славу, гордість, честь —
Все розвіяв в полі вітер,
Все пропало десь...

18 листопада 1961

Вірші мої...

Вірші мої, думи мої,
Чудні, дивні діти!
Знов не знаю, не вгадаю,
Де з вами подітись,

Де сховатись перед світом,
Скритись від чужинців,
Щоб не знали, де витають
Думки українця,

Де лунає щира правда,
Незабутні мрії,
Що втечуть і з України
Вороги лихії!

10 липня 1961

Чи мене ти...

Чи мене ти знов любиш,
Це мені байдуже,
Кину й так тебе, невірну,
Іншу я найду вже.

І зроблю це, знаю добре.
Не стерплю наруги,
Не захочу хвилюватись
І страждати вдруге...

18 листопада 1961

Довго плакав...

Довго плакав, сумував
Бідний козаченько,
Як в неволі пригадав
Україну-неньку.

Довго бідний витирав
Сльози рукавом
Та всі думки повертав
В степи над Дніпром,

Там колись він молодим
Погуляв на славу,
Сміло йшов в вогонь і дим,
Корсунь брав, Пиляву.

І нестримно утікав
В Польщу клятий лях,
А в боях кипів, палав
Весь Татарський шлях...

2 квітня 1961

Бабини пщоли

Всі селяне Щипувки, Константинського повіту, мають Вербюка за дуже багатого чоловіка; кажуть, що все тоє багатство послав йому Господь за його добри учинки. Правда, у Вербюка, чи Вербицького, як він себе звав, перешедши на католика, і скотина була хороша, мав і садок, будинки ще показувалися новими, а з грошима він ніколи не ховався, бо такі люде частенько заходили позичати. Здавалося, все є, але Вербюк ще про щось думав. Не було, бачте, у його пасіки, а знав він, що є то річ дуже користна і хотів конче її придбати. А тут купити було трудно — у цілком збіднівших селян пщоли давно перевелися, а до пана або ксендза не приступай, гроші великі злуп'ять.

Вернувшись одного вечора з гумніска, він довго радився з жінкою, а нарешті сказав:

— Що буде — то буде, а я конче придбаю тиї мухі.

— У Клиньського учителя, кажут, є пшоли. Може би, він продав за недорого плату, — світячи лямпу, сказала його жінка Наталка.

— Ег, чорт з ним, не хочеться мати діла з шизматиком, — отвітив Роман.

Несподівано коло стайні так сердито забрехав собака, що, здавалось, порве ланцюх і в дрібни куски розірве того, хто підходить до господарської хати. Роман спішно збирався вийти надвір, але зараз скрипнули двері і на порозі хати показалась баба. Давши нагайбу, незнакома баба сказала:

— Добрі люде! Не одкажіте сироті в ночлегові.

Роман, побачивши на грудях довгій рожанець, отвітив:

— Чом же не прийняти? Заходьте, бабулю, далі.

Вірний Рябко не переставав брехати і Роман, не скидаючи кожуха, подався надвір, а Наталка почала розказувати, як дужо боїться її чоловік конських злодіїв. Вернувшись до хати, Роман на цікавість спитав у незнаомої баби, що вона за одна і в яку дорогу вийшла з дому.

На запитанє хозяйіна побожна баба, жалуючись на свою марную долю, почала оповідати.

— Сама я з Дрелева. Хутко буде два роки, як я і четверо дітей zostалися сиротами по смерті мого чоловіка Дениса. Землі своєї у нас не було. Мій покійний, царство йому небесне, тримав в аренді урізок громадського города, на яким збудували сяку-таку землянку. Всім нашим богатством була землянка та п'ятнадцять пеньків пщол. Землянку мусила продати новому арендаторові на поховане трьох синів, що хутко пошли за своїм батьком, а на пщоли шукаю купця, бо він каже: «Забирай свої пні, вони мені непотрібні». Остатнього сина оставила у добрих сусідів, а сама думаю ходити по чудовних місцях; от недалеко від вас костел св. Роха.

Почувши про лишні пщоли, Роман з Наталкою мало що не враз поспитали:

— А може нам, бабулю, продасте свої пщоли?

— Мені однаково треба їх продати, — отвітила Денисиха. — А для вас, коли маєте замір на пщоли, я ще радійша буду, бо таки бачу, що ми одної віри.

Вербюк так зрадив, що незнакому бабу почав називати тіткою, а коли жінка подала вечеру, він негайно поставив на стіл і півкварти. За вечерею Роман завів мову, щоб згодитися за пщоли і на завтра поїхати по купчу.

Нова тітка на все згодилася і за кожний улій попросила по сім рублів. Роман дав свою згоду. Щоб більше затвердити за собою будучу пасіку, після вечері він достав з-за образа гроші і, одраховавши 20 рублів, подав їх бабі як задаток.

На другий день, ще раненько, коло хати Вербюка стояв запряжений кінь — Роман з бабою мали їхати до Дрелева.

Не встигли вони проїхати за Щипувку і півверсти, як баба торопливо почала чогось шукати, а потім сказала:

— Боже мій! То ж я забула задаток — він там лежить під подушкою в постелі. Дайте мені притримати коня, а віте верніться по гроші.

— Бачите самі, що його не дотримають десять баб, — отвітив Роман. — Ліпій, тітко, верніться самі, а я тут почекаю; бо з возом повернутися не можна — навколо вода та рови.

Денисиха повернулася, але задатку не шукала, бо він був в неї за пазухою. Війшовши до хати, вона сказала:

— Ваш чоловік забув гроші за образом і казав мені вернутися, бо тих, певно, буде мало.

...Наталка повірила. Вона достала з-за образа хустину, в якій ще було 50 карбованців, і подала їх бабі. За пару хвилин Денисиха була вже коло воза. Сідаючи, вона весело розказувала, що гроші лежали в тім самім місці.

Лихий кінь рванувся і Роман з бабою не очулися, як перед ними показався знаомий город Межирічі. Їдучи через ринок, Денисиха сказала:

— Станьте на хвилину часу та покорміте коня, а я піду куплю синові гостинця.

Довго Роман чекав, а Денисиха все не вертала. Прийшов вечір, потім темна ніч. Роман ночував в городі.

Всю ніч Роман не спав, все думав про бабу. Раненько, ще до світу, він порішив їхати до Дрелева, щоб розвідатися о бабі та її пщолах. Роман аж збілів, коли йому солтис сказав:

— Такої баби з пцолами в нашім Дрелеві нема та й в цілим приході, здається, не чути.

Надворі вже добре стемніло, коли Роман приїхав додому. Розпрягши коня, він подався до хати. На порозі хати Наталка зустріла його словами:

— О! І купця маємо вдома.

— Бодай не знати такого купця до самої смерті, — протягом отвітив Роман.

— А то що таке зробилося? — здивовано запитала його Наталка.

Роман все розказав про обманицю-бабу, а вкінці додав:

— Дурно я зробив, що зараз повірив і поспішився з задатком. Він вже пропащий.

— А решту гроші оддала? — спішно запитала Наталка.

— Яких гроші? — раптом обізвався Роман.

— А 50 карбованців, що, повернувшись, взяла з-за образа — казала, що ти забув.

...Роман тільки глухо застогнав і опустився на лавку. Наталка почала тихо плакати, а на дворі чогось завив Рябко, неначе шкодовав хозяйських гроші...

Будинок, у якому містилась Вчительська семінарія в Білій.
Малюнок Івана Коренівського (1931)

Зоя МАЙСТРОВИЧ

Спасібо земліє

На земліє нашуй добре нам
І є достаток хліба.
А є люде, де його нема,
І не чуют хліба смаку люде.

У нас кругом золотієют поля
У час жнивної спекоти,
Виходят комбайни на поля,
Молотят житні полоси.

А ми ради їм усієм,
Що урожай дала земліця.
Повни склади будут зерна
І буде хліба повна поліця.

Будем ради ми усіє,
На століє хліба прибуде,
Коб оно був мір на земліє,
Наїдяться до сита усіє люде.

Будемо молітись

Хоч вієют злиї вієтри,
А врем'є несе зло за злом,
Ми будем молітись за спокуй,
Як научилі нас батькі.

Ми молімося удень і вночі,
І на колієнах поклони оддаєм,
Коб спокуй був на земліє,
Перед Богом своє серце скрушаєм.

Нехай наша молітва
Скрушит серце ворогуєв усієх,
Нехай вони єї почуют
І замовкнут на вієчни вікі.

Хоч вієют вієтри, непогоди,
Нехай утихають вони на вікі,
Як утихають усякі спори
І клятви од злих люди усієх.

Боже наш

Господи, Ти нам, як лик води,
У спекоті житнього дня буваєш,
Як сонце, що світит щодня,
Ми сили од Тебе набуваєм.

У дні спокою і тривоги
Ти нам даєш сили щодня.
Ми, як діти малиє, слабیه,
Без Тебе в'янемо, як трава.

Ми чуємо сили Твоє, Боже,
І в буру життя щоденного,
І в нучнуй тишині, колі оддыхаємо,
Ти, Боже, нас сохраняєш.

Долі своєї не знаєм ми,
Ідемо вперед і всьо спишаєм,
А колі приходит пора одийти,
Тогди Тебе всіє взиваєм.

Ти нас усієх стережеш,
Як сторож, стоїш над нами,
А ми не бачим, но чуєм Тебе,
Твою ласку і любов одчуваєм.

Дієвчина

Іде дієвчина понад лієсом
І пієсню гукає собіє,
А в пієсні слова такіє:
«Ходив ти, хлопець, до мене».

Я пієсню тую добре знаю:
Вона веснушкою була.
Ходив був хлопець до дієвчини,
Колі молоденькою була.

Но хлопці наши, як то хлопці,
Походять, погуляють знов,
А ти, дієвчино, не вієр в зальоти,
Не погуби краси своєї.

Коса — то дієло нажиточне,
Вона нам хутко одростє,
Но красота — інше дієло,
Вона нам хутко пропадє.

Фєстин

Фєстин в Рудутах зробилі,
З ґмини вуйта запросилі,
Добри з його чоловієк,
Штири годя то не вієк.

Може, витримає тут.
В нашуй ґмини Вуорля,
Мнуого вуйтув у нас було,
Довелєся всієм по горло.

Воду у вйосках укладалі,
Смолю гуліцю злівалі,
Людє всьо рувно кричалі,
Часом вуйта виганялі.

Но Іванчук не пуддався,
Двіє каденції вдержався,
Як на сцені говорив,
То всьо и... и... и... вуйон робив.

Щось хотів вуон нам сказати,
Мнуого з нас не понімало.
Може, щось хотів золгати,
Може, в ґмини гроши мало?

Колісь лепи в нас було,
В ґмини не давав ниhto,
А податкі всіе платилі,
По болоти не ходилі.

А тепер асфальт кругом,
Їхати добре ровером.
Дорогі всіе зліліся
І пішком — хоч ти котися!

Добре у вйосці нам живеться
І ниhto тепер не б'ється,
Кажди в хаті тут сидит,
Мнуого в ґмину вже бижит.

Люде в ґмину вже біжат,
Коб що-небудь, но достати.

Нехай вуойт їм не дає,
Кусок бруку в нас зліє.

На його всьо не хватало
І кусок його остало.
Колісь в ґмини не давалі,
Батькі діеток самі годовалі.

А тепер усіе пани,
Їедут в ґмину, як діди.
Нехай ґмина не дає,
До роботи ліепш возьме.

Хай дорогі очищают
І діетям допомагают.
В каждуй хати ренти мают,
Землю тоже обробляют.

Добре у вйосці нам тут жити,
Є ще з кім поговорити,
Але ще за пару ліет
Остане но пару чоловіек.

Вибори в ґмини Вуорля

У ґмини вуойта вибиралі,
Кандидатув пудставлялі,
А люди так намовлялі,
Що й автобуса нам далі.

Куолькі люде не кричалі,
Усьорувно голоси далі.
Кажди з хати вибирався,
Кажди їхав і спишався.

Голос кажди вельми важни,
Голос буде наш поважни,

Кажди їеде вибирати,
Кажди хоче свого дати.

Кандидатув було сіем,
Кажди школу добру міев.
Кажди вмієє щось писати,
А як треба — з унії взяти.

Унія кождому дає
З унії кажди щось бере,
Треба туолькі тоє знати,
Що колісь треба оддати.

СТЕПАН МАКІВКА

Зневірився

(З дневника старости на Підляшу)

Краще вмерти, чим жити на оцім клятім Підляшу і кермувати староством... Тут тобі ані поваги, ані слави. Всі твої наміри остаються голосом на пустині. А все через те, що кожний думає, як вміє, а не так, як я хочу. А здається, і я не хто-небудь! Я пан староста! Не дарма ношу титул доктора прав. Немало штанців подер на шкільних лавах, доки до цього достукався.

А що з того? В Австрії всі кланялися і екселенцією називали. А тут? Краще й не говорити. Та й на Підляше приїхав я не для зисків. Я хотів слави. Хотів прислужитись батьківщині. Я поляк і хочу, щоби весь світ був Польщею, щоб під крила білого орла злетілись всі народи, забули, хто вони і стали такими поляками, як я. Тому що тільки в Польщі можна добре жити і бути паном. Але що зробиш! Ці хлопці не розуміють мене і хочуть бути українцями.

Дурні! Думають, що сало та вареники зі сметаною — щастя. Миляться, краще їсти чорний хліб, пити каву та дивитись, як пани гуляють. Тут може бути більше задоволення: побачиш, як хтось їсть — та посмакуєш. А що українці? Не хочуть панів, а думають бути всі рівними і через те так завзято борються за свої права. Я чув (історії Підляша не читав), що на Підляшу нема українців, а є собі «людек».

Тільки дві-три особи балагурять нарід. Тому-то з перших днів взявся я за крамолу. Тільки зачую, що з'явився українець, зараз хату переверну і за крати посаджу. Думав, що страху завдам. Та де! Одного візьмеш — сто з'явиться. Лізуть, як мухи на світ. За кратами не плаче, а тне: «Ще не вмерла Україна».

Всіх посадити — крат забракне. Що вдієш в такому положенню — голова не зварить. На всі виборні місця пруться, як саранча. Не затверджуєш солтисів, рад ґмінних — на весь світ лаються. Урядовців критикують і неправних податків платити не хочуть. Радився я з сенатором Блискошем. Тим самим, що був колись українцем, але і він нічого зробити не може. Каже, що йому мало вірять за панську політику і що вже розбирають, що католик, то ще не значить поляк. Біда. А тут ще посли. Що не свято — так віче. Стягнуть тисяч 5–10 народу та й навчають, як правду розпізнавати. А для мене це заріз. Хвилююся, поліцію зі всього повіту посилай, — урядовців у всі кінці розсилай, а сам очікуй по 10 годин, доки дадуть справоздань. І що ж з тих справоздань. Один каже, старосту лаяли, другі — школу, треті — міністрів, а решта каже, що мови не розуміє. Щоб сказати: «Бий поляків, не слухайся уряду, податків не плати». Тоді би запакував усіх до в'язниці і був би спокійний. Але ж не догадаються до цього і мучать мене дарма. Коли так довго потягнеться і нарід зрозуміє мої діла, то до в'язниці піде не хто інший, а я.

В автобусі

Стогне й пихкотить автобус, біжачи вперед. Як м'ячики підскакують пасажирів на пружинних лавках. За автобусом на мокрій, багnistій шосі залишаються змієвидні сліди колес.

Більшість пасажирів дрімле... Тільки двох товстопузих панків кряхтять та лає на чім світ стоїть дорогу, уряд, порядки.

На лайку викликають їх шосові баюри, потрясаючи панську утробу, так не призвичаєну до поліської їзди.

Але лайка обридає їм, тим більше, що дорога від того не кращає, і вони помаленьку розпочинають між собою розмову.

— Звідки пан буде? — питається один.

— З Волині.

— Маєток маєте?

— На жаль, ні. Державну службу повню. Як то кажуть, місцеве населення на польськість навертаю. А ви?

— Я також на варті... Полісся в руках держу і «тутешню» національність народжую.

— Значить, на однім полі працюємо. А як там у вас на Волині?

— Для заграниці кажемо, що все гаразд, а на ділі стара пісня.

— Як так?!

— Та дуже просто: що не зробили — все не так.

— А багато робите?

— Все, що тільки потрібно для нас.

— А саме?

— Упорядкували в'язниці і заселили їх вщерть. Та що там вщерть — заповнили, як бочку оселедцями.

Політичну розвідку поставили так, що й сами не завсіди пізнаємо своїх людей.

Гріш притяг нам на услуги панів, підпанків. Частина попів, попадянок нас любять, а бувші атамани вірно служать.

Поліцію до порядку привели. Вони у нас, як лялька. Одита і взута гарно. Знається на різних протоколах, ревізіях; навіть в побоях тямить.

А вже разом з агентами «дефензиви» так всяку політичну «крамолу» рознюхає, хоч би її навіть і не було.

Ну, а там вже діло, як по маслі...

По всіх урядах порядок взірцевий. На всіх дверях вивіски. По всіх кімнатах праця.

— А як швидко полагоджуються справи?

— Як які. Ближчі до нас негайно, а решта мусить під сукном випокутуватися.

Машинки українські маємо.

Але, річ відома, на них не пишемо: то нам не на руку.

По всіх селах школи. Рахуються вони польсько-українськими, а на ділі польські. Стане там хтось турбуватись про українське шкільництво... Нам потрібне польське, і від того не відступимо ані кроку.

А то, що люде домагаються, для нас плев'яка не варто. На деклярації маємо контр-деклярації.

Брак їх, то повертаємо до перероблення. Коли того брак, то спільне прохання розбиваємо на окремі прохання і з поворотом.

А то тягнеться безконечно.

Земелькою вічно тішимо, а дулю під ніс завсіди тичемо.

— Чи політикують волиняки?

— А так. Для припинення політики, здається, на Волині і Муссоліні нічого би не вдіяв.

Політиканство шириться, як зараза.

Спершу хотіли України. А тепер розбилися на партії. Одні кажуть — давай Україну, а другі — селянсько-робітничу Україну.

— І котрих більше?

— Останніх тьма-тьмущая.

Ніякі репресії не помагають; ростуть, як гриби...

— А чи нами там задоволені? Задоволення їх назву їхнім прислів'ям: «Пани крешуть, а селяни лоби чешуть».

А як при зустрічі поводяться? Коли йому чогось треба, то зовсім добрий

чоловік; кланяється по-нашому, намагається говорити, не вміють тільки говорити «слуга уніжони» та «цілую руці та нозі».

Коли ж нема йому в нас потреби, то не помічає вас, пошепоче з сусідом. Але що він там каже, то кат його зна. Як рівно не трудно відгадати гавкання їхніх псів на нас.

В цім шопоті та гавканні криється щось таємного, для нас незрозумілого. А у вас як?

— Те ж само лихо. Хіба могу додати, що я ще маю клопоту цілу голову з українством.

Ви ж хіба знаєте, що нашим завданням є — не допустити на Поліссі свідомості, що населення там українське. То для нас загибель. Тоді українців в Польщі було б стільки, як і нас. Думали ми довго, як вийти з прикрого становища, нарешті вирішили утворити окрему націю, «тутешню».

З початку діло йшло гладко: при всіх переписах писалося, коли не «поляк», то «тутешній».

А як вже дуже хто впирався, то писалося «білорус».

Тепер діло інакше: всі поліщуки. Якби від сна прокинулися. Що йому не говори, як не тлумач, а він на своєму стоїть: я українець, а не якийсь зайда. Домагається читалень, просвіт, а різних гуртків, сель-робів завелося так багато, що для сліжки за головами і шпицлів не вистарчає.

— Бачу, — перервав панок з Волині, — що однакова справа, як у вас, так і в нас. Приходиться трудно... Що то буде далій?

— Вони знають, а не ми, — відповів панок з Полісся.

В ту пору автобус став.

Анатолій Кравчук. Кривая весною (1999)

МАКСИМ ЗАПОРОЖЕЦЬ*

Історія однієї любові

Ми сиділи в світлиці УСКТ. Серед нас був і Микола Климчук. Завжди веселий, цим разом мовчав, сидів зажурений і пригноблений. Видно, щось його гризло. Промовив щойно тоді, коли затихла пісня. Говорив повільно:

— В житті різно буває і не завжди так, як хочеться. Слухаючи оцю пісню про кохання, я пригадав собі одну історію. Якщо бажаєте, можу вам її розповісти.

Ми охоче погодилися. Микола почав:

— Це було в травні 1947 року, на Підляшші, в моїй, як-то кажуть, рідній стороні. Як тепер пам'ятаю цей вечір. Чудовий літній вечір. На селі лунали співи молоді, навкруги розносився гомін веселої дітвори... На призьбах порозсідалися стомлені працею старші. А я, стоячи під липою, прощався зі своєю дівчиною. Марусею звали...

Тиждень тому ми ще й не думали прощатись. В червні мали побратися. І тут раптом мене покликали до війська...

— Марусе, чи будеш чекати на мене? — питав я дівчину, пригортаючи до себе на прощання. — Чи будеш? Бачиш, завірюха, неспокійний час. Банди грабують і мордують людей, горять села...

— Буду, буду, любий, — відповіла вона. — Клянусь, що буду чекати хоч би й десять років!

По її обличчю котилися великі, як горох, сльози.

— А ти... ти не покохаєш за цей час іншої? — витираючи сльози, питала Маруся. — Не покохаєш, не зрадиш мене?..

— Присягаю тобі, Марусе, — дивлячись в її заплакані очі, запевняв я її, — якщо не загину, повернуся до тебе... поберемося.

Село поволі затихало... Люди розходилися по хатах, лягали спати. А ми все ще прощалися, обіцяли бути собі вірними.

Маруся була круглою сиротою і тому з малих років служила за наймичку в багача Козюри. Їй так хотілось уже вирватись з чужих рук, стати вільною та почати працювати на себе і на свою сім'ю. А тут треба ще стільки ждати...

Микола на хвилину замовк. Вийняв цигарки, почаствував нас і, затягнувшись димом, продовжував:

— На третій день я був уже в Щеціні. Тут мене відразу одружили з карабіном. Служба була нелегка, не раз і смерть заглядала в вічі. Довелося стерегти Одру, через яку часто намагалися прорватись різні шпигуни, втікачі та диверсанти. Не минув і тиждень, як мене важко поранено. Я вже думав, що доведеться попрощатись з білим світом... Але кому, як-то кажуть люди, не судилося вмерти, той до самої смерті буде жити. Вилікувавшись, я знов пішов служити. Цим разом призначено мене до частини, що стояла у Вроцлаві. І ось тоді ціле наше село переселено. Згодом мені вдалося нав'язати листування з батьками, а з Марусею — ніяк не міг. Батько писав, що вона з багатьма іншими односельчанами залишилася на другий транспорт, але куди її повезли — не знав.

Прошло чотири роки військової служби і я повернувся до своїх батьків, але і тепер нічого про Марусю не міг довідатися. Ніхто також не знав, де проживає багач Козюра. Я почав його шукати. Знайшов на Вроцлавщині, але Марусі й там не було. Старий Козюра говорив, що зараз по приїзді сюди вона покинула найми і пішла собі кудись. Куди — він не знає. Годі було не вірити. Я шукав далі, розпитував, але дарма. Пропала.

Минуло дальших два роки. Мати благала, щоб женився. Вона помітно підупала на силах і ждала на поміч невістки. А я все ще сподівався, що знайду Марусю. Але за нею й слід пропав. Я почекав ще якийсь час, а після, піддавшись на мовам матері, одружився з Катрусею, колишньою своєю сусідкою. Жили ми дружньо, кохали одне одного. За рік народився синок. Аж тут нараз, як грім з ясного неба, лист від Марусі. Писала коротко: «Приїжджай якнайшвидше, мушу з тобою зустрітись й поговорити». Спочатку я не знав, що діяти. В мене була вже своя сім'я — дружина, син. А тут — вона.

Що робити? — думав я. В голові роїлося повно різних думок, але нічого путнього придумати не міг. Вкінці думка побачити Марусю, дізнатись щось ближче про її долю, поборола все інше. Я відчув, що десь там вглибині серця жевріє ще іскорка старої, першої любові... Вирішив поїхати.

Не відкладаючи, зараз же на другий день вранці вибрався в дорогу. Дружині сказав, що виїжджаю до міста. Не хотів її передчасно бентежити. Зрештою, і сам не знав, що буде далі.

Дорога була далека. Коли добрався до пеґеєру, де проживала Маруся, на дворі вже добре потемніло. Зайшов до хати, яку показали люди. Переступив поріг і мало не зомлів від картини, яку побачив. В хаті було повно людей. Хтось

вголос читав псалтиря. А на покуті... на покуті лежала обставлена свічками, з заплученими очима вона. Біля неї на стільчику сидів заплаканий хлопчик років семи.

Микола зітхнув глибоко і, втупивши очі в підлогу, продовжував:

— І так не довелося мені побачити її живою, поговорити з нею. Не діждалась і вона мене. Не дожила.

Маруся, як розказували, зовсім не хворіла. Вмерла нагло від розриву серця. Мені передали тоді і листа, якого знайдено при мертвій. Ось він.

Микола сягнув рукою до кишені і вийняв аркуш старого записаного паперу.

— Зберігаю його, як дорогу пам'ятку. Послухайте, що вона, нещасна, писала до мене:

«Миколко! Перед кількома днями я довідалась від Петринюка, що ти живий. Він дещо розповів мені про тебе. Ти вже одружений і, мабуть, забув про мене. Я вислала листа до тебе, але не знаю, чи приїдеш, чи ще тебе побачу. Сьогодні мені чогось міцно защеміло серце. Чую, що не переживу цього нещастя. Коханий! Я думала, що ти не покинеш мене. Я писала до тебе багато, але від часу нашого переселення всі листи верталися назад. Спочатку думала, що тебе вбили, але бачу, що це неправда. Я багато пережила горя. Зимом 1947 року старий Козюра, побачивши, що я буду мати дитину, прогнав мене від себе. Хотіла піти до твоїх батьків, однак не знайшла їх. Соромилась усіх людей і тому опинилась аж у цьому пеґеєрі. Звідси написала два рази до Козюри, щоб на випадок твого повернення передав тобі мою адресу. Але він, певне, боявся, щоб ти з ним не порахувався, чи що. Не знаю, зрештою. Тепер вже мені однаково. Так далі не хочеться жити. Серце віщує, що не переживу цього... Якщо помру, не дочекавшись тебе, то не дай пропасти Михайликові. Він твій рідний син, наша дитина. Не залиши його на поталу, не дай марно загинути. Хай хоч він буде тобі пам'яткою про мене, пам'яткою про нашу любов. Твоя вірна Маруся».

По обличчю Климчука скотилися дві великі сльози.

— І ось минає вже третій рік, як її поховали. Не судилося, видно, нам у парі жити. Михайлика я забрав до себе. Росте хлопець, добре вчиться. Зовсім подібний до мами.

Климчук замовк. Ми також мовчали. Нам здавалося, що разом з ним знаходимося на похороні Марусі. Нараз в коридорі почулися чийсь кроки. І до світлиці увійшов диригент хору. А за ним вбігла громадка веселої, гомінливої молоді — дівчата й хлопці. До Климчука підбіг хлопець років десяти.

— Тату, тату, я теж прийшов на пробу, — горнучись до Миколи, вигукував він радісно.

— Добре, синку, добре, Михайлику! — виривається з уст Климчукові. Його обличчя заясніло чимось радісним. Він міцно пригорнув до себе хлопця і погладив по кучерявій голівці.

Несподівана мовчанка

Поїзд котився по завіяних снігом рейках. В купе другого класу їхали резервісти. Одні радісні і веселі співали пісень, інші грали в бриджа. Один лише Михайло був замислений і пригноблений. Він, спершись на столик, сидів непорушно біля вікна, заплющив очі, ніби спав. Ніщо його не тішило: ні радісний настрій в купе, ані звільнення до резерви. Сидів сумний, думками був увесь у минулому.

Ось одержує вчительський диплом, перша лекція на селі і Ніна. Синьоока, ясні, як льон кучері, захоплюючі розмови. Перша любов. А потім розлука. Як зараз, чув: «Будь спокійний за мене, я терпеливо чекатиму на твоє повернення». А пізніше листи, спочатку часті, а потім рідші, аж прийшов останній: «Михайле! Мені дуже прикро, що мушу взяти назад свою обіцянку. Наші плани нездійсненні — я виходжу заміж. Прости мене. Ніна».

Але, як писали знайомі, Ніна не вийшла заміж, а лише по якомусь часі звільнилась з пеґеєру, де працювала книговодом, і виїхала до батьків на село. Причин не знали. Написав до неї раз, другий. Мовчала. Пробиував вирватись у відпустку, однак не пощастило. Здавалось пізніше, що забув, аж ось знов занило... Що могло статися? Невже, однак, вона вийшла заміж?

Думки роєм облягли голову Михайла. Сидів далі непорушно, розплющив очі і дивився крізь вікно на сніжок, що щораз густіше вкривав землю. Серце стискав біль, проймало холодом.

Сонце ховалося за обрій. На землю надтягав зимовий вечір. На дворі міцнів мороз.

Висівши з поїзда, Михайло вийшов на заметену снігом дорогу. Спочатку, ще в поїзді, думав їхати до своїх батьків, але, що це було по дорозі, вирішив таки вступити до Ніни. Ішов і бився з думками.

— Ех, горе ти моє, горе, — нарікав у думці. — І чому ж ти на мене накинулося саме тоді, коли не пора на сум? А може, вона справді вийшла заміж? Напевно, бо інакше відписала б на листи. А коли так, то навіщо туди йду?

Думки шугали в голові, мучили, гнітили. Ішов, вагаючись, чи не завернути. На дворі робилося щораз темніше. Деся здалека долетіло пронизливе гавкання собак. І він приспішив ходу.

Ось і перші хати. Село.

На вулиці Михайло зустрів хлопця, що ніс дрова. Запитав про хату Ніни.

— А он третя зліва, — відповів той, змірявши з ніг до голови незнайомого.

— То, значить, правду писали, — думав ідучи у вказану сторону. — Вона у батьків. Але чи сама?

В хаті блимала лампа. Чути було плач дитини. Михайло підійшов до вікна, але воно було щільно закрите фіранкою. Постояв хвилину, врешті несміливо рушив до дверей, постукав і зайшов до кухні.

Біля стола сиділа Ніна з дитиною на руках. Побачивши на порозі Михайла, завмерла.

— Пробач, Ніно, що зайшов як непрошений гість. Прийшов тебе відвідати. Хіба не візьмеш цього за зле? — сказав, вражений картиною, яку побачив.

Ніна була розгублена, не знала, що робити. Опустила вниз голову і нараз за-
тряслася від плачу. Михайло остовпіло дивився то на змарніле лице Ніни, то на дитину, що не могла заснути.

— Твоя? — запитав з докором.

— Не питай, сама розкажу, — і неспіливо глянула заплаканими очима на Михайла. — Не писала, було соромно, але тепер годі скривати. Він приїхав на контроль до пеґеєру... Заїмпонував, приласкав, обіцяв женитися, а пізніше залишив, як бачиш... З сорому я покинула працю. І так сиджу тут.

Схиливши голову вниз, знов заридала. Михайло сів безрадно на лаві. Ще важче стало йому на серці. Його огортали люті і жаль...

Щедрий вечір — добрий вечір

Це було перед Новим роком. Я сидів разом з іншими гістьми за столом у колишнього сусіда, приятеля з дитячих років, Івана Щедрого, який запросив мене до себе, щоб спільно попрощати старий і зустріти Новий рік.

Настрій в хаті був наскрізь святковий. В кутку мерехтіла від сяйва свічок, прикрас і цукерків ялинка, біля якої тупцювали діти. На столі повно традиційних і нетрадиційних страв, над якими височіли пляшки з вином і закрашеною сивухою. Чарки вже стояли наповнені горілкою.

— Пора розпочинати діло, — взявши до рук чарку, сказав усміхнений господар хати, — бо, чого доброго, горілка перестоїться. Пора випити за те, що було, є, і за те, що буде. Нумо, дорогі гості, хильнімо за старий рік і за всі його щедроти, якими він нас обділяв.

Коли вже всі добре перекусили, знов почувся голос Івана Щедрого:

— А тепер, мої милі гості, за Новий рік випити треба. За щастя і здоров'я усіх нас, людей доброї волі в усьому світі. Пиймо, друзі, за краще завтра.

І знов хильнули по чарочці, від якої аж в голові зашуміло. По кількох таких тостах за новий і старий роки почалася спільна бесіда. Дехто споминав рідні сторони, дехто рідню в Україні, а дехто прямо болів над тим, що деякі українці цураються своєї мови і народу. Перед вів господар хати, у якого завжди мови, як полови.

— У нас в селі, слава Богу, — розповідав він жартівливо, — поки що нема переводу козацькому роду, але є люди, що на манівці сходять. Тягнуть не в той ліс, що треба... Не годиться, щоправда, при такому святковому вечорі когось обмовляти, але годі терпіти...

Щедрий не докінчив, бо до хати зненацька ввалилася група парубків разом з княгинею Маланкою і князем Василем, циганом і його кумом та почали на всю хату щедрівку, якої я ще в житті не чув:

В містах наших і по селах —
Щедрий вечір, добрий вечір!
Вчаться діти в рідних школах —
Щедрий вечір, добрий вечір!
Із козацького всі роду —
Щедрий вечір, Добрий вечір!
Усі вчаться для народу —
Щедрий вечір, добрий вечір!
Помогти їм, однак, треба —
Щедрий Вечір, Добрий Вечір!
Не спаде їм ласка з неба —
Щедрий вечір, добрий вечір!

І тут князь Василь почав продавати цеголки на стипендіальний фонд, княгиня Маланка — українські книжки, а циган з кумом почали збирати гроші на передплату «Нашого слова».

Продавши і зібравши дещо, заспівали ще одну щедрівку і, попрощавшись, побігли до другої хати. Обіцяли прийти ще і повіншувати...

В хаті зробилося якось тихо, але радісно... Незабаром усі розійшлися хто куди. Я залишився у Щедрого. Полягали відпочити. Як тільки розвиднилось, ми почули нову щедрівку:

Сію, сію, посіваю,
З Новим роком поздоровляю...
Щастя й долі всім бажаю!..
Сійся, родися, жито-пшениця,
Овес і всяка пашниця,
На щастя, на здоров'я, на Новий рік,
Щоб краще вродило, як уторік:
Коноплі під стелю, а льон по коліна,
Щоб вас хрещених голова не боліла...
А в наших ліцях і школах,
Щоб не було ні голодних, ні голих!

Вислухавши таку щедрівку. Щедрий глянув на мене й, чухаючись за вухом, сказав:

— Ну, скільки маєте тих цеголок? Давайте на 100 злотих...

А коли колядники відійшли — додав:

— Молодці хлопці — традицій не забувають і про нове пам'ятають!.. От так воно й повинно бути...

Новий рік починався добре...

ЄВГЕНІЯ МАРТИНЮК

На розстанях

Оддаляємся од себе
штораз буольш...

буольш

аж преч згінем
на горизонті неспокуйного неба
у бездоннуй пропасті

Розийдуться дорогі
зміняється сенс життя
но сьоло і дерев'яна хата
будут коїті буоль
будут вієрни до скону

Вернемся по лієтах
позбіраті вєпоміни
пошукаті слідочкув
де в дієтєстві ходілі.

Всьо тут нам
руодне і блізьке
до слюоз радості.

1986 р.

На пустих...

И души их
во благих водворятся.

На пустих
пристанках дьон
уже нема тих,
кого ждемо.

По-своему клічут
переплутани
напрямкі доруог,

Вієтьор
ностальгією
заглядає в очі,
одходят у вієчність
кірилицьою записани
імена.

2015 р.

Осень...

Завіровала осень
у магічному танцюві,
у платюві — казці
побігла до неба.

Сипнула лісьом
ніби позолотою
матульці — земельці
просто в долоні.

1998 р.

Верніся

Верніся
весною порою
зельоним майом
духм'яним запахом конвалій

Верніся
рехотом жабуов
зеленіною деревіни
і симфонією пташок

Верніся
ластувкою
у своє гніздо.

1998 р.

Шукаю дня...

Шукаю дня
якого нема
в календарові

— вітру
што шуміт
надієюю

— зуркі
якої ще
не бачила

— світу
про якій
кніжкі говорат.

1998 р.

Муой дорогій...

Муой дорогій
я плачу.
Пробач мніе, пробач.
Живу я сном гожим;
ми дісяй знов
як Ева і Адам!

Хоч рай не нам
і той перши плуод
так само.

2000 р.

Бив такий...

Бив такий день
колі через пальці
мніє щастє протекло

такая нуоч
колі моя зуорка
од мене одвернулась

такій сон
што сніться
одін-єдини раз

2004 р.

Я...

Я
— подих вієтру
якій жєне вчорашні день,
— вандруовка ночи і дня,
якіє одлічуют мою
штодьонность

Я
— пташини перелюот
в житті інших.

2014 р.

Не кажи...

Не кажи нічого,
покуоль снієжна метеліця
не замете наших слідуов.

Побач, як наша любов
доспіває червоним орабом.

Послухай, як жежкімі молітвамі
грає небєсна тішина.

2004 р.

У красіє весни

Одчиняєш, мамо,
двери у наш сад,
а вуон тоне в бієлі
і в серці твоюом ще
молодость бурліт.
Весна в красіє
і ти в тюльпановум платьї,
очи твоїє
спрагло щастя просят...
Тонєш в мельодїї
навколя,
а з долонюв пельосткі
уверх пливут.

2015 р.

Пуд небесним...

Пуд небесним блакітом
душою в руодну хату бігу,
но не в тую, з дітячих літ,
бо вона давно вже пуста.

У долонях
з батькувських загонув
жменька руодної земліє.

Ходжу по стежках
мніє близьких, знайомих.

І по якіх мама
всьо йде з поля до хати.

2018 р.

Сонце

Сонце
ховається
за радкі
Віерша.
 А я хочу
 його теплої
 пещоти,
коб променямі
прогнаті
запісану мною
самоту
што сталася
моїм
Тіеньом.

2018 р.

Пішут поети...

Пішут поети віерши —
то гуорши,
то ліепши;
пішут ліетом і зімою
натхньонною душою.
Думкі прадут, як куделю,
пішут серцьом
дньом будьонним, недіельою.
віруют у безмежнум просторові,
поклонівшись
сонцьові і зорам,
своїм ангелам.

2019 р.

Вертаня...

Вертаня і розстаня
дыханьом дня,
мовчаньом ночи —
не забиті, не втечи
од незабивного,
 неповторимого,
 нежданого!..

Як тоє сталося
так рано?..

2019 р.

ЮРІЙ МИКОЛЬСЬКИЙ

З ЖИТТЕПІСУ

З'явився на світ Божий 30 вересня 1924 р. в славному древньому українському місті Бересті над Бугом, де мої батьки — Любов з родини Кас'янюків і Микола Микольський — познайомилися на курсах української мови, організованих у 1918 р. На цих курсах було багато українських інтелігентів, які надіялись, що вже на даному історичному етапі воскресне Україна. У моїх родинних архівах збереглася і фотографія курсантів, і свідоцтва батьків про закінчення курсів. Батько був сотником армії УНР під командуванням головного отамана Симона Петлюри. Я виконав заповіт свого батька — побував у Парижі на могилі славного сина України, поклав букет синьо-жовтих квітів. Могила сімейна, тому на ній надпис: Симон Петлюра, Ольга Петлюрова і Леся Петлюрівна. Бережу фотографію цієї визначної для мене події...

* * *

Після аж однотижневого (!) військового навчання і пограбування особистих речей, «которые красноармейцу были не положены», одягнули нас у «красноармейскую» форму і кинули у криваве пекло Сандомирського плацдарму.

Дещо про цю форму, тому що вона відіграє вирішальну роль у знищенні особистості і моральному приниженні людини. Пілотка із «звйоздочкой» з банки з-під

американської тушонки перекривала голову від носа далеко за потилицю. Гімнаторка без кишень по коліна, штани, як спідниця, онучі, американські червоні черевики і ремінь, яким я, стрункий юнак, міг підперезатися двічі.

Ремінь, військовий ремінь. Та худоба наша мала кращу збрую, ніж знаменитий червоноармійський ремінь. Про куфайку писати не буду, її знають усі. Загинуло на Сандомирському плацдармі багато наших холмщаків, а серед них і мій найкращий друг Василь Слебик. У Василя був ще один великий друг Левко, котрий став видатним вченим Варшавської політехніки — це доцент Лех Слованьскі. Він також закінчив Холмську технічну школу і зараз надає велику допомогу холмщакам, котрі потрапляють у Варшаву.

Слід сказати, що красная армія на Сандомирському плацдармі була на 80 відсотків укомплектована українцями, серед яких знову 80 відсотків складали западenci. Поступово набували ми не тільки бойового, а й політичного досвіду. Швидко зрозуміли, що нарікання на поганий харч — це контрреволюція, а посилення офіцера «по матушці Волзі» абсолютно безкарне. Набравшись бойового і політичного досвіду, я разом з іншими земляками успішно штурмував Берлін і визволяв золоту Прагу, де зустрів велику «перемогу».

Підбиваючи підсумки перебування в рядах красной армії, авторитетно заявляю, що такого антигуманного, антилюдського ставлення до солдата не зустріне те в жодній армії. Навіть під Берліном звучала єдина відома в красній армії команда «не считаясь с потерями». Не випадково за одну голову фріца красная армія поклала 11 голів Іванів. Коли б тільки Іванів, а скільки там було наших українських Іваночків. «Красное» офіцерство — то була банда мерзотників, матерщинників, злодіїв і насильників, що дуже швидко зрозуміла і москвофільна Чехія.

Завдяки сприянню завідувача відділу народної освіти Львівського міськвиконкому, відомого на Підляшші громадсько-політичного діяча Степана Маківки, мій диплом Холмської технічної школи визнали авторитетним. І я наприкінці 1945 р. демобілізувався з рядів красной армії.

Мою родину депортували на Полтавщину, яку мої наївні батьки сподівалися стати такою, якою описав її Микола Гоголь. Зустрівши жахливі злидні колгоспного кріпацтва, залишили все своє майно і втекли до Луцька, де нам гостинно надали малесеньку кімнату переселенці з Холмщини, які краще за моїх родичів розуміли, які зміни відбулися на Полтавщині за період від Гоголя до Корнійчука. Характерно, що вже на кордоні батькам відібрали «жахливу контрреволюційну книгу», так, Ви правильно подумали, «Кобзар» Шевченка, виданий, правда, за межами ССРСР.

Повернувшись майже в рідні місця, я задумався над своєю долею, адже в Луцькому військкоматі нахабно вимагали вступу в «істребки». Від тих вимог врятувався втечею до Львова, де вступив у Хіміко-технологічний інститут, який згодом приєднали до Політехніки.

ОЛЕКСАНДР НАЗРУК

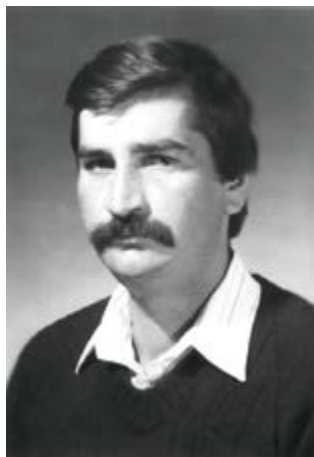
Знову весна...

Знову весна наступила,
Знову я став молодим.
В мені пробудилася сила,
І кволість десь зникла, мов дим.
Хтось мене кличе у поле,
Хтось мене манить у гай...
О, доле прекрасна!
Нам пісню кохання співай!

Три квітки...

Три квітки у лузі,
На диво красі,
Пишались на сонці,
Вмивались в росі.
Пастушка вдивлялась
У їхню красу —
Жаліла зірвати,
Вплести у косу.

ІВАН ОВЕРЧУК

Розлука

Я й не забуду вечур той,
Вечур осіенні, вечур тихі.
Сидієлі сумни ми з тобою,
Мовчалі разом з нами стрихі.

Наши пораняни серця
Сльозмима плакалі живими.
Так мало прожилі життя,
А будьто сталіся старими.

Чи винувати сьому хтось?
Чи винувати ми самії?
Чи люде нам зробили штось?
Може, ми людьом штось зробили!?

В души зостане глибиніє
Поранок нашої зустрічі.
Жалості тяжкі каменіє
Жмут груди, прижимают плечи.

Так добре разом нам було,
А дніє пливлі як бистра річка.
Дзись нам огарок позостав,
А так недавно била свічка.

Найтяжши рани гоїт час
І в нас повстанут нови мрії.
Життє одродиться знов в нас
І зостане тінь надії.

ТИМІШ ОЛЕСІЮК

Спомини з весни-осені 1918 рок

Коли я в половині травня 1918 року вернувся з Харкова до Києва, вже всім було цілком ясным і зрозумілим, що в тодішньому політичному положенні України не може бути засадничих змін, поки на Україні знаходиться німецька військова сила, отже, до кінця війни... А коли й який цей кінець буде, ніхто ще не брався пророкувати...

Режим гетьмана Скоропадського вже помітно устатілізувався в оперті на німецьку силу. На звільненій від большевиків Україні цей гетьманський режим на зовні деклярував себе «щиро українським», але внутрішньо був він — «щиро малоросійський», із виразним спрямуванням на контрреволюційні поміщицькі й капіталістичні російські кола... Українські селянські й робітничі маси, заскочені політичним переворотом і загіпнотизовані демонстрацією німецької військової потуги, поки що були непорушні і не виявляли свого відношення до нового режиму. Кожний вичікував, що буде дальше...

З української інтелігенції крайньо ліві кола почали сильніше орієнтуватися на московських большевиків і поховалися у підпілля. Соціялістичний центр і радикальні демократи, усунені з адміністративного апарату гетьманським урядом, зосередили свою працю на культурно-освітньому фронті, в земельних установах і в кооперації. Праві українські консервативно-монархічні кола, за виключенням дуже нечисленних одиниць, виявили свою повну організаційну безсилість і не залишили по собі якого-будь помітнішого сліду ні серед українських мас, ні серед українських провідних інтелігентських груп, ні в гетьманському уряді.

У Києві Міністерство освіти, згідно з попереднім нашим домовленням, перевело вже призначення проф. Ф. Кораллова і проф. М. С. Каліхевича заступниками К. Р. Дмитріюка як «Губерніяльного Комісара освіти Холмщини, Підляшшя, Полісся й Західної Волині». Такий офіційний титул встановив для нас тепер гетьманський уряд. Окрім цього, окружним комісаром освіти на Поліссі призначено колишнього полоненого галичанина, доктора Степана Гладкого. Директором учительських курсів українознавства в Бересті погодився бути на літні місяці професор Симферопільської гімназії Євген Рудницький, родом із села Гнойно Костянтинівського повіту на Підляшші. Так Гладкий, як і Рудницький, вже виїхали до Берестя, куди й я мусів поспішати.

Але Київ у середині травня — це правдивий рай земний для всіх живих істот, особливо ж для двадцятирічної людини, що має тут численних приятелів обох статей... То ж не дивно, що я на цей раз не побіг «повинність ісповняти», а затримався у Києві на пару днів, під претекстом закупна підручників для учительських курсів. Незабутні часи!

У Бересті я застав губерніяльного старосту О. Скорописа-Йолтуховського і його заступника волинянина Д. Донця, зайнятими гарячковим формуванням так губерніяльного, як і повітових управлінь. Із Галичини вже почали прибувати, запрошені Скорописом для обсадження адміністративних посад, інтелігенти, переважно молоді УСС-и... Керівником канцелярії губерніяльного староства став львів'янин Кость Єзерський-Озерянець, діловодом — холмщанин Яків Войтюк, бухгалтером — підляшанин Євген Шелгейко, завідувачем господарської частини — галичанин Лопатинський, начальником української поліції — берестяний полковник Адамович, берестейським поліцмайстром — поліщук Левкович... Начальниками повітів призначено виключно галичан з німецькою мовою в роті. З них я знав: проф. М. Кордубу, Володимира Мартинця, другого Мартинця (імени його я вже не пам'ятаю), Максимчука Юліяна, Палащука Богдана — (Конара), Коцка (брата Адамового), Бігуна Івана (зі Стрия).

Пан Скоропис повідомив мене, що за порозумінням його з німцями, через брак відповідних приміщень у майже цілковито спаленому місті, для комісаріату освіти і учительських курсів призначено будинки в Берестейській кріпості. Ці будинки вживало попередньо німецьке військо, тому вони потребують перш за все повного очищення, потім умеблювання і відповідного загосподарювання сінниками, подушками, ковдрами і постільною білизною на кількасот душ, що мають там проживати в часі тривання вчительських курсів. Кухню в одному з будинків і колишню солдатську їдальню треба відповідно переробити і поширити, забезпечивши прибічними складами на харчі, що їх постачатимуть із воєнних німецьких магазинів. Усе матеріяльне постачання буде задовольняти д-р Міллер, зате вже Комісаріят Освіти буде турбуватися тим, щоб знайти людей до праці.

Ми разом поїхали до кріпости, з якої німці вже перенесли «Обер Ост», себто Головну команду Східного фронту, десь далше на схід. На так званому Шпитальному острові, поміж Бугом і Мухавцем, знаходилося декілька цілком неушкоджених будинків колишніх російських шпиталів. Із них ми вибрали собі для потреб комісаріату освіти і учительських курсів: 1) один двоповерховий

будинки із восьми великими лікарськими помешканнями — для канцелярії комісаріату освіти і на приміщення для лекторів на курсах; 2) один двоповерховий будинок із великою залю на поверсі і великими кімнатами побіч — на їдальню і кухню для курсантів. На партері численні кімнати для приміщення кухонної обслуги; 3) три двоповерхові будинки з окремими невеликими кімнатами на гуртожиток для курсантів; 4) один великий дім, так званий Білий Палац, в якому, окрім головної великої зали на партері, було ще кілька побічних заль і на партері й на поверсі. В цьому палаці попередньо відбувалися мирові переговори, а потім було німецьке офіцерське казино й кіно для німецьких вояків. Тепер цей будинок призначено на загальні й групові виклади та на розвагові заняття учителів-курсантів.

Ми умовилися з доктором Міллером про порядок праць і доставку потрібних матеріалів, а також щодо терміну, на який німецькі сільські «вахи» притранспортують до Берестя українських учителів, що перебувають у терені.

На другий день прибуло з Білої Підляської півтора десятка «синьожупанізованих» учителів. Під команду енергійного М. Марченка вони негайно ж взялися до чищення і білення будинків.

До очищених будинків німці привозили свіжо зроблені в столярських верстатах російськими полоненими дерев'яні ліжка, шахви, столи, столики, стільці, словом, всю потрібну для вигідного життя обстанову. Потім привезено портяні сінники й солому до них. Нарешті привезено тисячу вовняних ковдер і відповідну кількість пошевок і простирадл. Все це пішло до наших магазинів і пізніше було видаване вчителям, із розрахунком по дві ковдри, два простирадла, чотири пошевки і чотири рушники на особу. По тижневі праці все вже було готове до прийняття вчителів і відкриття курсів.

В останніх днях травня 1918 р. почали прибувати з терену цивільні вчителі шкіл, зорганізованих синьожупанниками в попередніх роках. Вони не були фаховими вчителями, не мали відповідної освіти, але добровільно взялися вчити дітей грамоти, бо фахових учителів бракувало. Рахуючися з тим, що в майбутню зиму так само буде у нас гостра недостача фахових учительських сил, ми постановили надалі zatrudнювати в шкільництві тих нефахових учителів, що при перевірці задовольняли би мінімум вимог. Такі особи мали би разом із фаховими вчителями прослухати курси українознавства й педагогіки.

Іспитова комісія у складі Е. Рудницького, Гладкого і А. Савчука перевела перевірку освітнього рівня цих учителів і з-поміж коло сотні осіб лише кількох узнала непридатними та відіслала назад до дому. Серед апробованих, окрім українців, було 17 жидів і дві польки. Ці «іногородці» пізніше виявилися дуже пильними слухачами на курсах і добрими учителями в українських школах. Всі вони прекрасно володіли українською мовою в її поліському діалекті і для них не було найменшої трудности в опануванні літературної мови. Особливо вирізнялася своєю інтелігентністю в праці пані Абрамович — жидівка з містечка Шерешева Пружанського повіту. Коли пізніше, весною 1919 року, поляки зайняли Полісся, то вони виарештували всіх учителів українських шкіл, у тому числі і згаданих вище двох польок. Обоє їх відіслано разом із іншими українськими

вчителями до концентраційних польських таборів. Помимо «шовінізму» і «антисемітизму» українців, про які стільки кричать у світі, у часі тривання вчительських курсів у Бересті не було ані одного випадку ворожих виступів українців проти неукраїнців чи навпаки. Весь час тут панувала повна товариська атмосфера так у праці, як і в розвагах.

В останніх днях травня 1918 року з Києва приїхало ще декілька десятків учителів, так що загальне їх число вже перевищило півтора сотні. Першого червня 1918 року в головній залі Білого Палацу відбулося дуже урочисте відкриття Учительських Курсів Українознавства. Присутніх на відкритті було багато гостей: українських урядовців, на чолі зі Скорописом і Донцем. Відкрив урочистість директор курсів, проф. Е. Рудницький прекрасною промовою — викладом про значення українознавства в сучасний період життя українського народу. По ньому коротко з'ясували плян викладів своїх предметів інші лектори. Привітав відкриття курсів і пан Скоропис.

Потім всіх гостей запрошено на спільний обід до вчительської їдальні, а по обіді на оглядини приміщень для вчителів і всієї кріпости. Прогульковці звертали особливу увагу на будови колишньої Єпископської палати і церкви Св. Миколая. В ній у 1596 році відбувався Церковний Собор, на якому проголошено було унію православної церкви в Річипосполитій Польській з Римом... При будуванні Берестейської кріпости, після Листопадового польського повстання 1830 року, росіяни влучили ці історичні будови в переробленому вигляді до комплексу шпитальних будинків кріпости. Під час Першої світової війни більшість шпитальних будинків спалено, при чому перебудівки опали на низ, а голі основні стіни виразно виявили первісну архітектуру і церкви, і палати. На їхніх руїнах зроблено багато фотографій відвідувачів.

Вечором того ж дня в залах Білого Палацу відбулася імпровізована літературно-музикально-танцювальна вечірка, що на ній, при забаві, курсанти зазнайомилися поміж собою та з гостями з міста.

На другий день почалася на курсах регулярна праця: проф. Рудницький викладав українську мову і літературу, д-р Гладкий — історію України. Я вів практичні вправи з української мови і семінар з української літератури. А. Савчук викладав географію України; п. Скрипа — позашкільну освіту. Пані Міллер — німецьку мову. Панна Ася Бігунівна — шкільну гімнастику та спів.

Учбова праця на курсах в умовах безтурботного гуртожиткового життя, забезпеченого добрим житлом та їжею, зразу ж пішла дуже інтенсивно. На восьмигодинних аудиторних працях викладачі не могли натішитися увагою й охочою пильністю курсантів. Вже з перших днів праці викладачі здобули собі науковий авторитет і узнання з боку курсантів, з якими встановилися прекрасні вільно-товариські відносини. Особливим загальним улюбленцем став проф. Е. Рудницький, через його ерудицію, красномовство, привітний характер і бездоганні товариські манери. Всі ці успіхи на курсах додавали нам охоти і сил до дальшої праці.

Однак не це наповнювало наші серця безмежною радістю й гордістю. Найбільшим успіхом і перемогою вважали ми той факт, що вдалося створити

з пари сотень курсантів українське культурне товарисько-суспільне середовище з українською мовою як вільно вживаним постійним інструментом міжлюдських зносин... Це було досі невидане, правдиве суспільно-національне чудо, коли прийняти під увагу те, що кожний із курсантів був дитиною російського панування, жив у суспільстві російському, або сильно зрусіфікованому, і надбав собі від нього безліч цілком відмінних поглядів, звичок, уподобань і пересудів... Інша річ говорити по-українському зі знайомим селянином чи в приятельському гурті оповідати українські анекдоти, а зовсім що інше постійно розмовляти по-українському в своїй родині чи в широкій громаді. Одначе це чудо тоді доконалося не лише у Бересті, але й у безлічі міст і містечок України...

У Бересті це чудо зробили не ми, пани-лектори, а ті півтора десятка «синьо-жупанізованих» вчителів, що попередньо вимели фізичне сміття з учительських будинків, а тепер, розмістившись «стратегічно» серед кімнат цих будинків, взяли енергійно і систематично до вимітання московського бруду і пересудів із душ товаришів-учителів... Своєю наполегливістю, своїм патріотизмом, своїм товариським тактом вони переможно дійшли до поставленої цілі.

...Вони — і малесенька, гарнесенка дівчинка Ася... Ота — зі Стрия дяківна Бігунівна. Вона жила разом із учительками в окремому будинкові. Різні це були пані-вчительки: і молоді інтелігентні сільські дівчата; і старші дами зі сфер колишнього російського світу; і маріяжні панни з «манерами»; і просто пані з «мухами» в носі... І цих учительок опутав, як сіткою, веселий сміх, дзвінка пісня і нестримне темпо руху — вчительки фізичних вправ... Прихильне до всіх гаряче серце її розтопило всі льоди, знищило всі упередження, розвіяло всі пересуди і скерувало духовий зір цих часом життєво покривджених жінок до промислової мети — вільної, освіченої України... Учителки — заговорили по-українському, заспівали, радісно засміялись... Цього чуда доконала у поліському Бересті галицька дівчина з того покоління, що створило Україні легенду січових стрільців, усусусів...

Але — «З журбою радість обнялась...». За пару тижнів по розпочатті курсів д-р Степан Гладкий у випадковій тяжкої мелянхолії кулею з револьверу відібрав собі життя. Тяжкі переживання в російському полоні в Сибірі надламали фізичні й нервові сили його і міцно закріпили в його психіці життєву зневіру й жах перед здогадними майбутніми терпіннями українського народу від ран, нанесених йому північними варварами і західними себелюбами. Гладкий скаржився мені, що він не може спати вночі, надивившись вдень, як перед вікнами його помешкання російські полонені розбирають шпитальні мури і навантажують цілу цеглу у вагони для відіслання до Німеччини. ...Учительські Курси і вся українська Берестейська громада відправили труну Гладкого на православне кладовище, де його поховано в могилі на так званому українському закутку, зараз же при могилі Олекси Стороженка, з північної сторони...

Першу чергу вчительських курсів українознавства в Бересті закінчено в половині липня 1918 року. Після перевірочних іспитів усім курсантам видано, за підписами всіх викладачів, відповідні свідоцтва. Комісаріят Освіти провів також офіційне призначення вчителів на шкільні становища в терені.

На Холмщину, окуповану австро-угорськими військами, та на Західню Волинь призначали лише вчителів-добровольців, що брали на себе весь ризик життя і діяльності під владою, вороже наставленою до українства. Цим учителям видали платню на пів року заздалегідь і домовились із ними про способи зв'язку.

Учителям, призначеним на терени Підляшшя і Полісся, дано інструкцію негайно взятися енергійно за приготування шкільних будинків для навчання і забезпечення їх на зиму паливом. Усе це мало проводитися за порозумінням і згодою місцевого населення і за допомогою німецьких «вах», які вже одержали відповідні накази від д-ра Міллера.

Проф. Е. Рудницькому, що його всі курсанти «обожнювали», зроблено гучні й сердечні проводи і подано підписане всіма курсантами прохання обов'язково залишити Симферопіль та вернутися на рідне Підляшшя, щоб зорганізувати і керувати в Білій Підляській гімназії й учительською семінарією. Зворушений до сліз загальною приязню й любов'ю, Рудницький прирік, що він зробить усе можливе, щоб задовольнити загальне бажання. Катастрофічні події наступних місяців не дозволили йому цього зробити.

Де кілька днів після закінчення першої черги курсів і роз'їзду курсантів прибув із Києва губернаторський комісар освіти Карпо Романович Дмитріюк і з ним понад пів сотні вчителів. У найближчих днях прибули знову ж великі групи вчителів і загальна кількість їх у Бересті сягнула наново півтори сотні душ. Таким чином з'явилася можливість розпочати другу чергу курсів, що й негайно зроблено. Місце Рудницького заступив Дмитріюк, а на виклади історії України запрошено Богдана Палащука. З рештою викладів і викладачів усе лишилося, як і було раніше. Але інакшою виявилася загальна атмосфера курсів і відношення курсантів до лекторів і лекцій.

Причиною було те, що теперішній склад курсантів був інакший, ніж попередній. Тепер уже всі вчителі мали формальні вчительські кваліфікації, здобуті в дореволюційних російських учительських семінаріях, і на свою участь у курсах українознавства дивилися вони переважно лише як на тимчасову konieczність для задовільнення політично українізаційних забаганок випадкових людей, що по революції опинилися на становищах комісарів. Більшість цих учителів не хотіла визнати й достосуватися до національного характеру революції в Україні, зате з відкритою симпатією ставилися до реставраційно-москвофільського характеру політики тодішнього уряду гетьмана Скоропадського.

Акуратність у відвідуванні лекцій значно знизилася, та й уважність під час лекцій стала незадовільною. У товариських взаєминах поміж курсантами запанував «общепонятний язык». Особливо ревними в його вживанні виявилися старші «дами» і бувші «господа офіцери». Кілька «синьожупанізованих» учителів, яких я залишив з попередніх курсів для виконання адміністративно-господарських функцій, разом із усім комплектом викладачів, енергійно взялися поборювати це московське «морозне повітря». Після безлічі гострих суперечок нам таки поталанило опанувати ситуацію і в другій половині курсів надати вчительському середовищу виразно українського характеру. Ася Бігунівна своїм товариським тактом і наполегливістю знову доконала чудес.

Під час цих других курсів одержали ми вичерпні відомості про положення наших учителів на Холмщині під австрійсько-польською владою. Жодному вчителів не пощастило відкрити будь-де українську школу через негайні поліцейні заборони, переслідування й арешти. Усі українські вчителі знаходяться під постійним доглядом поліції й місцевих поляків. Виселені в часі війни на схід українські селяни вже масово вертаються на свої батьківські землі. Стан їхньої національної свідомості є достатньо високий, і присутність на Холмщині українських інтелігентів-учителів зміцнює відпорність українських селян проти польської агресії. Декілька недавно прибулих зі Сходу православних священиків уже відновили декілька православних парафій і церков, що їх силою обороняють холмські селяни. Своїм зверхником православні священики визнають єпископа Сергія, що з дозволу Холмського Губерніяльного Комітету в Києві, повернувся до православного Свято-Онуфріївського монастиря в Яблочині Більського повіту на Підляшші. Маючи такі відомості, Комісаріят Освіти постановив і далі висилати на Холмщину своїх учителів-добровольців, сподіваючись, що із зміною загальної політичної ситуації з'явиться для них можливість праці в українській школі.

Друга черга вчительських курсів закінчилася на початку вересня і зараз же почалася третя черга, однак я вже не брав участі в ній. Я взяв місячну відпустку і поїхав до Харкова забрати з університету свої документи про закінчення історико-філологічного факультету. Я мав рівно ж остаточно рішити, чи залишаюся для наукової праці при університеті, чи вертаюся до Берестя і тоді забираю з Харкова свого батька і його родину. Після довгих переговорів з проф. Багалієм і намовлянь моїх сердечних приятелів-харків'ян я все ж таки рішив, що загальне положення на світових воєнних фронтах і в Україні не таке, щоб мені можна було вже переключитися на спокійну академічну працю.

У половині жовтня, заладувавши до товарового вагону родини моїх дядьків, я вирушив «біженецьким» поїздом з Харкова на захід... Переїздом через Київ ми довідалися про упадок Салонікського фронту, про абдикацію короля Фердинанда і про капітуляцію Болгарії. Також почули про зміну уряду в Туреччині і про звернення султана до президента Вілсона про перемир'я. Було ясно, що й Німеччина та Австро-Угорщина вступають уже в кінцеву фазу війни. Не як переможці! На майбутність України насувався густий туман невідомості та непевності і не роз'яснювали його вістки про успішні переговори Українського Національного Союзу з гетьманом Скоропадським, про надання українського національного характеру як персональному складові гетьманського уряду, так і його політиці...

Журливі роздумування про наше майбутнє підсумував мій батько, коли ми приїхали до «граничної» станції Голоби:

— Ну, попалися вже ми чортові в зуби! — сказав він.

— Якому чортові, німецькому? — запитав я.

— Ні. Цей уже не страшний тепер! Бачиш, як у нього зуби викришуються? Польському чортові! У нього за сто літ зуби підросли й загострилися. На українське м'ясо вони завжди ласі!

— Та, якось то воно буде, — відповів я. — Господь не без милости, козак не без долі! Аби лише нам уникнути іклів московського Люципера!

У Бересті ми довідалися, що в зв'язку з упадком болгарського й турецького фронтів почався швидкий розпад австро-угорської імперії і що 16 жовтня імператор Карл проголосив перебудову монархії на федерацію національних держав.

— Цу шпет! (запізно), — сказав мій батько, повторюючи відомі слова генерала Гренера.

У часі моєї півторимісячної відсутности К. Р. Дмитріюк з найбільшим напруженням сил провадив третю чергу вчительських курсів українознавства. На цю чергу прибула значна кількість учителів, що колись учителювали на теренах колишніх Гродненської та Мінської губерній. Хоча населення тих теренів було щиро українське і говорило прекрасною архаїчною українською мовою, із збереженими дифтонгами, проте поширення на Поліссі справжньої української національної свідомости було ще дуже слабе. Місцева інтелігенція вважала себе за «русских», або «белорусов», тому що Полісся адміністративно було в складі «Северозападного Края», або інакше «Белоруссії». Під впливом русофільської політики гетьманського уряду в Україні та підбатьорена вістками про зріст значення реставраційної російської добровольчої армії на Дону й Кубані, ця група вчителів зайняла ворожу позицію супроти української національної самобутности та державно-політичної незалежности. Холмсько-підляська частина вчителів була тепер зацькована й відтиснена на задній плян курсантської спільноти. Про загальний характер цієї спільноти можна було висловитися словами поета: «Здесь русский дух, здесь Русью пахнет...».

У Бересті я швидко зорієнтувався в ситуації на курсах і поспішив на поміч К. Р. Дмитріюкові як у лекціях, так і в щоденних словесних битвах із агресивними приклонниками «єдиної неділимої»... Підбатьорені моїм прибуттям, вернулися на поле бою й випробовані вже, але зневірені «синьожупанізовані» кадри. Кинувся у вир суперечок і мій, шестидесятилітній тоді, батько.

Особливо впертою й агресивною була група вчителів з великого містечка Мотоль, недалеко від Пінська, над рікою Ясьольдою. Вони нахабно твердили, що і в Мотолі, і в околиці населення не говорить по-українському, а по-білоруському, і тому українська школа там не потрібна, а заведення української мови в ній є національним насильством. Ніщо не помагало — ні цитування філологічних праць білоруса проф. Карського; ні показування мовних мап московської діалектологічної комісії; ні те, що ніхто із мотольських учителів не міг задемонструвати знання білоруської мови, ба, навіть не міг прочитати білоруського тексту в білоруській книзі...

Остаточну перемогу для України в цій битві принесла Юхимка, помічниця куховарки в їдальні для вчителів. Вона одночасно прибирала і в моєму помешканні. Її прекрасна українська мова зразу ж звернула увагу мого батька. Ми дуже здивувалися, коли виявилось, що Юхимка родом аж із Логишина — далеко, яких двадцять п'ять кілометрів на північний схід від Мотоля. У суперечці з мотольцями я вирішив використати і цей аргумент. Я казав покликати Юхимку до

кімнати, де вели ми спір, і попросив когось із учителів повести з нею якусь звичайну розмову. Юхимка охоче розмовляла і тоді я, в присутності всіх, запитав її, якою мовою вона говорить? Вона здивовано відповіла:

— Як то якою? Нашою, тутешньою, українською.

— А де ви народилися?

— У Логишині.

— А як там говорять?

— Наші люди так як я, а жиди по-жидівському.

— А пани?

— Ну, пани то вже по-руському.

Я вийняв книжку і прочитав короткий білоруський вірш, а тоді знову запитав Юхимку, чи чула вона колись таку мову? Юхимка задумалася, а потім каже:

— Перед війною часом приїжджали до Логишина люди здалеку, десь аж із-за Вігоновського озера, то вони так розмовляли. Наші люди їх називали литвинами, або, вибачте, лапацонами. А їхню мову прозивали лапацонською. Присутні вчителі почали сміятися, а Юхимка здивовано-перелякано запитала:

— Чого пани-вчителі сміються? Може, я щось погане сказала?

Ми запевнили її, що сміємося не з неї, а з тих, які не хочуть називатися українцями...

Оповідання про Юхимчину перемогу широко розповсюдилося поміж курсантами й після цього охочих зголошувати білоруські претенсії до нашого українського Полісся вже не знаходилося.

Третю чергу курсів закінчено аж у першій половині листопада. Перевірка засвоєних учителями знань виявила малозадовільний, а в деяких випадках і цілком незадовільний стан. На засіданні колеги викладачів під головуванням К. Р. Дмитріюка я запропонував такі рішучі заходи для підвищення ефективності праці курсів: 1) Учителів, що виявили малозадовільні знання, залишити на повторний курс, попередивши їх, що будуть скреслені із списку кандидатів на вчительські посади, якщо і тоді не набудуть достатніх знань. 2) Учителів, що виявили цілком незадовільні знання та ще й вороже відношення до справи українського шкільництва, — після всестороннього обміркування кожного окремого випадку, скреслити із списку кандидатів на вчительські посади й відіслати назад до Києва. 3) Просити центральну канцелярію Комісаріату Освіти в Києві перевіряти уважливіше культурно-національну якість кандидатів, що зголошуються на вчительські курси в Бересті.

З цими пропозиціями в основному всі погодились, однак виконані вони були лише частинно. На початку листопада 1918 року розпочалася революція в Німеччині. 9 листопада проголошено абдикацію імператора Вільгельма, а 11 листопада Німеччина капітулювала. 15 листопада Український Національний Союз вибрав Директорію УНР, яка розпочала повстання проти уряду гетьмана Скоропадського. З 1 листопада, після проголошення у Львові незалежності Західно-Української Народньої Республіки, почалася польсько-українська війна.

Ольга Підляшанка*

Мрія про руодни край

Господь мав своє небо,
У ангелув є своуй рай,
Чорти мают своє пекло,
А народи власний край.

Всі істоти на сім світі
Мают руоднії місця;
Люде мают свої краї,
А святії небеса.

І в нас є своя країна,
Не мала вона є —
Наша руодна Україна
Он, шмат землі займає.

Так широко, що не знаю,
Де початок, де кінець —
Туолькі знаю, що де ми є,
України є клапець.

А нас мнуого, вельми мнуого,
На земліці суюй живе —
Туолькі є така мяжа,
Ще нас всіх розділює.

Хоть ми разом не живемо
(Така наша доля є),
Одна мова нас єднає,
Одна кров у нас пливе.

То ж і люде ми однії
З української сім'ї;
То і край один в нас буде —
Не тепер — то ще колись.

Один край в однуой границі:
Там свобуодно будем жити —
Там українська сім'я,
Буде міела всіе права.

Тогди будем так казати:
Що ангели мают рай,
Господь має своє небо —
І ми маєм руодний край.

1984 р.

Ти забувся

Ти забувся, де твуй край?
Чи ж не маєш місця свого?
Забуваєш мови свеї,
Научаєшся чужого!

Тяжко робиться на серці,
Як по гуліці ідеш —
Ти люди своїх не знаєш,
Одворочуєшся десь.

Ти свого не признаєш,
Ти чужинцьом хочеш бути,
У чужий ти край ідеш,
Щоб не думалі, що руській.

Ой ти, братку! Як то є?
Чом на світи так буває?
Мати сина годувала...
— А вуон єї забуває!

Забуває руодну мову,
Забуває Батькувщину.
Хто ж то в тому вінуватий,
Що свого одруокся й кінув?

В очах сльози закруtilсь...
Ох, так тяжко на душіє,
Як подумаєш: — Бувають
Так зрадлівії сини!

1982 р.

Іванові Франкові

Віднедавна
Пізнала я...
Віднедавна
У віршах
Став Ти мені близький,
Став Ти мені свій.
Геній
Останеться генієм,
Як камінь.
І поведе на шлях новий
На краще.
І де б не жити,
І де б не бути,
Всюди тебе дожене
Те, чого Ти
І знати не хотів,
Те, що у снах
Орало твою душу,
Те, що від тебе
Інші проганяли.

1985 р.

ОЛЬГА ОНАЦІК

Солдат на фронті помірає

Ой ти маті руодна, ти мене роділа,
чом ти щастя для мене трохи не вділила?
О нещасна моя доля, я вже уміраю,
чи дадут про мене знаті, я того не знаю.

Шлі пішком солдати з великого бою
і знайшли солдата на чистому полі.
— О нещасни ти солдатік, ти раньони лежав
і дрижащою рукою до матери пісьмо пісав;
записав листочок, літеркі кривіє,
твоя маті побачит, сльозами обмиє.
Друг ти наш любімий, ми тебе поховалі
і бумагі для власті твоїє переказалі.
Ніхто з нас не знає про свою долю,
може, і ми погінемо на чистому полі.

Получила маті, пісьмо прочитала
і, плачучи сльозами, на землю упала.
— О, як тяжко мніє било пісьмо в руці браті,
што вже не вернетьсь мене поховаті.
О муой ти синочку, ти далеко од мене,

нехай мої сльози попливуть до тебе.
Ти в мене одненькі, ще й і не жонати,
не прив'ююв для мене невісткі до хати.
Я одна остала, як в полю колочок,
покінув ти мене, дорогій синочок.
Ой тяжко взнаті такую новіну,
што не зайду ніколі на твою могилу.
Боліт мніє серце, по тобіє скучаю,
што я вже тебе на світі не маю.
О муой ти синочку, ти цвіточок сіні,
нема вже тебе, бо ти вже в могілі.
О, якую новіну про тебе я взнала,
што моя надієа зовсієм вже пропала.
Я тебе не бачу, не достанут рукі,
якої наробів ти для мене скукі.
Ти в мене одненькі, як зурочка ясна,
а чом наша доля такая нещасна?
Я тебе роділа і все пільновала,
а вуйна нещасна од мене забрала.
І по ціелум світі, де не глянь — могіла,
што тая вуйна нещасна людяма наробіла.
І по ціелум світі посієани люде,
нехай буольш ніколі вуйни вже не буде.

Трагедія в Райську

1942 року до Райська ніємці їехалі, шверготалі,
А з ліеса партизани в самоход стрілялі,
Одного ніємця куля трафіла
І зараз в Райську трагедія била.
Приїехалі ніємці, село окружилі,
За одного ніємця клуніє і хати спалілі,
І всіх люді на поле погналі,
Штоб руов на себе разом всіє копалі.
Вигналі за село, люді стлумілі,
Мужчин і бабуов оддіельно поділілі.
Ніемець кричав, што має всіє спісани,
Як утюок господар, дочка або син,
Будут розстріеляни.
Молодая дієвчина просітісь пудишла
І в ногі ніємцьові упала, і зараз перша
Од його кульюю достала.

Блізько карабіни укопалі
І вкруг окружилі
І невінних люді в ямі побілі.
Ганялі люді, за волоси бралі,
Білі канчуками і сіех розстрилялі.
Одін молодий німець
Говорив дівчині, коб утікала,
А вона по-німецьку не понімала.
Вуон не хотієв в люді стрияті,
За оружје браті не хотієв,
Зобачив постриеляних люді
І сам іздуриєв.
Некатори люде з могили виглядалі,
А їх живцьом земльою
Хучией закідалі.
Живая могила кровіє мнуого набралась
І з живими людіма довго колихалась.
Довго пуд земльою жилі, рукі витягалі,
Од своїх люді помощи благалі.
Баби, плачучи, до могили тулілісь,
Што їх сини з кров'єю земліє наїелісь.
Кров текла червона запекла,
А німці виглядалі, якби вишлі із пекла.
Жункі плачут, што в могілі живут,
А німці по плечах карабінами б'ют.
Не било можна до могили пудийті
Плакаті над синамі, бо німці
Пільновалі в день і ночамі.
О як тяжко їм било пуд земльою вміраті,
Кров витікала, можна відром збіраті.
Матеріє і жункі голосно нарикалі,
Што їх мужикуов і синуов
Невінних розстрилялі.
Кров текла кругом з ями,
А німці ступалі своїмі ногами.
Чобути кров'єю їм обліпілісь,
А німці злусніейши ще ізробілісь.
Стриялі в могілу, люді добівалі,
Што з людміма робілі, самі вже не зналі.
Мстілісь, кричалі, злуосни билі
І в могілі лежит 149 забітих люді.

Велікі пуост і Велікдень

Велікі пуост має недіель сієм
і треба било постіті людям всієм.
Горох, кашу гречану варили
і олійом льняним собіє красілі.
Льон сіеялі, прачом обівалі,
до міста до олійніка носілі,
на олій мінялі, в ступі просо товклі, очищали
і так на ціели пуост приготовлялі.
Картофель наварат, натовкут
і картофлянікув в печие напекут,
і осушкі з картофель цібульою посипалі,
із апетітом всіє хутко розбіралі.
В перши дніє поста
начинається служитись по полудню в два часа —
люде до церкви спішають і молітву свою повторяют,
дзвони до церкви люді склікають,
а пієвчи жалосно співають.
В церкві біеле облаченіє скідають,
а на пристуол і налойчики на чорне міняють.
Повінно в церкві тіхо биті,
бо пуост велікі треба смутно пережиті.
Розп'ятіє посередіні церкви вставляють,
люде поклони одбівають і пудходят, цілуют,
і пумісок на грошакі шикуют — хто Розп'ятіє поцілує,
то в пумісок грошака не пошкодує.
Батюшка Євангелію читав,
як Ісуса Христа за 30 сребренікі Юда продав.
В суботу на Вечієрні батюшка мірує
і кождому вербочку шикуює —
з вербочкою люде додому ідут,
а на Вербніцю святіті до церкви несут.
І піскі пісали, бо дієті по хатах ходілі, собіє збіралі.
Кждому в споведі треба биті,
коб до Велікодня вже не гришиті.
В Красні четвер до церкви із свічкамі ідут,
а одслуживши, додому засвієчани несут,
і три рази свою хату треба із свієчкою обийті
і здоров'є в своєю хаті найті.
В Красні четвер батюшка
12 Євангелій читає, як на крижові ґоздіма
розбойнік руки і ногі Ісусові прибівает.

Перед святом приготують бабок,
мазуркув понапікають,
ковбаси, м'яса треба зварити,
бо батюшка в суботу буде святити.
Перед Пасхою в 12 часуов ночи сон не береться,
бо велика служба в церкві начнеться.
З процесією кругом церкви ідуть і хоронгві несуть,
батюшка заспіває три рази «Христос Воскрес»,
тогда двери одчиняють і пієвчи
«Христос Воскрес» тоже співають.
Хто дієті має, до церкви піскі дає,
а на Вечієрні на перши день свята
батюшка дієтіам роздає.
Дієті піску з грудка качають,
а як стукнуться у другу піску,
то вже єї вигривають.
Дієті ради сміються, што пісок награлі,
коб перед Велікодньом
матеріє ще буольш їм напісалі.
Свячану піску пуд Проводи тримають
і без свою хату високо перекидають —
де піска впаде, там єї вкопають,
коб хранилась хата, то вже всіє знають.

Суботнє свячення великодніх страв.
Дереворіз Леона Наум'юка, родом з Канюків над Нарвою

МИКОЛА ПАНФІЛЮК

Солдат і нечиста сила

Казка і то наша пудляська

Колісь Росія займала й наши терени, і то довгі час. А перед імператором Александром II («освободителем») солдати-рекрути служили в вуйську аж 25 літ. І такий солдат, ворочавшись уже додому (колі не згінув на війни чи і так), був уже стариком. Ну, йому на потиху могли дати в подарок так звану попуовську волоку, десятину землі. А земля ценилася, як золото. Бо мужик у той час жив у рабстві. І його можна було і продати, і купити. Ясно, то робили багати поміщики. Така була Росія і тепер вона така сама!

І одьон такий солдат, одслуживши в вуйську 25 літ, ворочався додому, а дорога далека, і на собі мієв марну одежу і сумку. І надходив вечур, і дійшов до хутора. І бачит маленьку хатку, а напротів, і то далей: хороши дуом, але в окнах темно. А в малуой хатинці в окнах світло. І вже вечур, і скрунув до хаткі і переступив її порог. І в хаті двоє людей, і то в старшум вієку і диткі. Може, внукі? І питається, чи можна в їх переночовати, бо вуон уже одставной солдат і ворочається додому і напевно батькуов уже в живих не застане. Вони згодилися, хотя в хатці і тиєсно. Накормили його чим хата богата. І вуон їх питається:

— А що то за хата напротив?

Вони кажут:

— То наша хата, але там вельми страшит, і хто здумав у юой переночувати, в міг' одтуоль утикав.

А солдат на тоє:

— Не тоє я пережив в армії, бо були воюйни, боюйкі з разними ворогами і буду боятися якоїсь «нечистеї» сили? Іду туди і переночую!

Господари кажут:

— Іди і хай Бог тебе хоронит!

І вуон пошов до теї хати. І в кухні стоїт веліка руська піеч з глибокім пуд-піечком, бізько стоїт і луожко, і вуон, стомляни, положився на їм і вже начав дримати, а тут чує з пудпіечка жалобни волаючи крик:

— Вікіну, вікіну, вікіну...

І то раз за разом. І такого крику вуон у своїм жиццю ще не чув, навіть коли його ворог умирав од його меча чи стрільби. І вуон так само злякався, але не стер-пів, бо нерви уже не витримались із якімсь чортом, і од себе гукнув од серця:

— Да викідай... — і то з руськім матом.

І тут щось з-пуд печи шулюгнулось, як чародіейська ружджка, і в кухні заблі-щалі, падаючи, світлючи, як сонце, золотіє червоньци і покрилі цієлу пудлогу кухні. І то якась сила хотила їх викінити «своїм горщком» з-пуд печи. І один туоль-ко солдат догадався виконати приказ тої же сили. А яка то була сила? Може, Божа, або іншей сили? Ми не знаєм. Але, видно, солдат заслужив на тие чер-воньци. Бо їх позбирав у свою сумку, закрив і решту ночі переночовав, і ніхто боульш не кричав «Вікіну». Над ранком попрощався з господарями, кажучи:

— Ніхто вас боульш не буде страшити.

І вони подякували, а вуон пошов в свуюй путь і дуом.

Сюю казку я колісь почув од свого батька, як був ще малий.

Колхоз у Дубичах Церковних

Наши люде до його не рваліся, бо віедали і чулі, як живут колхознікі в Совеіт-ськом Союзі. І чулі, як у час колективізації у тридцятих годах померло там з го-лоду мільйони і мільйони людеі. А найбуольш на Україні. Хотя у нас люде жили біедно, але дружно, і голода не було.

А село було спалено на початку Другої війни 1941 року. І треба було наново будоватися. І земля була у полосках і у многіх місцях. У селі було туолькі п'ять ко-муністичних сімейств. І вони булі охотни на колхоз, а также кілька господаруов, якіє мієлі мноуого земліє і не моглі одкарашкатись од велікіх податкув і обовйонз-кових поставок для держави, як: збуоже, м'ясо і молоко. І цікаво, і смієшно.

У нас жив добри коваль і вуон добри чоловієк: Симон Корх. І у його було мноуого земліє. І вуон так само хотієв колхоза. А у нас уже існовала ґміна і пуоч-та. А повсталі вони в 1951 рокови. І наш славни коваль Симон почті кажди день бієгав до ґмини і з порога вигукував до ґминникув — працювникув чисто по-рус-ку: «Да почему вы колхоза не делаете? Я вас буду судить...».

«Ах так», — подумалі — і хіба сказалі у ґмини: «Тут жартув нема, бо Симон го-тов нас судити і щось треба робити». А з вишейших орґанов партії приходят до на-шеї ячейкі понаґлення раз за разом: «Робієте колхоз — спудзельню продукциину».

Ну, і в осень 1952 року організують у Дубичах Церковних колхоз. Записалось у його 10 сімейств, у тому ліку штири з партійного круга комуністів. А одьон партійни Яшка Григорук не записався в колхоз, кажучи: «Як буде 30 члонкув спудзельні, то я запишуся і буду 31-им члонком». І його викинули з партії. І навіть забавно: в туй справі найбуольш приложився його тесть. А то був чоловік найбуольш заангажовани у справах колхоза і партійних, дзялач і чоловік грамотни. І зятя не пошкодовав. Значит, справа партійна важніейша од сімейної. Посля того тесть вибрався до Біельська Подляського і там побудовав файни дуом, бо сам був добри майстер і столяр.

По кількох місяцях три колхозники утекли з колхоза, а весною 1953 року і наш славни Симон Корх, той, котори мієв «судити» ґміну, так само утюок. Бо вуон думав: «Здам свою землю пуд колхоз і хай дурні колхознікі над єю горують, а я буду собі лопати в кузні і на хліб зароблю». Але вишло інакш, бо бригадір колхоза Панас Іванюк його чуть не налупив за тоє, що не становиться на роботу в полі, кажучи: «Ти, онучо, я маю твою землю обробляти і горбовати? Ти твоя мати...», – і посипались файни словця.

Муой батько колхоза ни терпів і советов завше називав лгунами і в советські рай не виїхав так, як його брати, аж трох, моїє дядькі. Але і вуон був вимушани записатися і уступити у колхоз. А була причина: батько довідався, що широкий пляц — сєдліско по його братам, якія виїхали у Росію, комуністи переписали для сусида, які тайком поспишив у колхоз. Ах так? А ми жили серед села і пляц узкі і мокри. І тут батько розбирає хатинку і перевозит дилі на батькуовщину, на пляц моїх дядькуов, а його братуов. І мієв складати, а то било якраз 5 марца 1953 року. Пришли двоє незнакомих з ґміни, кажучи: «То не твоє, а сусида... І коли запишешся і уступиш у колхоз — буде твоє». І батько рад-неволя уступив у колхоз.

А як жилося у їм? Голода не було, але там у нашим колхозі одбивалися «цирки і театри». Бо биліся, свариліся і мириліся. І то кругом, і навіть баби з ревності за чуби брались. А 24 серпня 1955 року я мієв тяжкі випадок, бо пудлієз пуд колхозну снопов'язалку і чудом оцалієв. То Божа ласка!

І наш колхоз розвалився у паздзєрніку 1956 року. Тогди, коли до влади дойшов Уладислав Гомулка.

МИКОЛА ПАТЕЮК

Пісні українські

В нашому садочку червона рабина.
Десть там за риками живе Україна.

Дівчата співають в селі на весілі.
Пісні українські, Скуль ви прилетілі?

Пісні українські, чи у вас є крила?
Бо земля Пудляська Так вас полюбила.

В степи народилісь пісні українські,
Вас співав Шевченко і Богдан Хмельницькій.

Сина в школу, в город, проводжала мати.
Пісні українські, будем вас співати.

Ой за гайом

Ой за гайом, гайом, гайом зильоненькім
Вчора я гриби збирала з хлопцєм молоденькім.

В Криночці на Труйцю як маку народу,
Там з тобою ми з криниці будем пити воду.

В Грабарці на Спаса велике свято,
Їдуть там всі наші хлопці, їдуть там дівчата.

Жито починає в полі колоситись.
Ми як голуби з тобою будемо любитись.

Ой за гайом, гайом, гайом зельоненькім
Вчора я гриби збирала з хлопцєм молоденькім.

Гей, над Бугом широкім

Гей, над Бугом широкім і над Нарвою
Зацвила вже у лісочках калінонька.
Може, в Пльосках, Чижах або Крив'ятичах
Проживає там моя україночка.

Ой ти, Нарва-рика, ой ти, риченька,
На Пудляшу ти тепер така славная.
Може, в Нарві, Оришкові, в Сім'ятичах
Дівчина моя живе там православная.

Я поїду на Труйцю до Криночкі
Може, в Криночці з тобою повстречаюся.
Я поїду на Ганну до Корнина,
Може в Корнині з тобою повинчаюся.

До Кліщель всі їдуть в понеділок

До Кліщель всі їдуть в понеділок,
На базар я там пуйду.
Може, хлопця молоденького
На базари я куплю.

На базари свини, куриці,
Каждий там щось продає.
Але хлопця молоденького
Там ніхто не продає.

Я поїду на Ганну до Корнина
І до церкви там пуйду,
Може, хлопця молоденького
В церкви, молячись, найду.

Я поїду на Труйцю до Криночкі,
Там з криниці воду п'ють.
Може, хлопці такії, як квіточкі,
До криниці пудойдуть.

Надоїло за хлопцєм ганятися,
Перестану шукати його.
Я така красива, молоденька,
Дочекаюся хлопця свого.

Ой, на базари в нашум Більську

Ой, на базари в нашум Більську
Разни товари продають.
Валянки, чоботи, чоботи, валянки.
Разни товари продають.

Іван муй в Більську на базари
Жито, пшеницю продає.
Валянки, чоботи, чоботи, валянки.
Жито, пшеницю продає.

Я на базар в четвер пуйду
І мого Івана там найду.
Валянки, чоботи, чоботи, валянки.
Мого Івана там найду.

Я мого Івана поцілую,
Дам йому квітку голубую.
Валянки, чоботи, чоботи, валянки.
Дам йому квітку голубую.

ПЕТРО ОЛЕКСІЮВ*

Чом так...

Чом так є?

— Як проклінаю то огидно

Як люблю то душою

Як пишу то по-свойому

Як говорю то доволі

Як плачу то за всіх...

Боже поможи мні!

Я молитву предкладаю до Тебе

Боже Ти муй – позволь мні плакати доволі

Так коб муг почути на губах смак слюз своїх

Коб з очи моїх змився бруд якій вони тепер огледают

Або возьми забори мої очи, забори їх бляск

А і так думаю, що сльози пливсти будут

За того що я зачав вже бачити серцьом

Але серця ще мні не одбирай

Ще позволь моїм сльозам упасти на папір

Щоби як оддам серце Тобі Боже

Хто другі-треті зачав серцьом бачити

Світ на якому я жив

Я син...

Я син батька свого

Син землі і пудвурка сього

Но звання не знаю якого

Сказав Ванька закривши ворота

А серце як?

А з серцьом що?

Батюшко

Батюшко релігії учив
Пацера говорити заставляв
Крижа рисовати задавав
Всьо минуло всьо прошло
Як один деньок збігло
А в паметі осталося —
Люби бліжнього свого
Не кляни — прости
Проклюнови люде
Прокляти будут
Тихії люде
Спасенни будут...

Наша хато...

Наша хато старенька не забудь про мене
Бо я буду все паметати тебе
Скрип двери твоїх жалосни зімою
Скрип двери твоїх радосни весною
Стукот ключа по засовці весьоли колі ми верталісь
Скригот ключа по засовці колі ми прощалісь
Запах комори котори раз був запахом кубаси
Другі раз запахом тюрми
Балькі побіляни глінкою
В однуй бальці гак колискі нашої
В другуй рамінь сновниці
Одне і друге ведяне
Материною рукою
Колі мене будут вести од тебе на згуорок
Махни оборваною вітранкою за мною

ВАСИЛЬ ПЕТРУЧУК

Хліб — то життя

Осінь золота, осінь багата й щедра! Вона дає людям хліб, овочі й фрукти. Але лягає восени на людське серце туга — за життєдайним сонячним теплом, яке дарує природа лиш навесні та влітку, за високим безхмарним небом, за прекрасною мелодією пташиного щебету. У далекі теплі краї подалися пташині зграї. Падає, кружляючи, листя з дерев. Ще учора воно звеселяло наш зір, а сьогодні вже перетворилося на купу звичайнісінького сміття. Повисихали на луках трави: начебто ліпше бути сухими, аніж спаленими морозами.

Їду по шосе до Габровця, свого села. Думаю про сад, що ріс коло хати. Певно, ніжний спогад про нього і змусив мене, немолоду вже людину, вирушити в дорогу. Нужденним та нелегким було моє дитинство. Не раз виручав мене наш сад, допомагаючи тамувати голод. Я певен, що дерева пам'ятають мене і, можливо, навіть скучають за мною. Пам'ятають вони, як шарудів я босими ногами по їхньому листю, збираючи його і нанизуючи на нитки, щоб взимку мачуха мала на чому пекти хліб. Гірко нині згадувати, але й зобижав я дерева. Як не міг рукою дотягнутися, скажімо, до яблука чи груші, то збивав їх палицею. Плід падав на землю разом із гілкою. Трохи шкода, звичайно, було, але швидко те забувалося через дитячу безтурботність...

Осінь дає початок життю. Восени засівають хліб, а хліб — то життя.

Заколядовав

Мніе било тогди шієсть лієт, вельми захотієлось пуйти колядовати. Роздобув я скуольсь десєть гроши довоєнних і побієг до дядька Ванькі, коб приняв до своєї групи.

Зайшов, сказав «здрастуйте», зняв шапку і сів на лавці, бо дядько Ванька із своєю жуонкою Маньєю, сидячи на печіє, іграв у карти. Спершу на мене не обращалі вніманія і навіть не одказалі на поздоровленіє. Однако, загнавши одне другого в дурня, Ванька перши глянув на мене і спитав:

— Чєго ти прішьол і сидиш, не бачиш, що Колі нема? (Коля то був їх сином — старшим од мене на три рокі). Ванька калієчив русскі язик, хотієвши потрапити за жуонкою, котора була родовитою росіянкою.

— Да, да, — повторила Маня, — чєго ж ты сидиш, если Коли нет, мы тебе не друзья.

— А я до Колі не пришов, — говорю, — я пришов до вас, просити, коб вієте принялі мене колядовати.

— Га-га-га, — Ваня з Манєю на печіє зареготалі, а я, мусит, покраснієв, бо мніє стало встидно.

Висмиявшись і повитиравши кулаками очи, дядя Ваня сказав:

— Де ж ты прєшся, як ты щє менши од мого Колі, куолько тобіє лієт?

— Лієтом будє сієм, — одказую, — бо осєню трєба будє іти до школи.

— О, бачиш, старуха-репетуха, має шієсть лієт і хочє іти колядовати.

— Да, да, старух-репетух, он ещє слишком мал, чтобы идти со звездой, ведь там надо петь и звезду носить, а ты мал, ты мал...

— А пєть ты умєєш хоч што-нібудь? — знов питає Ваня.

— Умією мноуго пісєнь руздвяних, бо научився од бабуов, як булі в нас на прадках.

Ваня і Маня щє мене висмियाлі, алє бачат, що не уступаю, і Ваня питає:

— А гроши маєш на г'язду?

— Да, да, — повторає Маня, — а дєньги у тєбя єсть? Надо ж купить бумагу, свечки, чтоб звезду сделать красивой.

— Маю, — говорю, — десєть гроши. І хучієй вимаю з кішені, коб не роздумалісь, бо мніє вжє аж плакати хочєтьсє зо страху, що мене не примут. Ваня обачив, що й правду гроши маю, злієз з печи, а Маня за їм. Ваня кажє:

— Ну, то примємо тєбє, бо ти кумув син і сирота. Коб хто другі — не принялі б. Твоя небужжиця мати христила мого Колю, то і примємо.

— Да, да, — як папуга, повторає Маня, оно по-русскі, — ты сирота и кумов сын, так мы со старухом-репетухом тебя примем и ты будєшь чужой дєсятый, хватит.

Мєнє з радості чуть нє розпєрло. Оставив їм гроши, котори взяв од мєнє Ваня, дав Мані, а тая кінула їх у торбочку і положила до сундука.

Прибіг додому ради, як на сто коні сієв, що пуйду колядовати. Бачу, що моєї радості ніхто не розділяє, а наоборуот — мачоха злуосна, що аж кіпіт, і туолько соває дулі мніє пуд нуос, а батько спитав:

— Ну що, Ванька Страпко приняв колядовати?

— Приняв, таточку, приняв, — кричу, — і зобачите, куолько гроши зароблю. Куплю ядъор і цукеркув собіє, Іванови і Ніни (Іван і Ніна — дієти мачохі).

— Гамно ти заробиш, — набормушони одказує батько, — оно десеть гроши, як у сраку всадив.

А я ради, що пуйду колядовати, оно тяжко ждати, бо ще тиждень до Руздва. Як було, то було, бо навіть не муог ночами спати, але вже завтра ідемо заробляти гроши.

Пришов ждани день, а ми вже од раня бігаємо до Ванькі і тіешимся. Правду говоривши, то г'язда (так у нас говорат) не вельми була хороша, бо Ванька на убране їїє видав всього 20 гроши, бо купив туолько 2 аркуши паперу. Один зрозходував на ліцьовую часть — ми то називалі дном — а другі аркуш — на кутаси до рогув. Заднє дно з окенком зробив з газети. Всьо — цієла г'язда. Хтось із старших назвав їїє «бубном» і так осталося. Ну, але ідемо колядовати.

Ванька жив менш-буольш посередини села. Зобралісь ми в його і Ванька говорит:

— Я буду носити г'язду, а вієте туолько голосно співайте, а хто буде носити гроши — вибирайте.

Всіє хлопці вибрали мене, бо найменши, то не обману.

— Ладно, — згодився Ванька, — но смотри, як згубиш, то уб'ю!

— Ніє, — думаю, — не згублю, дайте но мніє носити.

Ванька злапав «бубна», а ми чередою за їм пушлі займати од кунця.

Грабовець — село веліке, а моя хата пуд номером 13. Ванька никого не питав, чи можна колядовати, оно просто входив до хати, а ми за їм і одразу співали. Так што пока дошли до меї хати, мієлі вже мнуговато гроши. Ванька туолько вийшов з пудворка мойого батька і одразу обсудив, що я ще замалий, коб носити гроши. Забрав од мене торбочку і оддав свому Колі. Колядовалі ми далей з такою самою охотою і утієхою, аж дошли до хати Ванькі. Тут оддихнули, покінулі заруобок до пув села і пошли далей.

Куончили колядованє пуозним вечором. Всіє охрипши і до остатка вимучани. Я змерз у ногі, бо бошмакі перетеклі, і в руці, бо без рукавиць. Вернулїсь до хати Ванькі і давай диліти гроши. Ваня і Маня вже «забулі» про тиї гроши, що до пув села, і до подієлу висипалі на стуол оно тиї од пув. Гроши забражчалі, а мніє зробилось теплієй з радості. Ванька начав розкладати на купкі. Получилось 13 купок. Хтось з нас крикнув, що нас є 12, а не 13. Але Ванька згасів його тим, що треба дати і туой, що хату пильновала. Всіє замовклі, а Ванька дилів.

У кунціє-кунцюов всієм вишло, і навіть Мані, по 42 гроши, а мніє 41. Ну, але не було кому одняти, коб мніє доложити — то раз, а по-другє — я найменши, то і так добре. Я тоже з тим згодився і задовольони побієг додому, коб хучієй похвалітись. Але вдома ніхто мене не ждав, зі'єлі вечеру і ляглі спати. Так що я, змучани, охрипли і голодни, але довуольни, що заробив туолько гроши,

принюос з сієни «постієль», послав, як завше, на лавці коло окна і люог спати. Однак ж сон мене не брав. Схватився ранютко, ще всіє спалі, і чим хучієй до дядька. Забієг і кричу:

— Дядьку, зобачте куолько в мене гроши. Я вчора заколядовав. Ще мієв би буольш, оно вуон мене ошукав, бо своєюй Мані дав 42 і до пув села, а мніє оно 41.

— Огого, ну й у тебе гроши! — пудбодровав мене дядько Роман, — а що ж ти будеш з їх робити?

— Куплю у Барана ядьор і цукеркув, — одказую.

— А може даси мніє, я куплю титюну? — сказав дядя, мамін брат, і напавду забрав од мене всіє гроши собіє на титюн. От тобіє я і заколядовав на ядра і цукеркі.

Чом ти, жицє...

Чом ти, жицє, хутко так імчишся,
Чом бижиш ти стримголов вперед?
Не спишай, пожди, не торопися,
Всьо румно умру, як приде муой черед.

Я ще ж вовсі добре не нажився,
Людьом мало доброго зробив!
Як умру, то всіє мене забудут,
Будь-то вцалє хтось такі й не жив.

Так що ти подумай і згодися,
З тим же я ще лієтьми молоді,
І не пхай мене смерті пуд косу,
Глянь, які наш сьой світ голуби!

А ти преш і преш без передишкі,
Не дивившись, куолько хто живе!
Пробижиш, кульгаючи, по бездорожжах,
Врешті спотикнешся і зо мною вмреш.

Кажни день, година і мінута
Пролєтят, як куля із руж'я!
Добре, що не разом всіє родилісь
І не умрут, колі умру вже я.

11 листопада 1979 року

Муой руодни край

Там, де ліпи пахнут медом, —
Села пахнут хлібом
І сади цьвитут весною,
Як нигде пуд небом.

Там земелька моя руодна,
Там я народився,
Там хлібнув я туолько гора,
Що й ще не забувся.

Завше холод, завше голод,
Брак хліба й обутку,
А і люде мене били
Вовсі не на шутку.

Мусит, кепсько я служив їм,
Хоч, як муог, старався,
Працьовав, як вуол робочи, —
Подякі сподивався.

А тепер, колі старий вже,
Не хочу ничого.
Оно шкода, ой як шкода
Віеку молодого.

Помню, як пташкі спивалі,
Чиркалі сорокі,
А я кони пас на лонці,
Не змруживши ока.

Ох, як ждав зиходу сонця
— Тяжко передати,
Бо пеклі од шаду ногі,
А де ж їх сховати?

Завше булі ногі в ранах,
Шия й плечи в скулах,
Сліпота курача в очах,
А за працю — дуля.

Всьо румно мене там тягне,
Не дає спокою,
Щось так руодне і так близьке
Тягне за собою.

То поля, шовкови лонкі,
Церковка весьола,
Де народ наш православни
Живе наоколо.

То дорогі й стежкі,
Змочани сльозою,
То могіли коло церкви
Над Орлянкою — рикою.

Ще живу здалюок од Дубич.
Але як сконаю
— Поховайте мене в землю
В моюом руоднум краю.

30 вересня 1992 р.

ПАВЛО ПИТЕЛЬ

Як їздили ми всім селом на Святу Гору Грабарку

19 серпня Православна церква відзначає свято Преображення Господнього, або, як кажуть у народі — Спаса. Найвідомішим місцем, куди православні з Підляшшя, а і всієї Польщі, їдуть «на одпуст», є Свята Гора Грабарка з Преображенською церквою та жіночим монастирем святих Марфи і Марії, що недалеко від Сім'ятичів. Це серце Православ'я у Польщі. Деякі називають її «православною Ченстоховою», але це окреслення розраховане на поляків, адже православні з Підляшшя в Ченстохову не їздять і про цей католицький санктуарій уяву мають лише завдяки телебаченню.

Кожного року у празничні дні на Святу Гору Грабарку прибуває море прочан, які приносять свої радощі й турботи, моляться Спасові (Спасителеві), просячи здоров'я та допомоги у всяких життєвих бідах, свідченням чого є «ліс хрестів» довкола церкви. Кожний прочанин мусить напитися цілющої води із криниці, що попід горою та вмитися водою із струмочка.

Люди прибувають з усіх усюд. Окрім нашої української мови у всіх її підляських говіркових різновидах, чути мову польську, білоруську, російську, грецьку, а навіть такі «екзотичні» для Православ'я мови, як англійська, французька чи німецька. Святість цього місця сяє на всю Європу, а навіть на весь світ.

Але не буду розписуватися про релігійність чи літургійні обряди, пов'язані зі святом Спаса. Хочу описати, як люди з підляських сіл шикувалися до цього свята, як це виглядало до початку 90-х років XX сторіччя. З цього, що пам'ятаю, то багато змінилося — як в облаштуванні території біля монастиря, так і в поведінці людей. Тому хочу описати, як це виглядало у моїй сім'ї — і не тільки у ній, бо подібно було у кожній родині на Підляшші і, зрозуміло, у моєму селі.

Тепер якщо хтось не йде з-під своєї парафіяльної церкви з прощеною (бо не кожний має змогу), то сідає у автомашину чи автобус і за небагато хвилин є на місці. Але доки перейде від залишеної біля ліску машини чи автобусної зупинки, мусить передертися ще через шеренги страганів, товари на яких мало спільного мають зі святом Спаса, взагалі з будь-яким святом. Тому, не боюся цього назвати по-імені, профанують це святе місце. Бо хоча недавно зведено мур, який відділяє саму Гору від того всього «нечистого» та який є якоюсь запорукою «чистоти», але все одно всього не відділиш, зокрема писку трубок якихось несамовитих музик, які постійно звучать. Ну, і цей неприємний запах «печонеї келбаси» (може б, краще сказати — паленої), якою православний народ кормлять працівники «малої гастрономії на колесах», передовсім з-за Буга (подивившись на реєстраційні номери машин, легко зорієнтуватися, звідки вони є). Можна чути від цих, що заробляють на православних, що *odpust Grabarka to dla nas raj*. Ось така ціна наших часів швидкого поступу цивілізації. Думаю, що з кожним роком втрачаємо щораз більше і більше своєї традиції і своєї національної особливості — а де можна краще про те переконатися, як не на Св. Горі Грабарці? Але повернуся до своїх спогадів.

До свята пришиховувалися від початку Спасівки постом. Мій покійний Батько завжди перед Спасом ходив до Буга по рибу, передовсім з кломлею, бо смажена риба була головною стравою на святочному «столі». І так дві ночі перед святом люди ходили ловити рибу.

Моя сім'я їздила на Спаса «коньом» — фірманкою. То треба було і пришихувати їжу для коня. Передовсім різалося січку (що влітку було винятком), клалося хліб сухий у торбу і трохи осипки змішаної з січкою. Пізніше Батько зробив спеціальну скриню із дощок, яка мала відкриваний верх, і до неї всипав кінську їжу. А під час дороги ця скриня слугувала за лаву для сидіння. Цей, так би сказати, крісло-жолоб, який використовувався раз у рік, зберігається у мене і досі.

Вечір перед Спасом то було велике варіння, прасування одежі і таке інше, що робила мати. Чоловіки домовлялися, о котрій годині мають їхати, бо тому що тракторів було тоді в селі, мабуть, шість, а автомашин ще менше, то ціле село виїжджало в купі кіньми.

В день свята треба було встати вельми рано, найпізніше о четвертій годині, бо і треба накормити худобу, а і найпізніше о шостій був виїзд — із Городників до Гори Грабарки біля 25 кілометрів, що для фірманки було 2 години дороги.

Виїжджали з Городників у сторону Слехів і в «Борові» виїжджали на асфальтове шосе. Пізніше прямо до Сім'ятичів-Станції. Переїжджали через цю оселю, а біля залізничного вокзалу є переїзд зі шлагбаумом. Цікаво, що завжди треба було чекати, аж переїде поїзд, що мені дуже подобалося. Пізніше їхали піщаною дорогою біля села Галасувка. Їхали до села Оксютичі і прямо жорствяною дорогою та

бруком до Шумилувки. Переїхавши село, за зупинкою повертали вліво (біля хрестів) та зупинялися на поляні біля хреста, над самою річкою (на березі від сторони Шумилувки). Це було «городницьке місце», бо треба знати, що кожне село збиралося вкупі й мало своє місце. Не так, що хтось із церковних діячів наказав, просто від поколінь так ще було. Тут випрягали коней та всі йшли на Службу Божу. Часом одна особа оставалася на пів години, пильнуючи коней і майна, пізніше хтось її зміняв. Але такого мародерства не було, як тепер.

Через річку не було мостка. Треба було переходити по камінні, а як мокре літо було, то і переходили босоніж, що для дітей було великою радістю. Заносили хрести хто був хворий, карточки не тільки за своє здоров'я, але і за щастя, майно та упокой своїх родичів.

Літургія, зрозуміло, не змінилася. Але страганів так не було, як нині — всього 2–3, може, з 5 і все. Крім цукрової вати, цукорків та морозива, до їжі нічого не купувалося. Великим зацікавленням дітей втішалися пістолети на «корки» і «капішони». Нічого більше не було треба.

Біля 14 години, після закінчення Служби Божої, всі йшли обідати на поляні біля своїх фір. Часто так було, що ціле село сходилося докупи і кожний приносив, що мав, і розкладали на землі «стіл» (це були коци). Головною стравою була смажена риба з Бугу — щука та окунь, свійський хліб, пісна капуста, м'ясо та інші речі. Не могло забракувати яблучника або грушевника, тобто компотів зі свіжих яблук та грушок, які напеклося чи сушилося спеціально на Спаса. Були ще й інші напої (свійське пиво та самогонка), але це мало важливе. Було весело! Після обіду помалу збиралися їхати додому. Як хтось мав по дорозі родину, то заїжджав у гості, а решта гуртом, часом зі співом, поверталася додому, і так було від багатьох поколінь.

На мою думку, люди ще недавно були зовсім інші, мали інший менталітет. Були дружні, кожний мав час. А тепер кожний спішиться аби швидше, кожний є скритий, немає такого братерства між людьми, як колись. З великою ностальгією згадую ці часи, ще недавні. По такому Спасові люди мали про що говорити.

На жаль, наше покоління втрачає ці традиції, які від поколінь будували наші діди, батьки. Можна сказати: що то за традиція — їзда «коньом» чи спільний обід десь у лісі, де було повно мурашок, мух чи інших надокучливих тварин? Але це будувало зв'язок між людьми, захищало перед асиміляцією. Бо люди все робили по-своєму — і молилися, і говорили, і їли...

Людина не могла дочекатися, коли цей Спас буде. Бо це свято єднало підляшан не тільки духовно, як православних християн, але передусім національно — що вони не поляки.

На мою думку — повернути минуле ми не в змозі. Але хоча спробуймо зберегти те, що маємо своє — щоб щось справді нашого осталося майбутнім поколінням. Тепер же все штучне, на показ! Ось наші предки вміли і працювати, і святкувати! А ми що?

ЮРІЙ ПЛЕВА

Кравець влюбівся

Колі у Нікіти Оноприйового син уродівся, зразу било відно, што тут штось не так. Як хлопчак лежав ще зусієм маленькім в колиці, завіешануй пуд полапом, а і ходіті ще не став, кажди, хто там заглянув, казав, што у дітята ліва нуожка трохі коротша правої, а ще й кривая.

— Прокуоп, муой синок, каліекою буде, — думав собі Нікіта, — треба до вурлянської баби їхаті, може заговорит і всьо буде добре.

Як задумав, так і зробів. А вурлянська баба, тая, што чуть не всіе хвороби лічила, зразу сказала, што нічого не зробіт. Што ж, нуожка кривая і ніякі зіля, молитви і заговоруванє тут не поможе.

Так вже остане. Маленькі Прокуоп на все буде кульгаті.

— Тяжко буде йому житі, — розсердівся Нікіта.

— Може, тяжко, а може, і ніе. То ж твуой Прокуопчик не мусіт биті господаром, не мусіт ходіті в поле до роботи. Подівись, у вурлянських жидуов ніякого поля нема, а як котори має добру голову, то йому і без земліе некепсько живеться. От, хоч би муой сусід Хаїм. Вуон є кравцьом, шиє одежу і бабам, і отрокам. Роботи у його не бракне ніколі, а як є што робіті, то і якісь груош тоже все буде. Хаїм, хоч і не кульгави, не хоче і не мусіт ходіті. Ціелимі днямі сідіт при своєюй машині і шиє. Часом то і до стола, што стоїт в кухні, не пудходіт, коб з'їєсті. Жуонка йому міску з кулешом просто ставляє на машину. Шкода, коб час

марновав, треба шити і гроши заробляти. Як пудросте твуй Прокуопчик, оддай його до жида учитись на кравця. Я поговору з сусіedom. А покуоль што ти, Нікіто, мніє заплаті, бо хоч не вилічила я твого дітята, то добре пудказала.

Пудростав малий Прокуопчик і, правда, так, як всіє ранієй думалі, кульгав. Батько добре помнів про розговуор з вурлянською бабою. Не било хлопцьові ще і тринадцять лієт, колі завезлі його на науку до жида. Не обийшлоь знов без гроши. Вурлянська баба за тоє, што поговорила з сусіedom кравцьом, взяла свою долю, а жидові треба било привезті телушку.

— То ж дармо учиті не буду, — сказав.

Зразу то і науці ніякої не било. Хоч Прокуопчик і кульгави бив, то всьо такі не сідієв у жида за машиною. Мусів йому хату прататі, лієтом полоті город, зімою паліті в пічках, а часом, бивало, ще й інним жидам помагаті того дня, колі у їх било свято і нічого не могли робіті. Жид, коб не зогришиті, не оно в пієцці не напаліт, а й до хати вуйті сам не може. То ж перекрунуті ключа в дверах то є уже робота, а як котори муоцно вієрующи, то і двери не попхне. Тогди вельмі придавався жидам Прокуопчик. Бивало, што і якієсь гроши хлопчакові платілі, хоч за науку сина Прокопув батько платів мнуого буольш.

Мінуло пара лієт, Прокуоп пудруос і вже штось умієв. Хоч жид і не показував усього, то час од часу саджав хлопця при машині і давав якуюсь друобну роботу, найчастієй дієтам пошиті. Мало колі Прокопові приходілось шиті дорослим людям. Певно, з часом і буольш навчився б, коб не вуйна. Пришлі ніємці і сталі всяк знуцатіся над жидамі. Казалі, што всієх виб'ют. Кравець знав, што його кунець бізькі. Став тепер Прокопові показуваті всьо тоє, што сам умієв. Хотієв, коб по юом хоч учєнь остався. На кунець сказав:

— Бери ти мою машину і їєдь з Вуорлі, а то ще ніємці возьмут тебе за жида і заб'ют. Прокуоп так і зробів.

Незадовго всієх вурлянських жидуов ніємці вивезлі в лаєр. Вуорля послі вже ніколі не біла така, як колісь. Добре зробів Прокуоп, што послуухав свого вчителя.

Нікіта цієли час думав про сина. Уже виучив його на кравця, а ще добре било б і оженіті. Но не льоко найті дієвчину, котора вийшла б за кульгавого, хоч той і кравцьом є. Жадна не хоче житі з калієкою. Нікіті, як возів жито на ринок продаваті, хтось пудказав, што в сусієднюм селіє є дієвчина і то ще і з добрим посагом. Параска їїє звут. Живє вона сама в хаті по батьках, котори рано повміралі. До такої то і в приступи не страх било б іті. Нема там матери, не будє кому ворчаті. Оно одна біда є. Параска горбата. То тієм дієвчина досюоль сама. Покуоль што не найшовся жадьон кавалієр, што схотієв би мієті жуонку калієку. І хата в посагові якось не помагала.

Нікіта думав і думав:

— Муой син кульгави, Параска горбата, то ж вони до себе пасуют. Котора ж дієвчина захоче вийті за кульгавого, котори хлопець оженітьсє з горбатою? Треба женіті і всьо.

Так задумав Нікіта і так зробів. Ні Прокуоп, ні Параска не білі протів. Хоч ніякої любові міжду їмі не било, то обоє зналі, што вони для себе пара.

Паращина хата, хоч уже старовата і крита солом'яною стріехою, а не так, як у ліпших господаруов, дахуовкою, всьо-такі була зусієм некепська. Зо здорової, смоляної хвоїни поставів їїє ще Паращин дієд. Була доволі веліка, стояла вздовж села, а не так, як то у біднійших господаруов, што узкі город мают, впоперек, щитом до гуліці. Посередіні тоїє хати, што в юой Прокопові пришлось житі, достав'яни бив гожи ґанок без окон і двери, за тоє з дерев'яними виризками пуд дахом. В ґанку, по боках, столяр колісь зробів двіє невелічкі лавочки, де можна було присієсті, а міжду їмі білі двери до хати. Одчинівши їх, входілось просто до сієні. Там, пуд стіною напротів, стоялі жорна і тая ступа, што в юой каши можна було натовчи. Налієво і направо було двоє хатніх двери. Одчинівши їх, по правуй стороніє входілось до кухні, а стуоль можна було ще далієй перейті, до спальні. З лієвої сторони сієні ішлось до велікої комнати, якую заняв кравець зо своїмі приладамі. Там, пуд окном, што виходіт на гуліцю, стояла машина.

— При окніє віднійє, то і лепі шиті буде, — так собіє видумав.

Посліє ще вийшло і тоє, што через окно од гуліці можна мнуого обачиті, але покуоль што кравець про тоє і не думав.

Прокуоп цієлімі днямі сідієв при машині, Параска в кухні або в спальні. Кравець оно поїєстіє заходів до кухні, а вечєром ішов на нуч до жуонкі. Сідієвши при машині, відно було, што робітьє в селіє на гуліці, хто куди ієде чи їєде.

Напротів Паращиної стояла хата Ковальового Куприяна. Синовіє богатого коваля досталась по батьках веліка і хороша хата з велічаризними окнами.

Не мієвши чого робіті, Прокуоп дівівєя не раз в тіє окна. Чуть не всьо було відно. Бачив вуон, як Куприян живе зо своєю жуонкою Анютою. Відно було, што вони роб'ят, што їдят, а як посваратьєя, то не раз і чутіє було, за што. Оно луожка, на которум спалі, не можна було обачиті.

Роботи у кравця спочатку було мало. Што ж, ніхто не знав, чи Прокуоп добре шіє, то і шкодовалі йому люде полотно даваті, бо ще змарнує. Сідієв вуон за своєю машиною і дівівєя, хто по гуліці ходіт, дівівєя на хату сусієда, а найчастієй на Анюту, Куприянову жуонку, што показувалась в окніє, а часом і на пудвуорок виходіла. Було на што подівітісь. Ніякого горба, як у Прокопової жуонкі, у їїє не було, всьо так, як у баби повинно биті.

Колісь в нашум селіє дієті, покуоль ще їм до школи не треба було йті, ходілі оно в сорочках. Неважне, чи то хлопчак, чи дієвчинка. В туой одежи і за дня ходілі, і спалі. Сорочка була вигуодна, колі до нужніка треба було йті. Дітя просто присієло, зробіло своє і побієгло далієй. Ніякого роздяганя не було. В такуой сорочціє оно встидно було до школи посилаті, тієм шиліє батькіє дієвчєнєткам малиє платьє, а хлопчакам нагавічкі з однею шлієйкою, так, коб їх не згубілі, бієгавши. Біднійєшиє господарієє саміє іголкою і ніткою шиліє полотняну одежу, богатши ішли до кравця. До вуйни з ніємцямиє кравцямиє біліє жиди, а як їх вивєзлі, одним в цієлуй околіціє оставєя кульгави Прокуоп. То вуон мусів обшиватіє чуть не всіє дієті. Так началась його робота. Шив вуон нагавічкі і платьє з того полотна, што баби зімою виткалі, або приносілі йому люде якієсь старієє лахі, думаю-

чи, што на нагавічці для хлопчика мало матеріалу треба, то і з того дасться ще щось викроїти і пошити. Мало хто давав нови матеріал. Така то була на початку робота.

Була вуйна. Боялись люде німців, а так само партизанув і всяких волоцюг, што ночами грабілі кого попало. Хоч страшно било, всьо-такі нектори по сьолах за німця трохи збогатілі. А всьо через тоє, што в містах люде не мієлі чого їєсті. Хлієб і всьо їєдло било на карткі, а до того так мало, што тяжко било вижити. Городськіє сталі шукаті їєдла по сьолах. Господаріє тоже не мієлі льоко, треба ж било німцям оддаваті контингенти, но всьо такі щось оставалось і можна било продаті. А через тоє, што людам з міста гроши бракло, сталі вони оддаваті свою найлієпшу одєжу за мішок картофель чи пуд осипкі. Тієм за німецької окупації можна било на сєліє обачиті якогось дядька, што ходів в городськуом капєлюшові, або бабу одягняну так, як акторка з пуольського фільму з-перед вуйни. Найчастієй тіє платьє, лієтнікі і нагавіці, што їх дуставалі люде з села за їєдло, билі або за малиє, або за велікі, і треба било переробляті. З того часу началась у Прокопа настояща робота, а ще і гроши показались. Шив дєнь і нуоч, туолькі лахмануєв всяких люде зносілі, што тяжко било тоє всьо переробіті. Параска оно їєдло доносіла і тієшилась, што юой, горбатуй, такий чоловієк попав. Прокуоп тоже тієшивсьє. Шиті як шиті, алє мієриті вуон любів. Ну, бо як якомусь чоловієкові шиєтьсьє, то треба його добре обмієриті, коб порадочно вишло. Малих то вуон і не мієрив, бо дітє вертітьсьє, а зрєштою, і так для його шиєтьсьє всьо завєлікє. То ж ростє. Як батькі заказуют одєжу, то вони хотієлі б, коб хоч на два чи три рокі хватіло. Мужчин то вжє Прокуоп мієрив, а найбуольш то бабуєв. Чим хоруощє, тим докладнієй. Нєктори то і по пара разуєв мусілі приходіті, коб однє платьє пошиті. І ні однє на тоє не нарикала, што їїє так кравєць мієрив. Любілі до його ходіті.

— От, добрє мніє живєтьсьє, хоч я і кульгави, — думав собіє.

Вуйна вуйною, а всьо-такі люде хочут добрє виглядаті. Про тоє, што Прокуоп є кравцьом, скульсьє узнали і ніємці. Солдатам, як то солдатам — давалі мундури як попало, раз завєлікі, раз замалиє. Добрє било б їх переробіті, коб той солдат не виглядав, як страхопуд. І приносілі ніємці Прокопові мундури, а вуон їх перєшивав. Давалі йому за тоє цукор, чєколяду або банку з м'єсом. Приїжджав тоже німецькі офіцєр, коєнєдант з г'єміні. Тут мусів Прокуоп вєльмі старатісь. Офіцєрські мундури билі з доброго, дорогого матеріалу, а коєнєдант хотієв биті вєльмі елєганцькі. Не можна било нічого змарноваті. Любів офіцєр їєздіті на коньові в добрє скроянум, бієлум мундури. І такіє шив кравєць. Подобалась ніємцєві Прокопова робота.

Бивало тоже, што вночіє ломоталі до хати партизани. Їх тоже треба било обшиваті. Їхні мундури билі вєльмі обдєрти і брудні. Тут кравєць не мусів старатісь. От, позашивав што буольши диркі і всьо. Найгуєрш, што тіє партизани часом забіралі якуюсь чужую одєжу, што якраз у Прокопа вієсіла. Платіті вони зусієм не хотієлі. Казалі, што як придє совієтська влєсть, то вона добрє заплатіті.

Дієти у Прокопа білі. Не мінув і руок, як вуон оженився з Параскою, а народілись близьнюкі. Два хлопці, і то якіє. Хоч батько кульгави, а маті горбата, білі вони зусієм здоровими. Охристілі їх Нікіта і Фадіей. Параска тішилась синамі і їмі займалась, а Прокуоп мієрив і шив. Оно на нуч приходів до спальні, от і туолькі його жуонка бачила. Другі баби білі уже Прокопові в головіє.

Кравцьова Параска, може, і не біла найбридша.

— Коб не той горб, могла б биті зусієм гожою і доброю жуонкою, — думав собі Прокуоп. — А так, з горбом, де з такою не покажешся, люде дів'яться і пудсмієхуються.

Далієй Прокуоп думав собі так:

— Як на нуч з моєю горбатою Параскою спаті до луожка пуйду, то думаю собі, што з бабою без горба певно усьо било б лепі.

Уже вуон чуть не забив про тоє, што і з його кульгавого тоже сміються.

— І што з того, што з мене хтось там засміється? — думав собі. — То ж у мене робота льокша і чистієйша, чим у тих сусієдів, што на полі роб'ят, гроши є, дієті моїє гожи, а ще і баби одна за другою приходят і чуть не до гола роздягаються. Не є я гуорши, чим моїє сусієди, зусієм нема мніє чого їм завідуваті.

Як тих бабуов намієрився, знав Прокуоп як ніхто в селіє, што котора варта. А всьо такі найлєпі йому подобалась Анюта Куприянова, тая сусієдка, што на протів жила. Вона тоже приходіла штось пошиті, і то частієй, чим другі баби. Куприян, їіє чоловієк, гроши мієв, і ні на своїє дієті, ні на жуонку не шкодовав. Вуон усе бив заняти заробляньом. Не било роботи на полі чи в батьковуй кузні, то зараз запрегав коні і їхав по дрова до лієса. Хотієв биті найбогатши в селіє.

Як началась вуйна і ніємці до нас пришлі, Куприян занявся новими заруобками. Гнав самогуонку в кузні і продавав кому попало. Незадовго тоє, што у його є добра горієлка, розийшлось широко серед люді. Дознались про тоє і ніємці, і партизани. Мусів Куприян і для їх гнаті. Німецькі солдати по самогуонку приходілі за дня. Часом забралі і пуйшлі собіє, часом приносілі Куприянові цукру, а бивало, што і чеколяду дієтям далі. За тоє совієтські партизани приходілі вночіє. Забіралі горієлку, нічого не давалі, а як Куприян пробував чогось од їх домагатись, казалі, што по вуйніє партія за всьо заплатіт. Такіє-то білі Куприянови заруобкі. Раз продав, раз забралі, а всьо такі якісь груош оставався.

Послі Куприян новими заруобками занявся. То вже білі вельмі добри заруобкі. Всьо началось з того, што за вуйни ніємці не давалі людам по сьолах свіні колоті. Всьо ішло на контингенти для німецького вуойська. Оно дєсь раз на руок, як хтось всьо ніємцям оддав, дуєтавав од німецького агронома шайну, де било напієсано, што може паршука заколоті. А як уже заколов, то і собіє добре било б трохі м'єса або солоніни поїєсті, а і продаті тоже некепсько. Хоч не можна било, всьо ж такі гандльовалі люде. Продавалі, хоч і боялісь, бо за такоє ніємці моглі б до лаєру вивєзті, або і розстриляті. Городськіє приходілі на село по м'єсо. Найчастієй баби. Такая одна, як ішла, одягала на себе пара спудніць і якіхся лахув. Кусок м'єса чи солоніни привєзувала вона пуд спудніцями і так ворочалась до мієста. Найчастієй висилалі старіє, груби баби. На такуой не кідаеться

в очи, што вона несе щось пуд спудніцьюю, а зрештою на старих, ґрубих бабуов то німецькі солдати і дівітись не хотіелі, не то што коб чогось у їх шукаті.

Куприян задумав собі, што м'ясо то ліпши зарубок, чим самогуонка. Всьо добре передумав.

— Перше, — говорив собі ковалюов син, — то тоє, што я трохі ніемцов і партизан знаю. Вони тоже мене знають, самогуонку купляють, то, певно, і нічого не зробілі б, як злапалі б. А всьо такі лепі, коб ніхто нічого не віедав.

Нормально, як колют паршука, то ціеле село знає, так голосно квічит, а би-ває, што і втече. Тогди бігають за їм по гуліці. Як уже заколют, то треба смаліті і дим на ціеле село іде. Послі треба ще паршука розобраті, а як м'ясо риежут, пахотіень розходіться і всіе собаці і коти з села збігаються.

Куприян задумав, што всьо тоє буде робіті в батьковуй кузні, коб ніхто не чув і не знав. Коб свіня не квічала, перед тим як їїє колов, накідав на лича мішка з попелом. Паршук просто душився тим попелом і била тішина. Смалів Куприян його в кузні і тоє, што дим стуоль ішов, нікого не дівовало.

— Певно, штось у своюой кузні робіт, — думалі сусіеди.

Всьо робів Куприян потайком. Купціє по м'ясо за дня не показувалісь. Баби приходілі остеруожно вночие. Ішли загородьом просто до кузні, там куплялі м'ясо, а часом кручок самогуонкі. Платілі всіем, што міелі. Раз то билі гроши, раз якоєсь барахло з хати, а часто одежа. Правду кажучи, Куприянові найліепши билі гроши. Як у купця їх не било, брав вуон, што давалі, бо в господарці всьо пригодіться.

Одного разу замість тоїє баби, што все приходіла, з'явілась молодая дівчина і каже, што маті хвора і тіем їїє вислала. Вона тоже била одягняна в пара спудніць. Виглядала зусієм комедно. Відно, што справна і не ґруба, і якось тие спудніціє на юой кепсько тримаються. Куприян, як дівчина пробувала ховаті м'ясо, приуважив, што пуд старою материною спудніцьюю у їїє вельмі гоже платьє.

— От, моя Анюта то добре в юом виглядала б, — подумав собіє.

І давай наговоруваті дівчину, коб продала. Намовів, купів тоє платьє, ще і якуюь спудніцю, што дівчина на собіє міела. Пуйшла вона додому. В старуой спудніці, обвіешана солоніною, чуть ішла. Кажди познав би, што тут штось не так.

Ворочаючись над раньом, уже доходіла до мієста, а тут на конях над'їехали ніемці. Коб то била старая баба, певно, і не глянулі б на їїє, а што то молодая дівчина, зразу приуважилі і сталі випитуваті. Перелякана всьо розказала. Солдати, певно, і пустілі б, як учулі, што м'ясо од Куприяна. То ж до його по самогуонку їезділі. А сім разом бив з їмі офіцер і дівчини не пустів. Забралі їїє в тюрму.

Незадовго ніемці приїехали і до нічого не сподівающого Куприяна. Хоч солдати добре його і зналі, мусілі забраті в тюрму. Приказ то приказ.

— Ordnung muss sein, — як то вони говорили.

Куприянова Анюта зразу розвіщалась на ціеле село.

— Повієсят ніемці мойого Куприяна, ой повієсят. Як мніє, бабі, самуой тепер прийдеться житі? — стогнала без кунця.

Сусіеди на тоє:

— Ти, бабо, не віщи, а лепі подумай, як Куприяна з тюрми витягнуті. То ж німці люде, з їмі тоже можна договоритись. Може, їм треба пара куоп ієць завезті і зо два бутлі гориелкі. Іді, бабо, до солтиса, вуон знає найлепі німців і тобіє пуд-каже, што треба робіті, — так юой сказалі.

Пришла Анюта до солтиса, а той зразу:

— А чого ж ти, бабо, од мене хочеш? То ж твуй сусієд кравець, той, што живе напротів твоєї хати, знає коменданта, як ніхто в селіє. Бачила ж ти не раз, як німець приїжджав до його мундури перешиваті. У кравця вуон то чуть не до гола роздягався, коб помірити всьо як треба. Казалі, што і калісони заказував у Прокопа і їх тоже мієрив. Бачиш ти, Анюта — у твого сусієда комендант чуть не до гола, а може, і до гола роздягається, то хто його лепі знає — я, солтис, чи кравець?

— І правда, — подумала заплакана Анюта, — то ж я не раз перед Прокопом роздягалась, як треба било платьє поміриті. Певно, і комендант тоже. Так як мене Прокуоп добре знає, так і коменданта.

Побієгла до кравця.

— Ну, і як тут бабі не помогчи, — думав Прокуоп. — То ж у сусієдкі біда.

Певно, якби то била друга баба, махнув би рукою і всьо. А тут стоїт перед їм заплакана тая Анюта, што їїє бачит што дня в окніє.

— Запрегай, Анютко, коня, поїедем в мієсто, — сказав сусієдці.

Взяв кравець той мундур, што його недавно скуончив комендантові перешиваті, Анюта взяла двіє копи ієць, велікі кусок солоніни і бочечку самогуонкі. Справа пуйшла латвієй, чим думалі. Мундур бив пошити як треба, сподобався комендантові, а яйця і солоніна тоже придаліся. Зразу сталі німці ієчню на солоніні смажиті, аж пахотієнь розийшлась. Обіцяв комендант на другі день пустіті Куприяна до хати. Приказав оно Анюті, коб пільновала чоловієка, а і кравцьові казав дівітісь, што сусієд робіт і якби той знов в кузні колов свіні, зразу коб німцям доносів. Як ще раз злапают, то всіє троє в лаєр попадут.

— Ой, золотєнькі ти муой Прокопіку, золотєнькі. Коб не ти, осталася б, певно, вдовіцьою, — тієшилась Анюта.

І ворочалісь назад до хати, а їєхалі довго, до самого вечора. Бо і кобилку треба било по дорозі попасті, а і Прокопові з Анютою добре било з собою в корчах побиті. Не спішала вона до своєї хати, а і Прокопові не хотієлось до горбатой Параскі. То ж сусієдка била при юом — Анюта без ніякого горба, што всьо має так, як треба.

На другі день вернувся і Куприян до хати. Знав, кому дякуваті за тоє, што живий. Анюта вихвалювала сусієда, як могла, а й без того вуон знав, што коб не Прокуоп, сідієв би вже в лаєри і, певно, стуоль і не вернувся б живим. І так, як досюоль насміхався з кульгавого кравця, так тепєр говорив Анюті, што їм попався вельмі добри сусієд, што треба його шановаті і добре з їм житі.

— Може, ще колі тоє знакуомство пригодітьєся, чорт його знає.

Зачав Куприян запрошуваті кравця до себе, коб час од часу трохі погостіті. Самогуонкі у його не бракло, то і випілі не раз, часом і порадочно. Анюта не била протів. Шиковала закуску, ще і полівала гориелку до кілішкув. Сама піла оно

трохі, за тоє своєму чоловікові налівала до повна, а ще і наговорувала, коб випів. Кунчалось то так, што Куприян засинав над столом і колі вуон уже хрюп, Анюта з Прокопом займались другімі ділами. Про всякі бабські плаття говорили, кравець показував юой, як то їх мієриться, обнімаючи то тут, то там Анюту, а послі, коб трохі оддихнуті од гориелкі, то і в луожку разом побилі, пільнуючи оно, чи Куприян ще хропе. Не мішало зусієм Анюті, што кравець кульгави, бо як лежалі разом, то трохі коротша нога ні в чуом не мішала, за тоє кравцьові з Анютою було лепі, чим з Параскою. То ж Парашин горб все йому трохі заважав. У Анюти нічого такого не било. Усьо так, як треба, голова юой ніколі не боліела, як жуонці, а ще і така міленька вона біла. Всієм тром било добре. Куприянові, бо муог з сусієдом часом добре попіті і жуонка зусієм не бормотала, што вуон нахлявся, як свіня, а про тоє, што Анюті і кравцьові било добре, то і говорити не треба. Оно Параска не біла довуольна. Хоч вона і не знала, што у сусієда робіться, бо Анюта щіельно завішувала окна занавієсками, як вони там гостілі, то всьо-такі хотіела б, коб їїє чоловік займався роботою і гроши заробляв, а не пів гориелку з сусієдом. Кравець говорив на тоє, што йому треба часом оддихнуті. Зробіті Параска нічого не могла і думала оно, коб юой чоловік хоч не розпівся. Тепер все юой голова боліела, як ішли вже вечером з Прокопом спаті. Кравець тим зусієм не переживав, бо што інакше било йому в головіє.

Куприян, як то Куприян, все хотієв биті богатим. Як перелекався, што його могут забіті ніємці, перестав колоті свіні і м'ясом гандльоваті. Найшов другу, тяжку роботу. Їездів на цієлі дніє до лієса дрова заготовляті. Намучиться там чоловік, што чуть живи вечером додому ворочається, проспиться трохі і рано ще за темна знов треба коні запрегаті і їєхаті. І так што день, круом недієлі. Анюта свого чоловієка, можна сказаті, што і не бачила. Виїжджав — било ще темно, ворочався — вже било темно, то і спав у луожку як забіті. Про другі справи, круом роботи в лієсі, і не думав. Коб жуонка не нарикала, што його ніколі в хаті нема, час од часу давав юой гроши, коб собіє якогось пракуовця купіла або полотно на нове платье. Думав собіє, што буде довуольна, бо всіє баби люб'ят гоже одягатіся, а і йому буде приємно пуйті в недієльку до церкви з добре одягняною жуонкою. Нахай люде завідуют, што вони богати.

Анюті оно того било і треба. Як дустала гроши, зразу купляла матеріал, коб штось пошиті, і бієгла до кравця. Прокуоп кідав всю роботу і зразу брався за сусієдку. Так йому хотієлось їїє мієриті. Мієрив, а самого мієриня вже йому било мало. Анюті тоже било мало, а луожка в туой комнаті, де стояла машина, не било. Ще і Параска чогось могла влієзті. І так став кравець ходіті до сусієдкі до хати. Ну што ж, влюбівся. Як Анюта хотієла, коб вуон пришов, ставляла на окніє чирвоного вазонка. Всьо бачив через своє окно і зразу, так, коб жуонка не приуважила, бієг, кульгаючи, через гуліцю до сусієдкі. Нібито мієриті нове платье.

Довго то тягнулось. То ж Куприян штодня заробляв гроши в лієсі і ні про што не знав. За тоє дієті на селіє пудглянулі, што кравець до сусієдкі часто ходіт. Хоч то маліє жевжикі, всьо приуважилі, пробувалі і в окна заглядаті. Слово од слова, і незадовго всіє в селіє зналі, што робіться. Оно Куприян не вієдав.

Баби пльотковалі, а мужчини завідували Прокопові. Як тут не завідувати? Хоч кульгави, то гроши має, а ще і до найхороущої баби в селіє ходіт. Мало того, што ходіт, то ще і платіті ні за што не мусіт, йому платят. Куприян на всьо гроши дає, на платя для жуонкі і для кравця за тоє, што шиє. А Прокуоп оно користає. Хто ж не хотієв би так житі?

Клемух Іванух, той што уже не до однеї баби ходів, задумав:

— А в чим же я гуорши од кравця? Пуйду і я до Анюти. Ну, але як то так іті? Зайдеш і што ж скажеш — я до тебе, бабо, пришов? І што даліей?

Думав, думав і видумав, што на початок лепі іті удвох. Пудговорив свого сусіда Піліпа, коб разом пуйті. Пудобралі такий час, як їхні жункі пуйшли до церкви до споведі, взяли літра самогуонкі, коб одвагі не збракло, і пуйшли. Застукалі до Анютиної хати раз і другі. Чуют, а там штось шевеліться за дверима.

— О, то ми попалі, — каже Клемух, — певно, кравець уже там є.

Одчиніла Анюта двери, а там, правда, за єю Прокуоп і стоїт. Обидвоє розхриєстани, ґузі в одежи не всіє або биле-як зашпіляни. Зразу відно, што там робілось. Кравець не дурни, сказав Анюті, што мієринє нініка скуончанє і в ногі, до своєї хати. Осталісь у Анюти Клемух і Піліп. І што ж тут їм робіті? То ж вони от так собіє не скажут просто, чоґо сюди пришлі, а утікати неґоже. Клемух бив розумнієйши і ґоворит, што вони до Куприяна пришлі.

— А то ви не знаєте, што муой чоловієк пуозним вечєром ворочаєтьєся з лієса? — каже Анюта. — Кравець шиє мніє платьє, то і приходів помієриті, а ви чоґо хочєте?

— А ми хотієлі з твоїм Куприяном поґовориті, а моґе, і помоґчи дрова порубаті, то ж йому ніхто не помоґе, — сказав Піліп. — А што Куприяна ще нема, то ми на його у тебе поґдемо і покуоль што вип'єм по кілішкови. Гориєлку ми добру з собою взяли.

— Ну і што ж робіті з такімі ґостіма? — подумала Анюта. — Їх же не виґенеш, хай ґдуть на мойого чоловієка. Поставіла на стуол будь-якую закуску, отрокі налілі по кілішкови, випілі і думают, што далієй. Розґовуор з Анютою не йде, вона ні про што не хоче ґовориті, ні про тоє, як ґито на полі ростє, ні про тоє, де то обротьку для коня купіті. То ж не скажут ґості просто так, по што вони пришлі.

Клемух з Піліпом в кєпську пору до Анюти попалі. Їє чоловієк не од одного вже чув, што то в його хаті виробляєтьєся, як вуон до лієса їєде. Не вієрив в тоє. Знав, што кравець шив для жуонкі платя, то і мусів помієриті. Коб штось там інакше, круом мієриня, било, не мієстілось йому в головіє.

— То ж моюой ґожуй Анюті, певно, кульґави кравець і не подобаєтьєся, а ходіт до його шиті, бо другого і нема. О, коб люде про Клемуха ґоворилі, што вуон до моєї жуонкі ходіт, то вже зусієм што другоє. Всіє в селіє знають, што ґонати Клемух не однуой вже в головіє завернув. А такий кульґави Прокуоп? Не моґе то биті.

Всьо такі задумав Куприян колі-небудь за дня вернутієся до хати, коб обачиті, што там робітьєся. Заїєхав на пудвуорок з фуорою заґородьом, так коб ніхто не приуважив, і тіхо пудийшов до хати. А там через двери почув якієсь розґовори, пузнав ґолос Клемуха.

— Ох, то тая блядь до моєї Анюти приїезла, я йому покажу.

Вернувся до фуори по сокієру і з гуком ворвався в двері своєї хати.

— А што тут робіться, — закричав, — чого ви тут?

— А ми, ми, — Піліп на тоє — дрова хотієлі тобіє порубаті.

— Так, так, дрова порубаті, — додав Клемух — і випіаєм покуоль што, бо не знаєм, якіє рубаті, бо у тебе їх цієли пудвуорок.

Анюта аж треслася.

— А ти што, — Куприян до Анюти, — ти тоже з їмі випіаєш? Хухні.

Анюта хухнула. Нічого Куприян не почув.

— Значит, мусіт спуюлкі міжду їмі не било, колі разом не випівалі, — думав.

— А зрештою, як мужчина до баби ходіт, то одін, а не двох нараз. Може, і правду Клемух і Піліп говорат. А всьо такі, як приїєзли непрошани до моєї жуонкі, я покажу, хто тут є господар.

І каже Куприян:

— Як ви вже пришлі рубаті, то будем рубаті.

Рад-неволя Клемух з Піліпом мусілі взятісь до роботи, хоч не по тоє вони пришлі. Куприян дав їм старую сукату вербу рубаті, а як оно стомлюваліся, поганяв:

— Як пришлі рубаті, то рубайте.

Тяжкі то бив для їх день, до темна рубалі. З сіх пуор перестав Куприян до лієса на заруобкі їєздіті.

— Не поїєду, а то знов якая сволоч приїєзе до моєї жуонкі, — так собіє думав.

— А тобіє платьов і всякіх шмат хватіт тих, што маєш, ніякі кравець тобіє буольш не потрієбни, — сказав Анюті, хоч і далієй не вієрив в тоє, што сусієд до жуонкі ходів.

Прокуоп за тоє знав, што робіться у сусієдовуй хаті і што лепі туди і не пудходіті. Хоч і не ішов, всьо такі не перєстєвав про сусієдку думаті. А мієривши платє якуойсь бабі, все думав, што нема то як Анюта. Часом оно через окно їіє бачив. Бивало, усміхнулася до його, от і всьо.

Куприянові за тоє одна думка ходіла по головіє — де то гроши заробіті? Не буде вуон вже ні свіні колоті на продаж, бо страх, ні до лієса до роботи їєздіті, то ж треба жуонку пільноваті, ні гориєлкі гнаті, бо уже всіє научілісь тоє робіті і вона зусієм потанієла. Так і не успієв до кунця вуйни видуматі, скуоль то гроши браті, а їх же все не хватає.

Перейшов фронт і в мієсцє ніємцєв пришлі совієти. Людє оддихнулі. Не розстриєлювалі вони і не вієшалі, як ніємці, за тоє забієралі што попало у господаруов. їєдло і гориєлку лепі било од їх приховуваті. Бідновато жилосє. Оно комісари ходілі по сьолах і розказувалі, як то добре в Союзі живєтьєся. Казалі, што як хто хоче богатым биті, то треба туди їєхаті. У їх нібито одна картофля на відро, а пщолі як воробіє. Так захвалювалі комісари свуйой Союз. Того оно било і треба Куприянові. Задумав поїєхаті в Союз. Там всяке богатыство, а і до Анюти не буде ніяка зараза лазіті. Куприянова жуонка не біла протів, просто боялась свуйого чоловієка од часу, як Клемух з Піліпом до їіє пришлі і випівалі. Комісар

вельмі хутко всі справи оформив. Добре знав, якіє люде в Союзі потрібни. І Куприян, і Анюта билі здорові і дужи, добрі до роботи в колхозі. А там самое богатство, як говорив комісар, житі і не вміраті.

Став Куприян ходіті по селіє і розказуваті, якоє то добро йому попалося. Їде з жуонкою до Союза, а там лепі, чим в Америці, так говорив комісар. І не пришло йому до голови задуматись, чом то так є, што Союз богати, а руськім солдатам їедла не хватає, што по хатах просят солоніни. Їде і всьо.

Про тоє, што сусієд виїжджає з села, учув і кравець.

— Сусієд як сусієд, нехай собіє їде, чорт його не возьме. Гуорш, што сусієдку з собою забірає, — так собіє думав.

Хоч тепер не мієрив юй ніякіх платьюв і не ходів до їїє, то всьо-такі не забив про Анюту і думав, што штось поміняється і буде так як колісь. Мінялось не на лепше, а на гуорше. Мало того, што з сусієдкою і поговориті не може, то ще їеде вона далєчиєнь. Поняв кравець, што вуон влюбівся. Не спав пара ночи, думав і думав, што тут зробіті. Нічого йому не осталося, як в Союз за Анютою їехаті. Став свою Параску дуриті, што їм тоже добре било б з села виїхаті. Вона і слухаті про тоє не хотієла. То ж мієлі де житі, Прокуоп некепсько заробляв, двох малих гожих хлопці у їх било. На што ж кудись їехаті, як тут є добре? Кравець і слухаті не хотієв. Што ж, любов його допала. Став коло совієтського комісара крутітись, нібито вуон тоже хоче з сімєю за граніцю. А комісар ніє і ніє. На што ж йому такіх люді до Союза браті? Прокуоп кульгави, Параска горбата, а ще і двоє малих діті до того. До роботи в колхозі вони не годяться. Не то што Куприян з Анютою, здорові і дужи. І хоч кравець толковав, куолькі то вуон партизанам шив, што без його вони голи ходілі б, і, певно, і вуйни совієти не вигралі б, комісар ніяк не погодівся. Люде в селіє тоже пудказувалі Прокопові, коб вуон нігде не їєхав.

— То ж ти добре живеш, маліє дієті у тебе є, куди ж і по што тобіє тьогатись? — говорилі йому.

Не послухав Прокуоп ні комісара, ні люді з села. Як когось любов допаде, биває, што чоловієк дуриєє. Здуриєв і кравець.

— Як мене в Союз не пускают, то сам поїєду. За Анютою, — говорив так до себе по тіху.

І поїєхав. Узнав, колі Куприян з жуонкою збірається, забрав всіє гроши, якіє мієв, і того самого дня вибрався в дорогу, нічого не говорачи Парасці. Доїєхав до граніці, а там його не пускают. Документув якіхся нема. Хоч нібито комуністам гроши не потрієбни, як виняв з-за пазухі папугу гроши, зразу їх взяли і пустілі. Не моглі оно поняті на граніці, што той чоловієк робіт. Чого вуон до Союза їєде, а ще й хабара дає?

В Союзі, як то Союзі, веліка біда била по вуйніє. Мнужиєнь люді погінуло, не било кому робіті. На тоє і приїєхав Куприян з Анютою, коб тяжко робіті в колхозі. Ніякого богатства не дождалі. Мусілі з початку в землянці житі, а в місцє платьюв Анюта куфайку одягала, ішовши до роботи на колхозне полє. Вернутись до свойого села уже не моглі, не пускалі їх.

Куприяна з жуонкою вислалі до одного колхозу. Прокуоп попав до другого. Ніхто не хотів і слухати, што вуон є кравцьом. Тоже ходів до роботи на полі. Робів тяжко, хоч бив не привикши. Думав про Анюту, не знав, де вона є, а послі думав тоже про своїх діті і Параску. І як час ішов, то все менш думав про Анюту, а буольш про своїх діті.

— Вони, певно, уже пудрослі, — задумовувався часом. Про Анюту чуть і не забив.

Хотіелось Прокопові до свого села, своїх хлопці обачиті, сіесті за машиною, а не по колхозних полях тьогатись. Задумав ворочатись хоч би што. Як пришло ліето, назбірав трохи сухаруов і пішком пуйшов в дорогу. Добре, што його колхоз бив недалеко граніці.

Через пару дьон, кульгаючи і ховаючиш перед людьмі, якось добрався до граніці. Знав, што як його злапают, пошлют в Сибір. А додому хотіелось.

Вночие, як била найбуольша темрава і місяць не світів, переліез пуд плотом, што бив на граніці. Якось йому удалось через заоране поле перейті так, коб за мнуого слідуов за собою не оставляті. Ніхто його і не обачив. Мало кому тогди приходілось переходіті граніцю. Пільновалі їіе муоцно. Кравцьові вдалось. Уже бив бізьько свого села і своїх хлопці. Задумав для всього день пересідіеті в корчах, а з вечора іті даліей, так коб до раня дойті до своєї хати. Заснув щасліві і снілось йому, што сідіт вуон за машиною, коло його шевелятьсґ два жевжикі, його сини, а в окніе напротів усміхається Анюта. Як потемніело, встав і пуйшов даліей. Недовго ішов, аж тут з корчуов вискакує двох люді з вінтуовками і кричат по-руські:

— Лажись, а то уб'ю.

Не поняв кравець, што сталось, то ж вуон уже вийшов з Союза. А сталось тоє, што як лежав в корчах і ждав там ночи, йому в головіе помішалось. Як встав іті даліей, пуйшов не в тую сторону, што треба, а назад до граніці, де злапалі його совіетські погранічнікі. Не даровалі йому того, што хотів з Союза утечи. Вивезлі в Сибір, де вуон і пропав. Так скуончилась Прокопова любов.

Через тридцеть ліет послі вуйни приїехав до нашого села і Куприян. Не втікав з Союза так, як Прокуоп, ждав аж його пустят, коб своє село муог обачиті. Пудстариели, вимучани роботою в колхозі, ішов згорбляни через село і плакав. Ішов сам, його Анюта умерла од хворуоб і тяжкої роботи.

— Захотіелось мніе богатства, — думав собіе.

Пройшов село туди і назад. Поплакав. І вернувся до Союза.

ВАСИЛЬ ПОСКРОБКО

Про Ондрушу

Ондруша бив довуольни. Вуон вже магістер інжинієр агрономії. Приїхав до руодної хати і показав батькам диплом. Оцена вельмі добра. Маті хвалілася сином каждому, з кім би не говорила.

— То ж то перши інжинієр у нашуй сім'їе, — тішилася.

Ондруша побив два тижні вдома і став шукаті роботи. Возів своїє документи і звонів, але нікому не бив потрієбни молодий інжинієр. Уже десь по трох місяцях в одному бюрові сказалі правду — тепер вельмі тяжко достатіся до роботи без протекції.

Ондрушина маті взяла справу в своїє рукі. Сама стала звоніті до своякуов і знакомих. Хтось юой сказав, што бурмістр Цехановця розпісав конкурс на гмінного агронома. Батько Ондруши приганув, што у туой гміні живе їхні свояк. Знашли його номер телефону і поговорилі. Оказалося, што вуон тепер навіть радним. Згодівся занесті документи до бурмістра. Той радного шановав і документи приняв, однако їх не реєстровав, покуоль не перевірили кандидата. Через кілька дьон секретар уженду розказав:

— Ондриєй Даніловіч бив добрим ученіком Руольного технікум у Дойлідях і одним з найлієпших студентув аграрного факультету *Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego*. Виховани у суровому режимі. Його маті вельмі остра. Їїє становчость знають навіть у сусідніх сьолах. Не зносіт ніякого спротиву ні чоловієка, ні діті. Хлопець виховани в послушності, робуотни, знається на господарці.

Бурмістр казав зареєстроваті документи.

Менш булольш через місяць на конкурс пришло девять чоловік. Найдовш розпитували Ондриєя. На всьо старався докладно одказати. Комісія знала, кого хотів би прийняти бурмістр. Подав три фамілії. Ондриєй Даніловіч оказався з їх найліепши і виграв. Бурмістр ласкаво прийняв його на першуй розмові. Йому сподобалося, што кандидат добре приготовляни, не гарди, щieri. Довго не думаючи, казав пришиковаті контракт. Пудпісали і тогди спитав:

— Ви вже нашлі квартиру?

— Ще про сьое не думав.

Бурмістр до когось зазвонів, поговорив про льокатора. Послі напісав на карточці «Alina i Kazimierz Ochrymowiczowie, Górna 12». Дав карточку Ондриєйові і сказав:

— То порадочна, спокуойна, бездіетна сім'я. Охримовіч робіт у Варшаві.

Ондруша так утішився і дякував своєму шефові, што той одразу полюбів нового працівніка.

— Ідем, покажу вам місце роботи.

Вуйшли до комнати.

— Добри день, пані Стасю, — привітався бурмістр. — То Ондриєй Даніловіч, наш нови агроном.

— Добри день, панє бурмістр, — сказала дієвчина за бюрком.

— Панє Даніловіч, то ваше місце роботи, — показав пустое бюрко. — Стася веде комунальні справи. Добре знає тайни адміністраційної роботи, тоє што треба, пудкаже. Доброї роботи.

Бурмістр вийшов. Стася пудишла до Ондриєя і сказала:

— Говориемо до себе на «ти». Стася.

— Ондриєй.

Подівівся на дієвчину і подумав:

— Може, троху старіейша од мене, а може, і ніє.

А вона в той час подумала:

— Ой, якій хороши хлопець. Буде можна потіешиті око.

Добре їм уложилось в роботі. Вуон односився до їїє так, як колісь до мами — з повагою і уніженностью. Так бив виховани. Юой сьое подобалося. Била довуольна і бачила, што йому придається тоє, што вона знає, а то ж для каждого є вельмі важне. Любіла пудходиті до його бюрка, бо одкрила, што тогди юой стає приємно на тіелі. По кількох тижнях Ондруша, не сказавши ні одного комплімента, очаровав молодіцію. Трудно повіериті, але вона ждала, коб вуон штось їїє спитав. Дякуючи Стасі, Ондруша хутко став самодіельним працівником.

Вельмі добре пушло йому з квартирою. То била половина хати з одними сієнями в одну і другу половину. Веліка комната разом з кухньою, спальня і лазєнка. Чистенько, хороши меблі. Плата невеліка і до того господиня згоділася вариті обієди. Ондруша не муог натіешитіся новою ситуаційою. Часто їездів до батькуов. Вони тоже тієшилися. Нарешті маті стала питаті:

— Ти уже нашов дієвчину?

— Ще не шукав.

— То ж тобіє уже двадцет п'ять лієт. Хочеш биті старим кавалієром?

Сіє слова вуйшли до мозга хлопця. Став інтересоватися дівчинятами у бюри, але оказалось, што там всіє замужні. Пушов кілька рази до кав'ярні, але в буд-дьонни день там нікого не било. Так мінула осень і зіма.

Пуд кунець марца бурмістр позволів Ондруши одін-два дніє у тижньові зна-комітіся з рольніками і залатв'яті справи у людї. Уперше хлопець пушов до фір-ми, котторї вивіску бачив на гуліці. Било напісане: «Rejonowy Agent Mlekoфир-ту». Хотієв доведатись, чим вони займаються. Вуйшов, а там одне робоче міс-це і хороша дівчина. Ондриєй сказав, хто вуон і чого пришов, а вона одразу:

— Моє ім'є Дорота, тієшуся, што ви пришлі до мого бюра. Я сама вже до вас вибиралася.

Не сказала своєї фамілії і займованого поста. Одразу, не питаючи, запарила каву. Цієли час усміхалася. Відно било, што тієшиться візитом агронома. Одка-зувала на всьо, што питав, однако не сказала, чого хотієла прийти до його бюра. Їїє вигляд, голос і поступкі подієялі на Ондрушу, як афродизіак. Йому не хотіє-лося стуоль виходіті, просідієв до кунця роботи.

Вернувся на квартиру і при обієді спитав господиню:

— Чи ви знаєте агентку «Млекофірми»?

На сіє слова господині одразу викривівся твар:

— Ондриєй, то не тобіє дівчина! — остро сказала.

— Чом?

— У їїє чуть не штирохлієтнє дітя, вона тягушка.

— Я питаюсь у службових справах.

— Аа, то тієм сідієв там цієли божи день?

— Скуоль ви знаєте? — здієвовався.

— О, сьоє вже знає половіна містєчка.

Ондруша став говориті про штось другє.

Прошло кілька дьон. Дорота зазвоніла до Ондриєя і запросіла на вечеру. Утієшився. Господині не сказав, куди іде.

Ішов на змеркані. Люде праталі своїє пругменя. Некотори баби цікавіліся, хто то такі і до кого іде? Одна з їх пузнала, што то льокатор Охримовічової Аліни. Хотієла знаті, куди пуойде. Вишла за бруоночку і обачила, што скрунув налієво в малєньку гулочку. Поклікала сина:

— Ярєк, побіжи, побач, до кого пушов той чоловієк в ґранатовому плащикові.

Ярєк, може, десєтілієтні хлопець, мігом побієг. За кілька мінут вернувся і сказав:

— Пушов до Дороти.

Зєнка, так називалася мама Ярєка, вуйшла до хати і зазвоніла до Охримовічув:

— Аліно, якось слабо ти пільнуєш свого льокатора. Пушов до Злівняркі.

Приходь, побачим, што вони там вичовпают.

Аліна пришла, як вже змеркло. Разом з Зєнкою пушли пуд хату Дороти. Там у ве-лікуй комнаті запалєне світло, окна не завієшани, відно оно голову Ондриєя.

— Сідіт одін, — тієхо сказала Зєнка.

В той момент з другої комнати вишла Дорота. В руках несла настуольніцю. Стала плєчима до окна і накривала стуол. Нахілілася, а коротєнька сукєнка пудтягнулася вгору.

— Глянь, глянь, што вона робіт. Голу сраку виставіла! — чуть не крикнула Зенка.
— Ну што ти!

Дорота ще раз нахилилася на другі буок стола.

— Зенка, вона не совсіем гола, має стрінгі, — заміетила Аліна.

Дорота принесла таліеркі і столови прибори. Сім разом стала задом до Ондруши. Розставляла всьо на століе і знов муоцно нахилилася.

— Зенка, побач, тепер йому показує стрінгі.

— Ее там стрінгі, ціели жорна. Хлопець або злекається, або стане пудскакуваті, як бугай.

Молодіці ще постоялі пару мінут. Зенка запросіла Аліну на чай. Пілі, розказувалі всякі пльоткі, котори появиліся у містечку, от, што Дем'янюкова дочка ґруба, хоть оно ще у матуральнуй клясі, што Павла Онішицького вже два рази бачилі, як виходів од Іваніхі, ну, і ще мнуого такіх новості. Послі сього Зенка спитала:

— Аліна, скажи з рукою на серці, ти вже пригорнула свого льокатора?

— Ну што ти, то ж вуон чуть не петнадцеть ліет од мене молодши.

— Оот, веліке діело. Ти ж за його не будеш виходіті замуж. Сідіш ціели тиждень сама, то хоть уночие би позабавлялась.

— Ай, перестань.

— Твоє діело, оно помні, што гриех не скористаті з такої оказії. Ідем, побачим, што там з їм вичовпає Дорота.

Знов пудойшли пуд окно, а там нічого цікавого. Ондруша вже одягає плащ і обоє виходят. Баби хутенько одишли. Аліна подякувала Зенці і пуодбігом пушла додому. Затрималася в бруоночці, глянула на гуліцю, там нікого не било.

— Ой добре, навіть не подумає, што я його бачила, — сказала тішком сама до себе.

Стояла і ждала. Повіньон вже вернутіся, а його нема і нема. Стала думаті про тоє, што сказала Зенка:

— Вуон штось має у собіє. Я його одразу полюбіла. Зенка не має рації, то не для мене любовнік, я його люблю, як сина, і вуон односіться до мене, як до мамі. Ніколі не бачила навіть маленької іскоркі у його очах. Нехай так остане.

Стала нервоватіся, што його так довго нема.

— Коб хоть Дорота його не знахаліла де-небудь у сіенях, — думала.

Прошло, мусіт, буольш як пув годіні, нарешті іде льокатор.

— Ондруша, — привітала його з тривогою в голосі, — чого ти ходіш до тоєї ляфіринди?

— А хто вам сказав, де я бив?

— Як то хто, то ж ціела гуліця знає, што агроном пушов до Злівняркі.

— Пані Аліно, чом ви не любіте Дороти? Чом входіте у їїє жицє? Так не годіться.

— Ондруша, тобіє вже двадцеть п'ять ліет, але ще ти не познався на дівчинятах. То ж Дорота хоче, коб всіє зналі, што пудорвала молодого, хорошего хлопця. Хочє показаті, што не всіє ще од їїє одхіліліся послі того, як стала комбіноваті з тим, хто батько їїє дітята. Знаєш, вона уроділа дітя і не знала з кім. Вперше сказала, што його батько то Юрек. Той не вієрив і не признавав, але суд присудів аліменти. Однако хлопець уперся, коб зробіті генетични баданя.

Зробили і вишло, що не його дітя. Тоді вона подала Сташка, а той одразу на баданя і знов вишло, що не вуон. Дорота через якійся час написала до суда, що батьком дітята буде Славек. Суд вже не хотів ще раз провіраті. Ну, і дітя остало записане на Юрка, хоть то не вуон його батьком.

Ондруша побліднів. Не одозвався. Пушов до своєї комнати.

На другі день пришов до роботи. Стасіна сумочка стояла на криєслі, а вона десь пушла. Вернулася і одразу напала на хлопця:

— Ондруша, чи тобі щось упало на мозгі? Чого ти полієз до Дороти? То не тобі дівчина, навіть на коротку пригуду. Не знаю, чи вона вже вилічила венеричну хворобу, чи ще ніє.

Вуон мовчав. Стася троху успокоїлася, уважно подівілася на хлопця і сказала:

— Ондруша, може ми разом поїедемо на курс?

Той якби сієтого не чув.

* * *

Янове свято в сьому році припало в суботу. Дом культури зорганізовав веліку імпрезу над залівом. Виступалі фольклористични групи, дівчинята пускалі вінкі, нектори хлопці скакалі по їх у воду, послі біла забава. Цієли час горієв огонь. Ондруша стояв сам і всьому приглядався. Його замієтів бурмістр, пудийшов і сказав:

— Ондриєй, ході познакомлю тебе з нашими дівчинятамі.

Пудишли до трох, котори стоялі коло огня.

— Дівчинята, то наш агроном Ондриєй Даніловіч, молодий кавалієр, — сказав і на момент замовк, глянув на хлопця і продовжив. — Бачиш, якіє красавіці! Мніє здаєтьсє, што каждая надаєтьсє тобі на жуонку. Вибірай.

Дівчинята засміяліся, а послі каждая подала Ондруши руку і сказала, як називаєтьсє. Постоялі, пожартовалі.

Заграла музика. Вуон попросів танцьоваті першу од себе. То біла Ірка, міленька, хороша, скромно одягняна дівчина. Льогко танцьовала.

Оркєстра зробіла перерив. Одишли на буок, коб собіє поговориті, аж коло їх появилася Дорота і стануовчо сказала:

— Тепєр танцьєш зо мною!

Ірка уклонілася, подякувала і одийшла, а Ондруша не умієв одказаті. Так його научила маті. Сталі іґраті і вуон пушов танцьоваті з Доротою. Однако цієли час думав, як од їїє одчепітисє. На його щастє обачив, што недалеко танцьє Стася із своїм чоловієком. Приблїживсє до їх і як пересталі іґраті, то попросів, коб одвєзлі його додому. Дороту сьое здівовало. Вона троху погубілася, але вже через кілька хвілін сказала:

— Добре, Ондруша, потанцьємо дома.

Ондриєй спаралїжовало. Стася іронічно усміхнулася. Стасін чоловієк сказав:

— Ходієте, одвєзу.

Вчетверо сієлі до самохода. Пуд'їєхалі чуть не пуд саму квартіру Ондруши. Висілі, а Дорота одразу хлопця пуд руку, муоцно притулілася і стала нієжно гладіті пальціма його потиліцю. По кількох шагах вона спитала:

— То куди пуойдемо, до тебе чи до мене?

Ондріей якійся час мовчав, послі сказав:

— Хороша погода, пруйдемося по місті.

Аліна і Казік ще не лягли спаті. Вона, як оно вчула, што недалеко її хати за-
тримався самоход, пудийшла до окна і обачила, што Дорота іде з Ондрушою.
Ну, коб то оно ішла — вона на йому просто вієсіла.

— Казік! Казік, ратуй Ондрушу! — крикнула. — Дорота повела його додому,
ще зроб'ят дітя!

По сієтих словах Аліна вибігла на гуліцію. Якраз в добри час. Обачила, што
обоє пушли до центрум. Вишов Казік, вуон тоже любів Ондріея і не хотієв, коб
зв'язався з Доротою. Аліна сказала йому, куди пушли.

— Напевно, на скверик коло косцьола, — одказав і хутенько туди пушов.

Знав всіє закамаркі і вийшов в такому місці, што било відно цієли скверик.

— Аякже, тут сидят, добре подумав — сказав сам до себе, пудийшов ще кіль-
ка метрув і тогди одозвався — Ондруша, ході додому.

Дорота аж пудскочила:

— Казік, а ти чоґо тутака, што то — твуой син? Іді зскуль, іді до своєї Аліни!
Ондруша, ідем до мене.

Ондруша, однак, навіть не попрощався з Доротою, пудийшов до Казіка
і разом вернулсь додому. Там на порозі стояла Аліна і стала виговоруваті:

— Ондруша, ми тебе полюбілі, як сина. Хочемо, коб ти оженівся з якоюсь
хорошою, розумною і богатою дієвчиною, а ти марнуєш свою репутацію.

— Што зробіш, так вишло. Оно шкодую, што вона змарновала мніє вечур.
Там билі такіє хороши дівчинята, — одказав.

— То ході, пудвезу, — запропоновав Казік.

— Ніє, дурно чуєся. Не знаю, як тепер себе повесті при тих дівчинятах.

* * *

На початку тижня по Яновому святі Ондруша ворочався з роботи. Перед їм
ішла молодіця, хоть ішла — то недобре слово. Вона пудпіралася ключкою і туп-
тала, шаг бив не довши од черевіка. В другуй руці несла торбу з продуктами.
Ондріей пудийшов до їїє і сказав:

— Добри день, дайте торбу, помогу вам несті.

— А ви хто, я вас не знаю, ви приїєжджи?

— Ондріей Даніловіч, ґмінни агроном.

— Дякую вам, — сказала і подала йому торбу.

На твари било відно, што то ще молодіця.

— Возьмієте мене пуд руку, вам буде лепі іті, — сказав Ондруша.

Якійся час ішли тішком, а послі вона стала розказуваті:

— Вибачте, што я так спитала. Я уже три рокі городським дохтором, а вас не
бачила.

— Я тут живу од лістопада тамтого року. Слава Богу, не хворієв і до вас не
заходів.

— Ой, я чуть не штири місяці не була в роботі. Прожила випадок, як їехали самоходом. Лежала в шпиталі, послі була в санаторії на реабілітації. Кості в ногах вже зросліся, але стегно ще треба поскладати.

Недалеко пуд плотом була лавочка. Молодіця попросіла:

— Сядьмо на мінуту, оддихну.

Сілі і вона продовжила своєю монолог:

— Я тепер совсієм одна. За пувтора року од мене одийшли всіє близькі. Вперше повмірالی моїє батькі, а послі згінулі чоловієк і син. Я була одінока, не маю брата чи сестрие, — троху задумалася і додала, — правду кажут, што нещастя ходят впари. Трудно, якось мушу собіє радіті.

Ондруша муоцно перенявся дольою молодіці.

— Щитайте мене братом. Я буду вам помагаті, покуоль виздоровієте. Скажете, што вам треба.

Вона здівована подівілася на хлопця. Ще раз повторив тїє сами слова.

— Дякую, веліке дякую, — подівілася йому просто у вуочи і докунчила, — ви добри чоловієк. Анна Кльоновска, — подала йому руку, — але називайте мене просто Аньою.

— А мене Ондруша.

Пров'юув дохтуорку аж пуд двери їїє квартири в комунальному бльокові. Вона сказала:

— Пудожді хвілінку.

Вуйшла на калідор, виняла з шахвочки ключіє і дала Ондриєйові.

— То на всякі случай, — сказала.

Вуон виняв карточку з номером телефона:

— Зазвонь, колі буде треба.

Одозвалася вже другого дня перед кунцьом його роботи.

— Ондруша, чи ти муог би мніє штось зробіті?

— Говори, не встидайся.

— Може, ти пушов би до нашої воруожкі попросіті, коб пришла до мене. Вона, як настояща чмутіха, не має телефона і не користає з електричної енергії. Кажє, што юой мішають у контактах з духамі, — пояснила.

Ондриєй мієв пуйті на пуочту, але подумав, што вперуч зайде до шептухі, а послі здасть пісьмо. Так зробів. Нашов хату відьмаркі. Стояла в боковой гулочці, далекогато од главного тракту. Мусіт, вже остатня в містечкові дерев'яна, старенька хата. На стініє таблічка «Пам'ятнієк культури, охраняється законом». Диліє тесани, побієляни вапном, окна малєнькі, в каждому штири шибкі, дах солом'яни, в дверях ковальські замок. Ондриєй застукав, але ніхто не одозвався. Натіснув на клямку і двери одчиніліся. Вуйшов до сієні, а там гліняни помуост, в куткові жорна, на стієнах поліці з гладункамі, вертешкамі і полотнянимі мішечкамі. Пуд поліцямі повієшани віткі зієля. Приятні запах. Застукав в другіє двери. Одчиніла баба, лієт пуд сіємдієсят. На головіє хустка, з-пуд которої виглядалі сієві волоси, на юой бієла блюзка з вишитимі квієточкамі, спудніця до самоїє земліє, пудвєзана фартухом.

— Добри день.

— Добри день. З чим добрим приходиш до мене, молодий чоловіче?

— Я називаюся Ондрией Данілович, мене до вас прислала наша дохтуорка. Вона кепсько чується по операції, хоче з вами поговорити.

— Заходь.

Ондрией вуйшов до кухні. Розглянувся, а тут помуост з немальованих досок, чистенько вимити. По лівуї стороні лавка, довга на цілу стіну. При дверах відро з водою. Напротів при стіні стуол, а над їм повішани ґазнік. По правуї стороні гліняна піеч, при юї пліта. У другому куткові луожко, прикрите плахтою-самоділкою в квіткі, і три подушкі в біелих пуошвах, положани одна на другу. Ондруша всьо оглядав з роздзявляним ротом. Воруожка сьое бачила, але не одзивалася. Без слова пушла до комнати, а Ондрией за єю. Затримався в дверах, перед їм стояв велікі стуол, на йому шкляна куля на чорнуї пудставці і радочок фотографіюв. То його зацікавіло:

— Што показує такая куля? — спитав.

— А што хочеш знаті, молодий чоловіче?

— Може, што-небудь про будуще.

— То сядай при століе, — сказала, а сама чогось шукала в сундукові за дверима.

Ондрией мієв час глянуті на фотографії. Билі уложани парамі: хлопець — дівчина. Там не било нікого старіейшого. Твар одного хлопця видався йому знакоми.

— То ж то Петро Кунцлік, муой перши серіозни клієнт, — пузнав.

До стола пудийшла воруожка. Позбірала фотографії і сієла напротів Ондруши.

— Дівіся в сієте місце на кулі, — показала пальцьом, — нігде не розглядайся, — приказала.

Ондруша так і зробів. Пару хвілін обоє, мовчавши, дівіліся на кулю. Воруожка стала говорити:

— Ой, у тебе штось наміешане. При тобіє мнуого дівчинят, старіейши тобіє сприяют, але ти пуойдеш до молодой. Ой, хлопчик, будь остеруожни. Коло їїє чорни сієли. Я їм не дам ради. Чом перестав дівітіся? Всьо згинуло. Дівіся сюди, — знов показала пальцьом.

— В комнаті, де чаїться смерть, почнеш дітія. Оо!.. гмм... ооо! Ти знов перестав дівітіся, то уже кунець.

Ондрией погубівся. Якось не всьо, про што говорила, дошло до його голови. Здавалося, што воруожка не сказала нічого важного.

— От, якієсь видумкі, — подумав.

Бабка стояла за столом, якби на штось ждала.

— Треба заплатіті — подумав і спитав. — Куолькі за ворожиєне?

— Куолько можеш, я з такіх гроши утримую сьой музей.

Ондрией виняв тридцеть злоти.

На пуочті біла веліка колієйка. Якраз виплачувалі емеритуру. Помалу прибіжався до окєнця і по кількох мінутах обачив, што там робіт Ірка. Уперто дівівся на дівчину. Вона сьое почула, глянула на його і усміхнулася. Його твар зробівся весьоли, як шапка солонечніка. При окєнці здав пісьмо і хотів

запросіті дівчину до кав'ярні, але старієйши чоловік, што стояв за їм, перервав:

— Ей, хлопче, заліцятіся можеш послі роботи. Не затримуй колієйкі!

Ірка сьое тоже вчула, опустіла очі. Ондруша не умієв одказаті старієйшому, почирвонієв і одишов од окенця.

На другі день зазвонів на пуочту. Мієв щастє, слухавку взяла Ірка. Договори-ліся, што обачаться в п'ятніцю вечером при кав'ярні.

Ну, і вже п'ятніця. Ондриєй по роботі пообієдав, помився, одягнув чисту сорочку. Остало троху часу і вуон подумав, што по дорозі зайде до дохтуоркі. Так зробів.

Аня лежала на версальці, відно било по юой, што нещасліва.

— Добри день, ти плакала? — спитав.

— Ондриєй, мніє здаєтьсє, што то муой остатні день в сіетуї квартирі. Я сюди вже не вернуся. Ніколі не вернуся! Воруожка сьое потверділа.

— Аню, што ти говориш!?

— Завтра заберут мене на операцію до клінікі в Білостоці. Я сього не переживу.

— Аню, сідіш одна і думаєш про всяке дурное.

— Ондрушка, сядь, посіді зо мною, — попросіла. — Мніє здаєтьсє, што ти будеш остатнім чоловієком в сіетому містечкові, з которим говору.

Ондриєй не умієв, не муог, а може, і не хотієв в такуой ситуації сказаті, што не має часу. Поставів криєсло при версальці і сієв. Аня взяла його за руку і стала розказуваті про своє жицє. Говорила про руодну хату, як юой било в школі, як в ліцеї пережила першу любов, котору назвала дітячою. Ондруша слухав, але глянув на часи і став вертієтіся. Аня забрала свою руку і спитала:

— Тобіє недобре сідієті на криєслові? Присунь фотель.

Ондриєй хотієв сказаті правду, што мусіт уже вийті, бо договориани з дівчиною. Але Аня так на його подівілася, што не муог так одозватіся. Вона продовжила своуй монольоґ. Тепер говорила, як трудно било достатіся на медични університет. Што перши раз її не принялі, то пушла студійоваті хемію. На другі руок вже досталася. Послі стала говориті про свого чоловієка. Билі то слова через сльози. Буольш плакала, ніж говорила, а колі зганула сина, то совсієм заносілася плачом. Ондриєй успокоював і потішав, як умієв:

— Аню, жицє ще перед тобою. То бив якійсє епізод, котори вже куончився. Незадовго виздоровієєш і вже тепер треба думаті, як уложиш собіє жицє, чи тут останеш, а може змінєєш місцє, коб про всьо забиті.

Витерла очі, глянула на хлопця і сказала:

— Ніє, нема што пляноваті, я з сіетої операції не вийду живая. Дякую тобіє, што зо мною поговорив.

— Аню, всьо буде добре. Вернеєшся і ще мноуго чого розкажєш. Може, скажєш штось смієшне, разом посміємсє.

Взяв їїє за руку і попросів:

— Аню, думай про добре, обіцяй мніє, што будєш сільна, переможєш хворобу.

Попрощався, колі било вже по одінадцєті вечора. Вийшов совсієм розтрєсяни. Цієлу нуоч не муог як слієдує заснуті. Йому здавалося, а то сідіт з Іркою

в кав'ярні, а то витірає сльози Ані. На яві чогось такого не робів. Рано на його тварові било відно, што вельмі змучани. Стася спитала:

— Ондрией, што з тобою, ти хвори?

Вуон всьо по друобності розказав. Стася не могла нахваліті, якій добри з його чоловік. Дівілася на його очима дівчини, котора переживає першу любов. Пушла до канцелярії і про всьо розказала працівникам бюро. До комнати Ондриея пришов бурмістр.

— Ондрией, дякую тобі за тоє, што ти занявся нашою дохтуоркою. Вона не одзивалася і ми заспали. Ти пудтримав репутацію нашого бюро. Дякую.

Подав руку і муоцно стіснув. Послі пришло ще кілька чоловік. Одни дякували, а другі хотілі оно його обачиті. Нарешті осталі самі.

— То всьо їрунда, — сказав Ондрией, — але як тепер перепросіті Ірку?

Стася, довго не думаючи, взяла слухавку і зазвоніла на пуочту. Попросіла Ірену. Розказала юой про тоє, што сталось вчора, а послі дала слухавку Ондруши:

— Добри день, Ірка.

— Добри день, богатир, — весьоло одказала.

— Чи ми можемо обачитіся?

— Ну, певно. Завтра вечером можемо пуйті до кав'ярні.

Обачилися. Ондрией ще раз розказав, што пережив в той вечур. Вона його похваліла, однако виговорила:

— Я ціели вечур тебе ждала. Посідіела з колежанкою до десеті і вернулась додому.

— Вибач, уже ніколі так не буде.

— Ну добре, сіете вже мінуло. «Всьо прошло з зімой халодной», — сказала руску приказку.

Пілі чай, жартувалі. Добре їм било з собою і обоє тішилися, што обачились. Вечур мінув вельмі хутко. Ондруша пров'юов дівчину додому. Хотів на одхуодне поціловаті, але вона вивінулася і сказала:

— Не спішай, на цілованє ще приде час.

— То якась хітра або діка дівчина, — подумав.

Пригода з дохтуоркою міела ще одну добру сторону. Бурмістр, очевідно, за намовою Стасі, признав Ондриейові квартиру в комунальному домі. Стася залатвіла всіє формальності і в той час, колі давала йому ключие, якось дівно усміхнулася. Вуон перши раз бачив такую їїє усміешку. Не муог поняті, што вона подумала, чи штось добре, чи злоє. Не дармо кажут, што коб поняті молодіцю, то треба з'їєсті мішок солі.

Ондрией побачив квартиру і подумав, што треба там зробіті ремонт — всьо помальоваті, помиті помуост і почистіті окна. Ну, а послі купіті меблі, занавієскі і ще десяткі разної друбніці.

— Без помощи батькуов не дам ради.

Подумав, што поїєде додому в суботу і розкаже батькам весьолу новіну, але і своїє заботи. Запляновав, што, їдучи до руодної хати, одвієдає Аню в шпіталі. Однако в п'ятніцю до їх комнати вуйшла секретарка бурмістра і сказала, што дохтуорка Анна Кльоновска умерла. Душою Ондруши аж стренуло.

Його мучило, чом так хутко зорвався додому, муог їїє ще послухаті.

— То ж то биля остатня споведь Ані, — зловав на себе.

Стасі не било в роботі, сідієв одін і психічно мучився.

Нарешті кунєць роботи. Пришов додому і всьо розказав господині. Троху польогшало. По обієді заснув, а рано поїєхав до батькуєв.

* * *

Ондруша розказав про дохтуорку, алє батькі совсієм не звернулі на сієте увагі, за тоє вельмі утієшилися, што син достав квартіру. Маті одразу сказала:

— Завтра поїєдемо обачиті, якая то квартіра і што там треба.

Так зробілі. Маті уважно всьо пооглядала і похваліла:

— Добре што оддїєльна кухня і двіє комнати. Є місцє для жуєнкі і дітята.

— Мамо, я ще ж нежєнати.

— Як маєш такую квартіру, то мусіш оженітися. Возьмі папієр і піши, — приказала Ондруши. — Калідєр помалюй на яснєнькі рєжєви, кухню на жєвтєнько. Сяя комната повінна бітї оранжєвого кольєру, а сяя бієла, бо вона з пуєвнєчи. Тут поставіш тапчан, тут стуєл, а там столічок і двє фєтєлі, тут версальку. Тут повієсіш ікону, а тутака картіну. Фіранкі і занавієскі я сама добєру і привєзу.

— Мамо, я не маю туєлько гроши.

— Поможємо. Тєпєр тобіє дамо на мальєванє, а посліє приїєдемо і поможємо купітї меблі.

Ондруша про своіє клопоти розказав Стасі. Тая дєрадїла:

— Хлопчє, то ж то мода з сємїдєсятїх лієт. Зробі буєльш по-тєпєришньєму. Тєпєр модни муєцни кольєри: сіви, коричньєви або зєльєни. Не купляй тапчана, оєо дєрєв'янє луєжко з добрим матєрацом, а до вєлікої комнати наруєжнік, малєнькі склянный столік і пуфи.

Ондриєй так зробієв. Кухню і калідєр помальєвав так, як казала маті, алє вєліку комнату муєцним сієвим, а спальню тємним коричньєвим. Приїєхалі батькі завієсітї фіранкі і купітї меблі. Як маті обачила, што син їїє не послухав, просто зумієлась:

— Подумай, — звєрнулася до чоловієка, — син мєнє не слухає! То так сїнок?! Щє пух пуд носом, а вжє матєри нє шануєш! Што, вжє батькі непєтриєбни? Так?

Ондриєй нічєго нє сказав.

— Што мєвчиш!?

Маті кїнула на помуєст торбу з фіранкамї. Глянула на сїна з такім огньєм в очах, што його аж запєкло.

— Батько, ідєм! — вїдала команду і пушла пєрша. Батько якбї нєвхуєть упустів звїток гроши.

Ондриєй до Охримєвічув вєрнувся сам, хоть рано пїтаєв, чи мєжє прїїтї на обїєд з батькамї. Розказав всьо, а гєспєдїня на сьєє:

— Одруша, нє пєрєживай. У нас мєжєш бітї куєлькі тобіє трєба. Заплатіш колісь, як пришикуєш квартіру, за пув року чи колї там.

На другї дєнь обїцала помєжчи Стася.

— Ондруша, я в суботу приїеду до тебе з чоловіком, повісімо фіранки і занавієскі.

Мінув якійся час. Аліна і Казік пришли до квартири Ондруши допомогти йому навести остатні поради. Протерлі помуост, положили ходнічок в калідори і невеликі кілімок в великуй комнаті. Ондрией одчинів віно. Сідієлі і тішилися, як хороше стало в його квартири.

— Тепер можеш запросіти матеру, нехай обачит і перестане кривітіся, — сказала Аліна.

— Што там матеру, нехай приведе свою дієвчину, вона, мусіт, ще тут не була? — спитав Казік.

— Я не знаю, чи вона моя. Ми вже встречаємся туолькі часу, а не позволіла навіть поціловатіся в щоку, — поскаржився Ондруша.

— То всяк може биті — або такая діка уроділася, што не било б кєпськє, або юой сказалі, што як буде тверда, то хучией розлюбіт в собіє хлопця, або ще тебе не любіт, то било б найгуорше, — Казік поставів діагноз.

— Ой там, не любіт. Што ти, такого хлопця?! То старая штучка. Вона хоче виїті за Ондрушу і його баламутіт, — пояснила Аліна.

— Як хоче виїті, то чом не пришла што-небудь поможчи або хоть порадіті? — знов спитав Казік.

— Казік, Казік, як могла прийти? Било би відно, што полює на хлопця, а вона на його тайком заставляє пастку, — одказала Аліна.

Охримовічі уже виходілі, а Ондруша спитав:

— Чи могу у вас оставіті одну пару ключуов? Як згублю, то не войду до квартири.

— Можеш, чом ніє, — одказав Казік.

Аліна додала:

— Не встидайся, як треба, то скажи, прийду помиті постієль чи попататі.

* * *

Ірена нарешті пришла до Ондриєйової квартири. Всьому уважно приглядалася. По тварові не можна било поняті, чи юой подобається, чи наоборот.

— А тут буде наша спальня, — Ондруша одчинів дєвери до другої комнати.

— Ой, не знаю, не знаю, — одказала.

Почастовав їїє кавою. Сієлі коло себе.

— Тієшуся, што маєш квартиру, — обняла хлопця і муоцно поціловала в губи.

Послі сього одсунулася од його і сказала:

— Ондруша, то всьо, чого можеш од мене ожитаті.

— Ірочка, я тобіє тоже хочу подякуваті, — подсунувся, коб ще поціловаті.

— Мніє нема за што, — льогенько його одопхнула.

Вуон ще кілька рази пробував присунутіся, але не позволіла.

— Надаремно висіляєшся, на буольш позволю оно чоловієкові.

Прошло кілька тижнюв. Стася сказала, што їєде з чоловієком на новогуюдні баль до заїєзду в Сім'ятічах.

— То з ночованьом і недорого. Ондруша, їєдь з Іркою, разом погуляєм, привітаєм Нови Руок, — попросіла.

Ондруша зазвонів до Ірки, а тая:

— Обачимось вечером, то поговоримо.

— Прийдеш до мене? — спитав.

— Ніє, встрієтїмся в кав'ярні.

Било треба двіє годїни, коб переконатї дїєвчину. Згодїлася послї того, як присягнув на своє здоров'є, што вона буде спатї оддїєльно, а вуон не буде їїє зачипатї. Ондриєй словами присягав, однакo вієрив, што як вип'є шампана і попритуляєтьсє у танцьовї, то пом'ягшєє.

Ну што ж, не било так, як думав.

Найлєпї бавїлася Стєсє. Відно било, што вона щєслїва. Жартовала, мнуого розказувала, танцьовала то з чоловієком, то з Ондрушою. На новоруочни жичєня перши раз поціловала хлопця у губи. Ірка була якєсь дївна, цієли час якби не своя. У двєнадцєть поціловала Ондрушу, як колегу, а не як хлопця, которого любїт. Відно било, што тієлом вона у сїм'ятїцькому заїєздї, а душою дєсь у другому мїєсцї. Вжє в три часа над раньом пушлї до своїх комнат. Роздягнулїє і Ірка хуткo вскочила до свого луojка. Ондруша хотїєв при юой лягчи, а вона:

— Ондруша, я не хочу з тобою сваритїсє. Ти присягнув, што буду спатї оддїєльно і што не будєш мєнє зачипатї. Помнї, слово бивєє дорожшє од жицєя. Я сєбє оддам оно чоловієковї.

— Ірка, алє я тєбє люблю, я ж твуой хлопець.

— Хлопцї можє битї мнуого, а чоловієк одїн, — одказала.

Ондруша мнуого роздумовуєвав про тоє, як сєбє вєдє Ірєна. Йому здаєвалосє, што вона вжє знєє, в чуом дїєло. Ніколї не сказала, што щє не била з хлопцьом. Чомсє всьo повтєрала, што до сєбє допустїт оно чоловієка. То його мучило. Йому хотїєлося розвєзатї сїєту загадку. Не шуєав інакших дїєвчинєт.

На православнє Руздво Ірка поїєхала додому. На другї дєнь свєтє в Рєгєчєх оргєнізовалї забєву. Дїєвчина пушла туди разєм з молодьожєю з їх сєла. Вєрнуєласє чуть не над раньом. Матї в той час не спєла.

— Ой, якєя ти вєсьолєнька. Мусїт, добрє бавїєласє.

— Мамо, добрє, вєльмї добрє.

— Лєпї, як в Сїм'ятїчєх?

— Мамо, нєма з чим рувнєятї.

— То, можє, вїйдї за його.

— Мамо, а як з їм житї? Його дєсь висїлають на парє дьон, часєм на тиждєнь або і буольш, а вуон не можє сказатї, куди їєдє. Не можна до його зазвєонїтї, бо там має інакши нємєр тєлєфона. Як вїшлєют за грєнїцєю, то його не будє і пув рєку. Як битї однуой і не знєтї, дє твуой чоловієк?

— Ну, я тєбє понїмаю, однакo, як його любїш, чи дєсї радї житї з другїм?

— Якось то будє. Спїєтє, мамо.

Ірєна вєрнуєласє до Цєханєвцєя. Чєрєз парє дьон обачилєсє з Ондрушою в кав'ярнї. Вуон розказєв, дє бив і што робїєв, а вона про свєто в бєтькуєв не заїєкнуєласє.

В карнавалї у кєждє субєту оргєнізовалї забєву з танцьамї. Приходїло мнуого молодьожї. Ірєна, як клїєщ, тримєласє Ондруши. Нї з кїм другїм не пушла

танцювати, хоть нектори її просілі. Як Ондрушу попросіла якась дівчина до білого вальця, то вона сіділа при столікові. Сьое хлопцєві сподобалося. Вуон несміело став говориті про женячку. Вона на всіе його пропонови одказувала одінаково:

— Поживем, побачим.

Пршла зіма і прибіжалося майове свято. Било три дніе вуольного. Ірка подумала, што покаже Ондруши свою сім'ю. Сіелі в автобус Варшава — Біловіе-жа. По дорозі розказувала йому про Грабарку, Нурецьку пуцу, цікаву історію Міліейчич:

— Чи ти знаєш, што в Міліейчичах перед вуйною жило два рази буольш люді, як тепер, што там билі два санаторія? — спитала.

— Перше чую.

— Я тоже довго не знала. Одного разу про сьое прочитала і спитала тата, чи то правда. Вуон мніе одказав, што мало знають, бо то билі жидуовські санаторія і найчастіей вони туди приїжджали. О, ми уже доїжджаємо. До нашого села пуой-демо пішком через ліес. То недалеко, кільометр з гаком.

— А як довгі той гак?

— Ну, до початку села, може, двіесті метрув, а до кунця то і пув кільометра буде.

Люді, котори висядалі з автобуса, вітав чоловіек ліет підісят, гоже одягнути, оголяни.

— Може, вам пуднесті торбу? — спитав бабу, котора висіла перед їмі.

Тая не згоділася.

— Добри день, Ірка. Давно тебе не бачив, — привітав з радістю в очах, як то у пудпітого чоловіека.

— Добри день, Костя, — одказала, взяла Ондриєа за руку і хотіела хучией одийті, однако учулі:

— А то што за піцюр? Помні, маєш нашого, жадних приволокув!

Ондруши тоє вельмі не сподобалося. У його головіє з'явіліся невесьоли думкі, але хутко одогнав їх од себе.

Пушли. Мужчина став говориті з другімі.

— То наш сіельські п'яніця. П'є по трошку, ціели час пудпіти, але не напіваєть-ся. Його мама має ренту і так живут. Приходіт на пристанок і помагає несті тяжкі торби. Так заробляє на піво.

Батькі Іркі принялі Ондрушу як сліедує. Не тішилися, але і не показувалі, што є протів. Вечераті сіелі всею сімйю. Поїелі, випілі по кілішкові, говорили то про тоє, то про сьое. Ондрушу ніхто нічого не питав. Аж тут хтось застукав у двери. Володя, молодши брат Іркі, одчинів і до комнати вуйшло двох хлопці. Одін виглядав на пудпітого, а другі на п'яного.

— Ірка, чом ти так? — спитав той оно пудпіти.

Вона мовчала.

— Ірка! — крикнув другі, — не оставляй Сєрожи! А ти хутенько вийо... або вивезут кареткою!

Виняв пружинни нуож і пудишов до Ондриєа. У сьой момент батько Іркі пуд-скочив, як опарани, хватів криесло і удирич по руціє. Нуож упав. Батько ногою

попхнув його пуд лавку. З кухні вийшов Володя з коцюбою. Той, названи Сероною, взяв колегу за руку. Вишли.

— То колегі Іркі. Мусіт, юой завідують і пришлі тебе налякати — сказала мама.

Ондруша сідієв, не ворушившись. Коб той з ножом зробів ще одін шаг, достав би пувміском по головіє. Вуон тоже уродівся і вирус на селові, але не бачив і не чув, коб хтось так заліцявся до дівчини. Люог спаті і ще раз всьо передумав. Чом Ірка не одозвалася ні одним словом? Чом його не боронила, оно з якімсь огнем в очах дівілася на Сероноу?

Рано вуйшла до його комнати. Привіталася, але не поцілівала. Вуон спитав:

— Як ти по вчорашньому?

— Нічого велікого не било.

— Але Сероно не хоче, коб ти била зо мною.

— Вуон може не хотієті, а я хочу.

Ірка не говорила, на куолько дьон запрашає хлопця до батькуов. Бив пришиковани на два дніє. Однако послі снаданя став збіратіся на автобус.

— Уже хочеш їехати? — спитала Ірка.

— Поїєдеш зо мною?

— А хочеш мене взяті? — їїє очи засвітіліся радостью.

На пристанок пришлі, може, пув годіни ранієй. Якраз їехав автобус до Біловієжи. Глянулі на себе і сієлі. В Біловієжи договорилися, што за два тижні поїєдут обачиті його батькуов.

* * *

Ондруша спитав свою маму, чи може приїехати з дівчиною. Згоділася. Хотієла обачиті будущу невієстку. Однако «в жиєні усякоє биваєт» — написав поет. Бив четвер, два дніє перед їх виїздом. Ондриєй перши пришов до роботи. Через кілька мінут вбієгла Стася, весьола, як жаворонок весною. Кінулася на його шию і стала ціловаті, як коханого хлопця. Ондриєй погубівся. Разом сідієлі у бюри чуть не два рокі, а тепер штось такоє.

— Ондрушка, якая я щасліва. Я вдома розвезала двіє справи. Тепер всьо залежит од тебе, — тримала його за шию і ласкаво дівілася у вучи.

— А што ж ти хочеш, хорошенька дівчино?

— Тебе.

— Якій то проблем, я ж тут.

— А ти хочеш мене?

Вуон не успієв одказаті, бо Стася одскочила од його і сказала:

— Ай, ще хто вуойде.

Їїє твар покраснієв. Сієла при бюркові. Набрала повни льогкі повієтра, як перед тяжкою роботою, і стала розказуваті про своє жиє. Сказала, што з чоловієком познакоміліся на студіях. Куончила перши стопень, достала лієценціят з адмінієстрації і вишла замуж. Увілі собіє гніздо і сталі думаті про дітя. Мінув руок, а вона ніяк не могла заїрубієті. Пушла до дохтора, збадали і вишло, што то не з їїє причини. Думала, як про сієте сказаті своєму чоловієкові. Не хотієла обідіті його мужчинську гордость. Одкладала сюю розмову, аж встриєтіла красавчика і заїрубієла за першим разом. Тепер чоловієк хоче другє дітя.

— Як хоче, то уроджу. Я йому золгала, коли бив добри час. Тепер сказала, што поїеду на конференцію до Голдапі, — закунчила.

Ондрией не муог позбіратіся. Не знав, што одказаті. Йому хотілося втечи. На щастє до Стасі пришов інтересант. Ондрией юой сказав, што мусіт кудись їєхаті, хотя не мієв ніякіх справ. Пушов над рієчку, сієв на березі і думав, што зробіті.

— Чи я бугай? Чи мніє невідь-чому треба розсіваті своє насієнє? — питає сам себе.

Розважав два варіанти: сказаті, што не хоче биті розплодовим бичком, або згодітіся. Переважив другі варіант.

— Стася так мнуого мніє помогла, то я бив би свінью, якби юой одказав.

Сієтою задачою так перенявся, што буольш ні про што не думав. Муог зазвоніті до Іркі і штось юой налгаті, муог сказаті матери, што в суботу не приїєдут, алє нічого такого не зробієв. Уночїє і думав так зробіті, алє не пришло йому до голови, што сказаті матери.

— Вона може догадатіся, што я говору неправду, — думав. Ну і сховає голоу в пісок.

В п'ятніцю рано перед роботою пушов до склєпу, купів їєдло на два дніє. До роботи зайшов петнацєть мінут перед вусьмі. Стояє в окніє і ждає Стасю. Тає приїєхала з чоловієком. Мієла з собою подорожну торбу. Попрошчалася і вбієгла до комнати. Кінула торбу, обняла Ондрушу за шию і муоцно поцієвала.

— Я готова, як мене проведєш до своєї квартіри? — спитала.

— Сама зайдєш, — одказав.

Стасю огорнув страх. Подумала, што хлопець їїє не хоче. Взяла його за руку, глянула просто у вучіє і сказала:

— Ондрушка, не буйєся, як заєрубією, то ніколі нікому не скажу, што з тобою. То будє оно наша тайна. Не будєш мієті ніякіх неприяєтностіє.

— Колі думаєш вернутіся додому? — одозваєвся Ондрией.

— В понєдієлок по роботі.

— То торбу тут оставімо.

— Я так само думаю, возьму оно тоє, што мніє будє потрієбнє.

Ондруша дав юой ключіє. Вишла з роботи в обієдну пору. Вуон нетєрплівю ждає кунця своєї. Не муог занятіся службовиміє справами, в його головіє всіє думкіє вілієся кругом Стасі. Нарєштіє три часа. Пришов до квартіри і хотієв вклюєчтіє тєлєвізор, алє не одбірав. Стася поясніла:

— Ондруша, я виключіла свієтло і тєлєфон. Нікого нема в сієтуєй квартіри. Оно ми двоє, як духіє. Нуоч тепєр коротка, обійдємося без свієтла.

Двіє ночіє і дєнь пролєтієліє мієгом. Ондрией научієвся чоєгоє нового. Йому і не снієлося, што може битіє так добрє з дієвчиною.

— Чом то Ірина отягаєтьєся? Цієли час повтарає: «Я здамєся туолько чоловієковіє», «я буду оно йогоє», «то справа мого будующого мужа, а ти пока щє оно муой кавалієр». Одна дурнота — думав.

В недієлю коло дєсятоїє хтось застукає до дєвери Ондрушиноїє квартіри. Вуон хотієв сказатіє «їду» і зробієв шаг до дєвери, алє Стася в час закрила йому рот.

Показала, коб мовчав. Хтось стукав кілька рази і пушов. Стася, сказала:

— Остеруожно виглянь, хто то такій.

Виглянув і перелякався:

— То моїе батькі.

Стася мігом знов закрила йому рот.

Батькі поїхали, а вона спитала:

— Аліна має ключие до твоєї квартири?

— Має.

— Ой, то я мушу утікати.

Перелекана сіела коло його і спитала:

— Што тепер зробімо? Моя ж торба в бюри.

Сідієлі пару мінут і мовчалі, аж Ондрией пудскочив як на пружині і весьолим голосом сказав:

— Стасю! У мене лежат ключие од квартири дохтуоркі. Я забив їх тобіє оддаті.

— Ой, добре, што обоє про тоє забили. Возьмі коц і подушку і утікаймо зсюоль.

Так зробілі.

Аліна, колі оно дозналася, што пропав Ондрией, одразу стала звоніті до колежанок. Довіедалася, што у Дороти його не било, што Ірена плакала цієле пополуднє, ну, і што бачилі Стасю при «комунальці». Аліна одразу поставіла діагноз:

— В його сідіт Стася.

Справділося, што у бабуов сільна інтуїция. Втрое пуд’їхалі пуд комунальни бльок. Одчинілі двери, однако в квартири нікого не било. Пробувалі додуматись, што з їм сталосся:

— Певно десь напівся і не може дойти до себе, — сказав батько.

— А може, його побілі? Треба зазвоніті на поліцію, — стала паніковаті маті.

— Пані Даніловіч, не треба. Подівієтесь на тариелкі, вуон недавно снедав. Вийшов, не спішаючи, бо виключив електрику.

Всіє успокоїліся. Батько принюос гостінця.

В понеділок рано Ондруша пушов до роботи. Стася ще осталася в його квартири. Перше, што зробів, то зазвонів до Іркі. Сказав, што бив у колегі і забралі його на кавалієрські вечур. Не било як зазвоніті. Ірка пудошла до сього без емоції. Не сказала нічого кепського. Тієшився, што помуог Стасі і не попсовав своїх реляції з Іркою. Однако є приказка «Як муоцно тієшишся, то незадовго буде тобіє смутно».

В обієдню пору до роботи пришла Стася. Привіталася, оддала ключие і повела себе так, якби вони нініка не бачиліся. Ані пув словом не заїкнулася про тоє, што било кілька годін тому. Вуон штось хотієв сказаті, однако його згасіла твердим голосом.

Ондруша которогось дня зробів делікатну пропозицию Стасі. Тая просто погнієвалася.

— Што ти мене береш за першу-лієпшу?! Хочеш попсоваті наши стосункі? Не пропонуї буольш чогось такого! — остро сказала.

Ірена пришивалася їхаті до Ондрушиних батькув. Купіла букет і велікі шоколад. В п'ятніцю ціели пообієдні час мієрила платя. Подумала, што спитає Ондрушу, у которум повінна їхаті. Ждала од його звонка, алє телефон ціели час не тарабанів. Хотієла сама зазвоніті, однакo подумала, што юой не випадає, то ж вуон запрошає їїє до своїх батькув. Прошло три часа і тішина. Стала муоцно нервоватіся, нарешті не витримала і вибрала його номер. Ніхто не одзивався. Пробувала пара рази і ніц. Подумала, што пуойде пуд бльок і побачит, чи вуон вдома. В його окнах било темно.

— Кудись поїхав, — сказала сама до себе, — вернеться, то зазвоніт.

Вночие не могла заснуті. Прочнулася зараз по шесті, помилася, припудрила твар, поперфумовала груді. Вже половина восьмої біла готова їхаті. Ждала, а Ондруша не звонів. Пришла обієдня пора, а його нема. Лягла, алє сьое не помогло, оно муоцно стіснуло в грудях. Стала плакаті. По якуомся часі юой польо-гшало. Заснула. Вечером знов пушла пуд «комуналку». В Ондрушиних окнах било темно. Знов не могла заснуті і вночие видумала, што вибереться до воруожкі, коб дознатісь, з кім так направду зв'язується. Рано першим автобусом поїхала до руодної хати. Батькі, як їїє обачилі, просто онемієлі:

— Доченько, хто тебе так скривдів? — спиталі разом.

— Знаєте, муой кавалієр згінув. Ми вчора мієлі їхаті до його батькув, а вуон кудись поїхав, мніє нічого не сказав. Пуйду до воруожкі, може дознаюсь, чи вуон такій, як мніє здається.

— Пуйді до Орини, вона до нас приходіт, то скаже правду, — пудказала маті.

— А чом не до Кліментини, вона тоже добре ворожит, — перебів батько.

— Тато, пуйду до Орини.

— Ой, не має дієвчина щастя, не має, — нарикала маті.

Ірка побієгла до воруожкі.

— Як там в мієсті? — одразу спитала Орина.

— Якоє там мієсто, — одказала.

— Што тебе пригнало до мене?

— Хотієла б знаті, чи муой хлопець зо мною оженіться.

— Добре, розложу карти «три на три».

Ірка не поняла, што воруожка хоче зробіті. Тая помішала карти, розложила їх, як кітайські вахляр, і казала вибраті три, котори положила на століє.

— Одкриємо середню, — сказала. — Дівієся, дама булко. О, щасліва, одразу вибрала свою карту. Тепер котору одкриті — лієву чи праву?

— Праву.

— То король булко. Поглянь, як ви на себе дівітеся. Ну, а тут валєт чиєрво, вуон ще буольш до тебе прихіляни, алє до його обернешся послі. Тягні ще три карти.

Орина їх помішала і положила одкрити, а там самое барахло.

— Ну, сама бачиш, міжду вамі нема ніякої фігури. Карти не лгут, сьое барахло тоже мнуого чого може сказаті.

Воруожка по тих картах вже знала, коли буде весіле, коли уродіт дітя, а може, щось ще. Ждала, про што Ірка їїє спитає. Дівчина, однако, тішилася тим, што вчула. Їїє твар засвітівся щастьом. Хотіела подякуваті, але перервала в половіні слова, бо маті сказала, што за ворожиєне не можна дякуваті. Виняла десеть злотих, положила на століє.

— Ти што мніє даєш? — остро спиталася Орина.

Десеть злотих розгнієвало воруожку, од городських вона брала найменш підісят. Ірка подумала, што воруожка не хоче гроши. Забрала банкнота і вишла. Очи Орини зробіліся дікі. Вона вишептала проклятіє. З їїє очи вилетів промєнь, котори увертієвся до мозга Ірени, коли біла ще в дверях. Орина послі шкодовала, што сьое зробіла, але пушло, не вернеш.

* * *

Ондруша з Іркою обачився в половіні тижня. Вуон вже мієв пришиковану історію з колегами. Тепер став розказуваті:

— То било так: женівся Мірек, а кавалієрські вечур організовав йому Валік. Ми разом дружилі на студіях у Варшаві. Валік видумав, што загуляют у Гродні.

— А де то?

— Ну, не знаєш де Гродно, на Білорусі. По дорозі зганулі про мене і в Замброві скрунулі до нас. Спішалі і я не успієв нігде зазвоніті.

— Штось ти крутіш, там не можна їєхаті без візі.

— На три дніє можна, віза непотриєбна, пропускают оно з паспортом.

— А я так терпієла.

— Іренка, моя любя, совсієм даремно, — Ондруша притулів їїє і поціловав. Вона не сопотівлялася.

— Колі поїєдемо до моїх батькуов? — спитав.

— Договориєся з мамою.

Другого тижня поїєхалі до руодних Ондруши. Ірена Ондриєйовуї мамі сподобалася. Похваліла сина, што добре вибрав. Батько оно потакував. Привик, што жуонка всьо сама рєшає.

Вернулієся до Цєхановця. Ондруша хотієв, коб пушлі до його квартири. Однако Ірка поставіла на свойому. Повторала своє: «Оженієшся, то буду твоя», поціловала хлопця і побієгла додому.

Ондруша хотієв хучиєй женітієсь. Поїєхав до Сім'ятіч, купів прокуовця, хороши букєт і добре віно. Пушов до Ірки і при господарях попросів їїє руку. Вона тієшилася. Згоділась за його вийті. Договориєлієся, колі запієшутьєя і де будут вінчатієся.

Поїєхалі до батькуов сказаті, што будут вінчатієся в церкві в Сім'ятічах, а весієле буде в заїєзді. Його і їїє батькі вимоглі, што до вінцю обоє будут виїєжджати із своїх руодних домуов.

До комнати Ондрієя і Стасі бурмістр прив'юов інтересантку:

— Пані Магдалена Динарска, — наша нова дохтуорка. Я приділів для їїє квар-
тіру в нашому домі. Пані Стасю, прошу виповніті всіє потрієбни документи, —
видав приказ.

Бурмістр жичив дохтуорці доброї роботи і удачі в жиці. Вже при дверях за-
тримався і сказав:

— Пані дохтор, ви звернієте увагу на сього кавалієра, буде вашим сусієдом.
Ондруша почирвонієв, встав і сказав, як називається.

— То наш агроном, — додала Стася.

Молодіці шиковалі потрієбни документи, а Ондруша поглядав на гостя.

— Небридка дієвчина, — подумав.

Дохтуорка вишла з комнати, тогди Стася сказала:

— То може биті добра конкурентка твоюой Ірці.

— Што ти, ми вже готовімся до весієля, — одказав.

Дохтуорка вернулася. Стася дала юой двіє пари ключуов і сказала:

— Третю пару має Ондрієй, час од часу там заглядав, провієтриті і провіє-
риті, чи вода не протікає. Ондруша, можеш показаті квартиру пані дохтор?

Ондрієй не мієв вибору, згодівся.

Магда побачила, што квартира то двіє велікі комнати і кухня. Била рада.
Зачиніла двери і сказала:

— Як я тієшуся, што ти моїм сусієдом.

— Вступіш на каву? — спитав.

— З охвотою вип'ю.

Магда питала, якіє тут люде, не знала, чи дасть ради одна на мієсто і ґміну.
Ондрієйові схотієлося їєсті, вуон ще не обієдав, а вже прибіжався вечур.

— Трошку почекай, я пришикую штось перекусіті, — сказав.

— Ну што ти, то бабська робота. Покажи, што маєш, зараз штось пришикую.

— Всіє продукти в холодільнікові. Бери, што тобіє треба.

Виняла, што потрієбне, сама нашла петельню і оліву.

— А може, маєш терту булку? — спитала.

— Ніє, такого чогось нема.

— А сухіє булочки?

— Є, — одчинів столік і подав.

Взяла тертку і потерла.

— Мніє вже хватіт, алє потру решту, буде на другіє раз, — сказала.

Приготовіла такую смачну вечеру, што Ондрієй не муог надієватіся. З'їєлі,
позбірала посуду і пушла миті. Глянув на часи, остало двадцетіє мінут до од'їєз-
ду остатнього автобуса до Сім'ятіч. Не знав, што зробіті — сказаті, коб вже іш-
ла, чи мовчаті. Вона помила посуду, не спішаючи, витерла, а послі пушла до ла-
зенкі. За якієй час вернулась до комнати і вигуодно сієла. Ондруша не муог со-
біє знайті мієсця. Пушов до кухні, послі до лазєнкі, нібито чогось шукав. Цієли
час думав, што зробіті:

— Маґда, мусіт, хоче тут ночоваті. Не дай Боже, довідається Ірка, то по моєюй женячці. А може, нехай ночує? Ой, мусіт, так не випадає. А, чорт возьми, што буде, то буде.

Вуйшов до комнати, сієв напратів і мовчав. Одозвалася перша:

— Як там муой автобус? — глянула на часи — о, вже од'їхав. Можна в тебе переночуваті?

Ондруша не одозвався.

— Не буйся, я тобі кривди не зроблю.

На другі день прочнувся, розглянувся і заклівав:

— Маґда!

Тішина. Встав, вуйшов до кухні, а там приготівляне снеданє і карточка: «їєж на здоров'є. Мусіла їєхаті, не хотієла тебе будіті».

Тоє, як себе повєла Маґда, вельмі його здієвало. Вуон думав оно про одне:

— Чом Ірка ніколі не спитала, чи в мене є што-небудь їєсті? Чом ніколі не сказала, што пришикує вечеру? Чом не помила кубочкув по каві? То ж ми ходімо з собою вже чуть не руок.

Тоє його мучило, ходів, як в'яли, з погашаними іскрами в очах. Стася сьєє замієтіла і которогось дня спитала:

— Ондруша, што з тобою? Недовго весієлє, повіньон биті весьєоли, як ранком соловейчик, а ти чогось смутішся?

— Стася, я не знаю, чи добре вибрав. Ірка хороша, міла дієвчина, алє діка. Сам не знаю, чи я їїє люблю, чи оно шаную.

— Може, так мусіт биті. Ти думаєш, што як вельмі любіш, то буде добре жицє? То всяк биває.

Мовчалі кілька мінут, послі сказала:

— Ондруша, коб тобіє не пришло до голови їїє кінуті. У сієтуєй околіці мноєго відьмарок, могуєт тебе скривдіті. Помніш Петра Кунцліка?

— Ну, певно.

— Не живе. Утопівся в Ральці, подуматі, в такому ручайкові. Люде говорили, што одобрав собіє жицє. Йому не укладалось з жуонкою. Остатнім часом заглядав до Злівняркі, кажут, што в їїє розов'юєв мноєго гроши. Жуонка їєзділа по воруожках.

— Як виєглядає його жуонка?

— Шатинка, волоси довгі, до половіни плєчи.

— Стасю, я їїхні фотографії бачив у нашої відьмаркі.

— Може, люде правду кажут, што його вієдьми утопілі? Ондрушка, не давай причини, коб Ірка до їїх ходіла, — сказала, а в їїє очах появився страх.

Ондриєй сьєє замієтієв, подумав, што вона його любієт, колі так непокоїється. Тіхутко спитав:

— Стасю, як наше дієтєтко, вже вертає ногами?

В їїє одразу змінівся твар. Остро одказала:

— Не будь такіє певни, што то твоє.

Вишла з комнати і не вернулася до кунця роботи.

Ондрией ішов додому і роздумовував про сьое. Задумани пудийшов пуд хату і обачив одчиняне окно в квартирі Маґди. Незадовго вона виглянула. Всього помахала рукою і одишла од окна. Обачила його на сходах, кінулася на шию і поцілівала.

— Жду тебе, так тіешуся, што бачимось.

Ондрией тоє здіовало. На його тварові появлявся то смуток, то радість, а нарешті страх. Ціле щастє, што вона ішла збоку і сього не бачила. Перед дверима сказала:

— Ондруша, чи могу звариті обіед в твоюой кухні? В мене ремонт. Я всьо купіла.

— Приходь, — одказав.

Маґда пришиковала смачни обіед. Вона била вельмі доброю кухаркою, вміла так звариті, што всіем смаковало. Знала тоже, як говориті з мужчинамі. Так вела розмову, што Ондруша не чув, як мінає час. Коло сьомої зазвоніла Ірка. Просіла, коб прийшов обачиті, што купіла на весіелє.

— Ірця, нініка не прийду. Мушу на завтра зробіті пільну роботу, — золгав, а Маґді пояснів:

— То звоніла моя дівчина. За місяць в нас весіелє.

Тая троху посмутнієла, спустила очи, задрижалі руки. Однак хутко дошла до себе і сказала:

— Так мусіт биті. Астрольожка мніє сказала, што буду довго житі, але ніколі не вийду замуж. Якось то буде.

* * *

Договорилися, што будут вінчатіся в два часа по обіеді. З Іванок до Сім'ятіч то чуть не сто кільометрув. Гості Ондруши зараз по десеті сієлі за стуол і через дві годіни сталі вибіратіся в дорогу. Половіна другої билі вже на місці. Стариєйши сталі марудіті, што дівчина повинна ждаті на хлопця пуд церквою, а тут вишло наоборуот. Одна з тьоток Ондруши тіхо сказала:

— Ойойой, не буде йому доброго жиця.

— Коб тобіє язык колком став, виплюнь сьое, — не видержала друга своячка.

Ондруша, старши сват і сванька пушли на плебанію, а гості порозходіліся. Однак кілька мінут перед визначаним часом всіє билі вже в церкві, а молодой ще не било.

Од села батькуов Ірени до Сім'ятіч то раптом двадцеть кільометрув. Гості запросілі на десеть, незадовго сієлі за стуол, о першуй билі готови їехаті. Батько три рази обийшов самоход з молодую і автобус з гостіма, покропів свещоною водою. Сієв до автобуса і виїхалі на главну дорогу до Рогачуов. Проїєхалі може сто метрув, а на гуліцю вибігла відьмарка Кліментина. Пуд пахамі тримала солон'яни кукли з головами, помальованими на чорно. На середіні гуліці помахала руками, кукли упалі, а вона побієгла на пудвуорок. Дядько Ірени, котори в'юоз молодую, остро загамовав. Пудийшов батько.

— То недобре, мусімо завернутіся і поїєдемо другою дорогою.

Дядько завернув самохода без проблему, а автобус мусів маневрувати і то заняло трохи часу. Поїхали, а у другому кунці села гуліця упоперек посипана горохом, якби сипався з диравого мішка. Дядько знов загамавав і на горох не наїхав. Прийшов батько, розложив руки і сказав:

— За мало заплатілі тим відьмам, коли так чарують.

— Што тепер робіті? — спитав жуончин брат.

— Тут проїезд прокляти, — одказав Ірчин тато.

В той час до їх пудбіег Костек.

— Їедьте через моє пругменє на пуольну дорогу.

Побіег одчиняті бруонку.

Знов заворочувалися, а послі помаленьку їехали два кільометри полямі. Всіє гості сідієлі, як трусі, ніхто і не одозвався. Їх перелякали відьмаркі. Коли доїехали до дороги, остало оно двадцет ь мінут до другої годіни. До церкви приїехали чуть не половина третьої. Гості Ондруши билі смутни, а його маті просто виходіла з себе. Як оно молодая із старшим сватом і дружкою висілі з самохода, вона хутко до їх пудийшла і з гнієвом просто крикнула:

— Ви што з намі поїгруєте? Ой, пільнуйтеся! То може кєпсько куончитіся!

Ірена зробілася блієдна, як полотно. Старши сват хотієв розказаті, як било, ає вона фуркнула і одийшла. Повінчались. Молодіє оно одийшли од олтаря, а тут хтось кінув їм пуд ногі жменю гороху.

— Ну, не удалось втечи, довелі свого. Треба буде їездіті до відьмарок, — сказав батько Іркі.

Приїехали до заїєзду, сієлі за столи, всіє якієсь смутни. Маршалок пробував розвеселіті, ає його ніхто не слухав. Гості молодого билі цікави, што сталось на дорозі. Кажди од молодой говорив свою правду, каждый бачив што інше. То билі і рогі, і копита в Клієментини, бив тоже стовп злого духа, котори пролетієв через самоход молодой і окружив автобус, аж згас сільнік. Чого там ще люде не бачилі! Гості з Іванок оно охалі. Весієльна весельость пришла по третьому, а у некоторых по четвертому чи п'ятому кілішкови.

Над раньом молодіє пушли спаті. Ірка попросіла, коб перши раз било тогди, як оддыхнут.

— Ондруша, може зробімо тоє, коли будемо в своєюй квартирі? Тую хвіліну будемо помніті цієле жице, — мілим голосом небито питала, ає по правді то казала, што так мусіт биті.

— Трудно, ждав цієлі руок, то подожду ще одін день, — Ондруша од малєнького привик слухатіся бабуєв.

— Ніє, оно половіну дня, — одказала і притулілася до чоловієка.

Приїехали додому, побачилі, якіє їм далі подаркі, випілі каву і ляглі позабавлятіся, не ждавши вечора. Ірка вєла себе нормально. Здавалось, што любуєтьсє Ондрушою. Пришло найважнієше. Вона заплющила очі і за момент крикнула перелекана. Ондруша глянув на твар, а вона бієла як полотно. В туой секунді так муоцно його стіснула, аж йому очі вишли на верх. Обоє сталі піщаті з болю. На їх лобях появиліся кроплі поту такіє велікі, што спливали на подушку. Може, по мінуті курч одпустів. Обоє не могли дихаті. Коли успокоїліся, Ондриєй спитав:

— Што тебе перелякало?

— Ондрушка, я блізютко себе обачила якійся твар, то не бив ти. Вуон хотів мене ціловати.

— О, Боже!

Полежали тихо, а послі вуон сказав:

— Ірка одягайся, пуойдемо до нашої дохтуоркі.

— А чи вона вдома? А може, хтось до їїє пришов?

Ондруша вийшов на калідор і хутко вернувся.

— Уїїє грає телевізор.

Застукали. Перепросілі, што непокоят, і розказалі, што їм трапілося.

— Ірена, прийді завтра до мене, я випішу лікарство. А тепер возьмієте по сіе-туй пігулці, то вас успокоїт, — пораділа Маґда.

Ірка по роботі пушла до приходні. Людї вже не било. Маґда могла свобуодно з єю поговорити.

— Ірена, розкажи, што то за чоловік тобіє показується?

— То муой колега з ліцея. Ми з собою ходілі кілька ліет. Колісь пушли до нашого ліеса по гриби. Назбіралі кошичок, сіелі на поляні і, як то молодіє, цілювалися. У той момент з корчуов з криком вискочив його колега. Тогди я вельмі злякалася.

— Ну так, переляк остався в мозгові. Я припішу лікарство, которе успокоює. Бери по обієді. Як не поможе, то скерую тебе до психіатри.

— Ніє, я не хочу.

— Побачиш, як будеш чутіся, — закуончила Маґда.

Лікарство троху помогло. Твар Серожи, однако, цієли час показувався, оно вона вже його не боялася. Про сьое Ондруши не сказала. Вуон чув, што міжду їмі штось не так, і старався не зачипаті жуонкі, ждав на їїє ініціативу.

Купілі самохода. Їезділі по Пудляши. Вечером Ондриєй буольш оглядав спортови програми, ніж займався Іркою. Которогось дня вона пушла до роботи на пообієдню змієну, а вуон, ворочаючися додому, обачив Маґду.

— Як тобіє мінув медовий мієсець? — спитала.

— Аа, — махнув рукою, — ще не так, як треба.

— То прийді до мене, поговоримо, може, штось пудкажу.

— До приходні?

— Ніє, тутака. Може, нініка на обієд?

— Добре, зайду.

Послі того дня Маґда што якійся час придумувала нову причину, коб з їм обачитісь.

Ірка поняла, што з їїє причини міжду їмі похолодієло. Подумала, што поїєде до Орини, може, тая штось поможе. Вона вже не хотієла браті пігулок по обієді, бо юой хотієлося по їх оно спаті, а не забавлятісь. Которогось дня Ондруша сказав, што в недієлю мусіт биті у роботі.

— То я поїєду до батькуов, — сказала.

Приїєхала в обієдню пору. В хаті біла якраз Орина.

— Як добре, што вас бачу, я спеціально до вас приїєхала, — сказала молодіця.

— То штось перекусі і пуойдемо до мене.

— Не хочу їєсті, можемо іті.

По дорозі Ірка спитала.

— Може, ви знаєте, чом Кліментина так на мене увзялася? Я про їїє кєпсько-го слова не подумала і ніколі не зачипала.

— Ірця, дітя, так не думай, вона на тебе не увзялася. Я тобі скажу, як било. Серожа все повтарав, што ти його дієвчина. Астрольогічна кніжка, тарот і нормальни карти кажут, што ви будете парою. Серожа і його батькі повірили і тебе вже лічили невієсткою. А тут такій сюрприз. Вуон вельмі пережив, што ти його покінула. Батькі сьое бачили і хотієлі йому помогчи. Є такіє штучкі, што дієвчина вийде за хлопця, алє житі з їм не буде. Заплатілі Кліментині і тая причаровала. Оно тобі не пошкоділо. Може, ти Серожу так напавду не любіла?

— Пошкоділо, ще і як. А Серожу як любіла, так люблю. Орино, мніє з сієтим тяжко житі. Поможієте.

— Ну, як оно вмішалася Кліментина, то я помогу, а як ще хтось, то не ручаюся. Оно не будь така я натурліва. Не перебівай, як буду зніматі чар.

Вуйшли до хати.

— Вигнаті урок вельмі тяжко, я за сьое беру триста злоти.

— Ой, я туолько не маю.

— Ну добре, дасі куолько маєш, сто сімдесят.

— Добре, — одказала Ірка.

Орина стала причаровуваті. Положила одну руку на потилицю молодіці, а другу пуд живуот, штось довго шептала, пльовала за себе, заклінала, а нарєшті сказала:

— Повінно биті добре. Як вийдеш з моєї хати, то не оглядайся за себе, аж зайдеш до хати.

Ірка довго дівовалася, скуоль Орина знала, што в їїє якраз сто сімдесят злоти. Не шкодовала потрочаних гроши, бо їїє стало притягаті до чоловієка. Тепер хотієлося, коб вуон лягав разом з єю, а не оглядав телевізора. Стала запрашаті його до себе, а вуон нібито тієшився, ніби дівовався. Святюм поїєхалі до їїє батькуов. Мама тіхо спитала:

— Ірка, дітятко, помогло?

— Не вельмі. Мніє з Ондрушою лепі, алє Серожа все показуєтьєся.

— Ти його, мусіт, муоцно любіла?

— То муой перши хлопец.

— Ти ще поїєдь до батюшкі в Пухлах, кажут, што вуон людьом помагає.

— Ой, мамо, не знаю, што зробіті.

* * *

Начався май. Ондрушу вислалі на три тижні на стаж за граніцю. Ірена сказала, што возьме тиждень урльопу і поїєде до батькуов.

— Хочеш обачитієся з Сергієйом? — нібито спитав, ніби пожартовав Ондруша.

— Ну што ти, вуон в майові не приїєде на село.

— Добре, їєдь. Документи і ключики до самохода в столікові.

Ірена уперше зазвонила на плебанію в Пухлах. Дозналася, коли приймає ба-
тюшка, і того дня поїхала. Била п'ята в колейці. Всьо йому розказала. Поло-
жив ризнік на її голову, помолівся і дав карточку з молитвою.

— Дітя, научися сюю молитву на паметь і говори її кожного дня, найлепі два
рази рано і вечером. Повінна допоможчи.

— Куолькі треба? — спитала.

— Мніе нічого, а на церкву можеш дати, куолько тобі не шкода. Не забивай
ходіти до церкви в каждую неділю.

Ірені якби польокшало. Всьола поїхала до своїх батькуов. Однако на другі
день її носіло. Училася молитви, але не помагало. Не могла собі знайти місця.
Хотілося десь іті, але не знала куди і чого. Пуд вечур маті сказала, што пуойде
до склепу.

— Мамо, я побігу одна, хучией буде, — виручила.

Пушла невідь-чого злая, як оса, а вернулася, як мід, хоть прикладай до ра-
ни. На другі день взяла кошичок і пушла до ліеса по гриби.

Маті одразу подумала, што її замужня дочка обачила свого каваліера.

* * *

Вернувся Ондруша. Бив хороши день і ясна нуоч. До їх спальні заглядав ве-
сьоли місяць. Било їм добре. Вуон дівовався, што вона ціели час має заплюща-
ни очи.

— Слава Богу, всьо прошло, — подумав.

Провірав сьое ще кілька рази. Не милівся. Которогось дня сказав:

— Ти знаєш, ми оно тепер маємо медовий місяць.

— Я так само подумала, — одказала.

Мінуло три тижні і Ірка похвалілася, што будут міеті дітятко. Ондруша аж
пудскочив з радості. Тішився, што буде татом.

Прошло три місяці. Лежалі, притуляни до себе, і Ондруша почув, што дітят-
ко стукнуло нуожкою. Боже, як вуон тогди тішився. Положив руку на животіе
і ждав, што маленьке ще раз удирит. Воне не одзивалося, то приложив ухо.
У той момент Ірена змінялася на тварові. Вона чомся не била рада, што Ондру-
ша так тішиться. Ондрией про свою радість мусів розказати Стасі.

— Я вчора почув, як дітя оборочається всередіні матери.

— О, а я не знала, што будете міеті дітя.

— Ну, вже три і пув місяця.

— Ей, так рано діеті ще не ворущаться, — пояснила.

Сіє слова його трошку збентежили, але якось не перенявся.

Мінуло вуосім місяцев од його приїезду з заграниці, аж тут звонок — Ірка
родіт. Каретка повезла її до шпітала в Сім'ятічах. Ондрией взяв самоход і поїе-
хав. Там йому сказали, што жуонка вже буде родіті. Ждав чуть не дві години.
Нарешті вийшов дохтор і сказав:

— Ви маєте хорошого сина. Поздравляю.

Ондрией почув гордость і щастє. Спитав:

— Недоношани?

— Уродівся в свуй час.

— Дякую.

Хотів зайти, побачити жуонку і дітя, але щось його стримувало. Приганув слова Стасі. Розтривожани поїхав додому. Зазвонів до Маґди. У приходні ніхто не пудносів телефона. Прошло кілька мінут і учув, што вона вернулася з роботи. Одчинів двери і сказав:

— Маґда, я маю до тебе справу.

— Што сталося, чого турбуєшся? — Маґда вуйшла до його квартири.

— Ірка, мусіт, уроділа мніе чужоє дітя.

— То розкажи, чом так думаєш?

Як говорив, то вона вперше оно усміхалася пуд носом, а послі стала голосно сміятися. Замовк.

— Ондруша, ти учани чоловік і переживаєш такою дурнотою. Каждє дітя може уродітіся два тижні перед визначаним часом або два тижні послі. Я, дохтуорка, тобіе говорю, што сього ніхто не знає. В каждой молодіці інши організм. Хутко їедь до жуонкі, вона тебе жде.

Так било. Ірені хтось сказав, што у шпіталю бив їїе чоловік, а до комнати не зайшов. Лежала і дівілася на полап. Оживілася, як принеслі корміті дітя. Хлопчик став ссаті і в той час одчиніліся двери — вуйшов Ондруша. Принюос велікі букет, може, хоруоци, як на весіелі. Ірена одразу утішилася. Щасліва, показала дітя:

— Поглянь, якій хороши хлопчик. Совсіем похожи до тебе. Носік, очи, ушка, всьо точка в точку, як в тебе, — щebetала.

Ондруша подівівся:

— Правда, дітя похоже до нас, — сказав.

Обоє молодіє батькі тіешилися малишом. Ондруша спитав:

— Як ми його назвемо?

Ірка вже так била щасліва, што перестала льогічно думаті. Сказала тоє, што било в головіе:

— Може, Сірек?

— Як? — не поняв жуонкі.

— Ну, Сєрoжa.

Ондрией тут же почув, як заболіело його серце. Слова Іркі його вкололі. Нічого не сказав. Поціловав жуонку і вишов. Їхав додому і думав:

— Мусіт, Ірка муоцно любіла того Сєрoжy. О Боже, а може, то його дітя? — дригнув і чуть не в'їхав до рова. Стренуло його тіелом і душою.

— Дурноту думаю, то ж сам бачив, што дітя похоже до мене.

Ірка буольш не згадувала про Сєрoжy. Одгулялі христіні. Синка охристілі Славком. Усьо било, як сліедує, але десь через мієсець Ондрушу хватіла депресія. Спочатку кєпсько чувся. Нічого не боліело, оно його носілі нерви. Без дай рації причеплявся до Іркі, не хотів займатіся дітятом. Так його тримало день або два, але послі проходіло. Тогди знов бив собою. Перепрашав жуонку, помагав юой, бавівся з дітятом. Колі його стало хвататі треті чи четвєрти раз, вуон сказав, што буде лепі, як де-небудь вийде з хати.

Поїхав до батькуов. Однакo йому не прошло. Маті щoсь стала радіті, а вуон з єю посварився:

— Ви што, хочете мною ціеле жице командовати? Так не буде! Я вже жонати, у мене дітя, што схочу, тоє зроблю, а ви не саджайте до мене свого носа!

— Што, што ти сказав?

— Ви ціеле жице мене цвiчили, як циркового коня. Ніколі не дали мніє матчиного тепла. Я не знав і, може, не знав би, што то такое, коб не Аліна.

Маті здівовалася. Вона штось такое перши раз учула од сина. Юой не містилося у головіє, што може так до їїє одозватісь. Впала в такую злуость, што перестала пановати над своїмі нервами.

— То ти... ти... ти муой син! — стала заїкуватіся — то я, я... то я тебе роділа, годовала, учила, а ти, смороде, так до мене. Ану, вон з моєї хати! Коб я тут твої ногі не бачила!

Одчиніла на остеж двери.

Хлопець взяв свою торбу і вийшов. Поїхав до свояка, з которим маті кепсько жила. Розказав, што з єю посварився. Той запросів до хати, на стуол поставів великого бутля самогуонкі, жуонка насмажила ієчні. Ондруша напівся і заснув. На другі день пуд вечур поїхав додому. Депресія мінула. Однако ненадовго. Через три тижні знов став одходіті од розуму. У сварці Ірена сказала:

— То іді до Маґди.

Той, довго не ждавши, пушов. Але його носіло і вуон став причеплятіся до сусідкі:

— Ти думала, чом мужчини тебе не хочут?

— А скуоль ти знаєш, што мене не хочут? То, може, я їх не хочу.

— А мене хотіела!

Маґда поняла, в чуом дієло. Сказала, што запарит чай.

— А што, вже кави не маєш? — спитав, знов шукаючи зачуопкі до сваркі.

Маґда до чаю додала лікарство на сон. Випілі і вуон став позяхаті, послі люог на версальці і заснув.

Маґда пушла до Іркі.

— Ірка, я дала йому пігулку і вуон спіт. Нехай остане у мене на нуч, то послі дам йому другу. Завтра йому пруйде.

— Ну добре, — одказала, однако подумала: не знаю, яка то буде пігулка.

Ще його лапало кілька рази. Тогди ходів до Охримовічув. Казік знав, у чуом дієло, і його поїв.

Ірена подумала, што то мусіт биті робота якоїсь чаровніці. Хтось його причаровав. Кілька рази повторала:

— Ондруша, пуйді до нашої відьмаркі, може вона поможе. Як хочеш, то поїдемо до Орини.

Не хотієв.

— Што ти. Я в нашої бив і вона нічого мніє не сказала. Ірка, подумай, як поняті такіє їїє слова: «У комнаті, де чаїться смерть, почнеш дітя»? Я питав, у сіетуй квартири ніхто не умер. У сьой момент в його головіє появиліся голос: «А де ти бив із Стасьою?». Ондруша побліднієв і пушов до сина.

Которогось дня до бюра Ондриєя зазвоніла Маґда. То мусіло биті штось важне, бо вона ніколі того не робіла. Вєсьолим голосом сказав:

— Добри день, Маґда. Што сталося?

Стася стала уважно слухаті, як то кажут, «цілою собою».

— Ондруша, — сказала Маґда, — наша відьмарка хвора, я була у їїє. Там на століє лежат ваши фотографії!

По голосі можна було поняти, што дохтуорка розтривожана. Ондруша занепокоївся.

— Чиїє? — спитав.

— Твоїє і Іркі. Вона мусіла наводиті на вас якієсь чмути. Подумай, што зробіті.

— Дякую, што сказала. Поговору з Іркою.

— Бивай здорови.

— Ти тоже.

Глянув на Стасю, а вона:

— Што сталося?

Ондруша повторив слова Маґди. Твар Стасі змінювся.

— Ондруша, муой міли Ондрушка, мусіш ліечитіся і перестаті сваритіся з жуонкою, мусіш, бо згінеш, як Петро Кунцлік. Вієдьми тебе заб'ють! — чуть не кричала.

Одчиніла шахву, виняла течку з документамі. Стуоль взяла конверта і виняла дискетку. На екрані компютера появиліся фотографії їїє дочкі і Ондруши.

— Знай, ти маєш хорошеньку дочку. Маєш кім радоватіся. Не можеш згінуті через відьмаркі!

Показала деталі:

— Поглянь, маєте такіє сами уха, такіє сами ямочки у щоках, як смієтєся, такіє сами зморщкі на лобі. Ну, ти вже тепер знаєш, што то твоє дітя, — сказала.

Ондруша не одозвався, але відно било, што гордітєся хорошенькою дочкою.

— Пожді, вернуса через пув годіні, — сказала і вишла.

Пришла, може, хучией.

— Я була у відьмаркі. Забрала ваши знімки.

Показала. То билі фотографії, котори зробілі у Сім'ятічах, як билі у батюшкі перед весієльом. Стася зложила їх тварамі до себе, виняла запалкі і пудпаліла. Гориелі в їїє руціє. Колі догориелі до половіні, штось триєснуло, якби далекі вистриєл, огонь бухнув аж пуд полап, в пальцях осталіся недопалани рогі.

— Ну, всьо, — сказала.

Поціловала Ондрушу і пушла на автобус.

Ондруша вернувся додому. Ірка ще була в роботі, Славек спав, нянька пушла. Заглянув до столічка і виняв тиє знімки. Било по шиєсть штук, туолько привєзлі з Сім'ятіч.

— То, мусіт, не Ірчина робота, — подумав.

Мінуло три тижні, обоє з Іркою ждалі, што знов появітєся його хвороба. Але прошло чуть не два мієєсєці і нічого не дієялось.

* * *

Здавалося, што в сім'їє Ондруши якось успокоїлось. У мієстечку, однако, мноуго помінялось. Відьмарка умерла. «Млєкофірму» розвєзали і Дорота осталася без роботи. Маґда поїєхала до Норвєгії. Вибрالی нового бурмієтра. То, може,

найважніше, однако Ондрией сіетим не переживав. Але на його дорозі появилася нова молодіця. Еля, вдовіця по Петрові Кунцлікові, шукала якієсь документи. У столікові нашла конверта з фотографіями. Стала оглядати і на одну обачила хлопця, котори разом з єю одбірав нагороду ректора за добру науку.

— То ж то наш агроном, — подумала вголос, — я колісь хотіла з їм ходіти, але бив недоступни. Його називалі Монахом. Мало колі вилазів із комнати. Побачу, што з їм тепер. Хтось казав, што йому не укладається з жуонкою.

Ще того самого тижня поїхала до Цехановця. При магістраті не било де поставіти самохода. Нашла місце коло склепу, може, двісті метрув од бюро. Пушла і тут же їїе обступілі три ціганкі:

— Дієвчинко, ой, яка ти хорошенька. Ти щасліва, але всього не знаєш. Затримайся, ми тобі поворожимо.

— Не треба.

— Ой, треба, ще як треба. Ціганка тобі правду скаже. Ти будеш знаті, што перед тобою, кого полюбіш, куолько діті уродіш, што буде з твоїм батьком.

— Я знаю, што буде — одказала. — А што буде з моєю мамою? — спитала.

Старая ціганка подівілася юой у вуочи, ще раз глянула і сказала:

— Ой, не обмануй ціганкі. Твоя маті не живе.

Елю сьое аж зморозіло. Затрималася.

— Куолькі берете за ворожиєне? — спитала.

— Ми тобі поворожимо по одной карті. Колі схочеш, тогди куончим. За каждую карту десеть злотих.

— Добре, ворожи.

— Ти муоцно подумай про тоє, што хочеш знаті. Вже? То виймі карту, — ціганка пудснула юой розкінути карти.

Еля витягнула одну, Ціганка подівілася і сказала:

— Чоловік, до которого ідеш, жде тебе в бюро. Ти конечно іді до його.

— Чом?

— Витягні карту, вона скаже.

Еля витягнула, а ціганка:

— Ой, ти щасліва, той чоловік, до которого ідеш, тримає шнурок до великіх гроши для тебе.

— А што ще могу дознатіся про його? — Еля перестала лічиті, куолькі їїе коштує ворожиєне, і витягнула ще одну карту.

— Той, про которого ти подумала, буде розводніком, при юом не буде діті.

— Колі, за двадцеть ліет? — спитала.

— Витягні карту, то скажу.

— Ну, добре.

— О, вже за пув року.

Еля одчиніла кошельок і виняла підісят злотих.

— Ой, ти богата дієвчина. Ти конечно мусіш знаті, што тебе жде у любові, у сім'їе, в роботі.

Ціганкі обступілі Елю. Тая старіейша одразу:

— Покажи кошельок, там ще мнуого гроши? — витягнула руку і пробувала забраті.

Еля хутко сховала кошельок до торебкі і пуодбігом пушла до бюра. Ідучи, думала:

— Скуоль ціганкі, котрих перши раз бачила, зналі, што мама не живе? Невже то била правда тоє всьо, што сказалі?

До бюра пришла клієнтка. Брунетка, волоси до пояса, на голові гладко зачесани. Ондрієйові здавалося, што вуон їє десь бачив.

— Добри день. Називаюся Ельжбета Приснаревіч, я вдовіця по Петрові Кунц-лікові.

Подала руку Стасі, а послі Ондруши:

— Привіт, — сказала.

— Ви з майонтку Приснаревічі? — спитала Стася.

— Так, я дочка Францішка Приснаревіча. Муой святої паметі чоловік взяв унійни гроши на модернізацию господаркі, але не докунчив роботи. Я тепер в клопотах. Хочу з вами порадітися.

— Ми слухаєм, — сказав Ондрієй за себе і Стасю.

— Я переняла сімійну господарку, котору нам суд вернув. Комунисти без-правно нам їє забралі. У нас било сорок штири гектари, а право дозволяло рек-віроваті майонткі буольши, як підісят. Пув віека на нашуй земліє і в дворкові бив пеґеер. Тепер ми сталі одновляті господарку, але сьое не іде, як треба. Я хочу ви-годоваті чорно-чирвони корови, котори будут молуочни і добри до їедла. Маю вже хлієв на двадцет ь штук. Ще треба поставіті другі і будинок лябораторії.

— То велікі, цікави проєкт, — сказав Ондрієй. — Я хотієв би обачиті вашу господарку.

— То колі приїєдеш? — спитала як колегу.

— Може, у п'ятніцю?

— Добре, буду ждаті.

Поїєхав до Приснаревіч. Пуд вказаним номером бив шляхецькі двур. Вишла Ельжбета і знов привітала, як колегу. Вушлі до комнати, а там на стієнах повно сімійєйних картін, фотографій і документув.

— Сядай, я запару каву, — сказала і вишла.

Вуон не сієв, оно пудийшов пуд стіну і оглядав всьо, што там повіешане. У са-мому рогові обачив дипльом дохтора ветеринарії Ельжбєти Приснаревіч, вида-ни в туом самум році і в туой самуй школі, што куончив і вуон. Господині прине-сла каву.

— То ми разом куончили нашу *Альма матер*! — сказав з радістю у голосі.

Пудийшлі до себе, обняліся, поклєпаліся по плєчах. Перша одозвалася Еля:

— А я думала, чи ти мене направду не пузнаєш, чи удаєш такого важного агронома?

— Еля, мніє здавалось, што тебе знаю, оно не муог пригануті скуоль.

— А ми разом одбіралі нагороду ректора, — показала фотографію.

— Еля, я про сьое просто забив. Тебе лепі помню з кав'ярні в нашому студент-ському домі.

— Ти тогди не хотієв договоритіся на другу встрієчу.

— Я ще учився.

— Тієм тебе називали Монах.

— Я не ображався. Але за тоє колегі не тягнулі мене на імпрези з дівчинятами, гориелкою і наркотиками.

Вона притакнула. Випілі каву і сказала:

— Пуойдемо, побачиш мою господарку.

Прошліся по пругмені, зашлі до хліва. Став падаті дощ.

— Шкода, што такая погода. Я хотіела ще показаті місце, де хочу зробіті сажовкі і поставіті фотоелектростанцію. Може, другім разом.

Ондрией обіцяв, што за кілька дьон ще приїеде до Приснаревіч.

Знов з'явівся в обіедню пору. Прошлі по загоруоді до ріечкі. Правду кажучи, то бив ручай, а не рика. Еля показала долину міжду двома згуорками. Била широка, може, на сто підісят метрув і довга, може, на триста. Трава, як на багніе, не кошана.

— О, тут на право од межіе то моє, а на лієво то сусіеда, котори недавно умер, і я хочу купіті його господарку. То оно шиєсть гектарув. Мніє потріебна сая долінка. Їіе буде чуть не штири гектари. Я хочу тут викопаті сажовкі і весті рибацьке господарство. З чогось треба житі. А на сіетум згуоркові думаю поставіті фотоелектрични панелі. Я хотіела б знаті, якую помощ і скуоль могу до-статі на сьое всьо.

— Добре, я довіедаюся. Може, за тиждень вже буду знаті.

Увторок Ондрией поїехал до Сім'ятіч. Бив у старостві, руольнуй агенції, говорив з шефамі фірм, котори займаються такімі роботами. А вже у середу його воззав бурмістр.

— Якім правом ви три рази опустілі місце роботи? — спитав.

— Я бив в роботі. Їездів у терен і до Сім'ятіч у службових справах. Сіете записане в кніжці в секретаріаті.

— А хто вам позволів виходіті? Хто вам пудпісав делегацію?

— Ну, ніхто, але до сіх пуор так било.

— То ви ще не знаєте, што вам можна, а чого ніе? То кунець вашої роботи. Я вас не буду звольняті дисциплінарно, заплатімо вам за три місяці. Завтра перекажете своіе справи віцебурмістрові. Пудпішіете.

Ондрушою сіети слова муоцно стренулі. Пудпісав. Вернувся до свого бюра і розказав Стасі. Тая побіегла до бурмістра, зробіла йому авантуру, а вуон юой порадів, коб хутко пошукала собі нової роботи. За пара тижнюв уже робіла у сім'ятіцькому старостві. Комнату приготовілі для нового агронома, дядькового сина бурмістра. Люде довго догадуваліся, чом сам сідіт у такоуй велікуй комнаті.

Ондрией муоцно переживав тоє, што остався без роботи. Вуон полюбів своє занятіє. Ніхто не мієв до його претенсії. Ніхто йому кепського слова не сказав і зо сторони його начальства, і клієнтув. Чувся покривджани через нового бурмістра. Думав, коб податі його до суда, але махнув рукою. Перестав думаті про службови справи. Такою била справа Ельжбєти Приснаревіч. Вона, однако, про його не забила. Колі довіедалась, што його звольнілі з роботи, то утієшилася. Знала, што то недурний хлопець, а найважнієше, што вуон юой уже давно сподобався. Прошло ще з тиждень. Не одзивався, то сама до його зазвоніла.

— Ондруша, я думаю, што ти переживаєш своєю роботою. Непотрібно. Я тобі пропоную керівника проєктної групи, котора пришикує документи на моїє інвестиції.

— То ти не пуддалася?

— Ніє, вже купіла сусідову землю. То што, приїдеш на нашу нараду в п'ятніцю? Начинаєм в дванадцять.

Ірка пришла з роботи і Ондруша весьоло сказав, якую має пропону.

— То тимчасова робота. Можеш попробуваті.

Ондруша поїхав на уговорани час. Там вже било троє молодих людї, котрих ще не знав.

— Познакомтеся, — сказала Еля, — то Ондруша Даніловіч, до недавна агроном у цехановській гміні, добре знає адміністраційни процедури. То Йоля Порембска, вона магістер генетичної інжинерії. Била в Америці. А то Кася і Павол Петручкі. Кася зоотехнік, а Павол електрик, електронік і інформатик, золотая рука. Вони уже живут в нашому домікові. Чи знаєте, што я там уроділася і виросла, бо тутака била дирекція пегеєру?

— Йоля, Йоля, скуоль я їїє знаю? — муоцно думав Ондруша.

Вона пудийшла до його, подала руку і сказала:

— Ми уже познакоміліся. Поментаеть?

— Нієе... мніє здається, што тебе десь бачив, але не знаю, де сьое могло биті.

— На фестині над залівом. Ти тогди вибрав Ірену, оказалось, што на ціеле жице.

— Ой, ніколі не можна так закладаті, — перебіла Еля. — Добре, сядайте, перейдемо до справи. Я хочу одразу пришиковаті документи на штири справи.

Розказала, што і як. Говорилі ще чуть не двіє годіни. Договориліся, што обачаться менш-буольш через місяць.

Ондрией занявся проєктом рибного господарства і фотовольтаїкі. По кількох днях оказалось, што вуон мнуого чого не знає. Поїхав до бібліотеки у Сім'ятічах, але там не мієлі такіх книжок. Сказалі, коб шукав у Білостоці. У Пудляській книжніці і бібліотеці політехнікі знайшов мнуого з того, што йому било треба. Однако не всіє книжки могли позичиті додому.

Кілька дьон їездів до Білостоку і оно послі того нашов час поговориті з жуонкою:

— Ондруша, я маю важну новость, оно не знаю, як сказаті, коб тебе не збентежиті, — начала Ірка.

— Говори.

— Позавчора принеслі з гміни повістку, коб ми за місяць опорожнілі квартиру. То квартира оно для гмінного агронома. Я не знала, што ми живем в службовуй хаті.

— А коб їх, ще оно сього браковало. Придурковати бурмістр мусів якраз тепер виганяті мене з квартири. Што вуон собі думає? Тепер уже осень, зараз кунець року, до мая вуон не має права нас зачепіті.

— Ондруша, не переживай, робі свою роботу. Дай собіє буольш часу. Якось буде, — спокуюйно сказала Ірка і пушла займатіся сином.

Ондруша утішився, що жуонка такую жицьову справу приймає так спокуойно.

— Як добре, што вона не панікує, — подумав.

На нараді групи кожди показав рисункі до свого проєкту. Ондрией всьо правільно зробів, оно забив про огороджу. Нарада протягнулася до вечора. Куончили, послі дівчинята разом зробілі штось перекусіті. Поїєлі і ще троху поговорилі.

— То пуойдемо побачиті лябораторію, — сказала Йоля.

Павол і Кася попрощаліся і пушли. Через мінуту вернуліся.

— Ондрией, ти не вибірайся нініка їехаті додому. На дворіє моросіт дощик і замерзає. Сракопад. Кася чуть не упала на плєчи. Добре, што притримав.

— Ну певно. У нас є де переночоваті, — сказала Еля.

— Одразу зазвонь до Іркі, скажи, што не приїедеш, — пудказала Йоля.

Ондруша так зробів.

— Ну так, лепі переночоваті у Елі, ніж в рові, — одказала Ірка.

Пушли на гору, де било кілька комнат. Одну одчиніла Йоля, а там дві третіх одгороджане склянною стіною, а з тоєї третьої часті ще куток одгороджани до-скамі. Еля через скло показала електронічни мікроскоп.

— То третя такая машина в нашому воєуодстві. Ми робімо баданя на атомному уруовні. Тепер ми займаємся услугамі. Йоля вже заробляє на себе і на рати до банку. Йолю, чи можемо показаті, што може наш мікроскоп?

— Ніє, — Йоля покрутіла головою.

— О, знаю. Ондруша, ти привезі трошку сліни твого сина. Ми збадаєм, чи є разніця міжду твоїмі і його генамі.

— А нашто мніє сьое знаті?

— От так, для цікавості. То не боліт. Побачиш, як працює наш мікроскоп. Йоля, дай Ондруши двіє фіюлькі.

Тая пушла за двери у дерев'яну стієнці і винєсла стерильно запаковани малюєтєнькі бутлікі. Подала Ондруши і поясніла, як побраті проби. Вишли. Йоля сказала:

— Доброї ночи вам. Моя комната тутака.

Еля завєла Ондрушу до спальні.

— Іді помитіся, я зараз постєлю.

Порозглядався і пушов до лазєнкі. Вийшов, а там Еля застілає чистє біліє. Оно положила ковдру і тут же згасло світло. Еля сказала:

— Світла нєма в цієлуй осаді. Мусіт, каблі облєдінієлі і дєсь порвалісь. То у нас нє перши раз.

Мієлі зобратіся за два тижні. Ондруша зробів проєкт плота. Однако зазвоніла Еля:

— Ондруша, ми одложили нашу нараду, бо Йоля мусіла поїєхаті до Варшави. Щє однє. Ти глубінни колодєць посадовів блізько сажовок, бо там найблїжєй до пудземельної води. Однако як будємо браті воду, то кругом колодєця обніжаєтьсє уруовєнь верховуодкі і туди будє тєчи вода з сажовок. То дурного робота. Передумай сьое.

— Еля, ти то баба! Настоящи господар.

— Не маю помуошніка, то сама про всьо мушу думати.

Ондруша знов мусів їхати до бібліотеки в Білостоці. На другому тижньові Еля зазвоніла і сказала, коли нарада.

— Не забудь оно фіольок з матеріалом, — приганула Ондруши.

По нараді Еля і Йоля запросілі його до лябораторії. Йоля взяла фіолькі, вуйшла за дерев'яни двери і там пропала. Еля штось йому розказувала, вуон нібито слухав, але не полапався, про што юой ходіт. Чомсь бив розтресяни. Йоля вуйшла до лябораторії ціела в білуу ляборантськуу одежи. Біела обувка і чепочок. На очах окуляри, рот і нуос закрити. Стала приготовляті пробкі матеріалу. Бадала раз, послі другі. Одхілілася і Ондрией на екрані компутера обачив два радочкі цифр. Некотори билі зазначани чирвоним. Йоля сказала:

— То бив матеріал од двох неруодних для себе люді.

Ондруша зробівся біели, як полотно. Еля стала його успокоювати:

— То неконечне так мусіт биті. То треба ще раз провіериті. Може, до фіолькі достався якійся-небудь інши матеріал.

Йолька не одозвалася. Оставілі її в лябораторії. Ондруша одразу поїхав додому. Їдучи, думав:

— Чого я нервуюся. Славек такій файни хлопець, розумни, спокуойни. Е... «Неважне, хто зробів, важне, хто живів». Однако Ірці скажу, што думаю. Жуонка вже била дома.

— Ти знаєш, якій я голодни.

— А што, Еля не накорміла, мусіт, ти в їїе пудпав. Зараз нашикую вечеру.

Вечералі, але било відно, што одне другому хоче штось важне сказаті. Ондрией подумав, што до Іркі зазвоніла Йоля і вона вже всьо знає.

— Ірена, мусімо поговориті.

— Конечне. Добре било б, коб Славек не слухав. Поговорим, як пуойде спаті. Тепер винесі смієте, почитай газету або здримні.

Ірена довго займалася кухньоу, послі сином, а його ціели час носілі нерви. Нарешті Славек заснув. Ірена сіела напротів чоловієка і дівілася йому у вуочи.

— То, може, зачем од Славка? — сказав, приготовани до сваркі.

— А може, од фотографії твоєї дочкі, котору Стася оставіла в компутерові? Показаті?

Ондрией вже другі раз нініка зробівся біели на твари. Бив певни, што про його дочку ніхто не буде знаті. Заломався сценарій розмови, котори приготовів, їдучи од Елі. Трошку успокоївся і вже спокуойним голосом спитав:

— А што ти пропонуєш?

— Ондруша, пригані собіє, што ти говорив, як я перши раз пришла до сеї квартири. Ти тогди не сказав, што то службуовка, котора належиться туолькі для агронома. Я про сьое дозналася оно тепер.

— Ірка, мніє ніхто нічого не сказав. От, дустав квартиру і всьо. А коб ми тогди віедалі, то штось змінілосьо б?

— А так. Сєрожа хотієв зо мною оженітіся, але не мієв квартири, а я не хотієла житі в чужоу хаті.

— То ти вишла за мене оно для того, што я дустав квартиру?

— Ну, не оно, але то переважило.

— То вже не маємо квартири і што?

— Тому я хотіла з тобою поговорити. Не нервуйся, я тебе не хочу скривдіти.

В свій момент Ірка на хвіліну замовкла, щось думала. Вуон на її дівівся і не одзивався. Набрала ціли льогкі повітря і стала говорити:

— Я Сержи колісь сказала, што як буде робіти на місці, а не їздіти по світі, і буде мієти свою квартиру, то за його вийду. Вуон мніє все сьое пригадував. Тепер вже дустав ліпшу роботу, буде робіти в бюри. Купів собі квартиру у Варшаві, буольшу од нашої і жде мене.

— То ти з їм ціли час встречалася?

— Не встречалася, оно говорили через телефон. Кажди мусіт з кімсь поговорити, мієти свого сповідніка. Я до церкви не ходіла, а як ми мієлі проблем в луожкові, або як ти чогось бунтовався, то я мусіла комусь пожалітися. Батькам не могла сказати, бо вони казалі, што я брідко поступіла з Сержою. Я мусіла сама нести такій криж, а вуон мніє помагав.

— А я, дурень, так дався омотати і використати.

— Ондруша, не нервуйся. Пригані собіє час, колі ми ще оно ходілі з собою. Куолькі рази ти не пришов, як ми договорувалісь? Пропадав з якоюсь дівчиною. А по шлюбі ти бив мніє вієрни? А я до Сержи не їзділа, говорила оно через телефон.

Ондруша мовчав, а вона знов тяжко вздихнула і говорила далієй:

— Знаєш, я тебе любіла і люблю. Не хочу тебе кривдіти, однако не могу одказати чоловієкові, котори мене ждав туолько лієт, хоть я його покінула. Я з їм договорила, што як ти згодішся, то вуон перепіше Славка на себе. Тогди не будеш платіти аліментув. Буде так, як схочеш.

— Ну, ну, то што ще видумала?

— Я вже стала паковатіся і за тиждень поїєду.

Трошку обоє помовчалі, але знов вона начала:

— Ондруша, добре било б, коб ми обоє розишліся в згоді. Нашто нам смішити люді. Я не хочу тобіє шкодіти. Перед тобою нове жиє. Нехай буде ліпше, як зо мною.

Ондриєй мовчав.

— Добре, маєш право мовчати. Однако я хотіла б тобіє порадіти як дівчина, котора тебе любіла і... і любіт. Я на твоєму місці вернула б до Охримовічув. Тогди тобіє буде лепі. Одне, чого я не хотіла б, то коб ти ходів до Дороти. Вона вже зишла на собачи уруовень. Дівчинят повно. Як не будеш платіти аліментув, то кажда за тебе вийде. А може, ти поїєхав би до Магди?

— Я же ж не знаю, де вона живе.

— Адрес є. Вона прислала нам почтуовку на Нови Руок. Я прочитала і вложила до твого століка. Може, прикрив якімісь паперамі.

Ондруша одчинів столік і шукав, а вона далієй йому раділа:

— Будь остороужни з Ельою. Може, не знаєш, то дівчина-вампір. Забере тобіє здоров'є і викиє як собаку. Кунцлік розказував...

— Тобіє?

— Ніє, моююй знакомуй.

— Што розказував?

— Ну тоє, што вуон мусів робіті чуть не двадцять штири годіни в день. Все робота і робота. Хлопець не мієв часу добре виспатіся і тієм утікав до Дороти. Вуон Дороти не зачипав.

— Еєє там, видумуєш.

— То ти ще не перевієрив Елі? Одпустіла тобіє нуоч? Не вієру.

Мовчав, а вона далієй раділа:

— Йоля то моя добра знакома. Має кавалієра, профєсора з Варшави. Хотієла, коб з єю в'юєв лябораторію, алє не вишло. Їєє муог би пудєрваті, алє Еля не позволіт.

— Я мушу мієті мнуого часу, коб позбіратіся во всьому, што нініка учув. Сам не знаю, чи то всьо напєравду, чи мніє оно снітьсє.

— Напєравду, напєравду, ти не спіш. То што, згаджаєшсє, коб розийтіся в дружбі і коб Сєрєжа уєиновів Славка?

— То ж його син. Што я до сієтого могу мієті?

— Ондруша, я з тобою не хочу сваритіся. Давай договоримсє по добротіє. Я уже пєсихічно і фізично готова житі з другім чоловієком. Мене службово перєносят до роботи у Варшаві.

Такого перєворота в своїюму жиці Ондриєй навєть не сподієвасє, здаєтьсє, што йому нічого кєпського не снілєся. Привик, што з Ірєною якєсь можна договоритіся. Привик тоже до думкі, што Славєк може биті не його дітєатом. Їєхав додому і хотієв оно злєяті жуєнку. Йому не пришло до голови, коб розходітіся. А тут маєш тобіє. Ірка била горою. Йому здавалєся, што всіє його кривдєят. Зловєв на сєбє, што оженівсє з Іркою. Муог щє пождаті, муог шукаті роботу дє-нєбудь в мієсті, а не сідієті на сьому задуп'ю. Його нєрви не витрималі і став плакаті. Обачила сьєє Ірєна і пудийшла до його:

— Ондриєй, не плач, нєма чєго так перєживаті, всьо пруюйдє. Пригані сєбіє сієти слова. Колісь ти мєнє так потішєв — «пруойдє тобіє». Вжє сам знаєш, што пруюйдє. Як розийдємосє, то тобіє будє лєпі, а чи мніє...? Тєго не знаю, а всьє-такі не плачу. Я зробіла спієсок тєго, што маєм, і тєго, што хочу забраті. То нє-мнуого. Я тєбє не обдуру. Буольшу часть тєго, што разєм нажилі, оставляю.

Сієти слова муєцно повпливалі на Ондриєйєви нєрви. Став хліпаті, як малєє дітє. Ірєна боялєся, што сьєє може перєйті в агрєсію. Забрєла тєлєфон і замкнулєся в комнаті з єином. Ранє встєла, остєруєжно одчиніла дєвери, вуєн спєв. Тіхєнько одєгнулєся і тогди збуділа дітє. Ондриєй прочнєвсє, алє не одзивєвсє. Одєгла Славка і повєла до прєдшколє. Послі зазвєніла до брата. Приїєхєв з жуєнкою. Забрєлі Славка і сталі перєбіратіся. Ондруша сідієв надуті. Вєна з братєм і братєвою всьо спєковєла, одєгнулєся:

— Бивай здєрови, Ондруша. Ти добри чоловієк, оно нам відьмаркі не давалі добрє пожиті. Оставайсє щєаслієво. Наш позєв до судє на розвуд я оставіла в кухні. Подпіши і вишлі.

Ондруша не витримав. Знов став трестіся од плачу.

* * *

Прошов якійся час, може, два, а може три роки. Я їхав з Гайнувкі до Білостоку. Літо, ще сонце високо, обачив знакоми дороговсказ «Iwaniki-Rochozy 2 km». Довго не думаючи, скрунув на тую дорогу. В'їхав оно до села і мніе пощастілося. Коло бруночкі стояв батько Ондриєя.

— Добри день, панє Даніловіч.

— О, Вася. Добри день, заходь, поговоримо.

Сієлі на лавочці. Я спитав:

— Як здоров'є?

— От, ще тримаюся просто, а решта то так, як в семідесетіліетка.

— А як жуонка?

— Ти знаєш, у їїє штось з головою не в порядку, а так то здорова.

— Што сталося?

— Неби невельмі штось незвичайне. Вже, мусіт, шиєсть лієт тому посварила-ся з Ондрушою і вигнала його з хати. Про сьое дознався молодши син. Ще учив-ся. Приїхав додому і сказав, што колі маті так поступає, то вуон на господарку не вернеться. Робієте, што хочте. Вася, поймі, я докупів поля, набив нови, порадочни машини, всьо для його. Воно ж мніе не било потрієбне, ми обоє прожи-вем з ренти. Я сьое сказав жуонці. Ти повіриш, три дніє не одозвалася ні словом. Сідієла, як сумашеча. Четвертого дня сказала, што перейде до лієтньої кухні і там буде житі. Як молодіє штось їїє попросят, то поможе, а як ніє, то ні словом, ні чином не буде мішатіся. Вона вельмі уперта і даного слова не змінєла.

— А син вернувся на господарку?

— Так, наша господарка то тепер огород. Одної моркви посієялі штири гектари. Не менч петрушкі. Його жуонка вельмі роботєща, хоть тоже учона. Вона магістер огородніцтва.

— Внука маєте?

— Ну, бачиш, нема. Ондрушиного маті одсуділа. Нема.

— А што робіт Ондруша?

— Ну, вуон велікі начальник. Директор департаменту, што признає людьом унійни гроши. Його взяв Двораньскі, як прочитав вньоскі якоїсь помієщиці.

— Оженівся?

— Ніє, алє з якоюсь дівчиною живе. Ході, пуойдемо до старої, то вона тобіє буольш розкаже.

— Дякую, панє Даніловіч, алє я вже мушу їєхаті додому.

МИКОЛА РОЩЕНКО

Бувало і нині (Кліщелювська бувальщина)

I: ПОВОЄННИЙ ЧАС

(троє люди сидит, удин чулувік приходить)

1 — Ну, я вам новість розкажу. Вчора вечером вирнувся з вуйни Васька Пуплавській.

2 — Ой, то пуклічмо його, вун же ж з японцями воював, розкаже цікаво.

1 — Вун цілий місяць їхав дудому, то дісяй мусіт ціли день буде спати, а і ж Надьою своєю мусіт натішитися.

3 — Бач, хто був у пульській армії, то вже давно вирнувся дудому, а тих красноармейцтов то ще пугналі з японцями битися.

1 — То ж з наших хлопцтов, що взяли в Чирвону Армію, то тільки половина вирнулася. Там солдатув ни шкодували, а гналі пуд пулі. Пам'ятаєте, як у Мітькі Артиха на воротах німці повісили плакат, на якому Сталін шухльою кідає своїх солдатув в огонь.

2 — А мого сусіда Ваську Гука тоже ж до Краснуй Армії взяли, але вун раній вирнувся, ни пугналі його ду Японії. Я думаю тому, що вун Сталінград захищав, а там такі бої булі, що мало хто вижив. Казав, що їх німці притиснули ду самої Волгі, за плічами вже була вода, думав, що вже буде кунець. В остатні дні оборони їхні командіри вже не приказувалі, а просилі солдатув витримати ще тро-ху, бо вже йде допомога. І витрималі, а потум погналі німцтов.

1 — А де ж кліщелювцюв ни було, то ж Гришка Щупак і Пьотрек Соснувській біли-ся з нимцями аж в Італії, якуюсь гору пуд Монте Касіно здобувалі. Ой, там тоже пекло було, Гришка вирнувся, а Пьотрка, бач, забили.

3 — Кажут, що на туй вуйні міліони люди згінуло. Слава Богу, що вона нас тро-ху обминула.

2 — Ни барзо й обминула, то ж всіх жидув вимурдувалі, а і наших троху люди згінуло. Нихто ни сідив, як у Бога за пазухою, всі сльози ковталі.

3 — Ну, для жидув то була кара Божа за тоє, що вуни Христа розп'ялі.

1 — То ж Христос тоже був жидом, то свого замучили.

3 — Ну, але вун був сином Божим, то й Буг покарав їх. Жиди то барзо хітри. Вони для нас далі Христа, для гінших Маркса, а самії то живут по-свойому.

2 — А кулько рускіх солдатув тут німці побилі, колі танкамі з Більска і Високого їх тут окружили. І третина Кліщель тугди згорела, ще й типер люде мучаться, ни всі ще одбудовалі свої хати і клуні.

1 — А і на початку, в сорок першому, нимало їх перебили. Вони ж тут по лісах, в землянках жили, а офіцери то по вйосках, в хатах.

3 — І в Кліщелях тоже ни мало їх жило.

1 — Розказував мні дядько Рачкевич з Дубриводи, що і в його жив один рускі лейтенант з жункою, десь аж зза Урала вони булі. А тут, раненько, пригнався ко-ньом солдат з Кузави і кричит: «Таварищ камандір — вайна». Вун схопився, сів на того коня, а жунка за пару дні має родити, і каже юй, бо чув, що мусіт вже ни вирнеться: «Будет дєвочка, ілі мальчик, всьо равно, назаві Женя». Родився хлоп-чик і Рачкевичи цілу вуйну їх гудувалі, бо вуна була городская і нічого ни вміла на селі робити. Але хуруше вміла спивати і барзо полюбила дубривудські пісні і хутко научилася їх.

3 — То ж і в Кліщелях Шимон Маркевіч переховав одного жида і спас його од смерти. А люде нічого й не зналі.

2 — То й добре, а то знайшлася б якая сволоч і ціла сім'я би пропала. То ж в Суховульцях німці забили Казіміручку за тоє, що переховувала двох жи-дув. А чоловік її вспів втечи і його ни злапали.

3 — Але мало люде жидам пумагалі.

2 — А хто ж смерти ни боїться. Тому й жилі по приказці: «Моя хата скраю, я ни-чого ни знаю».

1 — І в Дубриводі німці забили Сергія Маркевіча за тоє, що переночував трох мо-лодих хлопцюв з України, якії втикалі дудому аж з Прусув, бо туди їх вивезлі на ру-боти. І хлопцюв дугналі собаками десь в Тетеревінцю і тоже їх забили.

2 — Муй син тоже був на руботах, але йому ще байкувати німці пупалі, не голоду-вав, а руботи то вун ни боявся, молодий, здорови. Там льокший було господару-вати, бо німці мілі ружни машини, а на лонках ни було болота, булі вже змельйо-ровани. Син каже, що наши господаркі на 50 літ позаду за німецькімі.

3 — Не всі німці булі звірами. Наш комісар тоже був ще ни найгурши. Ну, ду рубо-ти то вун гнав люди, найбульш жидув, але зробив нову дурогу через болота, а шосу вибукував і ричку троху випростував. Вун пурадку пильнував, добре

господарував в своєму майонткові. Кулись я прив'юз йому ду клуні фуру жита, викінув і од'їжджаю, а комісар зубачив, що на драбинах зустралась колоскі і два рази потягнув мене своєю нагайкою по хребетові, покi я їх не викінув.

2 — Ну, з тою нагайкою то вун цілий час ходив. І ни одному дувелось її пупробувати.

1 — А мні раз муцно пощастило, а то би вже був в лагери, а вирнутись стуль то мало кому вдалось. А було так. Я заколов биз дозволу другого кабана пуд Вилікдень, а можна ж було тільки удного в рокові, якого кулолі пириважно пуд Руздво. Хтось мусит бачив, як я його смалів за хлівом, і донюс німцям. На другі день приходить жандарм, зубачив, що в комори є свіже м'ясо і сало і каже: «Пукажи дозвол». А мні з переляку аж ноги трасуться, але науміло мине пуказати старий дозвол. А тут якраз пудбіг ду мене синок, Міколайко, і я взяв його на руки. Даю німцьові папер, а вун навіть на його й не глянув і оддав мні назад. Вун задивився на хлопчика, гладит по головці, щось до його шваргоче. Мусит сам покінув малих діток і муцно скучав за ними. О, так маленькій синок вратував мине уд вилікої біди.

2 — Бо твій Міколайко направду хуроши хлопчик, всім вун пудобається.

3 — Ну і совети люди троху пумучили за тиї два рокі, що були тут. Кулько люди в Сібір вивезлі, і за що. Аби оно хтось був богатши або якійсь уженднік, лісничичи учитель — то вже — враг народа, і в Сібір з цілою сімйой.

1 — Найбульш то пулякув вивозили, бо вуни тут були тимі ужендніками. Розказувала пані Земьяньска, жунка керовніка школи, що їх вивезлі десь в тайгу коло велічезної рікі Об, висадили з лодок на бериг і роби, що хоч. Щоб ни тамтиї люде, яких так само раній вивезлі в тую тайгу, колі в їх робили кулхози, кутори пумуглі їм збудувати землянку і ни далі померти уд голоду, хоч некотори то і сами часом голодали, напевно і першого місяця би ни пережили. А потум то їм троху помуг той пульські жонд з Лондона, бо присилалі часом пачкі з одежою і харчами. Їх вивезлі в сорок першому, а вирнулися ж зусім недавно.

2 — Бач, а кліщелювського аптекара Веленту люде виратували. А вже визлі ду вагона і хтось дугадався сказати, що вун давав лікарства советскім партізанам, і випустили. Бо як вун сам гувурив, то йому ни вірили.

3 — Ну, Веленто був добрим чулувіком, вун всім людям пумагав. Збирав ружне зіле і сам лікарства робив.

1 — Щоб ни гувурити про советув, то однак вуни німцьев вигналі, а за побєду заплатили морем крові, кулько ж мулудих хлопцьев пропало, бо інакш то би ми і наши дити були б у німцьев вічними рабами і парубками.

2 — І ни мусилі б сами нас пильнувати, знайшли би і серед наших люди таких, що би їм служили, а нас мучили.

3 — То ж було вже в нас таких двох прислужникув поліцаюв. Один то навіть свого сина в честь Гітлера Адольфом назвав. Був би їм кунець, як совети пришлі, але успілі втечи.

1 — Кажут, що десь там на тих понімецьких землях хуваютья. Там їх ни хто ни пузнає.

3 — Ну, з часом знайдут, таких смерть ни мине. То ж якась правда на тому світі повинна бути.

2 — Шкода оно Вані Репкі, який сам субі смерть знайшов. Кажут, що то по ошибці якийсь рускі офіцер його в лісі застрив, але то неправда. Колі тиї німецькі танкісти пубилі їх тут, то раньони солдати, хто муг, сховаліся в лісі, в Пухові. Ніхто їх ни ратував, бо рускі вирнулися аж на треті день. То нектори вже й по-вмиралі. Ваня хотив з одного такого мерця стягнути чоботи, бо ж своїх ни мів, бідно жив. Зубачив тоє хтось з тих раньоних і застрив його.

1 — Ну, бо ж так ни можна. Щоб вун їм принюс молока або хоч вуди, то й вуни сами б йому далі і чоботи, і шинель. То ж мертвим нипотрибни.

2 — Шкода хлопця, бо був ни кепські, і ще мулудий.

3 — Ми вуйну пережили, тільки літ мучиліся, але всіх хлопців знова бирут ду вуйська і то на три рокі. Щоб оно нової вуйни ни було.

1 — Типер нима кому нападати. Німців пубилі, а гінши то ж союзники. А і Росія типер муцьна, будут єї буятися.

3 — Будем уповати на Бога, що Буг дасть, тоє й буде, треба молітися.
(приходить ще хтось)

4 — Добрий день. Що ви так сидите?

3 — Сидимо, споминаєм вуйну.

4 — В склепі була Валя Міцевіч з Дашув і казала, що в їх бандити солтиса Васілюка забилі.

2 — Ой, а за що, то ж дашувці казали, що вун никепській чулувік був.

4 — Ну, за що? За тоє, що солтисом став, значит новуй власті пумагає, що вун комуніст.

3 — А якій же ж з його комуніст, то ж ду церкви худив.

2 — А що то за бандити булі?

4 — Не знаю, казала, що по-пульську гувурилі.

2 — То може тиї сами, що осеню пільох рускіх солдатув забилі коло Вурлі?

4 — А хто їх знає, то ж типер тих всякіх бандув мнуго є.

2 — Бач, вуйна вже скунчилася, а тут люде всьо ще гінут.

1 — Тим бандитам нова власть ни пудобається, хочут, щоб було так, як перид вуйною. Вуни рускіх ни люблят.

2 — То ж ми в Пульщи живем і тут пульська власть.

1 — Пульська, але вуна Москви слухається. А вуни хочут сами жондзіти, так як перид вуйною.

2 — Ой, то ни дай Боже, то ж перид вуйною люде жилі гурш як типер, руботи ни мілі і церкви ж нам закривалі.

1 — Ну, правда. Типер хто руботи шукає, то знайде. А і ду дохтора без гроши пуйти можна, і всі школи безплатни. То, напевно, людам льокший стало.

3 — Ага, але вилікого добра то і типер нима, пудаткі якії. За пув дармо треба паньствові уддавати жито, картохлю, молоко.

4 — Такая вже мужицька доля, каждую власть мусім корміти, ми ж ни пани.

2 — Ой, кажут, що типер і панам ни весьоло. Їх виганяют з палацув і забирают майонткі.

3 — Не бідуйте, вони субі дадут ради, голодати ни будут. Вуни учони, то їм в ужендах руботи хватит. Бо типер таких бракує.

4 — Ни мусят бути і учони. То ж Стасько Лівунчикув чуть писати вміє, а зробили його магазинером. А Сенька Данилув зусім без школи, а взяли до міліції.

2 — То правда, руботи типер всім хватає, а от купити, що треба, ни можна. Не привозят ду склепув. Жунка нарикає, що нима матерії на удежу і навіть ігол-ку ни купиш, а так путрибна. Добре, що хоч мішок солі вдалося купити.

1 — Ну, суль і запалкі то треба завше в хаті міти.

2 — А ще як є хліб і дрова, то вже й можна жити.

4 — Ой, мусіт і без світла ми вже би ни далі ради, то ж як кулісь люде мучилісь при лучині і свічці.

3 — Мойому чоловікові пощастило купити машинку «Зінгер». Американці при-слалі їх ду Пульщи. От фayne дeло, так добре шиє. Тільки з мене ще кeпська кравчиха, треба учитися.

4 — Ну бо дісяй як баба ни вміє ничого пошити сама, то оборвани будут ходити.

1 — Але кажут люде, що кулхози в Пульщи робити будут, то нам буде біда. Всьо забираут ду кулхозу, так як в Росії, а з чого жити?

2 — Ой, то ни дай Боже. То ж рузказував Фeдeя Дуй, ну, той, що перид вуйною у Ляшука парубком був, а по вуйні повірив в той советській рай, якій захвалюва-лі політрукі, щоб виїжджати ду Росії, і пуїхав.

1 — О, то ни одьон вун так здурив, ще пару люди поїхало, нектори то цілимі сім'ями виїжджалі. Ой, як вуни вмілі люди обдурувати, бо правди в їх словах було тільки, що в решеті води.

2 — А Фeдeя же ж нидавно вирнувся. Вун сам з якоїсь пуцанської вйоскі, всі про-ходи добре знав і пройшов тую границу лісом. Прийшов ду хати і питає батька, чи жорна і жито є, то я, каже, буду молоти. Такій гулодний був. Казав, що там та-кая біда, що ничого нима. Нектори то навіть вмиралі з голоду. А хто був проти кулхозув, то цілимі сім'ями вивозилі в Сібір.

3 — То ж правду казав Андрій Німий — Де серп і молот, там смерть і голод. А люде йому ни вірили. А вун же ж петлюровець, сам кулісь втюк з того раю, то добре знав, що там робиться.

1 — В нас, як пришлі перши совети, жив один капітан, Степаненко. Вун любив ви-пити і був висьолий такий. Кулісь, при келішкові, батько спитав його, як там в Росії людам в кулхозах живеться. А вун на тоє засміявся і заспивав такую частушку:

У нас в колгоспі добре жить,
Десять робить, сто лежить.
А як сонце припече,
То й тих десять утече.

О, такая в їх була рубота в кулхозі.

3 — Ну, як так рубили, то й так мілі.

1 — А хто ж хоче за дармо робити, ще й на чужому, а не своєму.

- 2 — Буде, що Буг дасть. Люде ж ни хочут іти ду кулхозув, а в Пульщи Сібіру нима.
- 1 — Але притискают щораз муцній. То ж Максима Янувского ариштували, бо жита паньствові ни здає. А як же ж вун може оддати, як оно ще чуть почалі жати.
- 3 — Максим богатши, бульш зимлі має, то вуни його за кулака мают, а такіх то типеришня власть ни любит. Вуни типер бідних люб'ят.
- 4 — То так оно говорат. А яка ж з бідного користь для паньства, як вун сам себе ни може прокормити?
- 2 — Вони притискают богатих, щоб хучий од їх забрати землю ду кулхозу.
- 1 — Старих то може й заженут ду кулхозув, але молодії то повтикают до городув і ни буде куму робити в кулхозі.
- 4 — Нас може чекати ще гурша беда чим кулхози. Чулі, що хочут ще раз границю простувати. А то ж вуна зусім бізко Кліщель. Власть ни питає люди, де вуни хочут жити, в Союзі, чи в Пульщи, а робит як захоче. Бачте, як Токари поділілі на половину, а церква і могили зустралісь у советув.
- 3 — То вже щось дурнійшого і придумати трудно, як ділити одне село. Значит недавні сусіди живут типер за границьою і вже ни пуйдеш ду свуй церкви чи ду свуйкув, то ж границю заоралі.
- 1 — То ж казав мні Юзік Кулікув, що якийсь більський начальник писав вже ду білостоцького воеводи, щоб виселіти тут всіх православних, кутори живут до 20 кілометрів уд границі.
- 3 — Куди виселіти, що ти?
- 1 — Куди, до Советского Союзу або на тії нови понімецькі землі, що типер в Пульщи. То вже напевно виселят і Кліщелі, і Чиремуху. І то мусіт правда, бо казав тоє Юзікові його тесць, кутори є радним в Більську, то хіба знав, що гуворит.
- 4 — Ой, то ни дай Боже. Нима ж ничего гуршого як покідати всьо своє добро, могили дідув і прадідув, їхати невідь-куди і ни знати, що там тибє чикає.
- 2 — Ну, я нукуди ни пуїду. Я ж оно чуть одбудував свою спальону хату. Тільки намучився. І типер маю її зуставляти, куму?
- 3 — Нихто тибє, Мінько, ни буде питати, хочеш ти чи ни хочеш. Буде приказ, приїде вуйсько, пудставлят вагони і пувезут куди схочут. То ж так вже робілі совети.
- 2 — А я всьо румно нукуди ни пуїду, нихай вже міне ліпш застрілят на свуй зимлі.
- 3 — Померти то ни штука, штука вижити в такії часи.
- 4 — Я ни пуйму, чоґо ж вуни хочут нас вивозити? То ж ми ни протів тої власті і ни вороги Советского Союзу. Куму ми перешкаджаєм? І за що нас ни люб'ят?
- 1 — То ж переселіти тільки народу то ни просте дело. Сам Білосток того ни зробит. То приказ мусіт дати Варшава, але раній мусят ще договоритися з Мусквою.
- 4 — Може в Варшаві розумнійша власть і ни схочут нас карати, бо і за що.
- 3 — Ну і живі типер ни знаючи, чи як посієш, то зужнеш, чи нас вже тут ни буде.

II: За Ґерка

(два мужчини, жид Йосько, дві баби і дядько Сидор)

1 — Добрий день. Я ду Тудорка. Хочу пуданє написати. Нима?

2 — То ж нима, пуїхав ду ліса. О, вун вчора три пуданя писав. Зараз ще в полю руботи нима, то всі хочут ліс рубати. А твої дивчата вже ж в ліцеї учаться, то ни вміют написати?

1 — Не хочут, вуни ж ніколі ни писалі, то може і ни вміют.

2 — А ти що, тоже хочеш хвої зрубати?

1 — Ну, хоч зу три штукі, треба якуюсь приставку до хліва добудувати, бо скотині тисно.

3 — А в тебе мнуго того всього є?

1 — То ж двоє кони, три корови, тьолка, двенадцять овечок, чотири кабани, ще й поросятка є.

3 — Ну, то ти вже розбагатив.

1 — Ага, розбагатив — на руботу, од ранку ду темної ночі. Робиш, робиш, а толку мало. Зимля в мине слабая. Добре, що є де курови пасти і молоко приймают, то хоч раз в місяць свіжи груш чулувік має. Є чим за станцію для дивчат в Більську заплатити. Вуни ж ни дуїжджают поїздом, а живут там. Треба старатися дити виучити, щоб ни мучилися так як ми. (збирається йти)

2 — То вже втикаєш, ни хочеш з нами пуговорити?

1 — Нима часу, треба ще їхати на млін, осипку намолоти, а то кунчається. А кулі Тудорко приїде з ліса?

2 — Ну, вун рано пуїхав, управився і пуїхав, а вже убід, то мусіт десь за годинку й буде.

1 — То я вже може одвечурком зайду. Бувайте здорови. (виходит)

3 — Вун роботяга, а то ж нічого ни мів, був круглим сиротою, а розжився за тії останні рокі, колі людям льокший стало.

2 — Як добре дбаєш, то й добре маєш. Бо такім людям то і Буг помагає, бо вуни варти того.

3 — Ой, ни всім. Бач, що сталося з Володькою Кузлом. Вун тоже за руботою світу білого ни бачив, а висною кунь йому здох. Добре, що люде толокою зоралі йому і посіялі пока сам куня купив. А типер клуня йому згорела, свої дити пудпалілі, а вун сам, витягаючи січкарю з огню, ще й одне око стратив. А й жунка його як висохла з гора, ребрами світит.

2 — На всьо Божа воля, ни нам судити. Але шкода, як нивинни люде страждает нивідь за що.

1 — То ж кажут люде — хто без долі вродився, то нивинно страждає і сльози проліває.

2 — Сльози гору ни пуможут, треба уповати на Бога і рук ни покладати, а трудитися. То ж не вічно сонечко захмуроне, воно ще засяє і всіх обогріє.

3 — То правда, всім нам ни можна нарикати, бо люде живут типер ни кепсько. Ми живем в щаслівий час. Нима типер голодних і оборваних, нима вуйни,

ни ходят банди, можна спокуйно спати. А гроши є, бо Ґерек дав всім нам старим имиритуру. Дай Боже йому Царство небесне.

2 — Ну, некоторые вже й напавду розбагатили. То ж вже в нас три мурованкі стоять, а Павол Хвилінув то навіть самохода «Сиренку» купив. Грих було би нарікати на дісейше жицє, аби оно здоров'є і вуйни ни було.

(приходить дядько Сидор)

5 — Добрий день вам.

2 — Добрий день, дядьку Сидор. Сідайте, ви ж пішком пришлі з Дубривуди.

5 — Ну, я вже ворочаюся, ду склепу худив і, думаю, зайду ще ду тебе Манька, може ще маєш тую капусту, що мні зимою давала.

2 — Є, є, я же ж щороку квашу виліку бочку, то й нам аж ду літа хватає.

5 — То дай Маня ще миску, бо типер висною барзо чогось квасного хочеться, а капуста в тебе смачна.

2 — Добре, ще й пару огуркув вам дукіну, я їх тоже мнуго наквасила.

5 — Дякую, дай Боже тубі здоров'я. А може грибув сушоних в тебе нима, то я принису.

2 — Ни треба, в нас є, син назбирав мнуго красьнюкув і правдзівкі є.

5 — А в мене є ще грушкі гнилкі, то я принесу.

3 — А як ви дутрималі їх ду висни?

5 — В нас на полях тиї дикі груши ще рустут. Назбирав їх, видер я в клуні в сіні в стороні глубоко ямку і там вуни зимувалі, а типер смачни, такії сулудкави. Ну, то бувайте. Я вже уддохнув трохі, то й пуйду далій.

3 — А кулько вже вам дядьку літ?

5 — Блізко див'яносто.

2 — То ж ви і тамтого року казалі, що блізко див'яносто.

5 — Ну, а типер ще бліжий стало.

2 — Всього доброго вам дядьку Сидор. Зайдите ще кулі, то ще дам.

3 — То й правда, що типер, висною, хочеться чогось того літнього. Знаєш, я вчора перши раз пумаранчи їла. То ж раній їх не було, а то якраз привизлі ду склепу і я купила три штуки, бо барзо хотилося пупробувати, і пукі душла ду хати, то й з'їла, буялася, що муй старий буде кричати. То ж вун каже, що пумаранчи то тулько для дити, а ми можем убуйтися і без їх, нима чого гроши тратити.

2 — То вун у тебе такії скупий? Що, йому всьо мало?

3 — Вун так всьо ще по старому думає, а типер жицє хутко міняється. Для його то всьо ще грих в день лягчи троху. Цілий час всьо топчеться, шукає якоїсь руботи. Кажу: «Сядь, уддохни», а вун: «Уддыхати то я буду на могилах». А той перший рук, як здав землю, то ходив як туман, місця субі ни муг знайти. Як висною люде їхалі в поле орати або літом до жнива, то хувався за хлів або за дерево, аби оно його люде на пудворку ни бачилі. Встидався, що вун ни їде в поле. А чого ж тут встидатися, ми ж ціле жицє робили як воли. І типер нам старим всього хватає, а от молодим бульш хочеться, всі ду городув пруться, панського жиця хочут.

2 — Ну і добре, ни будут мучитися так як ми. Вуни розумнійши.

3 — А я думаю, як є добре, то ни треба шукати лепій.

2 — Ну, то ти одна така, бо ж всі хочут ліпш жити.

3 — Але хто ж буде землю обробляти? Старії довго ни потянут.

2 — То ж кажут, що там, де богатши вйоскі, то вже і трахтори люде купуют, а то мнуго льокший. Трахтор сам оре, а ще й господара визе.

3 — А і зимля типер ліпш родит, навози муцьно пумагают. Голуду ни буде.

2 — Ну, бо збуже і каждую рослінку треба так як чоловіка, накормити і напоїти, тугди вродит.

3 — А як часом і ни вродит, то можна в склепі купити, то ж якійсь груш чоловік має. ... О, глянь, хтось чужий сюди йде. В капелюшові, і машина на гуліці стоїт.

2 — Ну, а чого ж вун од нас хоче?

(входить Йосько)

4 — Добрий день вам, добри люде. Не пузнаєш мене Маня?

2 — О Боже, то ж то ти Йосько. Пу голосові пузнала. Який ти пан типер, а був такий хлопчик (Йосько цілує в обі руки Маню). Ой, ни треба мене по руках цілувати, що ти.

4 — Я не по руках, а ноги повиньон вам цілувати. Але вже люде мні сказалі, що твої батькі, а мої спасителі, вже не живут. Ой, шкода, шкода, я так хотив їм сам подякувати. А давно вони померлі?

2 — Ну, батько то вже з десять літ буде. Висною, на полі, розкидав гнуй пуд картохлю і упав, серце ни витримало. Кунь сам з возом ду хати прийшов. Ни було куму ратувати. А мати то лони, якраз пуд Руздво пумерла. Два останні рокі то всьо хворила, але ду шпиталю ни хотила йти. Мусит хотила при мні вмирати. І так пумалу згасла.

4 — Ой, шкода, ще ж могли би жити, то ж ни такії старії булі. Зайду на могилкі, поклонюся їм.

2 — А де ти, Йоську, живеш типер?

4 — Типер в Ізраїлі. Як мене од вас забралі, то я два рокі жив в Лодзі, в інтернаті для таких як я жидувських сирут. Але ни муг я тут жити, зустався ж сам як палець. Всіх — батькув, дідув, сестри, тьоток і дядькув, всіх петнадцять чоловік німці замучили в Треблінці. Я вже там був, помолівся. ... Спучатку було тяжкувато. Жив у кібуці, служив в армії, воював з арабами. Потум оженився. Маю четверо дити, свуй невеликій гешефт, не можу нарикати.

2 — Йоську, ти в дурозі, то мусіт гулодни? То я зара напеку картохляних пляцкув. Ти їх любив.

4 — Ой, Маню, ніщо мні ніколі так ни смакувало, як тиї теплі пляцкі, що ти мні приносила ду клуні. Я їх смаку ду смерти ни забуду. Але ни маю вже часу. Мушу ще дісь їхати ду Вурлі. Просілі мене там з людьми поговорити і здійенце бужниці зробити, а шофер чекає.

3 — Маню, то й вам треба зробити здійенце з Йоськом.

4 — Ой, добре, зробим коло клуні, де ви мене переховалі. А я вже подав папери до Яд Вашем, щоб вас медалью нагородилі за спасіння мене. Запросимо тебе, Маню, до Єрусаліма і посадимо разом деревко пам'яті про вас.

2 — Ой, Йоську, я же ж нигде в світі ни була, то я ни дам ради так далеко їхати.

4 — Не буйся Маню. Люде в Варшаві пусадят тебе в самолёт, а в Ізраїлі я тубою займуся, будеш в мене жити. Ну, всього доброго і до нової зустрічи. (цілюються і Йосько виходит)

3 — Бач якая радість. Ни забув Йосько про вас. Навіть ще вміє пу-нашому гувурити. О, вже хіба Тудорко приїхав, то я пуйду до себе, пообідаю. (виходит)

(приходить Тудорко)

2 — То вже давати їсти чи раній викинеш хвої?

7 — Давай, то поїм і троху уддохну, ще ду вечора далеко. (їсць)

2 — Ой, то ж сідила в мене Варка і знаєш, хто прийшов — Йосько. Аж з Ізраїля приїхав.

7 — Ой, то шкода, що мине ни було. Цікаво було би з їм пугувурити.

2 — А приходив тоже Альошка Треп, пуданє написати. Казав, удвечурком ще прийде.

7 — Добре, напишу. О, то вун мні поможе тиї кльоци зложити, буде льокший.

(приходить Андрийко)

Щось ти дісь Андрийко пузній зу школи прийшов?

6 — Бо ми по уроках ходили ще на релігію. Нас нови батюшка учив.

7 — Ну, і як, спудобався тубі вун?

6 — Так, цікаво було. Ми гувурили про Добро і Зло.

7 — А що вун вам цікавого сказав?

6 — Діду, батюшка казав, що є люде добри і погани і з тимі кепськими не треба жодного дєла міти.

7 — Ну, що ж, добре батюшка казав.

6 — Але вун не сказав, як пузнати, хто добрий, а хто кепській чоловік.

2 — Ой, часом то треба вилікій розум міти, щоб добро од зла оддиліти. Бо, буває, хочеш добре, а виходит кепсько.

7 — Ни знаю, що батюшка думає, але я думаю так — якщо чулувік тишиться, колі зробит комусь добро, то вун і сам добрий, а як тишиться, зробивши кумусь кривду — то добра уд його ни сподивайся.

6 — То мусіт і я недобри, бо вчорай вліз я на плут і украв у баби Гриціхі три вилікі груши і барзо тишився, бо були такії смачни.

7 — Ну, груши то дурниця. Але якщо барзо хотилося тобі груш, то треба було попросити бабу Гриціху і вуна дала би тобі їх. Груша виліка, вуна їх не переїсть, сама роздає дитям, бо ж своїх внукув ни має. О, щоб ти зробив бабі виліку шкоду, і то навмисне, то було би кепсько. Але буває, Андрийку, що часом і добри люде зроблят щось погане. Всяк буває, нима святих люди. Часом щось на чоловіка найде або нап'ється і біду робит. Але путум муцьно шкудує. Мучит його совість. Такім людям треба прощати, бо вуни однако бульш добра роблят чим зла.

2 — Батюшка хіба вам, Андрийку, казав, що пу смерти добри люде йдут ду неба, а злії ду пекла. То, як будеш добри, то пуйдеш ду неба.

6 — А я, бабцю, не хочу вмирати. ...

2 — Ой, ти ни ввреш, ти молоденький, будеш довго, довго жити. А в небі добре людям, нима чого буятися.

6 — А в небі тільки добри люде, поганих нима?
 7 — Ой, Андрийко, ніхто ні знає, хто там є, а кого нима. Бо ще ніхто з неба на землю не вернувся.
 6 — То я типер пуйду і ще побавлюся трохи з хлопцями. ... (одягається)
 2 — Андрийко, мусит дощ буде, бо так тепло і хмари збираються. А перед душем, о так пуд вечур, то комари муцно тнут, а в тебе ж уши наверх.
 6 — Я комара ні боюся, бо вун, як хоче вкусіти в ухо, то раній дзвонит — дзз, дзз, щоб зналі.
 7 — А як хоче вкусіти в руку чи ногу, то ні дзвонит?
 6 — Може й дзвонит, але вун тихо дзвонит, а як далеко од уха, то і ні чуєм. А може і знає, що ми ні чуєм, то нащо дзвонити.
 7 — Ну й ти придумав, але розумно, молодець.
 2 — Ну, добре, пуобідалі, то й можна типер спокуйно уддохнути. ... (дід виглядає в окно)
 7 — Ой, ні уддохнеш, знова чорт нисе Варку ду нас.
 2 — А ну її, наділа. Скажи, що мине нима.
 (баба виходит)
 3 — Добрий день, я ще ду вас. А Манькі нима?
 7 — То ж пушла десь ду кури і довго нима, пуйду зубачу. (виходит)
 3 — І ти Андрийку кудись ідеш?
 6 — Іду пубавитися трохи. А ви, бабцю Варваро, не буяліся того чорта?
 3 — Якого чорта, що ти гувориш!
 6 — То ж дідо дивівся в окно і казав, що чорт знова несе Варку до нас.
 3 — То бодай вас всіх той чорт побрав, а я бульш ду вас і не прийду. ... (виходит)
 (приходять дід з бабою)
 7 — Ну, а де Варка, вже так хутко пушла?
 6 — Пушла, бо кулі я спитався про того чорта, що її принюс, то вуна схопилася з крисла і поперла ду хати. А ще сказала, що ду нас вже бульш не прийде.
 2 — О, то й добре. А то сідила в нас цілимі днямі, що навіть пернути ні було як.
 7 — То й слава Богу, що хоч чорт помуг нам одчепитися уд її. А ти, Андрийку, знова добру штуку придумав. Ти заробив гостинця. Я приховав для тебе орихі (шукає) Щось нима. Де ж вони пропалі?
 6 — Діду, то я ще вчора вечером до їх добрався. Смачні булі.
 7 — Бачу, що нічого уд тебе ні сховаїш. Але нічого, що з'їв, бо ти їх заробив. Скажу й батькові, що ти молодець.
 (Андрийко виходит)

Виганяє жунку

(тесть, тисцьова і зять)

2 — О, ще зять ду нас в гости йде.

8 — Добрий день.

7 — Добрий день. Добре, що прийшов. Є в мене розговор з тубою.

8 — А мні тоже треба з вами пуговорити.

7 — Дочка каже, що ти хочеш її виганяти. Чуго ж вуна тубі ни пудобається? Чуго ж юй бракує. То ж і ціцята, і сраката.

8 — Ага, ще й ду того язиката.

7 — То всі баби язикати. Тільки ни треба слухати всього, що вуни гуворат. Хай слова на вітьор літят.

8 — Як цілий день трайкоче, то аж уши пухнут і голова починає боліти.

7 — То ще ни виліка біда, уд того люде ни вмирают, аби оно роботяща була, а вона ж руботи ни боїться.

8 — То в день байкі, горий вночи що виробляє, спати ни дає. Кулько можна, я вже ни витримую.

7 — Ааа, то тут твоя біда. Гінши то би тільки тишився з такої моторної жункі, а ти мучишся. Бачу, якось скорчився, зморщився. Толку в вас мусіт ни буде. То треба було раній, перед висільом пупробувати, чи ви до себе пасуєте, чи нє.

8 — Я пробував, тугди смакувало.

7 — Ага, що було солодке, то вже гурке стало.

2 — Бач, Товцік, то так часом буває. Як пуженяться, то з пучатку ни всьо їм виходит, але потум, пумалу, всьо вкладається як треба.

8 — Я вже натишився єю, аж пу горло. Бульш ни хочу.

7 — Але як вижинеш нашу дочку, то будеш мусів і тьолку оддати, я ж тобі її в пусаг дав.

8 — То я вам навіть курову дам, тільки заберите тую свою дочку.

7 — Ну, як курову, то треба пудумати.

8 — Думайте, думайте, аби оно ни за довго.

2 — Гляди, аби оно ти ни шкодував, бо наша Люба то субі чулувіка знайде. А тубі буде тяжкувато.

8 — Тяжко то мні типер, а жунка то мні ни потрібна. Мама наварит і опере.

7 — А думаєш, що господарку биз жункі то так льогко вести.

8 — Господарку то брат буде обробляти, а я пуїду ду Америки дуляри заробляти. Там за день бульш заробляют чим тут за місяць.

2 — О, бач, що видумав. Думаєш, що там в Америці тільки чикают тибє.

8 — Не бідуйте. Дід Андрій писав, що пришлє запрошення і пуїду. Зароблю дуляри і буду тут паном, бо ж за одного дуляра можна купити навіть пув літра і ще й на закуску хватит.

7 — Ну, дуляри добра штука, але як будеш їх тільки на горилку міняти, то паном ни станеш і дивчини субі ни знайдеш.

8 — Як будут дуляри, то напевно ни одна пуласиться, дам субі раду.

(зять виходит)

2 — Біда, встид перид людьми буде, як вижене Любу.

7 — Нічого, переживем. Але тут троху то і твоєї вини є. Паминтайш, кулі вуна була мала, як ти юй всьо найсмачнійше пудсовувала — їж, їж доню. Ну, і виросла такая здоровенна.

2 — Ну, чи ж дитяти міла шкодувати. Ти ж тоже хотив міти дочку, ми так її чикалі.

7 — Ніколі ни знаєш, якій зять пупадеться. Як добри, то так, якби ми мілі ще одного сина, а як кепські, то й дочку можна стратити.

2 — Отуж-то, всяк буває. Пуйду вже, поросятка треба накормити і зіля свиням нарвати. (виходит)

Сварка з жункою

(приходить сусід)

9 — Дай, Тодорко, чарку, напитися хочиться.

1 — Я, як хочу пити, то п'ю воду, ни горилку.

9 — Бач, вуда то тільки для горла, а мні треба душу прополоскати.

1 — А що тибє так мучит? (наливає)

9 — То ж як тільки прийшов ду хати, уд разу заверещала: «Куди тибє носило, де ти лазив. Пув дня прущло, а ти і ду хати ни заглянув». Ну, зусім озвірила. Убіда ни дає, всьо кричит. То я й знова з хати втюк.

1 — Ну, як до сусідок так часто заглядаєш, то й ни дивуйся, що тибє з хати вигання. Ти такій юй ни потрібни.

9 — А чи ж я був такій кепській? То ж добре господарив і дити виучилі, в світ пушли. А юй типер, що ни зробиш, всьо кепсько. Всьо робі по єї команді. То ж курови то я дою. А каже ще мні огород полоти, окна мити, то ни муя рубота. А от вчора, принюс рано дров ду печи, то юй за груби, нисі назад. То ж раній паліла тимі самими, і булі добри. Шукає зачепкі, аби оно покричати. Ну, як з такою бабою жити? А то ж жилі ми з субою ни кепсько і чому такою стала.

1 — Мусіт ни даром рускі говорат — Все деушкі ангєли, но откуда жони ведьми беруться?

9 — А найбульш мине знервувало тоє, як сказала: «Вузьми мопа і зробі пурадок з пудлогою в кухні». Ну, правда, дві доскі в пудлозі троху ни рувни, треба вирумняти. Типер навидумувалі тих всякіх електричних машин ду роботи, вже гебля ни треба, але про мопа я ни чув. Питаюся, що то за машина, а вуна тільки сміється. А я ж на спеціальних курсах ни був і ни вмію обслуговувати того мопа.

1 — Ну, як так тобі кепсько, то пошукай гіншої баби.

9 — А куторуй я путрибни, вже за старий. Кулісь, паментая, як Манці Сахаровуй, а вуна ж ранувато овдовіла, сусідка сватала Ігналька Якубувського, то вуна сказала: «А нащо мні такій старий путрибни, тільки кліна йому прати».

1 — То ти на мулодших ни оглядайся, як ни маєш ду їх з чим «стартувати», а «стартуй» ду старших — з емиритурою, напевно ни одна поласиться.

9 — То так оно льогко сказати. То ж п'ятдесят літ разом прожилі. Ну, як типер розходитись. А що дити і внуки скажут, ни говорачи вже, що пудумают. Напевно не інакш, як тоє, що старий дід зусім здурив.

1 — Мішка, вудкою ти дела ни наладиш. Треба мусіт Парасці бульш пумагати. Вуна вже ж тоже старая, ни здужає. А теї тупанини хватає і огород у вас вилікій.

9 — Ага, дай бабі волю, то пупадеш в ниволю. То так, як би тибє в ярмо запраглі. Раз попустиш, то вже ни викрутишся.

1 — Бачу, що тубі вже ниць ни пуможе. Будете жити як кут з субакою. А то ни жи-
це, а мученіє.

9 — Ну, але ж жити якось треба, такая вже моя доля.

1 — А от Марко Прузинич бач як устроївся. Вун, щоправда, споро мулодши за
тебе і давно вже з жункою пусварони, навіть ни гуворат з субою, а типер час-
тенько заглядає ду Вулодькі Пирдуна і там йому добре.

9 — А чого з таким гуркім п'яницьою дело міти?

1 — Вулодька п'яниця, але хлопець щирий. Пустав йому пув літра, то і жункою
з тубою пудиліться.

9 — А хоча байкувата вуна?

1 — О, гладка баба, і ни удин вже пуласився, то ж самогонку хлопці жинут, а вуна
ни шкудує, каже — всім хватит. Кажут, що в їх кужне дитя уд іншого батька.

9 — То як вуна охоча і всім їм добре, то чого ж. Я на такое дело вже за старий,
а рузпусти типер всюди повно.

В господі

1 — Ну, нима вже Шума, то можем субі спукуйно посідити при чарці.

2 — А що, вже був суд і засудили його?

1 — Ни засудили, то ж ни вун побив, а його побилі. Але вже одишла йому охота
сюди приходити і буянити, бо знає, що люде вже пиристалі його боятися.

3 — Ну, бо Сали його добре натрепалі, тільки як вуни далі ради такому медве-
дьові?

1 — О, то Петькі заслуга. Я ж тугди сидив при сусідньому століві. Ни знаю чому,
але як Шум ляснув одного і другого по морді, то вони ни втеклі, як то раній з гін-
шими бувало, а Петька вскочив йому на хрибет і вун вже ни муг барзо рухатися,
то Павол тугди давай його кулаками обкладати, аж зуби вибив і кров потекла.
Вони повалілі Шума на землю і товклі ногами, ребра поламалі. Добре, що люде
їх одтягнулі, а то би і на смерть його забили.

2 — Вони ж брати, то одьон за другого стояв.

3 — А Салув засудили?

1 — Ну, як ни засудити, як чоловік так покалічани. Але ни мнуго далі, по рокові.

3 — То правда, ни мнуго, бо посидят пув року, а потум то могут їх випустити.

2 — Зара зима буде, то руботи в полю нима, а висною вийдут і посіют що треба,
гуспударка ни пропаде.

3 — Бач, а Сашку Марцинового ни засудили, а то ж вун злодій, літом украв у лю-
ди овес.

1 — Бо вони полюбовно дугувуриліся, пушкодувалі його, бо ж має малиї дити
і хто би господарив.

2 — Але як вуни йому дуказалі, що то вун вкрав, на полю ж ни злапалі, а в клуні
всі снопи такії сами.

1 — Бо їм пощастило. Альошка Каліш тугди дижурич на переїзді і бачив, що десь
коло пувночи якась фура зо збужом переїжджала колію. Вун чулувіка ни бачив,
але по куньові пузнав, що то мусіт Сашка їде і сказав тоє Сеньці Сімьонувому.

2 — Але ж вун ни тільки в Сенькі тиї снопи вкрав, а ще й у Фьодора Селевкового і у Галецької.

3 — Ну в єї то мусіт по ошибці. Сенька і Фьодор то гусподари, а вуна ж вдова і кулько теї зимлі має. Потум сам завіз юй пув фури овса, бо мусі совість його мучила.

1 — Сашка з пучатку ни признавався, що вкрав, але Сенька сказав, що вун свої снупи пузнає, бо в'язав їх книбльоm.

2 — Я й ни думав, що ще хтось типер книбльоm в'яже.

1 — Пришлі вуни з поліциянтом ду його ду клуні, пучалі викідати овес зу сторо-ни і, правда, знашли снопи в'язани книбльоm і тугди Сашка здався. Ще й жунка їх муцно просила простити, вуна казала, що ніколі ни крала, а тугди Сашка приму-сив її їхати з їм, щоб вкладати снопи на фури.

3 — Ну, бо хто ж то бачив красти типер з поля збуже. Казалі, що кулісь то було так і ни раз, кралі тоже копиці сіна на лонках.

2 — Бо кулісь люде жили барзо бідно і всього бракувало, навіть хліба. А дісь же ж байкі, ніхто ни голодає, ни треба красти.

III: Дісєйши часи

Пу-нашому гуворат

(дві бабці, приходит внучка і чоловік)

3 — Бабцю, я хочу льода купити.

1 — Добре, на тубі 5 злотих.

3 — То за мнуго, 2 хватит.

1 — То ж ти з Аньою бавишся, то й юй треба.

3 — Дякую. *(цілує бабцю і вибігає)*

2 — Бач, як хуруше твоя внучка пу-нашому гуворит.

1 — Ни тільки гуворит, а і в «Ранкові» спиває. Нидавно так почала, десь з пув ро-ку. Знаєш, яка кумедна історія була. Приїхала нидавно вуна ду нас, вітається, цілує діда, а вун питає: «No, jak tam u ciebie, Kasiu, wszystko dobrze?». А вуна йо-му відризала: «Добре, діду. То ж ти знаєш, що я добре учуся». І тут дід остовпі-нів. Стоїт і слова ни може сказати. Аж путум каже: «О, бачиш ти, бачиш ти». А я сижу і зу сміху трасуся. Бач, як діда ошарашила. Типер ду нас тільки пу-на-шому гуворит, ще й питала, чому ни научили пу-нашому гувурити, як була маленька.

2 — А мої внуки ни гуворат пу-нашому. В Білостоці живут, а там всьо пу-пульську. Ридко приїжджают ду мене.

1 — Тамара, то ни Білосток виньон. Бач, Женік Васілевскі живе в Варшаві, а його дити як хуруше пу-нашому гуворат.

2 — Ну, але вун оженився з українкою десь з Прусів і вуни вдома по-українську гуворат.

1 — А хто буронит твому Павлові гувурити. То ж його жунка з Чиремхі і хуруше гуворит пу-нашому.

2 — Ни знаю, то ж ми кулісь ду його пу-пульську ни гувурилi. Я думаю, що то його сусід Гжесек так його пудучив. Вун учони, то й його слухає. Раз, як я була в їх, сама чула як казав: «Mieszkamy w Polsce, więc jesteśmy Polakami».

1 — Так гувурив, то значит ми всі пулякі? То ж наши батькі то й добре гувурити пу-пульські ни вмілі. То вун хоч учони, але дурний. А вун пуляк чи руські?

2 — Ага, такий пуляк, як ти — Середа.

1 — Бачиш, типер жице і люде сталі зусім гіншими як кулісь. Язык наш забувають, але і ду церкви вже менш ходят. Ти ж була в тамтую ниділю, і тридцять люди ни було.

2 — І ни всі вже ду споведі ходят. А то вилікій грих.

1 — То ж і муй старий вже також ни ходит. Каже, що як оженився, то пиристав гришити і йому ни треба.

2 — Знаєш, як батюшка добри, то і люде ходят, а як його ни люблят, то і ни ходят. Але і ліниви люде типер сталі, воляться в хаті сидити і тилівізор дивітися.

1 — Бо никотори батюшкі то мают Бога тільки в словах, а ни в серцю.

2 — Та й батюшкі типер вже пучті всі пу-нашому ни гуворат.

1 — Ну бо старії повмиралі, а мулудії то й сами ни вміют гувурити.

2 — Але старії то переважно пу-російську гувурилi, хоча й вмілі пу-нашому.

1 — Типер, правду кажучи, то вже й нима барзо ду кого гувурити пу-нашому. Батюшкі вже мусят релігію учити пу-пульську, бо по гіншому то вже дити ни розуміют. Як так далій буде, то і народ наш пропаде, всі пуляками станут.

2 — Але, на щастє, є і такі дити, як твоя внучка Катя. А такіх, що люблят українську пісню, то є щораз бульш. Може й ни всьо наше пропаде.

1 — Щиру правду кажеш, Тамара, ну бо як ни любити наши пісні, як вуни такі хуроши. Слухаєш і наслухатись ни можеш. А серце саме спиває.

2 — Щасливи то люде, кутори вміют спивати. Якби я того хотила. Але ни дав Буг ні голоса, ні слуху. Кулісь, ще дивчиною, пробувала спивати, то дивчата сміяліся, що я всі пісні на одну мельодию спиваю. То я й пиристала. Але слухати то барзо люблю, на всі виступи хожу. А там то і старії, і мулудії наши пісні спивають.

1 — О, вже йде твуй Іван, мусіт заскучався за тубою.

4 — Добрий день. Знова засєдилась. А пура убідати, їсти хочеться, вже в кішках жаби квакают.

1 — Їсти, ни срати, можна почекаати.

2 — А, що ти ни можеш сам пудогрити? Зупа гутова на пліті стоїт, кутлети на пительні, а салатка в льодувці.

1 — Як буде голодни, то з'їсць і холодне. А то ти його гудуєш як свиню пурсону.

2 — Ну, кутлети то вун барзо любить.

4 — Можеш, ни можеш, як ти пудасі, то смачнійше буде.

2 — Бач, якій хітрий. Але дісь поїж сам, а потум приходь ду нас, пуговоримо, а вичеру то вже я тубі дам, буде тоже смачна. (чоловік виходит)

1 — Догодиш чоловікові, то вун ліпший стає. Але ти муцьно рознадила його, дивись, а то ще зара марцепанув захоче.

З кім женяться

1 — Я ще хотила тибє спитати, бо ти ж була в церкві, а чия то така хуроша дивчина на хорові співала?

2 — Ни знаїш? Вітькі Путича. Приїхала ду батькув аж з Вроцлава.

1 — Ой, і ни пудумала би. То ж вун такій бридкій, а і його Сонька тоже ни краса-виця.

2 — Бач, то так буває, що часом дитя вродиться ни в батькув, а в дидув або і прадидув. А кажут, що Сонькі баба була барзо хуроша і навіть якійсь царській офіцер хотив женитися з єю. Але почалася вуйна, пушов на фронт і слід пу йому пропав.

1 — Як то добре, що хоча літом дити і внуки приїжджают ду нас. Якось так цікавій і висилій робиться в Кліщелях.

2 — Ну і пужаються між субою, дружат, а може хто і пужениться.

1 — Ой, якось мало кліщелювці між субою женяться. Пириважно шукают десь далій. От, пару кліщелювцюв взяло субі дивчину з Суховульцюв, але жодна ни хваліт свого.

2 — А кажут, як хлопець пуїде кудись на студия, то там де учиться, там йому й жунку дают.

1 — Хлопцям то ни штука ожинитися, вун хуроши чи ни хуроши, аби оно мів гроши, то вже й добри кавалір. Горий дивчатам, особливо такім спукуйним, нисмілим, як муя плем'янниця Стефа. Ой, яка ж вуна добра дивчина, роботяща і кравчиха з єї добра, але якось ни бирут.

2 — Бо вийти замуж то треба ще міти щастє. Бач, Аня Дудильова тоже ни перша красавіца і школи вилікої ни має, а хлопці ліпнут ду єї як ду меду, вибирай кого хочеш.

1 — Ну бо вуна такая висьола. Гуляти добре вміє і співає хуруше.

2 — Ага, але матери то ниць ни пумагає, всьо ни має часу за тим гуляньом.

1 — Бач, типер мулудії живут дісейшим дньом, ни думают далій.

2 — Бо тиї хлопці то часом дурнії. Шукают субі якоїсь ляльки ду забави. А треба шукати щирого друга і добру господиню, а ни такую, що субі пазури на пув метра годує і тільки перид люстерком сидит.

1 — Бо й правда. Я паментая, як кулісь старий Длужевській на одному висілю хлопцюв учив: «Nie patrzcie na gębę i dupę, patrzcie na rozum i serce».

2 — Розказував муй старий, що кулісь пудобалася йому Геля Багрувска з Суховульцюв і вун ду єї ходив. Раз, в нидилю, іде, а у себе коло хати сидит жид Борух і питається його: «Куди йдеш Сашка?». А вун: «Ду дивчини ду Суховульцюв». «Ой, ти дурний — каже Борух, — п'ять кільометрув трипати пішком, а то ж того гавна і в Кліщелях ни бракує». Сашка й пудумав, то ж правда, чого трипати? І пучав ду мене заглядати. І ни нарикає, каже, що добре зрубив.

2 — Бо ж кажут — мулудий то дурний.

1 — Типер то є й мнуго мулудих рузумних, вуни учони і по світі їздят, а там тоже можна мнуго чого нажитися.

2 — Мні здається, що ни той найбульш рузумни, хто мнуго книжок прочитав, а той хто вміє рузумно жити і дити добре виховати.

1 — Ага, а то ни льогке дело і ни всім удається. То ж буває, що батькі і рузумни, і бугати, а син дурний як пень, ще й в чорта вдався.

2 — Ну, бо за гроши розуму ни купиш. А в бідних часом буває всьо наоборот, як у Гришкі Лівунчикового. Батькі ж обоє биз школи, а син якім дохтором став. Всі хвалят і всім пумагає.

1 — Але Гришка рузумни чоловік і биз школи. А ни розжився, бо мало зимлі має і сам кульгавий.

2 — В нас же ж по сусідську огороди Залисохою. Кулісь, пу дущові, всі баби вишлі в огороди картохлю матикувати. І жодна дивчина ни прийшла матири пумати, тільки ду Манькі Лівунчикової прийшов син. Тугди, паментая, Катька Манчакова пухваліла його і сказала: «Вун має розум батька, а серце матири». А ще ж був у пудставувці, а вже видно було, що з його будут люде. То ж правду Катька сказала, вун і рузумни, і добри.

1 — Кулісь ни було такої рузпусти як типер, то льокший було гудувати дити.

2 — Ой, то правда. Ничого типер дитям ни бракує і ду руботи ни хто їх дісяй ни жине.

1 — То ж кулісь, аби оно що ліпше, то їлі за малінку. А всьо, що було солодке, то було барзо смачне. Бо цукор в хаті то ни завше був, бо був дуругій. А якогось цукерка то батько купував нам тільки пару рази в рокові, на виліке свято.

2 — А знаїш, нидавно булі іменини мого внука Марка, то я йому купила чиколяду, і даю, а вун каже, що вже ни любить чиколяди, а воліться ляндринкі. Пудумай, чикуляду на ляндринкі поміняв.

1 — То ни тільки дитям так смак мініяїться. Я там на висілях вже ни буваю, то ни знаю, але на поминках то кумпи чи кубаси кулько хоч, а мало хто їх пробує, а от рузни салаткі то виїдают праве ду кунця. А нам же ж кулісь здавалося, що нима ничого смачнішого як кумпа і кубаса.

2 — Бо типер то молодії навіть ни знають того слова кумпа, а мнясо їдят щодня, то воно вже їм і наділо. Люде типер муцьно розбазирони. Вуни ни бачилі біди. А ми кулісь мнясо їлі тільки на свято, а так то всьо з постом. Як то казалі — Часом з квасом, а порою з водою.

1 — А я ще пригадую такое. Мні вже було хіба з десять літ. Я була у своєї колежанкі Олі і бачила, як вуна їла кусок чиколяди, казала, що хрищони дав юй, але мине ни пучастувала. А мні так хотилося її пупробувати, що я щодня, чириз тиждень крала у мами з курника по два яйця і на скупі продала їх. Здається якраз було кільо. Гроши хватило на одну чиколяду і я одразу цілу з'їла. Ой, як вуна мні смакувала.

2 — Бо кулісь то людям навіть хліба бракувало. Кулько жибракув з торбами ходило. Люде давали по кускові хліба, а їйце чи кусок сала або булкі, то тільки на виліке свято.

1 — Бач, а дісяй вже жибракув нима, а всі баби з торбами ходят. Ха, ха...

2 — То можна посміятись, але щоб ни тия торби, то і дісяй ни мілі би що їсти.

Нувучесна культура

(дві баби і чулувік — приходит чулувік сусідкі)

1 — О, пудивітєсь, як муй внук хуруше малює.

2 — Ну, хата якая хуроша і субачка коло єї як живая.

4 — От, дитя, а вміє пиридати красу. А тиї дісейши артисти то оно сміх. Намалюють або зліплят нивідь-що і кажут, що то хуроше і люде вірат їм і платят вилікі гроши. Читав я, що якомусь французові навіть мільйон заплатили за такую чудацьку картину.

2 — Аж мільйон? Ти правду кажеш?

4 — Хай мні язик удсохне, як ниправду кажу.

1 — Ну, мусіт то варте, кулі платят.

4 — За що. Вуни ж ни вміют так намалювати, як колісьні художники хуруше малювали. То й видумуют всякі диковінкі. І хто найбульшу дурницю придумає, той найбульши майстер. Один такій вилікій скульптор поставив крисло на пьєдесталі для пам'ятника і призналі, що то виліка штука.

2 — Саме крисло, без чоловіка?

4 — Пусте крисло, дивись і думай, що хочиш. А гінши то ще дурнійшу штуку придумав. Привіз на виставку спрасовану «костку» зломованого самохода і каже, що то його «дзело». І сміх, і грих.

2 — І люде тоє оглядают?

4 — Ага, такії самії артисти як вуни. А путем вгуюрують людем, що то виліке мистецтво. Один другого хваліт, аби оно як найбульши гроши заробити.

2 — То хто дурний, то нихай платит.

1 — То ж кажут, що і в дісейших театрах то виробляют невідь-що, голи баби по сцені бігают і моторами там їздят.

4 — Ну, бо є любітелі всього. Казав мні Олесько Романовіч, що його дочка, якая жила десь пуд Більськом, так кулісь любила театр, що на кужну нову виставу їздила ду Білостока зу своїм чоловіком. Вун працював в «Геесі». «Жуком» возив товари. А вуни ж свого самухода ни мілі і тим «Жуком» їздили ду театру. Приїдут, а вона в довгуй сукні як дама. Вун здимає її з того „Жука”, щоб ни пирикінулась. То навіть тиї, що «Мерцедесамі» приїжджалі, їм приглядаліся і дивувалі.

1 — То і дісейши поети якіїсь чудаки. Ой, як я люблю хуроши віршикі читати, і пу-російську, і пу-пульську, і пу-українську, а і білоруські є хуроши. Почитаєш і якось так типлій на души стає. Бувало, як батько читав нам «Кобзаря» Тараса Шевченка, то ми з систрою аж плакалі. Як хуроше вун описав людськую долю, страждання покинутої з дитятком дивчини, як вун муцно любив бідних люди. Я й сама пробувала такії прости віршикі складати.

2 — І правду ти кажеш? То прочитай щось для нас.

1 — Добре, зара прочитаю.

Віє вітьор, ходят хмари,
Виглядає сонце.
Бусли гнизд ни забувають

У нашуй стуронці.
На лонках курови
Травку заїдають,
У свої вимйона
Молоко збирають.
Пщоли смокчут
Цвіт висняний.
Нам смакує
Хліб румняний.
Літо добре тиж буває,
Хоча троху припікає.
Та зима десь загубилась,
Про нас, мабуть, і забулась.
Бо кулісь, інакш бувало,
Снигу падало, й ни мало,
І трищав вун пуд ногами,
А ми тишились санками.

2 — Ой, хуроши. Барзо мні подобається тоє: «Пщоли смокчут цвіт висняний».
Я би так і ни пудумала сказати.

1 — Я кулісь з дида хотила посміятись і такій віршик написала, що аж встид
читати.

2 — Ой, прочитай, прочитай, аж кортит послухати.

1 — Ну, добре. Хай і вун послухає, а то може вже і забув.

Ой, в мене охота,
Ой, в мене виліка
Ой, дуже я хочу,
Хочу чоловіка.
А той муй дідусьо,
Тільки й тоє знає,
Що свого внука
Весь час притуляє.
Я ж бабця — ще байкі,
І моторна тоже,
Всьо діда ласкаю,
А вун щось ни може.
Внука і я люблю,
Вун такій гарненькій,
Але муй дідусьо
Тоже хурушенькій.
Ой, як я згадаю,
Що ми вичовпалі,

Колі наших діток,
Діток майструвалі.
Що ж вже мні остало,
Тільки споминати.
То ще й так ни кепсько,
Бо є що згадати.

2 — Ну й ти дідові присоліла.

4 — То ж биз солі то й нима смаку.

2 — А чому ти так нарикаєш на типеришніх поетув?

1 — Кулісь мні пупаліся якіїсь віршикі такого поета, то я й ни поняла, про що вун там пише. А й ни складаються вуни хуруше, бо вуни ни римовани. То я такіх бульш і ни читаю. Може учони люде то щось там бульш понімают, а я ж но пару зим ду школи худила. Була дурная і зосталась така. Кулісь то ж дити ни учили. Казалі: «З книжок хліба їсти ни будеш» і гналі ду руботи. Кулісь хлюбою розуму учили.

4 — Ну, а бач, як вийшло. Типер всі знають, що з книжок хліб смачнійший.

1 — Бо по вуйні то люде ще ни понімали, що вже й пудставувкі за мало, треба дити далій учити. Навіт найбугатши не учили.

2 — Бач, а то ж Кердиль ни барзо і бугати був, а сина виучив на інженера.

4 — То ж я уд його лепі в школі учився, а мушу за плугом ходити. То ж муг би тоже кімсь бути.

2 — Правда, що учони ліпше жице мают. Тільки, що типер тиї дити то і книжок мало читают. Всьо сидят в тих своїх компютерах і телефонах. Скуль вони розуму набируться?

1 — То ж кажут, що типер в тих компютерах розум з цілого світа сховалі, то й ни дивота, що дити всьо там заглядают, їм же ж цікаво.

4 — Ни знаю, що то типер буде. Бо типер, мусіт, вже дити з тою комуркою в гулуві на світ родяться, а путум ни розстаються з єю навіть як ідут срати. А нам старим то вже вуна ду гулуви ни влізе. Тільки того всього навидумувалі, що вуно нам ни путрибне, а мулудії вже биз того жити ни можут.

2 — А паминтаїте, як тиї перши спутникі пускалі? Як всі люде казалі, чого то вони на небо пруться, кому то буде потрібне. А типер бач, як хуруше пугоду пуказуют. І що скажут, то всьо збувається.

1 — То ж як син звонит ду нас з Америкі, то тоже чириз тиї, що кружаться над зимльою і вуни цілу землю бачат.

2 — Ой, то ж муй Толік пуказував у свуйому компютери нашу хату і цілу гуліцю, і всьо як живе.

4 — Типер то всі барзо розумни сталі, аби оно од того вилікого розуму біди вилікої ни було. Бо з вилікого розуму то і здурити можна.

Новочесни внуки

(дид і три баби)

1 — А кулі то буде типер Вилікдень?

2 — Чикай, типер то ще но пульська Вельканоц буде, а наше свято в тому рокові чотири нидилі пузній.

1 — А чому то так інакш називається — в нас вилікі день, а в їх виліка нуч?

4 — О, я добре знаю, бо то кулись в нас на христинах сам батюшка розказував. В нас Вилікдень, бо батюшкі жонати, то їм день довгій, чикают ночи — а ксьондзи ж ни жонати, то їм нуч довжиться. Ой, довго всі сміялися.

2 — То висьоли батюшка був, мусіт вже пару кілішкув випив?

4 — Ну, як же ж на христинах ни випити. Всі висьоли були.

1 — Щось Наді довго нима, а гувурила, що ду нас прийде.

2 — Ну, щось затримало її, може хтось прийшов.

(входить Надя)

1 — А ми тибє вже споминалі, ми з гудинку тут сидимо.

4 — То ж чуть оно мої гости з Білостока пуїхалі. Дайте сісти, бо натупалась.

1 — То тубі внучкі ни пумагають?

4 — Ну, якось просити ни випадає, то ж вуни на якійсь викенд приїхалі, одпочивати.

3 — А дочка, вуна тоже ни пумагає?

4 — Іренка ридко приїжджає. Вуна пириважно в нидилю бире дудаткови дижури в шпиталю, бо тугди пудвуйно платят, а вуни ж збирают гроши на бульшу квартиру.

1 — Значит, як ни научила внучкі пумагати, то ду смерти будеш так тупати.

3 — Ой, баби, є на тоє рада. Рузказувала муя свучка з Кузави, Верка, що в єї так само було. Вуна була служанкою для своїх білостоцьких внукув. То навіть дид ни витримав і придумав хітру штуку. А вуни в єї такії новочесни, екологічни. Всьо казалі, як то кулись було добре, ни було того смуроду в містах. Воздух був чистий, а їдло було просте, але здорове, екологічне. Як зубачилі, що баба вкінула ду печи плястикове пуделко по сметані, то розкричаліся, що так ни можна, що трує атмосферу, а за тоє карают.

2 — Ну, бо й правда, люде палят тиї плястики, а вуни ж напавду смирдят.

1 — Вже щораз менш палят, люде понімают. А як часом вкінеш якоє одне пуделко, то ще ни біда, на силі воздух чистий, його так хутко ни отруїш.

3 — Чикайте, я ще ни кунчив тоє, що почав. А то було літом. Тиї внуки приїхалі ду дзядкув на дві нидилі. Чириз тиждень, колі тиї внуки вже їм наділі, бо навіть їм бабина зупа вже ни барзо смакувала, дид каже: «Ви молодії розумни люде, мусит правду кажете, що колісьне жице то було найздоровше. Ну то й ми уд завтра будем їсти так, як ілі ми кулись, як були такії молодії як ви». На другій день, рано, баба напикла гречаникув. Спочатку втишилісь, що то щось старое, а для їх нове. Пусмакувалі і троху скривілісь. Ну, але з'їлі, бо їм ни випадало уд разу зганити.

На обід баба наварила товканиці, якої троху пухльобалі, і нічого не сказали. А на вичеру був каплун, прикрашони троху олією. Його то вуни тільки пупробувалі і уд разу удлужили ложки. На другій день встали вуни раненько і сказали, що їм дзвунили і вуни мусят хутко їхати ду Білостока. Навіть не схутили пудивітись на приго-товльоний бабою сніданок (ха, ха, ха). Вони од'їжджали, а дид єхідно ще казав: «Приїжджайте, приїжджайте, ми вас завше будем кормити екологічно».

4 — Ну, і на довго виполошили їх з хати?

3 — Казала Верка, що приїхали аж пуд Руздво, бо їм барзо захотилося свуйскої купчоної кувбаскі.

2 — Бач, не дуцінюють дісейшого жиця, а старого не понимают. То ж ніколи наші предкі не жили ліпш, як нам типер живеться.

3 — І мнуго довш люде типер живут. Кулісь, як кумусь ду сорока літ, то казали, ще мулодуватий, а в шистдисят то вже були старикі. А дісяй то і в шистдисят літ никотори баби крутят жорнами як молодиці.

4 — Правда, типер лепі живеться, але чогось на души не спукуйно. Той світ так хутко міняється, що не знаїш, що то далій буде. А може то смерть ду нас вже збирається і тому боїмося.

3 — То ж типер в церкві «Многая літа» то ридко спивают, а мнуго частій «Вічная пам'ять».

2 — Бо ж не знаїш скуль і якая біда ду тебе прийде. Знаєте, що нидавно внук ду мене сказав, що Бога нема. А йому ще ж оно 16 літ, що вун понимает. Я то так пережила, ду дохтора мусила пуйти, так серце буліло.

1 — А хто ж його так научив?

2 — Не знаю, скуль то в його взялося. Може з книжок, бо вун то, інакш як куле-гі, мнуго їх читає.

3 — То може так бути. Бо кулісь в Їлянці жив такий Сахарко і, кажут, що вун од читання здурив. Вун цілу «Біблію» напаметь знав. Шкоди людам не робив, не був зусім дурний, але блудив.

2 — Я не знала, що вже мні робити, бо батькі якось так муцьно не перейнялися. То я пупросила батюшку, щоб з їм пугувурив. Буялась, що вун не схоче пуйти ду батюшкі, а пугодився з ухотою. З гудину з субою гувурили. Приходить ду хати якісь такий не висьолой. Ну, я питаю, що батюшка казав, а вун — що старої дугі не рузогнеш. Я аж заплакала, ну як так можна.

4 — Ну, вун мусіт йому і щось гінше гуворив. Але дісяй батюшкі знають, що мулудії свуй розум мають і з їмі треба осторожно гувурити, бо вуни часом не дурнийши од батюшкув.

1 — Ну й твуй внук тоже рузумний, добре учиться і шанує нашу мову. Вун же ж ніколи з нами пу-пульську не гуворит, а кулько старих пісень знає. Бач, а рилігію нашу не шанує. То ж всі знають, що биз Бога не ду пурога.

3 — То як же ж биз Бога той світ зрозуміти? Як то може бути так, що світ не має не пучатку, не кунця, що вун завше був і вічно буде?

4 — Людськім розумом того не пуймеш, то Боже твориння.

Стареча доля

(баба і дід — ліжмт)

1 — Щось, батьку, ду нас Павлік дісяй ни приходит, а обіцяв.

2 — Ну, може ще в руботі зустанє. Може ни може.

1 — Може й ни може, але хучий всього знова п'янствує, а про нас забув.

2 — Муцьно ни нарикай, то ж вчора був, мягкой кувбаси нам принюс, вун добрий.

1 — Добрий як твирезий, але як нап'ється, то навіть ду хати ни дасть ради дуйти, плути пудпирає. Що ж тугди люде про нас гуворат.

2 — Бач, Буг ни дав їм діток, то вуни горе так запивають, бо ж Лена тоже чарку любит. Юй же ж буліт, що мамую ни стала.

1 — То я їм прощаю, але шкода, що така доля нам дусталась. Бо про Питра то вже й гувурити ни хочиться. Нидобри вун і для нас, і для люди. Тулько соромит наше ім'я.

2 — Ой, ни вдаліся нам, Настю, наши сини. Шкода, що дочкі в нас нима, і тобі було би льокший.

1 — Ну, нічого. Але внучку маїмо файну, а тупати я ще могу, хата тепла, маїмо що їсти, нихто нас ду руботи ни жине. Слава Богу, можна жити. А наши ж батькі мучилися ду смерти і рано повмиралі. А ми вже старенькі, аби оно здоров'є було.

2 — О, то ж то. А його вже нима. Щось мні знова в грудях муцьно запикло.

1 — Ой, то я зара ду дохтора пудзвуню. Хай приїде і дасть тобі укол, то льокший буде.

2 — Ни треба, ни треба. Приїде, і знова 50 злотих давай. Вмирати треба. Мусіт прийшла вже моя пора.

1 — (обиймає чоловіка) Ой, ни вмирай, Данилку, ни вмирай. Як же ж я биз тибє буду жити.

2 — О, вже мні троху удишло. А вмирати мні ще ни хочеться, бо ти для мене такая добра.

1 — А чого ж маю бути кепська?

2 — То ж я для тебе ни завше був добрий, троху буянив.

1 — Що було, то пруйшло. Треба кепське забути, тулько добре пам'ятати.

2 — Мні всьо румно треба буде хутко вмирати, а ти Насця муцьно ни бідуй, якось проживеш. То ж вдовиць типер що в другуй хаті, ни ти будиш перша, і якось, всі дають ради. Гурш, як чулувік зустанєся сам, а ни вміє ни зварити, ни постирати, і ходит, як той задрипанець.

1 — Правда, бабам льокший. Але самому в хаті то ни добре. Нима з кім і слова заговорити. Сам один чулувік щасливи ни буде, хоча і всього йому ніби хватає.

2 — А як ще чулувік троху глухий, то навіть тилівізор і радіво ни пуможе. То ж там так хутко гуворат, що чулувік і ни пуйме про що. А то ж радіво то пириважно старій люде слухають, то повинни гуворити виразно і пумалу, а ни стріляти словами як з пулімйота.

1 — То ж пудивись на Нінку Ваврусьову. Живе сама в кунці гуліці. Мало хто ду єї заглядає, бо всі колежанкі вже повмиралі. Син десь раз в місяць приїде з Кракува. Пурадку троху зробит на пудвурку, нанисе дров ду хати, день пубуде і од'їжджає. А юй же ж за див'яносто, глухая і очи вже слабо бачат. Тамтого тижня я була в єї. Сидит коло печи і цілий день паліт тиї дрова. Ой, як втишилася. Гудинку пугувурилі. Паметь ще добру має. І пужалілася, бідна, мні. Каже: «Ну кулько я могу так сідити і цілий час в той огонь дивітись, бо худити мні тяжко, а читати вже очи ни світят. А часом, як зробиться слабо, то і нима куму вуди пудати».

2 — Ну і часом так, биз живої души при собі, самотньо вмирают, як старая Чигунянка. Дочка її добре дуглядала. Щотижня приїжджала з Білостока. Вуна руказувала, що як останній раз од'їжджала в ниділю і прощалася, то мати так муцьно, як николі, пригорнула її ду себе і сказала: «Доню, я вже мусіт тибє бульш ни зубачу». А вуна ни поняла, що мати вже чує смерть, сказала: «Приїду, приїду, мамо». І чириз три дні мати пумерла. А дочка і дісяй, руказуючи, плаче, що ни зусталася з матерою, а пуїхала ду руботи. Ни дай, Боже, самому вмирати.

1 — Ну, добре як є дочка, дугляне матера, а як нивістка, то всяк буває.

2 — Ой, в мене зулутая нивістка, барзо добре глядит чулувіка, то може і мене дугляне.

1 — А типер же ж дити і внуки пороз'їжджаліся пу світі, то самотніх люди мнуго.

2 — Бач, всі хочут дужити ду старості, а як доживем, то починаєм нарикати. Бо й куму ж ми старії путрибни. Типер всьо мулудії — жондят, працюют, купуют, їздят.

1 — То так вже той світ Божий створани. Старость то хвороба смертельна. Старії мусят вмирати і давати місце внукам і правнукам, бо інакш то би люде ни пумістилися на тому білому світі. Всьо, що народилося, мусит померти. Пропадают навіть гори і мора, а що вже гуворити про чулувіка чи дерево.

Микола Яновський. Спогад про колишнє жниво (2016)

ВОЛОДИМИР САВЧУК

На Підляшші

Падає день
гасне надія
соловей щебече
на зірню ніч
у Рокітнім лузі
дереза доспіла
мені все здається
— козацька січ.

Так на Україну
звертаються очі
а польська шляхта
відкрилась на Львів

мій Києве братній
мій Києве рідний
тут землю росила
дідів наших кров.

Через кордони несли
рідну мову та волю
несли в світ широкий
і Божу новину
ішли проти вітру
козаки недолі
сльози землю росили
на всю Україну.

В дорогу...

В дорогу дорослого життя
Господь дослав мені надію
щоб міг утвердити довір'я
у козацьку дію.

— Прошу Тебе мій милий Боже
дай мені силу та відвагу
бо хоч не з козацького
я роду — шаную славу та повагу.

Ніхто в селі не підказав
як відчувати глибіню душі
передусім тепер я бачу
досвід теперішнього світу.

Скажіте! — Ми є українці!
Покинуті чужому світу
шануєм мову нашу рідну
та переносимо на діти.

— Боже! — Продай мені куточок неба
на краю берега стою
а бачу що мене не хочуть
тільки поезію мою...

Тут багато....

Тут багато людей
на селі та пругмені
є садок для дітей
у бабусі Оксені
що подумаєш — знай
слід од Бога самого
проста наша це мова
як молитва в дорогу

Пройде літо небачно

затишає садок
і роз'їхались гості
знов не стало діток
но покинуть надію
це надія є проста
але самота збиває
та гризе би короста

Що задумаєш — знай
у воріт рідна мати
це твоя є повинність
і до рідної хати.

В Кузаві

В нашій Кузаві є хата
вже стара та ще й горбата
рівно вік тут доживає
ще надія не вмерла.

Тихо тут як мак засіяв
ліс принадою стоїть
рано півень заспіває
а зозуля на обід.

Вітри! Вітри! – Помагайте
хай зайдуть внуки діти
кому ще село не збридло
тут почують голос світа.

СЛАВОМИР САВЧУК

Пророк

Говорят: «Чудак покойник — вмер і сміється». Покойний дядько Володька, Пророк, як його іронічно називали здешні люди, сміявся, певно, аж до розпуку. Забрав з собою до вишніх стрех, до обітелі Всевишнього, тоє, що мів і творив найціннішого: шаманський кольорит нашої землі.

З року на рік тих кольорів меншає. Табунами валять до неба і баби, якії вміли заговорувати, сліпці, якії вміли і хотіли ворожити, по бездорожжям не пущаються юродіви, всьо те зверхнє є вже ненормальне. Одним з останніх «святих шаленців» був і дядько Володимир.

Предки дядька Володимира прибули до Кузави з Волині. В якому докладно часі — Бог їх знає. Одне, що можна певно сказати, то тоє, що були вони тутешніми багачами. Ще дід Володимира мів млина на річці Нурець. Через довгі літа вода пливла, колесо крутілось, мука мололась, а родина дядькі лічила гроши. Але нема нічого вічного. Коли цар почав строїти путь з Гайнівки на Сільці, прийшло з млином розстатись. (Пишу цар, бо в свідомості людей з бувшої Російської імперії всьо, що побудовано перед беженством, ставляв сам цар — нібито своїми руками).

Отже, коли з цілого царства з'їхались под Кузаву дядьки з возами, щоб працювати при сипанні насипу, виявилось, що треба змінити біг річки в тому місці, де стояв млин.

Родині виплачено одшкодування, за яке поставлено на поблиському згоркові вітряка. Але сидів десь якийсь чорт, який не хотів, щоб вони були млинарями. Одного вечора батько Володимира забув заблокувати механізм. Вночі зорвався вітьор, крила почали крутитись, вітряк загорівся і хутко згорів.

Так що пришлось Володимирови перейняти по батьках тільки господарку. Через кількадесят наступних літ Володька робив на залізній дорозі, пив горілку, їв сало, кидав роботу і йшов під церкву — бо, як відомо, молитва то річ бабська. То жінки стоять в храмі і моляться за дітей, за себе і за мужиків, щоб не пили. А вони перед брамою святочне курят, говорять. Для їх свято почнеться пізніше, за столом — у метафізиці побудженого їжою і горілкою жолудка. Але є в їх також скрита мрія, якую мів також дядько Володимир, котора в його припадку знайшла відплив в реальному щоденному житті, а не тільки в пияцьких імпрровізаціях. Багато з їх, на щодень пригнутих роботою або горілкою, хотіло б стати священиками-шаманами. Не впливає то тільки з якоїсь примітивної думки, що попом на селі живеться найлепш, але з охоти доткнутись хоч трохи до святого, которе для їх виражається в певним непойнятливим театрум візантійського богослужіння: в співі, церковним облаченні, перепливі осіб і символи.

Дядько Володька любив і умів випити. Через довгі літа його напитком була гербата з дінатурою. Той специфік він стосував часом в рецептурі на деякі хвороби. Був то здоровий, сильний мужчина. Колись, під час окупації, він зробив заклад з німецькими вартівниками, ще перне сорок разів. Заклад ішов про літр самогону, і кажут люди, що випив його Володька.

Не всьо є, однак, вічне, і здоров'я тоже кончається. Для Володимира той чес прийшов вже в п'ятдесятих роках. Тогди-то одна ніч змінила його життя. Було то, коли Володька лижев в шпіталю. В снови прийшов до його Ангел і сказав, що однині буде він мів силу, дану од Бога. Почув теплоту, проникаючу його тіло, теплоту, якую потом так охочо оддавав всім, якая промінювала десь в околицях живота.

На другий день Володька зняв з себе хворобу і почав нове життя: ходив на всі богослужіння, вбирався на чорно; на груді носив великий демальйон з Богоматір'ю, нібито панагію; загодував довгу бороду, котора з часом стала сивенька; почав говорити по-російську, бо тая мова є в нас ближча Богу.

Спочатку своєї діяльности Володька взявся за утишування бур, розганання хмар або приволування дощу. Колись Васька Пекарув страшенно нудився, бо і робити не було чого, ані з ким випити, а тут дорогою йшов дядько Володька. Взясась охота пожартувати з дивака.

— Володька, розогнай тиї хмари, а то в мене сіно не звезене! Дощ змочит, треба буде знов тиждень сушити!

— Хорошо. Помолюсь Богу, он навірно поможет.

Бура надходила з заходу, тому Володька побіг на «вигон» — був там найбільший простор і сила могла діяти найліпше. Стоячи на колінах, пророк молився. Вітьор ставав щораз сильнішим, хмари приближились, потемніло, а дядько кричав:

— Хмуркі, хмуркі, розсидітесь! Хмуркі, хмуркі, розсидітесь!

Після години навалниця перейшла. Стало тихо, виглянуло сонце. Щасливий дядько ворочався до села. Розігнав.

Через кілька літ атмосферичні чуда перестали інтересувати дядька Володьки і став він займатись людськими хворобами. Злосливі говорять, що сталося так тому, що з утишування був Володимир не мів ніяких грошей, а на лікуванні можна було заробляти. Бог їх знає.

Дядько брався за різні болезні, але ж треба сказати, що найбільшу славу здобув як спеціаліст в справах безплідності. Він їздив по цілому Закерзонню і бував у шпиталях, їздив на листовні запрошення до приватних домів, лічив у поїздах, на одпустах, а коли ворочевся до своєї хатки перед порогом, часто спотикав людей, наприклад, з воєвідства Катовіцького, котори чекали на його нескілька днів.

Щодо лікування безплідності, терап'я була дуже шокуюча і не всі її витримували. Отже, вперше чоловік і жінка мусили вернутись до первинного стану Адама і Еви. Коли вони стояли голи перед Пророком, він шмарував природження чоловіка спіртом — щоб витворити теплоту. Наступно, на запічкові, відбувався акт прокреації, при якому асистував дядько, просячи Бога і виповнення, і сповнення.

Дядько любив лічити переважно жінок — боголюбність в них більша, а і теплота, яка в моментові чудотворення виділюється в Пророка, переходила на їх якось легче. Володька обіймав їх міцно, часом навіть подносив легко догори, якби хотів стрянути хворобу і говорив теплим шептаючим голосом:

— Боже, Боже, Боже.

Потом одмовляв молитву «Отче наш» і благословив знаком крижа.

Мені також прийшлося раз бути об'єктом діяння покойного дядька Володьки. Було то вже кільканадцять років тому, коли я їхав зі своєю вчителькою поїздом до Білостоку, щоб узяти уділ у конкурсі. В тому самому вагоні їхав з нами Пророк і коли довідався про ціль моєї поїздки, встав зо свого міста, щоб поблагословити мене. Стоячи, поклав руки на мою голову і відмовив молитву. Трохи сконфундована, бо ж партійна, вчителька приглядалась сцені, але нічого не сказала. Дядько помолився, перехрестив мене і дав мі поцілувати свій демальйон. Правда, до другого етапу конкурсу я не перейшов, але по сьогоднішній день помню, як тихо, мнягко і тепло говорив надо мною той старичок:

— Боже, Боже, Боже...

ЛЕОКАДІЯ САЄВИЧ

На лавочці

Літом, коли на дворі світить сонце, виходять сільські люди на лавочки. Сідають разом молодші, старші і вже зовсім старі. Коли думаємо «молодші», то не значить — молоді люди. Переважно на лавочках сидять пенсіонери за 60–70, а буває, й за 80 років.

Лавочки стоять під деревами: безом, орабом/горобиною, грушею, щоб була тінь від сонця. Хто знає село, цей знає, як виглядає «лавочка» і в якому місці стоїть. Знає також, що значить «лавочка» для тих, які на ній сидять, і для тих, що проходять вулицею тоді, коли на лавочці «сидять».

«Лавочка» то сальон і вирочня. Сюди приходять оддихнути, але і чогось довідатися, розказати про себе, про своїх близьких, поділитися якоюсь новостою, похвалитися, почути схвальну опінію.

Кожного, як на суді, осудять зі всіх сторін, оцінять його і його поступки й дадуть присуд, чого він вартий. Тут і висміють, і пошкодують. І нема пощади — ніхто нікого не оправдує: добро то добро, зло то зло. Хороший хто — то на правду хороший, бридкий — то бридкий. Справедливі люди на «лавочці»!

Але бувають й інші сторони такого цікавого зборища старших людей. Оточені спокоєм і красою сільського пейзажу, під щебіт пташок, починають «баби» й «мужики» розказувати. Ніхто не перебиває, коли розповідь цікава. Як надійсть, нудно комусь, то безпардонно перебиває розкажчиків і починає щось інше говорити. Найліпш слухати, як щось веселе, то кожний щось докаже і посміятися можна.

На лавочку під старим в'язом, уже останнім в селі, так старім, що нема як його зрізати, навпроти своєї хати, яку сам побудував, — виходить майже кожний день дядько Василь. Василь то найстарший чоловік в селі. Високий, прямий, чисто одягнений, коротко підстрижений — колишній кавалерист, ще «за Пілсудського».

Зацвів верес при дорогах. Ми гляділи на фіолетові цвіти і думали, що швидко осінь. А дядько Василь поглянув і сказав, що по тому, як цвіте верес, можна вгадати, яка буде зима. Послухаймо й перевірмо...

— Як верес до самого верха цвіте, то зима буде без снігу. Як посередині — то зима нормальна. Як з самого низу — то перед Покровою може впасти сніг і лежати. Як верес цвіте наверху, то зима буде без снігу, або впаде немого і може хутко згинутися. Верес показує теж, коли сіяти пшеницю і жито. Як вуон цвіте посередині, то середня сівба. Як сами низ, то рання сівба. Як верх, то можна сіяти пуозно... До Руздва, — сказав дядько Василь і засміявся зі свого порування.

Згідно з дядьком, яка буде зима, можна вгадати й по вітрові.

— На Миколу як вітер буде з заходу, то зима буде слабая. На Косму-Дам'яна — ціла зима така, скуоль віетюр буде дути в той день.

І ще багато цікавого можна дізнатися від дядька, який все життя провів у своєму селі.

В його очах і серці живуть люди — наші предки. Бачить їх в давньому одязі, при колишніх заняттях, таких, про які наші діти читають вже в підручниках історії: з серпами в руках, як ідуть жати жито, на дерев'яних возах, при жорнах. Чує дядько старі пісні, згадує танці, забави — дитячі, молодих і дорослих, христини й весілля. Шумлять в його пам'яті старі дерева над вулицею і за клунею, світить колишній місяць — а він, молодий хлопець, слухає розповіді старих людей. І знає, що його село старе, 500 років має, знає, чом саме так називається різка (поле) — бо колись там, де тепер ліс, був лужок...

Не було колись телебачення і молоді з зацікавленням слухали старших, переймали від них і зберігали цінності, важливі для історії свого села і односельчан. А ми? По-різному слухаємо розповідей дядька. Позабувались наші діди й бабусі, колишні сусіди й знайомі, давнє життя пройшло й часом нудно слухати стару людину.

Теперішній молодий хлопець тільки засміється, як хтось розкаже, «як колись було», і напевно не присяде на лавочку. А інші посидільці також перебіють дядькові Васильові. Стануть говорити про свої дочки й зятів, про мешкання внуків, фільми в телебаченні.

А треба часом присісти на лавочці коло старого чоловіка, послухати, що він старається нам передати — як естафету.

То в його пам'яті захований образ нашого минулого, наш національний характер, наші звичаї, пісні, поговірки, історія — все, що складається на поняття народу.

А так — не шануємо свого, приймаємо в місце свого чуже й пізніше навіть не знаємо, хто ми, до якого народу належимо...

Їхнє сонечко заходіт...

Є такі місця, котори порушуют нашу совість й почутє справедливості, викликають непокуой і почутє віни. То дітячи доми і доми спокуойної старості. В стінах тих домуов скривається чиєсь проданство і опустієне найбліжшими особами.

Сльози в дітячих очах, їхні жаль, потреба тепла, материної руки, єї слова і присутності — не оставляють хіба нікого обоятним. Хотіелося б розвеселіті, витерті сльози, погладіті. І часом приходят добри люде, до сіруот і не сіруот, і берут їх в своїє наповньони теплом і любов'ю хати.

А доми спокуойної старості? В їхніх стінах гасне надієя, живе смуток і плаче душа. І хоч в окнах весьоли занавієскі, то всьо тут чужое. А там, в руднум куткові, осталася, може, старая хатка, доживавша своуй вієк, і хоч не било в юой на пудлозі диванув — била своя. І тієшила проста занавієска на окнові, зельони вазонок на юом і старенька ікона в куткові, перед которою можна било одкриті своїє найбуольш скрити думкі.

Покуоль у нас є сіли, є і гордость, і незалежність. Але молодость бистрокрилою пташкою пролітає, а приходіт час, колі, проживши своуй робочи вієк, старенькі маті й батько остают самі.

І їдут вони в доми спокуойної старості. Їдут з надієєю, што будут незалежни, што не оно їм пришлась такая доля... Везут з собою своїє шафи, сундукі, телевізори. Стариє речи, до яких звиклі, сталі частіною їх самих. Каждая нагадує мінуле. Але на новому місцьові є своїє шафи, столкі, постелі. Давнє житє остає в мінулому, за дверима, котори, за їмі замкнувшись, подієлят житє на «там» і «тут».

«Наше сонечко вже заходіт», — думає зо смутком старенька бабуся, сідієвши в куточкові перед окном в домі спокуойної старості. Маті трох дочок!

Коло єї на шафці красується фотографія — дочка. Знялась мамі на паметь, зо своєю сім'єю. На стініє приклеїона витінанка. Показує бабця всієм витінанку, гордітьсє. Внуки, правнуки. Веліке ім'я. Дочки одвієдуют.

А чи думала колісьня дієвчина про такую старость? Як марила вона про щастє, про чоловієка, котори буде «на руках носіті», про добри з «золотим серцьом» дієті, про наповньону всякім богатством хату?

Вишла замуж, труділася рук не покладавши. Свекруху уважала, мамою називала. З сонцьом вставала, з місяцьом засинала. Успівала на полі і вдома. Дочечкі ховала. Пекла їм хлієб. Плаття шила. В школи проводжала. Розцвітала з їх молодостєю. І настав час — дочечкі замуж видала. Мама, мамочка — всьо для їх! Мама — такое веліке слово! Туолькі в юом тепла, радості дітінства, безінтересовность, де берем «всьо» за «ніц».

Час несе змієни, ламає обичаї, міняє уклади в сім'їє. Чи аж на туолькі, штоб ми забивалі про своїє матеріє і батькуов? І не находілі їм місця в бльоках, віллях, в одієльних покоях для внука і внучкі?

Мудри мудростєю прожитого працьовітого вієка, старенькі бабці і діди — то добри духі в наших сієм'ях, арбітри. Помагают нам розобратіся в плутаніні життьових проблем. І куолькі нам не било б лієт, покуоль живут наши мама і тато — при нас

живе наша молодість. А наши дієти тягнуться до їхнього душевного тепла, як молодіє стебліни до сонця. Є кому їх послухати, притуліти, сказати добре слово, розвеселити. Потіешити казкою, поговуоркою. Для старості — молодість то радість. Молодіє несуть їм надією, гріють своєю красою.

І нехай сонечко старості заходить не в чужих стінах домуов старості, а в домах, заповньоних близькімі, а внуки нехай веселяться при їх, а не на фотографіях, приклеяних на голих стінах.

Якімі словами описати матеру з повним краси, благородним ліцьом, лежавшу, як «опали лісточок» серед чужих, колі опустілі їїє сіли...

Пусти місця, котори творим кругом наших близьких, забивавши про їх, чужим людям заповніти не пуд сілу. І тая пустота боліт і раніт. Календар старості входить в наши дніє незаметно. Символь домуов старості — жєлєзна міска — часто стає перед тимі, котори ставлялі їїє для своїх постарієлих батькуов.

Колі родіться дітя, «перед матерою одкривається небо». А послі? Якая гуркота в словах: «Пуйду до дому старцув». Якіє думкі тут скрити? Куолькі в їх розпачи? І куолькі вдячності, колі такіє слова виклікують протест?

В домах спокуйної старості штораз слабійє світїт сонце житя. Старіє твари, погасли очи, згоровани серця. Часом розблїсне в їх огоньчик, запалаяни спогадом мінулого — давнійєших лієт, заповняних працьою і близькімі людїма. І блїсне в очах живая історія, а памєть покліче мінуле щастє і радосни хвіліни, й попливе сльоза, і закамєнієє серце...

І тогди сонечко заходить не вечірньою зорою, а сієрим туманом. Заходить і гасне в смуткові...

Пудляська зіма

За окном красується зіма. Порошит сніжок, прикриває містову гуліцю і одснієжану доруожку, котора веде до передвоєнного дому. Сніжинкі опадають на старий сад. З дому виходіт господиня, сиплє на прочищанє місцє зерно і з плоту, окутаного віноградніком, висипаються вороб'їє. Куот, сїдячий на століє, розбїває голову об скло — за окном пролетієла сїнічка. З заходом сонця поміж ліпамі покажеться червона смуга, вороб'їє одлєтять і на місце ляже вечур. Можна вийті в такїй вечур з дому і сколихнеться душа, попливуть думкі про мінуле. Пуд ногами скрипїт сніг, розсипаються розблїскі од снієгу і нагадують діяменти. І якби переходїш на другу сторону люстра. Ти там, де одкрилась заслона над стороною дітїнства...

По зімовуй гуліці їдут коляднікі. Зуорка — «Гвєзда» — двохрадка з іконкою за склом в руках найвижшого хлопця. Кожушкі, валянкї, тепли хусткі і шапкі — оборона перед морозом. На душеі святочно. Всієяне зорамі небо. Зори ясни і виразни, а небо сїне і кришталєне. Во всієх хатах горат огонькі. Їхнє світло лягає на старіє в'язи на гуліці. Із хатуов чуті голос застуолля, одривкї пісєнь. Коляднікуов приймають шумно і весьоло. З їмі входить в хату празнік і молодість. «Рождяная» пієсня, што

пришла з глибини віку, чар зурки з іконкою і горащою свічкою приносять таємницю і створюють свого роду містерію. Реальність одступає, уява переносить в далекі краї, освітляють Віфлеємською зорею.

Колядники готувалися за два тижні до Різдва, училися слухати, записаних слов'янськими літерами в бабінному зошиті. Їхня пісня звучить складно. Діти зачаровані красою «гвізди». Обклеєна різнокольоровим папером світиться і мігає, колише вирізані з бібули прикраси на рогах — кутасами. Але звучать слова «Ета пісня наші спієта вам і нам во многі лієта» і колядники з шумом покидають хату. Ідуть далі, славлять Різдво Христове в інших хатах. А з другого кінця блискає огоньок наступної «гвізди». То з сусіднього села прийшли нові колядники...

Зима приносила дітям радість во всьому. Ліс покритий снігом, як з казки Андерсена, манів на лісові дороги. Там, під мохнати́ми соснами, красавився невеликий згурок. Розкраснівши, ми тягнули на гурку саночки, важкі од приліплого до полозів снігу. З'їжджали, падали в сніг на своїх саночках, обіва́лись об сосни — гурка була узка. А одного морозного вечора зробили щось незвичне — затягнули на гурку великі сані. Вечур замінився у місячну ніч, а ми з'їжджали на тих санках, якби не бачивши світа кругом. Наші пальці приліпи́ли до плеч, рукави́ці промокли навільно...

Тоже незвичайну сміливість проявляли зимою хлопці. Дождавшись возакув з дровами, котрі ворочалися через наше село в свої безлісні сторони, прив'язували вони саночки до фуор і так гналися з великою утіхою. Некотрі дядьки цвікали сміливців бічом, але такі попадалися нечасто.

В зимові дні манів нас тоже люді. Сковані морозом руви, коліснь річка, присипана л'югкім сніжком, запрошував до ковзання. Ковзалися ми просто на пудовах, а некотрі то й голою п'ятою.

Ах зіма, зіма... Куолькі спогадув!

Я на прогулянці в пущі. Красота така, што стоїш і моли́шся. Йолі і сосни під сніговим навісом рисують контури на фоні ліса. Кругом затаїлась тишина. Дві юолочки, покриті сніговими плащами, похожі на колісньні господіні, окутані зимовими хустками опінанками. Нахилившись над дорогою, говорат з собою. В гурбах сліди звірини. Пуща як моя Загать — старий ліс за ровом, часть колісньної Бієльської пущі. Загать вирубували, засаджували, знов рубали, продавали, а в наші дні стала вона резерватом.

Через Загать з навіслими над дорогою йолами ми їздили шитками на Всюночню Різдво. Мама і я. Корчіє по обох сторонах нагадували лісних хижих вовкув і, оминавши їх очима, я старалася любоватись розсипаними по небі зурками. А вовкі ходили по лісних дорогах...

Шиткі везли нас і в сусідні села з театральними виступами, пудготовляними в сільсько́й школі під керунок учителя. Дорога через ліс, під зорамі, в товаристві колеганок і колегів, наші пісні, співани од всієї молоді душі, до утрати голоса, што тоже нас веселило, осталися там, в Загаті...

А «Гоготуха» — обичай жартувати перед нашим Новим роком...

Світить над лісом повні місяць. Село пливе в місячному світлові. А ми придумуємо жарти і гадання... Вже перенесли дрова з одного кінця села в другі, висипана

попелом доруожка, винесли тоже курку з хати послі гаданя. Лічимо, трієскаючи од морозу штахети, а наши хлопці здимают ворота у дядька Івана. За клунью стоїт розложиста сосна і хлопці, зо сміехом і жартами, втьогают на єї дядькови ворота...

То бив добри і щасливи час. Зіма нас чаровала і веселіла; што намальовала в душі, тоє одзивається живим образом з каждым новим її приходом.

На лугові

Якіє колісь билі поплави! Травеністи, кольорови, пахучи... Цвілі на їх разновідни квіткі. Віетьор колихав мором квіток, шелестієв травою. Білієв дікі рум'янок, бліщав серебром сердечнік, а «курача сліпота» покривала всьо золотом. Скромна, рабенька «зazuля» ховалась бізько земліє. Живокуост, тисячнік, дзюравець, кривавнік, бабка з продовжастимі лістками, мидельнік з розовато-білим цвієтом, молочиїє — куолько їх всієх процвіло, украсіло нашу землю. Створане природою богатство било, як палітра маляра.

В коренях, лістках і квітках таїлась лечебна сіла.

Живокуост пілі мочани в горієлці, сердечнік лієчив серце, бабкою милі волоси, корень живокуосту помагав од болю горла і жолудка. Дзюравець помагав на всьо! Тисячнік пілі на апетіт і од «тисячи хворобув». Кривавніком тамовалі кров, як скалієчилісь серпом чи ножом. Бабку прикладалі до ран, котори не гоїлісь, і до місць, покусаних комарами. Лістє і корень молочая парилі і пілі од кашлю і бігункі.

Незабудками украшалі хату, рвалі їх на букєти. Найбуольш їх росло в ровах, а як ляжеш в траву серед незабудок — душа оддыхає.

Бабку перед празніками розвішувалі для запаху, затикалі за окна, дєвери й ікони.

На лугові било мнуого пташок разних кольорув, сортув і велічини: бусли, краскі, ластовкі, плішкі, а в болоті — кулікі. Кружили над лонками, спієв їхні радовав серце.

Лугі билі так болотісти, што могли «зассаті» чоловієка або худобу.

За тоє лієтом било хороше, як у казці. Білим пухом покривало цієли луг. Пуд корчамі рослі, похожи на коралі, червони гуоркі журавліни.

Через поплав протікала рика Орлянка, з так чистою водою, што в юой, як в люстрові, одбівалось небо. Ловілі там рибу, а навіть ракі.

Зімою болото замерзало. Ковзалісь на юом на коньках своєї роботи, їєзділі на санках, тьогалі їх по льодові. Вєсьоло било для діті, тієшилісь, сміялісь. Дієті ковзалісь в черевіках з дерев'янимі пудошвамі — верх черевікув зо скуори, а пуд сподом прибїє дерево. Снієг на такіх пудошвах всьо руос і руос, і не можна било уєе на їх ступаті. Називалось тоє обув'є «кльомби». Ковзалісь ще й так: одна дієвчинка присядала, а двіє тягнулі їїє за руки, бієгши з двох сторуон.

Ковзалісь тоже на гуліці і так виковзувалі стежку, што послі всіє на юой падалі. Одбівалі «орли» на снігові.

Як сніг зліз, цієли луг покривався жовтими лототями.

На лугові лієтом косілі траву. Косаріє виходілі зо сходом сонця, колі бліщала роса, і косілі, пока роса не висохла. Говорилі: «Косі коса, пока роса, роса долой — коса домой».

Трава била молодая, слабая, збіралі з води граблями, клалі мокру на носілі і в рієзкі, виносілі на груд і там сушили. Корови не хотієлі їєсті теї трави — била гостра і з пухом. Трава, котору косілі, цвіла бієлим пухом і лонка виглядала, як покрита пєриною. Люде, котори виносілі траву на груд, страглі в болоті по колієна, а вода з трави текла їм по плєчах.

Тяжкє колісь било житє на сєліє, но люде билі весьоли. Збіраліє разом, виходілі на лавочкі, співалі. В дєнь натомлятьєся, а вєчором співаяут, молодіє танцюют пуд гармоню чи балалайку.

Кольорови лугі, кольорови дніє дїтїнства і молодості — де ви?

Сіні льон

Вдоліні за сєлом цвів сіні льон. Сіні, як небо. Приїєхала з мїєста красавіця-дїєвчина, тонєнька, як стєблінка, з очима сінімі, як льон, з мріямі, як сонєчне промієнє. Вишла замуж. Перєв'язала чорни коси бієлою хусткою. Стала господиною. «Господіня» — прозвала їїє заздросна старша золуовка. За іншу говуорку.

Молодіця-красавіця творила кругом сєбе красу. Цвілі в горуодцьові астри. Жовтєв вимити лугом помуост. І пришов свєкор — розхохотався: «Сину, ти паню взяв! Пудлогі всьо міє і постієль перє. А хто за їїє будє нюос гуорку мужицьку долю?».

Сіні льєне! Так, як твою красу рвут, тягнут і лом'ят, так ламалася і гнулася молодость мїєстової, замужньої вжє дїєвчини. Гнулася над доспієлим житом. Звук коси, подуобни на зотханє пудрієзаного жита, шорох колуося, стєрня, обдїраюча до кровіє рукі.

За межею такая ж сусієдка обтірала пуот заліваючий очи. І вицвіталі з кожним роком тіє очи. І з кожним роком доля льну сплєталася з долею дїєвчини.

В кунцьові марця звучала весна. Пєклі «буслову лапу» — піруог на свято Благовієщення. Трава, як густа зельона щуотка, покривала пудвуорок. Падав тепли росяни дощик. Земля одкривалася до весняних робуот. Льон сієялі пуд Юріє.

А молодіця стала мамою. Народілася дочєчка. Промієнчик. На Ілію. Льон тоже руос, прополоти весною. Сєстричка-пудросток крутілася коло молодєї мами. По жнівях разом рвалі доспієли стєбла з бращачимі рижимі голуовкамі. Сушили їх. На терніцях терлі, трєпалі на ступі, чєсалі на щуотці. Кудєлі пралі на ковротках. Звівалі ніткі.

Льняная нітко, ти сієльські шовку! Ти била і на ручнік на ікону, і на обрусок пуд хлїєб, на вишиту крижиком сорочку, на плахту і на світку. Набіралі тебе на бердо, сновалі, ткалі на верстаках.

По святих вечорах у кожної господині в хаті з'являвся верстак. Пуд світло лучини змучани очі ходіли вслід за сувніцею. Умієли руки пуд стукот дерев'яних кросьон вичаровували льняне полотно. Виткане полотно білілі на лугах. Лежали такіє сієровати дорогі трудної жуночої долі пуд сонцьом і дощом, пуд мієсецьом і зорамі, аж вишла з їх вся сієрость і сталі бієлимі, як снієг.

З такого бієлого, промитого дощом і вибієяного сонцьом льну пошити бив празнічни одяг русіна і вишити мамін ручнік з пієсні.

Мама дієвчинкі, што росла на сєліє, де руос сіні льон, одягала їїє по-городськом: бієли капєлюшк, бієла сукєnochка... «Смерть, смерть!» — смієліє сільськіє дієті. І мієсто одиходіло в непамєть. А час вирієзував на колісьнюм прекраснум ліцьові своїє сліди і білів скроні, як сонцє льон.

Нема уже на полях Пудляша сінього льну. Зарослі стежкі до старих полюов. І одиходят уже в непамєть колішні трудженіці, господині сінього льну — наши мами. І заростає травом забиття їхня доля і думка про щастє.

*Золуовка, золвіця — чоловієкова сєстра
Ятрошка — жуонка чоловієкового брата*

Фотографії

Називають їх «карточками», берегут, як штось дорогоє. З дерев'яних рамок в сільських хатах поглядають на нас одважни хлопці-солдати, поважни у своїх двадцєть лієт «молодухі», весьоли дієті, сіві діди-прадіди... Памєткі блізькіх. Зачаровани мінути. «Карточкі» мінають, як світ, на їх запієсани, як наше радоснє дітінство, чаруовна молодость, достуойна старость. І забуваємо про той світ.

Падають старіє крижіє, заростають травом могіли, на каменях затіраються імен, в церковних кнігах не находімо своїх фаміліюв. Хто нам скаже — хто ми і скуоль? Фотографії — то ніточкі, якіє в'яжут нас з мінулим, слієд і памєть на земліє, круг блізькіх нам люді. Їхні життєви шлях биває мірилом високіх духовних цєнності, дороговказом для нащадкув.

Пропадєє фотографія — пропадає памєть, рветьєся нїтка, протягнута з мінулоєго. І так, як промєнь сонця блієсне в темравіє, так мігне слієд імені, розкриєтьєся слієд роду на старуой фотографії, заховануй бережлівим нащадком. В такіє мінути одкриє на хвіліну своїє дєвери далєка старина і ми можемо глянуті в ліця своїх прадідуов.

Моїє діди, прадіди не знялієся на памєть. Їхні імен, пієсани кіриліцьом, повторуют сосни на старих могілках. Нїтка памєті порвалась, таємніця приховала їхні слієд і земніє діла. Алє однайшлась фотографія дієдового брата, завєла вглиб мінулоєго. Єднала їх доля, весєлілі такіє ж сами пієсніє, похожа била дорога життя. Як зберегчи їхню памєть? Може, словом розкажемо — нєхай далєй живут...

Руод осієв на землях Пудляша, в селіє при пуци. Поле не роділо пшениці, «роділось» на юом каменіє, а луг топівся у болоті. Але нащадок старого роду з надієюю вводів у свуй дуом молодую господиню. А господиня, сама з уроджайних земель, плакала і тужила за руодною околицьою, за недіельними службамі у сінюй церкві. Тут страшила своїмі дебрамі старая пуца і гулявший ночамі по каменістум полю холодни вітьор. Брат, одававши сестру-сіроту без посагу, заручав єїну працюві-тость. І вушла молодая в протерту бабусямі і матерамі коліїну, стала на їхнє місце, заступіла. Ще сонце рожевим світлом мальовало небо, а вже начинався коловоруот робуот.

Носіла воду дерев'яним відром, варила в печіє страву. На каменних жорнах мо-лола муку на хліб. Скрипієв, крутівся тяжкі камень і його тяжкі оберти нагадували про такую ж тяжку сільську долю. Рано день умивав росю, а вечором падав ша-рою годіною на змучони плечи.

Оралі свою каменісту землю, сіялі так, як і предкі: гречку, просо, льон. Саділі тоє саме, што й вони. В жніво бралі малиє дієті на поле — бавіліся вони в тіні, засиналі пуд колиханє теплого вітерцю. В сонечни дніє на багністих лугах косілі і сушили сієно, складалі його в оборогі.

Лієтню жару обмивалі в холодних криніцях, на рієчці, а пуот трударуов всякав у дієдову і батькову землю. Природа біла їхнім товаришом. Труділісь і пуд гудієне грому і пуд пролівним дощом.

Наступала осєнь і на полю з'являлісь копачіє. Недалєкі лієс горієв всіємі барвамі, бліщало в сонці «бабіє лієто» і труд копаня в розмальованум природю уголкові ра-довав і мінав незамієтно. Біло тепло, обсипалось золотє лієтє, душа веселілась... Але приходілі холодни дніє. З мутного неба начиналі моросіті дощіє. Копачіє хова-лісь од докучлівих крапель, накривалі голови і плечи, і ставалі схожимі на заблуканих в далєкі краіє монахув, котори сипалі в мішкі мокри, облієплєони землею картохлі.

Приходіла морозяна зіма. Снієг засипав крити соломою хаткі, насипав кругом їх гурби, мальовав на шибих оконєць прєчудни взори. З лієса пудходілі блізько вовкі.

«Беженство» закінуло пудляшукуов вглиб Росії, далєко за Волгу. Зобрав там своє жніва тиф і голод. Не всіє вернулісь. Вернувшись, варили кулієш з кропіві і лободи. Не падалі духом. Працьовалі. Рукі білі «золотіє». І достаток став заглядаті в окна, а скрині наповнялісь добром.

Од «святых вечоруов» до весьолого весняного велієкого празнієка Велієкодня ткалі. «Ти тчи, тчи!» — говорила бабка молодую внучці. І ткалі, аж до сієнякуов од педалі кросьон. І виходілі з кросьон розоткани в кольєрови взори плахти, полотно на обрускі, ручнікі, сорочкі.

І так проходілі дніє, мієсєцє, рокі...

Білі празнікі, весієя, христіні, виростало молодєє поколієнє, одходіло старше. Помінялісь мієта, в которих посєлілісь нащадкі. Розлетієлісь, роз'їєхалісь...

І старого роду нема вже у селіє коло пуци. Дворище заросло високою травю. Остатні свієдок — в'яз — стоїт і думає про тоє, што прошло.

А фотографію зберегла внучка — і фотографію, і памєть роду.

МАРІЯ САРНАЦЬКА

ЖИТЕ

То книжка ktorую пише доля
День добрий і злий
Весьолий і смутний
Молодость і старость
Всьо в туй книжці прочитаїш
Ѓди гліниш в очи весьоли
Зобачиш які були літа молодії
Описую історію мого житя
Поморщони рукі кажуть
Же тільки працювали
Смутний зір моїх очи
Розкаже о своем трудним житю
Зморщки на тварови і сиве волосє
Скончать остатню сторону книжкі
І ждеш же може хтось тобі близькі
Замкне її на векі

Моя землі

Ти мене земльо викормила
І цалую мою родину
Дісь тебе не хочуть
Кажуть, що гінчий чіс

Проливали кров нашої батькі
Бись ти землі була вольна
З чужих сторон купують землю
А я не хочу жеб їх кормила

Кланяюся тобі землі
Бо як ти строїшся в гожи шати
Весною цала зельона
Літом цала в квятах

Тутай перший раз зобачила сонце
І перший раз зачала ходити
А тепір вже стара і смутна
Бо вмер муй муж

Смукток

Дужо смутку і злости
На всіх і на цалий світ
Але так хтів Бог
Жеб я терпіла
Мусить за свої грихі
Жеб тут одтерпіла
Никого не обходить же терпиш
Же серце болить
Дужо треба всього знести
І дождати до смерти.

[Довгоброди, 03.09.2021]

Надія

Коли вночі дивлюся на зорі
Ворожу свою долю
Долю свого життя
Думаю що сповняться
Мої мрії і думка серця
Але як зійде сонце
Вертаються вітьор бура і дощ
Хоч надія завжди мені каже
Що добро на котре жду
Ще до мене прийде

Поклонися землі

Поклонися своєю землі
Чорним загонам, що нас кормлять
Лісам і лукам з гожими квітами
Нема хоріщої землі на світи
Поклонися збіжови
Котре пахне свіжим хлібом
Кілько надій в тих колосах
Пісню з подічними словами
Грає — як зрізує — коса
Поклонися своєю родини
І своєму селови бо тутай вродилася
І прожила молодії літа
Для того ти землі така дорога і мила

СОФІЯ САЧКО

Каменни криж

замкнув в собі вирити слова

як би не ласкаті миті шороваті
не впустіт в тайну
по кому колі

стоїт з затертою пам'яттю

ни свічці запалюнай
ни вінка
кругом задопкана земля

Хто робів...

Хто робів ціле жице
неконечне лічит гроши
живши — як же не робіті
живши — як же не любіті
їхнє поле вироб'яне як масло
їхні руки пахнуть хлібом
хоч не збірают
всьо ще наслуховуют дощу
на лавочках пуд плотом
— осанна

1986 р.

Радуніця

што я тут
на могілках орленьських

недавно ж пальцьом
каменни крижие дідуов читалі

чміель кружився в безові
з зазульою ігралі

дзісь
над могілою стою
і з Татом христосуюсь

1993 р.

Монолог Мами в сієм часуов вечора 18 ліпца 1974 року

Ліє дощ, гриміт.

Отца-й-сина... О Господі! Десь блізько гракнуло. І знов зях і зях, і всьо крижом. О, тепер то буде голод! Аде-аде!.. Всьо заліє! І картофлі вигніют, і жито не досьпієє. Ще зельоне, як мур, а скосі на такій дощ, то в мидлях поросте. Колісь дидуль казав... — Отца-й-сина. — Господі спасі! — што на плечах носілі снопки з поля, так наліло. І тепер тоє буде...

То ще чекай, не іді по корови. Саме нагоняє з Вуорлі. Аде!.. Якая чорна! Казала: «Не веді того коня, кульгає». І тепер долієзь аж на Дубровку. Ти собі чобути з комори принесі; там десь пуд сундуком. А плащ, то, мусіт, в сіеньох, на скрині. Што то буде, што то буде? Аде, аде!.. Біело! Парцьова не відно. Господі Боже! А так парило до полудня. Просто дихаті не било чим; ще так неколі...

Одну прожене, друга находіт. Позаліває всьо. Як хто на Ганькові уп'яв бидло, то і не прижене. Ще сіена люде куолько мают. Ну, через рику то і не переїедеш. Тогди по драбіне... Там на Юзікові то і копіці попливут. В Мори, казалі, якомусь п'ять фуор поплило. Здається, досюоль і не било такої навальніці... Ат, може, люде видумалі. Отца і Сина, Святого Духа, Амінь.

То-то зяхає! То-то дає... От старий говорит: хмари не розоб'є. То ж на землю б'є, а не в небо. Ти, старий, не плеті нев'ядомо чого! Молітись треба, а не нарикати. От якій ти: помішалось тому, що сьвіетом управляє...

Господі Боже...! Встань, холеро, одягнісь!

Знаєш, што має биті. «Громодводи, громодводи»! Ще што стане і тогди запуюзно...

То ж колісь било, же картофлі з лупінами їєлі. Тепер то в долах садят. А за дідуля всьо на пієсках, то і на пієсках; вимокало так.

І як тоє жито пожнем?

Аде!.. Подівісь, подівісь, гуліцю заняло! От ліє! Там, над Співками, трохи ясній. Коб хоч коня не забіло, вуон такій утли. І на што в'юов на тую Дубровку. Жак пушов, мусіт, його там бидло.

Як ще туди дойти?

Жито то всьо виляже...

Отца-й-сина... спасі Господі!

А тая курка, як привезана, стоїт серед ходніка, чи то пієвень, і не поворошиться. Буде дощ, колі кури не ховаються. А бунькі скачут на водіє! Цієлу нуоч буде уже лієті. І як по тії корови дойти? Хай ночуют, чи што, пуд холеру! Олечка овечкі тягне. Ай-я-йя! Скулілісь, мусіт, вчора туолько остригла. Боїцьця. На П'ятюнку забіло одну... Царица небесная... Святого Духа! То вже, мусіт, у штось удирило. Але дощ трохи менши. Може, ідієте як-небудь. Господі, голод буде, голод. Вимокне всьо... Отца і Сина.

З цввієта...

вієршик бабці і внучці

з цввієта яблині і черешні
і з кованя шарєї зазулі
гадаєте весієлє і смерть
наповняюцьця сні неспокуйних
звони розколишут повієтре
ще трохи
і усіє узнают
пока пальцьом читаєте
каменни крижииє дїдуов
і не капне сльоза на зельони мох
ведеш за ручку
— в безові закружився чмієль

Їєдем...

їєдем з сонцьом їєдем
дорога з-пуд нуог
у дієда борода як їєж
у мамі пальці як шовк
туолько прасті тонку думку
як Сіви швідконогі дерева
і лієс качнувся провожавши нас
ой вієтьор вієтьор
і небо широкє
— а ви всьо з нами

Як же мніє бігущуй як вода...

Поема

заржав'яне сонце
ржави гнуой на вілках
пальці поштивнієлі
як повітре на буру
сорочка п'явкою впілась в плечи
— а вона — на межие
вигледає

як доска
вижлоб'яна шведами і дощом
як криж
на крижових дорогах
— всьо стоїт на межие
вигледає

ти ж моя тонка як сьвісьцюол
приді
сметану з гладунок позбірала
будеш клуста як гаргара
приді
пранікі з нашої печи
самі в ротіві розстают
приді

на межие стою
вигледаю
за рукав куосточки кідаю
шевельнула
— озером розплилась

то не я
— цібуля обієрана
то не я
— на тертці хрієн

а то мама
ззулька-перегорулька
туолько слюоз викула

приді до дому
сієні покостом помальовала
вишоровала пудлогі
забіліла шпари в пієчці
войді до хати
постієль наволокла
принєсла сієна
дасьць Буог
засьпіваєм колєду

входжу до дому
дома говорат про гроши
гроши для самих гроши
дай Боже дай
дай Боже дай
муой дуом зельони дуом
заплєтєни віноградом
з грумнічним крижом на балькові
з іконкою в куткові
молямі перемоляною
дай Боже дай
ой дай Боже
сусієдкі придут
а коб чоловієка мніє
з вілльою і самоходом
— дай Боже
дай Боже дай
коб зуб муой мишка з'їєла
і нови принєсла
коб хвосьціком їчка

не скінула з поліці
дай Боже
дай

твуй батько — чародієй
сьвіню розбірає
а ти така маленька
б'єш в барабан
і кричиш
і скачеш
бо за тею кровлюю
бо пуд туляризним м'ясом
десь там міхер
а з його можна бальон

муой батько велікі як Мойсєй
ну веліка уже і я
а у велікіх діті — велікі клопут
ходжу як в туманові
і билє вітьор — а жене мене
кров в жилах юшкою закіпає

муой батько велікі як Мойсєй
грумнічни криж
на балькові випаляє
уже горат моє волоси
уже моє серце
моє сумленє
муой Буог...

ти мене
— швайкою як сьвіню
і з тіла
як ще ліхорадкою б'ється о брук
печуонку вирві
і серце проколоте
кінь зутолочи
хай завіє
хай нажерецьця
чуда їм треба

— а повірат в Бога
в стадо зоб'юцьця
голова коло голови
веді їх веді
проводире
.....

ратуй мене нетерпеліву
так утечи хочу
і слова втягают мене
в свуй колодець
но тут пов'ялі як матина
п'ют каву п'ют гербату
чи каву чи гербату
і так щебечут
і щебечут...

я тебе
зіельом з квіеткі
од віетру пудкаджу
свієчкою од грому осмалю
вербочкою зло оджену

будь бігуща як вода
будь красна як вішня
не будь дзюрава борода
тіло — не сохні без мужчини
а ти пето
весієльним полотном
всієх з села замуж потягні.

я до тебе
стрилою Іванушкі-дурачка
стрилою Іванушкі-дурачка
чи коп'єм Георгія
я для тебе
я для тебе
як люод як камень як скала
я — за сьомою горою
я — замкньона на всіє замкі

я — кузня вигасла
я їчко не простое а каменное
проті
пил туолько я
тростіна
шевельнись —
— мглою розпливусь.

каюсь
каюсь
крижамі Грабаркі
перед тобою розплатаюсь
по другуй стороні радугі
закричу
пуд твоім крижом
крижамі Грабаркі закричу
рукі
як накрохмаляни сорочки на морозі
زاریюцьця в скіби твого тіла
кориенямі жил оплетяного
пуд крижом твоім
перед іконою твею
я — шибя розбіта на вієтрові
дзеленьчу.

як же мніє бігуцуй
учуті вієчну пієсьню
у виройові пташок їх вертанє
до вієчного огня осєнь догорає
суок на весну запасає
як же мніє бігуцуй
як вода
як же мніє краснуй
як вішня

1979/1980 р.

Наши материе

може бачиті
— ну як не треба
то не замієтіла нічого ніє
готова забожитісь

гуорке слово вковкне не скривівшись
промовит би не чула

таблєткою пуд язик
плястром на рану

єї молітви
переповняни вамі
перед іконою
за кого ж так рукі згортає
і благодарит не за себе

прибіжт у ваши будні
зварит в місочку вліє то й подмухає
спече привезе ще й до рота всадіт
што там юой стрикозіє
бивало же ж по майовуй росіє...

вашим кроком ступаті в дніє
о хо хо чи то не занадто
трохі сьмієшно тягнеццьця би хвуост

не запитає про погоду
— є про што мовчаті
якби штось там
не дай Боже
то лепі їїє — вона скраю

невже ж
не оставіла трохі себе для себе
невже ж
вдовуоль юой теї свободи
од порога до окна

Ціели день...

ціели день матичила город
сонце пражило так
што готова била його напоїті
розгінавшись з-над радкуов
обимала небо
— туолько неба для мене однеї
в щирум полі
не розпоментовала: куди пудвелі
куолько раз пудманулі
не топіла тих
што в ложці води мене би
згорнула не своіе дурнії привичкі
до себе пуд ребро

день ціели матичила город
а тепер вечур і тягне росою од травы

Маті колише...

маті колише ціеле жице
єї груді — молуочна дорога
єї діеті всьо дїтьміма
і любов без капрыз
на такуой подпори — всьо

Христос бив хороши — каже —
такій як на нерукотворному образові
і плаче як в креснуй піесні
знов вбівають ґозьдзі

в откритих дверох
шлоп шлоп будто зельона жаба
з імгли сходу
шикує
сорочку на смерть
шикується так якби доїті корову
даті їесті сьвіньом

В біелих...

В біелих обрусках
— шаре змеркане

в кожухові — не трицит мороз

пов'ялі трохі вінкі в макатках

пасякі — не так уже пасясти

плаhti в перебори
перебіраюцьця помалу
на той світ

ступаєм
а пудлога трицит
би крикліва ворона

за столом
обідають тіні мінулого

туолько павук
в куткові з іконою
плете — заплетає
наши думкі

Боюсь...

боюсь спокою котори не тривожит
замкньони вечур в замкньоних сіем'ях
і день — як біели поїзд
мінавшим в очи
— паперова натура тіла
голодним
— маска збратана з тваром
і слово як добра протеза
.....
запасала на чорни лістопади
запах ліетнього сну
в вінках і медові
запасала — зберегала

СТЕПАН СИДОРУК

Спадківщина

Викормився я грудьми землі
мійого рідного Підляшшя,
вріс в неї, як дерево, вбився — немов клин,
не підвів надії моїх предків: я — їхній наступник,
я — їхній же син.

Не затратив батьківської мови та віри,
їхні мрії перековую в чин — сію зерна,
кормлю, захищаю: я — їхній наступник,
я — їх правий син.

Поклонімося простим людям

Поклонімося:

матері за це, що нас навчила цією мовою говорити,
батькам — що чесно навчили нас жити.

Поклонімося:

дідам своїм — їхнім могилам і цій землі,
з якої виросло синів та онуків наших покоління,
землі — в яку вросло людей простих коріння.

Поклонімося серцем, поклонімося головою,
нехай ця земля завше буде нашою колибкою.

Моє село Ставки

Над Бугом, невелике, небагате, немає в ньому навіть костела, ні школи. Костел в селі Рожанка побудував граф Август Замойський в 1908–1913 роках. Перед 1875 р., хоч повстав деканат у Володаві, то в нашому селі не було римокатоликів, лише одні уніяти. Невелика група римокатоликів була тільки в селі Рожанка, при графській резиденції та в самій Володаві.

Після скасування унії й уніятської Холмської єпархії ця територія відійшла до православної Холмсько-Варшавської єпархії, а від 1905 р. почався перехід на римокатолицизм. Однак у нашому селі не всі мешканці перейшли на римокатоликів. У 1936 р. можна було начислити 37 православних родин на 180 усіх родин у селі.

Пізніше жителі села почали мішатись — женитись одні з одними, потім прийшла вивізка в Акції «В», затаювання своєї приналежності, вживання польської мови, почалося ходіння до костела, хрещення в ньому дітей тощо. Тепер — хоч і знаєш тутешніх старших жителів села — не знаєш, до кого якою мовою промовити...

Під сокориною — під ясинями

Ну, думав я, вставши рано, що типерешній день буде трохи спокійніший від щоденної заботи, від щоденнього доптаня немов старого коня у кіраті, а тут чорта два. Ще не дійшов я до стайні сипнути кобилі оброку, а вже мати з сінь за мною галакають, щобим зара вертався, бо щось дим з печі в комин не іде.

Вернувшись, дивлюся, фактично, по хаті туман котлує, діти на запічку заходяться від кашлю, думаю — дрова, як перець, сухі, вітру також німа... Що ж то може бути? Пішов я до клуні та приніс цілого солом'яного околота, ну, думаю, як так цілого до печі впакую та підпалю, то цуг мусить потягчи. Але гасло — що трохи затліло, то знов гасло, уже навіть тато не могли на печі уседіти.

Так от ми з тим димом бортаїмося, як прибігає до нас стара Дмитерчиха, щоб іти допомогти її старому стягчи воза зо стріхі. Парубкі, пся їх мать, щоб їм руки і ноги покрутило, на шуткі хіба, паруконного воза на хату втягли. Старий, каже, чув з вечора, як щось хроботіло, але думав, може, коти або що. Мотузком ми того воза, розобравши по частям, зо стріхі спускаєм, руки і ноги дрожать, щоб самому не впасти, їсти хочеться, а дим з комина ани покажеться.

Упоравшись з тим возом, іду до своєї хати, щоб що-небудь з'їсти, й бачу, що і тато вийшли на поріг, накінувши на себе кожуха-крима, кашляють і свою люльку смокчуть, а мати, набравши в радно сухого льону, пішли, забравши

діти, той льон терти. За декількох часу трах-бабах відчиняються двері, влязять діти до хати і кричать від порога:

— Мама казали, щоб єсь ішов, бо хтось нашу терницю вікрав.

— Як-то, — кажу, — вікрав? Хто ж би там на терницю ся полакомив?

Заходжу я на прогменє, де під дашком наши статкі стояли — ступа, мотовило, кросна, і бачу, що терниці нема, а нех же ж тебе чортова мати побере! Глянувши на дорогу, бачу, що мати стоять з Настею від сусідів, і Настя дричить на плечах терницю. Но, думаю, то і згуба віднайшлася. Настя взяла собі потерти, то і відносить. Але не, то не наша терниця, і кажуть мені іти за своєю під школу, де нічю парубки всі терниці позносили, та й ще поставляли їх так, якби, примірно, вони бидловали. Стоїмо ми так в кількох чоловік і хохочем, за животи тримавшись, і підговоруєм до проходящих дівчат і молодінок о цих попарованих терницях, вкінці берем кожний свою і несемо їх додому.

Всьо було б — як було, но що ж з тим комином, що диму не тягне, зробити? Вже тато зробили берозову метьолку — метелицю і ждуть, щоби м ліз на дах та саджу брався витерати. Но то пригнув я, як кіт, по драбині і давай бортатися зі шнурком, щоб метлу в комин спустити. І от щось мені біля колін зазвеніло — скло чи що? Витуроплюю очі і що бачу: комин зверху шибою прикритий. Ну — от допіро я пойняв, чому у печі гасло, чому цуг не міг потягти.

* * *

По короткій літній ночі пробудився я, де вже чорту матери, далеко по світані. Але от, думаю собі, тепер неділя, полежу собі трохи. Мати і так виженуть корову на луг, а потім учеплю кобилу на мотузкови, нехай трохи скубне трави з поплава. І от лежу так собі, лежу, а потім як гіпну на ноги, як молодий жеребець, і тішуся сонцьом і неділею. Потім виходжу на лавочку при дорозі, до сусідів, поговорити.

По обіді сидимо ми в хаті у Бурдана: я, Смаль, Рева, Шепилюк, обидві Струциці, Параска з Ганусею, та говорим.

Бурдан сидять на печі, звисивши ноги на хату, та дзвенькають кресивом об крамїш, щоби зеву і люльку запалити. Кури, наївшись, ходять по хаті, кокодачуть, а та і другая, надувшись, де-не-де по собі м'яжку купку зоставить.

До хати входить Ядамко, а Бурдан з печі до нього несміло:

— Ядамку, може б, ти подав мені краменя, а то на землю впав.

Ядамко лап за купку найбільше до крамїня подобну і аже йому між пальцями потекло. Ми лягаєм зі сміху, а Ядамко, допавши босих ніг Бурданових, витир о ні свої пальці, хляснув дверима, аж ушакі задрожали, і пішов з хати.

В понеділок допряг я до своєї кобили, що ішла в голоблях, Собкового коня на так званий придвуй та поїхав, як сотник казали, аж на станцію поза Володаву, на підводу по якогось земльоміра чи гіометру. Вистоявся я з кіньми на спекоті, але якось їх дочекався. Втарабанилося мені на віз аж четверо тих помірчих: він і вона, спасьоних, сапотливих, і дві панянки, може тільки підльотки, чорт їх зна, бом соромився на них нахально приглядатись.

Їдемо. Старії сіли позаді воза, а панянки побіч мене, щебетять, батогом коней поганяють. Собків кінь хвостом покручує, дискретно попуркує, дівчата сміються, а ці їхні коліна в тоненьких панчішках щораз більше їм з-під суконок вилазять. Ну, думаю собі, не доїду я з ними. Щось таке по мні ходить, аж очі чирвоною імлю заслоняє, та підмовляє, щоби так хоть рукою по тих тонесеньких гладостях погладити. Однак ж доїхали ми як Бог приказав, тільки від теї пори якійсь туман мні на голову упав, так що часом не міг я полапатися, що домовники до мене говорять.

Прошов тиждень, а я не міг уже витримати і пішов на другій кінець села до мого дядька, бо тільки од них через дорогу було до тих земельмірів. Дядько, будиши сторожом нічним, удень лягав спати на лаві, а же був міцно верующім, то часто і во сні співав церковни пісні. От як і тепер — дідина виймають з печі гарачії пироги з шаблем і кладуть їх рівненько на лавці. Дядько тягнуть пісню і доходять до місця: од війни, голоду і холоду... а я лап гарачого пирога і кладу дядьці на відверняну догори ладоню. Маїш, думаю, як так голоду боїшся. Ані ниц, дядько доходять: Спасі нас Господі... і тут як пиріг йому руку припік, як не шпурнут ним о стину, що тільки шабельки, як льотки, по хаті росипалися, а я шуст на дорогу... і навіть тих сиксув не побачив.

Одного дня перед самими жнивами чую, як хтось від Буга дереться: ратуйте! тоне! рату-уйте! То я городами, в бігу нагавиці стягаю і відразу бух до води. Коло мене ниц не находити, одні баньки бульготять! То я нура, раз, другій, глубина, чорт би її взяв, і от щось є, за щось тягну. Підтягаю до берегу за якусь шматку і ось показується чийсь зад, потім плечи і голова — заглядаю — і аж мною затрасло, тож то та дівчина дорогая, з воза. Зобралось купа людей, я перевісив її без коліно, а з неї тече з рота, з носа, як у свині при кориті, тьху холера. Під'їхав віз, положив на сіно, а та її мати з сестрою трохи з плачем, а трохи і утіхою коло неї ходять, на мене якось і не видивляться, не бачать, то я, позбиравши свою одягу, їду десь на порожні лонкі бути сам.

* * *

До жнива то ми тікі з мамою ходим, бо тато низдорови сидять вдома, ми кося жнивуєм, а вже наши сусіди, хлопці як бички, косілкою косять, але правду сказати, то вони тільки забавляються, порозтягають снопи, бо один од другого хоче їх більше взяти, понести, а як зіставлять копи, то гідко дивитися. А як прийде звізка, накладут фіру снопів, то давай їм ще помуштруватися, влазять на фіру і по череді зіскакують на землю і знову влазять, аж люди стають по дорозі й дивляться, що тиї дурили роблять.

Копанє то вже було, як я стріхою пошивав хату, і от трапилась така біда: під хатою бігали діти, а мені з рук вирвався тяжкий снопяга соломи, полетів додолу і придушив мого братика, злякався бідняка, але сам пішов до хати, допіро вечером зачав чогось боятися, віщати, ховатися, аж страх було дивитись. Дньом було сьак-так, а увечір знову наступало найгірше і так тяглося з місяць.

Чого ми не робили: і воск виливали, і вроки відчиняли, і воду з Арданя йому давали, і ниц не помагало, допіро як стара Крупчиха, що в селі лікаркою була, врожила, то нараїла нам, що і як, допомгла. Брали ми трохи смолоскипів з хвої, троха порохна з сокора, дві горстки соломи й клали то всьо на криж насеред хати і як підходило те дитинське вищання, брали його по бокам і давай шугати туди і сюда над підпальною соломою та порохном. Дотіль ми його шугали, що деколи і нацимболив в нагавиці, зате утихав і засинав на руках. Но і що казати — допомгло.

От учепилися до мене дядько, а й хрестна мати, щоб таки я женився, і то так мене зо всіх сторін омотують, що хоч ти і на дорогу не показуйся. А я їм відкажую: то що, як тридцять літ уже маю, як прийде час, то і без їхнєї помощи оженюся. Але чорта старого не відженишся, не відчепляться, не попустять. Тому-то я тишком нашикував собі, що треба, і з кількома хлопцями на возку поїду, от що. Будьте здорови, тутешнії добри люде, і ти, моє миле село Ставки. Ну, то до зобачиня.

Півень

Півень погано щоночі спав
та і з того набув поганую звичку —
вставати раненько, як сон усім милий.
Вставши — дерся, співав, крильми лопотів,
за ним усі півні співали — дуріли.
Кінь — що по-кінськи цілий день трудився,
ним заснув що-небудь, так зара будився;
зривався пес, которий чутко стеріг хати во тьмі,
вставала корова, бугай мусив встати.
— Вставайте, леньгузи! Голото — будися
та й за роботу негайно берися!
Коровам — від корів доганив, бикам від биків
та дерся скількі влізло, кричав, лопотів.
А коли вже всі поглотили від тих дурнощів,
коли баран від безсоння зовсім збаранів,
а сам півень так здерся-захрип від співання —
тогда ліз десь на жердку і спав до смеркання.
Кури тускно сокотили, хотіли нестися —
а тут такий діявол — хоч ти і не дивися.
— Між людьмима тоже подібне буває —
знайдеться півнище, що всіх поганяє —
кричить на присутніх, лає, скільки дотечеться,
но сам до роботи — якось не береться.

У кожного своя честь

Можна сказати, що десь від Великодня Микола почув хворобу. Раніш, бувало, з'їв мало що менше від свого коня, через що докоряла йому рідна баба, але зате робота в господарстві кипіла. А от уже цієї весни не те, що бувало. Візьметься, скажімо, Микола до вивозки гною в поле, дзябне вилами що-небудь, неначе м'яса з цієї курки, що її шуліка задер, а баба його зварила, дзябне, та знов на соломі лягає, постогнує, качається, бо якийсь біль по ньому ходить.

Затискав зуби, щоб не датися хворобі, щоб до ліжка не лягати. Не слухав, однак, баби, що до лікаря його гнала.

— Чорт з лікарями, — відповідав. — Я їм за гріш не вірю.

Все ж Микола хворів. Уже Зелені свята минули, сінокоси підходили. Вже сусідка Саганиха, що в селі людей лічила, витовкла кулаками йому плечі, дала попити спаленої шерсті з кота, але нічого не помагало... Поїде, бувало, Микола по сіно. Кине бабі на віз кілька жмуктів та лягає на межі, постогнує й сопе як баба-родильниця. Минули жнива, а Микола все хворий.

Не було іншої ради, як їхати до лікаря. Нічого вдома не кажучи, сів на автобус та поїхав до осередка здоров'я.

Зайшовши до будинку, хотів утікати, бо стільки було людей, але хворі напірали і не дали йому вийти з черги. Попиханий юрбою, йшов уперед. Ті, що були попереду, показували біло одягненій панянці якісь книжечки, довідки, заяви. Ця біла балерина питала декого, де працює, щось там записувала. Не знати коли дійшло до Миколи. Саме тоді за столом появилася якась довгокоса русалка. Микола став розпитувати, до якого лікаря дістатися.

Русалка глянула на нього, як чорт на грішну душу, і спитала:

— Ви де працюєте?

— Як то де? У себе, на господарстві...

А русалка бомкнула під носом:

— Не працює, — і щось записала в своїх паперах. Потім подала листок паперу з номером кімнати й зайнялася наступним з черги.

— Як не працює? Хто не працює? — наїжився Микола в сторону русалки.

Вона не звертала на Миколу уваги, а люди попхнули його на другий кінець залу.

— Не працює... — мовив у зубах погані слова. Присів на якійсь лавочці.

— Як не працює, коли працює... Хоч хворий, а мушу працювати, бо кінь здохне, корова здохне, а й ти, русалко, упокоїшся, коли б такі, як я, їдла не наготували, — бурмотів сам до себе.

— Добродію! — стукнув його ліктем якийсь чоловік, що слухав його розмову з медсестрою-русалкою. — Мій брат два роки так само хворів. Куди не їздив, у яких лікарів не бував, нічого не допомогло. А от водій в автобусі порадив. Візьми дві цитрини, склянку меду, склянку малинового соку, склянку напару з рум'янку, склянку спирту, все вимішай і випий половину після обіду, а решту перед сном.

Брат послухав і як рукою відняло...

Микола подякував за пораду й рушив додому.

— То значить, не працюю, — говорив, ще сідаючи до автобуса. Та зневага дошкулила йому більше хвороби.

Але як то сказав чолові'яга? Ага, дві цитрини... Цитрин немає, але сік з цитрини в кооперативі продають. Візьму пляшку...

Приїхавши додому, підготував лік у коморі, а що вже вечоріло, випив усе відразу. Не знати чи від лікарства, чи від втоми заснув. Вже сонце пригрівало, а Микола хропив.

Жінка не будила, бо думала, що це такі ліки доктор записав. Все ж таки в полудень встав. Мокрий був увесь, але болю не чув.

Десь у серці муляло його тільки те русалчине: не працює...

Осінь йшла полями, волоклася лугами, сідала на сірих стернях, на плотах. Люди копали картоплю, палили вогні. Микола під'їжджав возом до поставлених рядком міхів картоплі, брав міх в обійми і кидав на віз. Росла гора міхів — один на одному.

— Що ж, сусіде, з бабою посварилися, що так самі двигаєте? — поспитав через межу Онопрій.

— Чом же мав би сваритися? Докторі мене вилікували, то й без баби даю раду, — така була відповідь Онопрію.

Насправді Микола все поглядав на шосе, чи не їхатиме часом його русалка машиною. Хай побачить і дізнається: працює Микола чи не працює?..

Зустріч з новим

Стояв святий в затинку груш столітніх при дорозі,
літом дощ лице йому царапав, зимою дрижав бідняк на морозі.

Почорнів сіромаха, вслеп, дирвяне лице потемніло,
не вгадаєш, хто це був — Унопрій чи Данило.

Стояв.

І ось на дорозі побіч люде асфальт розстелили
і в машинах, мов чортякі, сют і тут летіли.

І святий не встояв — що ж, не був зі скали.

А чом це так вишло? — Його люде вкрали.

Ставки, 1980 р.

Журба

Над водою — коцюбою місяць зорі заганяє,
не спить в хаті стара мати, лиху долю проклинає.
Діти в місті зупинились вченими панами,
на годинку за чим-то там приїдуть до мами.
А тут хата похилилась, зілля вкрило поле,
а в садочку сухе гілля людей в очі коле.
Зажурилась стара мати, що з нею? — не знає...
Один місяць з-за віконця її розважає.

1980 р.

Дзвін

Заснув батько, дзвін старенькій, дітей не скликає,
тільки вітьор його серцем легенько хитає.
Спить і брови во сні супить, знать, йому здається,
що все військо запорізьке з ворогами б'ється.
Що по битви гетьман сивий, се молодці знають,
каже дати мід, горілку — нехай погуляють.
Затріщали самопали — батько дзвін здригнувся,
подивився вколо себе, радісно всміхнувся
і ломітнув тяжким серцем, щоб всі люди знали.
І понісся гимн навколо — Ми ще не пропали!

Поклич, вітре

Розстогнався Буг широкий, розшумілось поле,
— де ж ти ділась, де поділась, тутешня доле?
— де дівчата чорнобриві і де ж молодиці,
що пололи льон дрібненькій і кукіль в пшаниці?
І де ж хлопці-риболовці — ясені зотхнули,
— чи в мандрівку вибралися чи, може, заснули?
— Поклич, вітре, бистробуйний, нехай повернуться,
нех гарненько по-козацьки в жупани вберуться,
і негайно, соколикі, прилетять до хати,
нех ни тужить за дитьмима Україна-мати.

Ставки, 1979 р.

Володимир Сосна

Приганеш колісьнє, як тут жив люд Божи...

Бувало, де ти не поглянув, всюди видно кони,
Допчут копитами по узкому загони.
Господар при плузі, за ручкі тримався,
Погледавав на кони, не налюбовався.
Одну мієв каштанку, другу смуйльовату,
Дяковав за скібу, що далі мніє, тату.
Лейці через сплієчко пуд лівою рукою,
Все мієв велику радість, тішився землею.
Кони шлі шагом, а плуг в землю пхався,
Господар був вельми ради, що на селіє зостався.

Весна приближалась, сонце вгору пхало,
По зіміє полі хутко висихало.
А перед Благовіщїньом кони закладалі,
Хоч пара хвилінок на полі бувалі.
На полі все робота, сіють ярове.
Кончили вже тоє, зачали друге.

З ями картохлі рієжут, коб було дві очкі,
Кажда має кошик, всіє поодіночкі.
Всюткі мієхі радом, вже стоят на полі,
Того не забуду, мусит, вже неколі.
Все баби пригньони, кошикі тримают,
На ступінь картохлі руомно укладают.

В хатах жилі маленькіх, мієлі солом'яну стрієху,
А чомєсь всіє люде все мієлі утієху.
Кажди чимсь трудився, всьо умієв робити.
А дзіся не барзо, оно коб було пити.

Приганєш колісьнє, як тут жив люд Божи,
Якій жорновий хлієб був напавду гожи.

Ринок в Бієльську у четвер

Баба пієвня в кошик всадила,
На вуоз чоловієкові впорумень сієла.
Куонь бижит, дуга тресється,
А чоловієк з жуонкою сміється.
Желізнякі таращат,
У четвер возами на ринок їєдут люде;
Всьо змїнялося — уже
Таращати не будє.
Баба на корзінку поглєдає,
Тут копу їєць і кїльо масла має.
Їєдут возом, щось говорат —
Правду кажут і не спорат.
Тррр! Лєйці нап'яв,
В кішенях щось пошукав.
Є! — Бере, лєйці одпускає
І коня знов поганяє.
За годину Бієльськ уже мают,
Возом в город уїжджают.
Блізько ринку дєсь там сталі,
Коня з оглобєль випрегалі.
Пієвня баба збаришовала,
Пара гроши вторговала.
Яйця і масло одьон забрав,
Пара гроши добрих дав.

Баба іде, покупку робит,
По ринку очима оно водит:
Мило і літер ґазу купила,
За пієвня гроши розминула.
Макрелю треба взяти,
Буде дієтьом хоч що дати.
Купи хліба ще додому,
Оно не кажи некому.
Скло штирохлінієне треба взяти,
Коб було видно в хати.
На кунець про запалкі зганула
І вже до воза повернула.
Сіелі у вуоз, вже од'їжджают —
Тут куму Гандзю спотикают.
Кума на вуоз сіела
І так для куми і кума благодарила.
Батькуов дієти вигледалі,
На якійсь подарок не дожидалі.
Знают, що мама хліба купила
І порумно подиліла.
Що на ринку тут споткаєш —
Яйця, масло, сири маєш.
Є тут пієвень, є і курка,
Є бараняча тоже скуорка.
Баба з мотками стояла,
Талькі з вовни продавала...
Про всьо трудно приганути,
Що на ринку могло бути.
Горчар із гліни
Всьо тут має:
Вертехі, збанкі, гладункі
Виставляє.
Полотна звальками лежалі —
Люде сіельські продавалі.
Не забудь купити олію —
Давай, в бутель налію!

ІВАН ТОКАЮК

Франкові

З Тобою ми, Каменяре,
Ходили в епохи,
Щоб подивитись на наші хати.
Там сади ще здичілі стояли
І ми писали, писали...

Час прийшов, подивився.
З усмішкою радий стоїть.
На диво, час прослезився,
Хотів би з нами жить.

— Бо плач, говорив Ти,
Не для України, це не те,
Про що співає народ.
Йшли ми і йдемо далі.
І пам'ять про Тебе все йде.

ЮРІЙ ТРАЧУК

Чарівний птах

Один птах
 летів
 серед нив,
Над рівниною
 сонною
 плив...
У блакиті купався
 огню,
Сумну чару
 пив в хмарах
 свою...
Біля мене
 перо упустив...
Я підняв...
Та зробив з нього...
...вірш...

Бистри, 1979 р.

Усі ми...

Усі ми зелене галуззя
одного дерева,
стовбур якого
 дає нам соки.
Усі ми заблудли
 мандрівники,
які мріють
про лазур,
а залишаються
 в хмарах.
Усі ми зелене галуззя
одного вічного дерева.
З вічно квітучими
моłodими бутонами.

Люблин, 1979 р.

Ніч над Більськом 1038 р.

Над містом Ярослава сонна ніч...
Біліють хмари де-не-де...
Немов козак, що кинув свою Січ,
Ятвяжий дух, скрадаючись, несе десь...

О, всемогутня наша більська ніч!
О, зірко, що блищиш в тумані!
Чи в небі чуєш ти козацький клич,
Бринчить як зброя поміж маяками?..

Сам Ярослав руку свою підняв
В сріблі на вражий дух заклитий!
Ятвяг у прах, немов хмара, пропав,
Полискують лиш княжі шати...

Над містом воля місяцем зійшла.
А віддаль — все в тумані...
Нема ятвягів! Задрімав козак...
Збудилась доля! Встали всі більщани.

Підляшшя рідне, пробудись!

О, рідне ти моє Підляшшя!
Що робиш? Чи надалі спиш?
Які пісні батьківські наші
Та думки про майбутнє сниш?

А може, в тебе для майбутніх
Є хліба дідівський кусок?!
Невже пісень нема попутних?
Пташиний спів землі вже всох?!

О, де є честь твоя і слава,
Підляський дзвін копит і зойк?
Підляшшя! Чи ж ти забуло Ярослава,
Його дружин-лицарів мужній полк?

О, Більську мій, о рідне місто наше!
Не пам'ятаєш вже, як князь
Проходив тут, щоб слава наша
Далеко в світі рознеслась?!

Щоби твій син, русин, був вільний,
Щоби ти квітло, наче сад!
Лунала пісня твоя сильно
Та дзвінко, немов водопад!

Підляшшя рідне, пробудись!
Твій сон — це завтрішнього ява.
Та понесеш ти на весь світ
Світло та гордість Ярослава!

Папір...

Папір — рятунок для душі,
Бальзам на серці у поета.
Він виліє мислі не чужі,
Страждань перлини неогріті.

І стане думка орлом сизим,
І стане віщою душа,
І знов простягнеш свої крила,
Злетиш до злагоди й добра.

Поезії...

Поезії чарівнице мила,
Люблю твою страждальную красу,
Яка мене ледь не згубила
В поривах серця, як лечу.

Приходиш муки розвести,
Як дар небес, сяючих промінням,
Як всемогутній світ чудес,
Як зірка — непереможного сумління.

Я гордий син...

Я гордий син твій,
О, моє Підляшшя!
Що ланом збіжжя
Все шумиш, шумиш.
Між рідним Бугом
Та сестрою Нарвою,
В котрій по-нашому
Бринить комиш.
Я гордий син твій...
Понесу з собою
Крізь бурні роки,
Назавжди!
Осінніх крил весь
Листя спомин
Та пісню,
Що не доспівали
Журавлі...

Міхаловіце, 7 IX 1985 р.

Туди, де мої Бистри

О, рідні Бистри —
Зозулячий мій спів,
Вербо, кохана при дорозі,
Колиско моїх мрій та снів,
Надіє в життєвій знеможі, —
Сьогодні повертаю я до Вас —
Пісне дитинства, краю мій зелений,
Щоб вже ніколи не блудить в гущавинах
Та вічно йти, немов у Ваші Райські двері!

СТЕПАН ТРОЦЬ

Одна сторуонка

Сторуонко моя,
Руодний куточку...
Все близьке серцю мойому
Не забуду до скону.
Бо як горе, тривога і смуток
Я завше до тебе спишу.
Де би мене доля
Не кінула тривожна
Я до тебе вернусь.
В серці тебе годую,
Я в серці тебе ношу
І ліпшої долі
Для руодних люди —
прошу...
молю.

Я тут вродився

Вродився тут муой
Діед
Батько
І мати.
Не могу одриватись
Од сього,
Од куточка руодного,
Коб у світ пуйти.
В моюм серці остались:
Зельона нива,
І річка, і ліес.
Гуліця, бруком послана,
Моїе ноги до себе тягне,
Бо я тут вродився,
Бо я тут жив
І мови руодної звуки
Од мами навчивсь.

Вієє віетьор

Дош бубнит,
Біжат краплі,
Скачут по калюжах...
Дай мне, радуга,
Своїе кольори,
Дайте, пташкі, своїе пісніе,
А рієкі бистру воду,
Дайте, ночі, своїе зори!
Вієє віетьор,
Дош бубнит;
Над руодним селом
весновий подих летит.

Дороги

Дороги, дороги...
Як безліч доріг
До щастя!
Не знаю,
Якою іти?
Дороги, дороги...
Крутяться по горах,
Втікають в долину...
В якую ж мені
Стати коліїну?
Чи вибрала дорога
Мене для себе?
Шукаю у полі,
Шукаю по небі...
Будую в серці своїм
Добру надію.

Осень

Осень,
 осень золотая,
Понад польом і лісами
Вже і сонце не сіє.
Золотими полосами
 Журавліє
 у вирий полетієлі,
На прощанє махають,
Руодни ниви оставляють.
Голе поле,
 сумно тут одному.
Осень,
 осень золотая
Свою пісеньку співає
 ...тихо лісте
 оппадає.

Вернувся

Я одийшов,
Коб знов вернутись
У думках
У забути дні.
Чув я тебе,
Носив у очох.
Любов до тебе,
Розмова без слув.
Душа щимит
І хочеться кричати,
Бо б'є
Серце, як звон.

Там, де уродився

Там, де уродився,
Був я колись
Такій маленькі,
Як крапля дощу;
І вієв вітьор
Просто в очи,
А я вростає
У землю.
Іду вже
Іншою дорогою,
Однак ворочаюсь
У руодне село,
Коб весною
Знов одростати.

У полі

У полі широкум,
У полі, як море,
Шумит бероза,
З вітром мову
Зачинає
Про село,
І про долю,
І про люди,
Що колись
Давним-давно
У весновую пору
Пилі сокі
З єї гуоля.
Як дитятком був,
Сидієв пуд берозою
В тінькови,
А мама серпом жито...
На хліб жала.

Є у нас

Є у нас ліес,
Як дієдови сказкі,
Є у нас ріечка
З тою золотою
Рибкою.
Купався колісь
У юой,
Бо пливла за клунями
Такая тиха,
Такая наша.
Лежало колісь
Тут на поплави полотно
Біеле, льняное
На рубашкі
І на обрускі...
На жите.

Повстали

Повстали смілі і горді.
З долею своєю в руках
Панам на страх.
Під зловіщий гул гармат —
Воля Україні!
Козакам свобода.
З безсмертя боротьби
Україна ожила,
Ожила та, що замучили на віки.
Козаченьки і гармати
Навчали своє шанувати.
Ті, що волю здобували,
Тебе, гетьмане, тебе, Богдане,
Батьком називали,
Про тебе кругом співали.
Зрозумів народ:
Нема що марно жити,
І розпочався новий шлях —
Залопотав визвольний стяг!..

Одийду...

Одийду...

То ж говору прощай
В найдалейши
Роздорожа свіета,
Найти хочу
Сенс
Існування,
Сенс життя...
Найти когось вірного.

Одходжу
В поля і ниви,
Де пташка
Співає вуольна,
Де зелень
Тулється до весни.

Бачу,
Як зора Пудляша
Тайно сходит...
Над раньом зникає...
Так жите чоловієка
Розцвітає
І... в осінню пору
замирає.

КОСТЯНТИН ХАРЛАМПОВИЧ

Лист до Михайла Грушевського

12. VI.1926. Тургай.

Дорогий Михаил Сергеевич.

Листа Вашого від 15 травня одержав я 3 червня. Задали Ви мені [поклали Ви на мене]* великий тягар — писати до Вас по-українськи. Важко писати, коли не вмієш добре балакати. Але що треба, то треба. Сам я, коли читав «Курса українського языка» Іваници і перекладав руський текст [фрази] на українську мову, то хтів відправляти до Вас свою працю з проханням виправити як треба. Але сього не зробив, бо знаю, що не маєте для того досить часу. Тільки одного разу прохав М.І. Корн-ча, щоб він поміг мені в труд[них] питаннях граматичного змісту, що він і зробив за допомогою шановного Олександра Сергієвича.

Пишу як вмію, але мені не соромно, що в свої [мої] літа вчуся по-українськи.

Моя замітка на видання п. Ванчури може послужити кому-небудь як матеріал для його рецензії. А можна підписати і мої ініціали, змінивши де-що. Але робіть, як самі вважаєте за ліпше.

* Курсивом у дужках виділено поправки, зроблені Михайлом Грушевським.

Відсилаючи до Вас з довіренності на ім'я п. Щитківського з моїм йому поклоном, я ще раз щиро дякую Вам за все, що Ви робите для мене.

Напишіть мені, від якої хвороби вмер акад. Билящівський. Коли і як вмер проф. Яцимирський?

Коли і тепер Петров не допоможе, то прийдеться провести тут життя ще років півтора чи два. На Харків ніякої надії немає, і Ви добре зробили, що не торкались знову цього діла.

Віра Петровна, з огляду на небезпечність відправи з поштою, ще не надіслала мені мої матеріали, але я рішуче наказав їй як скоріше це зробити.

Чи був Шевченко висланий до Форту Олександровського, що на Каспійському морі, чи ні? Ніби-то ні. [на Аральським, мені здається].

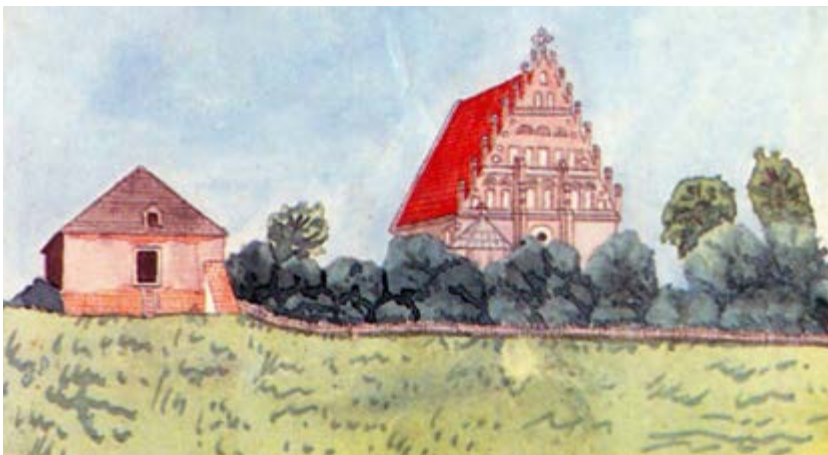
Етнографічні знімки [знімки] з Гродненської губ[ернії] чи мають який науковий інтерес, чи ні?

Хто написав поезію «Ельдорадо»:

Десь далеко, кажуть люде,
Є країна пишна, горда.
Каждий там живе щасливо.
...Держиморда, Держиморда. [В. Самійленко]

Тут з насмішкою [глузливо, іронічно] малюється гарне життя в царській Росії.
Щиро вітаю Вашу дружину і дочку.
Вдячний К. Х[арлампович]

P.S. Помилки виправляйте червоним [червоним чорнилом].

Коденський замок роду Сопігів з готичною церквою Св. Духа
на малюнку Івана Коренівського (1931)

МАРКО ХМЕЛЕВСЬКИЙ

Буває так

Буває так, що вночі не спиш,
За окном дощ, на дворі ніж,
Нучніє думки в Tobie звучат,
Зимні морожки мают сабат.

Не знаю чому, сам Бог не зна,
В чому ці думки і мова дурна.
Горячий чай тілом вздрига,
Чом я не сп'ю? Не знаю я.

Приспів:

Буває так, що робиш всьо сам.
Не для себе, а всьо буде Вам.
Заміери добри — здавалось мніе.
Чорт роздав карти не для мене.

Не знаю, чом, як в мене біда,
Нема вже друзів — нікого нема.
Не знаю, чом черговий раз
Жежкі огонь во мніе вже згас.

Приспів:

Буває так, що рання весна
Вітає в серці, як ще зима.
Буває так, що осень ясна
Триває в серці вже до кінця.

Хіба вже осінь, голова сива,
Пуввіече життя вже мніе мина.
Сторгани нерви і кров зброчена,
Вся моя радість — моя сім'я.

Іде Пудляше

Іде Пудляше,
Ідуть пудляшуки.
Справжні дівчата
І хлопці, «як бики».

Іде Пудляше,
Вороже, стережись.
Браття хахли,
Ой, сілою ми вже дізись.

Приспів
Стережись, Літва,
Буде з вами битва.

За волю нашу,
На вскрізь калієчону.
За пієсні наші,
За кров позичену.

За мову нашу,
За тверди її звук.
Лієта втискання,
Фальшивих наук.

Приспів

Іде Пудляше,
Ідуть пудляшуки.
Цвієт нашої землі,
Шевченкови внуки.

Іде Пудляше,
Надія отчини.
Батьківська радієть,
І слєози матчини.

Гонитва

*Присвячене пам'яті
Станіслава Дмитрука*

На бієлум снігові глибокий слід —
Червона плахта крові бліщит,
Бієла пустєнь очі сліпіт.
Раняни звієр во мніє кричит.

А я бігу,
Бракне мніє тху.
Темно мніє в очах,
В головіє сьвіст.
Всьо допереду.
В грудях харчит.
Темно мніє в очах,
Сил вже нема.
Всьо допереду
Нєсує я.

Пєкляна темнєсть очі жєре,
Холодом лієс вітає мєнє.
Морошкі плєчи зимни гризут,
А я бігу — всьо дєсь бігу.

ПАВЛО ШЕПЕЛЮК

Даймо пісні крила

Нам, молодим з Підляшшя,
Найкраща пісня наша.
Вона людям з-над Бугу
Несе радість і тугу.

Коли нам пісня мила,
Даймо для неї крила,
Нехай вона за мить
Понад хмари полетить.

Будемо всі співати
Пісню, котру нам мати
Посіяти хотіла
В наших серцях гарячих.

Коли нам пісня мила,
Даймо для неї крила,
Нехай вона за мить
Понад хмари полетить.

І сходить буйно пісня,
Як весна розцвітає,
У серці молодому
Горить, не замовкає.

Не втихне пісня мила,
Могутня в неї сила.
Звучати вона буде
В майбутніх поколіннях.

1986 р.

Підляшшя

Багато пісень є про гори Карпати,
Широких степів теж у піснях немало.
Мені, однак, хочеться вам заспівати
Про Підляшшя, де життя мене вітало.

Не видно тут бистрих, карпатських потоків,
Трава, як в степі, не жовтіє від сонця,
Тут вперше почув я, малям ще, батьків спів —
Вчила щиро рід любити свій земля оця.

Карпатських обривів красою радію
І тішить безмежність степів з-під Полтави,
А все ж таки в серці скриваю надію,
Що частій підляські зазвучать октави.

Підляшшя — мережані лісом рівнини,
Долина чи горб де-не-де невеликий,
Ростуть там спокійно берізки, калини,
Ліс шумить зелений, птах літає дикий.

Похилені верби коси розпустили,
Ясніють блакиттю в росі незабудки.
Метелик при них сів набрати більш сили,
З-за куща жасмину чути голос дудки.

Забути журби всі тут можна скоренько,
Нещастя, жорстокість життя та недолі.
Чом, земле підляська, моя рідна ненько,
Забувають про тебе також поволі?

Вивозили нас і на схід, і на захід,
За хлібом поїхало в світ нас немало.
Хто міг повернувся, бо гіркий був там мід,
Сонце навіть гарно так там не палало.

Багато краси в краях близьких, далеких,
Чужі краї добре було б всі пізнати,
Хіба б не найшов там гарніших місць від тих,
Тих підляських, де ходити вчила мати.

1986 р.

Годі дурити

Народився я в польській державі,
Але на своїй рідній землі,
Де дівчата і хлопці чорняві
Завжди мову свою берегли
Від насильства панів товстошійх
І імперії східної «прав»,
Від усіх, що хотіли, щоб слід десь
По народі моїм не остав.

На землі цій столиця Данила —
На горі крейдяній Холм старий,
Де Грушевського мати кормила,
Де співали йому солов'ї.

Для Данила корону над Бугом
В Дорогичині гідно дали.
Ярослав, Більськ Підляський,
Перемисьль
Теж в історію нашу вросли.
На стрілецьких могилах дощ плаче,
В сльозах цвинтар в Пикуличах ввесь.
Про це все була мовчанка, наче
Цього тут і нас тут не було.
Не хотіли ми щезнути з краю,
У котрім споконвіку жили,
Переселені знов повертали
Там, де рідні сади нам цвіли.

Про минуле все треба нам знати,
Нехай зникне з історії фальш —
Годі урядам людність дурити
І ненависті вчити всіх вкруг.
Можна жити у кожній державі,
Коли сіяне зло пропаде,
Народ кожний тоді буде братом,
А кордони тільки людям злим.

Квітень 1990 р.

Надія

Хочемо дружно із всіми жити,
Щоб ніхто не мав нас за ворогів,
Щоб сонце гріло нас, наші діти,
Щоб свobodно лунав наш спів.

Розкинуто нас по всій державі,
На рідній землі так мало вже нас.
Ще пам'ятаєм о нашій славі,
Ще віримо в добрий наш час.

Також надію хочемо мати,
Що жде нас в майбутнє
щаслива путь,
Що стереотип буде щезати
І ярлики всі пропадуть.

Хочемо, щоб правду знали щиру
Люди про нас і наших земляків,
Про історію, культуру, віру,
Щоб не було брехливих слів.

І є ще мрія, щоб колись у школі
Серед західноєвропейських мов,
Вибирали ми з доброї волі
Українську, гарну як любов.

17–18 грудня 1989 р.

ОЛЕКСАНДР ЯКОНЧУК

Солтис і гусі в Рейпічах

В Польщі є одне село,
Живеться там байкі.
Називають Рейпічи —
А пішуться Райкі.

Село невеличке —
29 хати
І живуть вони спокійно,
Нема що нарікати.

Є і солтис в тум селі,
Слабий характер має.
Всім вун служит, за всіх робіт,
Того нехто не почитає.

Вун всім барзо добри
І всі тоє знають,
Но не ценят тоє добре,
А ще пудсміхають.

Ходит вун што тиждень
В п'ятницю до ґміни,
А в селі не ладу,
Ані дисципліни.

Гусі ходять по житах,
А также по пасвіску.
Не пільнують, не пасут
І роб'ят по свінску.

І некого не бояться,
А роб'ят, што хочут.
Позбіраються до купи
І собі регочут.

А ходять гусі по пуддурках,
Там вони паскудять
І нехто їх не шкодує,
Всі од себе пудят.

Солтис просит добрим словом:
— Тих, хто гусі має,
Коб гляділі, пильновалі, —
Но ніц не помагає.

Часом вун і зазлостує,
Не може вже тривати,
Каже, што їх буде біти,
Альбо всіх карати.

І тоє ніц не помагає,
І того не чуют,
А пускают, де хто хоче,
Оно вдома ночуют.

Але тому кінець буде
І будуть пильновати,
А як тоє не поможе,
То будуть поментати.

Пуйдут справи на колегіюм
На тих, хто не чує,
Як заплатіт з 500 злотих,
То тогди почує.

Але тому кінець буде
Теї самоволі,
Так што треба одвикати
Од того поволі.

Собаки бігают на волі,
Не хочеться їх біти
І міліція не бачит,
Коб кару вліпіти.

То не всіх касається,
Є і добри люде.
Нехай послухают усі,
В селі порадок буде.

Є у тум селі пасвіско,
Спільнотой називають.
І всі хочут поділіти,
Але як — не знают.

Поприходят до світліці
Об тум поговорити,
Там поспорат, посваряться
І готов одін другого біти.

Одни кажут по ровну,
Другі на гектари.
Треті кажут на участкі,
І не розбереш без «гари».

Але треба поділіти
Не так, як хто хоче,
А дійті до доброй згоди,
Тогди нехай бурмоче.

Я тут, хлопці, не при чум,
Вам не хочу мішати.
Я сіджу собі спокуйно
В своєю руднуй хати.

Диліте ви, як знаєте,
І свуй розум майте.
Диліте, не сваритесь
І мни крошку дайте.

Автора ви знаєте,
Вун варти чеколяду
І йому подякуйте
За його пораду.

Я кажу вам наперед,
Коб ви поменталі.
А як приде знов весна,
То коб не випускалі.

Вам нехто не забороніт
Чим побульш триматі,
Но тримайте їх у себе,
А далі не пускайте.

А тримайте у хлівах,
Муцно замикайте.
І сусідам своїм
На нервах бульш не грайте.

МИКОЛА ЯНОВСЬКИЙ

Доля так хотіела

В Арнзбергові ніхто не знав, што з Йоанною. Мінув вже руок, як виїхала, і од того часу ще не одозвалась. Тіна займалася єїним городом і могілою батькуов, кожного дня ждучи інформації од своєї приятелькі. Тіна подумала:

— Єїне дітя вже уроділося, а вона навіть не повідомила, хлопець то чи дівчинка. То на Йоанну не схоже, то ж вона все з єю першою всіем ділілась.

Марк аж тепер муог одотхнуті з польогкою, бо до сеї пори веліся спадкови справи. Його маті перед смертю не зробіла тестаменту, нікого не уповажніла до перенятя єїних фундушув. Треба било того доходіті через суд, а то тяглося без кунця. Перерви між однею й другою розправою тривалі по кілька місяцев, але вчора пришов кунець Марковим мукам й став вуон врешті новим господаром майонтку. Задумав не чекаті ні мінути, бо ж його кохана Йоанна і так вже задовго жде. Тепер бив паном ситуації і ришив раз на все розлічитись з диктату-рою свого батька, а тоже скуончиті й зо своїм фікційним малженством.

Пришов до сальону і, застаючи Крістіну, котора, як і все, видавала тисячи наказув службі, зачав вже з порога свою мову:

— Дорогая жуоночко, думаю, што ми повинні закуончиті наше безсенсовне малженство, бо обоє в юом мучимось. Што думаєш?

Крістіна, довго не думаючи, з цілої сіли ляснула його рукою по тварові, зо словами:

— Ти подла креатуро, всьой час ти мене зводів, видумуючи все шось нове, коб зо мною не спаті, а тепер, коли став паном, то вже я тобі не потрібна. Я була твоім камуфляжом, ти оженівся зо мною оно по тоє, коб приспаті чуйність свого батька і спритно переняті всьой інтерес.

— О, кохана жуоночко, — одказав Марк, — бачу, што протягом сього року ти научилась льогічно думаті. Відно, брак сексу добре тобі прислужився, врешті прояснілося тобі нешто в головіе, значит, не остала ти з нічим, чогось нового научилась, будеш тепер тверозіей дівітісь на жице. Ти мніе ще повинна подяковаті.

— Ти подли самолюбє, — кричала даліей Крістіна. — Ти змарновав мніе руок жиця, ненавіджу тебе!

— Самая ти пхалась в той безсенсовни звйонзок, я освідчився тобі пуд примусом, маючи надією, што не схочеш, алє ти так муоцно гориела, коб вийті замуж, што не било в мене вибору, — пробував тлумачитісь Марк.

— Самая од тебе одиходжу, гіджуся тобою, а папери на розвуд вже пода-ни, — сказала муоцно зденервована дівчина. — Розвуд буде хуткі, бо наше малжентсво не било навіть сконсумованє.

— Прості мніе, Крістіно, алє люб'ю інакшу й хотієв биті юой вієрни. А ти поді-вісь на добри того сторони, ти ж всьо остаєш дівчиною і всю свою любов дасі другому чоловікові, — одказав Марк, а ще подумав: Тому, котори впаде в твою полапку. Ти ж хороша, без проблему знайдеш такого, котори покохає тебе прав-дівою любов'ю, бо я ніколі не бив би в стані сього даті.

Крістіна глянула на його злуосна, гримнула дверима й пушла спаковатіся. Марк подумав: Одну біду маю з голови. І, дотикаючи своєї щокі, сказав:

— Має нічого собіє руку.

Хлопець пушов тепер просто до батькового бюра. Йшов у сьой момент пев-ним кроком, з пуднесяною головою, бо тепер то саме вуон розкладав карти. Застав батька, як той сідієв за бюрком. Станув перед їм і, гледячи просто у вуочи, сказав:

— Кохани татку, в кунцьові ролі одвернулісь, тепер то ти затанцюєш так, як я тобі заграю. Цієле жице ти не лічився з тим, што ми думаєм і чуєм, всьо мніе і матери накідаючи своїє дурніє варункі. Моя бієдна маті ніколі не могла зреа-лізоваті того, чого вона муоцно хотієла, бо ти все їїє стоповав і критиковав. Што б не задумала, то все ти юой одказував, што то дурніє видумкі. Навєть в остатніх тижнях жиця, як хотієла звієдаті Венецію і попросіла тебе, коб по-муог туди поїєхаті, ти сміявся і говорив, коб лепі пошукала собіє місця на мо-гілках, ніж в Венеції. Не сповнів остатньої просьби в сьому жицьові. Моя бієдна мама вмірала зо свієдомостєю, што ніколі нічого для тебе не значила, умірала, чуючи, што ти їїє не любиш і одкідаєш, не мієв ти літості в остатніх годінах їїє жиця. Не досить, што хвороба поконала єїне тієло, то ще ти поконав їїє душу, не оказав юой хоть трохі любові. До кунця жиця буду поментав, што говорила, як прощалась з сім свієтом. Маю надією, што знашла свуй лієпши свієт, в кото-рум усміхаєтьсє. Як їїє забракло, то ти, батьку, свою диктатуру перенюос на мене, змушаючи подступом, коб я женівся з тею, которої не хочу. По трупах ти

йшов до свого целю, не бачивши, куолькі люді при туом раніш, але пришов день заплати, не буду мієті для тебе літості — так, як ти не мієв для мене. Тепер їеду до Йоанни, коб з єю оженітись, а з тобою розлічусь, як вернусь, даю тобіє час, коб передумав усьо тоє, што робів.

Оляф сідієв, як вбіти в криєсло, не сподівався такого обороту справи, ніколі не подумав, што Марк буде мієті такую певность себе і одважиться йому протівставітись, все думав, што вуон страхопуд.

Старий Розвальд подумав собіє: той серун так спритно приспав мою чуйность... Як я муог до того допустіті.

— Добре ти масковався, сину, — одказав Оляф, — через цієли руок вельмі добре іграв свою ролю.

— Бо я, батьку, мієв доброго учителя, — сказав Марк. — Твоїє спритни і безсовесни загрієвкі обсервовав цієле жице.

— Бачу, што учень переруєс учителя, — говорив Оляф. — Але чи ти не понімаєш, што я тоє робів для твоего добра? Мієв позволіті тобіє оженітись з тею сіро-тою? Подумай, што вона внесла б доброго в твое жице, окуром біди?

— Вона внесла б в моє жице тоє, чоґо ти ніколі не будєш в стані поняті і почуті, бо ти є повни гуркоти. Врак чоловієка. Твоя найбуольша любов то гроши, але тепер я тобіє одберу тую твою незаступляну любов і зачнєш житі од нова. Цієле жице ти сміяєся з бієдних люді, уважав, што вони нічоґо не варті, а тепер сам переконаєшся, як то є не мієті гроша при душіє. Поніжав Йоанну, говорачи, што єїне мієсцє в полі, тепер будєш мусів сам робіті в полі, коб заробіті на своє утриманє. Цієле жице бив такім певним себе «хойраком», але так напавду то ти сам нічоґо не доробівся. Твоя посядлость перейшла на тебе з рук мойого дієда — батька моєї матери. То вуон на тоє всьо тяжко працюєвав і ніколі не поніжав люді, бо знаєв їхні труд, котори треба вложіті, коб штось осягнуті. Тепер ти зачнєш од зєра і покажєш свою вартость, моґє тоґди доценіш труд убоґіх люді.

— Ти, сморкати серуне, за остро хочєш іґраті! — закричав Оляф.

— Граю твоїмі картами, — одказав Марк. — То наступне розданє. Тепер зберєш пльони того, што сам засієєв.

Говорачи остатні слова, Марк думно вийшов з бюра батька, думаючи: Справєдлівость сталася.

Малґожата, котора чула пуд двєрима цієлу розмову, бистрєнько пудбієгла до хлопця і притуліла його до себе, говорачи:

— Кохани Марєчку, нарєшті ти вернувся, нарєшті є собою. Я всьо чула, я тобою горджуєся, нарєшті пришов дєнь заплати для старого трутня. Скажи правду, чим вуон тебе застрашив, пошто бив той шлюб?

— Дороґая Малґожато, нарєшті моґу з тобою щієро поговоріті. Покліч Яна — всьо вам розкажу, бо вуон тоґє чуєтьєся розчаровани, унікає я його як огня, бо не хотієв здрадітись.

Малґожата хутєнько вернулаєся з Яном, а за їмі ішла Тіна. Ян запитав Марка:

— Марку, чи Тіна тоґє моґє біті при нашуй розмові? — бо оно што пришла мене одвієдаті.

— То ж так, — одказав утішани Марк.

— Сядайте, дорогіє приятелі, я віньон вас перепросіті за той руок мовчаня. Вибачте мніє, але мусів так поступіті, не било вибору, зостав приперти до муру.

— Ми так і думалі, — одозвався Ян, — але чи не муог зо мною якось потіхоньку поговориті, даті знак, што дієється?

Марк сказав:

— То била гра за вельмі веліку ставку. Боявся ризиковаті і не йшлося оно про мене. Колі би зробів помилку, то моя тьотка Анна з дітьміма тоже нашліся б на гуліці.

— Ага, то бив гак на тебе, — додумався Ян.

— Так, Яне, мусів оженітіся з Крістіною, бо коб одмовів, то батько перестав би платіті на утриманє діті Анни і я тоже зостав би з нічим. Наветь Йоанні не муог би поможчи, а то ж тая посядлость то спадок по моюой мамі; як муог би я позволіті, коб тоє всьо перейшло в чужіє руки? Знаєш, якій є муой батько, вуон не кідає слув на віетьор. З вамі тоже боявся говориті, бо старий обіцяв службі дому велізни гроши, коб мене шпеговалі. Самі понімаєте — боявся ризиковаті, але знайте: не било мніє льогко. Як дустав прощальне пісьмо од Йоанни, то чув, як земля усувається мніє з-пуд нуог і нічого не муог зробіті. Батько кружив надо мною, як діка пташка над падліною. Серце мніє лопало з болю, той руок то бив найбуольши кошмар мойого жиця. Дорогіє моїє, але вже по всьому, тепер той майонток муой і тепер то я роздаю карти.

Ян не бив би Яном, колі б не спитав Марка:

— А як, дорогій приятелю, з твоєю напаяною жуоночкою, чи ти здрадів Йоанну?

— Я тобіє одкажу, — втронтілася Малґожата. — Крістіна три рази мніє жаліелася, што їїє чоловік ціели час має запаленє піхіра, а в кунцьові дійшов вуон до того, што, мусіт, є імпотентом.

Ян і Тіна качаліся од сміеху і Ян сказав:

— А пошто тоє запаленє піхіра? Треба било одразу сказаті, што ти ґей і не дасі ради з бабою.

Малґожата з Тіною аж поплакаліся зо сміху.

— Хватіт вже дурнот, — сказав Марк, — ви є льояльними працівнікамі і незаступляними приятелямі, тому од нініка пудношу вам заруобкі, по часті як запла-ту за той тяжкі руок.

Малґожата з Яном, як тоє учулі, всталі з криесьол, коб устіскаті Марка і йому подяковаті.

— Додаткови груош придасться, дякую, приятелю, — сказав Ян. — Бо плянуємо з Тіною повінчатіся.

— Што за новіна, — сказав Марк, — ґратулюю. Але їдемо тепер до Йоанни. Так мніє до їїє хочеться, што у їїє?

Ян з Тіною і Малґожатою глянулі на себе, здівовани. Тіна запитала:

— Як то, Марку, то ти не знаєш?

— Што мієв би знаті? — спитав Марк, перечуваючи, што штось є не так.

— То ж ти написав до їїє прощальне пісьмо, сам вирукся їїє; я сама читала той ліст, — говорила Тіна.

— Нічого не замієтілі в туом пісьмові, чи Йоанна його бачила і читала? — питав Марк.

— Вона не хотієла його навіть взяті до рук, бо чула, што то є прощальне пісьмо, — я його читала юой.

— О Господі, того не подумав, — сказав Марк. — Пуд некоторимі літерамі я ставляв крапкі, по одчитаньові їх по колііє — маєте готови переказ. Муой батько слабо бачит, а ще не купів окулярув, тієм знав, што тих крапок не обачит.

— Я бачила тіє крапкі, але не подумала, што вони штось значат, — одказала Тіна.

— О муой Боже! І што? Йоанна свято переконана, што я їїє кінув?

— Так, Марку, — сказала Тіна. — Для Йоанни то бив удар в самое серце. А болієло тим буольш, што ти оженівся з іншою, а вона вже тогди носіла в собіє твоє дітя.

— Што? Чи я добре чую, я маю дітя? Боже, як я тієшуся, їєдьмо хучієй до їїє.

— Не так хутко, Марку, — затримав його Ян. — Твуой батько вигнав Йоанну з Арнзбергу. Теї дієвчини вже од року тут нема.

— Што ти говориш? Як муог вигнаті? — питав зо сльозамі в очах Марк.

Тіна, довго не чекаючи, виняла з сумкі ліст з його пуодпісом, про одобране прав до дітята і сказала:

— То ж ти сам пудпісав той ліст.

Марк хутко прочитав пісьмо і сказав:

— А то старий лайдак! Пудсунув мніє той ліст вложани між копії документув, котори билі звезани з майонтком. Я не мієв поняття, што тоє пудпісав.

— Поймі, Марку, то бив варунок, коб Йоанна могла затриматі дітя при собіє. Мусіла виїхаті далеко зсюоль і не контактоватіся з тобою. Подумай, што вона чула — стратіла тебе і ще думала, што хочете разом з батьком одобраті юой дітя, а то ж оно воно тримало їїє при жицьові. Тая дієвчина не мієла на кого лічиті, не мієла сім'їє ні блізькіх, мусіла самая з тим всієм борикатіся. Прошу, глянь, зо мною тоже боялась особієто попрощатіся, прислала мніє сієти ліст.

Тіна подала Маркові ліст, а вуон, читаючи, не муог стриматі слюоз. Раптом зорвавсь з місця і став кричаті:

— Заб'ю того старого лотра!

МИКОЛА ЯНЧУК

Остатнє хтіннє

Я би хтієв, — о дай то, Боже!
Щоб пора настала,
Щоб яка душа добра
Колісь заспівала.

Тую пієсню, що складаєм
В своєюй руоднуй мові,
Що найбуольш за все била мніє
Завше до любові.

Єї наруд муой, зачувши,
Може, стрепенеться.
Дідуов, прадідуов зганувши,
Може, й сам прочкнеться.

Може, верне свою мову,
Струой і звичай власни
І моя благая пієсня
Міжи їм не згасне.

Відьма

(з подляського битиу)

Вже там собі, сусіде, що хочете кажіте, а я кажу, що наша Малашка таки відьма, — говорив Панас стишеним голосом до громадки людей, що сиділи з ним під плотом святкового дня над вечір.

— Відьма, й я кажу, що відьма, — притакнув і Семен, насупивши брови й поглядаючи скося на сусідній двір.

— Відьма, ще й з хвостиком! — крикнув з усієї моці десь ззаду хлопець, що на той час началився, аж усі оглянулися на його, ніби якось налякані.

— Цить, дурню, — визвірився на його Семен, — бо як учує, то вона тобі наробить гецу. Буде тобі хвостик!

— Бо й справді, — одізвався з повагою голос старенького діда, що досі прислухувався, сидючи всередині, цій розмові, блискаючи коли-не-коли старими очима, що вже якось самі закривалися, — нашли об чім, не годиться для свята таке споминати...

А било й справді свято, саме Юрія весняного... Яке то веселе й хороше свято! А найбарзій в нашій селі, коли чували, в Корниці на Підлясьї; бо це у нас урочисте свято: св. Юрій, бачте, патрон нашої церкви. Самі знаєте, коли бували в селі, що таке там урочисте свято, або рочниця! А коли не знаєте, то я вам розкажу, тільки після, як прийде час, бо тепер нема коли.

Оце ж, кажу, громадка людей, зобравшихся теплим одвечірком пред нешпором коло хати старого діда, розмовляли собі, найперш о сім, о тім, найбільше звичайно о всході на полі, о господарстві, а потім і ще о деяких речах. Любо послухати такої розмови сільських простих людей. Вони за роботою часом не бачаться цілий тиждень, а діждавшись свята, після служби Божої, вже одветовують за се. Все, що наберешся за кілька дней — все викладають один пред другим і діляться думками. І скільки тутечка часом можна набратись розуму, коли хто його пошукає, незважаючи на деякі глупства, без котрих теж не обійдеться хіба ні одна така розмова. Та й чого ж все хочете од простих людей! Мудрих книжок вони не читають, учоних людей не чувають, доходять до всього своїм розумом, а то й розум без поводитора, звісно, частенько таки блудить.

От так і наші сусіде, зібравшись громадкою, поки собі балагурили про те, що вони завжди бачать, коло чого вік свій заходяться й що знають ліпш од усяких мудрих книжок, ось хоч би про орачку, погоду, господарку, поки споминали собі кожний дещо з того, що коли бачили та йому трапилося, — то було чого й послухати, а найбарзій для молодих, що колись самім придется в світі жити й господаровати. Тут вони неначе в школі набираються від старших розуму. Але ж добри сусіде між тими своїми речами споминали й таке, що не годилося б споминати. Скоро тільки заговорили про хозяйство, про товар — вже

й відьму знайшли. Відьма та й відьма Малашка — що ти з ними зробиш! Вже скільки старий дідусь не гримав на їх, а нічого не допомогло: все своє та своє, й чим далше, тим гірше вчідають на бідну Малашку; от уже ніби й перестанут — то знов хто спомене що-небудь, і знов те саме.

— Коли б вона не відьма, — каже Панас, — то не пострадав би я корови, що була, як звір, а молока бувало аж не знаєш де дівати. А от якось жінка дала їй там сирець на родини — і з тієї пори як ножом утяло: схлябла моя корова, як дощка, сохла, сохла, їсти й в рот не возьме, а все тільки п'є, аж дрижить. Так і одійшла, нічого не порадив. Що ми вже й дрючком черево ростирали, й гонили що тільки міць, аж падала на дорозі, — думали, бачте, що паскудник напав, і оселкою з святим віночком баба вим'я стирала, й кадила святим віночком, і сіллю в носі натирали, що аж юха цюрком лилася, й чого тільки не робили, — а коли таку якусь міць пекельну наслала, що нічим, навіть хрестом святим не проженеш.

— О, чари то не жарти, нехай Бог боронить, — промовив Семен.

— Ну, то вже хай би там до корови, мовляв, причепилася для молока, то вже вядомо, — почав Грицько, що служив десятником в селі. Але чого ж, скажи, було тратити свиню, як от мою? А таки зчарувала!

— Невже здохла? — одозвався знов хлопець, що таки не хотів одступати од розмови старих. — Ота сама, що то ми з плота витягали? Квичала.

— Адже ж не яка, бо у мене одна одноєю й була. Вже ж би вона сама, чуйте, не полізла в пліт, коли б не відьомська сила.

— Та ще ж саме, казали, в Малащиному плоті й застрягла, — додав Панас. — А після Малашка й жаловалася, що, каже, усень город Грицькова свиня попсовала, якби, каже, він не десятник, то хоч до суду подавай.

— А хай подає, чому ж не подавала? Боїться, щоб часом усі її справунки на верх не вийшли. Чується, що сама винна.

— Авжеж боїться! — крикнув Панас. — Що ж, хіба б, якби що до чого, то б я свою корову подаровав?

— От таки напосілися! — гнівливо сказав дід. — Ну що Малашці до твоєї корови? Тут хоч в її ж плоті свиня застрягла, то вже хай би там що; а твоєї ж корови вона пальцем не чіпала...

— Вона одним поглядом може бидло зопсувати, — перебив Панас.

— А чи мало у кого бидло одходить, — казав далі дід, не вважаючи на Панаса.

— Та у неї ж і у самої о весні телюк одійшов, — вискочив знов хлопець.

Стали говорити — то кожний хотів щось доконати своєю мовою, бо один хотів конечно, щоб Малашка була з хвостом, другий знов не вірив в її хвостик і хотів, щоб і другі про нього забули. А той хлопець і сам не знав, чого хотів, а тільки, прислухуючися, вставляв деяке слово, коли здавалося йому, що старші що-небудь забули. Але оця остатня його споминка про телюка так уразила діда, що він трохи випростовався і голоснійш почав виговорувати людям зо злістю.

— От і на, маєш! От і чарівниця, от і відьма! І не сором вам клепати та обмовляти бідну бабу? У неї от остатнє теля здохло, так вона ж не поговорує на ваших

один за другим жінок! А що у неї дзюри в плоті, — не має чим городити, так чому ж которий не догадається зробити таке спасенне діло, щоб самому загородити — от би й твоя свиня ціла була.

— Щоб я їй ще плоти городив! — розозловився доправди Грицько, що на його натякав дід, споменувши про свиню. Але, незважаючи на теє, дід уже просто йому почав домовляти.

— Ти ж десятник — яке там є, а все-таки начальство. Що б тобі шкодило зарадити? Взяв би хоч по хворостині од кожної хати, ніхто б не пошкодував, — і то б не тільки що дзюри було залагодити, але й нового плота поставити.

— Хай їй чорти став'ят, коли вона з ними в компанії живе! А я б її скорійше вивів цілою громадою на вигін, та спалив би на тім хворості, щоб і не смерділа й людям зла не чинила.

Дід проняв тільки його очима з-під навислих сідих брів і вже тільки не хутко, вгамовавши троха свою злість, почав знов вирикати.

— О, ти, бачу, ласий людей душити, недармо десятником звешся. Але чому тебе на добро нема? Не бійся, руки трудно приложити, допомогти безталанній, язиком молоти то легко, бо сам ходить навіть нешмарований... Вас послухати, то, бачу, тільки нагрішиш для празника святого...

Спершись на кий, дідусь встав, поглянув на сонце, одійшов од людей і почовгав через дорогу. Опинившись під плотом, він подивився з-під руки в город і хоч, може, там нічого й не було, але щоб не ворочатися до людей і не показати своєї злості, що дуже його проняла за Малашку, почав кричати, ніби на курей:

— Шша-га! Гай-гай! Кури-кури-кури! А щоб вас ястроб — от вигробуть усю розсаду. Бач, поховалися, ніби й не чують...

Попрохиливши воротечка, він і сам сховався в городі за густим хворостяним плотом.

Решта людей zostалися якось ні в сіх, ні в тих, бо коли хозяїн пішов, то й їм вже ніби не випадало сидіти під чужою хатою. Усі якось змовкли й почали оглядатися, куди кому мандрувати. Найперш схопився хлопець, як тільки побачив, що більше тут нічого цікавого не вчує. Побіг, підскакуючи, ік Малащиній хаті, побачивши там віддалік на згірочку купку хлопців, що вже завчасу збиралися йти під череду, як буде вертатися з поля, щоб не давати бидлятам zostаватися в чужих дворах, бо, бачте, на Юрія перший раз виганяють, то вони ще не знають добре свого дому.

Але ж тільки що не вспів добігти той хлопчина до Малашки — аж став; ще навіть підійшов ближче до вікна, а потім одскочив і знов став. Люде постерегли його й не знали, чого він прочвіряється. Але ж потім прислухавшись, почули [...]*

Одчинилися з гуком Малащині сіни:

— Ай-ай-ай! Не буду, не буду! Ой змилюється, мати... — Ой, ой — ой! — кричав, як перерізаний, малий, крутячися в руках у Малашки. А вона його за лоб, як шмаровала, так шмаровала руками де попало та приговорувала:

— От тобі, на-на-на! От тобі гроші! Не крадь! не бери! не руш!..

Аж нарешті, вирвавшись якось, хлопець кинувся на дорогу до того [...] від матери. Той неначе побіг назад до людей [...] назад кричить:

— Тікай, Степане, тікай, бо злапосє!.. Ой, тікай, бо ще достанеш!

Степан і так уже біжав за ним якомога, а як той (він) оце почне прикрикувати, він оглянеться назад, чи далеко мати, споткнеться й — бебєх! Наївшись піску, зірветься знов в тім дусі, біжить і одбрєхує назад матери кріз сльози:

— Чарівниця!.. Відьма хвостата!.. Щоб тобі покулило!..

— А що то, Степане, підвєчірка достав? — почав насміхатися Опанас, як хлопець добіг до громади людей. Далій вже не втікав, неначе був певний, що тут його буде верх, а не материн.

— Ой, бодай її біда найшла, — вмішався десятник Грицько. — Чи ж то можна так дитя катовати!

— Б'є, то, певно, не на зло учит, а на добре, — сказав з повагою дід, що не бачили, коли й виліз з города! — Що ти збрóїв там у матери? — допитував він сердито хлопця. Але Степан тільки хлипав.

— Збила, як щєня, й слова вимовити не може, — говорив далі Грицько.

А Степан ще більше захлипав, бо підходила мати.

— Бач, гицель, де сховався, — кричала [...].

— То вже ж буде, побуйсє Бога, кобіто! Вже й так попомєтає. Степан, чуєш, чого там робити [...]. Бач, небоже, [...]. Хиба вона має ввагу, — одізвався [...] баба якась, що сама худа, як смертні кости. Як розозлиться, то [...] то там шатан сидить.

— Ой, сказала б я вам, десятнику [...] кращє [...], одказала [...] поглядом.

— Що ж би ти мні таке сказала? — [...] От скажи кращє, за що ти дитя лєдвє не забила?

— За що била, за тоє й буду, — крикнула вона й простягла руки знов по хлопця, котрий заверещав, як опарений.

Але Семен одіпхнув її руки, й вона ще з гіршою злістю напала на Грицька, неначе справді він давно був їй ворогом.

— Хоч би я й забила, то своє, а тобі яке діло?

— А таке діло, — крикнув, встаючи, Грицько, — що ось тільки посмій ще знущатися над дітятом, то зараз до вїйта, то й до кози заведу. Ти думаєш, що у тебе одна сила, — яка там, біс тебе знає, а над тобою вже й нема ніякої сили? Ще ти мене познаєш!

— Познала я тебе й так добре, щоб я була тебе й до роду не знала! — одказала тільки Малашка, сціпивши зуби й одвертаючись ніби йти додому. Вона дрижала од злости, але тільки сплюнула й пішла, неначе справді злякалася кози. Вже добре одійшовши, крикнула, обернувшись на хлопця:

— А не приходь мні додому зараз, то я тебе за ухо приволочу!

— Ага, піду, — промовив Степан, трохи заспокоївшись. — Кращє де під мостом буду ночувати, або піду в жито під межу.

[На цьому рукопис обривається.]

В Алупці, 9 квітня 1911 р., сидячи на камені, над мором

Офярую єгомосці
Тодорові Коршеві

Як тая хваля камень мие,
Так мою душу смуток рие;
Але тон камень як би не чує,
Що коло його хваля нуртує,
Лежить вуон мертви і не здригнетця,
А моє серце од жіялю рветця.
Хваля одходіт і приходіт,
Що-раз то вижи пієну зводіт,
То знов притіхне і засне —
Камень од пієни обосхне.
Хваля, спочивши, знов оживає,
Знову весьоло пієну шугає,

А моє серце пуольгі не має:
Рветця і б'єтця, пукі не всне,
Але заснувши — не оживе.
Море колишетця хваля за хвалею,
Несутця мислонькі одна за другою;
Хвалі тон камень миют і б'ють,
Мислі, як камень, душу гнетут.
Де тоє щіасьце, де тие надіє,
Зніклі, як пієна на водіє.
Уплили лієта, вже дамно білієє
Сіє волуосє в бородіє.
Жице, як море, ц'онгліє хвалює,
Але нікому смерть не дарує.
Чи в тебе хата, чи царські двурець,
Ля всіх розплата — тон сами кунець.

Цьвінтар в Ялті (12 квітня 1911 року)

В містечку Ялті, гет над мором,
Цьвінтар високо на горіє,
І, певно, саджнюв тисяч з сорок,
А може, і буольш в туом цьвінтаріє.
А куолько тисячув людієй
На юом поховано, й якіх,
Ніхто не злічит, не вгане —
Такая муоць лягло там їх.
Зразу од долу тієсно в ріад
Прі доружках могіл — без ліку,
На їх крижіє, як лієс, стоять
З мармуру, з міді і з граніту.
Міжи могілами стовби
Циприсув мертвих вгору пнутця,
І, як небуошикув гроби,

Мовчіат вони і не ворохнутця.
Спитав би їх: якіє люде
Пуд тієню їх тут спочивають?
Моє питанє марне буде:
Вони не скажут, бо не знають.
Пудходжу вижи по доруозьці,
Браціат камієньця пуд ногами;
Сьпіває пташка на галуозьці,
Так, ніби скаржитця сльозамі.
Читаю напіс на крижіях,
Усіакім пієсани виразом:
Тут руські, німець, і поліак,
І грек — усіє зийшлієс разом.
Онтам поєт Степан Руданські
Пуд простим каменєм лежит,

А недалеко елеганські
Надгробок німцеві стоїт.
Всіє тут лягають, як брати,
Якби одного батька дієті;
Нема тут пана, сіроти,
Нема незгоди, суєти,
Не так, як звиклє йє на сьвієті.
Що ж побратало всієх так вельмі,
Чи вієте знаєте, чи ніє?
Ото — що всіє вони померлі
Не в руоднум краї — в чужиніє.

* * *

Я бачив гори, бачив море,
Серед зіми росліні в лїсьці,
Алє чи вилічив я горе,
Чи дужо з того мієв корисьці?

Глибоко зраньїона журбою
Душіа розвагі не знашла,
Далєка подруж мніє спокою,
Якого хтієв я, не дала...

19 квітня 1911 р.

Шпїтальна думка

(посьвячїона прєдсїдателєві Дїалєктологїчної комісії
Хведорєві Коршєві)

Не забїв нікого —
Богу прїсягаю,
І не вкрив нічого —
Бога сьвїєдком маю,

І нї в чуом недобрум
Мене не зловїлі,
А тим чїасом — маєш:
До кози всадїлі!

І взялі тут мене
На руозни тортури:
Стукають і колют,
Нюхають всіє дзюрі;

Кров із мене точат,
То чимсь натїрають,
По три рази в тїждєнь
В газовї купають;

Слухають іззаду,
Сперєду і збоку,
Щупають усюди —
І все їм нївроку;

І все роскажи їм,
Що трєба й не трєба...
Огньом мніє навїлют
Просьвїєчуют ребра;

І ваят, і мїєрат —
І собїє не вієрат,
Чи щє довш триматї,
Чи додом пускатї.

Кажуть: ти здоровї,
Лєть, сьпївай, як пташка.
Оно щось там серцє...
Алє то все фрашка!

По дзїсєйших часах
І зусїєм без серця
Лїєпі житї в сьвїєті,
Нїж як його мїєті;

А як житї серцєм...
То гурчїєй, як з перцєм...
Вас поздоров'яю
І з Руздвом вітаю!

25 грудня 1912 року

На безлітті в Лубнях 1911 року

Дощ бубонів, як навіжений,
Злувався вітер, мов сказаний,
Ми ждали літа — й не було,
Десь запропало все тепло.

Аж ось з-за хмари сонце — гульк!
Дощу остання крапля — бульк!
Засіяло все кругом, зраділо,
На серці в нас повеселіло.

Тепер-то, кажемо, життя!
Настало нам за все ниття!
Попогуляєм тут на волі
Після московської неволі!

Аж тут Москва — чортів їй триста! —
Кричить: «Ай, ти, сепаратиста!
Чи ти забув, що москалям
Продав ти душу, мов той – хлам?

Вертайся ж швидше москалятам
Проказувати буки — аз!»...
Таке-то нам життя, проклятим,
Одно в одно все раз-у-раз!..

Як віл, запряжений в ярмі,
Оре ту ниву не свою,
Так ти, запроданий Москві,
Працой та й згинь в чужім краю!..

Янкові Купалі (на паметку)

Я не бачив тебе, браце,
Нігди в жицю й в око,
Але душу твою бачу
І ціню високо.

З твоїм віршом пред очима
Я не раз оплакав
Свого краю бідну долю
Й зьомкув-неборакув.

Бо й моя ойчизна, браце,
Як не руодна в Бога,
Теж терпіела завше мукі
І била убога.

А тепер, як ворог єї
Нівечит, калієчит,
Вже й сам Буог юой тие рани
Бодай чи залієчит.

А Пудлясе і Русь Біела,
Як дьвіє сестри руодни,
Мов одного члонкі тіела,
Билі б завше згуодни.

Але ж доля їх ліхая
Здавна розлучила
І обом тяжкі на шию
Камень наложила.

І стогналі вони, й стогнут,
І будут стогнаті,
Бо то мачоха їх доля,
А не руодна маті.

То ж з нас кожни, хто вчуває
Ценжар того льосу,
Як брат брата нех ратує
Од тяжкого цьосу.

А хоч мніє б іті й не гоже
В руомнящкі з тобою,
Я вітаю тебе, зьомку,
Брацькою рукою.

Твоїє думи, твоїє сльози
Наруд твоуой оціеніт,
І потуомок твоє йменє
Внукові наміеніт.

А од мене моїм внукам
Ніц ся не зостане,
І моя нікчемна слава
Так, як сьнієг, розстане...

Нех розстане, аби сонце
Било тепле й ясне,
Щоб їм ліепша била доля,
Жице сьвіетле й красне!

9 VIII 1918

Правда

Я ще жию і ще блукаю,
І сам не знаю, куди йду:
На світі правди все шукаю,
Але нігде щось не найду.
Вона десь є, оттут, близенько,
Мене до себе все манить,
І шепче в уши мні любенько,
Раз-по-раз будить і сварить.
Часом на момент, як кріз дим,
Її побачу, як з'явлення, —
І знов за памроком густим
Десь зникне яснее промення.
І знов неправда одусіль
Мене обляже, мучить, душить,
Нема просвіту нівідкіль
І розпач душу й серце сушить.
Даремно руки простягаю,
Прошу, молю: «З'явися мні
В усій ясності, я благаю,
Нехай згорю в святім огні!...».
Враз душу мні теплом огріє,
І з неба світло заблищить,
І пред очима щось леліє,
А серце молотом стучить.
О, Правдо! ти моя надіє!
Се ти пришла, Святая, з неба!
Нехай твій світ весь світ осяє,
Бо тебе тільки нам потреба.

Нех чорні памороки згинуть,
Нех ся розступлять пред тобою,
Нех злиє вчинки й мислі схлинуть,
Як сніг пред сонця теплотою!..
І я несуся десь високо,
І розганяю мглу густую,
Лечу пред світле Боже око
І славлю Правду Пресвятую.
І з високости край* свій бачу
Осяйний сонцем, як у раю,
І сам радію й ревню плачу,
І Правду Божу вихваляю.
Що за всю кривду і втрапіння
Ойчизну так нагородила
І люд коханий за терпіння
Високим щастем наділила...
Такий-то часом сон приснитця
І знов все з димом розлетитця...
А я знов по світу блукаю,
Даремне правдоньки шукаю.

5 XII 1918

* Підлясь — мій рідний край
(Седлецької губернії)

Пісня-розрада

І.А. Білоусову

Нехай фортуна
На мене злуєтця,
Нех зуби точить,
Як хоче собі,
Я буду жити
Оттак, як живетця,
І не піддамся
Занадто журбі.

Для мене пісня
Утіха й розрада,
І єї в мене
Ніхто не 'дбере,
Вона для мене
Наймільша принада,
Зо мною разом
Вона і замре.

А поки в світі
Живий я зостану,
Співати пісню
Я не перестану:
Нех люде вчують,
Нех кращую зложать,
А мене з нею
В могилу положать...
О пісне, пісне!
Моє ти натхнення!
В гіркій недолі
Моє утішення!
Гуди далеко,
Іди міжи люде,
Шукай країни,
Де дом тобі буде*.

Там душу щиру
Ти знайдеш напевно,
Що заспіває

Мою пісню ревно.
Нехай співає
Й сама нех складає,
Нех за тобою
Й мене споминає.
Нехай співає
Й діток навчає,
Нехай в цій пісні
Утіхи дознає.

2 I 1919

* Я розумію своє рідне
село на Підлясі, там рідна
країна для моєї пісні.

Афіша п'єси Миколи Янчука «Вихованець», яку в Перемишлі ставив
Львівський народно-руський театр під дирекцією
«Руської Бесіди» (5 XI 1901)

Вихованець

Народна комедія в 3-х діях зі співами і танцями

Особи:

Катерина, вдова

Івась }
Наталка } її діти

Олеся }
Омелько } її вихованці

Сват

Семен, парубок

I. }
II. } гості

Прося }
Дуня } дівчата

Харлампій Калістратович, дяк

Дівчата, парубки, школярі

Діється на Україні*

Дія I.

В хаті. Всередині двері знадвору; з боку двері в кімнату. Наталка, спить на постелі, в кутку.

Олеся (*порається коло печі*). Хоч би швидше сніданє зварити, бо вже всі люди й на роботу повиходили. Та й до нас ось незабаром тіточка надведуть дівчат, щоб пшеницю пололи. (*Виглядає в вікно*). Отсе вже чи не третій день, як бачилася з Семеном. Все якось так випадає, а він може подумає, що се наумисне. А от і сьогодні, як випровадять мене тіточка з дівчатами до пшениці, то й знов не побачу. Хоч би не розсердився (*співає*).

№ 1

Ой, знати, знати, хто кого любить —
Пригорне до серця, ще й приголубить. (2 рази)
Ой, знати, знати, хто вже жонатий,
Скорчився, зморшився, як пес кудлатий. (2)

*Тут в значенні — на Наддніпрянщині.

Ой, знати, знати, хто нежонатий
Біле личенько як у паняти. (2)
Ой, знати, знати, хто вже жонатий.
Наче той горщик, лихий щербатий. (2)

Катерина (входить з сіней). А що, Олесю, сніданє хутко буде готове?

Олеся. Вже, мабуть, чи й не готове, а те, що на обід поставила, то ще хай вариться.

Катерина. Ходила, ходила, аж їсти вже захотілося. Треба буде й свата кликнути з гумна.

Олеся (дістає горшки з печі). Бідний Ваньо таки не ївши поїхав. А що ж, прийдуть дівчата полоти?

Катерина. Прийдуть, обіцялось щось з вісім чи й з десять, то й скінчите за один день.

Олеся. Хіба ж й мені з ними йти?

Катерина. А як же? Що ж вони там нароблять, як нікого коло їх не буде? Чи ти знаєш, яка то робота в наймах? Аби день до вечера.

Олеся. Так і коло хати ж стільки діла. На сьогодні-завтра приїде наш Омелько та й застане оттакий непорядок і в хаті, і коло хати.

Катерина. Ну, так знаєш що, Олесю? Вже ти сьогодні не йди до пшениці, а будемо в хаті порядок робити, бо справді страшно, щоб не приїхав несподівано. А до дівчат ми й Наталку пішлемо коли-неколи, та й подивиться як вони там пораються... А отсе вона ще спить? Наталко! (будить). Вставай, кажу! От дівка! Спить, хропе, хоч ти тут з гармат стрілай — їй все одно.

Наталка (сідая на постелі). Чого ви, мамо? (протирає очі).

Катерина. Вставай!.. ще питає чого? Адже он снідання на столі.

Олеся. Вставай, вставай, Наталю, бо ніхто й заміж не візьме, як будеш оттак-о спати.

Катерина (до Наталки). Іди он на гумно, та поклич дядька, хай іде снідати. (Наталка йде поволи на двір). Та швидше піднимай свої ноги.

Олеся. Стривайте, тіточко, я ось побіжу, скорійше покличу (вибігає за двері й кричить з Наталкою). Дядьку!.. дядьку, го! А йдіть на сніданє, чуєте?

Катерина. Отсе дурні, дивись! (Кричить до вікна). Хіба ж він почує, що ви отсе кричите? Адже побігла б котра, на гумно та сказала! (До себе). Як він почує, коли він глухий?.. Так то воно й справді буде краще, як ми урадили з Олесею. Сьогодні попорядкуємо в хаті, все приготуємо, а тоді й будемо певні, будемо чекати свого Омелька, свого учителя. Господи, яка я рада, що він уже хутко приїде! Який він мені любий, то я й не знаю! Як я подумаю, що ось незабаром побачу його, та вже не школярем там яким-небудь, а учителем, та як згадаю, що се мій рідний, мій коханий, мій вихованець, то аж не стяплюсь, на яким я місці стою! Правда, що його ще мої батьки покійники взяли до себе, але якби я йому не допомогла, то не бачили б йому тієї семинарії. Через те ж він бувало й зве мене «матусею», а тепер... мені якось ніби і соромно буде звати його синком, коли він такий пан, вирівнявся на гарного хлопця, дійшов до літ, з вусами, а може,

вже й з бородою! Тай хороший же, хороший... Ех, здається, якби не мої літа!.. Так що ж я так на літа нарікаю? Що ж якби так прийшлося прирівняти, то ще б, може, я не була й стара напроти його... Ох, я дурна! Яких тільки думок не наберу собі в голову! Де ж таки...

Олеся (за дверима до Свата). Ми вас кликали-кликали, а ви і не чуєте. Ідіть скорше!

Сват (входячи). Та я вже й сам ішов, бо запорався там коло тієї сохи, а тимчасом за живіт щось аж тягне.

Катерина. Ну, то сідайте ж!.. (Наталка входить). Ну, а ти (до Наталки), спьохо, хочеш їсти, чи ще, може, й не полізе? Пробігайся ще трохи, та умийся хоч!

Наталка. Умилася й Богу помолилася. Я з вами хочу снідати.

Олеся. Ну, то сідай разом, щоб потім знов не робити заходу (подає на стіл, сідають і їдять).

Сват. Ну і смачний же отсе борщ! Чи се тим, що їсти хочеться, чи тим, що він твоєї, Катерино, приправи?

Катерина (сміючись). Ой, бодай вас, свату, як ви завше якісь смішки та жарти вигадуете.

Сват. Як кажете?.. Справді-бо добрий.

Олеся. А се не тіточка варила, а я...

Сват. О! Ти думаєш, я й не пізнав? Якби Катерина варила його, то він би ще солодший був.

Катерина. Чого вам та Катерина така солодка стала? Чи не женихатись часом хочете?

Сват. Женихатись, кажеш? З ким?

Катерина. Зі мною.

Сват (сміючись). Ну, дивись! Коли ти зараз і вгадаєш, що у чоловіка було колись на думці!

Катерина. Справді, взяли би мене за жінку?

Сват. Як кажеш?

Катерина (сміючись). Кажу, що нам би з вами і побратися годилось. Дуже, бачте, любимось.

Сват. Ти все жартуєш... Чи, може, й правду кажеш?

Катерина. Се все ваше діло, розпізнати.

Дівчата (входять). Здорові були, Катерино, як поживаєте?.. Здорова, Олесько, здорові дядьку!

Катерина. От спасибі, що поспішили.

Прося. Ми-то поспішаємо, а ви ось тільки до снідання сіли? Боже благослови.

Олеся. Адже от як бачите.

Катерина. Спасибі вам!

Дуня (сміючись). А сват, бачите, як коло Катерини рядком, неначе князь коло княгині, чисто хоч зараз величати.

Прося. О, сват хоч і в літах, то ще б і молодому носа втерли.

Сват. Що? Кажеш, носа втерти? Подивись краще у себе (сміх).

Катерина. Ну і дівчата, хай вам!.. Нікого не пропустять, щоб не поглузовати. І чого тільки не скажуть.

Сват. Поприходили тут сміхи творити.

Дуня. Бо ж дуже смішно, як ви до Катерини залицяєтеся?

Сват. А вам що до того?

Прося. Та ми нічого. Боже поможи!

Сват. Отсе ви наді мною насміхаєтесь, чи що? Нібито старим до молодих зась?

Катерина. Се Прося все нагадує, щоб ви її посватали.

Сват. Ага, хай ще повиглядає та посидить, поки зовсім старою дівкою стане, тоді, може, й сама попросить, щоб я її взяв, але я не візьму! Ого, не на такого напала.

Прося. Ой Боже мій! Не кажіть сього дядьку, бо я ще вму з жалю по вас! (сміх). Чи ж ви не знаєте, що як я вас побачу, то в мене аж серце з радости підскачить?

Сват. Не схочуть, кажеш?.. Не схочуть, ні, не тільки парубки, але навіть і старі вдівці дивитися тоді на тебе не схочуть.

Олеся. Підскачить, каже, серце, до вас!

Сват. У мене серце підскачить до неї? А не діжде вона!

Катерина. Та що вам там з глухим балакати. Ішли б краще до роботи.

Дуня. Та ми ж вас ждемо.

Катерина. Ідіть, голубочки, самі. Ви ж знаєте, де наша пшениця: там на клиночку.

Прося. Но, но, ходімо, дівчата.

Дуня. А де ж тіточко, ваш Ваньо, що не снідає з вами?

Катерина. Я післала його чим світ до млина, бо й муки нема ні дрібки.

Прося. Все то так для свого Омелька наготовлюєте. Ідімо, дівчата (відходять).

Катерина. Ну, годі ж і нам з тим сніданєм (встають).

Олеся. За тими дівчатами скільки часу згаїли.

Катерина. Олесько, Наталко, збирайте ж зі стола, помийте ложки й миски, а треба й за роботу братися. Попереш, Олесько, отте шматя, але перше, слухай, зроби вареників, поки в печі не погасло, бо, бачиш, Ваньо приїде голодний, і дівчатам занести б пообідати.

Олеся. Добре, тіточко, все швидко наготовлю (виходить).

Катерина. Свате, чуєте, знаєте, що я вам скажу?

Сват. Як скажете, знатиму.

Катерина. Візьміть-но он картоплів, та наобирайте.

Сват. От тобі маєш! Ще до бабської роботи заганяють!

Катерина. Натє, ось обирайте, все одно робота, чи там бабська, чи яка, вам же нічого робить.

Сват. Гай-гай! От тобі й робота!

Катерина. А у мене ще пошевка не дошита, то треба налагодити для Омелька. (Олеся вносить муку і починає робити вареники. Наталка коло неї).

Сват. Все для Омелька. Вже ви, Катерино, того свого вихованця то так любите, ще більше, ніж своїх рідних дітий. Бо і справді що то пан!

Катерина. Бо він варт того.

Олеся. О, Омелько то голова! Що то: семінарію перейшов, учителем буде!

Сват. Ого, що то синирарія!

Наталка, Олеся. Ха-ха-ха! Як ви кажете, дядьку?

Сват. А якже кажеш? Синирарія, кажеш, чи як там.

Катерина. Ну, що той сват, як скажуть, що недочувши, то тільки сміхота Божа? Ну, де вам таки з вашим язиком таке мудре слово сказати. Семинарія, кажу (кричить до вуха).

Сват (махав руками). Та цур йому там, я ніколи й казати не буду. А скажіть, слухайте, Катерино, мабуть вашого Омелька там в тій синирарії...

Олеся. Семинарії!..

Наталка. Може, знов, скажете синерарія. Я і то знаю, що семинарія.

Сват. Чи там у сенемарії дуже, кажу, мабуть, люблять вашого Омелька?

Катерина. Авжеж, люблять. Бувало, коли я приїду до нього, той їх директор все його вихваляє, та каже що ваш, каже, Омелько, то хутко, каже, буде такий розумний та вчений, як і я сам.

Сват. О, вчений, вчений! Що то семинарія! (до Олеси). Так, здається, чи знов помилив?

Катерина. Так. так.

Олеся. Адже Семена знаєте?

Сват. Твого ніби Семена? Хіба ж не знаю.

Олеся. Так от і пам'ятайте. Семен і семенарія.

Катерина. Слухайте, свате, я вам хіба не розказувала, як то я свого Омелька возила до екзаменту.

Наталка. Розказували мама, бо я пам'ятаю.

Сват. А розкажіть-но, бо я щось не пам'ятаю.

Катерина. Тільки я його, чуєте, привезла там до тієї семинарії...

Сват. Ага, семенарії... Семен, семенарія. Ого, що то семенарія!

Катерина. Так слухайте ж! Привезла я його, а той директор зараз його і сподобав.

Сват. Хто-хто, кажете, сподобав?

Олеся. Директор, кажуть, хіба не чуєте.

Катерина. Подивився він на Омелька та й каже: «От, каже, молодець, так молодець!».

Сват. Ого, то голова! Що то семинарія. (до себе) Семен-семенарія.

Катерина. А потім і став його питати, той директор. Що тільки він питає Омелька, то він так і ріже, так ріже! Самі ж знаєте, покійники мої батьки, царство їм небесне, його змалку до школи посилали, бо хотіли його чоловіком зробити, а потім, як вони повмирали, то я таки віддала його до науки, хоч йому вже було щось літ 17 чи 18.

Сват. А слухай-но, Катерино, він вже й тебе той рехтор, чи як ви його там називаєте, також, здається, приподобав? Якось-то ти розказувала. Як то воно було, га?

Катерина. Та як? Отсе приїхала я раз до Омелька, уже як він мав скінчити ту свою адукацію. Приходжу до того пана «директора», поцілювала його в руку та й прошу, щоб дозволив побачитись. А він, чуєте, зараз мене й пізнав, той пан директор.

Сват. Ага, дивись!.. Ну?

Катерина. Почав розпитувати, як я живу, з ким, і все, все вам чисто порозпитував, а потім і каже: «Шкода, каже, тебе, молодице, та твоїх, — каже, — молодих літ, красавице!» — Так вам в вічі каже: красавице.

Сват. Красавице! Розсмакував!

Олеся. Ну, та й директор! Навіть сорому не має, а ще й паном зветься!

Катерина. Я, знаєте, звісно, засоромилася, аж очий не можу зняти на нього, та почервоніла, неначе мені хто приску підсипав. А він усе дивиться на мене так пильно та все приговорює: «Де, тобі, каже, справиться самій з хазяйством! Віддала б ти, — каже, — його в аренду, та ішла б до мене за кономку».

Сват. За кономку, до рехтора! Дивно!

Катерина. Еге. Я, знаєте, витріщила на нього очі та й дивлюся. «Чого ти, — каже, — так на мене дивишся, красавице?». А все: красавице та красавице...

Сват. Красавице: ха-ха-ха! Уподобалася! Ну, а ви ж йому що?

Катерина. Як що? Хочу сказати, а не знаю, що тільки все дивлюсь на нього, а він на мене. «Подумай, — каже, — красавице, а я тобі, — каже, — плату добру дам, яку сама схочеш, та ще й подарунків, — каже, — не пошкодую й тобі, й дітям».

Сват. Бач, не взяв його лихий! Мабуть, багатий! Ну, і що ж ви йому на те?

Катерина. «Не знаю, — кажу, — пане директоре, хіба вже ви мені, кажу, вибачте...» — та в руку його поцілувала.

Сват. Ну, а він розсердився?

Катерина. «Як знаєш, — каже, — красавице, я тебе неволити, — каже, — не хочу». Як він мені те сказав, то, знаєте, мене неначе охота взяла. Кажу: «Подумаю, пане директоре, то пораджуся із своїм Омельком». — «Подумай, — каже, — подумай, красавице».

Сват. А все таки — красавице? Ну і чому ви, слухайте, не пійшли до нього за кономку?

Катерина. Та, оджеж, Омелько відрадив, і добре зробив. Приходжу я тоді зараз до Омелька. Як сказала йому про се, то він вам аж на лицю змінився. «Що ж ви, — каже, — видумали? Невже ж ви отсе зробите? Із-за чого ж я, — каже, — оттут мучуся, труджуся, стараюся, ночий не досипляю, щоб тільки скорійше на волю, та до вас, а ви, каже, запродати себе хочете, чи що?». Як почав, як почав вам говорити, то мені аж страшно стало та й навіть соромно перед ним, хоч я ніколи й в думці не мала того, на що він натякав.

Сват. О, розумний, вчений! Що то саменарія.

Катерина. Та тут не про вченість! Мука з тим сватом!

Олеся. Бачте, тіточко, як Омелько вас любить та шкодує.

Катерина. Він любив мене завше — не знаю, як то тепер буде! А вже як я його люблю, та й не розберу, хто мені миліший: чи мої рідні діти, чи Омелько? Мій Ваньо й сам не раз каже: «От, як би мені, мамо, бути таким, як Омелько!». Та куди вже куцоному теляти, коли Бог талану не дав.

Наталка (соромливо). Мамо, й я хочу бути такою, як Омелько (сміх).

Катерина. Туди ж! Відізналася, неначе з мотики випалила. Тобі гусий пасти, кошення!

Наталка. Ви завжди так на мене *(відходить в куток та й плаче)*.

Сват. Ну, хіба вже годі з отсими картоплями, хай їм хрін! Краще пійду до свого діла *(виходить)*.

Катерина. Свате! *(він вертається)*. Чуєте, ви мені ще одно діло зробіте.

Сват. Е, з вами тут, бачу, і день втратиш. Вже, як кажуть, так і правда: не попадайся бабам в руки.

Катерина *(усміхаючися)*. Такі б то всі баби, що їх за сто верстов обходити? Але щось ви не те щоб обходити, але навіть залицятися готові!

Сват. Та воно, знаєте, не всі, мовляв, такі: *(усміхаючися)* з тобою, наприклад, то воно б, здається, й нічого.

Катерина. Пійдіть-но, слухайте, туди на хутір, там я чула, мають телятинку свіжу, то візьмете фунтів з 5 або 6, поки не розпродали, буде для Омелька, як приїде.

Сват. Та ж ви недавно порося закололи.

Катерина. Так хіба ж се панська їжа свинина? Підіть-бо, кажу, тут недалечко.

Сват. Та воно недалечко, але три або й чотири верстви певно буде, та ще назад оттільки приложивши...

Олеся. Дві верстви чи й буде, а вони — чотири! *(наробила вареників, приставляє до печи)*.

Катерина. А хоч би й п'ять, то що ж то, далека країна? Не дійдете? А женихатися хочете?

Сват. А хай вам там з тим жениханєм! Добре, вже пійду *(швидко відходить)*.

Катерина. Та нате ж, ось гроші, чуєте! За що ж ви будете купувати, за п'ять пальців чи що? *(виходить за ним)*.

Олеся. Ще хто знає, коли той Омелько приїде, а тіточка так заходяться, неначе коло якого весіля. Вже я кажу, що як вони його люблять, то я й не знаю — як рідна мати свою дитину! А яка ж вона мати для Омелька? Тільки що ніби виховували його, а літами то й сестрою або й жінкою могли б бути, не то що матір'ю.

Катерина *(входить, до Наталки)*. А ти чого там слиниш, дівко? Цить, дурна, бо як Омелько приїде, то й гостинця не дасть за те, що плачеш.

Наталка *(крізь сльози)*. Якого гостинця?

Катерина. Побачиш якого.

Наталка. Бублика дадуть?

Катерина. Ще й не одного. Тільки гляди ж, у руку поцілуй.

Наталка *(утирає сльози)*. І хусточку привезуть?

Катерина. І хусточку, й намисто, тільки не плач *(іде в кімнату)*.

Олеся. Іди ось краще поможи лавки мити.

(Наталка поливає).

Семен *(входить)*. Здорові!

Олеся. Здоров, Семене. Давно ж я тебе щось не бачила, хоч і сусідами живемо.

Семен. Еге-ж, теє... мовляли... давно.

Катерина (входить з кімнати). От бач, і несподіваного гостя Бог дав. Мабуть, нічого дома робити?

Семен. Кажете, теє... який же я, мовляли, несподіваний? Я от прийшов...

Олеся. От і спасибі, що не забуваєш.

Семен. А ви, тіточко, мовляли, теє... ще не такого гостя сподівається?

Катерина. Адже сподіваємося, але не знаємо, коли й сподіватися. А тебе хіба теж кортить. Ви ж з ним приятелі були.

Семен. Еге-ж, мовляли... певно, теє, як воно... побачитись...

Катерина. Побачишся, побачишся. Ось не сьогодні-завтра приїде, як Бог дасть. Але, слухай, як ти із Омельком будеш оттак говорити без ладу, то він тебе тепер і слухати не схоче.

Олеся. О, Омелько не такий, він ніким не гордує. Хіба може тепер дуже великим паном став...

Семен. Та воно, певно, мовляли... я що ж?.. Вони вчитель...

Катерина. Він тебе, бувало, тільки й за пісні любив, що хороше співаєш.

Олеся. А вже, що хороше — то хороше.

Катерина. Ну, і дасть же, кажу, Бог, такий талан, що язиком повернути не вміє, а співати, то так співає, що й послухати. А я язиком хоч і самого чорта перебрешу, а до співу не здалася, хоч ти мене застріль!

Семен. Хе... не вмієте, кажете, теє, як воно... а часом то таки виспівуєте.

Олеся. Заспівав би, от сам, яку пісню.

Семен. Хе... мовляли, заспівав... як же теє?.. Отак, кажеш, серед хати стоячи, співати?

Олеся. Ну, тодь, коли хочеш.

Катерина. Хіба хто боронить?

Семен. Так хоч би теє, як воно... роботу яку дали в руки, то воно, мовляли, може б, і заспівалося.

Олеся (до Семена). Іди ось допоможи мені стіл мити, коли маєш час.

Семен. Еге... ну, то й що ж, мовляли? Давай! (роздягається).

Катерина (до Олесі). Винесла б до сіней, адже всю хату заллеш, ніде й ступити буде.

Олеся (до Семена). Неси сюди, хоч до порога!

Семен (ставить стіл коло порога). Оттакечки, мовляли! Ну, теє... — як воно... поливай, Олесю! (засукавши рукави, шкрабає стіл, співаючи, Олеся поливає).

№ 2

Гей, з-за лісу, гей, з-за лісу,

З-за темного гаю.

Ой крикнули козаченьки:

«Тікаймо, Ничаю!»

А пан Ничай, а пан Ничай

На те не вважає:

З кумасею, з Хмельницькою,

Мед, вино кружляє.

Ой, поставив козак Ничай
Сторожі по місті,
А сам пійшов з кумасею
Щуки-риби їсти.
Не вспів же наш козак Ничай
Щуки-риби з'їсти,
Як поглянув в кватироньку —
Вже й Ляхи на місті.

Олеся (до Семена). Тривай, годі! бо ти, бачу, тут мені дірку наскрізь прошкрабаєш. Та й води, от, уже нема.

Катерина. Дайте, ось я вам принесу відерце (йде до дверей). Ну, загородили дорогу, що й вийти нікуди!

Семен. Зараз, теє, тіточко! (несе стіл назад).

Катерина (в дверях). Наталко!

Наталка. Чого, мамо?

Катерино. Іди-но сюди, пійдеш у поле до дівчат, щоб не поснули там коло пшениці.

Наталка. Ой, чого ще там бігати до них? (виходить з Катериною).

Семен. Що?.. добре теє, я його, вишкрябав тобі?

Олеся. Певно, ти міцніший за мене.

Семен. Для тебе, голубочко... теє... як воно... я, здається, все зробив би... от поліз би в огонь.

Олеся. Ну, дивись! Що ти — здурів, чи що?

Семен. Ото дурна! Здурів каже. Хіба ж ти не знаєш, який я до тебе завше?

Олеся. Так чого ж в огонь лізти? (іде до цєбрика і починає полокати).

Семен. Хе... чого лізти, кажеш?.. Бо теє, як воно, люблю тебе дуже...

Олеся (оглядаючись). Ой, не говори сього, бо тіточка почують!

Семен (дивлячись в вікно). Та вони, теє... пійшли, ондечки, аж до річки. Олесю (хоче взяти за руку). Чи ти любиш мене так, як я тебе?

Олеся (не дається). Та чуєш-бо, кажу! Далєбі вони зараз прийдуть! (відходить від нього).

Семен (насупившись). Еге... себто вже теє, знаю...

Олеся. Що знає? Нічого ти не знаєш, тільки гніватися зараз (полоще).

Семен. Хе... певно... я не учитель!.. (відходить до вікна).

Олеся (сміючись). А може, до семінарії хочеш вступити, щоб теж учителем бути, як і наш Омелько?

Семен. Де вже нам, мовляли, з панами рівнятись?

Олеся. Кождий сам собі пан, як то кажуть.

Семен. Певно, він вчений, тую мовляли... семінарію перейшов... гарний... а я що ж?

Олеся. Що ти там замумрив таке?

Семен (зітхаючи). Що ж, коли він вже теє... кращий, мовляли, то я... (колупає вікно).

Олеся (прислухується). Що таке? Що ти балакаєш?

Семен. Я, що ж?... Я на перешкоді не буду.

Олеся (налякана). Що? Кому на перешкоді? Чи тобі хто наговорив чого?

Семен. Та, певно... кажеш: не любиш.

Олеся (підходить до нього). Що? Я тобі казала? І не гріх тобі отсе, Семене?

Семен. Я не знаю... мені здалося, що ти теє... як воно... об чимсь іншим думаєш.

Олеся. Голубчику, об чим же мені іншим думати? Я ж тільки і думаю, як би швидше побачитися з тобою. А що я не стою та не балакаю з тобою, так не можна ж при тіточці (дивиться в вікно).

Семен. Олесю, так ти, теє, як воно... не забуваєш мене? (підходить до неї).

Олеся (соромлячися). Авжеж... Слухай, Семене, я, здається, коли б не сором, так прямо тобі сказала б, що ти для мене милійший і дорожший над усе, далєбі, так би й сказала.

Семен. Ах, серце моє! (хоче поцілувати).

Олеся. Ой-ой, стривай, бійся Бога! Адже, он, ідуть... Заспіваймо, слухай, що небудь, щоб вони не думали, що ми тут об чім з тобою балакаємо (знов полоще). Або вийми мені тимчасом з печи казана з водою (він виймає). Лий сюди! Ну, а тепер починай! (співають).

№ 3

Зашуміла березонька,
Заплакала дівчинонька
Заплакала, затужила,
Нема того що любила.
Нема його та й не буде,
Розсудили злії люди.
Розсудили, розрадили,
Щоб ми в парі не ходили!
Нехай річки повсихають,
Най каміня повростають,
Нехай згинуть злії люди,
Таки ж мила моя буде.

Катерина (входить з відром). Бач, як у парі собі розспівалися.

Семен (кашляє). Мовляли, теє... ви не сердьтєся, тіточко.

Олеся. З піснею, кажуть, і робота лекша.

Катерина. Авжеж, кому робити нічого, той співає.

Семен. Ну, теє... Хіба вже прашавайте тимчасом... Мовляли, треба й до роботи (виходить).

Олеся. Пращай, Семене, та не забувай на нас.

Катерина. Іди собі з Богом.

Олеся. А що ж, Наталка пійшла в поле?

Катерина. Пійшла, понесла воду дівчатам, побігла так, що й на собаці не доженеш. Дуже рада, що я їй подарунків пообіцяла від Омелька.

Олеся. Авжеж, буде рада, хіба ні? (Олеся виходить до Семена у сіни).

Катерина. О, як то малим радісно, що пан бублики привезе, бо їм нічого більше й не треба... Ех! Коли б кожному так легко вдовольнитися! Так ні! Тріпається щось оттут, у грудях, як тільки згадаю про нього... Що за думки в голову лізуть! Чи я шалена, чи я вже зовсім розум втратила... Ні, треба краще з Олесью поговорити, об її щастю подумати. Тільки вона дурна, не розуміє свого щастя. (Олеся входить).

Катерина. А якого ж ти, Олесю, будеш чекати подарунку від Омелька, якої втіхи?

Олеся. Я? Вони вже, може, мене й забули. От вам, то, певно, привезуть подарунків усяких.

Катерина. Ех, Олесю, він може таким щастям наділить, що тобі і в думці не було.

Олеся (сміючись). От такої! Що ж би вони мені привезли?

Катерина (з ревностю). Що привезе? Сам приїде, чого ж тобі ще?

Олеся. Дай, Боже, скоріше побачитися.

Катерина. Не то, що побачитися, а він, може, пожениться з тобою.

Олеся. Зі мною? Такий пан!

Катерина. Еге ж, пан. Що ж, що пан? Хіба ти не знаєш, з кого вийшов на пана? З простого хлопця. От і ти теж за паном панею будеш.

Олеся. Та нехай там з тим панством.

Катерина. Що таке? Ти мені не важся говорити отсього, бо ти повинна з ним полюбитись, повинна се за щастя мати.

Олеся. Та що се ви кажете, тіточко? Сього не може бути.

Катерина. Чому не може бути? Що ж то, Омелько для тебе не жених? Де ж ти кращого знайдеш?

Олеся. А як же Семен, тіточко?

Катерина. Що, Семен? Що він там ніби в тебе закоханий, чи що, так чим же він може приподобатись, той телепень?

Олеся. А він для мене кращий. Що мені з пана?

Катерина. Ти ще смієш рівняти свого Семена до Омелька! Викинь ти з голови того Семена, бо він тобі не пара.

Олеся (плаче). Чому не пара? Хіба ж Омелько мені пара?

Катерина. Ах, дурна ти, дурна! Хіба ж не знаєш, що Омелько... Се ж одна краса та розум, вчений, хороший, а яке серце. Господи! Здається, я на твоїм місці здуріла б від того щастя, щоб з ним побратись. Який він мені любий та милий! Коли б ти так його кохала, як я кохаю!..

Олеся. От, ідіть самі за Омелька, коли так його любите.

Катерина. Я люблю?.. Ах, дурна ти, дурна! Але чи знаєш же ти, як він тебе любить?

Олеся. А вас він ще більше любить. Він навіть завше говорив, що жити без вас не може.

Катерина. Ну, дивись, дурна дівка.

Олеся. Ага, дурна. А на Різдво як приїхав, то не з вами тільки говорив і сидів? А ви знов і самі кажете, що так його кохаєте...

Катерина. Що ти плетеш? Тобі? Кому я казала?

Олеся. А мені ж отсе зараз казали, хіба я не чула?

Катерина. Мовчи вже, годі!.. (на бік). Що се я, справді, наплела, неначе божевільна!

Олеся (цілує її в руки). Тіточко моя кохана, не віддавайте мене за Омелька! Не невольте мене! Не віддасте!

Катерина. Та геть собі! Яка я тобі тіточка, коли ти мене не слухаєш.

Олеся. Бачте, ви зараз і сердитесь. Я ж вас завше слухаю і слухатиму, я все для вас зроблю, тільки не невольте мене, тіточко! (цілує).

Катерина. Та ну, вже годі, ще ж його нема... (на бік). Хай тільки приїде, то й сама закохаєшся, не журись! (виходить).

Олеся (зі сльозами). Господи, хоч би його там не пустили, або що! Що се за нещастя таке на мене! Про кого тільки й думаєш і гадаєш, того, кажуть, з голови викинь, а покохай другого, хоч він тобі й не рівня (іде в кімнату).

Сват (за дверима до Катерини). А коли не вірите, так самі побачите (виходить з мішком). Вже ж Юдко не став би дурити. (Катерина входить).

Катерина. Та чи ви отсе правду кажете, чи ви недочули та й самі не знаєте, що плетете?

Сват. От таке! Не дочув! Хіба ж я глухий, чи що? (Олеся входить з кімнати).

Катерина. А то ж не глухий? Ну, дивіться! Адже, як той пень!

Олеся. Та що там таке?

Катерина. Адже, кажуть-от, що Омелько має сьогодні приїхати.

Олеся (злякавшись). Ой, лішенько! Сьогодні?

Сват. Еге ж. Що? Зраділа?

Олеся. А відкіля ж ви знаєте, дядьку?

Катерина. Та розкажіть-бо добре, бо я аж серця в собі не чую, аж у голові завернулося. Господи, чи се ж правда?

Сват. Та кажу вам, що не вспів я там купити того м'яса...

Катерина. Та й не купили?

Сват. Та купив! Онде маєте (показує на мішочок).

Олеся. Ну, кажіть же, дядьку!

Сват. Ну, вийшов з того хутора на дорогу, дивлюсь, аж їде наш коваль Юдко, жид, по залізо, чи що, їздив аж до губернії...

Катерина. Та ну-бо, скорійше! Нащо мені той Юдко!

Сват. От він дігнав мене, та й каже: «Ну, що ви, — каже, — мабуть, і не сподіваєтеся свого панича, а от, сьогодні, певно, й побачите». — «Як, — кажу, — сьогодні? Коли ж він не писав, щоб напевне на який там день». — «Ну, а я ж, — каже, — позавчора його бачив у місті, то він казав, що сьогодні має приїхати».

Олеся. Ой Боже мій, що ж се буде?

Сват. «Ще й, — каже, — сказав, що його в наше село навчителем мають настановити».

Катерина. Господи, невже ж таке щастє!

Олеся. Так він же може бреше, той Юдко.

Сват. Я ж йому теж казав: «Тобі, — кажу, — і збрехати нічого не шкодить». А він ще й забожився: «Щоб мені так, — каже, — жидом бути, як се правда, що я кажу! Я вже, — каже, — і вашого Ваня післав на стацію, бо, їдучи коло млина, побачив, — каже, — що він там з фурманкою збирається додому, то я, — каже, — й казав йому їхати».

Катерина. Ось тобі!

Олеся. А мука?

Сват. А муку, бачте, Юдко, взяв на свій віз, так я ось з ним і приїхав. Десь він ще й листа дав чи записку від Омелька.

Катерина. Де ж він, той лист? Чому ж ви зразу не дасте, а розкажете про свого Юдка?

Сват (шукає). Та десь я його всадив, що й не найду, чи в кишеню, чи де?..

Олеся. Може, за пазухою пошукайте?

Сват. Нема щось... де він згинув?

Катерина. Ну, дивись! Господи! Як же таки, щоб я лист згубила! Давайте мені швидше, бо я й не знаю, що з вами зроблю, битиму, далєбі, не витерплю!

Сват (шукає). От тобі зараз і бити за радісну вістку! Та й нащо вам той лист? Юдко казав, що й у листі, точнісенько усе те саме написане, що він казав, що, каже, сьогодні Омелько приїде, напевно, хоч би і вночі (при останніх словах входить Семен).

Семен. Сьогодні, кажете, теє?.. (Олеся шепче йому).

Катерина. Ох, головонько моя бідна, ну, що нам тепер робити? Чим же ми його приймати будемо? Нічо не наготовлено!

Олеся. Добре, що хоч вареників зготувала.

Сват. Вже ж собі, як знаєте, так і робіть. Готовте баль для Омелька, от що!

Семен. Еге ж, звісно, мовляли.

Сват. А я ось пійду до коршми по мід (бере шапку). Стривайте, щось у шапці не наче шелепає... Ось і той лист, тільки що трохи помняв.

Катерина (вириває йому з рук). Давайте, побіжу зараз до дяка, хай прочитає...

Семен. Тіточко, теє... може би я, мовляли... розібрав?

Сват. А справді, нащо бігати до дяка.

Катерина. Овжеж, та ти начитаєш!

Олеся. Та там, бачу, не багато й написано, бо щось, здається, невеличкий лист.

Катерина. Ну, то читай же! Але, бачу, поки ти дійдеш до ладу, то й назад вернулась би!

Семен. Тіточко, ви теє... не перебивайте, мовляли, бо воно, знаєте, нічого не вийде (читає по складам). — «Милая моя, дорогая мамонько».

Катерина. Синку мій! Чи я тобі мамонька.

Семен. Слухайте теє... «Ви не ожида... ожида...»

Сват. Се мабуть про Юдку, не инакше.

Катерина. Та цитьте-но з своїм Юдком!

Семен. «...не ожидаєте мене...»

Катерина. Що таке? Не ожидати його?

Олеся. Ох, коли б се правда!

Катерина. Що ж то, він уже зовсім не приїде, чи що? (до Свата). Що ж ви отсе наплели з своїм Юдком поганим, щоб він вам сказився!

Сват. Та, мабуть, там не так написано. Семене, ти подивись добре, та перешля-бизуй...

Семен. Коли ж теє... мовляли, дуже якось покручено по-вченому.

Сват. О вчений, що то семинар... (Катерина закрила йому рот).

Семен. «...не очікуєте...». Ага, се значить, що ви його не чекаєте.

Катерина. Алеж, не чекаємо!.. Давай сюди, бо ти, бачу, такого тут начитаєш...

Олеся. Дайте ж йому розібрати, він же письмо знає...

Семен. Тіточко, теє... не перебивайте. «А я рішите... ріши...» Щось ніби решето, чи що?

Сват. Може нове решето вам купив на подарунок.

Семен. «...рішитель...»

Катерина. Ой, щоб тобі з твоїм читанєм. От у тебе голова, то зовсім решето.

Семен. Стривайте! «Рішитель...» (приглядається) так, «рішитель», а на другім рядкові стоїть: «но приїду...», чи «не приїду». Мабуть, не приїде. «Через, через два дня».

Сват. Позавчора, бачте, він бачився з Юдком.

Катерина. Та годі вже з тим Юдком! От покарав мене Господь!

Олеся. Так отсе, бачте, він перше сказав Юдкови, що хотів сьогодні приїхати, а отсе в письмі написав, що вже не приїде.

Семен. Ага, не приїде... я так і читав, тільки щось там, мовляли, про решето, чи що, то вже я того не розберу.

Катерина. Чи вже усе?

Семен. Ні, ще капку. «Жду не дожудся скорого свиданія з вами». Ще й підписався: «Ваш Омелян».

Катерина. Що ж се, Господи, за нещастя таке. Невже ж він таки зовсім забув на нас. От тобі вареники, от тобі телятинка. Для кого ж я усе наготовила.

Сват. Не журіться, самі поїмо.

Катерина. От, одну мала потіху і тота пропала.

Наталка (вбігає). Мамочко, мамо, на згірочку їде Ваня з якимсь паном.

Усі. Де? Де?

Катерина. В голові тобі покрутилося.

Наталка. Як не вірите, то самі подивіться! Просто сюди їдуть.

Катерина (дивиться у вікно). Він, він, Омелько, сокіл мій ясний. Ох, що зі мною діється, не стяплюся від утіхи. Не зможу я свого серця вгамувати. Побіжу на стрічу, що буде, то буде.

Кінець I дії.

(Завіса спадає).

Дія II.

Та ж сама хата.

Ваньо (вбігає і кидає подорожню одежу на лавку). От і приїхали, слава тобі, Господи! Отсе радість для мами та й для усіх нас. Де ж він? (вибігає за двері).

Омелько (входить). Слава Богу, дістався таки під рідню стелю. Справді, хата за-
вше була для мене як рідня. Що то тепер мене чекає? Коло Катерини щось той
старий, не знати пощо, в'ється. Побачимо, яка то вона стала.

Ваньо (вносять з Катериною подорожні річи). Матусю, ви не сподівалися сьо-
годня Омелька?

Катерина. О, вже що несподіваний, то несподіваний.

Омелько. Хіба ж ви не дістали мого листа?

Катерина. Та дістали, дістали, але якось не розібрали добре.

Омелько. Ну, тепер все одно, коли я вже з вами. Здорові були, матусю, ще раз!

Катерина (цілується з ним). Здоров, мій голубе сизенький. Яка ж я рада, Госпо-
ди! (цілуються).

Ваньо. Тепер, матусю, певно, й не пізнали б Омелька, як би де побачили ненаро-
ком.

Катерина. А хіба ж би пізнала такого пана!

Омелько. Невже? Так пригляньтесь добре та й я на вас подивлюся.

Наталка (вбігає з бубликами). Ой, бублики, мамо, бублики! Дядько привезли.

Катерина. (До Наталки). Поцілуй у руку! (Наталка цілує Омелька. Олеся входить
і стає в кутку коло порога).

Омелько. Велика рости, Наталочко! У мене ще там є гостинці для вас, але там
на возі.

Катерина (до Олеси). А ти ж чого стоїш? Не можеш пана теж у руку поцілувати?
(Олеся, засоромившись, хоче цілувати).

Омелько (не дає руки). Ні, Олесю, дай, ми краще з тобою по-братерськи приви-
таємося (цілуються).

Катерина. Бач, так і випняла губи до панського поцілунку. (Олеся відходить
в кут).

Омелько. Нащо ви її соромите? Певно, рада, що побачилися.

Катерина. А то ж хіба не радуватися? Та для мене сьогодні неначе свято яке ве-
лике, соколе ти мій ясний (цілує його в голову). А хто ж там, коло коня, зістався?

Омелько. Та там старий сват, вони все зроблять.

Ваньо. І Семен теж там. Вони зараз прийдуть (вибігає з Наталкою за двері).

Олеся (теж виходить).

Омелько. А я скоріше поспішав, щоб вас, матусю, швидше побачити.

Катерина. От спасибі, що не забув, не гордуєш мною, хоч і вийшов на пана. Вже
ти, слухай, вибач, що я на тебе кажу ти, не гнівайся.

Омелько. За кого ж ви мене маєте? Нехай мене Бог покарає, коли я вас переста-
ну любити коли-небудь (цілує її). Хіба ж ви не бачите, що я не вспів скінчити

екзамену, зараз і поїхав до вас, та ще й приїхав не на короткий час, а на довго — на завше. Мені нічого не треба було, тільки щоб з вами скоріше побачитися, матусю...

Катерина. Ой, серце моє! Він усе таки мене матусею зве.

Омелько. Воно, й справді, мені самому навіть якось трохи дивно називати вас матусею, чи воно тим, що давно не говорив з вами, чи тим, що ви молоді, щоб вас матусею звати, а я от, як бачите... (сміючися) вже молодець не абиякий, дійшов до літ, може, й вас дігнав.

Катерина. І, де там! Та називай собі мене, як тобі до вподоби, хіба гніватимусь, чи що? Чейже, може, позабув, яке моє ім'я?

Омелько. То невже ж так і дозволите звати себе Катериною?

Катерина. А що ж, хіба ж я тобі справді мати, чи що? Спасибі, кажу, що хоч згадав про мене.

Омелько. І не гріх вам, Катерино, про мене думати оттаке? Я вам кажу, що мені директор давав і не одно далеко краще і користнійше місце, як в нашім селі, але я не захотів. «Нікуди, — кажу, — не хочу й не пійду, хоч ви мене озолотить, тільки до своїх, бо у мене, — кажу, — там все одно, що своя хата, своя родина, свої люди, всі мене знають» (Наталка входить).

Катерина. Авжеж, що так. І знають, і люблять.

Омелько. Та й я ж вас усіх люблю, як своїх рідних, а найбільше вас, Катерино, (цілує її, вона соромиться, Олеся хитро сміється до неї) та вашу хату, ваших дітей. Наталко, сестричко моя! (цілує її). Бач, яка велика виросла. А що ж, читати учишся?

Наталка. Учуся, дядечку, а тепер ви мене поучите.

Катерина. Адже сядуть часом з Олеською, або з Ванею, та плачуть-тікають, усе бе та ме, тільки й чуєш, що бечать, неначе ті ягнята, а нічого не вдіють своїми коловатими язиками.

Ваньо. Мамо, нащо ж ви стидаєте мене перед Омельком, коли ж мені й дяк завжди каже, що я добре читаю.

Омелько. О, тебе я знаю, ти ж ще у покійного учителя вчився.

Катерина. Та вже там, бачу, їх учіння! Олеська теж трохи научилася, бо, каже, соромно перед Омельком, що я, каже, нічого не знаю.

Омелько. Молодець Олеся! Я ж завше говорив вам, що з неї хват дівка, на все село.

Катерина (моргаючи на Олесю). Вона добра дівчина й мене слухає, каже: «все, все для вас зроблю». Ну, Олесько, дай от гостеві пообідати з дороги! Омельку, сідай, голубчику, до стола.

Омелько. Почекайте, дайте ще перше розглянутися, як ви тут живете, господарюєте.

Катерина. І вже бачу, які з нас господарі! От баби бабами. А чоловіка тільки й є, що от Ваня. А що він почне, яка в йому сила?

Омелько (до Ваня). Стрівай, голубчику, тепер обидва будемо господарювати! Я тобі поможу.

Ваньо. Мені дядько помагали. Тепер от уже якийсь час і зовсім у нас живуть, то мені лекше.

Омелько. Який дядько?

Катерина. Та мій же сват.

Омелько. Ага... А ви ж кажете, що у вас нема чоловіка? *(Катерина бентежиться)*.

Ваньо. А то часом Семен прийде, як яка робота трудніша трапиться, то теж допоможе, або хоч дорадить.

Олеся. Він таки частенько нам помагає.

Омелько. Спасибі йому. Я його дуже люблю, бо й він до мене завше такий щирий. От і тепер вийшов зустрічати мене.

Олеся. Він завше споминає: «Коли ж, — каже, — Омелько приїдуть?».

Катерина. Добрий собі парубок, хоч там невелике що.

Омелько *(сідає коло стола)*. Е, не кажіть таке, Катерино. Він варт, щоб його похвалити. *(Олеся готується на стіл)*. Я кажу, щаслива буде та дівчина, *(дивлячися на Олеся)* котра вийде за Семена.

Катерина. Ех, якби тільки йому язика приточити, або хоч підрізати, а то неначе він там у його пришитий. Як почне балакати, то неначе той кінь, що зачіпив за колоду, та й стоїть: пручається, пручається, а все на місці.

Омелько. Невимовний, то правда, але ж...

Катерина. Здається, виспався б, поки він слово скаже.

Омелько. Та се байдуже, Катерино. Він не буде ні попом, ні дяком. Але ж зате в нього серце золоте.

Олеся. А що, тіточко, бачите, й Омелько теж кажуть, що Семен добрий парубок, а ви все на мене, що нібито я дурна й нічого не розумію.

Катерина. Богато ти там розумієш!

Сват *(входить з Семеном)*. Діждалися таки, слава тобі Господи! От тобі і вихованець, Катерино! *(тріпає її по плечу)*. Бач, який хороший! Вже, мабуть, тепер і дивитися ні на кого не схочеш. *(до Омелька)*. Як же ти там поживав собі, пане Омеляне?

Омелько. Нічого собі *(входять гості)*.

Гість I. Здорові, пане начителю.

Гість II. Як маєте? Спасибі, що нас не забуваєте, що приїхали таки до нас.

Омелько. Здорові, здорові, сусіди добрі! Не то, що вас не забуваю, а от і зовсім до вас приїхав *(цілуються)*.

Гість I. Таки справді?

Гість II. А ми тут таки частенько собі говорили, що як наш Омелько виучиться, то вже будемо мати свого начителя.

Катерина. Звісно, таки воно, мовляли, що свій, то не чужий.

Омелько *(до гостей)*. Сідайте ж ось за стіл *(сідають)*. Семене, а ти чого стоїш?

Семен. Та я, звісно, от... стою, мовляли.

Катерина. Так сідайте ж уже всі, а я ось піду та й меду доброго пошукаю для таких гостей. Олесько, став там на стіл усе, що успіли наготовити *(виходить, Олеся подає)*.

Омелько. Семене, сідай разом зі мною.

Семен. Теє... ніби-то... Хіба ж я вам рівня?

Омелько. Та не говори-бо ти, слухай, зі мною, як з паном! Кажу на мене «ти», як і я на тебе. Сідай!

Семен (сідаючи коло Омелька). Та воно, звісно, я тебе дуже люблю! (цілуються).

Омелько (хитро). Тільки мене одного, а більше нікого?

Семен. Та чому ж?.. Я що ж?.. (дивиться скося на Олесю). Мовляли, чи люблю... я звісно...

Гість I. Ну, що той Семен, як почне говорити, то мене завше аж сміх бере.

Гість II. Що ж, а я люблю так, бодай нікого язиком не скривдить.

Олеся. Де там скривдити? Він допомогти кожному готов від щирого серця. (Діти лізуть до стола, вона до їх потихеньку). Не лізьте, ось я вам дам їсти. (Ставляє їм миску осібно на лавці).

Катерина (входить з фляшками). Свате, а ви ж чому не сідаєте до стола?

Сват. Та вже хай там так. Я ось де, коло дітій.

Катерина. Тепер частуватиму гостей. Омельку, може й ти вже пити навчився?

Сват. О, вчений! Що то семенарія! Ого!

Омелько. Хоч то воно в семинарії того не учать, але з вами, Катерино, то хіба й вип'ю для приїзду.

Катерина. Невже? Ну, то тобі перша чарка (наливає). Дай же нам, Боже, щоб ми зажили, як у небі, щоб тобі щастє річкою текло, та ще знаєш чого я тобі поже-лаю? Щоб тобі Бог дав таку жінку, щоб аж не знаю, що й сказати.

Омелько. Тільки щоб любила мене, а більше мені нічого й не треба.

Катерина. Щоб любила, як я тебе люблю, та доглядала! (дає йому чарку).

Омелько. Та пийте ж ви перші, коли мені такого добра бажаєте.

Катерина. Ну, здоров же будь! (п'є й йому наливає).

Омелько. Поздоров, Боже! (бере чарку). Щоб любила й доглядала так, як ви мене любите й доглядаєте! (п'є). О, добрий мід! (наливає Семенови).

Катерина. Е, нічого, нічого. Се тим, що ти ніколи не п'єш... Олесько, сідай і ти он там коло Омелька рядком.

Олеся. Тіточко, так мені коло печі треба. (Соромиться).

Катерина. Ну, ну, іди, сідай! Я й сама зроблю, що треба, (веде її за стіл до Омелька). Вона частенько тебе споминала та виглядала.

Омелько. Ага... А ви ж, Катерино, чому не сідаєте? То краще ви сідайте отут, коло мене, а Олеся молодша, то вона поклопоче коло стола та коло печі. (Олеся встає).

Катерина. Та чого там, сидіть, як сидите! Моє місце ось де, коло свата. Закусуйте от, та випийте ще! (п'ють і закусують).

Омелько (встає на бік). Щось вона дуже коло того свата.

Гість I. От, Катерино, чи думала ти коли, що з Омелька буде така голова?

Гість II. Авже, що голова, то голова!

Сват. Ого! Що то семинарія!

Катерина. Та всі ж завше, навіть змалку, хвалили Омелька, що він дуже розумний.

Сват. О, розумний та й вчений! Що то! Ого!

Катерина. Як ще він ходив до школи, то, бувало, й хлопці говорять: «У вашого, — каже, — Омелька, то навіть і язик не так якось зроблений, як у всіх». Та й почнуть бувало оглядати язики; як котрий висолопить, то у його як та лопата, широкий та грубий, а мій Омелько як покаже, то у його такий тоненький, острісенький, чисто як та швайочка. То я, бувало, їм і кажу: «Через те ж то він, — кажу, — й розумніший від вас, йолупи!».

Сват. О, розумніш! Що то семенария.

Омелько (сміючися). Ой, бодай вас, Катерино, як ви все пам'ятаєте!

Катерина. Ти не гнівайся, Омелечку, що я про тебе розкакую.

Омелько. Хіба ж я жартів не розумію? Сідайте ж осьде!

Катерина. Нехай, після... частуй там гостей! А я тут, біля свата...

Омелько (на бік). Нещастя з тим сватом (Наталка з Олесею показують одна другій язики в куточку, Катерина їх розганяє).

Наталка. Ха-ха-ха! Мамо, мамо, у Олеськи язик зовсім, як лопата! (сміх).

Сват. Бач уже й догляділа!

Олеся (до Наталки). А у тебе ще грубший, хоч ти й мала (тікає в кімнату).

Катерина. От через те то ви й дурні, хіба сього й так, без язиків не було?

Олеся (коло дверей). Мабуть, ще хтось іде.

Дяк (трохи п'яний, входить з хлопчиками). Опоздали на трапезу, але ж хазяйка, думаю, надгородить, коли заслужимо. Ну, скубенти мої, заспіваєм малу славо-словію! В шеренгу! Та дивіться на мою палку! (співають).

№ 4

Радуйся, учителю, слава тобі!

Радуйся просвітителю, слава тобі!

Радуйся прекрасний

Наш місяченьку ясний,

Радуйся, слава тобі!

Ми тебе ожидали, вчителю наш!

Вельми тебе жадали, — просвіти нас!

Радуйся, прекрасний і т. д.

Сонечко те у небі, світиш всім нам,

Ти же просвіту можеш дати всім нам.

Радуйся, прекрасний і т. д.

(Олеся, почувши пісню, виходить з кімнати).

Катерина (сміючися). Що се, пане дяче, акафиста чи що прийшли співати, що все радуйся та радуйся?

Дяк. Ні, се не акафист, бо акафист тільки до святих співаєється, а се малая славо-словія на привітствіє нашому великому учителю і темних просвітителю, пану

Омельяну Трохимовичу (підходить до стола). Благоденственного і мирного життя пану Омельяну!.. А як не шкода, то... налійте чарку меду.

Омелько. Здоров, пане дяче. Не гнівайтесь, що не називаю вас по імені, бо й не знаю ще навіть, як вас величати.

Дяк. Харлампій Калістратович, пане Омельяне.

Наталка. Як, як, кажете? (сміється).

Сват (до себе). Щось вже збрехав, здається.

Дяк (до свата). Харлампій, кажу. Ви, певно, не чули такого імення, бо воно простим людям не дається.

Катерина. Якого там ще Хворлапа видумали? Харко — от і годі! А то ще якось там Хворлапий.

Дяк. Катерино-мученице, ти завше мене обиджаєш, а от як я прошу заспокоєння для душі моєї, то ніколи не даси.

Катерина. Дай там йому, Омельку, чарку.

Омелько (наливає). Так ви, мабуть, ще недавно поступили в наш приход?

Дяк (п'є). П'ятий місяць тутечка обрітаюся, аки во тьмі кромішної.

Катерина. Хіба вам у нас не добре, що кажете, у якійсь там тьмі?

Дяк. Ні, се вже, бачите, така пословиця.

Омелько. Ну, то сідайте ж, будемо знайомитися.

Дяк (сідає). Спасибі! Вже, як кажуть, так і правда, що день на день не попаде. Чи вірите мені, пане учителю, сьогодні такий день вдався, що я з самого рана, аж до сеї щасливої години, що вас оглядаю, чарки горівки в вічі не бачив!

Сват. А де ж би ти його бачив, нашого Омелька, коли й сам ще недавно до нас настав?

Дяк. Горівки, кажу, не бачив!

Гість І. Ну, се, скажім по правді, може, й брехня.

Катерина (до дяка). То ще хочете? (наливає).

Дяк. Правда, як то каже пословиця, що середя на п'ятницю не похожа (п'є).

Омелько. Якись у вас все пословиці чудні. Де ви їх понаучувалися?

Дяк. Се все моя робота, пане учителю. Що ж, знаєте, нічого робити тут, між темним народом — от, сидиш собі, мовляв, аки во тьмі кромішної, та пословиці видумуєш. А як перепаде, знаєте, чарчина-друга, то і вип'єш для утіхи со скрежетом зубів і со воздыханієм, як то каже пословиця. Ох-ох!

Катерина. Та не зітхайте вже так, нате! (дає чарку).

Омелько (до дяка). Може, слухайте, і та «славословія», що ви отсе співали, теж вашої роботи?

Дяк. Моєї, моєї. А ви думали, що я її з книжки взяв? Я з голови, з голови.

Омелько. А нічого таки заспівали. А отсе, значить, мої ученики будуть?

Дяк. Скубенти, скубенти. О, вони у мене молодці! Вони, хоч ти їм чорт зна що скажи співати, — переспівають.

Омелько. Слухайте, Катерино, дайте там що-небудь хлопцям за співанє!

Катерина. Нате ось по варенику, щоб любили та шанували нового учителя. (Хлопці сідають і їдять. Катерина іде в кімнату і випихає Олесю до стола, вона сідає коло Семена).

Дяк. Бачите, голодранці, ще й вареників дістали. Ну, чолом в землю возблагодаріте.

Омелько. Старайтеся, хлопці, учітеся! І я колись таким був, а тепер — бачите!

Дяк. Ти вже не гнівайся, пане Омеляне, що ми нехорошо співаємо.

Омелько. Так чого ж? Я усякі співи люблю.

Дяк. Ні, я знаю, що ви ще не так умієте співати, бо ви вчені.

Сват. О, вчений! Що то семінарія!

Дяк. Ви тут і наших дівчат та хлопців понаучували таких пісень, що тут ніхто й не знав. А як довше поживете, то ще понаучуєте.

Омелько. А справді не позабували? Олесю, пам'ятаєш ще яку-небудь?

Олеся. Або чому ж би ні? Пам'ятаю деяку.

Семен. Вона й мені... звісно, кажете: чи любить?.. співала таки...

Омелько. Бач, ще й другим приспівує. Ану-но, давай пригадаємо, Олесю (співають: *Омелько, Олеся, Семен*).

№ 5

1) Там на горі крута вежа,
Там бистро тече вода,
Там дівця, красавиця
Хороша і молода.

2) У нас дівки всі хороші,
Коси з довгим волосом,
Очи гарні, брови чорні,
Личко, як кров з молоком.

3) Як дівчина усміхнеться,
На серденьку чистий рай,
Як погляне, — серце в'яне,
А за ласку все віддай.

Дяк. Чудесно, чудесно!

Сват. Ого! Що то семінарія.

Катерина (до дяка). Авжеж, не по-вашому, пане Хворолапий, чи як вас там.

Дяк. Харлампій — а вона Хворолапий!

Сват. Чисто хворолапий!

Гість I. Та й голос же у вас, пане учителю!

Гість II. От би нам такого дяка!

Сват. О, вчений, вчений!

Дяк. Ну, бачите, що инше пісні співати, а що инше стихирі та канони та кондаки.

Катерина. А Олеська, Олеська бач, як старається за Омельком! (*Олеся тікає від стола*).

Дяк. О, Олена хвацька дівка, чисто та Єлена Прекрасна, як то каже пословиця. Вона й мені дуже вподобалася, тільки вона мені ніколи не піднесе чарку горівки, а з її рук то я, здається, й бочку випив би, не то що чарку.

Гість II. Бач, губа смак знає, хоч він, мовляли, й хворолапий.

Дяк. Харлампій, кажу! От, темнота! Хоч ти в нього вистріль, а він все своє.

Омелько. Та вже там не гнівайтесь, дяче. Натє ось, випийте, коли є охота, за здоровле Олени Прекрасної!

Дяк (взявши чарку, підходить до Олесі). О, за Єлену Прекрасну то я й не просячи вип'ю, але з вами, пане учителю.

Омелько. Ну, добре, коли вже пити, то пити (п'ють).

Дяк (лізе до Олесі). Ой, ти, Єлено Прекрасна!

Олеся (тікаючи). Господи, от знов пристане отой п'яниця, що й не відчепишся.

Омелько (встає). Катерино, чому ж ви там десь сидите, неначе чужа? Чи ви сердитесь на мене?

Катерина. Так чого ж я маю сердитися, коли ж я така рада, що й Господи! Ми ось з сватом вип'ємо за твоє здоровле. Сваточку, бачите, який у мене сьогодні празник? Будьмо здорові! (п'є зі сватом).

Омелько. А все з тим сватом!

Сват. Дай Боже, дай Боже Омелян! Що то семінарія!

Дяк. Ну, скубенти мої! Поїли вареників? Так тепер же за вареники повинні заспівати своєму учителеви многа лїта. Берїть по партесному! Знаєте, як співаєтьсґя партесне? Де мені співати, там ви мовчіть, ані чичирк!

(Співають).

№ 6

1) **Хор:** Многа лїта, Омелян!

Дяк (сольо): Многа лїта, ти наш пан!

Хор: Многа лїта, многа лїта,
Пан Омелян!

2) **Веселися, Омелян!**

Будь щасливий, ти наш пан!

Многа лїта, многа і т. д.

3) **Будь здоров, наш Омелян!**

До «свиданїя», наш пан!

Многа лїта, многа і т. д.

(Скінчивши, виходять, Катерина крадькома показує Олесі, щоби сіла коло стола, вона сідає).

Омелько. Куди ж ви, пане дяче?

Дяк (провадить хлопців). Я нікуди од вас та од меду. Я тільки їх випроваджу. Ну, йдіть, мої скубенти, побігайте там собі, а потім я вас ще покличу на славословію, як будемо відходити. (Вертається до стола).

Омелько. Катерино, та сідайте ж, кажу, осьде з нами! Семене, голубчику, пусти їх на своє місце! *(Семен хоче вставати)*.

Катерина. Та кажу ж тобі, не зважай ти на мене. Моє місце осьде, коло стареньких. Вже й горівки мабуть нема, чи що? Пійти пошукати, та й закуски прикинути. Свате! *(виходить в кімнату з мискою)*.

Сват. Го! *(іде за Катериною)*.

Омелько *(відходить з Олесею на бік)*. Олесею, слухай, чого се тіточка не хочуть сідати коло мене? Ніби цураються мене, а все тільки з тим сватом. Чи вони сердяться, чи у них що інше на думці?

Олеся. Хіба ж я знаю?

Омелько. Може, що знаєш, то скажи, бо у мене щось так погано на душі, що я й не знаю, здається, ніколи так не було!

Олеся. Сват, як віддали дочку заміж, то стали дуже нудьгувати, все, бувало, ходили до нас, а тіточка казали, щоби вони вже й жили з нами.

Омелько *(з насмішкою)*. Залицяються чи що?

Олеся. А хто їх знає? Тіточка іноді й кажуть, ніби жартуючи: нам, свате, годилося би й побратись.

Омелько. Бач, знайшли собі пару! Ех, краще б було й не приїжджати! *(виходить на двір без шапки. Діти теж виходять)*.

Дяк. Що се ти, Олено Прекрасна, так зашепталася дуже з паном?

Олеся. А вам що до мене?

Дяк. Мені, кажеш, що до тебе? Хіба я вже й тобі не пара? *(залицяється, гості сміються)*.

Сват *(виходить з кімнати)*. Дивись! Закрив очі окулярами та й думає, що вже й стиду не буде.

Олеся *(відштовхуючи дяка)*. Та геть собі. Вже знов залицятися хочете?

Семен *(до дяка)*. Теє... як воно... чуєте.

Дяк. Єлено Прекрасна, ти мені не віриш? А я тобі правду кажу — от, як я Харлампій Калістратович, що якби ти була дяком, а я на твоїм місці Єленою Прекрасною, то я тебе полюбив би, далєбі полюбив би. А ти мене не хочеш.

Олеся. Та хто вас полюбить? Подивіться тільки на себе.

Гість І. *(сміючись)*. Онде зеркальце висить!

Дяк. Що ж мені дивитися? Я й так знаю, що я теж пан, та ще й з діда-прадіда, не то, що з якого там пастуха *(показує на Семена)*.

Семен *(кашляє)*. Теє... слухайте...

Олеся. Не дуже похваляйтеся своїм панством, бо я воліла би бути за пастухом, ніж за таким паном! *(виходить за двері, Семен за нею)*.

Гість І. *(сміючися)*. Що, пане дяче, чи там, пане Харалапію? Сказала як відрізала! *(виходить помалу)*.

Сват. Чисто як відрізала! Ого, вона така, вона може!

Дяк *(сідає коло стола, схиливши голову на коліна)*. О, щоб її так порізало!

Катерина *(входить з кімнати вбрана)*. От тобі й на! Несу мід, а гостий нема. Де вони? Де ж Омелько?

Гість II. Мабуть, вийшли прохолодитися та побалакати на двір, бо воно й справді, піт проймає. Пійду й я та покличу (виходить).

Катерина (коло вікна). Він з Олеською... (заздрісно, до себе). Бач, як любенько стоять та воркують!.. Вже й про Семена забула. Нехай... нехай побалакають собі, може, вони й добалакаються до чого... Я рада, дуже рада!.. Сваточку, ви раді? Скажіть: раді? (трясе його за плечі).

Сват. Радий... радий... Та що се з вами?

Дяк (піднявши голову). А от я дуже не радий!..

Катерина. Ох, Господи! Сей ідол ще тут. А я й не бачила...

Дяк (вставши, до Катерини). Катерино-мученице, не мучте ви мене! Не щипайте мого серця на шматочки.

Катерина. Та хто вас там мучить? Здурів зовсім, чи що?

Сват. Авжеж, здурів! Так тобі тут хвостом молов коло Олеськи, що вона аж втікла.

Катерина. Чого хвостом молов?

Дяк. Се вже суєсловіє, Катерино-мученице. Ніяким я хвостом не молов, бо я не собака. Я із'явив Єлені Прекрасній свої всі вожделінія, а вона мене пастухом назвала.

Катерина. Добре зробила. А як ще при мені будете, кат зна що плести, то я вам от при людях такого сорому нароблю, що ви й не будете знати, котрим вікном втікати!

Дяк (з просьбою). Катерино-мученице, нащо ви бажаєте моєї погибели? Я не хочу вашої Олени! Нащо вона мені?

Катерина. Коли ж не хочете себе погубити, то не споминайте мені ніколи про се! Чуєте?

Дяк. Чую, чую! Ви так кричите, що не тільки я, але й посторонні лиця чують (сідає).

Омелько (входить смутний з Семеном). Так то, так, Семене! Серце іноді й само не знає, чого хоче.

Семен. Не знає, кажете?

Дяк. Ах, не знає, не знає!

Катерина. Що се ти, Омельку, неначе засмутився? Заспівав би краще.

Омелько. Хай вам сват заспіває.

Катерина. Отсе ж як раз! Де ж та Олеся?

Дяк. Семене, заспівай яку пісню, або веселу, або таку, щоб аж сльози потекли!

(Входять Ваньо і Наталка).

Семен. Та я теє... а що ж, мовляли, я ніколи й не співаю.

Дяк. Як то ні? А там коло ставка вечером, пам'ятаєш, з Єленою Прекрасною? Я вас підслухав!

Ваньо. Правда, правда, вони частенько співають.

Наталка. І я чула не раз, як вони виспівують удвох (входить Олеся).

Дяк. Ага, а при людях то стидаються?

Семен. Чого, мовляли, стидатися? Олесью, теє... заспіваймо! Може, й Омелько допоможе! (співають).

№ 7

Хор.

1) Ой там за гори

їдуть мазурі,

їде, їде мазурочок,

Везе, везе мні віночок,

Віночок золотий (2).

2) Прийшли паничі

Серед темної ночі,

Брязк, стук в віконечко,

Вийди, вийди паняночко,

Дай коням води (2).

3) Годі мені встать,

Коням води дать,

Бо матуся наказала,

Щоб я хлопців не кохала

Мати боюся (2).

Катерина. Де ж наші гості?

Олеся. Пійшли додому.

Катерина. А я навмисне принесла ще меду.

Дяк. От би з нової бутылочки за «всеобщее благоденствие».

Катерина. Потривайте, я ось сватови дам, бо вони, либонь, одну чарку й випили (дає сватови).

Сват. От спасибі, Катерино! Ти знаєш, що я до тебе такий щирий завше! (н'є).

Омелько (до себе). Гляди, щоб тота щирість тобі на зле не вийшла!

Дяк. І я теж щирий, що й Господи!

Олеся. Наливайте там дякови, хіба не чуєте, як приговорює?

Дяк. От, спасибі, Єлено Прекрасна.

Катерина. Слухайте, дяче, з вас був би собі чоловік нічого, коли б не та горівка (наливає). Нащо її стільки п'єте?

Дяк (н'є). Для утіхи, Катерино-мученице, для утіхи!

Омелько. І мені дайте, Катерино. Буду пити для утіхи за ваше з сватом здоров'є (до себе). Щоб йому краще було на безголов'є! (н'є).

Дяк. Охо-хо-хо! Одно лиш огорченіє, а утіхи ніякої. Нещасний я вродився, нещасний і умру. Чую, що загубив свою душу і не можу тепер ніяк її найти. О, горе, горе мені велике!

Олеся. Ішли б ви, дяче, краще додому, бо ще й заснете тут!

Дяк. Єлено Прекрасна! Нащо ж ти мене виганяєш? А чому ж ти Семена не виженеш?

Катерина. Бо й справді заснете, або ще й заплачете. Щось таке сумне почали говорити, що аж мого Омелька неначе засмутили.

Омелько (сміючися гірко). Я... я веселий, я ще розвеселюся! (п'є).

Дяк (до Катерини). А вам все бажається веселитись. Ех, молодиця з вас, Катерино-мученице! Дарма, що вдова!

Катерина. Ну, то що ж, що вдова? Певно, за молодими бігати не будемо, а старенькі то, може, ще й не погордили б! Сваточку, як ви думаєте?

Сват. Що й казати! Молодиця, мов на окропі. Як вона коло мене, то, чуєте, дяче, у мене самого аж щось за шкурою подряпає, далєбі.

Омелько (на бік). Ой, я тебе подряпаю, глухий чорте!

Катерина. Омельку, чого ти неначе справді засмутився?

Омелько. Я... я нічого. Ви на мене не зважайте, Катерино... Я дуже радий (на бік). Діждався радости!

Дяк. Стривайте, Катерино, ми його зараз розвеселимо (іде до дверей). Гей, хлопці! Нема?... Скубенти! От тобі й скубенти! Повтікали, голодранці! Треба пійти пошукати (виходить).

Сват. На біса нам твоїх скубентів! Нам і без скубентів весело — правда, Катерино?

Катерина. Весело, сваточку! Мені й так з вами весело, а тепер то ще більше (говорить з сватом).

Омелько. Семене, налій мені чарку, та міцної! (Семен наливає, він п'є). Щоб нічого не чути й не бачити.

Ваньо (до Наталки). Знов п'є! (Олеся з Семеном шепчуть, дивлячися на Омелька, дивуються).

Сват (до Катерини). Бач, он молоді, як воркують в парочці — Олеська з Семеном; хоч би нам з тобою у них повчитися.

Омелько (до себе). Я тебе научу, що ти ще раком відси полізеш!

Катерина. Слухай, Омельку, щось тобі недобре, чи що? Може мід тобі шкодить, то краще вже не пий.

Омелько. Е, дарма! Семене, наливай! (п'є).

Катерина (до Семена). Семене, чи тут без мене що сталося? Чи він тобі що казав?

Семен. Та я ж, тіточко... хто його зна? Бачте, він приїхав, значить... ну, звісно, як додому приїхав...

Катерина. Ну, та приїхав, приїхав!

Семен. Ну, певно, думав, що воно, мовляли, все добре, а воно... хто його зна?.. Тут ніби й сват... А він був такий радий, такий радий... От його, мабуть, за серце ухопило...

Катерина. Ох, щоб тебе так за язик ухопило, телепню!

Омелько. Семене, братчику мій, ходім звідси! Тут і тебе, бачу, зневажають. Веди мене до себе, друже мій! (встають).

Катерина. Як то? З моєї хати йти до чужих людей? Що ж то, я вже гірша від отсього без'язикового?

Семен (піддержуючи Омелька). Тіточко, теє... не турбуйтеся! Він прийде, як йому полекшає...

Омелько. Веди мене, веди куди хочеш, щоб мої очі не бачили їх й уха не чули про них!

Катерина. Та що ти тут почув чи побачив таке? Опам'ятайся!

Омелько. Ідімо, ідімо відсіль, бо я не витримаю, а краще в Сибір, краще на каторгу! (виходить).

Семен (виходить теж). Заспокійся, голубчику!

Сват. Ха-ха-ха! От розносило його! Люблю таких, їй Богу! Веселий та вчений! О вчений!

Катерина (падає на лавку). Що ж се таке? Чи се мені сниться, чи що? Не вспів приїхати, вже й впився до нестями! Ще й когось бити хоче, свата чи що? От тобі вчений!

Сват. О, вчений! Вже там, що хочете собі кажіть, а він вчений. Ого! Що то таке адукація! Семінарія!

Катерина. О, Господи! Аж не можу опам'ятатися! Гей, Ваню, чуєш, чи він може ще де в коршмі пив, чи що, як ви сюди їхали?

Ваньо. Мамо, та де ж таки, щоб Омелько по коршмах пив? Хіба ж ви його не знаєте?

Катерина. Ох-ох-ох! От які добрі діти. Ось тобі потіха з вас! Годуй вас, доглядай, убивайся над вами, щоб на люди вивести, а замість тієї потіхи сорому на ціле життя наберешся! О, всі ви однакові! (До Ваня). І ти такий самий будеш, але я тебе вб'ю, як почнеш пити! (Олеся виглядає вікном і знов сідає).

Ваньо. Та чого ви, матусю, на мене? Хіба ж я хоч слово коли сказав або зробив що недобре? (плаче). Чим же я винен?

Наталка (починає плакати). Ой, мені шкода Ваня й Омелька шкода.

Катерина. Ось я тебе віником пошкодую, то ти у мене поплачеш! (Наталка ще дужче плаче). А ти, Олено Прекрасна! Бач, сидить собі панєю! Тобі, бачу, все одно, хоч би тут хата горіла. І за столом теж мовчала, неначе їй хто рота зашив. Де б утішити, ласкаве слово промовити до панича, — вона мовчить, мов той пень! До Семена то у тебе язик розв'яжеться! Через тебе й Омелько став пити з горя, що ти все з тим телепньом женихаєшся!

Олеся. Що ж, хіба Семен буде оттак пити та кричати?

Катерина. Поговори, поговори мені! Покричи ще ти на матір! Така то слухняність!

Олеся. Хіба ж я не слухаю? (плаче).

Катерина. От, діждала свята! Ждала, ждала того дня, як якої радості, от і діждала на свою голову! (плаче, за нею всі ще дужше).

Сват. Ха-ха-ха! От заспівали!

Дяк (з хлопцями в дверях співають). «Многа літа» і т.д.

Кінець II-ї дії.
(Завіса поволи спадає).

Дія III.

Правобіч хата Катерини з садком, коло садка під плотом лавка і стіл. Катерина стоїть в дверях хати, Олесь біля неї.

Катерина. Я думала, що хоч в вечір Омелько прийде додому, а він мусів знов пійти до того Семена. Господи, яка я нещасна!

Олесь (бере відра). Тіточко, я побіжу по воду, то, може, його побачу.

Катерина. Біжи, біжи. Як він там, то скажи йому, щоби прийшов, проси, в руку цілуй! (Олесь відходить). Бо я вже не знаю, що робити, що й порадити (відходить в хату).

Сват (виходить з Ваньом і з Наталкою з-за хати, сідає на лавці, скинувши шапку). Фу! Ледво що до холодочку додибав. Вже й вечір, а все таки парить. (Наталка з Ваньом показують м'ячик (бальон)). Ну, вже ж і іграшок понавозив вам дядько Омелян! Що се у тебе таке? Неначе яблуко.

Наталка. Се, вони казали, м'ячик якийсь. Ось подивіться (дає сватови).

Сват. Що воно за манячик? Щось неначе та порхавка, що після дощу росте (сідає на лавці).

Ваньо. Воно надуте, бачите.

Сват. Надуте? (нюхає). Але ж і смердить, хай йому враг! З чого воно зроблене? (душить).

Наталка. Ой, не роздусить! Давайте!

Сват. Дурна, хіба ж воно роздуситься? Його й об землю не розіб'єш. Ось подивися (б'є міцно м'ячиком об землю: він котиться за куліси. Ваньо з Наталкою за ним). І! Як стрибнуло, неначе шалене! Ну, тепер шукайте його там... Що, наїшли?

Ваньо. Наталка (з плачем з-за куліс). Ні, нема!

Сват. Ох, усе то панські видри-мудри. Пійти самому пошукати, та ще зайти й до Семена, побачити, що там Омелько робить, що й не ночував дома. Що се з ним поробилося? Олеська каже, що він і на мене якусь злість має. Та я і сам ніби трохи запримітив. Се буде діло погане, бо через нього то й Катерина буде казитися на мене, а тоді й моя думка пропаде пропадом... Ех, гарна молодиця, а через того Омелька, мабуть, втрачу її. Чудний він якийсь, хоч і вчений. А! Вчений, вчений. Що то семенарія! (відходить).

Олесь (іде з відрами з-за хати й стає коло лавки). Ой, як же парно! Аж сорочка пристала.

Катерина (виходить з хати). А що, вже збігала? Нікого не бачила?

Олесь. Ні, не видно нікого. Навмисне ішла з водою коло Семенової хати, попід вікна, чи не вийде, — де там! Ні його, ні Семена, тільки от сват пійшов, мабуть, туди.

Катерина (сідає на лавку). Господи, що таки з ним подіялось!? Вже не знаю, що й думать, що й робить! Чи мені наврочено, чи мені його зачарувала яка нечиста мати? Чи він уже сам розум стратив?

Олесь. Може, борони Боже, від тієї науки перевернулося йому у голові?

Катерина. Ні, се не від науки, се від горівки.

Олеся. Ви ж його бачили сього дня. Що він вам казав?

Катерина. Та що казав? Нічого не казав, навіть мені в очі не глянув. Чи він сердиться, чи йому встид, хто його знає? А тепер пішов з Семеном у поле та й не йде, неначе боїться людям на очі показатись.

Олеся. Певно, соромиться. Нащо ви його вчора так напоїли?

Катерина (сердито). Я напоїла? Ні, ти мені скажи краще, з чого він так зразу пити почав. Чи не через тебе часом?!

Олеся. Оттакої! Хіба ж я чим винна?

Катерина. Я й учора казала й сьогодні кажу, що він через те так розлютився, що в тебе закохався. І як ти мені його не виратуєш від нещастя, то й не попадайся мені на очі!

Олеся. Тіточко, як же я його буду ратувати?

Катерина. Як? Ти не знаєш ще, як хлопця ратувати? Чи ти ж не розумієш, що дівчина ласкою все може зробити?

Олеся. Так я ж до нього завше добра була, тіточко, догоджала йому й любила.

Катерина. Любила й любиш, та не так, як треба!

Олеся. А як же ще, тіточко?

Катерина. Як? Так, як він тебе любить.

Олеся. Коли ж вам се тільки так здається, тіточко, а він мене не дуже любить.

Катерина. Не дуже! Мало горівку випив?

Олеся. Так я ж не про горівку... І дяк теж багато п'є, так невже ж й він через мене?

Катерина. Ех, дурна ти, дурна! Не розумієш ти, де твоє щастє? Невже ж таки у тебе немає стільки розуму, щоб від свого щастя не тікати, коли воно само до тебе йде? Чи ти думаєш, що я тобі ворог, що я тебе загубити хочу? Нащо ж я тебе годувала та виховувала?

Олеся (цілує її). Тіточко! Любесенька, хіба ж я вас не шаную, як свою матір, хіба ще мало вас люблю?

Катерина. Ні, не шануєш і не любиш.

Олеся. Господи, тіточко. Ви ж для мене найдорожші над усе на світі. Не сердьтеся на мене: я ж усе для вас зробила б, чого тільки вам було би треба.

Катерина. Нічого мені не треба від тебе. Тільки уратуй мені Омелька! Уратуй, чуєш, бо як з ним що станеться, то я не схочу й на світі жити.

Олеся. Тіточко, не говоріть таке! Я краще сама на смерть... (плаче).

Катерина (цілує). Донечко моя, тобі не смерти, тобі щастя чекати, такого щастя, якого твої батьки не знали! Ти будеш панею учителькою, всі будуть тебе поважати, шанувати, Омелько буде тебе кохати, як свою найдорожшу дружину. Невже ж ти його не покохаєш?

Олеся. Не знаю, тіточко... коли ви кажете...

Катерина. Я кажу? А свого ж розуму у тебе нема? Адже друга, певне, вмерла би від такого щастя, щоб вийти за такого вченого та хорошого.

Олеся. Тіточко... так хоч би я й вийшла за нього, як же я йому се скажу?

Катерина. Е, об тім не турбуйся! Тобі нічого й говорити не треба, він сам все скаже. Вже то так воно буває, як хто закоханий... (сміючись). Та й у тебе язик

розв'яжеться, не журися, хай тільки побачитесь з ним так, щоб ніхто не перешкодив. Слухай, посидь дома, нікуди не відходь, а я його таки знайду та приведу сюди — от ви тут собі побалакаєте... (цілує). Донечко моя, хороша, золота, посидиш?

Олеся (трохи з плачем). Добре вже... посиджу...

Катерина. Ну, гляди ж, а я ось зараз пійду, вони повинні вже прийти з поля (відходить).

Олеся. Господи! як Семен довідається — що з ним буде? Тіточка такі недобрі! Вони хочуть, щоб я панею була, коли ж я ані слова сказати, ані ступити по-панськи не вмію. Як се мені від Семена відкинутися, коли він мені дорожший, ніж десять панів разом. Ох, занастять вони й мене, й Семена (втирає сльози).

(Співає).

№ 8

1) Ой, вишеньки, черешеньки,
Ягідки дрібненькі.

Нащо, ах, ми закохались
Такі молоденькі?

2) Говорили, говорили
Старі добрі люди,
Що з нашого закохання
Нічого не буде.

3) Ой, дівчино, дівчинонько,
Будеш ти тужити.
Кого вірно покохала,
З тим не будеш жити!

(Йде в хату в сльозах).

Катерина (вертається зі сватом). Кажете, прийшов з поля?

Сват. Прийшли, от, разом із Семеном. Я бачив здалека. Здається, що вони...

Катерина. Кого б мені післати, щоб він послухав та прийшов сюди? Пішлю найкрасше Ваня: він його дуже любить, (відходить на бік, кличе) Ваню! Де ти? Чуєш! Ваню!

Ваньо (з-за куліс). Чого там, мамо?

Сват. Іди сюди. Мати кличе, не чуєш? (Ваньо вбігає).

Катерина. Пійди, слухай, зараз до Семена, та проси Омелька, щоб сюди прийшов, та скажи, щоб конечне, що дуже пильно треба.

Ваньо. Добре, добре! (біжить геть).

Катерина. А ми, свату, підемо до хати. Ходіть!

Сват. Чого? Що там в хаті? Я ось тут в холодочку посиджу (сідає на лавку).

Катерина. Та ідіть, бо кажу!

Сват. Чого вам так приструнчило, що не даєте старому й відпочити?

Катерина. В хаті відпочинете (тихше). Ідіть, кажу, звідси, балакатимуть...

Сват (не дочувши). Що мені там балакати з вами?

Катерина. Молоді, кажу, балакатимуть.

Сват. Молоді? Хто ж се? Семен з Олесью?

Катерина. Та цур йому, тому Семенови! Омелько, кажу! Ідіть! (тягне його).

Сват. Омелько з Олесью? Що ж се вони таке балакати будуть? Хоч би послухати.

Катерина. Ідіть, то я вам усе скажу.

Сват. А ви ж по чім знаєте? (чути пісню Омелька).

Ваньо (вбігає з Наталкою). Ось він йде! (біжуть в хату).

Катерина. Ходіть!

Сват. Ідіть ви собі, а я хоч сховаюся та послухаю (відходить за дерево).

Катерина. От, скажений! Ну, що ти вчуєш? (Іде в хату й виштовхує надвір Олесю).

Омелько (підходить, співаючи).

№ 9

Ой, запив козак, запив,

Ой, запив він, загулявся,

А його кінь вороний

Та на стайні зостався.

Ой, ти коню, мій коню,

Та ти коню вороненький,

Ой, ти коню вороненький,

Товаришу мій вірненький!

Ой, порадь мене, коню,

Де ми будем ніч ночувати,

Де ми будем ніч ночувати

Хто нам буде постіль слати?

(Оглядається, бачить Олесю). Катерина казали прийти! Де ж вони?

Олеся. Вони пішли в хату, а мені казали тут побути з тобою.

Омелько. Мабуть, гніваються на мене?

Олеся. Ні, вони ніби й не гніваються, тільки дуже щось сумують, що ти ніби їх забув.

Омелько. Не забув я їх... тільки ж вони...

Сват (з-за дерева). Не забув, каже...

Омелько (оглядається, потім зітхає). Може, вони тобі що казали сказати?

Олеся (теж зітхає). Казали!

Сват (з-за дерева). Чого се вони так зітхають?

Омелько. Що ж, що? Кажи!

Олеся. Ох, коли ж так трудно!.. Вони стільки мені наговорили, що я й не пригадаю.

Омелько. Пригадай, серденько, все-все пригадай, або скажи мені хоч одно слівце, щоб я бачив, що вони мене кохають, як і перше кохали!

Олеся. Вони казали... що тебе треба ратувати...

Омелько. Треба, треба! Тепер я й сам бачу, що треба ратувати, бо я ще не до такого дуру можу дійти.

Олеся. Казали, що як тебе не уратують, то й вони самі загинуть...

Омелько (бере Олесю за руки). Казали? Справді так казали?

Сват (з-за дерева). Неначе залицяється...

Олеся. Авжеж казали, що вони й жити не хочуть без тебе...

Омелько. Та я ж і сам не можу без них жити! Як же мені їм про се сказати?

Олеся. І я теж казала, а вони...

Омелько. Що ж вони ще казали?

Олеся. Казали, що як ми тільки побачимося з тобою, то ти сам мені все скажеш, бо, кажуть, як хто ніби закоханий, то він все зараз і скаже...

Омелько. Так і казали? Що як закоханий...

Олеся. Авжеж... І так мене намовляли... Я й послухала, а мені так шкода Семена (плаче).

Сват (з-за дерева). От, дурна, реве!

Омелько (пускає руки). До чого ж тут Семен?

Олеся (плачучи). Він так мене кохає!..

Омелько. Ну, кохає, хіба ж я не знаю? Ну й поберетесь, і будете собі жити, як того треба. Об чім же ти плачеш?

Олеся (з плачем). Ага... Як же я пійду за нього... коли вони кажуть, щоб... за тебе... (плаче).

Омелько. А, ось чого вони хочуть! Так не буде ніколи, не буде! Чуєш, Олесю? Коли я кажу, що не буде, то не буде... заспокійся, серце. Я тебе з Семеном звінчаю, хоч би тут що!

Олеся (веселіше). Справді, Омельку? Ти його любиш, так як і я?

Омелько. Як же й не любити! А вже ж як він тебе любить, то більше, здається, й не можна. Я любив тебе теж, тільки мав і тепер маю тебе за сестру. Я буду радий, коли ви поберетесь та скоріше.

Олеся (цілує його). Братіку мій, допоможи нам! (він теж її цілує).

Сват. Бач, як швидко намовив! Що то вчений!

Омелько. Не журись, не плач! Все, все зроблю, тільки ти мені от що скажи: чи вони справді з тим сватом хочуть побратися?

Олеся. А хто ж їх знає? Ні, вони хіба так тільки для жарту балакають.

Омелько. Ох, а мені було не до жарту, як ти мені вчора сказала про се! Така злість, така розпука опанувала мене, що як би тільки ще трохи, то я й не знаю що (грозить кулаками на дерево). Я б його вбити готов, та на каторгу пійти!

Сват (тікає з-за дерева швидко через сцену). Вбити!

Олеся (оглядаючись). Хто се? Що тобі, Омельку? Господь з тобою!

Омелько. Побачимо, побачимо, що воно буде. А тепер слухай, я пійду зараз до Семена, скажу, що я у нього буду за боярина, та пришлю його сюди, щоб він з ними побалакав, а потім і сам приду, то ми їх таки намовимо (відходить).

Олеся. Ах, коли б Господь дав, щоб тіточка пристали!

Ваньо (вигібає з хати). Де ж він? Пійшов? (біжить за Омельком).

Катерина (виходить, крадучись, з хати). Господи, серце так стукотить, неначе він за мене прийшов балакати, неначе мені самій замуж іти... (оглядається).

Олесько, ти сама? А де ж Омелько?

Олеся. Пійшов знов до Семена; казав зараз прийде.

Катерина. Ну, що ж, що? Як він тут з тобою говорив?

Олеся. Зовсім не так, як ви казали. Не буде, каже, сього! Ніколи не буде!

Катерина. Чого не буде? Горівки пити, чи що?

Олеся. Не горівки, а тільки не буде... Він так зробить, що не буде.

Катерина. Чого не буде? Кажі-бо по людськи, навісна!

Олеся. Що мені казати? Ось він прийде, то сам вам усе скаже.

Сват (скрадається здалека і киває до Катерини). Ц-с, ц-с!

Олеся. Он сват вас кличуть.

Сват (тихцем). Катерино! Нема його? Ви самі?

Катерина. Та нема, пійшов! (До Олесі). Що ж він тобі казав?

Сват (підходить тимчасом до Катерини і кричить над самим ухом). Вбити мене хоче!

Катерина (злякавшись). Ой, хай вас поб'є сила Божа! Хто вас там бити хоче?

Сват (голосно, з кулаками). Вбити, каже, хочу й на каторгу пійти!

Катерина. Хто? Хто? Чи ви всі подуріли?

Сват. Омелько! Кричав, страшенно кричав, як той звір: вбити хочу свата, вбити й на каторгу пійти!

Катерина. О, Господи! Невже ж він знов так, як вчора, впився? Чи вже зовсім здурів? (до Олесі). Чому ти не скажеш, що він говорив, чого ти мовчиш?

Сват. А очи так світилися, як у того розбійника! Вже й ножа з-за хляви виймав, тільки добре, що я втік.

Олеся. Неправда! Неправда! (іде в хату).

Сват. Та все кричить: вбити свата хочу, вбити та на каторгу!

Катерина. Та ну вже, чула, чула, годі вже з тією каторгою!

Сват. Де ж мені сховатися від нього? А ви його зв'яжіть, будь ласка, та відправте в канцелярію, в волость, бо він мене вбити хоче!

Катерина (затулює уха). Збожеволів старий, та й годі.

Сват (оглядається). Ой, хтось іде! То він! Сховайте мене від нього! (тікає в хату).

Катерина (оглядається сміючись). Ну, чи не дурний же, далєбі! Ваня злякався! (Ваньо підходить до неї, Наталка виходить з хати).

Ваньо. Мамусю, який же я радий, що ви веселійші трохи! А то, бувало, так сумно. Ви все гніваєтеся на нас!

Наталка (голубиться до матері, цілує її в руку). Мамусю, не гнівайтесь на нас: ми вас так любимо!

Катерина. Як не буде за що, то й не буду.

Ваньо. І Омелько каже, що ви не такі, як перше були.

Катерина. А ти ж його бачив тепер?

Ваньо. Бачив. Вони там щось із Семеном говорять. Омелько каже, що як ви чогось там не зробите, то він тут у нас не хоче й жити.

Наталка. Де ж вони поїдуть від нас? Мамусю, не пускайте дядечка нікуди!

Ваньо (*перебиває*). Не сердьтеся на нього, мамо!

Наталка (*перебиває*). Вони такі добрі, вони мені бублика й м'ячика привезли.

Катерина. Та стривайте-но! Чи ви подуріли, чи я вже з вами тут розум втратила? Дайте хоч слово сказати (*до Ваня*). Про що вони, кажеш, говорять?

Ваньо. Не знаю, бо вони мені казали йти до хати та сказати вам, що до вас Семен має чогось прийти. Омелько, бачте, просив його поговорити з вами.

Катерина. Договоришся з ним, якраз! Чого ж він сам не хоче прийти та посилає того Семена?

Ваньо. Мабуть боїться, що ви сердитесь на нього. І я теж боюся, коли ви гніваєтеся.

Катерина. Ех, діти, діти! (*цілує їх*). На те ж я мати! Хто ж вас і розуму научить, коли не я?

Наталка. Мамо, онде вже й Семен іде.

Катерина. Ну, то ідіть ви собі геть, не плентайтесь тут! (*Діти відходять*). Цікава буде розмова з тим без'язиким.

Семен (*підходить несміло*). Тіточко... я вас теє... Бачте, Омелько казав... от я й пійшов.

Катерина (*трохи сердито*). Ну, дійшов і прийшов! Бачу, що прийшов, а що ж далі?

Семен (*чухає голову*). Він казав мені, щоб сказати... Коли ж я боюся, бо ви на мене завше сердитесь...

Катерина. Коли завше, кажеш, серджуся, то те вже тобі й не диво. А от яке то ти мені диво скажеш? Послухаю!

Семен. Та яке ж тут, мовляв, диво?... Ніякого дива й нема... певно, ви... красавиця.

Катерина. Що таке? Далєбі подуріли усі, та й годі! Я красавиця?! А тобі ж що до того, чи я красавиця, чи я яка? Се тебе пан учитель научив такі лесощі плести? Бачте, я йому красавиця стала! Може, ти залицятися до мене прийшов?

Семен. От, бачите, ви зараз і сердитесь на мене. Мені вам стільки треба казати, а ви мене заторкали, тепер я й не спам'ятаю.

Катерина. Ну, говори, говори (*сідає на лавку*). Ох, Катерино-мученице, мовляв Харко, дай же ти мені терпеливості з отсим телепньом!

Семен. Тіточко, знаєте?... теє... не гнівайтесь на Омелька, будь ласка!

Катерина. Ох, хлопче, не повіриш ти, як мені шкода того Омелька! Здається, не то що гніватися, а все, усе б для нього зробила, щоб тільки він був знов до мене такий, як і перше був!

Семен (*весело*). Хе, так йому значить... об чім же він журиться?

Катерина. Не знаю... не знаю, об чім він журиться й чого йому треба. Як що знаєш, то кажи швидше, бо я не витриваю: я сама пійду до него, щоб він сказав по правді, чим я йому не догодила!

Семен (*відкашлявшись, поважно*). Омелько казав, що він чотири роки тільки для того й трудився, тільки об тім й думав, щоб йому учителем бути, щоб його всі шанували...

Катерина (*перебиває*). Будуть шанувати, як буде оттак пити!

Семен (тим самим голосом повторяє). Щоб його всі шанували, та поважали, бо коли б він, каже, був простим хлопцем, то ви сказали б, що, певно, вам встид іти за такого, мовляли, шмаркача.

Катерина (схопившись, дивується). Що ти кажеш? Іти за нього?!

Семен. Встид, кажу, йти за шмаркача. А тепер, як його всі шанують, то він і мав надію, що ви ніби згодитеся.

Катерина (цілує його). Семене, що ти говориш? Ти сам не знаєш, що сказав?

Семен. Та я що ж, мовляли?... Омелько, бачте, сказав, от я й сказав.

Катерина. Господи! Чи я ж сподівалася такого щастя! (закривши лице). Я ж думала, що сього ніколи не може бути! Синочку, яка ж я щаслива (цілує його).

Семен. Тіточко, так ви згоджуєтеся?

Катерина. Стривай, дай хоч трохи опам'ятатися... Щось мені аж страшно стало.

Семен. Чого ж вам страшно, мовляли? Він такий добрий.

Катерина. Він то добрий, але що другі будуть казати?

Семен. Хто? Хто ж би вам що посмів сказати? Хіба ж то ви з ним як? Не по-Божому?

Катерина. А от ти, наприклад, скажи правду, чи се тобі не дивно? Ти нас не осудиш?

Семен. Я? Та я не то що, а я й не знаю що, от що!.. Певно, ви красавиця...

Катерина (сміється). Голубчику мій, Семеночку, прости мене, серце, що я тебе частенько таки лаяла. Тепер я знаю й бачу, який ти добрий та щирий хлопець!

Семен (несміло). Я, тіточко, теє... я думав, коли б ваша ласка... самі знаєте: про Олену хотів казати...

Катерина. Олесю хочеш брати? Бери її хоч зараз!

Семен. Віддасте? (цілує руку). Який я радий!

Катерина. Не тільки, що віддам, а ще й посаг дам, як того треба, й весіле справлю таке, що й куди!

Семен. Так от би разом, знаєте два весіля!

Катерина (хитро моргає). Може, так і зробимо... (кликає під вікном). Олесю, Олесю, іди сюди!

Олеся (виходить з хати). Ви мене кликали?

Катерина. А де сват?

Олеся. Не знаю. Вони все ховаються, бо дуже злякалися Омелька.

Катерина (сміється). А ти не боїшся Семена?

Олеся. Чого ж мені його боятися? Він такий добрий!

Катерина (жартуючи). Бач, вже й добрий став! От, дівка! Так би його і з'їла очима (підводить її до Семена). Так ось послухай же, що він тобі скаже (до Семена). А ти говори так, як треба, не їдь, як на тарадайці! (сама тікає у хату).

Семен. Олесю, знаєш? Тіточка годяться!

Олеся. Справді?

Семен. Правда, зіронько моя, правда, моя золота! (бере її за руку).

Олеся. Друже мій! Яка ж я щаслива! (цілуються, здалека чути пісню). Хто се? Чи не Омелько?

Семен. Се, певно, він іде з хлопцями. (Омелько, веде, за руку Ваня і Наталку, за ними дяк з хлопцями, парубками і дівчатами, всі співають).

Хор:

Під вишнями, під черешнями

Там милий лежить!..

Ой, зажурив він на головоньку,

Що й головонька болить.

Ой, дівчино, дай кватироньку!..

Два голуби воду п'ють!..

Ой а вже ж мою хорошу дівчину

Та й до шлюбоньку ведуть.

Один веде та за рученьку,

Другий веде за рукав...

Ой, а третьому серце крає,

Що любив її та не взяв.

Семен (обнімає *Омелька*). Братику мій! От щастя тобі й мені.

Омелько. А що?

Семен. Тіточка на все пристають!

Омелько. На все! Невже? Олесю, сестричко, який же я радий (цілує з нею). А де ж вони?

Катерина (виходить з хати, тягне свата за собою). Ідіть, кажу, чого ви боїтеся!

Сват. А він же кричав, що вбити мене хоче й на каторгу піти!

Катерина. Та годі вже, годі. Тепер не буде кричати.

Сват (побачивши *Омелька*). Він (хоче утікати).

Дяк. Чого ви так злякалися, чи мене, чи кого?

Омелько. Ні, мабуть тут не в вас річ, дяче.

Катерина (не пускає свата). Та не бійтеся, кажу, він нічого не зробить вам.

Дяк. Врикається, неначе та коняка норовиста.

Катерина. Омельку!.. (киває ласкаво, він підходить). Перепроси свата.

Омелько. Мені вас, вас треба перше перепросити (хоче цілувати в руку, вона не дає).

Катерина. Мене потім. Вони, бач, старші!

Омелько. Простіть дядьку, коли я вас скривдив.

Сват (відмахується руками). Я нічого не знаю!

Катерина (до *Свата*). Ну, що ж, прощаєте?

Дяк. Розрішаю і прощаю (до *Свата*). Ну, говоріть за мною, просто!

Сват (трясе руками). Не знаю, не знаю.

Катерина. Ну, а тепер, коли вже простили, то вишукайте для *Омелька* яку добру жінку.

Сват. Жінку? Для *Омелька*? Та нехай бере *Олеську*, нехай! Що вони там цілувалися — моя хата з краю, а нічо не знаю!..

Семен (наляканий). Ті-ті-точко, як се воно?..

Катерина (бере за руки Олесю і Семена, веде до свата). Ось з ким її благословіть!..

Сват. Так? Ну, а Омелько як?

Катерина. Благословіть, Омелько потім...

Сват. Благословляю... (поглянув на Омелька). Я нічого не знаю!

Омелько (взяв за руку Катерину, веде до свата). А тепер і нас благословіть!

Сват (роззявив рота). Себто як?

Катерина (соромиться). Що ж, не віддасте мене за Омелька?

Сват. А ви коли успіли змовитися?

Омелько. Я, свату, давно вже люблю Катерину і ждав тільки тої хвилини, щоби з ними повінчатися.

Сват. То воно так все по-вченому?! От тобі семінарія!..

Дяк. Ну, благословляйте, старий!..

Сват (лихий). Та, Боже вас благослови!..

(Катерина і Омелько цілуються).

Дяк. От так! А тепер, на радощах та веселощах утнем «многолітствіє» для молодих! (пробує голос) Ля, ля, ля... Ов, щось октава пропала!..

Олеся. Треба промочить. Зараз!.. (іде у хату).

Дяк. Догадлива!

Олеся (вертає з фляшкою, дає дякови). Ось вам! Смаруйте!

Дяк (п'є, потім пробує голос). Ля, ля, ля! Гарзд!..

Спів послідний

Катериночко ликуй,
Катериночко танцюй,
І танцюй і лікуй,
Нам горляночки куруй.

Возликуй Омелян,
Возликуй і Сем'ян,
Возликуймо нині всі
На щасливіші наші дні!

Танець

КІНЕЦЬ

Чорне зілеє забиття руодного — «самопольонізація»!

Учив Даніло сина
Биті добрим поляком:
— Зречися руодну мову,
Кінь ти церкву із попом,
Возьми фамілью нову
І будь Паном Мужиком!

Сей віершик, напісани мною в середній школі, пригадується, коли пробую одказати на питанє: Чи фатальни стан нашої національної свідомості і поголовне незнанє руодної мови є ефектом діяльності пуольських націоналістів, веденої з задумом винародовлювання православного населення Пудляша? Так, але на певно не в такому ступені, як стараня «наших освітнікув». Ну бо хто ж переважно учив нас в пудставувках, ліцєях і техніках? Хто працював в сільських бібліотеках і клюбах? Найчастіей сею професією займалися наши люде з того покоління, яке в 50-их і 60-их лієтах отримало можливість авансу і, скориставши з єї, затратіло в одін час свою руську частіну душіє.

Людова Пуольща дозволіла українцям з Пудляша учитіся в пуольських школах, а послі займаті посади, якіє перед вуйною билі для їх недосяжни. Буольшость тих люді, якіє скористалі з можливості авансу, почала зо зневагою односітіся до всього, што їм в'язалося з «темною» батькуовською хатою. Найперш вони одкінулі свою руодну мову, бо вона била «невієдь-якая» і зраджувала їхнє «кацапськє» походінє, а пуольська мова видавалася їм вельмі культурною і не одразнювала їх од сієрої городської маси. На народни звичаї дівіліся вони як на частку «сільського забобону», а пісніє уважалі непридатним фолькльором. Одним, чого не можна било так льогко зречися, била православна вієра, але і їїє ховалі перед пуольськімі сусієдами.

Такіє люде найчастіей не знаходілі собі місєця серед полякуов у велікіх містах, де вони учіліся, і ворочаліся на Пудляше — вже новоспеченимі інтелігентамі, котори мієлі несті освієту «пуд руодни стрієхі». Молодіє люде з едукацією сталі житі в бльоках зо всіємі вигодамі і чисто одягатіся, купілі телевізори, автоматични пралькі і навіть самоходи. Своїх товаришув дітячих лієт, котори осталіся на селіє, уважалі за темних люді, котори в житті нічого не досяглі. Окружающий світ зачалі діліті на культурни — пуольсько-городській і темни — сільські (вйоскови).

Малиє дієті, якіє йшли в школу, од разу траплялі пуд крила таких учителюов, котори всіємі сілами стараліся обридїті їм руодну мову. Всіє предмети в школі викладаліся пуольською мовою, одказуватї тоже треба било по-пуольську, а навіть заборонялося дієтям говоритї між собою по-свойому. Учителіє переконувалї учнюв, што вони є православнимі полякамї, бо живут в Пуольщи і говоритї треба по-пуольську, а мова батькуов оно псує правільну пуольську вимову. Колї учень робїв помилку в мові, то бив їмі висмієювани за «сьлєдзікованє». Погляди учителюов на «руську» культуру хутко передаваліся учням, якіє в розговорах між собою зачиналі уживатї оно «культурної мови».

Зусієм трагічно, колї і батькі маюť такіґ же погляд на свою мову. В такіх сіє-м'ях навіть вдома говориться по-пуольську. Такаґ ситуація найчастієй є в містечках Пудляша, де батькі маюť хоч середню освієту. З часом сґя ситуація появілася і на селах, де батькі починаюť учитї говоритї своїґ діті од разу по-пуольські. Дієті бачат зневажліве ставленє учителюов і батькуов до руодної мови і набіраюť переконання про неповноцієнність української говуоркі — і культури в цієлум.

Так — за фатальний стан націєональної свієдомостї і незнанє руодної мови найперш одказни є не полякі, а «наши освієтнікі», якіє топчут свою культуру на очах молодого поколієня. Коб сґє помієняті, треба переконатї широкі кругї пудляської інтелієнції про цієнність богатої української культури на Пудляшо-ві. Покуоль доросли люде не перестанут зневажатї свою мову, то й дієті не на-чнут говоритї по-свойому.

Повоєнне поколієнє вже висказалося в справі власної культури, а тепер на-став час молодих батькуов і учителюов однестиґ до квестії своєї руодної мови. Бо тепер то передусієм од їх залежит, чи наши дієті вуойдут в об'єднану Европу як повноцієнни люде, чи дезєорієнтовани, другосортни ніби-полякі.

В пошуках жерела

(Лєґєнда)

В однуом невелікум сєліє жив-господарив чоловієк з жуєонкою. Мієлі вони дочку Нюту і сина Гришку. Жилї вони бієдно, алє з усієх сіл стараліся виучитї діті, мовляв, хоч молодия нехай поживут, як люде, в широкум свієті.

Мієналі лієта, рослі Нюта й Гришка. Дієвчинка била слабого здоров'я і якось невелємі тяґлась до науки, алє Гришка цієлимі днямі не розставався з кніґжками. Бивало, скаже батько йті сієно пудвернутї, а Гришка сховаєтьсґя за клуньою і всьо читає й читає. Говорилї люде, што виростє вуон напевно на інґжинієра або якого дохтора, бо до сієльської роботи то малий не здатни.

— Пошлю я тебе в город науки здобиватї, — каже батько. — Туолькі не заби-вай про нас тут старих, про рієчку, што тєчє чєрєз наше село.

— Ніколі не забуду, татку. Я тут вирус, тут всьо руодне і бізьке, — щієро одказав син.

Подівілісь вони на ручайок коло хати і син питає:

— Тату, а де починається наша річка?

— Річка наша починається далеко в лісі. Там стоїт церковенька на гуорці, а коло теї церкви витікає з-пуд земліє жерело святоє і хто щієро помоліться й нап'ється теї водіці, то хутко здоровієє, а сліпим то й очи одкриваються.

— Тату, не може того биті. Як медицина не може допомогчи, то і вода з лієса не поможе, — упевнено одказав Гришка.

— Не всьо ще наука пузнала і бивають чуда на сьом свієті.

На осєнь, колі пожовкла трава, видав батько замуж дочку Ньоту в сусієдне село, а сина послав в город учитіся на дохтора. Всіє тяжко заробляни гроши посилали старія Гришці на науку, але син потребував їх всьо буольш і буольш, і приходілося позичати в сусієдів, або што-нешто продавати.

Пройшли лієта, виучився син на дохтора і став жити в городі. На село приїжджав рідко, а послі, як ожєнівся, то зусієм перестав одвієдувати батькуєв. Старія на сина не гнієваліся. Розумієлі, што вуон тепєр велікі пан, а такія темни людє приносят своєю бридкою сієльською мовою туолькі ганьбу. От, добре, што хоч Гришка вишов в людє.

Тяжко жилося на сєліє, а тут ще нова біда навалілась. В лієсі дерево забіло Аньотчиного чоловієка, а вона сама, пудорвавшись непосільною роботою на господарці, захворієла на сухоти. Гроши на дохторуєв не било сьуоль браті і на полі робіті не било кому. Остатня надієа била в синові дохторєві. Запруєв батько конієка й поїєхав в город. Довго шуєав Гришку, бо ніхто не муєв сказати, де живе його син. Всіє людє туолькі потієкали плєчима і одказували «Nie wiem», або «Nie rozumiem, co pan mówi».

На кунєць потрапів батько до синовєї хати. Пудийшов пуд дєвери, а постуєати боїтьєся, бо чує в хаті якієсь чужия голоєи. Врєшті осмієлівєся і заєтуєав. Дєвери одчиніла вєльмі хорєше одягньєна пані:

— Słucham pana... — сказала.

— Я..., я до сина... Гришкі, — чуєь перейшло через горло старєму.

— Do kogo? — перєпитала пані.

— До Гришкі, мого сина, — одєавнієй промовів батько.

— Jakiego syna? — далієй, не розумієючи, питала пані.

Тут з-за їїє висунув голову мужєина, якоєо старий одразу пузнав.

— Гришка! — радєсно криєнув батько.

А той уперєся в батьєка перєляєканими очима і то червєнієв, то білієв, а сказати нієого не муєв. Врєшті до дєвери пудиєшли гєсті з кілієшками в руках і сказали чуєь не в одін голос:

— Panie Grzegorzu, widzimy, że ma pan nowego gościa. Kto to? — і вєсьєло засмієлісь.

— Nikt! To żebrak, — сказав син, втієнув в руку старєго якієсь папієєць і заєчинів дєвери.

Остовпенієли батько ще довго стояв на сходах, а в ухах дзвенієло синове «Ніхто!». Велізні сльози покотілись по зморщаних щоках, а рука муоцно стіскала пом'яти кольорови папірець. Кінув вуон тия гроши пуд двери, а сам вбігом кінувся до воза і поїхав залізничком по бруковануй гуліці, аж люде виглядали з окон.

Недовго послі умерла на сухоти Анютка, а з жалю зишла на той світ і їїє маті. Недовго пережив їх і батько. Опустієла хатка з розвалієм хлієвчиком, заросла лапухом і кропівую, а сусієде показувалі на їїє пальцьом і мовкліво крутілі головами.

Тим часом син безклопотно жив в городі, заробляв мнуого гроши, виправляв гучни гостіни і зусієм не цікавієся, чи живут ще батькі.

Алє щастє хутко скуончилось. Жуонка знайшла собі другого, хвороба перешкоділа в дохтуорськуй практиці і в душіє Гришкі повстала пустота. Куолькі разув задумувався вуон над своїм биттьом: хто вуон є, де його корієнє, якіє сенс його життя? Всіє своїє смуткі топів в горієлці.

Одного разу, колі випів пару чарок і сам з собою розмовляв, з'явієся старенькі дідок в довгою бієлою бородою, торбою, перекиньюною через плєчи, і кїічком в руціє. Старець стояв перед заслонієм окном і штось шукав в своєюй торбі. Гришка протер здієвовани очі і зорвавєся з крієсла.

— Хто вас сюди впустів? — крикнув старому. — Я не приймаю, вийдіте з хати!

Старий пудняв голову, приложив палець до потрієсканих губув і тіхо сказав:

— Я не прийшов лієчитієся. Я прийшов лієчиті тебе.

Гришка пудийшов до дієда — хотієв його хватіті за сплієчок і вишвирнуті з хати, алє рука перерієзала туолькі повієтре, ні на што не натрапляючи. Гришка злякавєся і одскачів.

— Хто ти такіє? — прохрипів не своїм голосом.

— Не буйєся, дорогенькі, я не причиню тобіє зла. Я хочу тобіє помогчи, — прошептав старець.

— Мніє нічого не є, — не пуддававєся Гришка.

— Ти хвори, вельмі хвори, ти вміраєєш, — і простягнув Гришці вишивану хусточку. Той боязлієво взяв їїє одступів назад. Старець нахмуриєся і твердо сказав:

— Найді жєрєло рієчкі, што тєчє коло хати, в якуой ти народівєся, й умийєся сім платком, а хвороба згієне.

Промєні заходячого сонця блієснулі в скляному посуді на поліці і на хвіліну осліпілі Гришку, а колі вуон одкрив знов очі, то старця вжє не било. Тяжко сієв на крієсло й заплакав.

На другі дєнь в сєліє з'явієся незнакомі чоловієк. Вуон пудийшов до розвалієного плоту коло опустієлої хаткі і гуорко плакав. Ніхто не знав, хто то такіє, туолькі послі, як сусієде осмієлієся й пудийшлі до незнакомця, то пузналі в їм Гришку — того хлопця, што колієся поїхав до города і віруєся своїх руодних.

А вуон, не глєдячи на болото і густі корчіє, уперто йшов берегом в'ющоїєся змією рієчкі. Пуд вечур, цієли замуєрзани й обдєрти, дойшов до невелієкої гуоркі

з церковенькою. Помалу обуйшов холмок і затримався коло чудотворного жерела. Зсюоль витікала чистюсенька вода, яка по жовтенькум пісочкові вілася між деревами й влівалася до малої сажавкі коло великого крижа.

Гришка виняв хусточку, намочив її у воді й витер твар. Тут стало діво! Кругом себе побачив мнуого люді в білому одягові. Спочатку збентежився, бо бив обдерти, але коли глянув, то побачив на собі лняний самоткани сільські одяг. Якась таємна сіла не дозволяла йому поворушитися і што-небудь сказати. З товпи люді пудийшло троє люді, в якіх вуон познав своїх батькуов і сестру. Вони стоялі напротів Гришкі і нічого не говорили, оно ківалі головами, якби осуджували блудного сина і брата. Батько виглядав, як той старець, маті била згорбляна, сестра худая й блідна як полотно. Син хотів крикнути, але його голос застраг десь в горлі і вуон туолькі ворухив губами. Боже, як мнуого хотів вуон їм сказати! Перепросіті, подяковаті, розпитаті про життє й просто побалакаті про разне, але не муог.

Тут з церкви почувся дзвун. Гришка глянув на гуорку і йому завінуло в голові, а коли отямівся, знов бив сам. Всіє люде десь пропалі, а вуон, обдерти і замурзани, стояв над водою. Обмився, поправів одяг і рушив до села.

Всіє люде дівоваліся, што городські чоловіек вернувся на батькувщину, виремонтовав старую хату й став господариті на вуотчині. А ще й зробівся такий скромни і побуожни.

Микола Яновський. Зимовий сільський краєвид (2017)

АНОНІМНА І НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ

Як Буог створив сьвіт...

Про походження вовка

Як Буог створив сьвіт, то часто ходів собі по землі. Раз хтів чорт Бога налякати: виліпив із глини вовка і поставив його на дорозі. Колі Буог zobачив того вовка, то крикнув: «Гужа чорта!». Вовк схопився і кінувся на чорта, а чорт скочив на уольху, і вовк туолько єму стегне обдер, так що з його і кров потекла по дереві. І з того часу уольха стала червоною.

Про походження бусла (лелеки)*

Зобачив Буог, що недобре зробив, що створив гадуов, ужуов, жабуов і ящурок: позбірав їх всіх в мішок, зав'язав його і сказав Іванові: «Іване! На, занеси той мішок в ріку, туолько не заглядай в мішок, а кінь його в воду». Взяв Іван мішок на плечі й понюос його до рікі. Йде собі дорогою, йде, а його всьо кортіт заглянуті в мішок, що там таке є. Пришов на муост, не витерпів і зачав розв'язуваті мішок; як туолько трошкі розв'язав, гадіна вся і повтікала, і попадала в воду, і порозбігалася по землі. Тогди Буог сказав Іванові: «Тепер же збирай, Іване, гадуов, ужуов, жабуов, покуоль не позбіраєш!». Іван обернувся в буцьна і ходіт ліетом і весною по болоті, збірає, збірає їх і не може ніяк позбіраті.

За народним повір'ям, також ведмідь походить від людини. Бусел в народі вважається мовби святим птахом. І якщо зів'є гніздо бусел комусь на стрісі, то це вважається великим щастям для господаря.

*Для порівняння подаємо сучасний запис легенди про походження бусла, зроблений Лукою Бартошком на Північному Підляшші:

Бусол — перемінаний чоловік, якій звався Іван. Було то по Потопови, як за грихі Господь Бог затопив світ. Вода уступала, алі болота всюди ще було немало. Бо ж в'ядомо — так хутко земля не обсохне. Наводилося мнугу на землі всякого гадства: ужуов, ящурок і подобних гадуов. Для того задумав Господь очистити світ. Zobрав тоє всьо зу всього світа в мишок, і сказав для чоловіка, якій звався Іван: «Занеси тоє і закопай». Алі Іван був цікавий, що там в тим мишкови є. Як тільки розв'язав мишок, то всьо гадство повтікало, а Господь сказав: «За кару тепер сам будеш тоє збирати». І переминив його в бусла.

Село Погреби, Гайнівський повіт, гміна Кліщелі

Як церква провалилась в землю і чому в Києві багато церков

Кажут люде, що на Глухові* колись била церква, но на Велікдень запалася. На Велікдень, на перши день, коли люде вишли із церкви, баба зачала тую церкву замітаті і як вдарилася ногою о порог, то закляла: «А щоб тая церква запалася!». І церква запалася і вишла в Кійові. І де тулько западеться церква, то виходіт в Кійові, і од того в Кійові мнуого церквуов. Як прийті на Велікдень, на перши день, на Глух, де церква запалася, і нагнутіся до самої землі і слухаті, то чуті, як в звони звонят і як сьпівають в туой церкві**.

** Глух — урочище в околиці Ломазів коло річки Желяви, де у давнину, за народним переказом, існувала церква.*

*** Цей народний переказ, як відгомін сивої давнини, засвідчує церковно-релігійний зв'язок руського Забужжя з давнім Києвом.*

Пан і мужик

Водного пана служив лініви мужик. Як стане мужик до роботи, то все нарикає на Адама: «Нащо Адам зогрішив в раю, а якби не зогрішив, то всіем добре б жилося на сьвіті: а тепер рано треба вставаті і тяжко працюваті». Почув пан, як мужик нарикає на Адама, заклікав його до себе і каже єму: «Тепер ти будеш паном: живі собі в моїх покоях і нічого не робі; їж і пі, що тобі захочеться; сьпі і лежи, куолько тобі схочеться, — туолько прошу тебе: не заглядай под той таліер, що на століє стоїт». А под таліером била миш. Мужик рад, що буде пановаті. Живе собі весьоли мужик в паньських покоях, нічого не робіт, а туолько смачно їєст і п'є, і довго сьпіт. А миш под таліером день і нуоч шелепає, шелепає. Всього у мужика доволі — і їди, і пітя, туолько його кортіт заглянуті под таліер, що там шелепає, но боїться пана розгнієваті. Ходіт вуон по покоях, все розглядає, в окна виглядає, но все одну думку на вміє має, щоб заглянуті под таліер, що там такоє є. Терпієв, терпієв, а на треті день і не витерпієв — подняв трошкі таліер, а миш шмиг под його рукою і втекла. Приходіт пан — слухає, а миш не шелепіт; заглянув под таліер, а там пусто. Мужик злякався, стоїт і дрижит, як осіна, а пан на його кричит: «Ах ти, хаме, як же ти смієєш на Адама нарикаті, що вуон зогрішив в раю, коли ти мойого приказаня не послухав!». А мужик бух єму в ноги: «Ой, паночку, ой руодни муой батьку! Будьте ласкави, не гнієвайтеся на мене дурного — вже я буольш не буду!». Пан вигнав мужика з покою і приказав своїм слугам добре його почастоваті батогами. І мужик ніколі вже не нарикав на Адама.

Витувські криниці

Водного господаря у Витові було дві дочки. Обідві — як зурочки з неба. Одна була смуглява з чорними косами і білим твариком. Висока, тоненька, як молодая яблунька весною. Друга з голубими очима, як розцвівши васількі, а чуприна, як найхорующи льон, зуби, як пацьорочки, ще й по ямочці в ружових щоках. Обідві працювати, як пчуолкі. Рукі міелі золотия, що хоч зроб'ят. Одну вподобав стрилець, як збірала маліни. Приїхав з далекого краю, просів князя остатися. Був одинак. Плакали батькі і просили, коб вернувся з жуонкою додому. Примут його з одкритими руками і будут радоватись його диетками. Друга смуглява красавица була, але усе смутна. Ніякі хлопець юой не подобався, а сватуов було буольш як сто. Стрильці їдучи на охоту любовались єю і все були в юой за-кохани. Але вона на никого не глєдиела як на мужчину. Трапляліся і сякі-такі, але ниhto юой не подобався.

Одного разу Ганна гребла сіено, а самий старши чорт круглою коляскою їхав на віхри, крутив сіено, дер з покосув і нюос далеко. Їхав зо своєю наречоною, тоже чортихою, чи якою вієдьмою. Колі поглянув на Ганну, серце в юом забіло-ся, як у молодця, і очи не муог одорвати. Перестав рвати сіено, замінився у пташку, сів на вербу над рикою і любовався хоруством дивчини. Прогнав самку, бо зо злости вербу трасла. Ганна заглєдіелася на пташку і засміялася, спершися на граблях. Першу нуоч чорт не спав ціелу нуоч, качався з боку на буюк, дихав тяжко, як груш об'їєвшися. Думав, думав, ну і чорт чортом — придумав, як пудмазатися до дивчини.

На другі день сонечко світило на небі, тепло лілося, як з бані вода, пташкі спі-валі на ціели голос, а стрикози повзали на травинках. Пушла Ганна розкідати ко-піці. Розкїдала одну, бачит — над рикою узкою стежинкою серед трави іде охотнік. Пудишов блїжей, привїтав Ганну добрим словом і панським поклоном. Скінув стріельбу і давай помогати валїти копїці. Як увїнувся, за мїнут 15 розкїнув усїе копїці. Пуот туюк йому з лоба, а очи горїелї од щастя.

У той день Ганна не спала ціелу нуоч. Подобалїся юой очи чорни, як углїе, од которих ішов огонь і розбігався по тіелї. Украдком стала з їм спотикатися то в полі пуд вербою, то за річкою, то в ліеси. Вуон носив юой квїткі, а вона плєла букети. Сталї хлопці ворчати на Ганну, що чужого захотїела, а своїмї побрезгала. Дойшло і до матери.

Мати ругала дочку і просила, коб покїнула пана, бо пан то чорт, серце загубїт. Покїне їїе і насміється. А чорт добрий ставав з дня на день, бо хто влюбїться, на-веть чорт, одразу стане лїпшим. До Ганни в одну суботу приїхали свати. Бать-кі ладили весилє. Ганна думала, сохла. Чорт тоже зловав, послав вієтьор і вікі-нув молодця з воза. Але ничого не сталося, бо мати Ганни покропила кони свен-цоною водою.

У день шлюбу Ганна пропала. Чорт украв її і сховав у своїй палац пуд землею. Там вона довидалась, кого полюбила. Одразу одкохалася, плакала день і усянуоч, сохла, як травинка. А чорт тоже сох і догоджав як муог. Догоджав руок, другі, а послі перестав. Став знов летати за відьмою, бо дома було скучно.

Плакала по Ганни мати, проклінала долю, плакала Ганнина сестриця. І Ганна плакала і колихала сина — тоже чорта. Але вже син був міліейши, хоть і чорт, бо серце матери кохає своє дитя во віек вієкі. Чорт-батько любів Ганну і шкодовав, що так зробив, але тепер юой не було місця серед люди. Вона його не любила. Бо до любові треба і сонця, і пташок, і квіток — весни, а на чортовому золоти бліщала кров.

Почув ручией плач Ганни і хотів юой допомогчи. Пудмивав двери з цілої со-сни. Видерти двери не муог, оно зробив щиліну. Потеклі Ганнини сльози з водою ручая, забурлієлі і побієлі на два боки. Прорвалі землю і виплилі двома криницями. Одна на Середній, а друга против Тарадинкі. Вода в криницях була зімна і чиста, як скло. Поїла женцюов, робила старих молодимі, лічила хворих.

Їхала однейчи пані. Залюбовалася криницьою. Була рижа, а твар, як окно, покроплене гнойом. Умилася пані над криницьою коло Тарадинкі і стала хороша. Виняла люстерко і не вірила очам. Мієла вона з собою собаку подобного на себе. Постановіла полієчити і його. Вода свитилася у сонці і розліталася осколочками блісучих камієнцюв. Пудвела пані свого собаку, гідкого, страх глєдїєти, до криниці і почала його полоскати водою.

Ганнин син не витримав зневагі, бо любів покуойну матку, котора йому розказувала про щастє людей на землі, і попхнув паню з собачкою в криницю. Розступілася земля і пані улїтієла до самого чорта, але своїмі перхунами засмородила воду. Понюхав чорт воду і замкнув криницю. Бо знав, що там, де миютьсє пані, не будут митисє людє, а нїхто вжє не нап'єтєся такої води.

Осталася друга криниця, до якої ходилі женці, стрельціє і маліє дієти піти воду. Назвалі її «Ганнина криниця». Бо Ганна не дала щастє людєм на земліє за житє, то хоч по смерти чистою водою поїла їх і дієткі з теї вїоскі, з якої вона сама вишла. А людє й не знають, що тая криниця берє начало з чортової темниці.

Соб'ятино — історія соснового хреста

Минуле в народній пам'яті

Рік 1863 був бурхливим на Підляшші. Польське Січневе повстання принесло багато жертв серед людей, які боронили своїх прав перед насильством, перед грабіжниками.

Соб'ятино — королівське село, засноване у XV столітті. Розташоване неподалік ріки Нурець (нині Нурчик) у Берестейському повіті. Нині у гміні Мілейчиці, Білостоцького воєвідства. Проживає тут українськомовне населення православної віросповідання. У 1863 рокові, коли була — як люди називають — метеж, у селі Соб'ятино поставлено великий дерев'яний хрест (криж), який до сьогодні сповіщає про трагічну смерть одного з мешканців села.

В цей час до Соб'ятина, й не тільки, приходили польські банди, озброєні в коси, і грабували селян. У цьому селі був добрий господар, який мав пару волів, коня, віз. Це був дужий і відважний чоловік. Звався Олексій. Одного разу, ранню весною, Олексій взявся за гостріння коси, а ще було рано на косовицю. Люди питаються його:

— Що ти робиш? Нащо, коли ще не пора?

Олексій жартом:

— Ляхув буду різати, тих, що нас граб'ят.

Через якийсь час Олексій серед людей говорить:

— І що, як прийде поляк... Ми його вилками не можемо вигнати з села?

Й донесли. Наступного дня поїхав він до Кліщель на ярмарок. Повернувшись під вечір, ліг відпочити, а жінка варить вечерю. Жінка каже йому:

— Іди, Олексію, з хати, іди. Я принесу тобі вечеру.

Тоді ніхто дома не ночував. Кожний чоловік біг спати у кропиву, у коноплі, але в хаті ніхто не спав... Олексій, лежачи, говорить:

— Ще трохи полежу...

І зараз з'явилися люди, оточили хату. Серед них були пан милічицький (поміщик з Мілейчиць), бистренський (з Бистрів) та інші. Олексій просить, віддає воли, коня з возом, щоб тільки дарували життя. Пани йому дарують, але не дарують «бистракі» — мешканці села Бистри, які були разом з панами.

— Ви, панове, даруєте, але ми не даруємо.

— Но то рубце, що хцеце.

Завели Олексія на могілкі (цвинтар) і повісили на хвої, тобто сосні.

Селяни зняли його і похоронили під нею. Потім вирізали з цього дерева хрест, на якому сьогодні читаємо: «Спаси Господи душу раба... Поставлень 1863 года сентября 24 дня».

Після придушення повстання повернулась царська влада. Доказали, тобто донесли, на тих, хто брав участь у вбивстві — заслано їх у Сибір. Пізніше вони повернули з заслання, але їхніх нащадків ще й сьогодні прозивають «сибіряками».

У Соб'ятині записав у серпні 1994 р. Юрій Висоцький

Горе, наше горе, як на світі жити?

Пісня наближення кінця Християнського Світу

Ісусе, мой Ісусе, Ісусе Назаранський,
Помилуй, Ісусе, весь мир Християнський.*
Ісусе, мой Ісусе, Ісусе Назаранський,
Терпів ти, Ісусе, за мир Християнський.
Терпів Ти за муки за всього народу.
Терпів єсь муки і завість народу.
Сократилось врем'я, прийдут ети года
І воспротив'яться родни своей родні, будут розлучаться,
Прийдут страшні врем'я, прийдут страшні муки.
Горе наше, горе іще горшеї буде,
 Ах горе нам, горе, іще горшеї буде,
Когда грішний народ всьой плакати буде.
Всього тогда народу буде большая завість,
Злой дух уселиться і поїде ненависьть.
 То й не будут знати, і де утікати,
 І всі станут горко плакати-ридати.
А ніхто не знає, як сьой світ начався,
І знати не буде, як буде кончався.
Тепер стали люди розкошно-то жити,
Опровігают Бога — стають всі грішити.
О горе, наше горе, як на світі жити?
Пришло страшне врем'є — як Богу служити?
 Провіргнут і Церков, Божії Закони
 За їх братобійство, за їх страшні війни.

* Кожний другий рядок повторюється.

Одвіргнут і Церков, Божия Закони,
Пришло братобійства, будут страшні війни.
Тогда озвіриться родні Син на свого Ойця,
 І возстане син на родного Ойця,
 Богатства (sic!), болєзні будут вам без конца.
 Тогда встане отець на свого сина,
Тогда буде в світі печальна година.
І тогда повстане брат на свого брата,
Не буде од Бога грішникам заплата.
 І буде од Бога грішникам заплата.
І возненавидит сьостра своей сьостри,
Ніякої не буде в народі мілосці.
 Нікогда не буде в народі мілосці.
І тогда возстане мати на свою дочку,
І дочка і мати будут погибати.
 Мати і всі дочки будут погибати.
Тогда стане в людях, навірно, причина,
Вінчальні розвінчаються, поїде мішанина.
Горе наше, горе, як на світі жити?
Поміняйте, люди, прийде Бог судити.
Опомнітесь люди, прийде Бог судити.
Прийде Бог судити всіх силою своєю.
Бог буде судити всіх, цілого світа,
А при конці світа станут злії літа.
Як возьмуться війни, начнут войовати,
Горе буде людям в мірі проживати.
Як начнуться бури і станут буяти,
То церкви й косцюли не будут стояти.
Горе наше, горе, як на світі жити,
Як в церквах, в косцюлах не буде служитись,
Як потягнут суши на землю сухую,
То висушат ріки, хоть як би бистрії.
І висохнут ріки, висохнут озьора,
 Як потягнут суши, висушат озьора,
 Висохтут і ріки, висохнут на віки.
 Як висохнут ріки, висохнут озьра,
Хто живий на світі, той познає гора.
Сребро, злото в полю то буде лежати,
Ніхто не найдеться з землі його взяти.
 Сребро злото буде у полях блищати
 І ніхто не схоче із землі подняти.
 Не буде у полях ні трави, ні води.

Не буде у сьолах ні скота, ні люди.
Огненнії змії будут пролітати,
Вони грішний народ будут уязвляти.
Вони грішних люди буду уязв'яти.

Тогда будут люди плакати-ридати,
Тогда будут в помощь Бога призивати.
Горе наше, горе, як на світі жити?
Помінтайте люди, прийде Бог судити
Праведних і грішних, і непокаянних,
Забувших Бога і його устави.

*Тогда всім грішникам горе буде жити,
Тогда їм три года до смерті дожити.
Молодиї люди будут маловаться,
Од Божих Законов будут ухиляться.
Божії пророки в Церкві засіяють,
Праведніи люди в Небі заспівають,
Із мертвих возстанут, всі живії будут,
На Страшний Суд станут всі пред Божим лицом.*

І тогда три годи уж смерті не буде,
Люди з мертвих встанут, всі живії будут,
На долину станут всі пред Божим Сином.
Так їх Бог розділит, як пастух свої овці,
На ліво на право, на всякі безконці.

*Тогда Бог розділит, як овці од козлов,
На право, на ліво, на віки без коңцов.*

Возтрубит Архангел із Ліва святого
Возтрубит Архангел із Лівого боку
І вийде Анцихрист, назветься Боголой.
І Он своє чудо показувать буде,
І смоли, і льоди превращивать буде,
Невірних хрисціян призивати буде.

*І Он свої рани показувать буде,
К собі Хрисціяни призивати буде.*

Тогда зошле Господь два Пророки з неба
Народ наставляти, народ научати
*Господь пошле з неба два пророки читити,
Народ наставляти, народ научити*

І скаже: «Не вірте у його же рани,
Не йдіте, не вірте, вірніє хрисціяни!
Бо то не єсть рани, но злиє обмани,
Не вірте, не вірте вірнії християни!».
Возтрубит Архангел із правого края,
Не пийте ви смоли, пойдете до рая.

Возтрубит Архангел голосом дрижучим,
Горе буде людям, на землі стоячим.
Тогда Святой Господь на престолі стане
І судити буде і живих, і мертвих.
Хоч і мертве тіло, розсипани косьці,
Всі вони чудесно зийдуться к цілосьці.

*Которії люди ложно хвалят Бога,
Не праведним людям закрита дорога.
Праведнії люди із Христом зийдуться,
Болезні терпіня скорбі ізнімуться.
Праведнії люди в Царстві возсіяють,
Злодільні народи во ад повпадають.
Праведнії люди в Небі будуть жити,
Во вік будут Господа Бога славити.*

Которії люди з правдою хвалити будут Бога,
Тем буде одкрита у Царство дорога.
А грішнії люди в аді придадяться,
За гріхи нажити во злих обратяться.
Праведнії люди в небі станут жити,
Як Ангели Богу — молитися, служити.
За тайну Господню Апостолам шлю,
Із серця з душою з благословіньом молю.

Анатолій Кравчук. Церква в Щитах (1992)

Пісня з Підляшшя

1.

Місяць так світить, зорі такі сяють,
Ходи, миленький, до гаю.
Там при дорозі є березонька,
Там я на тебе чекаю.

А як не вийдеш, мій чорнобривий,
Ти хочеш мене кидати —
Я тебе люблю, а ти жартуєш!
І хочеш мене забувати.

Краще піду в тихий садочок,
Де розцвітають яблоні.
З білого цвіту зів'ю віночок
І на пам'ятку дам його тобі.

А як поїдеш ти на Україну
І будеш в степі гуляти —
Може, згадаєш свою дівчину,
Як буде з туги вмирати.

Може, згадаєш наше Підляшшя,
Село тихеньке, гет там, за лісом.
Ніч таку видну, місячну, зірну —
Тоді зітхни за нею часом.

2.

Нічка погідна, зороньки сяють.
Вийди дівчино до гаю;
Там при дорозі є березонька,
Там я на тебе чекаю.

А я не вийду, мій чорнобривий,
Я хочу тебе кидати;
Я тебе люблю, а ти жартуєш,
Я хочу тебе забути.

А як поїдеш ти на Україну
І будеш в степі гуляти,
Може, згадаєш свою дівчину,
Що буде з туги вмирати,

Може, згадаєш наше Підляссє,
Село тихеньке під ліском;
В нічку погідну, місячну, зірну
Може, і ти зітхнеш нишком.

Микола Яновський. Лісовий краєвид з зубрами (2017)

Пісня про виїзд «в Росію»

(1944–1946 роки)

Ото вже од'їжджаєм в Росію,
Оставляєм родинний свій край.
Зараз час наш прощальний настане
І останній раз скажем «прощай».

Всі друзі і сусіди, прощайте,
Всі знайомі ліси і поля.
Прощай, наше село на Підляшшу
І кормлячая наша земля.

І Бог знає, коли повернемось,
І побачим рідних і друзей.

Ах везіть, ах, везіть, коли треба.
Ах, везіте скоріше же нас.

Щоб з очей чим скоріше те скрилось,
Щоби рідне десь щезло з очей.
А що станеться з нами, не знаю,
Не могу вам, друзя, розказать.

Тільки ми за Дніпром очунялись,
Запорожем зоветься той край,
Але все, але все тільки чути:
«Дорогоє село нам, прощай».

Пісня про виселення українців під час акції «Вісла»

1.

В нашу Любельщизні
Смутні дні настали,
Як ми свої села
Рудні покидали.
А в неділю рано
Сонечко сияло,
До нашого села
Вуойсько наїхало.
Вуойсько наїхало,
Такий розказ дало,
Жеб за дві години
Всьо село вибралось.
Люде се вибралі,
Стали сумувати,
А поручнік кричить:
«Пора виїжджати».

«Пора виїжджати,
Багажі носити,
Багажі носити,
В болото валити».
До першій стації
Везлі нас возами,
А нам там казали:
Будуть пояздами.
Ой як ми їхалі,
То биди не малі,
Бо нам по дорози
Репету давали.
Репету давали
І нам так казали:
«Вєте на заходи
Ліпший мете малі».
[Віте на заході
Ліпш будете мали]

А ми як заїхали —
Поле не горане,
Жито не сіяне,
Одно єдни мури,
Й то порозваляне.
Села наші, села,
Віте сиротами,
А нашими людьми
Захуд засіялі.
Села наші, села,
Ми вас не забудюм,
Ми вас не забудюм,
Пока жити будуем.

Записано від Анастазії Олещук

2.

В нашій Любеліщині
Сумні дні настали,
Коли наші люди
На захід їхали.

На захід їхали,
Але не з радости:
Прийшов такий розказ
Від пана старости.
А в суботу рано,

Ще сонце не встало,
До нашого села
Військо приїхало.

Люди посходились,
Стали сумувати,
А там капраль крикнув:
«Пора од'їжджати!».

До першуй станції
Везли нас возами,
А там далі, кажуть,
Будуть поїздами.

А як ми їхали,
Горя ми не знали,
Бо нам по дорозі
Репету давали.

А як ми їхали,
Поляки казали,
Що ми на заході
Ліпше будем мали.

А як приїхали:
«Боже, ти мій Боже,
Поля не орани,
Жито не сіяне».

Поля не орани,
Жито не сіяне,
Тільки тії мури,
Ще й порозваляни.

Села наші, села,
Ви сами zostали,
Бо нашими людьми
Захід засіяли.

Села наші, села,
Ми вас не забудем,
Ми вас не забудем,
Ми до вас прибудем.

3.

Ой там на Підляшшу
Сумені настали,
Коли наші люди
Села опускали.

Села опускали,
Але не з радости.
Прийшов такий приказ
Від пана старости.

А в неділю рано,
Ще сонце не встало,
До нашого села
Військо приїхало.

Військо приїхало,
Такий приказ дало,
Щоб за дві години
Все село зібралось.

Люди ся зібрали,
Стали сумувати,
А тут капраль кричить:
«Пора від'їжджати».

До першої станції
Везли нас возами,
А до другої станції
Везли поїздами.

А як ми їхали,
То зовсім не спали,
Бо всякі репресії
В дорозі бували.

А як нас кормили,
То нам все казали,

Що ми на Заході
Будем ліпше мали.

Як ми заїхали,
Стали ми плакати:
Ой Боже, мій Боже,
Що будем сіяти?

Поля не орані,
Жита не сіяні,
Тільки тиї мури,
Ще й порозвальяні.

Села наші, села
Сиротами стали,
А нашими людьми
Захід засіяли.

Села наші, села,
Ми вас не забудем,
Ми вас не забудем,
Поки жити будем.

Села наші, села,
Ми вас пам'ятаєм
І до вас колись ми
Знову повертаєм.

Про што думає дядько

— От, сиджу я на прозі своїє хати одвечуорком... і так собіє думаю, і думаю!
...І всьо менш і менш понимаю з того, што на сьом світі творитьсе.

То ж побачте самі. Ще ж не так давно — господаром я бив! У себе й на сво-
юом! ...Тут, де й муой батько небуожчик. І діед, ...а й прадіед, бивало, про якого
то я вже й нічого не пометаю. Осіпом, здається, його звалі.

Ну а тепер, бачте, людкове, якая обіда на стария ліета чоловієка спостігла.
Встидно й говориті: ренцістом став. ...А коб вони билі спрутілісь! От і видумалі!..

Цієле жице знав оно туолькі одне: робота, ...то й робота. З-за якої то часто
й лоба утерті не било колі. А ще й за ділами якімісь віечно треба било тягатись.
...То в Гайновку, то знов у Біельськ, а неколі то аж у Білостуок приходілось воло-
читись.

Як зганеш, бивало, плюха на дворіе, што й собаці не виженеш, а ти тягнісь чогось там на кунець світа. Фурманкою, а то й пішком нераз. Усяк приходілось. Ще то не било тогди пекеесув, як тепер. ...От, вигоду мают теперишні люде! Сядеш собі, бивало і тебе везе, як якогось пана. Аби оно туолькі влієзті здужав.

Попотягався, небуйось, а то за сушніком, а то знов за гозьдямі якімі... Все ж чогось там треба било.

Найбуольш, однак, то з тимі паперамі. По ужендах всякіх. Тут то ще байкова-то, бо то ж переважно наши люде тепер скруозь повлазілі. Хоч то вони і уженд-нікі, але то вже не тоє, бивало, што перед вуйною. Інакши тогди билі тия уженд-нікі... Ну, а й тепер, хоч то вони ще й невельмі розпанієлі, усьо ж такі могут на-доїєсті... Ну, а вже найгуорш в туом Білостоці, де на чоловієка дівілісь, як на яко-єсь діво. ...То й так вони залатвлялі, тия панюсі. От, аби оно чоловієка за двери випхнуті. Штось там, бивало, по-пуольську бурмоче пуд носом... або то всьо поймеш. Ну, а допитуватісь то страшноовато, бо ж як не ворконе... й сідіт чогось набздичившись. Або ж то довієдаєшся, чого вона така злуосна? Груом то їїє вієдає. Стоїш, бивало, як якісь придурок, шапку мнеш в руках... і так собіє думаєш: Чи то, може, я штось не так сказав, не так ступів? Ніє, здаєтьсє, всьо як слієдує... То ж і шапку зняв, і чоботи витер, і «дзіньдобри» тоє сказав... Але де ж там такоу догодіш. Всадіт нуос в тия своїє папери... й вже чоловієка якби й не бачит. От і возьмі! Мнуого тут з такою назалатвляєш.

Сіджу, сіджу... котори то вже день, так серед бієлого дня... на лавці, як той окорок... і чогось дожидаю. І все оно думаю й думаю...

Воне то небито й не кепсько... Тих пару гроши дадут, хоч то і не в'ядомо за што. За тия їхні гроши, правда, не розбазиришся, але ще покамісь на той кусок хлієба хватіт. Або ж то буольш чоловієкові треба? З того богатства то оно роз-пуста всяка...

Ну, але всьо ж такі обідно чоловієкові... й невиносімо смутно, так без дієла ніякого сідієті. Тяжко на душеє якось зробілось, може, то воне од тих розду-мув... Апетіт одобрало, а й сон дєсь пропав...

Бо й напавду, побачте самі, то ж я двох синуов вигодовав, а на старість всьо ж такі одному пришлось зостаті... Дєсь у світ потяглісь, понєсло їх, відно, ліхо. Вельмі ж то вже, мусіт, тимі панамі захотієлось їм биті... Поженіліє з полякками, то й самі вже на полякуов тих поперероблялісь.

Бивало, которись приїєде, хоч то воне тепер штотраз радієй і радієй.

Так на його дівлює, слухаю, як болбочє з тоєю своєю панюсьою, й думаю: чи ж вуон то аби напєвно муой син, чи оно мніє штось такоє приснілось?

Ну, а тия внукі, якіє мене «дзядком» обзивають і штось там солопають по-сво-йому, або ж то їх поймеш зразу? І якіє ж там вони моїє внукі? От, чужакі якієє позаводілісь, то й годі! І про што мніє з імі говориті, то й по-якому? По-пуольську не вмією добре, а то й не хочєтьє на стария лієта язик собіє ломаті.

А коб ви послуухалі, як їх поназивалі, ну, тих моїх внукув нібито. Так якоє ко-медно, што й запомєтаті тяжко. Ну, воне то вже вельмі по-пуольську. — Пше... Пшемок, чи може Пшемик, а дівєчинку то, здаєтьсє, — Єдитка. Куолькі живу на суюм свієті, то ще не чув, коб дітє можна било так назваті. До чого ж то подуоб-не, чи то вже треба... оно так видумуваті всьо, як у туой телевізіі.

Тая панська Пуольща, хоч то вона тепер, кажут, нібито й не панська, а всьо ж такі заворожила, як ціганка якая, то й висмоктала душу хлопцям моім, би п'явка якая.

Чи ж тут то вже не можна било жити? Ніе, понесло кудись! То ж і земля в мене байковата, і пасового кусок пуд ліесом. А й будинкі ще нічого собіє. ...То ж старався!

Ціеле жице не доїдав, не досипав; хотієв, коб як у люді било. Думав, синам покіну...

А тия сини, бачте, льогкого хліба їм захотіелось. Пороз'їжджалісь до тих своїх школув, от і возьмі. А ти, старий, як собіє хочеш. ...От якая обіда!

А якія ж там тия пани з їх могут биті? От, пудпанкі на чужоу ласці, то й туолькі. То ж як колісь приїхав той магістер, чи як там йому... То ж не мієв і за што назад вернутісь.

Говору йому: синку, опометайсь, покуоль ще не пуозно! Будеш господаром, у себе й на своюом! Невжелі тобіє там так солодко в туой Пуольщи? То ж я бачу! Ти мніє не мусіш і нічого говорити. А як што, не дай Боже, у туой Пуольщи — переворот або довідаються, што всьо ж такі не поляк! То й голову можеш там положити, то ж вієдаєш, синку, як вони ненавідят нас, руськіх. Або ж то мало наших там пропало — без слієду ніякого? Наших тут ще покамісь буольш, то й оборонітісь могли б ще якісь. Ну, а й совієти тут то не за горами... То ж згінуті нам ще хіба не позволілі б.

Ніє, де ж там, і слухаті не схотієв. Покрутівсь, покрутівсь, як куот за салом ...то й попер.

Думаю так собіє: коб хоть пісьмо якоє, час од часу тих пару слуов написав, алє де ж там... Колісь оно одкритку — «поздровєня» якієсь там з заграниці, ще як бив студентом, бо тепер то навіть і того нема што ждаті.

Тут у мене земля, небуойсь, догляджана як слієдує. Кожди камень витягав своїмі руками... і што ж, пришлось чужим оддаті; колі вже било до того дойшло, што й не здужав коня запрегчи.

Пегеєр переняв, осту насієялі й росте як дурний. От, господари якія, а з чого ж хлієб вони думают їєсті? Якієсь начальнікі оно в паперах вієчно штось там пішут, а толку то ніякого не відно. Чи то скруозь у Пуольщи такія пораєдкі, чи оно в нас заводят такія?

Ой, понасилалі лінтяюов і обібокув всякіх. Понабздичувани всіє й оно мондраться, а робіті то вже нема кому.

До нашого чоловієка то в їх ніколі не било пошани... й не буде! В'ядомо, пани! — Вони то все такія билі.

Затопчут нас без ніякої пощади, а церкви то вже хіба на костьоли попереробляют. Гуорко й думаті про тоє!

Чи ж то вже нема для нас ніскуоль ратунку? Чи то кунєць має биті з нами?

Не научилісь ми, відно, свого зберегаті й тому то хіба доля нам такая припала. За гріхі якієсь! У ганьбі такуой дьон остатніх пришлось дожидаті.

Нічинур з Кривця 1984 р.

Гей, Підляшшя

Приспів:

Гей, Підляшшя, гей, Підляшшя,
Чудова країна,
Де за кожним річки скрутом
Жде гарна дівчина.

Од вітряка до Кожина
Дорога ще довга,
Хоть Наровка то не Дунай,
А Нарва не Волга.

Приспів:

Тиха вода та глибока,
Плавати не вмієм,
А як плотка ся покаже,
Ми з тривоги млієм.

Тиха вода, тиха вода
Пливе по долині,

А при воді на берегу
Стоять три дівчини.

Приспів: Гей, Підляшшя...

Виглядають, позирають,
Де наші каяки,
Чи здорови, чи ми хвори,
Чи ми яки — таки?

Приспів: Гей, Підляшшя...

Гей, дівчата, гей, дівчата,
Ви вина нам дайте,
Ми вип'ємо, а ви з нами
Спати лягайте.

Приспів: Гей, Підляшшя...

Підляшшя

Повіяв вітер з далека,
Приніс тугу моєї рідної сторони,
Зганув я дитячі літа,
Місця, що близькі були мені колись.

Там, де Підляшшя, водні дороги,
Гарні хвилини можеш тут пережити,
Забуть про сльози і про тривоги,
Послухай, як на воді човен скрипить.

Тут, де Підляшшя, тихі простори
Навчать любити, що рідне, що своє,
Та й на чужині, в довгі вечори
Стане на думці: не тут місце моє.

Там, де Підляшшя — зелені луги,
Ти свого місця у житті пошукай.
Там свої люди живуть навкруги,
Рідної ти хати ніколи не кидай.

«Руський переклад Євангелії»

говіркою Північного Підляшшя

У початкові було Слово, а Слово було у Бога, і Богом було Слово. Воно було з початку у Бога. Через Його всьо сталось, а без Його ничого не зробилось, што сталось. У Юом було житє, а житє було світлом для люди, а світло у темнотіє світит і темнота його не обняла. Появився чоловік, которого послав Буог — а звалі його Ян. Вуон пришов, коб бити свідком і сказати правду про світло, коб усі повірили через його. Не бив вуон світлом, но пришов розказати про світло. Било правдиве світло, которое світит каждому чоловікові, колі являєтьця на світи. На світи було Слово і світ сотворився через Його, но світ Його не пузнав. Воно пришло на своуй двуор, а своіє Його не принялі. Но всіем тим, хто Його приняв, Воно дало сілу, коб сталіся Божимі дитьміма, дало тим, хто увієрив у Його, хто уродився не із кровліє чи тому, што так прагнуло тиєло, чи тому, што так хотієв мужчина, а уродився із Бога. І Слово стало тиєлом і стало жити міжду нами. І ми бачилі, як Воно ставало славне і било в почотє, так як Один Син находиться у пошани у Отца, прихільни і повни правди. Ян розказує про Його і голосно кричит: «То бив Той, про кого я сказав: Той, хто по мне іде, важниєши од мене, бо Вуон бив уперше, чим я». Із Його богатства ми всіє получили — добро за добром. Колі Закон дав Мойсией, добро і правда пришли через Ісуса Христа.

Микола Яновський. Церква в Новому Березові (2013)

БІОГРАФІЙНА ТА БІБЛІОГРАФІЙНА ІНФОРМАЦІЯ

Олена Алексіук — 1956 р. н., с. Нурець (Більський пов., гм. Ботьки). Працювала вчителькою, бібліотекаркою. Нині проживає в Дубні, по-сусідськи з рідним селом. Здійснюючи проєкт «Тімошка відомий і невідомий», хоче спільно з мешканцями Дубна і Нурця зберегти пам'ять про дубенського художника-примітивіста **Тимофія Муська** (1917–1985), місцевого патріота, людину з великим серцем і сильним характером. П'єса «Тімошка. Театральна історія життя Тимофія Муська», яка отримала перше місце в категорії «Драма» Підляського літературного конкурсу «Пішемо по-своєму», подається за публікацією у «Над Бугом і Нарвою» (2023, № 4).

Василь Альбічук (1909–1995) — с. Дубровиця-Мала (Білянський пов., гм. Піщаць). Народний мистець і поет. Малювання, яке потім принесло йому не лише втіху, але і славу, спочатку вчився самотужки, працюючи на колгоспній пасіці в Україні, куди закинула його доля під час Другої світової війни, відтак майже рік навчався у Київському художньо-промисловому училищі. У рідне село повернувся вже після виселень, коли всю родину вивезено в Українську ССР. Найбільш відомі твори — це картини, на яких зображений город з різноманітним квітів, вирощений самим мистцем (одна з картин потрапила на обкладинку атласу народного мистецтва: М. Pokropek, *Atlas sztuki ludowej i folkloru w Polsce*, Warszawa 1978). Віршів, у яких у поетичній формі висловлював свої враження і переживання (найраніші зі зламу 1920/1930-х рр.), Василь Альбічук не оприлюднював — перша публікація, з зошитів,

разом з картинами переданих до Музею Південного Підляшшя у Білій-Підляській, була здійснена щойно мовознавцем **Михайлом Лесевим** («Український літературний провулок», т. 5, 2005; т. 9, 2009). Вірші подаються за цією публікацією. Фото: Antoni Zdebiak, «Perspektywy», 1976.

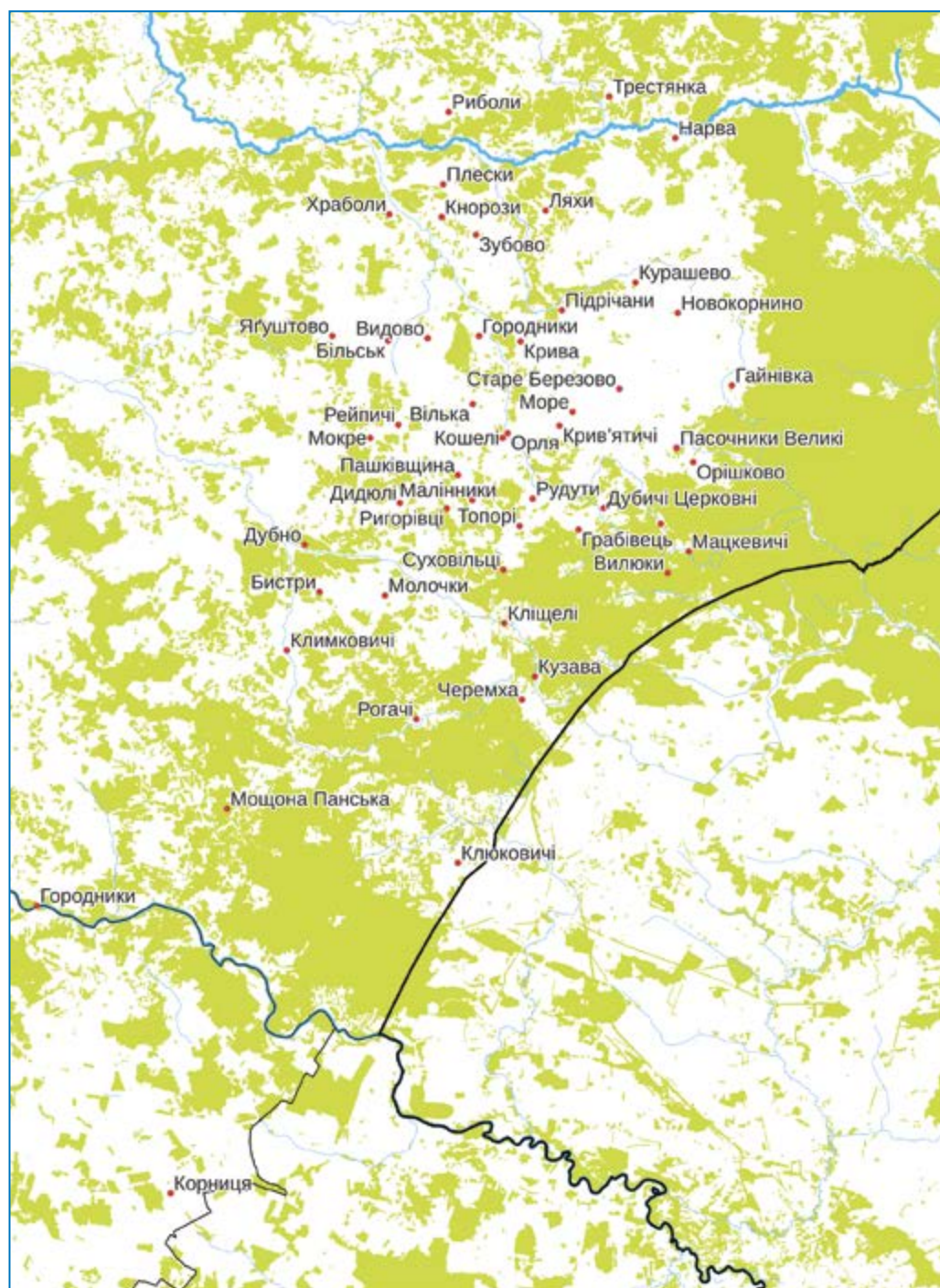
Я. Андрайчук — автор/ка вірша українською говіркою, надрукованого з таким підписом у білоруському тижневику «Ніва» (1989, № 29).

Роман Багровський (1906–2001) — селянин-хлібороб, мешканець с. Суховільці (у місцевій говірці — Суховульці; Гайнівський пов., гм. Кліщелі). Автор двох спогадів про біженство 1915 року, друкованих у «Над Бугом і Нарвою» (1995, № 6; 1999, № 5–6). Публікується перший зі спогадів, надісланий з підписом «Стали читач вашого пісма».

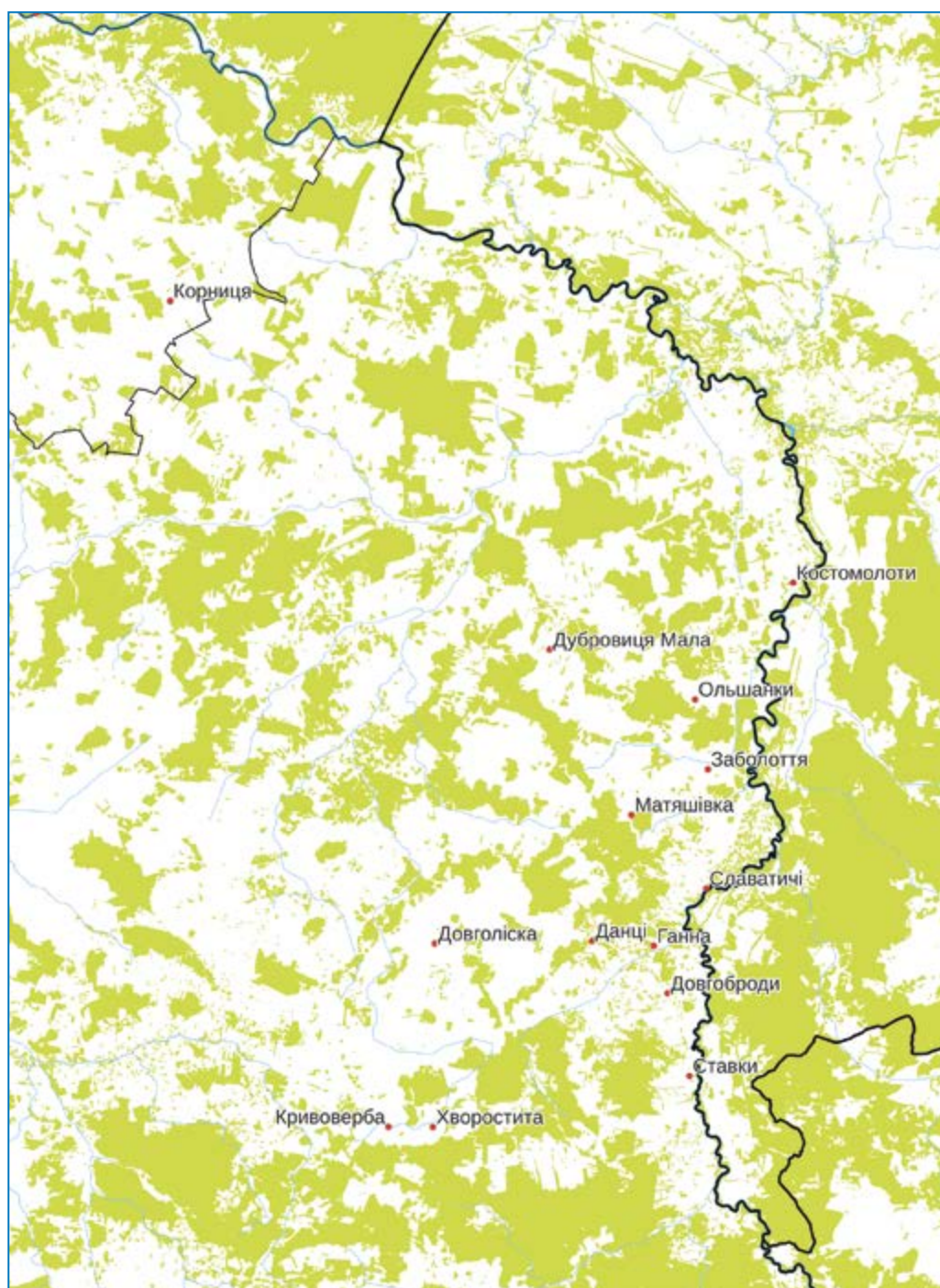
Юрій Баєна — 1957 р. н., село Мокре (пов. і гм. Більськ). Працював вчителем (спеціальність — географія) у початкових школах Більська та його околиці. Літературний дебют білоруською мовою на сторінках «Ніви» (1973), нині автор семи поетичних збірок, член Білоруського літературного об'єднання «Белавежа» та почесний член Союзу білоруських письменників. Подаються вірші, які українською мовою друкувалися у альманасі «Наш голос» (№ 1, 1983) та новіші, надані автором.

Василь Білокозович (1899–1981) — селянин-хлібороб, мешканець с. Видово (Відово; пов. і гм. Більськ). До Першої світової війни закінчив міську школу в Більську, працював на сільському господарстві, по-любительськи займався малюванням

Червоним кольором зазначені автори, твори яких поміщені в антології. Порядок авторів за прізвищем, а у випадку псевдонімів — за першою частиною псевдоніма або першою буквою ініціалів. Локалізація населених пунктів подана за сучасним адміністративним поділом.

Населені пункти в межах сучасних Люблинського, Мазовецького і Підляського воєводств, в яких народились або виростили україномовні письменники. Північна частина

Населені пункти в межах сучасних Люблинського, Мазовецького і Підляського воєводств, в яких народились або виростили україномовні письменники. Південна частина

аквареллю та писанням віршів. У 1957 р. познайомився з ним філолог **Богдан Струмінський**, який був ініціатором публікації віршів у виданнях Українського суспільно-політичного товариства. Твори подаються за публікаціями у «Нашому слові» (1957, № 38), «Українському календарі-альманахові на 1960 рік», «Основах» (№3, 1989), «Над Бугом і Нарвою» (1993, № 2; 2001, № 5–6).

Микола Блашук (1945–2019) — народився у селі Мощона-Панська (Сім'ятицький пов., ґм. Нурець-Станція). Після закінчення навчання в Українському педагогічному ліцеї № 2 у Бартошицях деякий час працював учителем української мови в Ольштинському воєв. Згодом відбув військову службу та повернувся на Підляшшя, де працював учителем і директором Початкової школи в Милейчичах, а також війтом ґміни Милейчичі, був членом Головної ради Союзу українців Підляшшя. Спогади були надруковані у «Над Бугом і Нарвою» (2004, № 3).

Ян Близнюк — народився у 1949 р. в селі Єруткі в Ольштинському воєводстві, куди його батьки були виселені під час акції «Вісла», відтак родина з виселення повернула на Підляшшя (батьки походили з Костомолотів і Лебедева), до села Костомолоти (Білянський пов., ґм. Кодень). Автор кількох збірок польською мовою, лавреат поетичних конкурсів. Публікуються вірші, отримані від автора.

Ірина Боровик — 1955 р. н., с. Море (Гайнівський пов., ґм. Чижі). Релігієзнавець, соціолог релігії, професор Ягайлонського університету. У 1972 р. дебютувала віршами білоруською мовою у «Ніві», писала також польською. Поетичні фрагменти мовою рідного села, які публікувала у «Нашому голосі», у формі поеми «Вінець» були надруковані у щорічнику «Беларускі календар 1985». Подається за виданням Союзу українців Підляшшя: І. Боровик, *Вінець. Поема*, Більськ-Підляський 1995.

Ніна Буйновська (1906–1993) — народилась у колишньому місті Орля (в місцевій говірці *Вуорля*) у Більському пов. (дівоче прізвище Нестерович), після одруження проживала в Гайнівці. З ініціативи співробітника «Нашого слова» **Михайла Калиняка**, який у 1957 р. записав від неї кілька пісень («Український календар 1968»), публікувала свої вірші у «Нашому слові» (1957, № 31, 41) та «Нашій культурі» (1959, № 2). Твори подаються за названими публікаціями та рукописом («Маринка»).

Василь Перогонко — псевдонім автора, який свої жартівливі вірші надрукував у журналі «Над Бугом і Нарвою» (1997, № 3–4, 5), звідки взяті для публікації.

Васько Ткач — псевдонім **Василя Остапчука**, народженого у 1867 р. в с. Ганна (Білянський пов.). Після закінчення навчання у вчительській семінарії в Білій (1886) працював у народних школах у Володаві, в селах Костянтинівського, Володавського, Радинського, Білянського, Томашівського повітів та в Холмі. За збірок українських народних пісень, записаних у Сідлецькій і Люблинській губ., отримав срібну медаль «за корисні труди» від Імператорського Російського Географічного Товариства (1903 р.; ймовірно, виданий згодом як «Сборникъ народныхъ пѣсень Холмской Руси», випуски I–III). Автор збірника народознавчих статей «Очерки Холмщины и Подляшья. Говоры, обычаи, типы, нравы, пѣсни, хозяйственный бытъ, домашняя обстановка, народное образование, разныя нужды и проч.» (Холм 1911). У 1915 р. евакуйований з сім'єю з Холма, перебував у Полтавській (Лубни) і Київській губ. Після повернення з біженства надалі проживав на Володавщині. Дебютував збірником перекладів «Збирка. Опытъ перевода произведеній русскихъ образцовыхъ писателей на малорусскій языкъ» (вип. I, Варшава 1905, вип. II, Сідльці 1906), свої власні

вірші українською мовою друкував у збірникові «Завѣты родной старины» (Холм 1907), журналі «Братская Бесѣда» (Холм, виходив у 1907–1911 рр.), нарис «Великдень на Підляшші» у щоденній газеті «Громадська думка» (Київ, 1906). Твори друкуються за названими публікаціями.

Валентина Ващук — 1946 р. н., с. Дидюлі (Більський пов., ґм Орля), проживає у Більську, де працювала книговодом. Лавреатка III місця у категорії «Спогади» в Підляському літературному конкурсі «Пішемо по-свойому». Твори подаються за публікацією у «Над Бугом і Нарвою» (2023, № 5) та рукописом («Лієта молодіє»).

Анатолій Вереміюк — 1958 р. н., с. Ягуштово (пов. і ґм. Більськ). Автор віршів українською говіркою, надрукованих у тижневику «Ніва» (1976, № 6, 14).

Володимир Зорюк, псевдонім **Володимира Більчука** (1929–1993), уродженця с. Хворостита (Володавський пов., ґм. Вирики). У 1947 р. виселений з батьками на північні землі Польщі під час акції «Вісла», згодом проживав у Холмі, відтак у Радомі. Багато років писав вірші українською мовою, але єдина відома публікація, за якою подаються твори, з'явилась вже після смерті поета («Над Бугом і Нарвою», 1993, № 1).

Микола Ворончук — 1949 р. н., с. Вилюки (Гайнівський пов., ґм. Дубичі Церковні). Селянин-хлібороб. До вірша, надрукованого у журналі «Над Бугом і Нарвою» (2003, № 1), доданий був коментар: «Вірш той я написав, щоб не загинула пам'ять по невинних, бестияльсько замордованих фурманах. Я доброї думки й віру, що по твоїх літах на нашій землі будуть стояти пам'ятники наших героїв, а не наших катув. Трудно часом мені поняття, чом “перші особи” в нашій ґміні все нам пригадують, що є “одними з нас”, а встидаються поставити хоч один пам'ятник — нашим».

Роман Ворончук — 1978 р. н., Стебки (частина Пасічників Великих, пов. і ґм. Гайнівка). Водій міжнародного транспорту на шляхах Європи. Вірш був надрукований у «Над Бугом і Нарвою» (2003, № 1).

Микола Врублевський (1936–2012) — народився у с. Храболи (пов. і ґм. Більськ). Працював на кафедрі білоруської філології Варшавського університету, наприкінці 1960-х років проводив зі студентами польові експедиції, під час яких записував фольклор в україномовних селах, укладач словника української лексики рідного села. Твір «Огуркі» був надрукований у «Ніві» (1973, № 31).

Андрій Гаврилюк (1949–2019) — народився в с. Видово (пов. і ґм. Більськ). Публікував кореспонденції у білоруському тижневику «Ніва», але посилав також дописи рідною мовою до «Над Бугом і Нарвою» (у одному з листів підкреслював, що місцева говірка найгарніша: «*Nasza mowa je najchorszysza, bez ‘ci’ i ‘buty’ — jak howorym, tak treba pisati*»). Вірш публікується за «Пудляською газетою» (Більськ, 2000).

Олександр Гаврилюк (1911–1941) — народився в с. Заболоття (Білянський пов., ґм. Кодень). Письменник, публіцист, діяч комуністичного руху — в літературній творчості представляв світ у кривому дзеркалі більшовизованого світогляду, тому був інтенсивно популяризований совєтською владою. Публікується початок незакінченої автобіографічної повісті (надрукований у 1933 р. в літературному альманасі «Пощейбіч», Львів) та вірш про тюремну долю борців за комуністичне «краще майбутнє» (вперше надруковано у журналі «Західна Україна», Харків, 1930, № 6). Твори подаються за виданням: О. Гаврилюк, *Вибране*, Київ 1955.

Олександра Гаврилюк — 1994 р. н., Більськ. За професією лікар, займається також рукоділлям з національним характером (між іншим виконує писанки, фотографії яких друкувалися у «Над Бугом і Нарвою» та календарях, що до нього додаються). Вірші подаються за публікацією у «Над Бугом і Нарвою» (2022, № 2) та авторськими рукописами.

Юрій Гаврилюк — 1964 р. н., Більськ. Поет, прозаїк, публіцист, історик, фотограф. Літературною діяльністю займається від 1982 р., під час навчання на історично-філософському факультеті Ягйлонського університету, куди поступив, щоб дослідити історію Підляшшя, вів позацензурну видавничу діяльність під маркою Підляського українського видавництва «Думка» — літературні, публіцистичні й історичні видання, журнал «Основи» тощо. Член Національної Спілки письменників України, Союзу українців Підляшшя, головний редактор «Над Бугом і Нарвою». Опублікував низку літературних, історичних та публіцистичних книжок і брошур, друкувався також у літературній пресі України, Західної Європи і Америки. Твори подаються за виданнями: «Світо-Вид» (вип. 2, 1990), «Над Бугом і Нарвою» (2005, № 1–2; 2018, № 6; 2012, № 3, 4; 2020, № 4); «Український альманах. 2004»; «Київська Русь» (книга 7, 2008) та за авторським архівом.

Яким Гаврилюк — уродженець с. Заболоття (Білянський пов., гм. Кодень). Керівник заснованої у 1926 р. заболотської філії товариства «Рідна Хата»; у післявоєнних роках проживав у Львові. Спогад про події в Заболотті у 1908 р. були надруковані у тижневику «Наше слово» (1958, № 36).

Гандзя Васильова Старша — псевдонім авторки твору, який спочатку був частинами друкований у: «Сон і мисль». Часопис Закарзону, зима 1993 (О., «Як то биває, коли браті не хочут»); весна-літо 1994 (Й., «Не

все проста з поля дорога»); осінь 1995 («Хлопці, хлопці, хлопці»). Подається за публікацією у «Над Бугом і Нарвою» (2002, № 5–6).

Ніна Григорук — 1940 р. н., Курашево (Гайнівський пов., гм. Чижі). Працювала в сільській кооперативній торгівлі, виступала у фольклорному співочому колективі «Незабудки», завжди з радістю ділиться своїми знаннями по колишній сільській побут і звичаї (зокрема, одна з інформаторок Анни Артем'юк, укладачки книжки «“Котилася торба з високого горба”. Дитячий фольклор із Північного Підляшшя» (2011). «Історії з Курашева» друкуються за публікаціями у «Над Бугом і Нарвою» (2017, № 3, 4, 6; 2018, № 2; 2022, № 6).

Барбара Горальчук — 1970 р. н., Мокре (пов. і гм. Більськ). Вірші говіркою свого села публікувала у білоруському журналі «Czasopis», у 2018 р. вийшла її збірка «Na porozi/На порози».

Д. О. — ініціали мешканця Більська, автора україномовних, не завжди поважних пісень. Слова трьох із них подаються за авторськими рукописами кінця 1990-х років.

А. Данилюк — мешканець Гайнівки, який надіслав до «Нашого слова» (1957, № 27) вірш-скоромовку жартівливо-фольклорного характеру, що починається словами «Ішов Гриць з вечорниць темненької ночі...».

Агнешка Данилюк — 1978 р. н., Більськ. Учителька, логопед, працює у одній з початкових шкіл Більська та в дитячому садочку. Лавреатка III місця у категорії «Поезія» в Підляському літературному конкурсі «Пішемо по-своєму». Вірш подаємо за публікацією у «Над Бугом і Нарвою» (2023, № 5).

Микола Дацюк (1945–1993) — народився на колонії Ситита (зараз присілок с. Кривоверба, Володавський пов., гм. Вирики),

у 1947 р. депортований з батьками під час акції «Вісла» в Долішню Сілезію, згодом повернувся з ними до Кривоверби. Закінчив будівельний технікум у Люблині, більшість життя працював як селянин-хлібороб. Вірші за публікацією Григорія Купріяновича у «Над Бугом і Нарвою» (1998, № 5).

Кароліна Дем'янюк — 1939 р. н., Довгоброди (Володавський пов., гм. Ганна). Народна артистка і рукодільниця. У розміщеному на порталі «YouTube» (канал «tvwladawa») ролику «Wiersz Karoliny Demianiuk w języku chachłackim» (розміщений 28.10.2014 р.) читає вона українською мовою (довгобродською говіркою) римуванку про те, як «Пушла Каська жати, забулася серпа взяти...».

Анна Денисюк — 1956 р. н., с. Плески (пов. і гм. Більськ). Авторка віршів українською говіркою, надрукованих у тижневику «Ніва» (1973, № 31; 1974, № 50).

Василь Дмитріюк (1890–1973) — народився у с. Костомолоти (Білянський пов., гм. Кодень). Лікар, від 1917 р. учасник змагань за українську державність та громадський і політичний діяч 1920-х років (зокрема, у 1918–1919 рр. уповноважений Міністерства здоров'я Української Народної Республіки у Бересті; під польською владою організатор і перший голова Українського товариства «Просвіта» на Поліссі, у 1922–1928 рр. посол польського сейму, обраний зі списку Блоку національних меншин у Берестейському виборчому окрузі; член партій «Селянський союз» та Українське національно-демократичне об'єднання). Видав у Варшаві брошуру українською мовою «Лікування ран. Поради по хірургії, антисептики, асептики, перев'язки» (1924, безплатний додаток до тижневика «Наш світ»), у 2012 р. старанням сина, **Володимира Дмитріюка**, вийшла книга спогадів «Дорогами війни і миру». Текст «Автобіографія і спомини» не був публікований як

окремий твір, хоч використовувався при редагуванні книги «Дорогами війни і миру», адже доповнював спогади, написані у 1956–1965 роках.

Дмітро Диденко — літературний псевдонім **Адама Томашука**, автора поетичної збірки «ònde | tutaj» (2023), в якій вірші подані паралельною українською говіркою з-над р. Нарви і польською мовою.

Е. Й. — ініціали авторки віршів, які були надруковані у «Над Бугом і Нарвою» (2002, № 2) та подаються за цією публікацією.

Євгенія Жабінська — 1966 р. н., Орля (Більський пов.). Вчителька, живе в Більську. Дебютувала у 1987 р. у позацензурному журналі «Основи» (Більськ), у 1988 р. була переможцем Другого конкурсу молодих творців української культури в Польщі. Авторка трьох поетичних збірок, виданих у Більську і Києві, окремі поезії друкувались у суспільно-культурній та літературній пресі («Наше слово», «Світо-Вид», «Над Бугом і Нарвою», «Зерна»). Член Національної Спілки письменників України (з 2002 р.), лавреатка Підляської науково-літературної нагороди за 2023 рік у категорії «Літературна творчість». Твори подаються за публікаціями у «Основах» (№ 1, 1987; № 3, 1989), «Над Бугом і Нарвою» (1992, № 2; 1995, № 3; 2003, № 4; 2007, № 4), та збірками «Коли приходить тиша» і «Назустріч мріям».

Іван Здановський — автор віршів українською говіркою, надрукованих у тижневику «Ніва» (1973, № 23, 50).

Григорій Здрайковський — 1955 р. н., Городники (пов. і гм. Більськ) — автор вірша українською говіркою, надрукованого в тижневику «Ніва» (1972, № 36).

Іван Ігнатюк (1928–2013) — народився у с. Данці (Володавський пов., гм. Ганна). Український громадський діяч, поет, фольклорист та діалектолог-любитель (автор

книжки «Українські говірки Південного Підляшшя [опис, тексти, словничок]», вступне слово Михайло Лесів, Люблин 20-13). Свою автобіографію помістив в «Українському літературному провулкові» (т. 8, 2008). Твори подаються за публікаціями у «Нашому слові» (1975, № 46), «Нашому голосі» (вип. 1, 1983), самвидавними збірками «Кукання зозул» і «Проминання» та рукописом, надісланим до ред. «Над Бугом і Нарвою» («Корнилко»).

Микола Ігнатюк (1931–2004) — народився і проживав у с. Риболи (Білостоцький пов., гм. Заблудів). Селянин-хлібороб, учасник музичної самодіяльності (член заснованого у 1982 р. народного колективу «Хлопці-риболовці», який виступав, зокрема, на Фестивалі української культури у Сопоті). Написані місцевою українською говіркою тексти пісень друкувалися у журналі «Основи» (№ 3, 1989) та збірнику «Мая зямля» (1991).

Юрій Ігнатюк — 1961 р. н., Славатичі (Білянський пов.). Священник, настоятель православної парафії Різдва Пресвятої Богородиці у Володаві. Твори подаються за публікацією у «Над Бугом і Нарвою» (1993, № 1), яка була україномовним дебютом священника, тоді настоятеля православної парафії у Кодні (раніше вірші польською мовою друкувалися у церковних виданнях).

Йосип Карпюк (1933–2013) — народився у с. Мощона Панська (Сім'ятицький пов., гм. Нурець-Станція), проживав у Сім'ятичах. Композитор-самоук та автор текстів пісень, які спочатку писав польською мовою, потім, з намови Сакрата Яновіча — білоруською; від 2004 р., під впливом вражень, отриманих тоді на сім'ятицькому концерті Фестивалю української культури «Підляська осінь», писав українською мовою (стилізовані на народні, вірші з музикою). Скомпонував також мелодії до вір-

шів зі сторінок «Над Бугом і Нарвою», авторства Юрія Гаврилюка, Івана Киризяка, Івана Оверчука («Розлука», НБІН, 2020, № 6), Катерини Оникіюк, Василя Петручка та українських класиків — Степана Руданського, Олександра Олеся («Плекаймо рідне слово»), Павла Тичини. «Колядка» була надрукована у «Над Бугом і Нарвою» (2004, № 6), інші тексти — з авторського рукопису.

Богдан Карчевський — 1962 р. н., Більськ. Учасник північнопідляського «молодого українства» 1980-х років; саме тоді написав пісню «Моя Україно», яку виконував у супроводі гітари (слова подаються за авторським рукописом). Написав також музику до вірша Юрія Гаврилюка «Дуб підляські» (збірник «Над Бугом і Нарвою. Українські пісні з Підляшшя», опр. Х. Рижик, [Варшава] 1986).

Іван Киризяк (1949–2021) — народився у с. Крив'ятичі (Більський пов., гм. Орля). Будівельник за професією, на початку 70-х ХХ ст. деякий час працював на терені надсянської Західної Бойківщини, відтак працівник Міської управи у Більську (у 1998–2002 рр. заступник бургомістра). Предтеча україномовної літературної творчості у середовищі народжених наприкінці 40-х та в 50–60-х рр. ХХ ст. уродженців Більського і Гайнівського повітів, що стало важливим елементом українського національно-культурного пробудження на Північному Підляшші у 80-х рр. ХХ ст. Говіркою рідного села почав писати у 12-річному віці, друком перші поетичні твори з'явилися у білоруському тижневику «Ніва» у 1971 р., згодом також у «Білоруських календарях», від 1982 р. в «Нашому слові». Разом з Іваном Ігнатюком видавав літературний щорічник «Наш голос» (1983–1988), брав активну участь у творенні українських організаційних структур у регіоні — співзасновник гуртка Українського суспіль-

но-культурного товариства в Більську, голова Підляського відділу Об'єднання українців у Польщі, заступник голови Союзу українців Підляшшя, один з ініціаторів та організаторів навчання української мови на Північному Підляшші. Член Національної Спілки письменників України (з 2003 р.). Автор восьми поетичних збірок та численних публікацій у пресі в Польщі, Україні та діаспорі. Посмертно лавреат Підляської науково-літературної нагороди за 2022 рік у категорії «Літературна творчість». Твори подаються за публікаціями у «Ніві» (1971, № 49), «Нашому голосі» (1/83), «Нашому слові» (1987, № 48), «Нашій культурі» (1991, № 3), «Українському календарі 1988», «U Siebie. Gazeta Bielska» (1993, № 1) та збірках «Моя Батьківщина — Подляшшя», «Весна з русалками» (Більськ 1995), «Смак ягоди ожини» (Більськ 1999), «Кольори життя» (Більськ 2008), «Кондак жайворонка» (Більськ 2021).

Петро Киристюк — 1955 р. н., Крив'ятичі (Більський пов., гм. Орля). Працював у сільському господарстві та в Гайнівці, залюбки виконує плетені предмети з солом. Перші вірші говіркою рідного села друкувались у 1974 році у «Ніві», відтак у «Нашому голосі», «Нашому слові» та «Українському календарі». Член Союзу українців Підляшшя. Твори подаються за «Нашим голосом» (1983, № 1), «Українським календарем 1988» та авторським рукописом («Вернусь»).

Іван Коренівський (1892–1950) — народився в с. Заболоття (Білянський пов. гм. Кодень). У 1980–1909 рр. навчався у Школі малювання в Вильні, потім працював писарем у адміністративній та бінківській сфері, під час Першої світової війни закінчив підофіцерський курс (хорунжий). В липні–серпні 1918 р. закінчив український вчительський курс і працював у школі, писав дописи до тижневика «Рідне слово»

(робив також переклади з російської мови, між іншим «Фантазії» Петра Коренівського). У 1920 р. служив у Картографічному відділі Дієвої Армії Української Народної Республіки (підпоручник). На початку 1920-х років брав участь в українському політичному житті, однак у 1940-х виселений не був, помер у рідному селі. Більшість мистецької спадщини була втрачена, врятовані твори були опубліковані у книжці: Bogusław Korzeniewski, Bazyli Korzeniewski, Jan Korzeniewski (1892–1950), Biała Podlaska 2014.

Юстина Королько — 1982 р. н., Більськ. Перший свій вірш написала у віці 7 років. Вірші говіркою села Вілька (Вуолька) в гм. Орля, з якої Юстина Королько веде свій рід по материнській лінії, перший раз були друковані в «Над Бугом і Нарвою» у 1997 р., згодом, у рамках Бібліотеки «Над Бугом і Нарвою», вийшла її збірка «Між золотом і смертю» (2005; твори написані у 2000–2002 рр.), з якої взяті вірші до антології.

Христина Костевич — 1962 р. н., Гайнівка, колишнє с. Дільне (Дуольне). Вчителька і журналістка, співпрацівниця Часопису українців Підляшшя «Над Бугом і Нарвою», в якому опублікувала свої перші статті рідною говіркою. Лавреатка II місця у категорії «Публіцистика» в Підляському літературному конкурсі «Пишемо по-своєму» (друкується твір, надісланий на конкурс).

Анатолій Кравчук (1923–2020) — народився і проживав у с. Крива (Кривая; пов. і гм. Більськ). Селянин-хлібороб і народний артист, чий картини публікувалися на сторінках «Над Бугом і Нарвою». Подаються твори, опубліковані в журналі «Основи» (№ 3, 1989). Автопортрет та інші твори — фоторепродукції Ю. Гаврилюка.

Людмила Красковська (1904–1999) — народилась у Вильні; донька народженого в Дубичах Церковних (Гайнівський пов.)

Івана Красковського, який походив з місцевого священничого роду (його батько і дід поховані біля церкви у Дубичах, де були настоятелями; мати Людмили походила з Поділля). У 1920-х роках навчалась у Празі, в Карловому університеті та Українському педагогічному інституті імені Михайла Драгоманова, відтак працювала науково у чеській столиці, згодом у Братиславі (історик, археолог, нумізмат, музеєзнавець, педагог). Утримувала близькі відношення з Олександром Кандибою (1877–1944) — поетом і драматургом, який свої твори публікував під псевдонімом Олександр Олесь, та його сином — поетом, політичним діячем і археологом, відомим як Олег Ольжич (1907–1944), про якого написала спогади (опубліковані в журналі «Український історик», 1994, № 1–4) та зберігала його архів (у 1990-х переданий до Києва). Спогади, в яких Людмила Красковська описує, між іншим, відвідини Дубичів Церковних, а відтак працю батька в державних установах Української Народної Республіки, подаються за виданням «З давніх часів» (Пряшів 1999).

Славомир Кулик — 1959 р. н., Грабовець (г.м. Дубичі Церковні, Гайнівський пов.). Вчитель, громадський діяч (обирався до самоуправ Гайнівського пов. і м. Гайнівка), проживав у Дубичах Церковних, живе у Гайнівці. Дописував до періодичних видань — «Ніва», «Czasopis», «Tygodnik Podlaski» та інших. Перший поетичний твір рідною мовою був надрукований у збірничку «Skrawki. Było... Jest... Będzie... Twórczość mieszkańców gminy Dubicze Cerkiewne» (2018). Лавреат III місця у категорії «Поезія» в Підляському літературному конкурсі «Пішемо по-свойому». Твори подаються за названим виданням та за рукописами, надісланими на Підляський літературний конкурс «Пішемо по-свойому» (вірші були вже опубліковані у «Над Бугом і Нарвою, 2023, № 5).

Петро Купрись (1933–2002) — народився в с. Костомолоти (Білянський пов. г.м. Кодень), у 1937 р. сім'я переїхала до с. Струмівка біля Луцька, звідки у 1947 р. повернулася до Костомолотів. Працював учителем, від 1966 р. викладав російську мову в Рільничій академії в Любліні. Відомий перш за все перекладами на польську мову «Енеїди» Івана Котляревського та «Кобзаря» Тараса Шевченка, перекладав також окремі твори Івана Франка, Лесі Українки, Христі Алчевської, Павла Тичини та сучасних поетів. Писав вірші польською, російською і українською мовами, видані у збірнику «Поезії і переклади» (Люблін 2012), з якого взяті публіковані тут твори.

С. Лис — автор надрукованого у холмському журналі «Братская Бесѣда» (1910, № 7–8) оповідання, якого події відбуваються на Південному Підляшші.

Зоя Майстрович — 1952 р. н., с. Топорі (Топоріє, Гайнівський пов., г.м. Кліщелі), від одруження проживає в с. Рудути (Більський пов., г.м. Орля). Народна умільниця, яка, окрім праці на ріллі, виконувала ужиткові предмети і прикраси з соломки, чого зараз навчає молоде покоління. Вірші почала писати у 2007 р. білоруською мовою, перейнятою від матері, яка походила з Гродненщини. Декілька віршів, написаних українською говіркою, було надрукованих у спільному з Марією Кирилук із с. Більськ у Кобринському пов. Берестейської області (Білорусь) збірничку «Вершы. Казкі. Запіскі» ([Більськ] 2016). Твори подаються за названою публікацією та рукописами, надісланими на Підляський літературний конкурс «Пішемо по-свойому».

Степан Маківка (1889–1966) — народився в с. Коденець (нині Парчівський пов., г.м. Дубова Колода). Після закінчення вчительської семінарії в Білій (1908) працював учителем у Кобринському пов. У 1915 р. мобілізований до російської армії, після лютне-

вої революції 1917 р. брав участь у роботі рад солдатських депутатів від Партії соціалістів-революціонерів. На Підляшшя повернувся у 1920 р., однак з огляду на умови, створені польською адміністрацією, не міг працювати вчителем та зайнявся працею на рільничому господарстві. У 1922 р. обраний послом зі списку Блоку національних меншин (округ № 25: Білянський, Володавський, Костянинівський та Радинський повіти) та присвятив себе як політичній (Українське соціалістичне об'єднання — Селянський Союз, згодом Українське Селянсько-Робітниче Соціалістичне Об'єднання, т.зв. Сель-Роб), так і публіцистичній праці на посаді редактора холмського тижневика «Наше Життя», у 1927 р. видав також літературно-публіцистичний збірник «В наші дні», з якого публікуємо сатиричний нарис «Зневірився»; нарис «В автобусі» подається за антологією «До тебе, світе... Українська література Берестейщини» (Київ 2003; першодрук у журналі «Нове Життя», Холм, 1926, № 50).

Максим Запорожець, псевдонім **Степана Демчука** (1934–2008), який народився в с. Загорів (Білянський пов., гм. Піщаць). У 1957–1970 рр. працював у воєводському правлінні Українського суспільно-культурного товариства в Ольштині. Письменник і перекладач — автор фейлетонів, гуморесок, рецензій у «Нашому слові» та «Українському календарі». Спільно з Христиною Войтиляк переклав польською мовою романи «Ювелір з вулиці Капучинів» Ростислава Самбука та «Вир» Григорія Тютюнника. Оповідання друкуються за антологією «Гомін» (Варшава 1964), в якій С. Демчук був єдиним представником Підляшшя, та за «Нашим словом» (1958, № 33; 1959, № 2; 1961, № 12; 1963, № 6).

Галина Максим'юк — 1962 р. н., Кнорози (пов. і гм. Більськ). Ідентифікує себе як білоруську письменницю, що пише

«підляською мовою» (у записі латинським шрифтом, базованим на польській і чеській абетках).

Ян Максим'юк — 1958 р. н., Ляхи (Гайнівський пов., гм. Нарва), активіст білоруської національної меншини, зокрема співзасновник Білоруського об'єднання студентів (1981), інструктор, відтак секретар Головного правління Білоруського громадсько-культурного товариства, потім журналіст «Ніви» (1988–1993). Автор ідеї існування окремої «підляської мови», яку називає «*podlaska mowa, język podlaski, Podlachian language*» та записує латинським алфавітом, базованим на польській та чеській абетках. Редактор інтернет-сторінки *svoja.org* та автор кількох книжкових видань.

Маланка — авторка вірша укр. говіркою, надрукованого в тижн. «Ніва» (1989, № 2).

Євгенія Мартинюк — 1956 р. н., Зубово (пов. і гм. Більськ), від 1978 р. проживає у Більську, де працювала на одному з підприємств. Перший вірш був надрукований білоруською мовою в «Ніві» (1971 р.), де згодом друкувались також вірші рідною мовою, так само, як і в «Нашому голосі». Авторка шести збірників білоруськомовної поезії. Як сама говорить, у своїй творчості представляє проминання людського життя і його сенс, відносини між людьми, чудову природу і любов; написала багато віршів на релігійну тему. Твори подаються за публікацією у «Ніві» (1986, № 1) та авторськими рукописами.

Юрій Микольський (1924–2010) — народився у Бересті, в родині уродженця с. Заболоття (Білянський пов., гм. Кодень) Миколи Страдчука (потім змінив прізвище на Микольський), випускника Вчительської семінарії в Білій (1914) і Чугуївського воєнного училища (1916), відтак офіцера Армії Української Народної Республіки та

Війська Польського. У 1930-х роках, коли батьки працювали на вчительських посадах у Груєцькому повіті (Варшавське воєводство), Юрій, за його словами, «навчався в гімназії Більська-Підляського. Так-так, того самого, де українці і зараз на далекій півночі Польщі видають чудовий український журнал “Над Бугом і Нарвою”. Хоча директор гімназії, ендек Тайхерт не визнавав нашого українства, ми організували в гімназії квартет і на кожному святі виступали з в’язанкою українських пісень, серед яких найбільш популярними були “Ой не ходи, Грицю” та “Люди ідуть по ліщині”». Під час німецької окупації Ю. Микольський вчився у Технічній школі в Холмі, у 1944–1945 рр. служив в советській армії (учасник кривавих боїв на Сандомирському плацдармі, які тривали від кінця липня 1944 до середини січня 1945 рр.), відтак закінчив Львівську політехніку, працював на інженерних посадах в цементних підприємствах Центральної України, згодом перейшов на наукову роботу, спочатку у вишах Дніпра (тоді — Дніпропетровськ), відтак у Львівській політехніці. Публікуються фрагменти, вибрані з «Життєпису», надрукованого у збірнику статей «А як прийдеться стати...» (2003).

Олександр Назарук (1935–1981) — народився в с. Ольшанки (Білянський пов., гм. Кодень). Працював керівником школи в Ольштинському воєводстві, а після повернення у 1960-х роках на Підляшшя — керівником школи у Кодні. Вірші подаються за єдиною публікацією («Наше слово», 1962, № 19; передрук в «Українському літературному провулку», т. 21, 2021).

Наташа — авторка вірша українськ. говіркою, надр. в тижн. «Ніва» (Ніва, 1973, № 4).

Григорій Нестерук — Підрічани (Пудрічани, Гайнівський пов., гм. Чижі). Автор вірша українською говіркою, надрукованого у журналі «Czasopis» (2016, № 7–8).

Іван Оверчук — 1958 р.н., Орішково (Оріешково, пов. і гм. Гайнівка). Проживає в рідному селі (працював на рільничому господарстві). Літературні твори говіркою рідного села у середині 2000-х років публікувалися у «Над Бугом і Нарвою», звідки взятий вірш «Розлука» (2006, № 3).

Тиміш Олесіюк (1895–1978) — нар. у с. Довголіска (Білянський пов., гм. Вишнічі) в родині народного вчителя. Навчався на історико-філологічному факультеті Варшавського університету та медичному факультеті Карлового університету в Празі. Активний діяч української студентської громади у Варшаві, під час Першої світової війни спочатку перебував у Харкові та після лютневої революції 1917 р. брав активну участь у політичному житті та організації української державності — член Української Центральної Ради від українського населення Холмщини і Підляшшя, секретар Холмського губернського виконавчого комітету, відтак заступник холмського губернського комісара освіти (від березня 1918 р. до лютого 1919 р. у Бересті); аташе української дипломатичної місії у Варшаві (від жовтня 1919 р.), наприкінці 1920 р. як спостерігач від Української Народної Республіки брав участь у радянсько-польських переговорах у Ризі. У міжвоєнному періоді — чільний організатор українського студентства у Польщі й Чехословаччині, відтак вів лікарську практику на Підляшші, яке залишив перед приходом советів у 1944 р., відтак із Німеччини переселився до США. Займався науковою діяльністю, зокрема, праці з демографії, був автором статті «Підляшани» у «Енциклопедії українознавства», розвідки про шкільництво на Південному Підляшші (вписана у спогади з 1918–1919 рр., у рукописах залишилися також матеріали до історії і діалектології Підляшшя, надруковані у збірнику «Соборна Україна». Публікується 10 та 11 частини спогадів «Кам’янець — золотий вінець

(Спомини з 1918 року)», які були надруковані у видаваному в Нью-Йорці журналі «Листи до Приятелів» (1964, кн. 5–6, 9–10).

Ольга Підляшанка — літературний псевдонім авторки родом з Орленської гміни. Вірші у 1980-х роках публікувалися у «Нашому голосі» і «Українському календарі». Твори подаються за «Нашим голосом» (1/83, 3/85) і «Українським календарем 1986».

Ольга Онацік (1921–2007) — народилася у Харкові, де її батьки перебували в роки Першої світової війни, незабаром, однак, сім'я повернулася до рідного Ягуштова (пов. і гм. Більськ), де народна поетеса провела своє життя. Твори подаються за публікаціями у «Над Бугом і Нарвою» (1995, № 4; 1996, № 3; 2003, № 6) та авторським рукописом («Солдат на фронті помірає»).

Валентина Онищук — 1956 р. н., Нове Корніно (пов. і гм. Гайнівка). Авторка віршів українською говіркою, надрукованих у тижневику «Ніва» (1976, № 5, 10, 49). Вживала літературного псевдоніму «Ваву», білоруською мовою видала збірник «Має песні табе дару» (Білосток 1993).

Петро Осташевський — 1990 р. н., Більськ. Музикант, член ансамблів і гуртів «Ранок», «Офлайн», «Хвиля», «Позитив», «Три пальці», «Ноугаку», автор слів і музики пісні «Ксеня», надрукованої у збірнику «Кольори Підляшшя. Пісні міжріччя Бугу і Нарви».

Микола Панфілюк — 1943 р. н., Дубичі Церковні (Дубичи Церковни, Гайнівський пов.). Від 1965 року працював листоношею дубицького поштового відділення, поширював на обслуговуваному терені білоруськомовну «Ніву», до якої активно дописував, але, як стверджує у автобіографічній записці, «у серці мів почуте, що наша мова, якою ми говорим і користуємося: вона українська». Один із дубицьких інформа-

торів діалектологічної експедиції організованої у 1997 р. кафедрою української філології Університету Марії Кюрі-Скłodовської в Люблині (записи у: Г. Аркушин, *Голоси з Підляшшя (Тексти)*, Луцьк 2007). Лавреат III місця у категорії «За етнографічними мотивами» в Підляському літературному конкурсі «Пішемо по-своєму» (твори друкуються за рукописами, надісланими на конкурс; часткова публікація у «Над Бугом і Нарвою», 2023, № 5).

Микола Патеюк (1923–2007) — народився у Забагонщині, присілку Мацкевичів (офіц. Długi Bród, Гайнівський пов., гм. Дубичі Церковні). Працював лісником та екскурсоводом у Біловезькій пущі. Написав велике число «байок» та «легенд», пов'язаних із пущою і теренами над Бугом і Нарвою, — польською мовою, та низку віршів-пісень українською мовою. Твори подаються за публікаціями у «Над Бугом і Нарвою» (1993, № 5–6; 1996, № 4–5; 2005, № 3).

Петро Олексієв — літературний псевдонім **Петра Ничипорука** (1957–2021), мешканця с. Малинники (Малінники; Більський пов. гм. Орля), учасника місцевої фольклорної самодіяльності. Твори подаються за публікацією у «Над Бугом і Нарвою» (2003, № 1).

Василь Петручук (1926–2019) — народився в с. Грабівець (Грабувець, Гайнівський пов., гм. Дубичі Церковні). Літературну творчість почав у 1970-х роках, публікуючи вірші й прозу білоруською мовою та рідною українською говіркою на сторінках «Ніви», у 1990-х приєднався до кола авторів «Над Бугом і Нарвою» (вірші, короткі оповідання), відомі також публікації у «Нашому слові» та у виданні Товариства культурних зв'язків з українцями за кордоном «Вісті з України». Білоруською мовою, зі збереженням української говірки Грабівця у діалогах та у завершувальному вірші, вийшла

повість «Пожня» (польськомовний переклад: «Ściernisko»), польською повість «Bliźnu» — вся творчість пересякнута автобіографічними мотивами, зокрема невгасимим жалем через утрату дитинства, що було наслідком смерті матері та ганебною поведінкою мачухи і підпорядкованого їй батька (тут — вірш «Мамо, чом то так?» і оповідання «Заколядовав»). Твори подаються за публікаціями у «Вістях з України» (1983, № 48), «Над Бугом і Нарвою» (1993, № 2), «Ніві» (1974, № 22; 1975, № 1) та в «Пожні» (Білосток 1987).

Роман Пентка (1937–2011) — римо-католицький монах ордену Мар'янів (архімандрит), родом з мазовецького с. Нова Остроленка (Груєцький пов.), парох неоуніятської парохії св. Никити в Костомолотах (1969–2007). На прощання з парохіянами проголосив спеціальне слово, з віршем, написаним на зразок Шевченкового «Заповіту», та проханням про поховання біля костомолотської церкви: «...Щоб лани, які орав я, // Щоб і Буг, і кручі // І вас до церкви ідучих // Було видно, // І вас в церкві співаючих // Було чути...» («Український літературний провулок», т. 17, 2017).

Павло Питель — 1977 р. н., Городники (пов. і гм. Сім'ятичі). Член Союзу українців Підляшшя, автор дописів до «Над Бугом і Нарвою», звідки взятий публікований тут спомин (2004, № 4).

Юрій Плева — 1964 р. н., с. Курашево (Гайнівський пов., гм. Чижі). Підприємець у ділянці агробізнесу та дослідник історії сіл гміни Чижі (друком вийшли вже історичні альбоми «Kuraszewo lata minione» (Hajnówka 2014); «Lady, Leniewo, Podrzeczany na bielskim hostinciu» (Hajnówka 2016); «Kojły, Osówka, Szostakowo. Tam, gdzie carowie bywali» (Czyże 2020), «Czyże, Łuszczewie królewskie» (Czyże 2023). Член редакції Українського часопису Підляшшя «Над Бугом і Нарвою», на сторінках якого від

2016 р. публікує оповідання рідною говіркою, засновані на автентичних розповідях селян про події першої половини ХХ ст.; у поточному році вийшов також збірник «Nasze seło, prawda i wydumane» (Kuraszewo 2023). Лавреат I місця у категорії «Проза» в Підляському літературному конкурсі «Пішемо по-свойому», лавреат Підляської науково-літературної нагороди за 2022 рік (категорія «Популярно-наукова діяльність»). Оповідання подається за публікацією у «Над Бугом і Нарвою» (2022, № 4, 5).

Степан Полов'янюк — 1956 р. н., Парцьово (пов. і гм. Більськ). Автор вірша українською говіркою, надрукованого в тижневику «Ніва» (1972, № 20).

Василь Поскробко (1940–2021) — народився в с. Курашево (Гайнівський пов., гм. Чижі); підписувався також як **Вася Плятонішин**. Економіст, професор, науковий працівник вищих шкіл Білостоку, член Польської академії наук, засновник Фондації економістів середовища та природних ресурсів, багаторічний головний редактор журналу «Ekonomia i Środowisko». На сторінках цього видання так охарактеризовано його постать: «Професор став широко відомим і визнаним в країні авторитетом у галузі економіки довкілля, та організації управління у сфері охорони навколишнього середовища та управління його ресурсами. Його ідеї та концепції ще довго будуть використовуватися майбутніми поколіннями дослідників». Свої твори українською говіркою публікував у білоруському журналі «Czasopis». Оповідання «Про Ондрушу» друкується за виданням «Tak rozkazywali» (Białystok 2021).

Микола Роценко — 1942 р. н., Кліщелі (Гайнівський пов.). Історик та філолог, автор докторської дисертації про українські говірки околиці Кліщель, автор наукових та популярно-наукових публікацій про історію Підляшшя (зокрема, монографія «Kleszczele», Кліщелі 2002), говірки,

фольклор та етнографію регіону. Був одним із редакторів та видавців спадщини підляського поета та перекладача **Петра Куприя**. Почесний член Підляського наукового інституту, член Наукової ради ПНІ. Протягом десятиліть один із лідерів української громадськості Підляшшя та Люблина, організатор численних заходів. Очолював різні українські організаційні структури в Люблині: Люблинський гурток Українського суспільно-культурного товариства, Люблинський відділ Українського Товариства. Співзасновник і перший головний редактор Українського часопису Підляшшя «Над Бугом і Нарвою». Кандидат українського середовища Північного Підляшшя у виборах до Сойму зі списку Виборчого комітету православних (1991). Член Союзу українців Підляшшя. Лавреат Підляської науково-літературної нагороди за 2022 рік (категорія «Наукова діяльність»). П'єса, нагороджена першим місцем в категорії «Драма» у Підляському літературному конкурсі «Пішемо по-своєму», друкується за публікацією у «Над Бугом і Нарвою» (2023, № 5).

Володимир Савчук — 1956 р. н., с. Кузава (Гайнівський пов., гм. Черемха), проживає в Білостоці. Твори подаються за публікацією у «Над Бугом і Нарвою» (2009, № 2), де, окрім віршів, була й коротка біографічна замітка, в якій, зокрема, читаємо: «Вірші писав польською і білоруською мовами, які вивчав у школі. Видав дві книжки по-білоруськи та одну по-польськи. Підготував чергову польськомовну книжку. Писати українською почав з намови **Яна Леончука** — письменника і перекладача. І так рідну мову моїх батьків пробую записати на папір. Без української освіти важко добувати літературний звук рідного слова».

Славомир Савчук — 1971 р. н., селище Черемха (пов. Гайнівка). Від кінця 1980-х років організатор українського життя та

культурних заходів, зокрема конкурсу веснянок та рогульок, конкурсу писанок у Черемсі, Польсько-українських музичних зустрічей, які згодом перетворились у «Джерела. Українські традиції і трансформації». У 1995–1999 рр. співавтор і редактор українських передач у Варшавському, відтак Білостоцькому осередку телебачення; з 1997 р. журналіст Польського Радіо Білосток (передача «Думка українська»); постійно співпрацює з Українським часописом Підляшшя «Над Бугом і Нарвою». Твори подаються за публікаціями у журналах «Сон і мисль» (осінь 1995) та «Над Бугом і Нарвою» (2003, № 4).

Леонадія Саєвич — 1945 р. н., Витово (Гайнівський пов., гм. Дубичі Церковні). Працювала вчителькою ліцею в Гайнівці. Лавреатка I місця у категорії «Проза» в Підляському літературному конкурсі «Пішемо по-своєму». Твори подаються за публікаціями у «Над Бугом і Нарвою» (2002, № 5–6; 2003, № 2; 2010, № 1; 2004, № 2; 2003, № 6; 2005, № 1–2; 2008, № 2).

Марія Сарнацька — 1939 р. н., с. Довгоброди (Володавський пов., гм. Ганна). Народна поетеса та культурна діячка своєї місцевості. Вірші пише від 1980 р., видала низку поетичних збірок польською мовою. «На прохання Івана Ігнатюка поетеса написала кілька віршів українською говіркою села Довгоброди, які друкуються у «Провулку». У поезіях авторка звертається до відовічних мотивів рідної надбужанської природи та оспівує теми, дорогі її серцю. Поезії Марія Сарнацька пише з потреби душі, висловлюючи тим самим стремління зберегти у слові свої почуття та мрії. Висловлюємо подяку авторці за щирість поділитися поетичним хлібом українського слова, яке вона почула у своєму селі дитиною і яке знає, бо передавалося воно тут у Довгобродах предками, і повинно залишатися скарбницею підляської спадщини».

ни» («Український літературний провулок», т. 5, 2005). Твори подаються за публікаціями в «Українському літературному провулку» (т. 5, 2005; т. 11, 2011, т. 12, 2012). Фотографія з сайту Nagroda im. Oskara Kolberga „Za zasługi dla kultury ludowej” (www.nagrodakolberg.pl).

Надія Сахарчук (1923-2020) — народилась у с. Пашківщина (Пашкуовщина), після одруження проживала у с. Малинники (Малінники; обидва села у Більському пов., гм. Орля). Народна співачка, авторка спогадів та автобіографічного вірша українською говіркою, надрукованих у журналі «Бельські гостінэць» (2017, № 1).

Софія Сачко (у публікаціях: **Зося Сачко, Zosja Saczko**) — 1955 р. н., с. Вілька (Вуолька; Більський пов., гм. Орля), проживає у Більську, де працювала вчителькою. Член Білоруського літературного об'єднання «Бєла-вєжа». Дебютувала на сторінках «Ніви» (1972) віршами рідною говіркою, писала також білоруською мовою (двомовний характер мала її перша збірка «Пошуки» (1982). Пізніші публікації, в тому числі на сторінках «Нашого голосу», «Нашого слова», «Світо-Виду», «Над Бугом і Нарвою», як і окремими збірками вже українською говіркою, зі збереженням запозичень з російської та польської мови. Твори подані за публікаціями у «Ніви» (1972, № 1), альманахові «Беларускі каляндар. 1976», «Нашому голосові» (№ 2, 1984) та збірках «Над днём похільна», «Шчэ одна вэсна», «Паэмы».

Євген Семенюк — Ригорівці (Ригорувці, офіц. Gregorowce, Більський пов., гм. Орля). Дебютував у 1970-х роках білоруськомовними віршами на сторінках «Ніви». Автор коротких оповідань українською говіркою рідного села, які публікував у журналах «Czasopis» та «Przegląd Prawosławny», автор краєзнавчої публікації «Wieś Gregorowce i... Ludzie» ([Bielsk Podlaski] 2021).

Йосип Сидорук — 1956 р. н., с. Ставки (пов. і гм. Володава). Автор творів місцевою українською говіркою, що як приклад «творчості хахлацькою мовою», розміщена на порталі <https://biblioteka.teatrnn.pl>.

Степан Сидорук (1919–2012) — народився у с. Ставки (пов. і гм. Володава). Був відомим в околиці бджолярем та громадсько-культурним діячем. Дебютував у літературі польськокомовною поезією та прозою, чим зацікавив Івана Ігнатюка: «У першій половині сімдесятих років минулого століття прочитав я в журналі „Twórczość Ludowa” вірші Степана Сидорука та одне його оповідання, заголовка не пам'ятаю, в якому зустрів я багато українізмів. Рішив тоді поїхати до села Ставки... Після короткої розмови урядовою мовою зараз ми перейшли на рідну українську. Намовив я тоді Степана Сидорука, щоб він писав свої вірші також рідною мовою. Зачав він писати вірші українською мовою, забарвленою підляською говіркою і надалі їх пише, але латинським алфавітом» («Над Бугом і Нарвою», 2001, № 2). Україномовні вірші Степана Сидорука публікувалися у «Нашому слові», «Українських календарях», «Над Бугом і Нарвою», «Українському літературному провулку» та окремими збірками. Твори подаються за збірками «Журавлі гнізда стелять над Бугом» і «Скликуються всі журавлі» (з врахуванням старших публікацій у періодиці), журналами «Сон і Мисль» (Осінь 1995), «Над Бугом і Нарвою» (1996, № 4–5) та «Українським календарем 1986». Фото Юрія Гаврилюка.

Володимир Сосна — 1937 р. н., Пашківщина (Пашкуовщина, Більський пов. гм. Орля). Життя проводить у рідному селі, де працював на господарстві. Твори, писані рідною говіркою, друкувалися у «Над Бугом і Нарвою» та окремою збіркою. Вірші подаються за публікаціями у «Над Бугом і Нарвою» (2017, № 2; 2023, № 1). Фото Людмили Лабович.

Віктор Стахвюк — 1948 р. н., с. Трестянка (Гайнівський пов., гм. Нарва). Дітяч білоруської національної меншини у Польщі, автор прозових творів українською говіркою рідного села, друкованих у журналі «Czasopis» та окремими виданнями.

Іван Токаюк — автор вірша, надрукованого в «Українському календарі 1986», ймовірно, родом з Північного Підляшшя.

Толік — автор вірша українською говіркою, надрук. у тижнев. «Ніва» (1976, № 6).

Юрій Трачук — 1957 р. н., с. Бистри (Більський пов., гм. Ботьки). Працівник наукових установ у Варшаві, відтак у Любліні та Сідльцях, один із перших членів редакційного колективу Українського часопису Підляшшя «Над Бугом і Нарвою». Дебютував білоруськомовними віршами, згодом почав писати українською літературною мовою; автор поетичної збірки «Райські двері» (Більськ 1995), виданої Союзом українців Підляшшя. Твори подаються за назвою збіркою та публікаціями у газеті «Прапор юності» (Дніпропетровськ, 1989, № 56) та «Над Бугом і Нарвою» (1992, № 1), де надрукована була автобіографічна замітка, в якій поет, між іншим, писав: «Мої пошуки рідного почалися дуже рано, бо вже в початковій школі в селі Нурець, куди ходив я наприкінці шістдесятих — на початку сімдесятих років, коли виникло в мене болісне запитання: Хто я? На це питання ніхто тоді не міг мені відповісти. Дома говорилося, як я пізніше довідався, будучи студентом, північноукраїнською говіркою, але, може, тільки одиниці це собі усвідомлювали, більшість говорило про себе: ми руські, мова наша руська, або “проста”, “тутешня”. (...) Дитинство моє проминуло в селі Бистри, яке існувало вже в 1592 р. Тут вчився я в початковій школі, а згодом у селі Нурець. У цьому селі я написав перші свої вірші. (...) Після закінчення університету в 1980 р. працював учителем у селі Старина, а згодом Старий Корнін на Підляш-

ші. Від кінця 1982 р. — молодшим редактором у тижневику «Ніва» в Білостоці. З 1985 р. працюю в Інституті слов'янознавства Польської Академії наук у Варшаві. (...) Моя поезія — це духовне єднання з країною мого дитинства, моїх мрій та надій — рідного Підляшшя! Сталося те, про що не снилося найкращим головам: Підляшшя пробудилося зі споконвічного сну та ніхто і ніщо вже не в змозі загальмувати цього процесу!». Фото Ірени Сарнецької (за збіркою «Райські двері»).

Іван Троць — 1964 р.н., с. Рудути (Більський пов., гм. Орля), проживає у Більську. Поезії українською говіркою рідного села подаються за «Нашим голосом» (випуски 4–6 за 1986–1988 рр.), літературною мовою за «Українським календарем 1988».

Костянтин Харлампович (1870–1932) — народився у с. Рогачі (Сім'ятицький пов., гм. Милейчичі). Історик церкви та освіти в давній Україні, краєзнавець, з 1919 р. академік Української академії наук. Лист до Михайла Грушевського є свого роду домашньою роботою з української мови, позаяк К. Харлампович, хоч знав її з дитинства, проведеного в Рогачах, проте всю освіту отримав російською мовою, якою користувався також у науковій діяльності та у побуті під час проживання в Казані. Подається за публікацією: О. Морозов, *Справа академіка Костянтина Харламповича. До 130-річчя з дня народження історика*, [в:] *Греки в Ніжині. Збірник статей і матеріалів*, вип. II, Ніжин 2001. Фотографія була надіслана вченому і громадському діячеві Кирилові Студинському (1908 р.).

Іван Хвощевський — 1963 р. н., с. Молочки (Більський пов., гм. Ботьки). У 1997–1999 рр. головний редактор Українського часопису Підляшшя «Над Бугом і Нарвою». Автор віршів та мініатюр, у 1980-х роках публікованих на сторінках «Нашого голосу», «Українського календаря» і «Основ».

Марко Хмелевський — 1964 р. н., Орля (Вуорля; Більський пов.) — артист-музикант, учасник різних музичних ансамблів і гуртів у рідній Орлі, де проживає та займає посаду солтиса, та Більську, в тому числі «Ранок», «Три пальці», «Позитив», «Ноугаку», ініціатор видання збірника «Кольори Підляшшя. Пісня міжріччя Бугу і Нарви», в якому поміщені також авторські композиції його самого та більщанина **Петра Осташевського**. Учасник Підляського літературного конкурсу «Пішемо по-свойому». Твори публікуються за рукописами, надісланими на конкурс.

Юрій Хмелевський — 1955 р. н., Орля (Вуорля, Більський пов.). Автор віршів українською говіркою, надрукованих в тижневику «Ніва» (1974, № 52).

Шаравокая — авторка вірша українською говіркою, надрукованого в тижневику «Ніва» (1974, № 34).

Павло Шепелюк (1945–2016) — народився в с. Матяшівка (Білянський пов., ґм Тучна), куди згодом повернув після виселення, потім проживав у Білій. Під час навчання у технічній школі в Люблині включився у діяльність тутешнього гуртка УСКТ, відтак заснував у рідному селі уєскатівську ланку (1968 р.), що була в цей час вже єдиною на Південному Підляшші. Вірші українською мовою почав писати ще в середній школі, деякі стали піснями, що їх співала молодь. Твори подаються за публікацією у «Над Бугом і Нарвою» (1993, № 1) та авторськими рукописами, що зберігаються в Підляському архіві.

Олександр Якончук (1906–1968) — Рейпичі (Рейнічи, офіц. Rajki, пов. і ґм. Більськ). Працював на господарстві, активно займався суспільною діяльністю (брав участь у ліквідації неписьменності, був повітовим радним, помічником солтиса). Місцевою українською говіркою та білоруською

і польською мовами писав віршовані розповіді про своє село і його мешканців. Твір подається за публікацією у журналі «Бельські гостінэць» (2000, № 3).

Микола Яновський — 1938 р. н., Старе Березово (пов. і ґм. Гайнівка). Любитель-живописець (до виходу на пенсію працював агрономом), автор дописів до Українського часопису Підляшшя «Над Бугом і Нарвою». Учасник Підляського літературного конкурсу «Пішемо по-свойому». Фрагмент твору, надісланого на конкурс, подається за авторським рукописом. Картини надруковані в книжці репродукував Ю. Гаврилюк.

Микола Янчук (1859–1921) — нар. в с. Корниця (нині офіц. Stara Kornica, Лосицький пов.). Після закінчення Московського університету проживав у Москві, де працював у наукових і музейних установах, навчав у гімназії, після революції 1917 р. викладав в університетах Москви і Мінська. Автор п'єс українською мовою: «Пилип Музика», «Вихованець», «Не допоможуть і чари, як хто кому не до пари», «Щербата доля або На чужині» (інший заголовок — «Чи заробиш, чи проробиш»), «Після ярмарку», «Святий вечір», переробки на оперну виставу «Гайдамаків» **Тараса Шевченка** та не призначених до друку віршів говіркою рідного села. Член товариства драматичних письменників і композиторів. Твори подаються за публікацією Олександра Рибалка «З україномовної спадщини Миколи Янчука. Поетичні спроби» («Пам'ятки України», 2002, № 3–4), «Над Бугом і Нарвою» (1993, № 2), п'єса «Вихованець» за виданням 1906 року.

Ярема Корч — псевдонім автора з Більської землі, чий дописи на сторінках «Над Бугом і Нарвою» друкувалися у першій половині 2000-х років. Твори подаються за: «Над Бугом і Нарвою» 2002 (№ 5–6), 2003 (№ 4).

Анонімна і народна творчість

Як Буг створив свіет...: Народні розповіді говором околиці села Ломazi у Білянському (Білопідляському) повіті у записках **Івана Бессараби** (1847–1921), народженого у с. Ломazi фольклориста, етнографа, мовознавця. У своєму рідному регіоні, а також на Херсонщині, де учителював від 1880 р., записав зразки народної прози, пісень, прислів'їв і приказок, дитячого фольклору, народної драми, описав народні звичаї та обряди. В цих працях подав також систематизовані описи окремих говірок на всіх структурних рівнях, зосередив увагу на їхніх відмінностях від інших українських діалектів та від російської літературної мови. Подається за: *Матеріали для етнографії Сьдлецкой губернії, собралъ. И. В. Бессараба, Санкт-Петербург 1903 (Розділ Образцы Ломазскаго говора)*. Курсивним шрифтом подані примітки, які були надруковані російською мовою.

Сучасний варіант легенди про бусла був записаний у с. Погребях (Гайнівський пов., гм. Кліщелі) **Лукою Бартошуком** та опублікований у «Над Бугом і Нарвою» (2016, № 3). Публікація була попереджена автопрезентаційною заміткою «Про себе і своє», в якій, між іншим, читаємо: «...мні тридцять три роки. Родився я в місті Білостоці, в Пудляськum воївудзтви, на північним Пудляш'ї. На тепіришній день проживаю в містечку Кліщелі... Саме місто, як і околицю, заселяють люде, які на щодень говорат різними українськими говірками. Найліпий можна тоє учути в понеділок на ринкови (торговий день), коли з'їжджаються продавці і покупники з цілих гмини. Зслухавшись в людській розмові можна вилапати ухом, якою скарбницею мови є сая сторона. (...) Я вірні своїм рідним корінням, стараюся говорити і пи-

сати говіркою села Клюковичи [Сім'ятицький пов., гм. Нурець-Станція], яке стоїт у гмини Нурець і з якого походить моя рідна мати».

Витувські криниці: Під час збирання матеріалу до магістерської праці студентка білоруської філології Варшавського університету **Ірина Новацька**, записала легенду у 1973 р. від **Василиси (Васі) Іванюк**, жительки села Витово (Гайнівський пов., гм. Дубичі Церковні), якій було тоді 80 років (померла у 1974 р.). Подається за публікацією у «Над Бугом і Нарвою» (2010, № 3).

Соб'ятино — історія соснового хреста: Усну народну розповідь записав у 1994 р. **Юрій Висоцький** (нар. у 1963 р., виростав в с. Климковичі, Сім'ятицький пов., гм. Милейчичі), один із засновників Союзу українців Підляшшя та член його керівних органів. Подається за публікацією у «Над Бугом і Нарвою» (1995, № 1–2).

Горе, наше горе, як на світі жити?: Створена у міжвоєнному періоді катастрофічна релігійна пісня, з україномовною основою, але з елементами церковнослов'янської, російської, а навіть польської мов. Популярна також у післявоєнних роках. Подається за публікацією у «Над Бугом і Нарвою» (2023, № 1), якої основою є «Pieśń nr 30» з рукописного збірника, переписаного мешканцем Гайнівки **Василем Стельмахом** (родом з с. Опака, Гайнівський пов., гм. Черемха), фрази і рядки курсивом додані з твору «Pieśń nr 31» та фрагменту, цитованого **Володимиром Павлючуком** (W. Pawluczuk, *Światopogląd jednostki w warunkach rozpadu społeczności tradycyjnej*, Warszawa 1972).

Пісня з Підляшшя: Два варіанти пісні, стилізованої на народну, записані на Південному Підляшші. Перший варіант, записаний **Іваном Вербинським**, публікувався у «Нашому слові» (1959, № 13) та альмана-

хові «Український календар-альманах на 1960 рік» (Варшава 1960). Другий варіант, записаний **Іваном Ігнатюком** у с. Заболоття (Білянський повіт, гм. Кодень), публікувався у збірнику «Над Бугом і Нарвою. Українські пісні з Підляшшя», опр. Х. Рижик, [Варшава] 1986.

Пісня про виїзд «в Росію» (1944–1946 роки): Пісня була записана **Павлом Шепелюком** на Південному Підляшші, друкується за його рукописом (у зібранні Ю. Гаврилюка). До рядка «Прощай, наше село на Підляшшу» додана примітка: «Буває, що співається “на Пудляшшу”, або “на Подляшшу”, чи “Подляссю”», деколи подається назва села, як Матяшівка, Межилистя, Кривовілька тощо».

Пісня про виселення українців під час акції «Вісла»: Варіанти пісні записані на Південному Підляшші. 1–2. Записав **Михайло Лесів** у с. Полоски в Білянському повіті («Над Бугом і Нарвою», 1998, № 5). 3. Записав **Павло Шепелюк** на Південному Підляшші, друкується за його рукописом (у зібранні Ю. Гаврилюка).

Про што думає дядько: Можливо, що це запис автентичних роздумів селянина, народженого у міжвоєнні роки в одному з українськомовних сіл. Текст був опублікований білоруським латинським шрифтом у позацинзурному білоруському виданні «Archiŭny sšytak. Vierasieŭ 1983 — kastryčnik 1987» (Білосток [1988]), з заголовком «Pro što dumaje diat’ko», з підписом «Ničypor z Kryŭcia,

1984 г.» (Кривець — село у Гайнівському пов., гм. Нарва) та з прикінцевою заміткою: «Ananimny tvor, napisany na padlaŭskaj havorcы—tzv.bielska-hajnaŭskaj.Paŭgraŭsia letam i vosieniu 1985 h., pieravažna ŭ vidzie maŭnapisnych kopijaŭ». Передруковувався у журналах «Основи» (№ 3, 1989) та «Над Бугом і Нарвою» (1993, № 5–6).

Гей Підляшшя: Як зазначено у першоджерельній публікації: «Учасники рейду “Надбужанська земля ‘85” склали цей текст пливучі байдарками по Наровці і Нарві та співали на мелодію пісні “Тиха вода”». Друкується за: «Над Бугом і Нарвою. Українські пісні з Підляшшя», опр. Х. Рижик, [Варшава] 1986. Рейд «Надбужанська земля ‘85» — туристично-краєзнавчий захід української молоді Північного Підляшшя у липні 1985 року. Завершення події відбулося у найбільш історичному місті Підляшшя — Дорогичині (Сім’ятицький пов.).

Підляшшя: Як зазначено у першоджерельній публікації: «Текст тієї пісні склали учасники рейду “Надбужанська земля ‘85” на мелодію пісні “На тихій, гірській долині”». Друкується за: «Над Бугом і Нарвою. Українські пісні з Підляшшя», опр. Х. Рижик, [Варшава] 1986.

«Руський переклад Євангелії» говіркою Північного Підляшшя: Текст не названого автора, із заголовком «Przekład ruski Ewangelii» опублікований у виданні: *Nabożeństwo Paschalne*, Hajnówka 1996.

ВИБРАНА ЛІТЕРАТУРНА БІБЛІОГРАФІА

Індивідуальні видання

Альбічук Василь, *Вибрані поезії*. Упорядник Тадей Карабович. Wydawnictwo Episteme, Люблін 2021, 68 с.

Боровик Ірина, *Вінець*. Поема. Видання Союзу українців Підляшшя, Більськ-Підляський 1995, 32 с.

Гаврилюк Олександр, *Берега*. (З посмертної літературної спадщини письменника), «Вільна Україна», Львів 1946, 68 с.

Гаврилюк Олександр, *Вибрані твори*. Ред. і перед. Ю. Мельничук, Київ «Радянський письменник» 1949, 212 с.

Гаврилюк Олександр, *Наївний мурин*. «Вікна», Львів 1930, 15 с.

Гаврилюк Олександр, *Поезії*. «Радянський письменник», Київ 1941, 60 с.

Гаврилюк Юрій, *В непромінючому поході*. [Підляське українське видавництво] «Думка», Більськ 1986, 24 с.

Гаврилюк Юрій, *В павутинні життя* (Вібісекції). *Вибрані твори*. Союз українців Підляшшя, Більськ на Підляшші 2004, 208 с.

Гаврилюк Юрій, *Голоси з Підляшшя*. Упоряд. і передм. Ігор Трач, Анатолій Мойсієнко. «Зерна», Париж — Львів — Цвікау 1999, 79 с.

Гаврилюк Юрій, *Негербові генеалогії*. [Підляське українське видавництво] «Думка», Більськ 1988, 24 с.

Гаврилюк Юрій, *Хронологіон 2001–2011*. Записки. Збір. і підгот. Володимир Пилипович. Передм. Ярослав Грицковян. Товариство «Український народний дім» у Перемишлі, Перемишль 2014, 347 с.

Дмитріюк Василь, *Дорогами війни і миру*. Спомины з додатком матеріалів до історії сім'ї. Опрац. Мирослава та Володимир Дмитріюки. [Б.в.], [б.м.] 2012, 160 с.

Жабінська Євгенія, *Коли приходить тиша*. Поезії. Союз українців Підляшшя, Більськ-Підляський 1995, 63 с.

Жабінська Женья, *Мамо, ким ми є...* Українське Пудляське Видавництво «Думка», Біельськ 1989, 15 с.

Жабінська Євгенія, *Назустріч мріям*. Поезії. Ред. Володимир Барна. «Бескиди», Київ 2019, 56 с.

Ігнатюк Іван, *Кукання зозуль*. (Zbiorek wierszy na prawach rękopisu), Люблін 1985, 98 с.

Ігнатюк Іван, *Проминання*. (Zbiorek wierszy na prawach rękopisu), Люблін 1986, 49 с.

Ігнатюк Микола, *Мая зямля. Песні Мікалая Ігнатюка*. Опрас. Stefan Kopa. Wojewódzki Ośrodek Animacji Kultury w Białymstoku, Białystok 1991, 29 с.

Киризюк Іван, *Весна з русалками*. Видання Союзу українців Підляшшя, Більськ-Підляський 1995, 96 с.

Киризюк Іван, *Кольори життя*. Поезії. Союз українців Підляшшя, Більськ-Підляський 2008, 208 с.

Киризюк Іван, *Кондак жайворонка*. *Вибрані поезії*. Ред. Тадей Карабович. Головна управа Союзу українців Підляшшя, Більськ 2021, 160 с.

Киризюк Іван, *Моїй батьківщині*. Українське суспільно-культурне товариство, Варшава 1986, 32 с.

Киризюк Іван, *Моя Батькувщина* — *Подляшшя*. (Збірка віршів на українській говірці Підляшшя). «Думка», [Більськ 1994], 58 с.

Киризюк Іван, *На дорозі із кирилиці*. Ред. та упоряд. Ігор Трач. «Зерна», Париж — Львів — Цвікау 1995, 31 с.

Киризюк Іван, *Пісні моєї сторони*. [Б.в.], Більськ-Підляський 1985, 32 с.

Киризюк Іван, *Смак ягоди ожини*. Поезії. Союз українців Підляшшя, Більськ-Підляський 1995, 93 с.

Королько Юстина, *Між золотом і смертю*. Літературний додаток до числа 1–2/2005 «Над Бугом і Нарвою». [Б.в.], Біельськ 2005, 32 с.

Красковська Людмила, *З давніх часів*. ЕХСО, s. r.o. Пряшів 1999, 87 с.

Купрись Петро, *Поезії та переклади*. Ред. Євген Красовський, Григорій Купріянович. ПАН Відділення в Люблині — Українське Товариство, Люблін 2012, 264 с.

Майстровіч Зоя, Кірылюк Марыя, Вершы. *Казкі, Запіскі*. Red. Doroteusz Fionik, Tomasz Sulima. Музей Малой Бацькаўшчыны ў Студзіводах, [Більск] 2016, 159 с.

Маківка Степан, В наші дні. Збірка нарисів, новель та фейлетонів. Накл. автора, Холм 1927, 96 с.

Микольський Юрій, А як прийдеться стати... Публіцистика. «Карпати», Львів 2003, 248 с.

Олесіюк Тиміш, Соборна Україна. Наукові розвідки і спомини. Українська Видавнича Спілка, Київ 2004, 638 с.

Сарнацька Марія, Понад Бугом. Упоряд. Тадей Карабович. Wydawnictwo-Drukarnia Liber Duo, Люблін 2020, 88 с.

Сарнацька Марія, Пуклулися своєю зимлі. Упоряд. Тадей Карабович. Видавництво Episteme, Люблін 2012, 76 с.

Сачко Зося, Над днём похільяна. Беларускае Літаратурнае Аб'яднанне Белавежа, Беласток 1991, 54 с.

Сачко Зося, Пошукі. Рэд. Алесь Барскі. Выдавецтва ГП БГКТ, Беласток 1982, с. 40.

Сачко Зося, Паэмы. Беларускае Літаратурнае Аб'яднанне Белавежа, Беласток 2000, 29 с.

Сачко Зоя, Шчэ одна вэсна. Рэд. Ян Чыквін. Беларускае Літаратурнае Аб'яднанне Белавежа, Беласток 1995, 32 с.

Сидорук Степан, Журавлі гнізда стелять над Бугом. Упоряд. Тадей Карабович. Товариство любителів скансену культуры матеріальної Холмщини та Підляшшя в Голі, Люблін 2005, 158 с.

Сидорук Степан, Над Бугом. Упоряд. і вступне слово Михайло Лесів. Українське суспільно-культурне товариство, Варшава 1983, 32 с.

Сидорук Степан, Скликуються всі журавлі. Упорядник Тадей Карабович. Видавництво Episteme, Люблін 2013, 152 с.

Стахвюк Віктор, Подых тэмы. Часть 1: Стэж-камі пэрэжытого. Red. Doroteusz Fionik. Stowarzyszenie Muzeum Małej Ojczyzny w Studziwodach, Трысьцянка — Студзіводи 2021, 400 с.

Ткачь Василий [Остапчук Василь], Збирка. Опыт перевода произведений русских образцовых писателей на малорусский язык. Вып. 1, Варшава 1905, 59 с.; Вып. 2, Сьдлець 1906, 67 с.

Трачук Юрій, Райські двері. Ред. Василь Білокозович. Видання Союзу українців Підляшшя, Більск-Підляський 1995, 64 с.

Холмський А. **[Гаврилюк Олександр]**, Пани і паничі над «Кобзарем». Наклад Р. Мулика, Львів 1936, 31 с.

Янчук Л. **[Янчук Микола]**, Вихованець. Народня комедія в 3. діях зі співами і танцями. Накладом Йосифа Стадника, Львів 1909, 60 с.

Янчук Л. **[Янчук Микола]**, Вихованець. Народня комедія в 3. діях зі співами і танцями. З друкарні «Свободи», Джерзі Сіті, 1915, 80 с.

Янчук Л. **[Янчук Микола]**, Вихованець. Народня комедія в 3-ох діях зі співами і танцями. Друкарня Наукового Товариства імени Шевченка, Львів 1926, 48 с.

Янчук Микола, Святий вечір. Сільські сцени в одній дії, з колядками, Петроград 1916, 46 с.

Dydenko Dmitry [Томашук Адам], ònde | tutaj po swojemu | po polsku. Wydawnictwo Stryń etnicznie | po-swojemu, Białystok MMXXIII, ss. 128.

Goralczuk Barbara, Na porozi. Na poprozi. Stowarzyszenie Poetów Ziemi Bielskiej, Bielsk Podlaski 2018, s. 79 + 1 płyta audio (CD).

Hawryluk Jurij, Nechaj żywe Pudłasze! Z pereżytoho i peredumanoho, Biłśk, Pudłańskie Wydawnictwo «Osnowy», Biłśk 2001, ss. 128.

Maksimjuk Jan, Trava zabytia. Struha Editions, Białystok 2023, ss. 124.

Maksymiuk Halina, Biłśk, Knorozы, Ploski (i inšy vjoski). Historyjki podlaskie ilustrowane malarstwem Olega Kobzara. Struha Editions, Białystok 2019, ss. 190.

Maksymiuk Halina, Mój češki film. Red. Jan Maksymiuk. Struha Editions, Białystok 2019, ss. 122.

Maksymiuk Halina, Ne može byti! Rozkazy z siętóji i toji storony (i odni nevid' skól). Red. Jan Maksymiuk. Struha Editions, Białystok 2023, ss. 214.

Maksymiuk Halina, Słowa na viëtrovi. Red. Jan Maksymiuk. Struha Editions, Białystok 2022, ss. 262.

Onacik Olga, Wiersze. Red. Mikołaj Artymowicz Augustowo 1998, ss. 92.

Onacik Olha, Wspomín dawnych li^et. Wi^erszy pisany ukrajinskoju howŭrkoju seła Jagusztowa koło Biłśka. Pryhot. Jurij Hawryluk. Jagusztowo 1997, ss. 32.

Platoniszyn Wasia [Poskrobko Bazyli], *Tak rozkazuwali*. Red. Ludmiła Łabowicz. Agencja Wydawnicza Ekopress, Białystok 2021, ss. 189.

Plewa Jerzy, *Nasze село prawda i wydumane*. Agencja Wydawnicza EkoPress — współpr. Związek Ukraińców Podlasia, Kuraszewo 2023, ss. 171.

Saczko Zoja, *A koliś jak było? Rozkażu Tobie, Zosia, rozkażu Tobie? Tamusia*. Red. Doroteusz Fionik. Muzeum Małej Bat'kuwszczyny w Studziwodach, [Bielsk Podlaski] 2020, ss. 112.

Saczko Zoja, *Pokà*. Red. Doroteusz Fionik. Stowarzyszenie Muzeum Małej Ojczyzny w Studziwodach, [Bielsk Podlaski] 2018, ss. 111.

Sosna Władimir, *Ja lubju tebe zemla*. Red. Doroteusz Fionik. Muzeum Małej Bat'kuwszczyny w Studziwodach, [Bielsk Podlaski] 2017, ss. 144.

Антології та колективні збірники

Біла книга кохання. Антологія української еротичної поезії. Упоряд. Іван Лучук, Вікторія Стах, Тернопіль 2008, 288 с.

Вертоград. Українське поетичне тисячоліття. Антологія. Упоряд. Іван Лучук, Тернопіль 2009, 960 с.

Вітрила '90. Щорічник літературних дебютів, «Молодь», Київ 1990, 134 с.

Гомін. Літературна антологія, Варшава, Українське суспільно-культурне товариство, 1964, 304 с.

До тебе, світе... Українська література Берестейщини. Проза. Поезія. Публіцистика. Упоряд. Антон Цвид. Український Центр духовної культури, Київ 2003, с. 544.

Завѣты родной старины. Посвящается русскому народу Холмщины и Подляшья. Издание Народно-Просвѣтительнаго Общества Холмской Руси, Холмь 1907, 68 с.

Золотий голін. Українська поезія світу. Вип. 1. Видавництво «Молодь», Київ 1991, 350 с.

Калиновий міст. Збірник матеріалів для художньої самодіяльності в дитячих та молодіжних гуртках. Виб. і опрац. Марія Мандрик-Філь. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1997, 336 с.

Ломикамін. Антологія українського верлібру. Упоряд. Марія Шунь, Олена Кицан, Львів 2018, 617 с.

Наближені до України. Антологія сучасної української літератури, твореної у Польщі. Упоряд. Віктор Ярчук, Луцьк 2012, 376 с.

Найдорожчий скарб. Слово про рідну мову. Поезії, вислови. Упоряд. Володимир Лучук, Київ 1990, 390 с.

Освітнянська скриня. Літературний альманах педагогів Тернопілля, 2006, № 1 (2).

Подільська толока. Фільманах літературного об'єднання. «Лілея», Тернопіль 2004, 216 с.

Поезія–2'89. Збірник, Київ 1989, 216 с.

Поза традиції. Антологія української модерної поезії в діаспорі. Упоряд. Богдан Бойчук. Видавництво Канадського інституту українських студій – Фонд українознавчих студій та досліджень при Оттавському університеті, Торонто—Київ—Едмонтон 1993, 487 с.

Свого не цурайтесь. Твори українських письменників про рідну мову. Антологія. Упоряд. Володимир Лучук. За редакцією Івана Лучука, Тернопіль 2009, 896 с.

Український водевіль. Уклад. П. П. Перепелиця, Київ 1965, 169 с.

Bielski almanach poezji 2019. Biblioteka Stowarzyszenia Poetów Ziemi Bielskiej, Bielsk Podlaski 2019, ss. 114.

digital Романтизм. Збірка авторів сайту «Гогольська Академія» (www.gak.com.ua). Упоряд. Мирослава Сапко. ТОВ «Гамазин», Київ 2006, 320 с.

Podlaha Antologio, Białystok, Książnica Podlaska — Akademio Literatura de Esperanto. Wydawnictwo Hejme — Libro-Mondo, 2009, ss. 240.

Polscy poeci ukraińscy. Materiał do użytku wewnętrznego uczestników programu seminaryjnego „Mniejszości na co dzień”. Przygot. Bazyli Nazaruk. Stowarzyszenie Willa Decjusza, Kraków 2000, ss. 29.

Wołanie serca. Antologia poezji ukraińskiej Podlasia. Wyb. i przekład Jan Leończuk. Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego, Białystok 2008, ss. 149.

Kraina swojego słowa

Antologia ukraińskojęzycznego piśmiennictwa Podlasia *Країна свогого слова* (*Krajina swojoho słowa – Kraina swojego słowa*) prezentuje twórczość literacką regionu, który, znajdując się w granicach Rzeczypospolitej Polskiej, stanowi najdalej na północny zachód wysuniętą część obszaru zamieszkanego przez ludność posługującą się w życiu codziennym lokalnymi wariantami języka ukraińskiego. Zgodnie z klasyfikacją filologiczną są to gwary dialektu zachodniopoleskiego, należącego do północnego narzecza języka ukraińskiego. Gwary te obejmują obszar Środkowego Pobuża oraz przylegające do niego części dorzeczy Narwi na północy i Prypeci na wschodzie. W granicach Polski ludność posługująca się nimi w życiu codziennym najliczniej zamieszkuje przylegający do Bugu i Puszczy Białowieskiej fragment województwa podlaskiego – wschodnie części powiatów bielskiego i siemiatyckiego, większość powiatu hajnowskiego (bez gmin Białowieża i Narewka) i południowy fragment powiatu białostockiego. Ukraińskojęzyczna ludność prawosławna tego obszaru, który do lat 50. XX wieku obejmowały granice powiatu bielskiego województwa białostockiego, była przez władze sowieckie i podległe im władze komunistyczne w Warszawie uznawana za Białorusinów, stąd też podczas przesiedleń do Związku Socjalistycznych Republik Sowietkich (1944-1946) wysiedlono niewielki jej odsetek (kilka tysięcy), a pozostałych ominęła akcja „Wisła” (1947). Obie formy wysiedleń w swej skrajnej formie dotknęły natomiast prawosławną ludność ukraińskojęzyczną na lewym, południowo-zachodnim brzegu Bugu, lecz i tutaj gwary ukraińskie zachowały się jeszcze na terenie powiatów bielskiego i włodawskiego województwa lubelskiego. Gwarowy wariant języka ukraińskiego, nazywany często „językiem chachłackim” (bez pejoratywnego zabarwienia), jest tutaj znany zarówno wśród prawosławnych (i kostomłockich neounitów), którzy w latach 50. XX wieku powrócili z terenów, gdzie zostali wysiedleni podczas akcji „Wisła”, jak i wśród rzymskokatolickich potomków dawnych greko-unitów.

Znajomość pisma i posługiwanie się alfabetem cyrylicznym na Podlasiu sięga wczesnego średniowiecza, gdy teren Środkowego Pobuża znajdował się w granicach państwa ruskiego z głównym centrum polityczno-kulturalnym i religijnym w Kijowie. Najdawniejszy znany tekst pisany został w XII wieku umieszczony na znalezionej w Drohiczynie kościanej rękojeści noża i miał zabezpieczyć ten wówczas niezwykle cenny przedmiot przed kradzieżą. Wśród znalezisk z tego okresu, dokonanych podczas badań archeologicznych zarówno w Drohiczynie i Bielsku, jak i w największym grodzie regionu Brześciu, znajdują się też fragmenty tabliczek woskowych i metalowych stylosów, którymi na nich pisano, przywieszane do dokumentów metalowe pieczęcie ruskich władców, metalowe elementy opraw cerkiewnych ksiąg liturgicznych, a także przedmioty z wyrytymi na nich literami cyrylicy, jak drewniany grzebień czy fragment ceramicznej amfory. Wydarzenia na tym terenie były opisywane w ruskich latopisach, powstających początkowo w Kijowie, zaś w XIII wieku także w Chełmie i wołyńskim Włodzimierzu — właśnie w nich umieszczone zostały pierwsze pisane wzmianki o najstarszych grodach, w późniejszym okresie przekształconych w miasta: Brześciu, Drohiczynie, Mielniku, Bielsku, Kamieńcu, Kobryniu, Włodawie, Wohyniu. Możliwe że umieszczony w tzw. Latopisie Halicko-Wołyńskim opis

starcia brześcian z wojami księcia krakowskiego Leszka Czarnego (1280) to fragment odrębnego utworu literackiego, który powstał w Brześciu jako opowieść o bohaterskich czynach wojewody Tita (Tytusa).

Najdawniejsze zachowane do czasów współczesnych zabytki piśmiennictwa w formie dyplomatów (dokumentów) i kodeksów (ksiąg), które powstały na Środkowym Pobużu, pochodzą już z następnych stuleci. W pierwszym przypadku to przywilej dla kupców z Torunia na wolny przejazd, w drugiej połowie XIV wieku wystawiony w Brześciu przez Lubarta i Kiejstuta, książąt z dynastii litewskiego księcia Giedymina, którzy w tym czasie załadowali północną część Rusi Halicko-Włodzimierskiej, a więc Wołyniem i Środkowym Pobużem. Natomiast najstarszy kodeks to *Czetja* (księga czytań cerkiewnych), przepisana w 1489 roku w Kamieńcu, odnaleziona zaś w XIX wieku w cerkwi w Wohyniu. Niewiele później powstał *Synodyk* monasteru w Supraślu (1500), którego autorem był jego pierwszy ihumen, pochodzący z Bielska o. Pachnotij Seheń, późniejszy biskup na katedrze w wołyńskim Włodzimierzu (w XVII wieku powstał nowy wariant *Synodyku* autorstwa mnicha również pochodzącego z Bielska, o. Stefana Kochaniewicza).

To właśnie pod opieką biskupów włodzimierskich znajdowały się aż do schyłku XVIII wieku parafie prawosławne (a potem unickie) na terenie Środkowego Pobuża, mające swoje centra dekanalne w jego głównych ośrodkach miejskich: Brześciu, Drohiczynie, Bielsku, Mielniku, Kamieńcu, Białej (Radziwiłłowskiej, obecnie Podlaskiej), Włodawie, Prużanach, Kobryniu i Dywinie (dekanat poleski). Głównym ośrodkiem religijno-kulturalnym dla etnicznie ukraińskiej ludności Środkowego Pobuża był Brześć z biskupią konkatedrą, będący w XV–XVI wieku miejscem zarówno sejmów Wielkiego Księstwa Litewskiego, jak i synodów biskupów prawosławnej metropolii kijowskiej, włącznie z unijnym i antyunijnym w 1596 roku. W Brześciu oraz w Bielsku w latach 90. XVI wieku powstały pierwsze na tym terenie bractwa cerkiewne z własnymi szkołami, tutaj miały też miejsce epizody nierównej walki pomiędzy zwolennikami unii z Kościołem rzymskim i zwolennikami zachowania prawosławnego *bláhocestia* pod zwierzchnictwem patriarchy Konstantynopola. Na polu literatury polemicznej jej uczestnikiem był przedstawiciel możnowładczego rodu z Pobuża Ipatij Potij (Hipacy Pocij), biskup włodzimierski, od 1600 roku metropolita, jeden z głównych twórców, później zaś obrońców unii cerkiewnej. W nieco późniejszym okresie w historii ukraińskiej literatury religijnej i polemicznej zapisali się obrońcy *bláhocestia* — o. Isaja (Izajasz) Kopiński (prawosławny biskup, potem metropolita), wywodzący się z Kopiny koło Wohynia oraz ihumen brzeski o. Afanasij (Atanazy) Filipowicz, autor *Diariusza*, do którego dołączona była anonimowa opowieść o jego męczeńskiej śmierci i wierszowane epitafium.

Mającą na ogół charakter konfesyjny ukraińska twórczość literacka epoki nowożytnej (okres renesansu i baroku) powstawała w języku zwanym „ruśka mowa” lub „prosta mowa”, współcześnie określanym jako *ukrajinska knyżna mowa*, który był stanem pośrednim pomiędzy tradycją pisarską ukształtowaną jeszcze w okresie średniowiecznej państwowości ruskiej z ośrodkami w Kijowie, wołyńskim Włodzimierzu i Haliczu a językiem potocznym. Kształtowanie się współczesnej, na ogół świeckiej literatury ukraińskiej rozpoczęło się u schyłku XVIII wieku z udziałem autorów pochodzących głównie z centralnej części Naddnieprza i Słobodszczyzny (Ukrainy Słobodzkiej), stąd też dialektalną bazą dla

współczesnego języka literackiego stały się gwary ukraińskie narzecza południowo-wschodniego (gwary dialektu naddnieprzańskiego, słobodzkiego i stepowego).

Niemalą rolę odegrała w tym twórczość dramatyczna, której szybki rozwój był związany z powstaniem w 1882 roku „teatru koryfeuszy” – zawodowej trupy teatralnej kierowanej przez Marka Kropywnyckiego i Mychajła Staryckiego. Jej sukcesy na moskiewskich scenach skłoniły mieszkającego wówczas w Moskwie, a urodzonego w podlaskiej Kornicy (obecnie powiat łosicki województwa mazowieckiego), etnografa-muzykologa Mikołaja Janczuka do spróbowania sił w twórczości scenicznej, w której ważną rolę odgrywały wówczas elementy folklorystyczne i pieśni ludowe. Poczynając od 1887 r., spod pióra M. Janczuka wyszedł szereg sztuk, recenzowanych m.in. przez Ahatanheła Krymskiego i Iwana Frankę, w tym *Не допоможуть і чару, як хто кому не до пару* (*Ne dopomożut' i czary, jak chto komu ne do pary*) (1891), napisana specjalnie na benefis primadonny teatru ukraińskiego Mariji Zańkowieckiej. Najbardziej popularne dzieła to debiutancki *Пилун-музика* (*Pyłyp-muzyka*) oraz *Вихованець* (*Wychowaneć*), który był szczególnie często wystawiany na terenie Galicji, gdzie doczekał się dwukrotnej publikacji (trzecie wydanie wyszło dla potrzeb emigracji ukraińskiej w Ameryce). Janczukowym hołdem dla twórczości Tarasa Szewczenki była przeróbka na utwór operowy poematu *Гайдамаку* (*Hajdamaky*), ukończona już w czasie pierwszej wojny światowej — dzieło najprawdopodobniej nigdy nie zostało przedstawione publiczności, podobnie jak nie dotarły do ówczesnych czytelników wiersze M. Janczuka, pisane przeważnie gwarą rodzinnej wsi Kornica, położonej w strefie najbardziej archaicznych gwar ukraińskich na peryferiach dialektu zachodniopoleskiego. Tak więc początki twórczości literackiej w języku ukraińskim na Podlasiu w epoce nowożytnej sięgają lat 70. i 80. XIX wieku, a jej pionierem był właśnie Mikołaj Janczuk.

Natomiast z myślą o przedstawieniu swej poezji podlaskim rodakom twórczo pracował Waśko Tkacz, czyli urodzony w 1867 r. w Hanni niedaleko Włodawy nauczyciel szkół ludowych Wasyl Ostapczuk. W 1905 roku wydał on tomik *Збірка* (*Zbirka*), zawierający tłumaczenia z języka rosyjskiego na nadbużańską gwarę ukraińską, a w następnych latach swoje oryginalne wiersze publikował w wydawnictwach ukazujących się w Chełmie, był też jednym z autorów gazety „Громадська Думка” („Hromadska Dumka”), pierwszego ukraińskojęzycznego dziennika w Kijowie. Przedstawicielami Południowego Podlasia byli też ukraińskojęzyczni literaci piszący w okresie międzywojennym – urodzony w Kodeńcu Stepan Makiwka (1889–1966) i Ołeksander Hawryluk (1911–1941), którzy owoce swojej twórczości publikowali w prasie i wydawnictwach ukazujących się w Chełmie i Lwowie.

Do ukraińskojęzycznej twórczej plejady przedstawicieli Północnego Podlasia, głównie z Bielska i okolicy, zaczęli dołączać dopiero w ostatnich dziesięcioleciach XX wieku, chociaż pierwsze ich publikacje na łamach wydawanego w Warszawie tygodnika „Наше слово” („Nasze Słowo”) i almanachu „Український календар” („Ukraiński kalendar”) miały miejsce już w drugiej połowie lat 50. XX wieku (Wasyl Biłokozowicz, Nina Bujnowska). Na początku lat 70. XX wieku wiersze pisane ukraińskimi gwarami poszczególnych wsi pojawiły się na łamach wydawanego w Białymstoku białoruskiego tygodnika „Ніва” („Niwa”), który był kolportowany wśród ogółu prawosławnych mieszkańców województwa białostockiego. Pionierami byli tu Iwan Kiriżiuk (1949–2021) i Zosia (Zoja) Saczko (ur. 1955), którzy na stałe weszli do ukraińskojęzycznej literatury Podlasia, podczas gdy poetyczna twórczość po swojemu innych autorów tego okresu, głównie młodzieży

licealnej, miała charakter efemeryczny. Poszerzenie o nowe osoby grona piszących po ukraińsku, początkowo gwarą, później też w języku literackim, miało miejsce w latach 80., gdy debiutowali przyszli członkowie Związku Pisarzy Ukrainy Jurij Hawryluk (ur. 1964) i Jewhenija Żabinska (ur. 1966). Do grona związku przyjęty był też Iwan Kiryziuk. Wpływ na kształtowanie się ukraińskojęzycznego środowiska twórczego na Północnym Podlasiu miał urodzony niedaleko Włodawy Iwan Ihnatiuk (1928–2013), który wspólnie z Iwanem Kiryziukiem wydawał w latach 1983–1988 rocznik literacki „Наш Голос” („Nasz Gołos”). Zostały w nim zamieszczone wiersze kilkunastu osób z terenu obecnego powiatu bielskiego. Zasadą Iwana Ihnatiuka było też skłonienie do pisania w rodzimej gwarze ukraińskiej Stepana Sydoruka (1919–2012) i Marii Sarnackiej (ur. 1939), ludowych twórców z powiatu włodawskiego, piszących początkowo tylko w języku polskim.

Upadek komunizmu w Polsce umożliwił likwidację cenzury i ograniczeń administracyjnych, dzięki czemu powstały nowe ukraińskie wydawnictwa periodyczne, na łamach których publikowane są utwory literackie mieszkańców obu części Podlasia: „Над Бугом і Нарвою” („Nad Buhom i Narwoju”), „Український літературний провулок” („Ukrajinskyj literaturnyj prowułek”), a także białoruskie: „Часопіс”, „Бельскі гостінэць” („Bielski hostiniec”). Działalność wydawniczą prowadzą też organizacje społeczne wydające zbiory wierszy i prozę, zarówno w ukraińskim języku literackim, jak też w gwarach rodzinnych miejscowości pisarzy (Związek Ukraińców Podlasia, Towarzystwo Miłośników Skansenu Kultury Materialnej Chełmszczyzny i Podlasia w Holi, Stowarzyszenie Muzeum Małej Ojczyzny w Studziwodach). W tym segmencie kardynalne znaczenie ma wsparcie w formie dotacji z budżetu państwa, kilku autorów opublikowało też swoje dzieła na własny koszt, zarówno w formie „samwydawu” w latach 80. XX wieku (w większości pod marką Ukraińskiego Podlaskiego Wydawnictwa „Dumka”), jak i obecnie.

Poczynając od końca lat 80., gdy do znajdującej się w sowieckim jarzmie Ukrainy dotarły prądy tzw. *perebudowy*, twórczość części autorów podlaskich zaczęła być publikowana i w ukraińskich czasopismach literackich oraz antologiach, pojawiły się też recenzje ich twórczości o charakterze zarówno krytycznoliterackim, jak i językoznawczym (w odniesieniu do utworów pisanych gwarą). Włączyło to twórczość powstającą nad Bugiem i Narwią w ogólnoukraiński proces literacki i obszar badań naukowych.

Nie zawsze posługiwanie się językiem ukraińskim w twórczości literackiej idzie w parze z ukraińską tożsamością narodową, zwłaszcza jeśli chodzi o osoby piszące wyłącznie gwarą. Większość autorów jednoznacznie określiła się w tej kwestii, świadomie publikując swoje dzieła na łamach wydawnictw ukraińskich, a w wielu wypadkach aktywnie uczestnicząc w ukraińskiej działalności politycznej, społecznej i kulturalnej. W niektórych jednak przypadkach wybór został dokonany wyłącznie według kryterium filologicznego i umieszczenie utworów w antologii nie rozstrzyga o kwestii tożsamości narodowej ich twórców, a jedynie zaznacza ich obecność w kraju *swojoho słowa — своєї мови*.

Pierwsze dzieła podlaskich autorów w nowoczesnej ukraińskiej formie językowej opartej na mowie potocznej powstały w latach 70. XIX w., możemy więc mówić o półtorawiecznej historii tego typu literatury. W gronie twórców, którzy opublikowali przynajmniej jeden utwór literacki w którymkolwiek wariantcie języka ukraińskiego, jest ponad sto osób. Do grona twórców piszących najintensywniej, a więc mających wydane zbiorki wierszy i książki z prozą lub liczne publikacje w periodykach i antologiach (włączając „samwydaw”), należą

Wasył Albiczuk, Iryna Borowik, Stepan Demczuk (ps. Maksym Zaporozieć), Barbara Goralczuk, Jurij Hawryluk, Ołeksandr Hawryluk, Iwan Ihnatiuk, Mykoła Janczuk, Justyna Korolko, Iwan Kiryziuk, Stepan Makiwka, Halina i Jan Maksymiukowie, Olha Onacik, Wasył Ostapczuk (ps. Waśko Tkacz), Wasył Petruczuk, Jurij Plewa, Wasył Poskrobko, Zoja Saczko, Marija Sarnacka, Wołodymyr Sosna, Wiktor Stachwiuk, Stepan Sydoruk, Jurij Traczuk, Jewhenija Żabinska.

Do niniejszej antologii włączono dzieła większości autorów wymienionych na liście piszących wariantami języka ukraińskiego, jak też kilka utworów anonimowych i o charakterze ludowym, powstałych na terenie Podlasia lub mających swoje podlaskie warianty. Zebrane tu utwory reprezentują wszystkie rodzaje literackie i większość gatunków — ich autorzy podejmują się przedstawienia zarówno własnych emocji i przeżyć, jak też faktów i problemów z życia swojej społeczności oraz wydarzeń dziejowych o szerszym znaczeniu, co ma miejsce głównie w memuarystyce. Niektóre utwory mają charakter humorystyczny, satyryczny, ironiczny czy nawet parodystyczny, będąc dla autorów rodzajem zabawy intelektualnej. Starano się uwzględnić jak najszersze spektrum tematyczne i gatunkowe, o ile twórcy mieszczą się w granicach umownej poprawności.

Antologia powstała jako jedno z trzech działań zadania publicznego „Promocja języka i kultury ukraińskiej Podlasia”, sfinansowanego ze środków Narodowego Instytutu Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego w ramach Rządowego Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich NOWEFIO na lata 2021-2030. Zadanie to było realizowane przez Podlaski Instytut Naukowy w partnerstwie ze Związkiem Ukraińców Podlasia.

Celem antologii *Країна свого слова* jest nie tylko prezentacja dotychczasowej twórczości w celu zwrócenia na nią uwagi filologów i miłośników literatury. Pokazanie dorobku różnych pokoleń Podlasian piszących po ukraińsku powinno przede wszystkim pomóc przełamać narzucone z zewnątrz uprzedzenia i stereotypy deprecjonujące duchową i intelektualną wartość gwar ukraińskich Podlasia, zachęcając tym samym kolejne twórcze osobowości do włączenia się w dzieło rozwijania literatury *po swojemu*.

The Land of Our Native Tongue

K*rayina Svoyoho Slova* [*The Land of Our Native Tongue*] is an anthology of Ukrainian-language literature of the Podlachia region. This region is situated within the borders of the Republic of Poland and as well the northwesternmost part of the Ukrainian language area, which is still inhabited by people who use local variants of Ukrainian in everyday life. According to the linguistic classification these are subdialects of the West Polissian dialect, which belongs to the northern dialect group of Ukrainian. These subdialects cover the Middle Bug/Buh* region, adjacent parts of the Narew/Narva River basin to the north and the Pripyat River basin to the east. The people speaking these subdialects in everyday life most abundantly reside in the region of Podlaskie (Podlachian) Voivodeship which is adjacent to the Buh River and the Białowieża/Belavezha Forest. These are the eastern parts of Bielsk Podlaski and Siemiatycze Counties, most of Hajnówka County (excluding the municipalities of Białowieża/Belavezha and Narewka/Narauka) and the southern part of Białystok County. The Ukrainian-speaking Orthodox residents of this area, which until the 1950s encompassed the borders of Bielsk Podlaski County of Białystok Voivodeship, were considered Belarusians by the Soviet authorities and their subordinate communist authorities in Warsaw; hence, only a small percentage of them (several thousand) were resettled to the Soviet Union (1944–1946), while the rest were not moved during Operation Vistula (1947). Both forms of displacement in their extreme form, however, affected the Orthodox Ukrainian-speaking population on the left, southwestern bank of the Buh River. Even so, Ukrainian dialects were still preserved in Biała Podlaska and Włodawa Counties of Lublin Voivodeship. A dialect variant of Ukrainian, often referred to (without a pejorative connotation) as the “Khakhol language”, is spoken here by Orthodox Christians (and neo-Uniates in Kostomłoty/Kostomoloty), who in the 1950s returned from the areas to which they had been displaced during Operation Vistula, as well as by Roman Catholics whose ancestors were Catholics of Byzantine rite.

The knowledge of writing and the use of the Cyrillic alphabet in Podlachia date back to the early Middle Ages, when the territory of the Middle Buh region was within the borders of the Kyivan Rus'. The earliest known written text was placed in the 12th century on a bone knife handle found in Drohiczyn/Dorohychyn, it was meant to protect the then extremely valuable object from theft. Among the finds from this period made during archaeological excavation in Drohiczyn/Dorohychyn, Bielsk Podlaski / Bilsk, and the region's largest stronghold of Brest/Berestya, are fragments of wax tablets and metal stylos which were used for writing. Metal seals of Ruthenian rulers attached to documents, metal elements of the bindings of Orthodox church liturgical books, as well as objects with Cyrillic letters engraved on them, such as a wooden comb and a fragment of a ceramic amphora were also found. Events in the area were described in Ruthenian chronicles originally written in Kyiv and, in the 13th century, in the towns of Chełm/Kholm and Volodymyr in Volhynia.

* Throughout the text, bilingual toponyms are separated by the slash sign, with the first variant being the name in the official language of the state where the particular settlement or place is located and the second one being the minority toponym.

These chronicles feature the first references to the oldest castles, which later transformed into towns, including Brest/Berestya, Drohiczyn/Dorohychyn, Mielnik/Melnyk, Bielsk Podlaski/Bilsk, Kamenets, Kobryn, Włodawa/Volodava, and Wołyń/Vohyn. There is a description of the clash between Brest/Berestya residents and the warriors of Prince Leszek the Black of Cracow (1280) found in the so-called Galician-Volhynian Chronicle, which might be a fragment of a separate literary work written in Brest/Berestya as a story about the heroic deeds of Voivode Titus.

The earliest surviving literary fragments found in the form of diplomas (documents) and codices (books), which were created in the Middle Buh region, date back to the 14th and 15th centuries. In the first case, it was a privilege for merchants from Torun to travel freely granted in the second half of the 14th century in Brest/Berestya by Lubart and Kęstutis. The latter were princes from the dynasty of Gediminas, Grand Duke of Lithuania, who at the time captured the northern part of Galician-Volhynian Rus', that is Volhynia and the Middle Buh region. On the other hand, the oldest codex is the *Chetya* (book of Orthodox readings) copied in 1489 in Kamenets and found in the 19th century in an Orthodox church in Wołyń/Vohyn. Shortly after, the *Synodicon* of the Suprasl monastery (1500) was written by its first hegumen, Bielsk Podlaski / Bilsk-born Fr. Paphnutius Sehen', who was later bishop at the cathedral in Volodymyr in Volhynia (a new variant of the *Synodicon* was written in the 17th century by another monk born in the same town, Fr. Stefan Kokhanevych).

These were bishops of Volodymyr that, until the late 18th century, spread their protection over the Orthodox (and later Uniate) parishes in the Middle Buh region with deanery seats in the main urban centers, which included Brest/Berestya, Drohiczyn/Dorohychyn, Bielsk Podlaski / Bilsk, Mielnik/Melnyk, Kamenets, Biała Radziwiłłowska (now Biała Podlaska) / Bila, Włodawa/Volodava, Pruzhany, Kobryn and Dzivin (Polesian deanery). The main religious and cultural center for the ethnically Ukrainian population of the Middle Buh region was Brest, whose co-cathedral in the 15th and 16th centuries was the site of both the sejms of the Grand Duchy of Lithuania and the synods of the bishops of the Orthodox metropolis of Kyiv, including the 1596 Uniate and Anti-Uniate synods. The first Orthodox brotherhoods in the region with their own schools were established in Brest/Berestya and Bielsk Podlaski / Bilsk in the 1590s. It was here that a conflict between supporters of union with the Roman Church and supporters of preserving Orthodox righteousness under the authority of the Patriarch of Constantinople took place. One of the participants in this struggle, found in the polemical literature, was Hypatius Pocij, a representative of a noble family from the Buh region, bishop of Volodymyr, metropolitan of Kyiv and Galicia since 1600, and one of the founding fathers and advocates of the church union with Rome. In a later period, the advocates of Orthodox righteousness, Fr. Isaiah Kopinsky (Orthodox bishop, later metropolitan), who hailed from Kopina near Wołyń/Vohyn, and Fr. Athanasius Filipovych, hegumen of Brest/Berestya, the author of the *Diary* accompanied by an anonymous story of his martyrdom and a rhymed epithaph, earned their place in the history of Ukrainian religious and polemical literature.

Generally confessional in character, Ukrainian literary works of the modern era (the Renaissance and Baroque periods) were created in the language called "Ruthenian language" or "Ruthenian common language", nowadays referred to as "Ukrainian book language". It was something intermediate between the writing tradition formed back in the period of medieval Ruthenian statehood with centers in Kyiv, Volodymyr and Halych and

the colloquial language. The formation of modern, generally secular Ukrainian literature began at the end of the 18th century with the participation of authors mainly from the central part of the Dnipro and Sloboda Ukraine; hence, the modern Ukrainian literary language developed on the basis of the subdialects of the southeastern dialectal group (the subdialects of Middle Dnipro, Sloboda Ukraine and Steppe dialects).

A significant role in this process was played by playwriting. Its rapid development was fueled by the 1882 establishment of the Theatre of Coryphaei, a professional theater troupe led by Marko Kropyvnytsky and Mykhailo Starytsky. The theatre's successes on Moscow's stages prompted the ethnographer and musicologist Mykola Yanchuk, who lived in Moscow at the time but was born in the Podlachian village of Kornica/Kornytsia (the now Łosice County in the Mazovian Voivodeship), to try his hand at playwriting, which at that time was heavily influenced by folkloric elements and folk songs. Starting in 1887, Mykola Yanchuk penned a number of plays reviewed, among others, by Ahatanhel Krymsky and Ivan Franko, including *Ne dopomozhut i chary, yak khto komu ne do pary* [*Even Magic Spells Will Not Help*] (1891), written especially for the benefit night of the Ukrainian theatre star Maria Zankovetska. His most popular works were his debut *Pylyp-muzyka* [*Pylyp the Musician*] and *Vykho-vanets'* [*The Foster Son*], which was often staged in Galicia, where it was published twice (the third edition came out in the Ukrainian émigré milieu in America). Yanchuk paid tribute to Taras Shevchenko's epic poem *Haydamaki* reworking it into an opera piece, which was completed during World War I but most likely never presented to the public. A similar fate befell his poems, which were written mostly in the dialect of his native village of Kornica/Kornytsia, located in the zone of the most archaic Ukrainian subdialects on the periphery of the West Polissian dialect. Thus, the beginnings of literary writing in Ukrainian in Podlachia in the modern era date back to the 1870s and 1880s, with Mykola Yanchuk being its pioneer.

On the other hand, Vasyl Ostapchuk, known under the pen name Vasko Tkach, an elementary school teacher born in 1867 in Hanna near Włodawa/Volodava, wrote poems meant to be read by his Podlachian compatriots. In 1905, he published the volume *Zbirka* [*Collection*] containing his translations from Russian into the local Ukrainian dialect, and in the following years he published his original poems in print media appearing in Chełm/Kholm, and was one of the authors of the *Hromads'ka Dumka*, the first Ukrainian-language daily newspaper in Kyiv. Representatives of Southern Podlachia were also Ukrainian-language authors writing between the world wars, such as Kodeniec/Kodenets-born Stepan Makivka (1889–1966) and Oleksandr Havryluk (1911–1941), who published their works in periodicals and print media appearing in Chełm/Kholm and Lviv/Lwów.

It was only in the last decades of the 20th century that the representatives of Northern Podlachia, mainly from Bielski Podlaski / Bilska and the surrounding area, began to join the galaxy of authors writing in Ukrainian, although their first publications (e.g., by Vasyl Bilokozovych and Nina Buinovska) appeared in the *Nashe Slovo* [*Our Word*] weekly published in Warsaw and the *Ukrayins'kyi kalendar* [*Ukrainian Calendar*] almanac in the 1950s. In the early 1970s, poems written in the Ukrainian subdialects of individual villages appeared in the Belarusian *Niva* weekly published in Białystok, which was circulated among the Orthodox population of the Białystok Voivodeship. The pioneers here were Ivan Kyrzyuk (1949–2021) and Sofiya (Zoya) Sachko (b. 1955), whose works became a part of the canon of Podlachia's Ukrainian-language literature, while the poetic works of many other authors of the period

writing in vernacular dialects, mainly high school students, were of an ephemeral nature. The expansion of the circle of those writing in Ukrainian, initially in vernacular dialects and later also in a standard language, took place in the 1980s, when the then would-be members of the National Writers' Union of Ukraine, Yurii Havryluk (b. 1964) and Yevheniya Zhabinska (b. 1966), made their debuts. Ivan Kiryziuk was granted membership in the Union as well. A considerable impact on shaping the Ukrainian-speaking literary community in Northern Podlachia was made by Ivan Ihnatiuk (1928–2013), born near Włodawa/Volodava, who, together with Ivan Kiryziuk, published the *Nash Holos* [Our Voice] literary annual from 1983 to 1988. Its editions contained poems by more than a dozen authors from the area of what is now Bielski Podlaski County. It was also to Ivan Ihnatiuk's credit that Stepan Sydoruk (1919–2012) and Maria Sarnacka (b. 1939), folk poets from Włodawa County, who initially wrote only in Polish, switched to writing in their native Ukrainian dialect.

With the fall of communist rule in Poland and the abolition of censorship and administrative restrictions, new Ukrainian periodicals appeared that published literary works by authors from both parts of Podlachia, such as *Nad Buhom i Narvoyu* and *Ukrayins'kyi Literaturnyi Provulok*. Some of their works were also published in Belarusian magazines *Czasopis* and *Bielski Hostinec*. Some NGOs (such as the Association of Ukrainians in Podlachia, the Association of Enthusiasts of the Open-air Museum of Material Culture of Chełm/Kholm Region and Podlachia in Hola, and the Association of the Museum of the Small Homeland in Studziwody/Studivody) also function as publishers, issuing collections of poetry and prose, both in the Ukrainian literary language and their authors' local dialects. In this sector, a crucial role is played by government grants, while some authors have self-published their books (in the 1980s, mostly under the brand name of the Dumka Ukrainian Podlachian Publishing House).

Starting in the late 1980s, when the so-called Perestroika reforms reached Ukraine, which was under the Soviet yoke, the works of some Podlachian authors began to appear in Ukrainian literary magazines and anthologies, and reviews of their works focused on both critical literary and linguistic aspects (regarding works written in dialect). It made the works created in the region of Podlachia part of the all-Ukrainian literary process and an area of academic research.

The use of the Ukrainian language in literary works does not always go hand in hand with Ukrainian national identity, especially when it comes to authors writing exclusively in dialect. Most authors have clearly defined themselves in this regard, by consciously publishing their works in Ukrainian print media and actively participating in Ukrainian political, social and cultural life. In some cases, however, the selection was made purely according to linguistic criteria, and the inclusion of works in the anthology does not answer the question of the national identity of their authors but only marks their presence in the land of *their native tongue, their native speech*.

The first works by Podlachian authors in modern Ukrainian based on colloquial speech were written in the 1870s. Thus, we can speak of a century-and-a-half old history of this type of literature. There are more than a hundred authors who have published at least one literary work in some variant of the Ukrainian language. Among the authors who write most intensively, that is, who have published collections of poems and books of prose or numerous publications in periodicals and anthologies (including self-publishing), are Vasyl Albichuk, Iryna

Borovyk, Stepan Demchuk (under the pen name Maksym Zaporozhets), Barbara Goralchuk, Yurii Havryluk, Oleksandr Havryluk, Ivan Ihnatiuk, Mykola Yanchuk, Yustyna Korolko, Ivan Kiryziuk, Stepan Makivka, Halina Maksymiuk, Jan Maksymiuk, Olha Onatsik, Vasyl Ostapchuk (under the pen name Vasko Tkach), Vasyl Petruchuk, Yurii Pleva, Vasyl Poskrobko, Sofiya (Zoya) Sachko, Maria Sarnatska, Volodymyr Sosna, Viktor Stakhviuk, Stepan Sydoruk, Yurii Trachuk, and Yevheniya Zhabinska.

This anthology includes works by most of the authors listed who write in different forms of the Ukrainian language, as well as several anonymous and folk literary works created in Podlachia or having their own Podlachian variants. The works collected here represent all literary types and most genres. Their authors present both their own emotions and experiences as well as facts and problems in the life of their community and historical events of major significance, mainly in their memoirs. Some works are humorous, satirical, ironic or even parodic, a kind of intellectual game for the authors. Attempts have been made to include as wide a spectrum of topics and genres as possible, as long as the authors are within the bounds of convention.

The anthology has been compiled as one of the three activities of the public task “Promotion of the Ukrainian language and culture of Podlachia”, funded by the National Freedom Institute — Center for Civil Society Development within the framework of the government program Civil Initiatives Fund NEWCIF for 2021–2030. The task was implemented by the Podlachian Research Institute in partnership with the Association of Ukrainians of Podlachia.

The aim of the anthology *Krayina Svoyoho Slova* is not just to present the existing works to the attention of linguists and admirers of literature. Showing the achievements of multiple generations of Podlachian authors writing in Ukrainian should, above all, help break the prejudices and stereotypes imposed upon them from the outside that have been depreciating the spiritual and intellectual value of Ukrainian dialects in Podlachia. In so doing, the anthology aims to encourage other creative people to join in the work of developing literature in their native tongue.

Translated by **Andrij Sawenec**

ЗМІСТ

<i>Прогулянка підляськими стежинами письменства</i>	<i>7</i>
Олена Алексіюк	63
Василь Альбічук	75
Роман Багровський	79
Юрій Баєна	81
Василь Білокозович	84
Микола Блащук	87
Ян Близнюк	91
Ірина Боровік	93
Ніна Буйновська	103
Василь Перогонко	107
Васько Ткач	109
Валентина Ващук	115
Володимир Зорюк	118
Роман Ворончук	120
Микола Врублевський	121
Андрій Гаврилюк	123
Олександр Гаврилюк	124
Олександра Гаврилюк	129
Юрій Гаврилюк	131
Яким Гаврилюк	147
Гандзя Васільова Старша	149
Ніна Григоруk	152
Д. О.	157
Агнешка Данилюк	158
Микола Дацюк	159
Василь Дмитріюк	161
Е. Й.	167
Євгенія Жабінська	168
Іван Ігнатюк	174
Микола Ігнатюк	181
Юрій Ігнатюк	183
Йосип Карпюк	185
Богдан Карчевський	187
Іван Киризюк	188
Петро Киризюк	195
Юстина Королько	197
Христина Костевич	201
Анатолій Кравчук	203
Людмила Красковська	205

Славомир Кулик	216
Петро Купрись	219
С. Лис	222
Зоя Майстрович	225
Степан Маківка	228
Максим Запрожець	232
Євгенія Мартинюк	238
Юрій Микольський	242
Олександр Назарук	244
Іван Оверчук	245
Тиміш Олесіюк	246
Ольга Підляшанка	255
Ольга Онацік	257
Микола Панфілюк	262
Микола Патеюк	265
Петро Олексіюв	268
Василь Петручук	270
Павло Питель	275
Юрій Плева	278
Василь Поскробко	290
Микола Рощенко	328
Володимир Савчук	353
Славомир Савчук	355
Леокадія Саєвич	358
Марія Сарнацька	367
Софія Сачко	370
Степан Сидорук	377
Володимир Сосна	385
Іван Токаюк	388
Юрій Трачук	389
Іван Троць	392
Костянтин Харлампович	395
Марко Хмелевський	397
Павло Шепелюк	399
Олександр Якончук	402
Микола Яновський	404
Микола Янчук	409
Ярема Корч	456
Анонімна і народна творчість	461
Біографічна та бібліографічна інформація	478
Вибрана літературна бібліографія	498
<i>Kraina swojego słowa</i>	501
<i>The Land of Our Native Tongue</i>	506

АНТОЛОГІЯ УКРАЇНОМОВНОГО ПИСЬМЕНСТВА ПІДЛЯШШЯ «Країна свого слова» представляє літературний доробок регіону, що є найдальшою, північно-західною окраїною ареалу присутності української мови у її місцевих, говіркових варіантах. Їхні носії компактно проживають на Північному Підляшші — у цій частині сучасного Підляського воєводства Республіки Польща, що сягає на півночі за річку Нарву, на півдні прилягає до Бугу та на сході до Біловезької пущі, а в розпорошенні присутні також на Південному Підляшші поміж містами Білою і Володавою у Люблинському воєводстві. Разом з минулими поколіннями протягом останнього півтора століття створено тут чималий пласт україномовних літературних творів, як у діалектній, так і в літературній формі.

«КРАЇНА СВОЙОГО СЛОВА» має на меті не лише представити дотеперішню творчість та привернути до неї увагу філологів і літературознавців, чи — загалом — широкої громадськості. Презентація досягнень різних поколінь підляшан має передусім сприяти подоланню нав'язаних ззовні упереджень і стереотипів, які применшують духовну та інтелектуальну цінність українських говірок Підляшшя, і таким чином заохотити талановиті творчі особистості приєднуватися до праці для розвитку літератури рідною мовою — *по-своєму*.

Sfinansowano ze środków Narodowego Instytutu Wolności – Centrum
Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego w ramach Rządowego Programu
Fundusz Inicjatyw Obywatelskich NOWEFIO na lata 2021–2030

ISBN: 978-83-66197-00-8